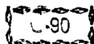
THE

KAUŚIKA SŪTRA

OF

ATHARVA VEDA

With extracts from the Commentaries
of Darila and Keśava

MOTILAL BANARSIDASS

DELHI :: VARANASI :: PATNA

© MOTILAL BANARSIDASS
Head Office BUNGALOW ROAD JAWAHARNAGAR DELHI 7
Branches 1 CHOWK VARANASI I (U P)
2 AS OK RAJPATH PATNA 4 (BIHAR)

1st Edition 1889 (Journal JAOS)
Reprint 1972
Price Rs 30 00

Pr nted in Ind a
BY SHANTI LAL JAIN AT SHRI JAINENDRA PRESS BUNGALOW ROAD JAWAHAR NAGAR DELHI 7 AND PUBLIS IED BY SUNDARLAL JAIN FOR MOTILAL BANARS DASS BUNGALOW ROAD JAWAHARNAGAR DELHI 7

TO

WILLIAM DWIGHT WHITNEY

THE PIONEER OF VEDIC STUDIES

IN AMERICA

THIS WORK IS DEDICATED

BY HIS FAITHFUL PUPIL AND FRIEND

Preface.

The materials, upon which this edition of the Kāuçika sūtra is based, represent as exhaustive a collection of MS authority, as it was possible for the editor to make Such MSS of the text, commentary, paddhatis, and other accessory literature, as are in the possession of libraries or individual scholars in Europe, were used, it is believed, without omitting anything very valuable And no little effort was expended to secure as much as possible, if not every thing, of value, known to exist in India up to the present time

Thanks are due in many quarters for advice, help, and cooperation First, to the authorities of the Royal Library in Berlin, and to the Educational Department of the Bombay Government headed by its director, K M Chatfield Esq Without the enlightened liberality of these two institutions, a work of this sort would have been well nigh impossible for an American scholar Professors William Dwight Whitney of Yale College, and Rudolf von Roth of Tübingen granted freely the use of such materials, as were in their hands, along with other aid Through the disinterested efforts of Rao Bahadur Shankar Pandurang Pandit, the Oriental translator to the government in India, and honorary member of the American Oriental Society, I was enabled to present in the appendix extracts from the paddhati of Keçava — an exegetical aid second only to the commentary of Dārila I am also indebted variously to Professors Albrecht Weber of Berlin, and Georg Bühler of Vienna, and

to Dr Johannes Klatt of the Royal Library at Berlin His excellency, Dr Otto von Böhtlingk, Member of the Imperial Academy of Sciences at St Petersburg lightened the burden of the work by reading one proof and he also favored me with many valuable remarks springing from his exhaustive knowledge of the language, and his keen philological insight. To him I owe an especial debt of gratitude

Baltimore, May 1889

MAURICE BLOOMFIELD

Contents of the Introduction.

Introduction.

I The materials for the edition of the text.

The following MSS of the text commentaries, and other accessory literature were used for this first edition of the sutra of Kāuçika

a Manuscripts of the text

1 K (Kielhorn) Nr 86 (p 55) catalogued in F Kielhorn s Report to K. M Chatfield Esq on the search for Sanskrit MSS in the Bombay Presidency during the year 1880—1881 A good carefully written MS of 126 folios 8 lines to the page, 1750 çlokas according to a statement upon the wrapper Colophon *svasti çrī samvat 1708 varse kārttikaçuda* (!) *10 ravāu adyeha çrī maphali puravāstavyam abhyamtaranāgarajnātiya trivadi çrī 5 çivajisūt jaya krsnena* (Cod *jeya*) *svayam likhitam idam* | *çubham bhavatu* | *adyeha maj halpuravāstavyam abhyamtaranāgarajnātiya* | *pancakalpi ganapatyabhratrgan gadharabhrātrrahaghava* (! for *-rāgl ava* ?) *jibhrātrgadadharabhrātri idyādharapathanartham* For the meaning of *pancakalpi* see p LVII

2 P (Puna) Collated by Professor Rudolph von Roth in Tubingen in the year 1874, from a MS of the Pūna Deccan College The MS consists of two parts The first half contains 41 folios and ends with the following colophon *iti çr kauçike saptamo dhyāyah samāptah* | *samvat 1740 varse çake 1606 pravartamāne adyeha brugu* (!) *ksetramal aprabhustl ane dave çri 5 ja akrsnasutadevakrsnena likhitam* | *samvat sattaraçyāliçavarse çake çolaçe* (!) *sampravartamāne phālgunavadi 10 çukrena likhitam kāuçikam pūrvardham likhitam asti*

The second part in 44 folios ends: *svasti saṁvat 1740 | varṣe çâke 1606 | pravartamâne câitraçudi dabudhe adyeha bhṛgukṣetrai ästaryam dave çrî 5 jayakṛṣṇasutadevakṛṣṇena likhitam | aparam pustakam vîkṣya çodhanîyam sadâ budhâih | hînâdhikâis tarâir varnâir asmâkam duṣanam na hi* .

3. Bh (Bharûch) MS or fol 894, nr 1493 (p 84) in A. Weber's Verzeichniss der Sanskrit und Prâkṛit-Handschriften, vol ii (Berlin 1886) 67 folios of 10 lines a page. The MS, presented by Professor Bühler to the Royal Library at Berlin, is a copy of a codex from Bharûch, belonging to the government of Bombay (collection of 1870-71) See G Bühler, A catalogue of Sanskrit Manuscripts contained in the private Libraries of Gujarât, Kâthiâvad, Kachchh, Sindh and Khândeś. Fascicle i, Bombay 1871, Nr 178 (p 172) Saṁvat 1718 In the possession of Deva Narabherâma in Bharûch P and Bh exhibit identical readings down to the most minute details, KPBh stand out as a group *related to one another, and not infrequently they* are at variance with the remaining MSS of the text

4. Ch (Chambers) A MS of the Chambers collection (Nr 119) in the possession of the Royal Library at Berlin, cf. Die Handschriften-Verzeichnisse der Kgl Bibliothek. Erster Band Verzeichniss der Sanskrit Handschriften, Berlin 1853, Nr 362 (p 85). 143 folios Colophon: *saṁvat* 1670 | *kâçyâm gaṅgâsamîpaṁ viçveçvarasaṁnidhâu | bhaṭagaṅgâdharena likhitam* Both the original and a copy in the possession of Professor Whitney were used by the editor. For the character of the MS cf Haas, Ind Stud. v, p 378

5 E (Elphinstone) A copy of a MS of Elphinstone College, made for Professor v Roth through the mediation of Prof Kielhorn. Upon this MS Roth afterwards collated P (Nr 2) and Bi (Nr. 6), *and the readings of these three MSS were in turn collated by the* editor in Tübingen in June 1882 upon a transliterated copy of Ch (Nr. 4), belonging to Professor Whitney, and kindly loaned to him 43 folios of 13 lines a page Colophon: *mâghakṛṣṇatṛtiyâm* (!) *tithâu sâumyavâsare çâlivâhanaçâke 1792 tasmin dine idaṁ pustakaṁ samâptam* ... The MS. is of inferior value and seems to stand in

some genetic relation to Ch, as it shares many readings and blunders with the latter

6 Bi (Bikanir) Collation, made in 1878 by Prof v Roth of Nr 91 in the library of the Mahārāja of Bikanir 91 folios of 8 lines a page Colophon *samvat 1735 | varṣe margaçirṣaçudi 4 gurudine çrī pattananagare likhitam | gramthāgram 1800 | mahārāja anuppasinhajīvijemrajye* (?) *çubham bhavatu* A MS of fair value

7 Bü (Bühler) A modern copy belonging to the Bombay government, Nr 150 of the collection of 1879—80 The first few kaṇḍikās are corrected, beyond that it is extremely faulty Colophon *likhāvime 'ā(m)trikam ajītatanayakrprarāmalikhavitam kāçipuri madhye idam pustakam pamroitramakrṣnasya dattam krṣnāparnam çrir astu* The number of çlokas, as stated on the wrapper, is 1700

8 Ku (Kuhn) A fragment embracing the last five adhyayas (x—xiv) belonging originally to Adalbert Kuhn, and now in the possession of Professor Ernst Kuhn of München

b The bhāsya of Dārila

9 D (text) and D (schol) The commentary of Dārila bhatta, a single fragmentary codex of which exists in Europe in the Royal Library at Berlin It forms part of a batch of Atharvan texts, presented to that institution by Professor Eggeling Cf Die Handschriften Verzeichnisse der kgl Bibliothek, Vol v Verzeichniss der Sanskrit und Prākrit-Handschriften von A Weber, Vol ii, Nr 1494 (p 85) MS or oct 343[d] It consists of 136 folios of 11—12 lines a page The title is *Kauçika bhasya*, and it extends to the end of the second kaṇḍika of adhyaya vi (kandika 48 in the continuous count) Here the text is treated as though fairly at an end, at least as far as the immediate source of this copy is concerned, inasmuch as the colophon, date and number of çlokas by which the text is measured are given at the end *mahāvedarthavida upādhyayavatsaçarmanah prapautrasya bhaṭṭadārilakrtāu kāuçikabhāṣye saṣthe 'dhyaye dvitīyā kamḍikā samāptā || bhagnapṛṣṭikaṭigrīvā stabdhadrstir adhomukham | kastena likhitam gramtha(m) yatnena paripālayet || çake 1762 çarvarīnamasam vatsare aṣāḍhaçuklatrayodaçi ravivasare samapto 'yam gramthah ||*

granthasamkhyā 3790 Dārila is mentioned frequently in the paddhati of Keçava (Nr 15) and occasionally in the Atharvaṇīya paddhati (Nr 13), but Vatsaçarman, his grandfather, is known hitherto only from Dārila's work 'pādas of the teacher Vatsaçarman' (*pāda upādhyāyavatsaçarmaṇaḥ*) are cited several times, e g at 32 26 (fol 101 b l 6), 35 6 (fol 108 b, l 8), 46 48 (fol 129 a, l 1), 45 9 (fol 136 a l 8) Very high praise is bestowed upon Vatsaçarman in a çloka cited at 6. 37 (fol 34 a, l 4) *na tena tulyaḥ suhṛd asti kaçcin na sarvakarmapratimo 'sti rājan | na mātṛtulyaḥ kvacid asti bandhur na vatsaçarmapratimo 'sti (vi)drān.* Through the kindness of Dr. Johannes Klatt, the custos of the Indian department of the Royal Library at Berlin the editor was enabled to obtain a copy of the MS which was afterwards compared and corrected by himself during his stay in Berlin in the summer of 1884 The copy will be turned over in due time to the library of the American Oriental Society The text is very corrupt, and the comment often very obscure no attempt has been made to restore the manifold corruptions in this text, or in any of the paddhatis to be mentioned below. A better picture of the character and value of such an exegetic help is rendered by presenting the text as it is, rather than by attempting to restore · throughout individual emendations and suggestions, whenever given, are bracketed On the whole Dārila's work forms the most valuable single factor in the present editi n The MSS of the text do not divide the sūtras, and that is the principal difficulty in the more obscure parts of the text For this, for the exegesis of many difficult passages and for the explanation of many words the text is of paramount importance cf p xcii fg

11 The same The only printed notice of the existence in India of a commentary to the sūtra is found in Martin Haug's report on his journey in Guzerat in the winter of 1863—1864, an extract from which is printed in Ind Stud ix, p 174 Haug simply mentions, that he saw in Broach a MS of the sūtra with the commentary, without stating the name of the commentator. Through the kindness of the Oriental translator to the government, Rāo Bahadur

Shankar Pandurang Pandit, an honorary member of the American Oriental Society, the editor was enabled to compare a second MS of the bhāṣya of Dārila The owner is an Atharva vāidika named Venkaṇ Bhatji Gore, alias Venku Daji, who lives at Sangli in the South Maratha country The MS is modern beautifully written, and carefully corrected, consists of 200 folios of 9 lines to the page, and goes just as far as the Berlin codex namely to the end of kaṇd 48 Moreover it repeats with such absolute fidelity the portentous mass of corruptions, which characterize that codex, as to render certain the conclusion that both go back to the same source they seem both to be very faithful copies of the same original This MS therefore in no way benefited the edition there was no occasion to distinguish it from the preceding The colophon of this MS is identical with that of the Berlin codex, excepting the date *çake 1751 bhādrapadaçuddhadvitīyām mamdavāsare samāpto yam gramthah | gramthasamkhyā 3790*

Mr Shankar P Pandit also has in use for his forthcoming edition of Sāyaṇa s commentary to the Atharva Veda another MS of Darila, which he compared with the Sangli MS, sent to me. This also ends at kaṇd 48, and hails from the same source The natural conclusion to be derived from this noteworthy coincidence would seem to be either that Dārila did not comment beyond kand 48, or that a part of his work is lost. The former alternative is however set aside by the testimony of Keçava (Nr 15), who mentions Dārila's opinion (*iti dārilamatam*) on passages beyond, as well as within the first 48 kaṇdikas see e g 31 7,40 10 54 15 58 20· probably also at 43 3 and 120 (under the designation *bhāṣyakāra*) On the other hand it seems growingly unlikely that the complete commentary of Darila will yet be found Darila is probably the only one who wrote a commentary to the Kauçika in the ordinary sense of the word Keçava s work is a paddhati he rarely explains single words or the language of the sūtra in general, but merely aims to make clearer, usually by expansion the rites enjoined by the sūtra, to readers acquainted with its language Two *bhāsyakāras*, named Bhadra and Rudra, are mentioned in the Atharvaṇiya paddhati (Nr 13;

cf J A O S xi, p 376, note 5), and very frequently by Keçava; since however several quotations from them are metrical, we may suppose that they were authors of *smṛti* works holding perhaps the same relation to Kāuçika, as the Karmapradipa or Chandogāpariçiṣṭa of Kātyāyana to the sūtra of Gobhila in the Sama Veda The search for a correct and complete MS of Darila is therefore of prime importance for the advance of Atharvanic studies

c The paddhatis

12 Daç Kar The title of a paddhati to certain selected parts of the Kauçika is *daça karmāni brahmavedoktāni* It is nr 153 of the Bombay government's collection of 1879—1880, and restricts itself to those parts of the Kāuçika, which treat strictly speaking of house-ritual only It begins with the *ājyatantra* (cf Kauç 1 6, 137), and then turns to the *saṁskāras*, from the *garbhādhāna* to the *caturthikarma* (Kāuç. 53—58, 70—75), citing the mantras in full, and with the regular accent marks in red Those parts of the Kauçika, which are more especially Atharvanic in their character (see below under ii), it does not touch upon at any point The MS is very modern, and exhibits the following colophon *saṁvat 1867 kārttikamāse çuklapakṣe 6 bhṛguvāsare adyeha siddhapurvāstavyam udīcyajñātīya çuklasukharāmaātmajahṛdayarāmalikhitam* | *paṭhanārtham paṁcolīrāmakṛṣṇa* | *idam pustakam cārānasīkṣetre kāçyām lipikṛtam* | *ādiviçveçvarasamīpe* | .

A text called Daça karmāṇi also a paddhati, describing house ceremonies, has been published in India, and a copy of it can be found at the Royal Library at Berlin it has no connection with the Atharva-Veda

13 Ath Paddh The conventional designation Atharvaṇiya-paddhati is the title of a text, of which there are two modern MSS in the Royal Library at Berlin Cf Die Handschriften Verzeichnisse der Kgl Bibliothek zu Berlin, vol v Verzeichniss der Sanskrit- und Prākṛit Handschriften von A Weber, vol ii, nrs 1495 and 1496 (pp 86, 87), also J A O S vol xi, p 375 The text is a paddhati, considerably more extensive than the Daça karmaṇi, but also almost entirely restricted to *gṛhya* practices, in the manner of the other

gṛhya sūtras, omitting in general the Atharvanic rites proper The text begins with the statement *atharvavedasya saṁhitāvidher vivaranam kriyate*, and adheres in general in its introduction to the text of the paddhati of Keçava the extracts from the latter, given in the appendix to our edition, pp 307 308, present a sufficient account of the introduction This is followed by comments on the paribhasa sūtras at the beginning *of the Kauçika (i 1—19) while the more important*, characteristically Atharvanic paribhaṣas, contained in kaṇḍikas 7, 8, are ignored Then are treated in the order stated the *ajyatantra*, here called *bṛhatkuçaṇḍikā* [*iti bṛhatkuçaṇḍika samaptah* (!) cf the word *kuçaṇḍika* in Webers Verzeichniss vol i nr 1263, p 350] with its appendix the *uttaratantra*, this is followed by the following *saṁskārās garbhadhana puṁsavana, simantonnayana jātakarma, nama karana, nirnayana, annapraçana godana cūḍakarana, upanayana*, [with *vedavrata, kalpavrata, mṛgāravrata* (!), *viṣāsahivrata* (cf AV xvii 1 5)], *samavartana*, *vivaha* with the *madhuparka* inserted (as in the Doça karmaṇi Kathaka gṛhya, and Manava gṛhya*), *caturthi karma* with the *madughamaniprayaççitta* as appendix ** Then the *laghu çālākarma* (Kauç 23), *bṛhacchālakarma* (Kauç 43 3 fg) *çantyudaka* (Kauç 9), *sav patkarma(karma) puṣṭikama(karma) abhicara, vṛddhi-çrāddha dahanavidhi* (with *asthisamcayana*), *piṇḍadana soḍaçopacāra*, and *vṛṣotsarga* (Kauç 24 19 fg)

The text quotes the usual Atharvan literature Gopatha bra hmana, Vāitana sūtra, Nakṣatra-kalpa, Āngirasa kalpa, and the pari çiṣṭas also such stockbooks as Manu and the Karmapradipa Further there is mentioned an *acarya* Upavarsa an author of *mimānsa*, a work called the Pancapaṭilika (cf Dar at Kauç 8 22 note, and Bohtlingk's lexicon, e v), and the *paddhati kara* Keçava (nr 15) It also cites Darila and two other commentators, Bhadra and Rudra (*darilo rudrabhadrāu ca trayas te bhaṣyakarah*), and finally Paiṭhinasi For all of these see nr 15.

* *See P A O S for October 1883, p vii*, Jolly, Das Dharmasūtra des Vishnu und das Kāthaka gṛhyasutra, Proceedings of the Munich Academy, June 1879, p 76

** Cf Ath Pariç 37 9, Ind Stud v 404

14 Antyeṣṭi Nr 152 of the Bombay government's collection of 1879—1880 is a paddhati on the burial ceremony, bearing on the wrapper the title *atharvavedasya amtyeṣṭikarma sapiṇḍīkaraṇāntakarmātharvavedasya* 23 folios oblong, 10 lines a page, 608 çlokas The MS hails from Ahmedabad (*amadābāda*) and has the following colophon *ribhāgapañcaliktrṇavut harihara paṭhanārtham* On the first leaf *pamcalikṛṣṇavibhāga* No date The text bears largely upon adhyāya xi, but it contains also incidentally an account of the *ājyatantra* under the name *kuçamḍikākarma* (cf above under 13), and the *vṛṣotsarga*

15 Keçava Through the kind offices of Mr Shankar P Pandit I was enabled to add in the appendix extracts from the paddhati of Keçava, the Keçavī The MS, to which I had access, is the copy of a codex in the possession of that scholar, which he had made for my use in this work Though a hasty copy of an apparently far from faultless original, the extracts given, it is believed, exhaust pretty well the contributions to the exegesis of the sūtra, to be derived from this source My copy consists of 336 folios, of 12-13 lines a page The comments become shorter and shorter as the work advances, and end with adhyāya xiii, parts of adhyāya xiv having been treated along with earlier chapters of the text, e g the *ājyatantra*, Kāuç xiv 1 (137), along with Kāuç 1—6, the *aṣṭakā* ceremony, Kāuç xiv 2 (138), along with Kāuç 19 28 The extent, to which the treatment becomes more and more hurried towards the end, may be understood in the light of the fact that adhyāyas i—vii absorb 275 of the 336 folios of the MS used here At the end of adhy xi there is the following colophon *samvat 1680 pravartamāne māghavadi pamcamī çukre vasya nirīkṣaṇārtham tathātmajoganeçasyāvalokanārtham idam samlikhitam kāuçikenoktam bhāṣyam yāhyanagare sāramgapuravāsinā tathā çāunakīyaçākhādhyāyinā gaṇeçenāmlokhiyādavena ca çrīr astu çubham bhavatu* At the end of the codex are the following words *iti çrī gṛhyapaddhati(ḥ) sampūrṇaḥ samāptaḥ । samvat 1883 nāmāgasaramāse çuklapakṣe aṣṭamyām ravivāsare likhitam graṁthasampūrṇaḥ* (!).

The explanations given by Keçava aim at the expansion of the ritual as presented by Kauçika rather than towards an explanation of the words cases are not wanting however, in which individual words are explained usually in a satisfactory manner cf below p xlii fg Occasionally e g at 29 15, 31 6 19, 40 16 Keçava differs more or less widely with Darila Keçava seems to have command of a pretty wide range of authorities especially of those within the limits of AV literature He recognizes the tradition, according to which the schools of the AV are nine in number (*nava bhedāh* 1 1) and reports in accordance with the Ath Paddh that the Kauçika (*samhitāvidhi*) is the sūtra of four çakhas, the *çaunakīya* at the head (cf J A O S xi 377) He cites Upavarsa (1 8) Manu (6 28) a *gobhilabrāhmanah* (2 19) Mahaki (fol 307 l 1, cf Ath Pariç 24 10, 46 3, Vauçabr 6) the school of the *caranavaidyas* (6 37 cf below, p xxxvi and Ind Stud iii 277), the five kalpas of the AV (see J A O S xi 376 fg, Keç 1 8, 39 5—12, 46 25 47 ?, 56 5 the Ath Pariçistas (e g 7 10) More important is the fact that he cites familiarly the following four authorities Darila, Rudra, Bhadra and Paithinasi Keç., like Ath Paddh, states explicitly, that Darila, Rudra, and Bhadra are the three commentators of the Kauçika (see adhyaya vi, end *ebhih tribhir bhasjakaraih kāuçiko vicaritah*)

The interesting fact that Keçava quotes Darila not only in the first 48 kandikas but also beyond kandika 48, has been mentioned above Rudra and Bhadra seem to be commentaries, somewhat in the style of smrtis for metrical passages are quoted from Rudra at 49 3—27 (p 357), and from Bhadra at 9, end (p 317) 36 end (p 339) Rudra is quoted in addition at 7 14, 31 7, 46 9 58 20 Bhadra at 6 37 49 end (p 353), 58 20 Both are occasionally opposed to Darila, e g at 58 20 Rudra is quoted also by Sāyana in his commentary to the AV, e g in the introduction p 27 of Shankar Pandit's edition, and p 5 of the text But little has been learned about Paithinasi, since attention was drawn to him by the editor in the J A O S xi 378 In Ath Paddh at Kauç 9 9 — the passage is not excerpted in this edition — he is

vol ii, nr 1497 p 87 fg Two more have already been alluded to under nr 16. Some of the texts of this collection, as the *vṛṣotsarga* (19), the *rājnām indramaho sara* (20), the *gaṇamālā* (34) and the *adbhuta*-texts (67, 70—74), bear directly upon corresponding passages in the Kāuçika pratikas of Atharvan mantras are employed very generally Once, in the appendix to the Nakṣatrakalpa, which figures as the first pariçiṣṭa, there occurs in sakalapatha a version of AV (Çāunakīya-çakhā) vi 128, which appears also in the Kashmirian çakhā see Roth, Der Atharva Veda in Kaschmir, p 12, note, and the editor Seven Hymns of the AV p. 19 fg (American Journal of Philology, vol vii nr 4, p 485 fg). In general the pariçiṣṭas yield but very little which directly elucidates the text, either of the AV., or its sūtras.

e Portions of the text previously edited

Adhyāya x, which contains the wedding rites has been edited, translated, and annotated by Dr E Haas in the Indische Studien, vol. v p 267—412 The author s translation and notes are supplemented by Professor Weber Adhyāya xiii the book on omens and portents, has been edited, translated and annotated by Weber, in the transactions the Royal Academy at Berlin 1859 Zwei vedische Texte über Omina und Portenta pp. 344 fg Both scholars are entitled to praise and thanks for their excellent presentations of these parts of the text, based as they were on the single Chambers MS (nr 4 above).

ii The composition of the sūtra.

The sutra of Kauçika differs from all other known sūtras in the scope of the practices which it has elaborated for the use of the members of the school to which it pertains. It is not a *çrāuta-sūtra* this function is performed for the school of Çaunaka in the AV by the so-called Vāitana sutra (or Vitana kalpa cf J A. O S vol. xi p 375), as may be seen at once by comparing the treatment of the new-moon and full moon sacrifices, described by each text Kāuç 1—6, Vait. 1—4 The terminology connected with *çrāuta* practices is wanting the words *hotar*, *adhvaryu* and *udgātar*, in their technical meanings, do not occur in the entire text of

the Kāuçika, and the *çrāuta* fires are employed only occasionally and secondarily, e g 22 14, 67 6, 70 9—12, 71 1—6, 77 23, 80 18—23, 81 51 3[illegible], 88 20, 89 15 The *agnihotra* is mentioned twice 72 43, 80 25

Nor is the text a *grhya-sutra* in the ordinary sense of the word It contains to be sure, all the salient practices, which are regularly treated in such texts notably the sacraments (*samskara*) from conception, through marriage to death, also the *madhuparka ajyatantra*, etc. But these do not occupy the most prominent position in the work they seem to me pretty clearly absorbed, probably in some secondary manner possibly at a later period, into the main body of the work This cannot be described otherwise, than by saying that it is a sūtra of the AV, i e. an account in sutra form, of the practices implied along with the recitation of the individual Atharvan hymns the recitation and the practice, or perhaps, to speak more cautiously, some pratice of which the sutra gives a later developed form, of course went hand in hand from earliest times And even if we should shrink from regarding the Atharva sutras as the nucleus of the work about which the other parts were gathered later, because the grhya sutras represent a larger proportion of the bulk of its subject matter, we may at any rate safely speak of the Kauçika as a mixture of two distinct kinds of sutras Atharva-sutras and grhya sutras This distinction will be adhered to in the following discussion

No tradition as to time and place of composition is extant. We have only two dates of relative chronology within the literature of the Atharvan itself First the mantra or hymnal period is pretty well concluded The text presupposes the samhita of the Çaunaka çakha as will be shown pretty conclusively below p xxxvii, it seems also to be acquainted with materials hailing from the Kashmir çakhā (see Roth Der Atharva Veda in Kaschmir p 23) If the report of Keçava and the Atharvaniya paddhati — see the introductions to these paddhatis and J A O S xi p 377 — that this sutra contains the practices in vogue in four çakhas of the AV., the Çaunakiya etc is true we may go so far as to suppose that the various redactions of Atharvan materials in most, if not all, the schools

of that Veda were in the main finished at the time when the practices, reported in the Kāuçika, were put into sūtra form Secondly, this sūtra is prior to, and is presupposed by the Vāitana sūtra etc This conclusion has been established beyond doubt it is believed, by the editor in his article On the position of the Vāitana sūtra in the literature of the AV J A O S xi p 375 fg The Vaitāna is the çrāuta manual of the Atharvavedins composed at a time when their efforts to establish themselves as an orthodox Vedic school rendered imperative the possession of an independent treatise on the Vedic sacrifices How long a period elapsed between the redaction of the Kāuçika and that of the Vāitana it is impossible to state, I would only express the belief which has grown with prolonged study that the sūtra of Kauçika also represents a rather late product of the efforts to put into exact easily remembered form the traditional practices of the Atharvan This must not be misunderstood to imply that the practices themselves are necessarily modern it lies in the nature of this Veda that recitation and practice go hand in hand, many hymns of the Atharvan become impossible without actual manipulation of the objects mentioned in them

The redaction of the Kāuçika may have been a single one i e all the materials which go to make up our text, may at a given period have been collected for the first time into that well defined collection which we have before us I do not venture to assert that there was a time, when there existed a *corresponding* treatise of approximately the same scope, which would justify us in speaking of an earlier form of the text or in claiming, that certain parts were added after the text left the hands of the last redactors But I propose to show, that the materials, which were collected for this sūtra, must have come from different sources, of somewhat individual character, and that these were not worked over by our redaction in a manner so perfect, as to efface the marks of different time and different workmanship

The thirteenth adhyāya, the book on omens and portents betrays its individuality chiefly by a certain remoteness of its subject-

matter from that of the samhita Unlike the Atharvanic parts of the sūtra, which are defined below it presents its own hymn material the mantras from the AV, cited by their pratīkas, play a palpably secondary role in appeasing the ill effects of each separate portentous occurrence The style of the adhyaya is of a breadth and diffuseness which is altogether foreign to sutra works proper it broaches very closely upon the diction of the prose pariçistas One would look in vain in the Atharva sūtras for an expression like *kapāle ngārā bha vanti = angarakapala* 135 1 or *catasro dhenava upaklpta bhava ti çveta krsna rohini surūpā caturthī* 120 1 126 5 The passage *uttaram (prancam) idhmam upasamadhāya* etc is repeated in full, and only with slight variations, at 94 10fg, 106 4 fg, 109 3fg 111 1 fg, 120 3fg, 126 7 fg, 135 4fg proper sutra style would demand only an allusion to the practice in every passage succeeding 94 10fg Cf e g 11 11 1? 1t 14 24 15 7, 16 23, 31 16 86 ?8 29 87 2? etc At ?6 ?4, 30 ?4 the rites described at 41 1 fg seem even to be anticipated in a condensed form At 9 7 the passage *ape 'ta etu nirrtir ity etena sūktena* with the hymn given in sakalapātha in ne following passage, is of a comfortable breadth out of keeping with sutra language The same may be said of *etena sūktena* at ?? 3 100 5, 102 4, 107 1, 10? 1 109 5 115 2 11 5 4 (the same phrase twice) 118 1 1?4 6 1?? 3 1?9 3 13? 1 133 ? At 1?6 9 the phrase *etena sūktena* follows the pratika of v 1 4 and seems to indicate the hymn from verse 4 to the end The same may be said of *etabhyam sūktabhyam* at 104 3 113 3, 123 1 133 ? *etais tribhih sukta h* at 133 1 *ity etabhyā n (sc rgbhyām)* at 136 6 *ity etabh catasr bhi r (sc rgbhih)* at 11? 1 At 127 4 the phrase *iti catasrbhir (sc rgbhih)* is employed, although the hymn contains just four verses and the ordinary usage of sutra style would be content to express the same thing by the pratīka of the first verse alone The laxity of the style appears pointedly if we confront *iti tisrbhih*, at 1 0 5, with *ity etabhih catasrbhih* at 11? 1 A similar breadth and looseness of style will be exhibited below in connection with other parts of text which do not belong to what has been styled the Atharva sūtra proper but they do

not operate to anything like the extent, to which they appear here they are especially characteristic of adhyaya xiii The fact, finally, that this part of the text is introduced by a table of contents in kandikā 93, would seem to point strongly, towards the independent composition of the book on omens and portents in that case the work must have been incorporated by the redactors of the text, in its final form Such, in fact is the opinion of Professor Weber in his treatise, Zwei Vedische Texte über Omina und Portenta, Transactions of the Royal Academy of Berlin 1858, pp 345 384

I see no reason for doubting this view It will appear in the sequel that the Kauçika is composed of various strata, which have not been worked over so evenly by the author of the sūtra, as to efface the marks of separate authorship, although all the materials, hailing as they do from the same or closely kindred schools, have much in common and although there are evident attempts on the part of the author of the sutra at assimilating all the materials, which he has incorporated into his work The familiar employment in adhyāya xiii of the *cātanagana* (136 9), the *matrnāmāni sūktāni* (94 15, 95 4, 96 3, 101 3, 114 3, 136 9) the *vāstoṣpatīyani sūktani* (120 9) proves, either a knowledge of the rest of the work — these ganas are described at 8 23 fg — or at least a familiarity with the leading technical terms of the school At 118 1 a mantra selection, which does not hail from the Çāunakiya samhita, is cited with its pratika only this can be accounted for only by the fact that it has been quoted previously in sakalapātha at 91 1, i e prior to adhy xiii, cf the pratika *bharatam nah samanasāu samokasau* at 133 7 which is based upon the sakalapaṭha at 108 2, or elsewhere the pratika *idarat-sarāja*, at 68 35 which is based upon the sakalapātha at 42 17 This is in all probability an instance, in which the redactor has succeeded in assimilating his materials, whereas he seems to have failed of this result, when he quotes in full the mantra *ayāç ca 'gne 'si* etc at 97 4, although it has appeared previously in sakalapatha at 5 13; or, leaving aside adhyaya xiii, when he presents twice in sakalapāṭha the mantra *vaha vapam jātavedah* etc., at 45 14 and 84 1 Still less successful was he in

carrying out sutra methods when he left in his final redaction the mantra *vratani vratapataye* in Sakalapatha at 4° 16 whereas the pratika occurs previously at 6 1° see below p xxvm A sutra-work in order to be consistent, must have reversed this relation Another instance of uneven finish is furnished by 137 30 where the pratikas of three successive verses are given at ° 41 the pratika of the first of these, followed by *iti tisrbhih* is quoted under essentially the same circumstances

Very likely the book on omens and portents once upon a time existed separately somewhere in Atharvan quarters and was incorporated into the Kauçika owing to the general fitness of the subject matter in such a collection Similarly there were incorporated into Par Gr three chapters on omens and portents which were excluded, perhaps unjustly by the editor Professor Stenzler see Speijer Bemerkungen zu den Grhyasutra Tijdschrift voor Ind Taal Land en Volkenkunde, 1879 p 39 fg The fusion of this book with the body of the text, though accomplished in a pretty thorough manner has not removed the traces of this individual character

It seems very likely though it is not so superficially evident, that adhyaya xiv also represents a later stratum of the Kauçika, or at least, that the original redactors themselves added the five very heterogeneous chapters of which this book consists after the main body of the work was concluded There is to begin with, no imaginable reason for the insertion of adhyaya xiii between xii and xiv if xiii is a sort of pariçista it follows that xiv was added at the same time, or still later This is pretty well supported by the internal evidence of these chapters Kandika 141 contains an excessively corrupt account of the rules for veda reading and the intermissions in the same, in mixed prose and verse its later *smrti* character cannot fail to impress itself upon the reader It seems to be an after thought for kand 139 treats of the introduction of pupils to veda reading in better sutra style, and the insertion between these chapters of the *indramahotsava*, a *raja karma*, would be simply senseless And kand 139, though its style in general does

originally stand where they now are found and that they were placed there in deference to the ordinary habit of the Yajus samhitās (see TS, MS, Kāṭh S, Kap S, and VS) or still more primarily the çrāuta sūtras (Çānkh, Açv, Lāṭy, Kāty, Lāṭy, Āpast, cf also Vāit Sū), of opening with this performance And there is not wanting a certain amount of technical evidence in support of this view The stanza *vratāni vratapataye* is quoted by its pratīka at 6 18, whereas it occurs in sakalapatha at 42 16 This would seem to indicate, according to the ordinary habit of the Kauçika and the Vāit Sū, that 6 18 originally followed 42 16 It must be mentioned however, that a similar instance, which does not admit of such an interpretation appears in the case of the stanza *acyutā* (Keç. *acyutā dyāur iti*), whose pratīka at 35 12 is followed by the sakalapāṭha at 98 2 In fact the mantras of adhyāya xiii seem occasionally to be handled, as though they formed a little samhita by themselves, so e g the gaṇamāla Ath Pariç 34 29 quotes the mantra at Kāuç 104 2 (see the note there) by its pratīka *yā asurā* (!) along with pratīkas of Atharvan verses The sūtra *pra yacha parçum iti darbhāhārāya dātram prayachati* (5 24) is followed at 8 11 by a paribhāsa sutra to the same effect in somewhat modified language This seems to prove at least, that chapters 1—6 are not constructed in harmony with the chapters following I do not venture to decide whether they once stood in some other part of the work or merely represent a different stratum worked over by some special hand, r dating from a later period They might have stood fittingly between kandik s 52 and 53, immediately after the Atharva sutra proper and at the beginning of the gṛhya-chapters I am content, however, to point out the peculiarities of this section, without urging any conclusion

The Atharva sūtra proper, as it has been styled above, begins at kaṇḍ 7, and extends to kaṇḍ 53, though it is interrupted by the passages kaṇḍ 42 15 to the end of 45, which are in the style of the gṛhya sūtras This part of the work presents the strongest characteristics of Atharvan life while the remaining kaṇḍikas up to the end of adhyāya xii, present ordinary gṛhya practices treated from the point of

view of the Atharvan, and upon the foundation of Atharvan mantras The Atharva sūtras are written in condensed sutra style and contain by far the most original practices the language of these sūtras is noteworthy for its striking lexical materials and their value as an aid towards the exegesis of the Atharva saṃhitā is of a very high order Cf the editor's articles containing contributions to the exegesis of the AV, a list of which is given on p xlii They differ moreover from the rest of the work in quoting very few mantras which are not found in the Atharva saṃhitā The style of the gṛhya sūtras is palpably broader than that of the Atharva sutras and there are a number of technical points which differentiate the two divisions Altogether the impression left upon the perusal of both is, that the final result of the redaction, which we have before us, represents the fusion of an Atharva sutra with an ordinary gṛhya sutra.

The most salient point which distinguishes the gṛhya sutras are the very frequent mantras not derived from the Atharva saṃhitā, and therefore given in sakalapatha Frequently both pratika and sakalapatha of the same mantra occur together at 6 2 the pratika follows the sakalapaṭha at 42 15 17, 62 20, 21, 68 9 10, 68 25 26, 72 13 14, 90 25—91 1, 92 30 31, 97 7, 8, 107 1 2, 108 1 2, 117 3 4, 128 3 4, 133 2, 3, 139 25 26 the pratika precedes the sakalapatha Occasionally Atharvan pratikas occur together with mantras in sakalapatha 6 2, 71 6, 72 13, 78 10 133 2 The extent of the mantra material, not derived from the AV, is very considerable as may be seen by surveying index C

The broader style of the gṛhya sutras is best recognized through their mode of quoting pratikas At the beginning of 68 27 three successive verses are cited each with their pratika (cf also 137 30) At 54 9 57 7, 75 24, 79 17, 90 15, 92 30 the phrase *iti etayā* (sc *rca*) is employed in quoting a single verse, at 68 27 this is extended to *iti eardham etaya*, at 77 5 we have *ity etam rcam*, at 90 25 *ity etābhih* (sc *ṛgbhih*) Similarly the phrase *iti suktena* occurs at 64 27 *ity anena suktena* at 53 13, *ity etena sūktena* at 54 5 *ity etais tribhih sūktāih* at 67 15, at 65 9 *iti sūktena* refers only to part of a hymn

(x 9 3fg) The word *ubhayor* at 81 20 precedes tautologically the quotation of two pratikas; the expression *iti dvābhyām* (sc *ṛgbhyām*) at 57 23 is employed in addition to the quotation of the two pratikas of vii. 61 1, 2, while at 54 7; 56 1; 57 1 the same expression is employed, when only the pratika of the first of the verses is quoted At 57 29, 63 27, 71. 12, 87. 29 we have *iti tisṛbhih* (sc *ṛgbhih*), or *iti tisrah* (sc *ṛcah*), at 54 18; 71 8 *iti catasraḥ* (sc *ṛcaḥ*), at 54 10, 75. 11 *iti pañcabhih* (sc *ṛgbhih*) Expressions of this sort are almost entirely wanting in the Atharva-sūtra, I have only noted the following at 9 1, 35 12 *ity ekā* (sc. *ṛk*) indicates, that only a single verse of the hymns in question is to be recited, at 19 28 *iti sarvena sūktena* seems superfluous This implies a notable difference in style, and, while it may be in part due to the fact that the mantras in the gṛhya-sūtras frequently represent parts of longer hymns, involving for their subdivisions the need of such special definitions, yet there is at least no occasion for them in many of the cases enumerated

A somewhat subtle difference in the forms of the root *cam*+*ā* points to the same conclusion The MSS agree unanimously in writing *ācamayati* in the Atharva sūtras (25 34, 26 14, 27 4, 28 1; 29 13, 41 23), but *ācāmayati* everywhere else (44 5, 100 8, 110 6; 111 8) A similar topical differentiation seems to appear in the occurrence of *juhvad* as nom sing masc of the present participle of root *hu* in the Atharva-sūtra (15 1) *juhvan* is the form of the gṛhya-sūtras (71 7, 109 5, 110 4, 111 5, 126 9) Less tangible, and less easy to formulate is the general difference in style between the Atharva sūtras and the gṛhyasūtras the latter are broader, naiver; the former severer and more technical We may point to a few expressions illustrative of the gṛhya-style *tatrāi 'tat sūktam anuyojayati* (53 7); *āpas tāsu miktvā taṇḍulān āvapati* (61 36), *ājyam juhuyāt* (63 9 *ājyam* is superfluous on account of the adhikāra of the paribhāṣā-sūtra 7 3), *athā 'ta odanasavānām upācārakalpaṁ vyākhyāsyāmah* (67.5); *punbhyam ekāikasmāi tisrastisras tā adhyadhy udadhānam parivṛtya* (72 12), *pūrvayor uttarasyām sraktyām* (75 26: ordinary sūtra-style demands *pūrvottarasyām*), etc The passage 53

3 fg *idhmam prāñcam upasamadhaya*, etc is repeated in full at 67 20 fg, 139 3 fg Its frequent occurrence in full in adhyaya xiii has been stated above p xxxii Similarly, longer passages are given in full twice at 42 15, 16, 68 35, 36, at 62 2 fg, 68 18 fg, and at 71 16 fg, 86 19 fg The style of the grhya sutras seems to hold an intermediate position between that of adhyaya xiii, which broaches upon the diction of the pariçistas and that of the Atharva sutras

I would finally draw attention to the fact, that kanda xix of the AV, whose relation to the Kauçika is peculiar (see below p xl), is never quoted in the Atharva sutras

It lies in the nature of such investigations as the preceding, that they are not equally secure at all points The ground is not firm and the opportunities for confusing subjective impression with objective fact are abundant I shall be content if these remarks have made it clear, that the sutra ascribed to Kauçika is a work dating from the later sutra period, that it contains various strata not so cunningly assimilated, as to hide their individual character, due either to separate authorship or varying period of composition, that the distinction between Atharva sutras and grhya sūtras is justified by their difference in subject matter style and sutra technique, that adhyayas xiii and xiv are probably of later origin than the rest of the work, a fact which the final redaction of the work did not quite succeed in covering up finally, that the first six kandikas of adhyaya i seem to have formed originally a part of a later stratum of the work

III. The relation of the Kāuçika to its samhitā.

The student of Atharvan literature is confronted by the unswerving native tradition, that the AV existed in nine schools or variations (*çākha, carana, bheda*) The chief sources for this tradition are 1 The two caranavyuhas One, counted as the fifth pariçista of the White Yajur Veda, registers the schools of the AV in chapter 1, another caranavyuha figures as the 49th pariçista of the AV, and deals with the same subject in shorter form — 2 Incidental mention in Panini, in the Mahabhasya, and other literature accessory to Pā-

nīni — 3 The very late over systematic reports of the Purāṇas, and other late literature, e g the Saṁskāragaṇapati of Rāmakṛṣṇa. — 4 Incidental mention throughout the literature of the Atharvan itself — The question of the çākhās has been treated often see Weber, Indische Studien i [illegible] 296, iii 277—278, xiii 434—435, Omina und Portenta p 412—413, Indische Literaturgeschichte p 170 Max Muller Ancient Sanskrit Literature p 371, Rajendralālamitra in the introduction to the Gopathabrahmaṇa p 6, Çabdakalpadruma s v *veda*, Roth Der Atharva Veda in Kaschmir, p 24 fg, the editor in J A O S xi p 377—378, Simon Beiträge zur Kenntniss der vedischen Schulen, p 31

The native tradition on this subject is analyzed most systematically and critically by Professor Roth in the monograph cited above He arrives at the conclusion that five school names may be securely picked out of the varying reports as authentic, four more he rejects as untrustworthy I believe however, that a closer adherence to the incidental references to the çakhās contained in the literature of the Atharvan itself will serve to purify the collective tradition on this subject to such an extent, as to render it pretty certain what nine schools were regarded by the Atharvavedins themselves in the light of separate çākhās Just as it was possible for the editor to fuse the variegated reports throughout Hindu literature about the five kalpas of the AV into a single tenable result — see J A O S xi, p 379 fg — so also is it possible here to reduce the many conflicting accounts to one fundamental one And there can be no doubt, that of the four sources of our knowledge on this subject the fourth i e the literature of the Atharvan itself, is the most valuable

The smaller caraṇavyūha (Ath Pariç 49) was accessible to the editor in four MSS whose readings of the passage bearing upon this question may be summarized as follows *tatra brahmavedasya nava bhedā bhavanti tad yathā | pāippalādās taudā māudāḥ çāunakīyā jājalā jaladā brahmavadā devadarçāç cāraṇavāidyāç ca** I

* *taudā* is conjectured the MSS read *staudāḥ*, but the *s* is certainly due to the very frequent false sandhi of final *s* before *t* (पैप्प-

believe that these nine school names are the nine çakhas of the AV and that the portentous mass of blundering report which overcrusts this, is due to false MS readings to more or less conscious mal formation of these names on the part of later writers and finally to later additions

I The *paippalada*, also *pāippalādaka pāippalād pippallada pāippala, pippala paippalā ana* etc These patronymics go back to the name of an acarya *pippaladi* The name occurs in Atharvan literature as follows The colophons at the end of the kandas of the MS of the Kashmirian çakha of the AV exhibit the words *atharvanika pa ppalāda çākhā* see Roth ibid p 12 At the end of a group of mantras which wind up the first Ath Pariç and are derived according to Roth ibid from the Kashmir recension they are printed American Journal of Philology vii nr 4 p 486—487 (Seven Hymns of the Atharva Veda p 20–21) In the colophon of the Praçnopanisad *iti çrī pippalādatharvane (!) çakhayām praçnopanisat samaptā* see Weber, Verzeichniss der Berliner Handschriften i p 86 nr 346 In the colophons to the second half of the Vaitana sūtra (adhvaras ix–xiv), which contains *prayaçcitta* rules e g at the end of adhy xiv *ity atharvavede vaitānasū re prayaçcittaprasamge caturdaço dhyāyah* *çrimadguru-atharvanacarya-p ppalada çamyumatharvanaya* (!) *namah* *çrimadguru atharvanācarya p ppalayana* ( ) *samapto yam* The *pippaladiçāntigana* Ath Pariç 34 20 (cf Kauç 9 3 note) begins with the pratika *çam no devī* (vulgata i 6), which is in all probability the opening verse of the Kashmir çakha see below p xxxvii and Roth ibid 16 17 Further Ath Pariç 2 3 6 23 10 24 14 41 The name is also reported in all other authorities Panini gana *kārta* the Mahabhasya (Ind Stud xiii 435), the caranavvuha of the White Yajur Veda, and the Puranas see the authorities cited above, p xxxii

II The *tauda* (MSS *stauda*) The report of the caranavvuha is supported by the parallel patronymic *taudayana* (MSS *sta* *ya*

तादा स्तौदा) — One MS reads *jaivalāh* two *jabālal* Two MSS read *devadarçāh* — One MS reads *cara tavidya* —

yana), Ath Pariç 23 3 This is the only occurrence of the name in Atharvan literature, as far as is known at present. From these two forms are propagated a brood of variants too numerous to report in full, the most interesting are *tāuta* in the ÇKD, *tauttāyana*, *tottāyanīya* in the caraṇavyuha of the White Yajus Here also belong the *bl ūtāyanas* of the Devi purāṇa (Ind Stud iii 277) etc The passage, Ath Pariç 23 3, reads, *ā skandhād uraso vā 'pi 'ti stāudāyaiḥ smṛtā* (sc *araṇiḥ*)

iii The *māuda* The earliest authority for this school, known at present is Ath Pariç 2 4, 23 3 At 2 4 the *māuda* and *jalada* are attacked by the *pāippalāda* and *çāunaka* as follows *pāippalādam gurum kuryāt çrīrāṣṭrārogyavardhanam \| tathā çāunakinam ca 'pi devamantrarīpaçcitam \| purodhā jalado yasya māudo vā syāt katham cana \| abdād daçabhyo māsebhyo rāṣṭrabhrançam sa gachati* The name *māudāyana* Ath Pariç 24 10, is the fuller patronymic of the same school, cf *pāippalāyana*, (*s*)*tāudāyana*, *jaladāyana* Pāṇini, gaṇa *kārta*, and the Mahābhāsya also report the *māuda* in close connection with the *pāippalāda* see Ind Stud i 152, xiii 435 The name *damoda*, which is found in several MSS of the caraṇavyūha of the White Yajus (see Gop Br Introd p 6, Ind Stud iii 277) has evidently in the confusion of the texts borrowed its first syllable *da* from the end of *pāippalāda*

iv The *çāunakīya* or *çāunakin* The term *çāunakin* occurs as a school name at Kāuç 85 8. At Vāit. Sū. 43 25 a *çaunaka* sacrifice is mentioned the *çāunaka*-sacrifice is for him who is desirous (of knowing) witchcraft, in Ath Paddh at Kauç 1 6 the Vaitana sūtra is cited as *çāunakīya sūtra* The title of the published prātiçākhya of the AV is *çāunakīyā caturādhyāyikā* see J A O S vii 333fg At Ath Pariç 24 10 the members of this çakhā are called *çāunakeyāḥ*, the name of an ācārya *çāunaka* occurs ibid 20 1, 23 3, 24 13, 26 1, 31, 54 1, 65 6, 71, *çāunaki* appears at 1 4 We have further the explicit statement of Sāyaṇa in the introduction to his commentary on the AV that the Kauçika is the ritual book for four çakhas the *çāunaka* at the head Shankar Pandit, in the London Academy of June 5,

1880, states, that the four çakhas are the Çaunakīyas, Aksalas (? Jajalas), Jaladas and Brahmavadas A similar statement occurs in the introductions to Keçava and the Ath Paddh, see J A O S xi, 377, and above p xvii The name occurs very frequently outside of Atharvan literature, e g Pan iv 3 106 and in the gana *çāunaka* along with the *devadarçaninah* (cf Kāuç 85 7 8) In the outside reports of the Ath çakhas the name occurs with many corrupt variants, and I believe that the *kāunakhin*, or *kunakhin* (cf Roth loc cit 25), who are frequently mentioned along with the *çaunakin*, are the result of a popular etymology, perhaps with sinister intent (*kunakhin* 'sick-fingers'), based upon the name *çāunakin* itself Variants of *çaunakin*, which seem to form the bridge between the two names, occur, e g *kāunakīyāh* in the Chambers Cod of Ath Pariç 49, *sakunakhī*, Gop Br Intr p 6 Moreover *ç* and *k* are easily interchanged cf *lopāça* and *lopāka*, *çarkoṭa* and *karkoṭaka*, etc ; see KZ xxv 125, P A O S for May 1886, p xl No such school as the *kāunakhin* is, as far as known mentioned anywhere in Ath literature

v The *jajala* The name occurs only once in the unequivocal passage, Ath Pariç 23 2 *bahumatra devadarçā r jajalair ūrumātri'a* (sc *araniḥ*) In the Mahabhāsya the school is represented by the name of its ācarya *Jajali* (Ind Stud xiii 435) In Shankar Pandit s statement, quoted in the preceding section, the Aksalas are pretty clearly a corruption of the same word Of the many variants which occur in the later accounts of Atharvan schools, *jābāla* is especially frequent, and is supported by readings of Ath Pariç 49 If we distrust with Professor Roth, ibid p 25, the name *jajala*, we may perhaps substitute *jabāla*, a name known elsewhere in Vedic literature I have found nothing to support his surmise, that the ācarya *bhāgali*, Kauç 9 10, 17 27, Vait Sū 1 3, 22 1, 28 12 is at the bottom of this school name

vi The *jalada* occur in the interesting passage, Ath Pariç 2 3—5, excerpted above under *māuda* The name is authenticated further by the patronymic *jaladayana* at Ath Pariç 23 2, *jaladāyanair vitastir vā* (sc. *araniḥ*) *soḍaçe ti tu bhārgavāh* According to

Shankar Pandit, loc cit, the Jalada are one of the çakhâs, of which the Kāuçika is the sūtra (sa ih i vidhi)

vii The *brahmavada* This name I have not as yet found in any Atharvan work outside of the caranavyūha It is mentioned by Shankar Pandit loc cit and the secondary texts are unanimous in presenting it or some variant of it more or less corrupt *brahma vala brahmabala bral madābala bral mapalāça*, and others still worse

viii The *devadarça* or *devadarçin* At Kauç 85 7 they occur in conjunction with the *çaunakin* as also in Pānini, *gana çaunaka*, *in the* form *devadarçaninah* They occur also in Ath Pariç 23 2 see above under *jājala* In the later sources there are many variants *divadarça, devarçi vedadarça* etc.

ix The *caranavaidya* (var *vidya*) The name occurs in Keçava at Kāuç 6 37 and in Ath Pariç 23 2 *cāranavāidyair janghe ca maudena sfangulani ca* (length of the *arani*)

That the preceding sketch reproduces the tradition of the Atharvan schools in reference to their çakhas may I think, be regarded as certain Why these school-names are picked out, while others, e g the *bhārgava*, who figure by the side of the *cāranavāidya*, *māuda*, and *jalada* at Ath Pariç 23 2 are omitted from this list, it is no more easy to divine than the elevation of the insignificant Çantikalpa to a place among the five kalpas by the side of the sūtras of the AV., cf J A O S xi 378fg in intrinsic interest the Çāntikalpa is excelled by a score or more of the Ath Pariçistas We may take it for granted that in both cases names of very different importance and scope have been associated on very superficial grounds And the report quoted above that the Kāuçika is the *samhitāvidhi* of four of these çākhas excludes the possibility, that these school differences extend in every case to the samhitās themselves or even to the sūtra of the same samhitā

Hitherto in fact, there have been found no traces of the existence of samhita-çākhas in addition to the vulgate and the Kashmir recension Professor Roth in his tract Der Atharva Veda in Kaschmir, has associated the latter version with the *paippalada* not with unhesit

ating assent in every quarter I see no reason for doubting his conclusion The fact that the name *paippalāda* is found occasionally asso ciated rather loosely with Atharvan productions, which seem to have no nexus with that school (cf above under *pāippalāda* p xxxiii), is paralleled so frequently in the history of the other Vedas, as to need no special explanation The surmise, that the vulgate belongs to the school of the *çāunakin* (cf Gop Br Intr p 7, Roth, ibid 27) can now be regarded even as more certain In the first place there is no reason to doubt the authority of the Ath Paddh in naming the Vaitana Sutra a *çaunakīya sutra*, the dependence of this upon the Kauçika is equally certain the Kauçika is therefore also a sutra of the *çaunakin* The report of Keçava, Ath Paddh and Sāyana, that the Kauçika is *catasrsu çakhasu çaunakādiṣu samhitavidhih* independently points to the same conclusion At Kauç 85 7, 8 where a difference of opinion between the *devadarçin* and *çaunakin* is reported, the Kauçika sides with the latter this seems to support the same position, cf J A O S xi 377 There is no room for doubt that both the Kauçika and the Vaitana are *çaunakiya* And the evidence that both these sutras are based upon the vulgate, in other words that the vulgate itself is of the same çakha is fully as strong

There is in existence in Atharvan literature a persistent tradition that the Atharva samhita began with the verse *çam no devir abhistaye* instead of with the verse *ye trisaptāh*, i 1 1 of the vulgata So Gop Br i 29 *çam no devir abhistaya ity evamadim krtva tharva vedam adhiyate* In the *brahmayajna*, which contains a list of the initial verses of the Vedas the Atharvan is represented by the verse *ça i no devir abhistaye* see A Bourquin, Brahmakarma (Paris 1884) Adhyaya v p 130, bottom And according to Haug, Brahma und die Brahmanen, p 45, there are MSS of the vulgate AV, which actually begin with this verse, repeating it in its ordinary place i 6 1 Further, according to Haug, ibid and Bhandarkar, in the Indian Antiquary, May 1874, p 132, (cf also Roth, ibid p 16), a devotee of the AV must recite in the morning, when rinsing his mouth, both the verses *ye trisaptah* and *çam no devi* In the intro-

duction to the Mahābhāsya also the verse *çaṁ no devī* is given as the initial verse of the AV. see Haug, ibid, Weber, Ind Stud v 78, xiii 433.* In the Paippalada-saṁhita, which is known at present only through the single MS in the possession of Professor Roth the first folio is wanting, but this scholar has surmised, that the opening verse of this saṁhita was the mantra in question, as it does not occur in any other part of the codex, and the opening verse of the vulgata, *ye trisaptāh*, occurs at the beginning of the second anuvāka This may now be considered as nearly certain, for the *pippalādhçāntigana*, Ath Pariç 34 20 (see Kauç 9 7, note) begins with the pratika *çam no devī*, cf p xxxiii

The Çaunakiya-saṁhitā, on the other hand, begins with the verse *ye trisaptāh* The MSS of the Atharvan, which, according to Haug, begin with *çam no devī*, exhibiting the same verse also in its proper place 1 6 1, owe this addendum to the tradition as reported above In the *vedavratasyā "deçanavidhi*, Ath Pariç 44 6fg, the statement is made, that *ye trisaptāh* is the opening verse of the AV In the Vāit. Sū neither *ye trisaptāh*, nor *çam no devī* happen to be mentioned at all, but the Kauçika furnishes most unequivocal testimony to the effect that, as far as it is concerned, the words *ye trisaptāh* introduce the first hymn of the collection, upon which it is based. The paribhāsā-sūtra 7 8 reads *pūrvaṁ trisaptīyam*, i e "whenever the word 'first' (sc hymn) is employed, the *trisaptīya* hymn (is to be understood)" Accordingly, in practise, the sūtra employs the word *pūrva* as the short technical designation of this hymn see above p xxvi This is a pretty conclusive indication that the Kauçika belongs to the vulgata, and that the latter therefore is *çaunakīya*, as is distinctly reported for all its three sūtras, Kauçika Vāitana, and Prātiçakhya.

Further technical points of contact between the two texts are the following According to Ath Pratiçakhya 1 81 an *o* before *iti*

* Haug, ibid p. 43fg, advances the bold and quite improbable statement, that the AV is known in the Avesta (Yaçna 9 24) by the name of *apām anuisti*, which he identifies with the words *āpo* and *abhistaye* of this mantra

which is *anārṣa*; that is, which does not form part of the text of the saṁhitā is *pragṛhya*, i e remains unchanged Whitney J A O S vii 385, naturally recognizes the scope of this rule only in the concurrence in the pada patha of vocatives in *o* with *iti* But the diaskeuasts of the Kauçika seem also to be dominated by this rule, for when a vocative in *o* ends a pratika, and is therefore followed by *iti* the *o* remains unchanged e g *abayo iti* 30 1, *param mitjo iti* 71 21, 86 24, at 74 20 the same sandhi occurs at the end of a passage in sakalapatha *ma risama indo iti* In fact it would look as though the rule of the pratiçakhya intended to include these cases if the same sandhi did not occur likewise before other words, at 62 15 we have *babhrer adhvaryo idam prapam iti* etc These cases represent at any rate a point of contact between the two texts In general the text of the MSS of the vulgate is carefully reproduced in the Kauçika, e g at 61 44 the pratika of xi 1 23 is quoted several MSS of the Kauç repeat the bad variants of several Ath MSS, reading *ansadrim* for *ansadhrim* At Kauç 71 16, 86 19 the MSS write *sīse mṛdhram iti* just like the Ath MSS the editors of the vulgata have emended *mṛdhram* to *mrddhram* Especially true is this of the few pratikas derived from kanda xix (see below) the ancient blunders of the Ath MSS reappear So *ιan ma asyaιn* (for *asann*) *iti* xix 60 1 at Kauç 66 1, *avyasaç* (for *avyacasaç*) *ce iti* xix 68 1 at Kāuç 139 10

It is morever evident, that the Kauçika presupposes the vulgata because the overwhelming majority of the hymns of this saṁhitā are quoted in pratika it is therefore assumed that he who practices the ritual, knows these hymns by heart Aside from kanda xix will be discussed below, only very few passages which occur in the saṁhitā appear in full in the sutra vi 85 2[ab] at Kauç 6 4 2[d] at 106 7 (p 260, note 8, of our text) viii ? 9[cd] at 9 6 13[cd] at 75 5 It is evident in every one of these cases excepting the last, that the mantra is not derived from the saṁhitā at all the partial identity of the mantra quoted in full, with the Ath pa e is accidental — a very ordinary phenomenon in comparing mantras

of different schools The Kāuç ka however omits entirely kāṇḍas xv and xx, the former apparently on account of its impractical, allegorical nature (the *vrātya* book) the latter, either because it was added after the composition of the sūtra, or, as seems more likely, on account of its evident connection with çrauta practices it is with few exceptions, employed in the Vaitāna sūtra for use at the *çastras* and *stotras* of the soma sacrifices, see Vait Sū. Index of quotations

Of special interest is the relation of kāṇḍa xix to the sūtra Only very few mantras are cited by their pratīkas xix 52 1 at Kāuç 6 37, 45 17 68 29 xix 59 1 at 6 37 xix 60 1 at 60 1 xix 64 1 at 57 26 xix 68 1 at 139 10 The rest of the quotations in index D, which refer to kāṇḍa xix, represent mantras quoted in the in sūtra in sakalapāṭha they are therefore not derived from the çauna kiya saṁhitā. Curiously enough Dārila at Kauç 6 37 substitutes the sakalapāṭha of the entire hymn even for one of the very rare pratīkas xix 59 It has been pointed out above that the part of the Kāuçika which is here styled Atharva sūtra, does not contain any quotations in pratīka from kaṇḍa xix Altogether the book occupies in the sūtra an intermediate position between a collection fully established within the saṁhitā of the school, and a body of mantras distinctly recognized as hailing from a different school According to Roth ibid 18 the materials of kāṇḍa xix occur scattered throughout the paippalāda çakhā we may assume that they were known in the tradition of all the Atharvan schools that they were left out during a first diaskeuasis but were afterwards thought worthy of being collected and added While the Ath Pratiç according to Whitney J A O S vii 334 581 does not as yet recognize the kāṇḍa in question at all the Kāuçika seems to be in an attitude of hesitance some mantras are so familiar to its school-fraternity, as to need indication only by pratīka others it is still thought advisable to present in full The familiarity with these mantras evidently increases in the later Atharvan literature in the pariçiṣṭas kāṇḍa xix is on a level with the preceding books, and quotations from it are especially frequent So e g xix 7 is quoted at Nakṣatrakalpa 10 xix 9

at Nakṣ 26 and Ath Pariç 4 4, 6 2 xix 16 at 4 4, 6 2 xix 17, 18 at 19 1, xix 26 at 13 1, xix 38 39 47, 49, at 4 4, xix 56 58 at 3 1, 2 A considerable number of mantras from kanda xix are quoted in the gaṇamala, Ath Pariç 34

I can not leave this subject without alluding to the question which Hillebrandt has raised in his two interesting papers in Bezz Beitr viii 195 fg, and ZDMG xl. 708 fg. Does the sūtra ever indicate that a given mantra or hymn is, as far as it is concerned, in a different condition from that presented in the samhita? In general the mantras and hymns employed by the sutra are just those of the samhita, as regards the wording, and the number and arrangement of the stanzas, of which they consist. But the following point is worthy of note in this connection When an Atharvan hymn is evidently of a composite character, in other words when several hymns have been fused by the redactors of the samhita into one, then the sutra recognizes this composite character by employing each independently in its proper value So e g AV iv 38 is evidently composite in its character Grill Hundert Lieder des Atharva Veda (second ed) p 140, remarks in reference to stanza 5-7 (sie) gehoren ursprünglich nicht zum Vorhergehenden wenn sie auch der Redactor des vierten kaṇda damit verband, oder verbunden vorfand' The Kauçika supports perfectly this criticism which is patently justified by the internal evidence of the hymn itself stanzas 1—4, contain a gambling charm, and are treated at 41 13 along with the very similar hymns vii 50, and vii 109, cf Zimmer Altindisches Leben p 285 On the other hand stanzas 5—7 are employed at Kauç. 21 11 (see Keçava ibid) in a cattle-charm so thoroughly are the last stanzas recognized as independent from the preceding ones as to be endowed with a special technical name, *karkipravādāh* (sc. *rcah*) Cf also Kauç. 66 13 In the same manner the palpably composite character of vii 74 is recognized by the sūtra At 32 8 the first two stanzas are rubricated in a performance intended to drive away the kind of sores called *apacit*; cf the editor in P A O S for October 1887, p. xv At 36 25 stanza 3 is fitly employed in a charm against

apacit sore pustule boil or the like AV vi 25, vi 83 vii 74 1 vi 6 1 2, Kauç 31 17 schol 32 8, schol The same word occurs at VS xii 97 in the form *upacit* changed by popular etymology Wise Digest of Hindu Medicine, p 315 reports the word in the form *Apachi*(?) Cf J A O S xiii p ccxvii fg

jaṅgiḍa AV ii iv xix 34 35 is explained by Dārila at Kāuç 8 15 as *arjunah acalah dākṣiṇātyah* Keç *vāraṇasyām prasiddhaḥ* Cf Zimmer Altindisches Leben p 65

tājadbhaṅga AV viii 8 3 is glossed by Dārila at Kāuç 16 14 by *eraṇḍa* ricinus communis Cf Zimmer ibid 72 The accentuation in the AV *tājadbhaṅga* is problematic

badhaka (*vadhaka*) AV vii 8 3 Kauç 16 14 Dar *girimālakaḥ* (Cod *kira* and *kari*) Keç *kṛmimalaka* Cf Zimmer ibid

kūdī AV v 19 12, Kāuç 21 15 35 24 47 30, 71 19, 80 33, 86 24 The Pet Lex translates by fussfessel B: reisbundel bundel Both Dar and Keç gloss the word with *badar*

tārstāghī AV v 29 15 Çant kalpa 21 fem adj coming from the *tārstāgha* tree *tārstagha* name of a tree whose wood is used as a firewood Kauç 25 23 27 Dar and Keç *sarṣapa*

kṣetriya inherited disease AV ii 8 ii 10 iii 7 etc is discussed in Ind Stud xiii 151 xvii 207 Zimmer Altindisches Leben p 391 Dār at Kāu 26 43 (cf also 27) *kaulo rogādi iti* which palpably correct translation is wanting in the Pet Lex and B

tulaçā name of a plant AV vi 15 3, Kauç 8 16 Dar *mūlikā avaṭ* (!) *prasiddhaḥ* Keç *cetasī*

pūtirajju a rotten rope AV viii 8 1 Kāuç 16 10 Dar *jīrṇa rajjuḥ* The Pet. Lex and B(wohl eine bestimmte Pflanze Cf Zimmer Altindisches Leben p 2

pāidva This word has undergone a noteworthy shift of meaning in the sūtra In RV i 116 6 ix 88 4 AV x 4 the word evidently means the horse of Pedu which slays serpents In Kāuç 32 21 29, 35 4 the *pāidva* is ground and put into the nose as a cure against snake poison or bidden in the seam of the garment in case of danger from serpents Dārila s explanation of the word is corrupt,

but Keçava states explicitly that it is the name of an insert *paidi aṁ kitakam talini ti lokaprasiddha* (32 .1), *pāidvam hiranyavarnasadrçah kitaç citrito vāsapāidva ity ucyate* (32 22) It seems that some insect hostile to serpents, has assumed the name *paidva* and is employed as a substitute for the horse

silāñjalā 'a creeper or weed growing in grainfields', AV vi 16 4 and Kauç 51 16 where the MSS read *çila* Keç *sasjavalli* Cf *alasala silāñjalasala*, AV ibid, *āla*, Kauç 25 18 *asitāla* Kauç 35 25, *haritala*, Pet Lex

The following are the more interesting words which have not been found hitherto outside of the Kauçika, arranged alphabetically

adhyaṇḍā name of a plant, Kauç 35 4 Also cited by lexicographers Dar *parnaphale 'ty aprasiddha* (?)

anjat parçvi fem bahuvrihi adj presenting the other side Kauç 39 16 See Dar

apa ata (sc *gauh*) a cow which has lost her love for the calf', Kauç 31 6 Dar *apagata gauh vatsavigalitasnehā* Cf the word *vanana* p ɪɪɪ The text is not absolutely certain

apamargi (sc *samidh*) fem adj coming from the *apāmārga* plant', Kauç 46 49

abhinigadana 'the act of talking to, or reciting to Kauç 71 13 Refers to the verb *abhinigadati* at 39 27

amamri (v 1 *mrī*) name of a plant Kauç 53 2 15, 54 19 Keç at 53 15, *pothika* (for *potikā* or *puthikā* see Bo

aristaka epileptic, possessed, Kauç 28 15, 31 27 = *aristagrhita* (Dar ibid) Dar *aristam angaḥ andanakalahalabhūtadi* In Katy Çr xx 3 16 (schol) a disease *aristaroga* is mentioned

armakapālika 'mud from a marsh Kauç 26 11 See Keç 26 11 12 Dar corrupt Cf Bo sub *armakapala*

alaka 'name of a plant Kauç 31 28 Dar *bhrngarajaka* (?emended), Keç *bhrñgaraja*

avaka-a apparently a designation for plants growing on garbage heaps Kauç 28 2 Dar *avakarah ukuratikātri ani* Keç has the following passage, not given in the extracts in the appendix *ukanḍika*

mārjanikāirṇam avajrāhitam . The word may of course simply mean 'garbage', in accordance with its etymology, the grass being implied in the tradition of the practice.

avagamana 'attachment', Kāuç 16. 27. Dār. *janapadah tasya 'vagamanakaram .anurāgakaram*

açani, apparently 'hailstone', Kāuç. 38 8. Dār. *himaçarkarāpah.*

açmayokta 'name of a tree', Kāuç 8 15 Perhaps to be emended to *açmayoktra?* Keç. *açmantaka bhṛgukacche prasiddhah*. Dār. apparently also *açmantaka.*

aṣṭakyā 'a cow employed in the *aṣṭakā*-performance'. Kāuç.19.28 The adjective *aṣṭakya* is known otherwise only in Pāṇ. v. 1. 2.

aṣṭācara 'epithet of *idhm* ' Kāuç 18 34 Dār *idhmamātrā* (!) *aṣṭasaṁkhyā yasya so 'ṣṭācara idhmah çukla ity arthaḥ*. Cf. also Keç. ibid., and 47. 27.

asitāla in *asitālakāṇḍā* (sc. *iṣu*) 'a plant, from which the shafts of arrows are made', Kāuç 35 28 Dār. *kṛṣṇam alam* (!)...*yasyāh* Cf *āla* and *silañjāla*, p xliv.

asitaskandha and *skandhamaṇi* 'amulet made from the skin on the shoulder of a black animal especially the elephant, and tied on with hair from its tail'. It is employed to strengthen the membrum virile Kāuç 40. 17, and 18, note. See Dār. and Keç, and cf AV. iii 22 6; vi 70 2

āhra, in a list of *samidh*, Kāuç. 16 11. Dār. *palāça*. Keç. *tirmi-samidhah* (! for *parṇa-?*)

ākarṣa 'an instrument for collecting ashes, poker', Kāuç. 36. 9 Dār *ākarṣah lohakāraṇam* | *aṅgārakarṣaṇārtham* | *kuṭaka* (cf. Bö s. v. *kuṭaka* 3) Keç. *aṅkuça.* Cf *ākṛṣṭa*

ākṛti loṣṭa 'a clod from the field, in its natural shape'; Kāuç 8 16, 37 8 Dar *kṣetraloṣṭa.*

ākṛṣṭa m 'a magical diagram scratched into the ground?' Kāuç 35 2 Dār [illegible] *prasiddhādhānah.*

āgama-çaṣkuli 'pastry baked for welcoming guests', Kāuç 23 8. Cf *āgama kṛçara* in the lexicons

āṅgirasa pertaining to witchcraft', Kāuç. 47 2 (Dār, *ghoradra-*

vyāni) fem *āñgirasī*, Vait Su 5 10. Cf J A O S vol xi, p 387 See also Keç at Kauç 14 30'

apana 'a cavity for fluid' Kauç. 62 15 Keç *garta*

arka and *ekarkamani* 'amulet made of the *arka* plant' Kāuç 40 16 *ekārkasutram ārkam badhnāti*, he ties on an *arka* amulet tied with a thread from the same *arka*-plant Dār *ekārkah tasya valka lasutrena*, *arkam badhnati* In a note to sū 17 Dar refers to the same amulet as *ekarkamam* Keç *ekaçakharkamanim arkasūtrena badhnāti* Cf s v *arka* in the lexicons

āla 'name of a creeper or weed in grain fields Kāuç 25 18 Dar *godhumavyadhi* (?) Keç *yavagodhūmavallī* Cf under *silanjāla* p. XLIV, and *asitala* above

āvalekhani with *pratikrti* 'image of a person made of clay, Kāuç. 35 28, 47 54, 49 22 Cf J A O S xi, p CLXXII

āvraska 'fissure place or spot from which something is cut or broken', Kauç 44 36 *avraskam abhigharya* Keç. *chedanasthānam ghrtenā 'bhighārya* Dar *yasmad deçad vapam uddhrtya tam deçam abhighārayati* Thence *avraskaja* grown upon a fissure, or place of cutting, Kauç. 16 28 Dar *avraskah chinnasya oudhnas tato jatani punah* Cf also Keç. ibid

asada in *grhapatnyāsāda* 'dining room, kitchen Kauç 23 5, 24 15 Dar *bhaktagrha*

āhuti sahi strong in sacrifice', Kauç 73 1

īçana hata 'slain by fever', Kauç 36 15 Dar and Keç *jvara hata* Cf J A O S xiii p CXVI

idhmabarhis, Vedic avandva fuel and sacrificial straw, Kauç. 25 31 Cf the unquotable *idhmābarhiṣī* in Bo

isikāñji having lines, or stripes like reeds', Kauç 32 17 etc.

isū guha hiding arrows', Kauç. 49 7 With several variants

ucchusma 'name of a plant', Kauç 40. 14. Dar and Keç. *kapi kacchu*

udakaraknkā leech', Kauç 30 16 Dar ibid *jalūka*(?) Keç. at 31 16 *jalauka*

udakya designation of a water plant', Kauç 22 10. Dār *udaçyāmaka*

udavajra 'a jet, or bolt of water', Kāuç 38 2 See Keç. ibid

upadhāna, perhaps 'cushion', Kāuç. 8 17, 64 26 As Dār. at 8 17 cites 64 27 (*sopadhānam āstaram!*) as an example (*udāharaṇam*) of the employment of the article in question, the phrase *jaradupānahāu* is evidently not referred to, as was surmised in note 9, p.26 Keç 8. 17 *udyāgandhukam* (?)

upamanthana 'the act of stirring up', Kāuç 40 8 Refers to *mantham upamathya* at 27 10.

upolava 'name of a plant', Kāuç 18. 33 Dār *tṛṇāni mālaveṣu prasiddhāni* Cf Bö sub *upolapa*

ula 'name of a plant', Kāuç 25 18 Dār *kasturikā-çāka* (?) Keç *pāṭikā*

uraḥ çiraḥ, dvandva cpd, 'breast and head', Kāuç 47. 45 (MSS *ura çiras*)

ūrdhvaçuṣka sc *samidh*, fem adj, 'grown dry on the tree', Kāuç 48 38 Keç *urdhvaçuṣkavṛkṣasamidhaḥ* Cf. also Dār ibid.

ūṣvabhakṣam absolutive, 'eating while hot', Kāuç 57 27

eṭaka=*eḍaka*. So all MSS at Kāuç 41. 6 Dār *meṣa*.

ojomānī 'name of a plant', Kāuç 53 2, 15, 54 19 Keç. at 53 15 glosses with *guḍūcī*

kakuca 'name of a plant or fruit', Kāuç 48. 32 Dār *timiraphala* The reading is not altogether certain

kadimdu in *kadimdu koṣṭha* 'name of a reed plant?', Kāuç 48 30.

kapilalāṭa arm' Kāuç. 45 4 Dār and Keç *bāhuḥ*

karkī 'a white calf', Kāuç 66 13 Cf *karkīpravādāḥ* 21 11, and AV iv 38 6

karṣ+*upa*, 'to plough up', Kāuç. 90 4 Pet.Lex. reads *apotkṛṣya*.

kāndī=*kāṇḍa* 'piece, section' Kāuç 93 15 See Dār.

kālpya 'pertaining to *kalpa* ritual' Kāuç 141 34

kāṃstya 'conch-shell', Kāuç. 10 16; 30 16; 31. 16. Both Dār. and Keç explain the word by *çaṅkha*.

kiṣkuru (v l *kiṣkuru*, *kiṃkuru*), 'staff, club', Kāuç. 33 3 Dārila's explanation is unintelligible Keç several times glosses the word with *lakuṭa*=*laguḍa*

kuṭaka 'name of a tree', Kauç. 8 15 Dār and Keç *mālavake prasiddhaḥ*

kudrici apparently = *guḍuci* 'name of a shrub' Kauç 50 22 *kudricīçaphān* Keç *guḍūcīpadan*

kṛtayāma 'whose function is performed, useless', Kauç 76 6 According to Keç at Kauç 8 22 the full wording of the citation is *kṛtayamam kankatam avasṛjami* Cf *yātayama*

kṛça name of a bird, Kauç 10 2 Dar *gomenaka* (also unknown), Keç *bhāradvaja* lark Cf J A O S xi p clxxii

kṛṣṇabhakṣa 'eating black grain, Kāuç. 31 28 Dār *kṛṣṇatilabhakṣa* Keç. *maṣatilādikṛṣṇam annam.* Occurs also in Gobh iii 2 14.

kerā, 'name of a plant, used as a *samidh*' Kāuç 38. 6 Dār *kerā parnī 'ti yā surāṣṭre puṇḍarike 'ti* Keç. *paṭerakasamidhaḥ* Cf s v *paṭṭeraka* in the lexicons

keçānī 'name of a creeper', Kauç 33 9 Dār *prasāriṇī*.

kri+adhi 'to buy up', Kāuç 33 7

kṣitikā 'a certain part of a lute, Kauç.32 12 See Dar and Keç.

kṣātrāna 'name of a demon', Kāuç 36 13

khadā 'a cavity, natural or dug' Kāuç. 38 7, 45 1 Dār *svabhāvajaḥ gartaḥ*, and simply *gartaḥ*, Keç *khadām khātvā*. Cf J A O S ibid

khalvaka=*khalva* Kāuç 8? 18. Keç. *khalvakān ālabhate*

khalvaṅga Kauç 27 14 In J A O S ibid this word was translated by 'a certain kind of worm But Dārila, the authority for this translation is somewhat ambiguous *khalvamgāh kṛṣṇavarnakāḥ tān ajyamiçrān juhoti* Keç ibid says *kṛṣṇacanakan ghṛtamiçrān juhoti* At Kauç 27 26 the rite is again referred to with the word *khalvādīni* 'the performances beginning with *khalva* Here again Keç explains in the same manner as in su. 14 As *khalva* is a lentil I would now incline to Keçava's explanation of *khalvaṅga* and *khalva* =*kṛṣṇacanaka*

galavala 'name of a tree, which grows in the Himālayas', Kāuç. 8 15

garhya 'name of a tree, which grows in the Himālayas', Kāuç. 8. 15.

grāmya 'venereal disease', Kāuç. 27. 32. Dār. *grāmyo vyādhir mithunasamyogāt*. Keç somewhat differently

cikkaça (v. l *cikkasa*) 'barley flour', Kāuç. 21 14. Bö. *cikaça*(?). The word is not known elsewhere in Vedic literature, and is quoted later only from lexical works the Amarakosa iii. 6. 4. 35, and Hêmacandra's Abhidhānacintāmaṇi. cf. Pet Lex. s. v. *cikkasa*. A derivative of this, *cāikkaça* (or *cāikkasa*), 'mixture of barley-flour', occurs at Kāuç 48 41. Dār. *prasādayantaṁ çatrum yavānāṁ prakṛtābhicāraçāntir iyam*.

citi (v. l *citti*) 'name of a plant' Kāuç 8 16 Cf. J. A. O. S. vol xi, p. 357 Also Dār. and Keç. at 8. 16

jāñmāyana, v. l. *jāgmāyana* 'a certain kind of water-vessel', Kāuç. 3. 1, 68 17; 3. 17, schol., 6. 17, schol , 47 1, schol. It is probably a light water-vessel in common use (*samvyavahārārtham*) Cf. J A O S. vol xi p clxxii For the writing *jāñmāyana*, a word which seems certainly derivable from a reduplicated form of the root *gam*, cf *stiñnoti* for *stighnoti* in the Māitrāyaṇī-saṁhitā: see Z D. M G xxxiii 195, von Schroeder's edition, vol. i p. xiv.

jīvakoçanī 'skin from a living animal', Kāuç 26 43. Dār. *jīvataḥ paçoç carmā 'ñkasthalikā tasyām prakṣipya utsīvya sūcyā badhnāti*. Keç. *jīvataḥ paçoç carma*

jīvaghātya 'a live animal fit to slay' Kāuç 7. 24; 18. 5. Dār. *jīvaghātārha, jīvahata* Cf. also Keç. 7. 24.

jīvī 'name of a plant' Kāuç. 31. 28. Dār and Keç. *kākamācī*. Keç. seems to explain the word by *jīvantī* also Cf. Bö. s v. *jīva*, *jīvikā*, and *jīvantī*.

jyāyu 'bow-string' Kāuç. 23 10 Cf. J. A. O S xi p clxxii.

jvāla 'hot infusion', Kāuç. 27 29, 33; 28. 2; 30. 8; 32 10, etc. Dār. glosses the word with *avajvāla* 27. 33, 32 10. The latter word is not in the lexicons.

tārcha 'name of an amulet', Kāuç. 48 24. Dār *asthikamaṇi* Keç. *palāçamaṇi*.

tunyu name of a tree Kauç 8 15 See Dar and Keç

tripada vessel with three feet Kauç 35 27 Dar *tripadaçikya*

trisandhi see Dar and Keç at Kauç 16 24.

d ri lhuraka 'name of a reed plant Kauç 40 ? See Keç ibid and at 41 3 4

deçakapatu mushroom, Kauç 48 10 Dar *ahichatraka* Keç *sarpachatra* Cf Bo s v *patu* 3 (not quotable)

dā+rya 'to throw off Kauç 43 40 Dar *ksipati* Bo only to open

dārbhyusa v l *usa* epithet of a bow Kauç 39 8 35 98 Dâr at 4 5ɔ See Darila s corrupt gloss at 32 3

dhaja bunch bundle Kauç 18 3? (*catvaro dhājah*) Dar and Keç *catvarah pūlakah*

dhayne dual neuter two doors folding doors (?) Kauç 34 10 *adhyadhi dhajne audumbarir adhāpajati* Dar *torana n tasyo pary upari* Keç *dvarjor upari*

na l' sisa a mass of river foam lit river lead 8 18 Dar *nadiphenapiṇda* Keç *nadīphena*

nava new grain Kauç 38 10 (*dadhi navenaçnat*) Dar *nava n dhānyam*

nimusti designation of a measure Kauç 85 2 The Pet Lex s v *prakrama* reads *musti*

nivestana the act of holding back detention Kauç 36 5 Dar *nirodha* Keç *bandhanakarma* Pet Lex and Bo das umhullen umkleiden

nud+upa to push against, Kāuç 35 2? Bo notes only *upa nunna* herangetrieben

pancaparvan sc *daṇḍa* a staff made of a reed with five knots Kauç 26 9 Dar *panca parvani yasya da daya sa pancaparva* Keç *pancapar avenudanda*

paraçu palaça blade of an axe Kauç 4 ?ɔ Dar *palaça* i *kuṭhāramukham* Differently Keç *parçu rksapattr n*

paraçu phānta a decoction heated by an axe Kauç 3ɔ Dār *parçunā taptam phantam*

parigṛhyā 'designation of a certain kind of *vedi*', Kāuç 17 2 Dār *parigṛhyā parigṛhyavedih parigrahanam sa yogo*(!) Keç *vedi*

paçudāvan=*paçudā*, Kāuç 72 13

punsī 'a cow with a male calf', Kauç 35 8 Dār. *punvatsā*.

pūtiçapharī 'rotten fish, Kauç 27 32 Dar *pūtigandhā matsikā*. Keç *pūtigandhamatsyā* Cf Bo s v *çaphara* and *çaphari* The Pet. Lex s v *çaphara* translates wol 'eine bestimmte pflanze'

pṛçnimantha 'a stirred drink, which contains materials coming from a speckled cow', Kāuç 11 15, 16

pratyāpa 'the act of muttering against' Kāuç. 36 25

pratyāhuti, adv., 'at each oblation', Kāuç 43. 40 Also Āpast. Çr xiv 29 3

pradehana=*pradeha* 'the act of annointing, Kāuç 31 25.

prapuṭa 'a large cornucopia', Kāuç 25 30 Dār. *puṭah dṛḍhaḥ*

pramatta rajju 'a certain kind of rope used by potters', Kāuç. 38 26 Dār *cākrikānām avalambanarajjuh* Keç. *cākrikasya rajjuḥ*.

pramanda 'name of a plant', Kāuç 8 17, 25 11, 32 29 Dār *induka*

pramehaṇa 'causing flow of urine', Kāuç 25 10 *pramehanam badhnāti* he ties on (as amulet) a substance, causing flow of urine Cf. Keç. and Dār Bö writes *pramehana*, and translates 'penis'.

praçna turban, head dress', Kāuç 26 2, 3fg Dār *uṣṇīṣam* Keç *muñjapraçna* *māuñja induka* *māuñjapraçna*

prāyaçcitti 'name of a plant, Kāuç 8 16 Cf J A O. S vol xi, p 387 note 3 Also Dār and Keç. at 8. 16

prāiṣakṛt, 'the priest who gives the command', Kāuç 26 4 etc. Dār *prāiṣam dadāti 'ti prāiṣakṛt*

plakṣodumbara 'name of a tree', Kāuç 20 22 Dār *pipparī 'ti prasiddhah* (!)

phāla-camasa a certain part of the ploughshare', Kāuç 35 4. Dār *phālanbukājāh somacamasākāram kṛtvā*. Cf *cibukā*, p lv

phala point of an arrow' Kāuç 28 3 in *ūrdhvaphalābhyām* (sc. ...) The word occurs occasionally in the later language.

bāṇāparṇī name of a plant, Kauç 36 19 38. Dār *çarapunkhe ti prasiddha.* Keç *masika loke prasiddha*

bṛhaspat çiras epithet of a porridge Kauç 49 15 Keç *bṛhas patiçira odana.*

bhadravatī fem adj Kauç 39 9

bhaga dhana treasury Kauç 38 15 Dār *mahadhanagṛham*

madanaka der ved from the *madanaka* tree Kauç 1? 1 Dār *madānakaṁ phalaṁ madanakaphalam yasya*

māh sa plur *mah saṁ* harem women s apartments Kauç 17 6 Dār *gṛhāṇi rājnīnam* Keç *strīnam gṛhah*

mṛd ci lump or gra n (of salt) Kāuç 47 46 See Dār Th s meaning s not certa n

yathopapad n in *yathopapad paçu* adj as it happens to turn up' Kauç 138 2 Cf Bö s v *yathopapadam*

yugmakṛ nala (sc *maṇ*) an amulet made of a pa r of *kṛsnala* berr es Kauç 11 19 5 18 See Dār and Keç at 11 19

rajoharana Kauç 13 11 See Dār and Keç

rajj dl ana the spot on the neck of an an mal here the rope is fastened Kāuç 44 23 Dār *gr a ja band anas l anam*

ray dharana p nda lump of earth Kauç 8 3 Dār *raj r ti dl aranama dl arajat t dharana b um s tanmayan p ndan*

r s+r in *r rīṣyat* loc absol of the present part c ple wl en one s hurt Kauç 59 28 2 30 Some MSS read *ar yann ti* and *rar syat* Keç. at 59 8 *r naçopasth tam* Cf *r rista n* AV vi 51 3 and Dār at Kauç 31 9

likh+pari to gr d up Kauç 25 7 26 43 etc Dār *çurn karanam* and *samcūrnya*

rai gha name of a tree Kauç 8 15 Dār *srag a gh h ma tata* ( ) *ti prasiddha* Keç *kampakubjo* (?) *pras ddhah*

ranana love incl nat on Kauç 41 19 Dār *goh sara sa sa bhajaphalam karma* Cf also Keç The word *sambhaja* does not appear in the lex cons See also *aparatā* p XLV

varti (v l *varta*) urethra Kauç 25 16 Dār *varta u ṭra b lam* Keç. *mutrapravāha n*

vārṣmana sc *udumbara* Kāuç 23 7 Dār *vārṣna mahat tasmān n vṛto vārṣmanah* Bo zu oberst befindlich Keç obscure The word seems to mean coming from a height

vāça name of a plant Kauç 8 16 39 6 Dar *vṛṣaka* and *aṭarusaka* The word *vūṣaka* occurs elsewhere only in the Çabda kalpadruma

v p+aṭa to tremble, to have spasms Kauç 58 1

vidhra bindu rain drops after the clouds have passed, Kāuç 46 41 Dār *vigatābhravindun* Keç *ākāçodakam*

vā dyuddhatī emended MSS *vaidyudvatī*, fem epithet of a *samidh* obtained from a tree struck by lightning, Kauç 48 36 Dār *vidyutā hato vṛkṣo vidyuddhatah* Keç *vidyuddhatavṛkṣasya sam idhah*

çākavrsa (variants *sāka* and *mṛṣa*) 'name of a plant, Kāuç 33 14 For the interchange of *v* and *m* see J A O S. vol. xiii. p cxvii fg

çanku dhāna part of a skin in which a peg is stuck, in order to fasten it when spread out used as an amulet', Kauç 26 17, 27 29 Dar *çankudhānam carmano vistāraya kilakabandhah çanku sthāpanam ity arthah* Keç *carmachidramanih*

çamī lūna one (whose hair is) cut with (an instrument made of) *çamī* wood Kauç 31 1 Dar *çamyā lūnah keçā yasya sa çamīlūnah*

çamakā, name of a creeper found in Nandapura, Kāuç 8 16 See Dar and Keç ibid At Kauç 31 1 Dār seems to identify this plant with the *çamyāka* but the text is untrustworthy

çākala sc *mani* an amulet made of chips of wood Kauç 27 5 Dār *daçānā* i *çāntavṛkṣanām çakalanī* ti *çākalo maniḥ*

çāntivā fem adj., personified as a divinity, Kauç 39 9

çāmyavākā name of a plant, Kāuç 8 16 See Dar and Keç

çūlin one who suffers from internal pain as though a spear stuck in him, Kāuç 31 7 See Keç especially, and also Dar Cf Pet. Lex s v *çūlin* 1 b

çepyā the skin which covers the tail, Kāuç 48. 32 Dar *vatsa*

sya çepasa aveṣṭanam carma Keç. *vatsakhali āyam* (?) *krti a* For *khali a* cf Keç at 36 26

çrayani=çreni Kauç. 65 4 See the editors article On Certain Irregular Vedic Subjunctives or Imperatives A J P vol v nr 1 (Baltimore 1884) p 27 (p 12 of the reprint)

sadampuspa name of a plant Kauç 28 7 39 6 Dār *trisam dhyā* Keç. *samdhya* (!) Cf *sadapuṣpā*

savança name of a plant, Kauç 8 16 Dar *çrngalavançaka* Cf also Keç

sahasratrnna having a thousand holes, Kauç 83 3 Cf *çatā-trnna* in the lexicons

saksa (*sa*+*aksa*) furnished with a yoke (of oxen) Kauç 37 6 *sīre sakse* Dar *hale gobhya yukte* Cf also Keç ibid

sic+*pratya* to pour in again Kauç 58 1

situara (v 1 *sita çiti* cf Pet Lex under *sitāvara*) name of a plant Kauç 39 6 Dar *apamargasadrço mahan*

s puna name of a plant Kauç 8 15 See Dar and Keç

sīra ox at the plough Kauç 39 30 *adhi sirebhyo daça daksinā* Dar *halagobhyah daça gavo dhika daks na deyah*

sthanasana 'the act of stand ng and s tting Kauç 141 44

syandana name of a tree Kauç 8 15 Dar *madana* Keç *himavati narmadayam prasiddhah*

svastya adjective happy Kauç 137 26 Daç Kar *svastyam pantham*

sraj name of a tree Kauç 8 15 Dar *sragvanghau himavata*(!) *iti prasiddhau* Keç *mālavake prasiddhai*

sraja name of a certain forest plant Kauç 33 7 9 16 See Dar ibid

The following lists of word which occur in the commentary of Darila and in the paddhatis are worthy of note

Darila *adhyayitr = upadhyaya* 10 7 — *apana* euphemistic ex press on for rectum 25 9 found elsewhere in lexical l terature — *abhyatana* Dār and the paddhatis designation of the performance described in Kauç 137 It is also known as *brhatkuçand ka* see

137 42, note, and p xv — *alambhava* 2 17 (fol 19ᵃ l 11) 'sufficiency': the word is not excerpted — *āchedanam*, action noun from *chid*+*ā*, 26 23 — *āruṣṭkṛmi* 27 13 — *ālopana*, action noun from *lup*+*ā*, 26 23 — *uttaratantra*, designation of the performances described at Kāuç 5 5 fg — *upasaṁhāra*=*prāçana* So Dār explains *upasaṁhṛtya* at Kāuç 22 15 — *kaṇikvika*, 14, 19=Keç *kaṇika* Cf also *kaṇika* — *karcara*=*pṛçni*, 11 15 Perhaps for *karbura* Cf *çarcara*.— *kṛmin* 'affected with worms' 29 20 — *cibuka* an instrument employed as an amulet' 19 22, 23 (p 53, notes 10 and 12) Cf also 35 4: *phālacibukāyāh somacumasākārāṁ kṛtvā* —*jyeṣṭhīmadhu*, and -*madhuka*=*yaṣṭimadhu* So is to be read at Dār 38 17. See also Keç. 32 5, 35 21 and the paddhatis at 75 1 — *joṣanam* and *joṣanā*, 8 15 16 (p 25 note 13, and p 26, note 7) are glosses explaining *çimbala* name of a plant' — *niravadoṣatva* 7 16 — *parāmarçana*, 17. 4 =*grahana* Cf *parāmarça* — *parikirana* as gloss to *parikirati*, 26 10 — *pākasthāna*=*çmaçāna*, 48 17 — *puṭakānuvāsana* 'a funnel-shaped syringe 25 12, cf *puṭaka* — *puṣṭikarman*, (sc *mantra*), adj 'relating to performances, which cause prosperity', 24 43 — *pṛṣṭi*=*pṛṣṭha* 16 29 cf Bö s v 3 *pṛṣṭi* — *peṭāka* 'basket', otherwise unquotable, seems to occur 18 2 — *prapīti*=*prapā* 'drinking place 19 3 Keç *taḍāga* — *phāṇṭay* denom from *phāṇṭa*, 25 18 — *bhāgapāṭha* 'quotation of a part (the pratīka) of a mantra'. 6 10. The opposite is *sakalapāṭha* 'quotation of an entire verse' Neither one is in the lexicons — *leṇḍikā*, in *aja leṇḍikāh*=*leṇḍa* 'excrements', 48 32 — *vāri*, in *vāri stamba*, 'name of a plant ?' 19 12; 29 4 Keç 29 4, *çanastamba* — *viçrāmana*, 16 25 — *vṛçcita*, perf part pass of *vraçc* 47 28 — *samāseka*, 'pouring together', 17 4. — *saṁnayana* 'putting together, 33 8 — *saṁpātay*, denom fr *sampāta*, 'to smear with the dregs of an oblation' The word is very common in Dār and the paddhatis — *sihlika* 'rosin, 18 36 both text and translation are doubtful — *strī karmāni*, technical designation of the second part of adhyāya iv, beginning at 32 28. —

Keçava *andhapuṣpikā* 'name of a flower', 10 16 — *ucchraya karmāni* 'supererogatory rites', 1.1, and frequently elsewhere. Also Ath

Paddh — *udara-ganḍulaka* 'a kind of worm, 27 14 20. — *odana* = *undana* 53 18 — *kaṭupā* 'name of a plant (?)', 34. 2. — *tālinī* name of an insect, 32 21 — *pūgavyādhi* 'epidemic disease' (?) 26 26 — *paṭeraka* name of a tree', 38. 6, 40 2, 7 The Pet. Lex mentions *paṭṭeraka* from the Nighaṇṭa Prakāça, as the name of the cypress. — *paṭaka toranam* 'folding doors' (?), 47 2 Cf *kapāṭa*. - *balagapātra* or *balāgamapātra* 39 5 12 - *mahumada* 'typical name for a Mussalman', 47 22 etc. — *mānaka* 'name of a measure', 6. 22 cf *mānaka* — *vallanikā* = *titaū* 26. 31 — *sūryavelā* 'name of a plant', 36 12 Cf *suryavalli* — *vikalpita* optional, denominative perfect passive participle from *vikalpa* 50. 13. — *setikā* 'name of a measure' 6 22, 46 33 — *hastāvartaka*, 35 11 = *parihasta*, AV vi 81 —

The remaining pa'lhatis, etc *ākāçaphena* 'name of a plant, Ath. Paddh and Antyesti 82 26 Cf Kauç. 93 22, 115 1 — *karna* name of a plant', ibid. — *kājala* = *kajjala* (?) Daç Kar and Ath Paddh 54 6 — *paribhāsay*, denom of *paribhasā*, AV Anukramani 1 4 (*iti sarvatra paribhāsyate*). — *puṣpākṣodaka* and *puṣpākṣita* (denom perf pass participle from the same) in *puṣpakṣodakañjalim pūrayitvā* and *puṣpākṣitām añjalim pūrayitvā* of frequent occurrence in Ath Paddh and Daç Kar — *praçakya* as gloss to *parivaramana* as one is able, Daç. Kar 55 18 — *muktika* 'name of a plant Ath Paddh and Antyesti 82 26 Cf the unquotable *muktika* in Bo Keç seems to read *çuktika* — *veṣṭay* denom of *veṣṭa* Daç. Kar 70 23 — *vrata* Various special kinds are mentioned in Ath Paddh at the end of Kāuç. 57 and Keç 42 12 17 *kalpavrata angiro vrata*, *yamavrata*, *veda vrata çiro vrata mrgara vrata mūla vrata visasahi vrata* (cf AV xvi 1—5) — *herukā* name of a plant Ath Paddh and Antyesti. 82 26 —

In this connection I would draw attention once more to the two words *pancakalpa* (*pancakalpin*) and *mātrkalpika* In J A O S vol xi p 378 I expressed the view that the word *pancakalpa* which is reported by the Mahābhasya refers to an Atharvavedin who is conversant with the five kalpas of the AV see ibid This surmise is now rendered certain by the occurrence in the colophon of one

of the MSS of the Kāuçika (K) used for this edition, of the word *pancakalpin*, nominative *pañcakalpī*, as a title of the writer see p ix. The word means a practicing Atharvavedin The word *mātṛkalpika*, which also occurs in the Mahābhasya (cf the index Ind Stud xiii), I have explained in H W. Magoun s report on his edition of the Āsu rikalpa, P A O S for October 1888 p xiv The Mahabhasya is very familiar with Atharvan literature If we suppose that this word is Atharvanic it may be translated by 'one who practices the *mātṛkalpa* This may be the title of some minor ritualistic treatise, involving especially the use of the list of hymns, which are known as the *mātṛnāmāni* (sc. *sūktāni*) or *mātṛgana* see index B, p 384 What the nature of these performances may have been, it is of course impossible to guess They may have dealt with a çrāddha for the *mātaras*

I would finally draw the attention of the lexicographers to the numerous special designations of verses hymns and gaṇas of hymns, a list of which is given in index B pp 383—385

v Grammatical and orthographical notes

The most salient phonetic peculiarity of the text is the frequent removal by crasis of the hiatus produced by changes due to sandhi So unanimous are the MSS in certain cases in this regard, that it was thought proper to reproduce the practice in the edition while attention has been drawn every time to its ordinary equivalent in the notes The first case is *patnyāñjalau*=*patnya(h) anjalāu*, 6 17 emendation to *patnyanjalāu* suggests itself readily, but this is rendered improbable owing to the similar cases following These are *dāiva teti* for *dāivata iti* (=*dāivate*+*iti*) 6 34, *talpārṣabham* for *talpa ārṣa bham* (=*talpe*+*ārsabham*) 17 3, *gartedhmāu* for *garta idhmāu*(=*garte* +*idhmāu*) 49 23, *anāmayāidhi* (MSS *anāmayedhi*) for *anāmaya edhi* (=*anāmayas*+*edhi*) 74 20, *jaghanatāghnantaḥ* for *jaghanata āghnantaḥ* (=*jaghanatas*+*āghnantaḥ*) 81 21 -*yajnotthāpanībhiḥ* for *yajna utthāpanībhiḥ* (= *yajnas*+*utthāpanībhiḥ*) 84 12, 13 as the sandhi happens between two sūtras, it was not possible to retain it in the text, and its mention in the critical notes is omitted owing to an oversight,

anyatodaharya for *anjata udahārya* (= *anyatas* + *udaharya*) 13 14 *satkrtrodakam* for *satkrtva udakam* (= *satkrtvas* + *udakam*) 140 5 *agratopasthāt tike* for *agrata upasthant ke* (= *agratas* + *upasthantike*) 141 40 *dasa makam* for *dasā asmaka* (= *dasās* + *asmākam*) 90 18 *kumbhodadhane* for *kumbha udadhāne* = (*kumbhe* + *udadhane*) 93 43 136 1 possibly however a compound *kumbhodadhana* is to be assumed in both places *deçavartah* for *deça āvartal* (= *deças* + *avartal*) 124 1 The same practice occurs also occasionally in part of the MSS at 51 14 *meti* for *ma iti* (= *me* + *iti*) in three MSS at 53 12 *asmanvarabdhāja* for *asmā anvarabdhaya* (= *asmai* + *anvarabdhaya*) in three MSS, at 69 5 *anvanvetare* for *anvanca itare* (= *anvancas* + *itare*) in four MSS at 106 7 *nā* for *na a* (= *nas* + *a*) in three MSS as also *sarvāhoratra* for *sarva ahorātra* (= *sarvas ahoratra*) in three MSS For the same peculiarity in Apastamba's dharmasūtras etc. see ZDMG XL p 536

When final *s* preceded by an alterant vowel is followed by *k* or *p* (cf Whitney Sk Gr² § 188ᵇ) the MSS are hopelessly at variance as to the treatment of *s* both *h* and *ṣ* appear in the same MS under essentially the same conditions The editor has adopted the less archaic writing *h* The cases in which both modes of writing occur are as follows *trih paryagni* 2 10 *trih pradakṣinam* 2 11 *havih kurvita* 6 22 *jyotih kurute* 11 12 *trih pratiharam* 29 22, *trih parikramya* 31 3 33 46 14, *trih prasavyam* 44 11 84 10 87 30 88 13 *trih paryuksat* 53 8 57 22 25, *trih karayamanan* 53 9 *trih pramarsti* 53 19 *trih parivajati* 76 20 77 22 So also *duskrtam* and *duhkrtam* are variants at 17 6 7 In the mantra at 6 10 there occur together *d vis da* and *antariksa sida*

In the treatment of *n* before *ç* and *j* the MSS of the Kauç like those of AV (cf Whitney at Ath Prātiç ii 10 11 1) are very much at variance the sound appears as anusvara *n* and *n* the anusvara predominating The *ç* is also occasionally not changed In this edition the normal euphony *n* + *ç* to *n ch* and *n* + *j* to *n j* has been adhered to The cases in question occur at 10 9, 18 13 20 13 14, 25 24, 27 14, 35 27, 36 9, 48 28, 69 1 71 6 7, 72 15

78 12, 13, 81 34, 97 5, 6, 125 2 The same difference in the treatment of *n* occurs twice before *v* at 64 5 (*unnahyan vasanena*) and 102 2 (*prājāpatyān vi*) once it is seen before *sy* at 67 26 (*çrapayiṣyan syāt*)

The vowel of the particle *om* coalesces with preceding *a* and *ā* to *o* according to Pānini vi 1 95, Vopadeva ii 5 Accordingly we have *svāhom* = *svāhā* + *om* 5 13 *anujnapjom* = *anujnapya* + *o* ı 9 9, *coiı* = *ca* + *om* 70 6 At 90 18 the MSS read *puṣṭom* which has been emended to *puṣṭam om*

The following instances of Vedic sandhi have been noted *apādāya ṛṣīnām* at 2 18 *sampātavatā ṛṣabham* (1 most MSS) 34 18 see Whitney Sk Gr[2] 127[a] At 58 7 8 the MSS read *ācamyehi* = *ācamya* + *ā* + *ihi* in accordance with Whitney ibid 127[b] The fact that *o* of the vocative is *pragṛhya* before *iti* in accordance with Ath Prātiç i 81, has been pointed out above p xxxviii

The following phonetic peculiarities, or tendencies of the MSS are worthy of notice Frequently *s* appears as *ç* and in general the MSS illustrate abundantly the confusion between the sibilants in Sanskrit as discussed by the editor and Dr E H Spieker in P A O S for May 1886 p xxxvi fg At 4 15 all MSS read *vaçijān* for *vasiyan* at 24 13 39 9 76 23 *suçime* is emended to *susime*, the majority of the MSS write *pānçu* for *pānsu* (2ı 18 29 21) at 51 16 the MSS have *çilānjalā* which is emended to *silānjālā* in accordance with AV vi 16 4, at 3 8, 137 40 *açıspate* is emended to *asıjja e* at 66 16 the MSS have a pratika beginning with *çam* which has been emended, so as to yield the pratika of vii 21 1 *sam eta* Conversely at 69 3 the MSS read *sāmūla* for *çāmūla*, at 8 10 *viçaje* for *visaje* The MSS are divided in the orthography of the words *cikkaça* at 21 14 with its vrddhi-derivative *cāikkaça* at 48 41 both *ç* and *s* are written The editor has given preference to *ç* on account of the presence of *k* in an adjoining syllable cf P A O S ibid p. xl. For the same reason the writing *kṛçara* at 34 13, 20, 35 5, 66 16, 84 3, the prevailing usage of the Kāuçika MSS., has been adopted.

Other variants concerning the confusion of the sibilants are given in the critical notes to the text — The MSS frequently write *ts* for *ch* *avatsādya* for *avachādya*, four MSS at 24 10, one at 55 19 and six at 81. 28, *utsiṣṭa* for *ucchiṣṭa* one MS at 26 18, *utsrayati* for *ucchrayati* one MS at 61 21, *itsata* for *ichata* one MS at 73. 15, *patsaḥ* for *pacchah* four MSS at 82 29 — Occasionally *y* is written for *j* *yunaymi* for *yunajmi* three MSS at 3. 1, *yāyum* for *jyayum* one MS at 23 10, *yāmyāi* for *jāmyāi* three MSS at 34 20, at 42 17 *ānjmah* is emended upon the basis of the MSS readings *āymah*, *ayyah* *ayah* and *ājamah* at 64 17 one MS reads *anaymi* for *anajmi*, at 120 1 three MSS *samayyāyām* for *samajjāyām*, at 133 6 two MSS *yayne* for *jajne* Conversely at 126 9 two MSS write *vilājyam* and *vilajye*(?) for *vilāyya* We may mention finally a few cases of Prākritic writing in one or the other of the MSS *bhārjatvā* for *mārjayitvā* at 6. 17, *mūrkhaitvā* for *mūrchayitvā* at 12 2, *varṣiasi* for *varsīyasi* at 17 13

A few cases of haplography occur *caranānīnayaneyyā* for *caranani ninayaneyyā* at 43 3, *anagnāvabhāsa* for *anagnāv avabhāsa* at 93 37, 130 1, *vā* at 110 1 is omitted by most MSS because it is preceded by *vadavā*, *na* is omitted at 135 9 (p 285 l 1) because it is preceded by *annam*

The MSS of the text agree in writing *ch* throughout This has been retained in the edition, except when it represents the product of *t* (*d*)+*ç* (*ch*) then *ccha* was put into the text. The group *n*+*s* appears as *ns* in the MSS and is represented in the same manner in the edition

Of formal peculiarities we may mention a few sūtra-optatives, made in accordance with Whitney Sk Gr[2] 738[b], 1043[c], *upanayīta* at 17 31, 33, *anvāhvayīta* at 60 32, *vāpayīta* at 67 15 — A number of aorists with the Vedic function of completed past time occur: *akṛkṣata* 20. 16; *akṛkṣāma* 20 17, *dhārṣīs* 20 18, *praçnam* 22 2, 3 4, *acāriṣam* and *açakam* 56 7 Further a number of modal aorist forms *çakeyam* 3. 8, 137 40, *sākṣīya* 45 15, 47 16, *sacṛṣīs*

56 1? *jīvyāsam* (precative) 68 1, *gamema* 70 1 *hinsīs* 72 34, *vyathiṣi* 73 15, *radhiṣṭa* 9? 14, *bhūyāsma* (prec) 92 25, 29 *vyanaçat* is employed both as prohibitive form and as past tense at 56 6 7 All these aorist forms occur of course in quoted passages (mantras prātīkas etc) — The future participle *vibhunkṣyamana* occurs at 23 9, 38 26 — The gerund in *ya* from an uncompounded verbal root seems to appear in *çcotya* at 53 18, in *kṣipya* at 30 18 52 14 in all three cases it is possible to emend *adhi çcotya* to *abhiçcotya*, *ca kṣipya* to *vakṣipya* Note also *hastegṛhya* at 76 10 and possibly *urasigṛhya* at 81 30 cf Whitney Sk Gr[2] 99[ab] — In the paddhati of Keçava there are four occurrences of Prakritic causatives *karupayet* at 54 1, 58 4, *açnāpayati* 23 15 16, cf Whitney, ibid 1042[a]

Of isolated formal peculiarities we may mention *ādayas* at 8 13 used as accusative plural cf J A O S xi 383, *bibhetti* a doubtful reduplicated present from root *bhid* at 25 16 all MSS write *bhavati* voc fem for *bhavatī* nom at 57 18 in the edition it has been emended to *bhavati* (cf Par Gr ii 5 9,3 4), at 72 42 most MSS read *ātmann* (*eva*) archaic loc sing = *ātmany* (*eva*), at 76 21 occurs the acc plur fem *pracyas* (sc *lekhas*) at 96 3 occurs *nanadāitām* as subjunctive third person dual middle of the intensive, at 99 2 *bhramayan* a masc participle agrees with *ugram* neuter and at 126 9 *amum* a masc. pronoun seems to agree with *naranitam*, a neuter noun

The text exhibits finally a number of long dvandva compounds, members of which occasionally govern or are dependent upon words outside of the compound in a manner quite unusual and sometimes altogether problematic At 27 29 the MSS reads *harinasye ti bandhanapāyanācamanaçankudhānaji ālenā 'i anakṣatre 'vasincati*, i e "with the hymn V iii 7 (an amulet) is tied on to the (sick) person, he is given drink he is made to rinse his mouth and the priest sprinkles him with water, warmed by a heated *çankudhāna* (see above p LIII) The compound might be readily emended to *bandhanapāyanācamanam*, or *camanāni*, but for the fact that similar difficulties appear

in others, and it would seem as though the clumsily concise construction were intentional Cf *bandhanapāyanācamanapradehanam pusnena* at 31 26 and the still more difficult *kinstyaçvajāmbilodakara-ksikamaçakadibhyām* at 30 16 *mālānispramandadantadhavanakeçam içūnahatayah* (*nispramanda* 'without *pramanda*'?) at 36 15 See also 25. 11, 27 33, 28 2 16, 37 3, 38 9, 39 6, 41 6, 52 16, etc.

Contents of the Sūtra.

अथर्ववेदस्य कौशिकसूत्रं
रामेण पुष्पक्षेत्रेण ब्लौमा बल्तिमोराख्ये महानगरे
अमरिकदेशे संशोधितमीशसंवत्सरे
१८८९

॥ ओं ॥

अथ विधिं वक्ष्यामः । १ । स पुनराम्नायप्रत्ययः[1] । २ । आम्नायः पुनर्मन्त्राश्च ब्राह्मणानि च[2] । ३ । तद्यथा ब्राह्मणविधिरेवं कर्मलिङ्गा मन्त्राः[3] । ४ । तथान्यार्था.[4] । ५ । तथा ब्राह्मणलिङ्गा मन्त्राः[5] । ६ । तदभावे संप्रदायः[6] । ७ ।

---

[1] K P E and Darila in the introduction पुनराम्नाय॰, Ath Paddh स पुनराम्नाय । स विधिर्वेदप्रत्यय । गोपथब्राह्मणप्रमाणक D (schol) आम्नायप्रत्यय इति आभिमुख्येनाभ्यस्यते (Cod अभि॰) इति शिष्ट — [2] D (schol) सर्वदाभ्या (') सयोगाच्चाम्नाय । पुनरित्यवधारणार्थ । मन्त्रा इति ये व्यवसित स्मृत्यता । ब्राह्मणानि ब्रह्म ह वा इदमग्र आसीदित्येवमादीनि (Gop Br ı 1 1) — [3] D (schol) तत्राम्नाये यथा ब्राह्मण विदधाति एव कर्माभिधातार मन्त्र विदधाति (! for मन्त्रा ॰धति?) । , Ath Paddh यथा सहिताविधे कर्म उक्त । वैतानसूत्रे । मन्त्रानादेशे लिगवतेति भागलि (Vait Su 1 3) । तथा एवलिगा मन्त्रा अपि भवति । यथा वाताज्जात इति (ıv 10 1) शख बध्नाति (cf Kauç. 58 ९) — [4] D (schol) यथा ब्राह्मणमन्यार्थ तथा मन्त्रा अन्यार्थो भवति । अन्यार्थत्व प्रायेण स्तुतिनिन्दा , Ath Paddh अन्यार्था अपि मन्त्रा भवति । यथापि भूमौ (xı 6 1) उताभृतासु शिवास्त (v 1 ı vıı 43 1) इत्यभ्याख्याताय प्रयच्छति (Kauç 46 1) — [5] D (schol) ब्राह्मणलिगमभिधेय येषा ते ब्राह्मणलिगमन्त्रा Ath Paddh ब्रह्म ह वा इदमग्रासीदित्यादि (! Gop Br ı 1 1) पूर्वब्राह्मण एवरूपा अपि मन्त्रा भवति । यत्र तु देवतोक्ता मन्त्रा नास्ति (') । तत्र प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति (vıı 80 3) युवा कौशिक आह वैतानसूत्रे (1 3) तथा छदोगपरिशिष्टे (Karmap 1 8 16) । मन्त्रस्य देवतायाश्च अनादेशे प्रजापतिरित्याह कात्यायन । तथा शौनकीयसूत्रे (Vait 1 3) आ भूर्भुव स्वर्जनदोमित्याचार्या । समस्ता व्याहृतयश्चेति श्रुति । प्रणवादीना ओकार इति मूलमन्त्र इति स्मृति — [6] D (schol) तस्याम्नायस्याभावे मन्वादिस्मृतये , Ath Paddh सहिताविधौ यन्नाम्नायते तत् सर्व स्वशाखाया सप्रदानेन कर्तव्य —

प्रयुक्तत्वाद्ब्राह्मणानाम्[1] । ८ । यज्ञं व्याख्यास्यामो देवानां पितॄणां च[2] । ९ । प्राङ्मुख उपांशु करोति[3] । १० । यज्ञोपवीती देवानाम् ।११। प्राचीनावीती पितॄणाम्[4] । १२ । प्रागुदग्वा देवानाम् । १३ । दक्षिणा पितॄणाम्[5] । १४ । प्रागुदगपवर्गं देवानाम्[6] । १५ । दक्षिणाप्रत्यगपवर्गं पितॄणाम् । १६ । सकृत्कर्म पितॄणां त्र्यवरार्ध्यं[7] देवानाम् । १७ । यथादिष्टं वा । १८ । अभिदक्षिणमाचारो देवानां प्रसव्यं पितॄणाम्[8] । १९ । स्वाहाकारवषट्कारप्रदाना देवाः । २० । स्वधाकारनमस्कारप्रदानाः पितरः[9] । २१ । उपमूललूनं[10] बर्हिः पितॄणाम् । २२ । पर्वसु देवानाम् । २३ । प्र यच्छ पर्शुमिति[11] दर्भाहाराय दात्र प्रयच्छति[12] ।२४। ओषधीर्दान्तु पर्वन्नित्युपरि[13] पर्वणां

---

[1] D (schol) तत्प्रमाणस्याध्येतृभिः प्रलीनत्वादित्यर्थः, Ath Paddh आचारसंप्रदायविषये विस्मृतानि ब्राह्मणानि शिष्टे (!) संप्रदायो रचित — [2] D (schol) दर्शादिमतिप्रार्थं अतश्चैता परिभाषा सर्वार्था, Ath Paddh देवाना यज्ञशान्तिकपौष्टिकादि । पितृणा पितृमेधपिंडपितृयज्ञादि — [3] D (schol) वितानप्रगतमुख उपांशु गत्रान् प्रयुञ्जीत सर्वत्र न चात्र दिग्वाचक (Cod °चक) उत्तरत्वा(!) दिग्विकल्पवचनात् (Cod दिग्व°), cf s0 13 fg — [4] D (schol) पित्र्युपवीती, Ath Paddh अपसव्य कृत्वा पितृकर्म कुर्यात् — [5] Ath Paddh कैचित् (!) दक्षिणपूर्वमन्तर्देशमभिमुखा पितृकर्म कुर्युः — [6] D (schol) पूर्वस्या दिशि उत्तरस्या वा, Ath Paddh यथासंख्य कर्मसमाप्ति — [7] Ch अवरार्ध, Bū the same with त्र added over the line — [8] D (schol) दक्षिणहस्तमभिमुख आचरण आगमन देवानां कार्यं । वेदिपरिग्रहणादिषु पितृणा प्रगतसव्यहस्त — [9] D (schol) अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा पितृभ्य इत्युदाहरण (Kāuç. 87 8) — [10] D (schol) मूलसमीपे, Ath. Paddh समूल बर्हिः पितृणा — [11] xii 3 31, Bū परशुम् — [12] D (schol) कर्ता .. ग्रहणाविच्छिन्नदात्र .. प्रयच्छति — [13] Part of xii. 3 31[b].

लूत्वा तूष्णीमाहृत्योत्तरतो[1] ऽग्नेरुपसादयति । २५ । नाग्निं विपर्यावर्तेत[2] । २६ । नान्तरा यज्ञाङ्गानि व्यवेयात् । २७ । दक्षिणं जानु प्रभुज्य जुहोति । २८ । या पूर्वा पौर्णमासी सानुमतिर्योत्तरा सा राका[3] । २९ । या पूर्वामावास्या सा सिनीवाली योत्तरा सा कुहूः । ३० । अद्योपवसथ इत्युपवत्स्यद्भक्तमश्नाति[4] । ३१ । मधुलवणमांसमाषवर्जम्[5] । ३२ । ममाग्ने वर्च[6] इति समिध[7] आधाय[8] व्रतमुपैति । ३३ । व्रतेन त्वं व्रतपत[9] इति वा । ३४ । ब्रह्मचारी वत्यधः शयीत । ३५ । प्रातर्हुते ऽग्नौ कर्मणे वां वेषाय वां सुकृताय वामिति[10] पाणी प्रक्षाल्यापरेणाग्नेर्दर्भानास्तीर्य तेषूत्तरमानडुहं रोहितं चर्म प्राग्ग्रीवमुत्तरलोम[11] प्रस्तीर्य[12] पवित्रे कुरुते । ३६ । दर्भावप्रछिन्नप्रान्तौ[13] प्रक्षाल्यानुलोममनुमार्ष्टि विष्णोर्मनसा पूते स्थ[14] इति । ३७ । ॥ १ ॥

---

[1] D (schol) तूष्णीमिति वचन त्वरयाहर (part of xii 3 31[1]) इत्ययमाहरणे (Cod °रणे) लिगात्मात् — [2] D (schol) अपि प्राप्य निवर्तमान कर्ता ब्रह्मा यजमानपत्नी वा प्रतीपमुखा नावर्तेत (!) — [3] This and the next passage occur in Gop Br ii 1 10 D (schol) उत्तरा पौर्णमासी प्रतिपत् । उत्तरसवधात् । सव्यवहाराभावाच्चानर्थक सज्ञापन । अर्थयत (!) चाक्रियानिमित्तत्वात् — [4] D (text) उपवसथ्य°, D (schol) चतुर्दश्या सह सयुक्त (!) पर्वेति । अस्मिन्नहनि उपवसथ । उपवत्स्यद्भक्तमश्नाति यजमान — [5] D (schol) सुरादीनि नित्यप्रतिषिद्धानि — [6] v 3 1 — [7] K समिधम् — [8] D (text) आदाय, D (schol) समिध आदद्याति (!) समिद्ग्रहण विधिकर्मत्वात् — [9] vii 74 4, Bi Bh K P E D त्वा — [10] cf VS i 6, TS i 1 4 1, Taitt Br iii 2 4 1, Maitr S i 1 4 — [11] All MSS, except E Bi प्राग्री° — [12] E °लोमोपस्तीर्य — [13] K °प्र-छिन्न°, D (schol) परिभोजनीयमूलदर्भाणामपादाय ..— [14] Gobh i 7. 23, cf. VS i. 12 —

त्वं भूमिमत्येष्योजसा त्वं वेद्यां सीदसि चारुरध्वरे।

त्वां पवित्रमृषयो भरन्तस्त्वं पुनीहि दुरितान्यस्मदिति[1] पवित्रे अन्तर्धाय हविर्निर्वपति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये[2] जुष्टं निर्वपामीति।१। एवमग्नीषोमाभ्यामिति[3]।२। इन्द्राग्निभ्यामित्यमावास्यायाम्।३। नित्यं पूर्वमाग्नेयम्[4]।४। निरुप्तं पवित्राभ्यां प्रोक्षत्यमुष्मै त्वा जुष्टमिति[5] यथादेवतम्[6]।५। उलूखलमुसलं शूर्पं प्रक्षालितं[7] चर्मण्याधाय व्रीहीनुलूखल ओप्यावघ्नंस्त्रिर्हविष्कृता[8] वाचं विसृजति[9] हविष्कृदा द्रवेहीति[10]।६। अपहत्य सुफलीकृतान्कृत्वा[11] त्रिः प्रक्षाल्य तण्डुलानग्ने चरुर्यज्ञियस्त्वाध्यरुक्षदिति[12] चरुमधिदधाति।७। शुद्धाः पूता[13] इत्युदकमासिञ्चति।८। ब्रह्मणा शुद्धा[14] इति तण्डुलान्[15]।९। परि त्वाग्ने पुरं

---

[1] D (schol) त्व भूमिमिति कल्पजया चर्मणो व्रीहीणा चातरा कृत्वा , the verse occurs xix 33 3, but the सकलपाठ and the scholiast's designation as कल्पजा show that it is regarded as not belonging to the AV — [2] Up to this point cf xix 51 2, but note the सकलपाठ the formula occurs in full TS i 1 4 2, cf VS i 10 etc Māitr S i 1 9 etc — [3] D (schol) अग्नय इति स्थाने अग्नीषोमाभ्यामिति — [4] D (schol) सर्वदा चाग्नेय (!) विधि प्रथम प्रत्येतव्य — [5] D (schol) चर्मस्थान व्रीहीन् यस्यै देवतायै प्रोक्षति cf e g TS i. 1 5 1 — [6] Bi °देवतम् — [7] D (schol) यदत्कृष्ण इति (xii 3 13 cf Kāuç 8 14) मन्त्रोक्तप्रक्षालितानि निर्वापचर्माणि स्थापयेत् — [8] Γ हवि कृत्वा, P हविष्कृत्वा D (schol) हवि कृतो मन्त्रेण — [9] K P °ते so also Kāty Çr ii 4 1 — [10] Cf VS i 15[d], Māitr S i 4 10 also Vāit Sū 2 2, Gop Br ii 1 1, Kāty Çr ii 4 4, Ap Çr i 19, etc — [11] D (schol) फलीकरणा तुषवुसा — [12] xi 1 16 — [13] xi 1 17 — [14] xi 1 18 — [15] D (schol) आसिञ्चति —

वयमिति[1] त्रिः[2] पर्यग्नि करोति[3]। १०। नेक्षणेन[4] त्रिः[5] प्रदक्षिणमुदायौति। ११। अत ऊर्ध्वं यथाकामम्[6]। १२। उत्तरतो ऽग्नेरुपसादयतीध्मम्। १३। उत्तरं बर्हिः[7]। १४। अग्नये त्वा जुष्ट प्रोक्षामीतीध्मम्[8]। १५। पृथिव्या[9] इति बर्हिः। १६। दर्भमुष्टिमभ्युक्ष्य[9] पश्चादग्नेः प्रागग्रं निदधात्यूर्णम्रदं[10] प्रथस्व[11] स्वासस्थं[12] देवेभ्य[13] इति। १७। दर्भाणामपादाय ऋषीणां प्रस्तरो ऽसीति[14] दक्षिणतो ऽग्नेर्ब्रह्मासनं निदधाति[15]। १८। पुरस्तादग्नेरास्तीर्य तेषां मूलान्यपरेषां प्रान्तैरवच्छादयन्परिस्तृणाति दक्षिणेनाग्निमा पश्चार्धात्[16]। १९। परि स्तृणीहीति संप्रेष्यति[17]। २०। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्या पूष्णो हस्ताभ्यां प्रसूतः[18] प्रशिषा परिस्तृणामीति[19]। २१। एवमुत्तरतो ऽयुञ्जो धा-

---

[1] vii 71 1 (viii 3 21) — [2] Bu त्रिष्प॰ — [3] D (schol) चरुम् — [4] Bi Antyesti मेक्षणेन cf e g Gobh ii 1 6 मेक्षणाभ्या प्रदक्षिणमुदायुवन्, cf Kauç 87 1? — [5] Bu D (text) त्रिष्प्र॰ — [6] D (schol) अत परं घट्टनमनाघट्टनं वा प्रदक्षिणमप्रदक्षिण वा — [7] D (schol) इध्मस्योत्तरत — [8] Cf Katy Çr ii 2 11 — [9] D (schol) यो मुष्टि प्रथमो लून निवृत्तिचोदनाल्लवनकाले प्रथमस्य मुष्टे पृथग्वचन — [10] K Antyesti ऊर्णम्रद, Ch Bi Bh D ऊर्णमृद Bu ऊर्णम्रद corrected to ऊर्णमृद — [11] K Ch प्रथस्व — [12] D (text) स्वसस्थ — [13] Cf VS ii ?? ??, TS i 1 11 1 Tait Br iii 3 6 7 Maitr S i 1 12 — [14] xvi 2 6 — [15] D (schol) दर्भेभ्य परिभोजनीयेभ्य अपादाय दर्भा प्रदक्षिणत अग्ने वेदामिव वेदिर्यज्ञस्येति वचनात् (Kauç 137 ?)। अत्र ब्रह्मवरण वितानवत्। स वृतो जपतीति। अहं भूपतिरिति (Vait Su 1 18) — [16] D (schol) उत्तरवेदेर्मध्यदेशादारभ्यास्तृणाति। आच्छादयन् सर्वतो गच्छति स्तरणाय गच्छति दक्षिणेनाग्नेर्यावत्। पश्चिममर्द्ध यावद्वेदे — [17] vii 99 1, D (schol) ब्रह्मा कर्तार — [18] Up to this point cf xix 51 ? — [19] D (schol) वेदिस्तरणार्थबर्हिष मुष्टि गृहीत्वानेन मन्त्रेण संस्तृणाति —

तूष्णीं कुर्वन्[1] । २२ । यत्र समागछन्ति तद्दक्षिणोत्तरं करोति[2] । २३ । स्तीर्णे प्रोक्षति हविषां त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति[3] । २४ । नानभ्युक्षितं संस्तीर्णमुपयोगं लभेत । २५ । नैधोऽभ्याधानम्[4] । २६ । नानुत्पूतं हविः । २७ । नाप्रोक्षित यज्ञाङ्गम् । २८ । तस्मिन्प्रक्षालितोपवातानि निदधाति । २९ । स्रुवमाज्यधानीं च । ३० । विलीनपूतमाज्यं गृहीत्वाधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वोदगुद्वास्य पश्चादग्नेरुपसाद्योदगग्राभ्यां पवित्राभ्यामुत्पुनाति[5] । ३१ । विष्णोर्मनसा पूतमसि[6] । ३२ । देवस्त्वा सवितोत्पुनातु[7] । ३३ । अछिद्रेण त्वा पवित्रेण शतधारेण सहस्रधारेण सुप्वोत्पुनामीति[8][9] तृतीयम् । ३४ । तूष्णीं चतुर्थम् । ३५ । शृतं हविरभिघारयति मध्वा समञ्जन्घृतवत्करायेति[10][11] । ३६ । अभिघार्योद्वमुद्वासयत्युद्वासयाग्ने[12][13] शृतमकर्म हव्यमा सीद पृष्ठममृतस्य[14] धामेति[15] । ३७ । पश्चादाज्यस्य निधायालंकृत्य

[1] MSS युञ्जो, D (schol) यथा दक्षिणे वेदर्द्धे सम्प्रेपादिस्तरण तमेव मुत्तरेऽपि वेदर्द्धे सम्प्रेपादिस्तरण मन्त्रोक्त कर्तव्य। यावतो मुष्टयो दक्षिणे पक्षे। तावत उत्तरे पक्षे कुर्यादित्यर्थ । उत्तराधिकारेऽयुग्मवचनमन्यत्विकल्प (Cod युज॰ त्व) समत्वयार्थ [2] Daç kar and Ath Paddh यत्र समागछति तत्र दक्षिणोत्तर करोति, D (schol) यस्मिन्प्रदेशे स्तरणसगमो भवति। तद्दक्षिणमुपकारि कार्य उत्तरस्य — [3] E g TS 1 1 5 1 — [4] D (schol) एधस अनभ्युक्षितस्य स्यादनगता (Cod अनभ्युक्षित स्याद॰) — [5] D (schol) पूत केशकीटादिरहित उल्मुकेन उत्तरतोऽपनीय — [6] Gobh 1 7 23, cf VS 1 12 — [7] Gobh 1 7 25, cf VS 1 12 — [8] So emended, all MSS of the text and the Paddhatis सुपो॰ — [9] Cf VS 1 3 — [10] Ch B समन्जा॰, P Bi Bu and Ath Paddh समञ्ज॰ KD (text and schol) and Antyeṣṭi समञ्ज॰, E समञ्ज (!). — [11] Cf v 12 2[b], D (schol) अनेन मन्त्रेण — [12] So only Bū, the remaining MSS and Antyeṣṭi ॰द्वस उद्वा॰, cf Kāuç 6 20 — [13] The word उद्वासयति is omitted in P E D — [14] K E Bū and Antyeṣṭi पृष्ठम॰ — [15] Not fo[illegible]

समानेनोत्पुनाति । ३८ । अदारसृदित्यवेक्षते[1,2] । ३९ । उत्तिष्ठतैन्द्रम्[3] । ४० । अग्निर्भूम्यामिति[4] तिसृभिरुपसमादधात्यस्मै दृचायेतमिध्ममिति[5] वा । ४१ । ॥ २ ॥

युनज्मि[6] त्वा ब्रह्मणा दैव्येन[7] हव्यायास्मै वोढवे जातवेदः।
इन्धानास्त्वा सुप्रजसः सुवीरा ज्योग्जीवेम बलिहृतो वयं त[8] इति[9] । १ ।

दक्षिणतो[10] आझ्मायनमुदपात्रमुपसाद्याभिमन्त्रयते[11]

तथोदपात्रं धारय[12] यथाग्रे ब्रह्मणस्पतिः ।
सत्यधर्मा[13] अदीधरद्देवस्य सवितुः सव[14] इति । २ ।

अथोदकमासिञ्चति

इहेत देवीरमृतं वसाना हिरण्यवर्णा अनवद्यरूपाः ।

[1] i 20 1 — [2] D (schol) सूक्तेन उत्तरेण विधिकर्ममन्त्रेण बाध्यमानत्वात् — [3] D (schol) उत्तिष्ठताव पश्यतेति तिस्र (vii 72 1-3) — [4] xii 1 19—21, D (schol) तिसृग्रहण (!) विधिकर्मत्वात् । चतुर्थपञ्चमयोर्विकल्प (cf note 9) अनयो श्रुतिकरणभाव । एतयोरेव विकल्पो यथा स्यात्, cf Dārila in note 9 — [5] vii 78 2, x 6 35 — [6] K Bū Ch युनज्मि, cf Kauç 64 17, note. — [7] Up to this point cf vii 78 2ᵇ — [8] So K Bh (cf VS, Maitr S), Ch त इति corrected to तवेति, E P Bi तवेति — [9] The verse (कल्पजा according to Dārila and the Antyesti) occurs in TS i 6 2 1, 10 1, Maitr S i 4 1, Panc Br i 2 1, Laty Çr i. 9 11 (?), D places this passage at the end of the preceding kaṇḍikā युनज्मि त्वेति पञ्चमी इध्ममुपसमादधाति, cf note 4 — [10] Darila commences the third kaṇḍikā with this word — [11] So Ch P Bū D (text) and Ath Paddh, D (schol) आझ्मायनग्रहण सव्यवहारार्थं अतरश्माय धर्मो न भवति, D elsewhere काश्मयन° (e g fol. 23ᵇ, l 1 to Kauç. 8. 17, 29ᵇ l 7 to Kauç. 6 17), K Bi and Antyesti आश्मायन°, cf Kauç 68 17 and 47 1 note — [12] Ch Bi and Daç Kar धारयति, Bū धारय with ति on the margin — [13] So K, all MSS (except K) and Daç Kar सत्यधर्मा — [14] Ch Bu प्रसव, Daç Kar सवन; the verse is not found in any known Samhita, D designates it as कल्पजा (कल्पजया दक्षिणतो ऽग्नेर्वेद्या तूष्णीमुपसादन) —

आपः[1] समुद्रो वरुणश्च[2] राजा संपातभागान्हविषो जुषन्ताम्[3] ॥

इन्द्रप्रशिष्टा वरुणप्रसूता अपः समुद्राद्दिवमुद्वहन्तु[4] ।
इन्द्रप्रशिष्टा वरुणप्रसूता दिवस्पृथिव्याः[5] श्रियमा वहन्त्विति[6] । ३ ।

ऋतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामि जातवेद[7] इति सह[8] हविर्भिः पर्युक्ष्य जीवाभिराचम्योपोत्थाय[9] वेदप्रपङ्क्तिः[10] प्रपद्यत ओं प्रपद्ये भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये जनत्प्रपद्य[11] इति । ४ । प्रपद्य[12] पश्चात्स्तीर्णस्य दर्भानास्तीर्याहे दैधिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद यो ऽस्मत्पाकतर[13] इति ब्रह्मासनमन्वीक्षते[14] । ५ । निरस्तः पराग्वसुः सह पाप्मना

[1] E अप — [2] Bı Bu and Daç Kar वरुणस्य — [3] K and Daç Kar जुषता — [4] For this pāda cf ıv 27 4[a] — [5] Ch Bū Bh °पृथिव्या — [6] Not found in any known Saṃhitā, D (schol) इहेत देवीरिति। द्वाभ्या कन्यजाभ्या अयोदपात्रमुपसाद्य परिचरणेनाज्य परिचर्य। तत्रोपसादनमासेचनार्तं यथा स्यात् — [7] Tait Br ıı 1 11 1, cf Vait Sū 7 4, Āp Çr ıı 5 4, Çānkh Çr ıı 6 10 1ı — [8] E Bı स — [9] D (schol) जीवा स्थेति चतसृभि (xix 69 1—4, cf Kauç 90 22, Vait Sū ı 19) सकृदपो भक्षयतीति कर्ता ब्रह्मा च उपोत्थितायेति वचनमत्रप्रत्ययार्थ। नवभि प्रातिचेति दशम्योदायुर्षेति (xıı 1 59 ııı 31 10, cf Kauç 21 31) उपोत्तिष्ठति — [10] D (schol) कल्पजे पञ्चभि सह हविर्भिरपि मन्त्रलिगात्; cf Çānkh Çr vı 2 2, Gobl ıv 5 7 Gṛhyas ı 96 — [11] Bū जन F जन — [12] Bu प्रपाद्य, wanting in D — [13] TS ııı 2 4 4 Kāty Çr ıı 1 22, Vait Sū ı 20 — [14] K इत्यात्मा°, Bū ब्रह्मा° in the text, but आत्मा on the margin, Daç Kar treats the performance described in this sūtra twice ending the first time with ब्रह्मासनमन्वीक्षते, the second time with आत्मासन ब्रह्मासनवत्, D (schol) कर्ता अनेन ब्रह्मणा आसनमन्वीक्षते। अथवा ब्रह्मा आत्मीयमासनमन्वीक्षते। मुखेन होम कर्तु शक्यते The passage beginning with this sūtra and ending with sū. 8 is repeated Kauç 137. 36—39 —

निरस्तः सो ऽस्तु यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति दक्षिणा तृणं निरस्यति[2]। ६। तदन्वालभ्य जपतीदमहमर्वाग्वसोः सदने सीदाम्यृतस्य सदने सीदामि सत्यस्य सदने सीदामीष्टस्य सदने सीदामि पूर्तस्य सदने सीदामि मामृषदेव बर्हिः स्वासस्थं त्वाध्यासदेयमूर्णम्रदमनभिशोकम्[3,4]। ७। विमृग्वरीमित्युपविश्यासनीयं[5,6] ब्रह्मजप जपति बृहस्पतिर्ब्रह्मा ब्रह्मसदन आसिष्यते[8] बृहस्पते यज्ञं गोपाय यदुद्वत[9] उन्निवतः[10] शकेयमिति। ८। दर्भैः स्रुवं निर्मृज्य निष्टप्तं रक्षो निष्टप्ता अरातयः प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय[11] इति प्रतप्य[12]। ९। मूले स्रुवं गृहीत्वा जपति

---

[1] Cf Kāty Çr II 1 23; Çat Br I 5 1 23, Çankh Çr I. 6. 6; Lāty Çr. II. 4. 5, IV 9. 16, Gobh I. 6. 14 (Çat Br, Laty and Gobh with the variant पराावसु) — [2] D (schol.) आसनात्तृण गृहीत्वा दक्षिणतः क्षिपति सव्येन हस्तेन. — [3] Ch E K ऊर्णम्रदम°, Bū Bh the same changed to मृद on the margin, Bi ऊर्णमृद, cf Kauç 2 17. — [4] Cf Âçv. Çr. I. 4 7, Çankh. Çr. I. 6. 9, Lāty Çr. II. 4 5, D कल्पजेन (sc. मन्त्रेण). — [5] XII 1. 29. — [6] D (text) उपविशति, D (schol.) कर्ता ब्रह्मा च. — [7] K P Bi Ch Bb आसनों, D (schol) आसनीयवचन ब्रह्मण अभावे (Cod. आ°) ऽपि कर्तुर्यथा स्यात्। ब्रह्मजपवचन भवति (Cod. भवेति) च ब्रह्मणो ऽपि विशेषार्थत्वात्। अथवा इद्रमहे जपमाप्त्यर्थं ब्रह्मजपग्रहण. — [8] So emended; MSS आशिष्यते. — [9] So emended; KPBi Bū Bh (prim. man.) य उदुद्वत, E Ch Bb (sec. man.) यदुद्वत — [10] Bi उन्निमत.; Bū: उन्निवतः corrected to उन्नमत; the remaining MSS उन्नमतः. Emended according to TS III. 2.4.4, where a passage corresponding to the latter part of this formula is to be found Perhaps the MSS can be sustained by reading यदुद्वत उन्नमतः शकेयमिति and they seem indeed to represent collectively a syncretism of this with the reading accepted above in accordance with the TS, cf Kauç 137 39. — [11] Cf. VS I 7ab, Katy. Çr. IV. 14. 7; TS. I. 1. 2 1, 4. 1 etc.; Tait. Br III. 2. 2. 2, Maitr. S. I. 1. 2 etc., Vait. Su. 7. 6. — [12] Ch प्रताप्य. —

विष्णोर्हस्तो ऽसि दक्षिणः पूष्णा दत्तो बृहस्पतेः[1] ।
तं त्वाहं स्रुवमाददे देवानां हव्यवाहनम् ॥
अयं स्रुवो वि दधाति[2] होमाञ्छताक्षरछन्दसा[3,4] जा-
गतेन ।
सर्वा यज्ञस्य समनक्ति विष्टा[5] बार्हस्पत्येष्टिः शर्मणा
दैव्येनेति[6] । १० ।

ओं भूः शं भूत्यै त्वा गृह्णे भूतय इति प्रथमं ग्रहं[7] गृह्णाति[8] । ११ । ओं भुवः शं पुष्ट्यै त्वा गृह्णे पुष्टय इति द्वितीयम् । १२ । ओं स्वः शं त्वा गृह्णे सहस्रपोषायेति तृतीयम् । १३ । ओं जनच्छं[9] त्वा गृह्णे ऽपरिमितपोषायेति चतुर्थम् । १४ । राजकर्माभिचारिकेष्वमुष्य[10] त्वा प्राणाय गृह्णे ऽपानाय व्यानाय समानायोदानायेति पञ्चमम्[11] । १५ । अयावग्निर्हृदा पूतं पुरस्ताद्युक्तो यज्ञस्य चक्षुरिति[12] जुहोति[13] । १६ । पश्चादग्नेर्मध्य-

---

[1] E and Daç Kar. बृहस्पते — [2] Bı and Daç Kar. दधातु — [3] Bh होमाञ्छ॰ the rest होमा छ॰ — [4] K छतापरः स्छन्दसाः Bū छतापरः छन्दसा — [5] All MSS except Ch विष्टा (cf VS. xiii. 57) — [6] The pratīka विष्णोर्हस्तो ऽसि occurs in Çāñkh Gṛ. i 9. 3 — [7] E Bı गृह — [8] D (schol.) आज्यधान्या स्रुवेण संस्कृतमाज्य गृहीत्वोत्थापयति — [9] MSS जमच्छ; Bū corrects on the margin to जन च्छ — [10] Bı ॰धारके॰ — [11] D (schol.) पूर्वस्य हस्तिवसनानीत्याद्यापरिसमाप्तेः (Kāuç 14 1—17, 34) राजकर्माणि । उभयतः परिछिन्नमित्याभिचारिकाणि (Kāuç 47, 1) । एषु पञ्च ग्रहा भवन्ति । ग्रहसंज्ञा राज्यवर्धनाय. — [12] AV. 87 9 10, v. 29. 1, ii. 35. 5 (xix. 58. 5). — [13] This word is wanting in D (text), D (schol.) एकैका चविधिकर्मत्वात् (Cod चपधि॰) । एतैर्मन्त्रैरेकैकेन स्रुवेणाज्यधान्या आज्य जुहोति. —

देशे समानच पुरस्ताद्धोमान्[1] । १७ । दक्षिणेनाग्निमुदपाच[2] आज्याहुतीनां संपातानानयति[3] । १८ । पुरस्ताद्धोम आज्यभागः[4] सस्थितहोमः समृद्धिः शान्तानामिति । १९ । एतावाज्यभागौ । २० । ॥ ३ ॥

वृष्णे बृहते स्वर्विदे अग्नये शुल्कं[6] हरामि त्विषीमते ।
स न स्थिरान्बलवतः कृणोतु ज्योक्च नो जीवातवे दधात्व[7 8]

अग्न स्वाहेत्युत्तरपूर्वार्धे आग्नेयमाज्यभागं जुहोति । १ । दक्षिणपूर्वार्धे सोमाय

त्वं[9] सोम दिव्यो नृचक्षा[10] सुगा॰[11] अस्मभ्यं पथो अनु ख्यः[12] ।

---

[1] Bı ॰द्धोमा Bu the same corrected to ॰द्धोमान्, D (text) ॰द्धोमा इति D (schol) सज्ञाव्यवहारार्थं । पुरस्ताद्धोमा (!) आज्यभागसंस्थित होम (!) समृद्धि शान्तानामिति (cf su 19) । सव्यवहारवञ्चवचन मन्त्रच कर्मभेदार्थं — Bu D (text) ॰पाचमा॰ D (schol) जागमायन एव वक्तव्य लाघवादेव सिद्धि cf u 2 — [3] D (schol) सपाता हुतशेषस्यानयन — [4] E ॰भाग D (text) पुरस्ताद्धोमाज्यभाग () — [5] D (schol) एषा सपातानयन शान्ताना नाभिचारिकाणा अभावमिद्देदा पूत इति (v 39 9 10 see su 16) पुरस्ताद्धोमा वृष्णे बृहत इत्याज्यभागौ (see Kauç 4 1) यद्द्य त्वा प्रयतीत (v 9 1 see Kauç 6 3) संस्थितहोमा आ कृत्या इति (see Kauç 5) एषा सपातानयन तदुदपात्रे । शान्तानामिति पूर्वविशेषणार्थं (cf Kauç 47 1 note) । तत्सह वेदसपातसद्भावार्थ । अमृतश्च न पाणितत्रेष पुरस्ताद्धोमादीना सपात प्रसग शान्ता () । अग्ने यत्ते तप इति (10 1) पुरस्ताद्धोमा (see Kauç 47 7 so also Ath Paddh आभिचारिकेषु अग्ने यत्ते तप इति पुरस्ताद्धोमा जुहोति वैतानोक्त!) । तथा तदग्न (v 29 2) इत्याज्यभागौ (Kauç 47 8) निरमु नुदेति (v 75 1) संस्थितहोमा इति (Kauç 47 9) — [6] So K Bh, the rest शुल्क — [7] So emended MSS दधात्व॰ — [8] *Not found in any known Samhita* D वृष्णे बृहत इति कल्पजा, Antvesti कल्पजेन — [9] K त्वा॰ — [10] Ch E P Bı नृचच — [11] Bu सुग, E सुगमस्म॰ — [12] E Bu and Daç. Kar अनुच —

अभि नो गोत्रं विदुष इव नेषो ऽछा नो वाचमुशतीं जिगासि[1]

सोमाय स्वाहेति । २ । मध्ये हविः[2] । ३ । उपस्तीर्याज्यं संहताभ्यामङ्गुलिभ्यां द्विर्हविषो ऽवद्यति मध्यात्पूर्वार्धाच्च[3] । ४ । अवत्तमभिघार्य द्विर्हविः प्रत्यभिघारयति[4] । ५ । यतोयतो ऽवद्यति[5] तदनुपूर्वम्[6] । ६ । एवं सर्वाण्यवदानानि[7] । ७ । अन्यत्र सौविष्टकृतात्[8] । ८ । उदेनमुत्तरं नयेति[9] पुरस्ताद्धोमसहतां पूर्वाम्[10] । ९ । एवं पूर्वांपूर्वां संहतां जुहोति[11] । १० । स्वाहान्ताभिः प्रत्यृचं होमाः । ११ । यामुत्तरामग्नेराज्यभागस्य जुहोति रक्षोदेवत्या सा यां दक्षिणतः सोमस्य पितृदेवत्या सा[12] । १२ । तस्मादन्तरा

---

[1] So K P Bb, Bū जिगासि corrected to जिगाय, E Bi Ch जिगाय. The mantra is not found in any known Saṃhitā. — [2] D (schol.) पुरस्ताद्धोमाज्यभागयोर्मध्ये प्रधानहविर्जुहोति । तमधिकारात् । न चाज्यभागापेचमेव पुरस्ताद्धोमसहतामिति वचनात् (su 9), Antyeṣṭi मध्ये सर्वा होमा. — [3] D (schol) कथ हविर्होतव्य । स्रुचि (Cod स्रवि) आज्यमुपस्तीर्य स्रुवेणोपस्तरणम् . . . सवहाभ्यामगुलिभ्या मध्यमादेशनीभ्या . ., Antyeṣṭi स्रुचि एक स्रुव मुत्का अवदान अगुलीद्वयेन... — [4] D (schol) प्रत्याप्यायतीत्यर्थ , Antyeṣṭi पुन स्रुवः । अभिघार चरोः — [5] E यच्यति — [6] D (schol) यतो ऽवखडित तेन क्रमेण तद्धवि' प्रत्यभिघारयति — [7] D (schol) उक्तेनावदानधर्मेण प्रत्युचमवदानानि कर्तव्यानि — [8] D (text) सौविष्टकृतत्वात्, D (schol) अनेकहवि. सवधप्रयोगेन प्रत्यवदानमुपस्तीर्याज्य सर्वेषामुत्तरत सकृत्सकृदवदाय द्विरवत्तमभिघारयतीत्येतन्न (Cod •तिन्येतन्न) भवति । एकदेवताना च प्रत्यृच च कर्मभेदादवदाननिवृत्त्यर्थ । देवताभेदेनावदानवत् । तथा चैकस्विष्टकृत इति दर्शनात् (? Cod दर्शत). — [9] vi 5 1. — [10] D (schol.) अनयर्चा प्रथमाहुति पुरस्ताद्धोमदेशसबध (!) जुहुयात् । पूर्वस्या दिशि मध्ये हविरिति वचनात् (sū. 3). — [11] D (schol) पूर्वस्मिन्पूर्वस्मिन्देशे सहितायाः (!) प्रथमायाः . . . जुहोति. — [12] D (schol.) सौम्यादाज्यभागदेशाज्जुहोति । पितरस्त्र भुञ्जते. —

होतव्या[1] देवलोक[2] एव हूयन्ते । १३ । यां हुत्वा पूर्वामपरां जुहोति सापक्रामन्ती[3] स पापीयान्यजमानो भवति[4] । १४ । यां परांपरां संहतां जुहोति साभिक्रामन्ती[5] स वसीयान्यजमानो[6] भवति । १५ । यामनग्नौ[7] जुहोति सान्धा तया चक्षुर्यैजमानस्य मीयते सो ऽन्धंभावुको यजमानो भवति । १६ । यां धूमे जुहोति सा तमसि हूयते सो ऽरोचको यजमानो भवति[8] । १७ । यां ज्योतिष्मति[9] जुहोति तया ब्रह्मवर्चसी भवति तस्माज्ज्योतिष्मति[10] होतव्यम् । १८ । एवमस्मै क्षत्रमग्नीषोमावित्यग्नीषोमीयस्य[11] । १९ । ॥ ४ ॥

अग्नीषोमा सवेदसा सहूती वनतं गिरः ।
सं देवत्रा बभूवथुः ॥
युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम् ।
युवं[12] सिन्धूंरभिशस्तेरवद्यादग्नीषोमावमुञ्चतं गृभीतान् ॥
अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाद्धविष्कृतिम् ।
स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्नवत्[13] ॥ १ ।

[1] E अन्तरा ऽ अहोतव्या. — [2] P Bh D (text) देवलोकम्. D (schol.) यत्र उभयोर्दोषात्तस्मादतरा मध्ये होतव्या । आक्रान्ति कस्तस्य गुणो भवति । उच्यते देवस्थान एव कृता भवति — [3] K Ch °क्रामति; P °क्रामति. — [4] D (schol.) यामाक्रान्ति कृत्वा पश्चिमे देशे यामाक्रान्ति जुहोति । सापक्रामती नामाक्रान्ति । अपक्रमयति . . न श्रेयस प्रत्यापयतीत्यर्थं (Cod प्रत्याव°) — [5] K E Cb (prim man.) °क्रामति, P Bi Cb (sec man.) °क्रामति — [6] So emended, MSS वशीयान्, D (schol.) आभिमुख्य गमनात् स यजमान ईश्वरो भवति — E यामग्नी; D (schol.) अग्निरहिते देशे परिभस्मनि — [8] D (schol.) स यजमानो गुणवानपि अप्रकाशो भवति — [9] K E Bi Ch D (text) and Ath. Paddh ज्योतिष्मती — [10] K E Bi Cb D (text) °ती. — [11] vi. 54 2. — [12] Ch युव° — [13] The verses occur RV. i 93.9,5 3; TS. ii. 3. 14 1 fg., Tait. Br iii 5 7 2, Maitr S i 5 1, page 65;

इन्द्राग्नी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषथः ।
तद्वां चेति प्र वीर्यम् ॥
श्नथद्वृत्रमुत सनोति वाजमिन्द्रा यो अग्नी सहुरी सपर्यात् ।
इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता ॥
इन्द्राग्नी अस्मान्रक्षतां यौ प्रजानां प्रजावती ।
स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्नवत् ॥
गोमद्धिरण्यवद्वसु यद्वामश्वावदीमहे ।
इन्द्राग्नी तद्वनेमहि[1] स्वाहेति । २ ।

ऐन्द्राग्नस्य हविषो ऽमावास्यायाम् । ३ । प्राक्स्विष्टकृतः[2] पार्वणौ[3] होमौ समृद्धिहोमाः[4] काम्यहोमाश्च[5] । ४ ।

---

iv 10 1 (end), P marks them १ २ ३ and continues the count (४ ५ etc) through the following verses Ch has accent marks in red for these and the following verses designating the real circumflex by an oblique line under the syllable (गम्नवत् !) and the dependent circumflex by a horizontal stroke in the line across the syllable cf *Ind Stud* xiii 118. D (schol) यस्याग्नेयस्य होमविधि । एवमग्नी षोमीयस्यापि हविष । उदेनमुत्तर नय (vi 5 1, cf Kāuç 4. 9) इत्य षापि देशे (Cod देश) प्राप्ते मन्त्रातराण्याह । अग्नी चचमिति (vi 54 2, cf Kāuç 4. 19) वैदिक एक कल्पआद्य चय समानविधानात् —

[1] The verses occur RV iii 12 9 vi 60 1, AV x. 1 21[cd] and RV i 93 3[cd], RV vii 94 9 Also TS iv 2 11 1, Çāt Br iii 5 7 3 D has only the pratika इन्द्राग्नी रोचना दिव इति चतुर्भि (counting AV x 1 21[cd] and RV i 93 3[cd] as one verse) P continues the count (४, ५ etc.) from the preceding sūtra, counting four verses as D The accentuation in Ch is the same as in the preceding verse — [3] D divides after होमौ and therefore reads प्राक्स्विष्टकृतौ — [4] E Bi D (*text*) पार्वश, D (*schol*) सर्वेषामुत्तरत सकृत्सकृद्वदायेत्यादि (sū. 10) चोदित स्विष्टकृत । प्रथम स्विष्टकृत पूर्णा पश्चादित्येतौ होमौ भवत (sū 5) — [4] D (text) reads होम and divides a sūtra here, D (schol) आकूत्यै त्वा होमा पच (sū. 7) — [5] K P Bb Bi काम्याय, Bū has the same in the text but काम्यहोमाय on the margin E काम्या होमाद, D (text) काम्यश्च D (schol) पृथिव्यामपय इति चेति होम सवधार्थ (su 8) —

पूर्णा पश्चादिति[1] पौर्णमास्याम् । ५ । यत्ते देवा अकृण्वन्भागधेयमित्यमावास्यायाम्[2] । ६ । आकूत्यै त्वा स्वाहा[3] । कामाय त्वा स्वाहा । समृधे त्वा स्वाहा । आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा स्वाहा ।

ऋचा स्तोमं समर्धय[4] गायत्रेण रथंतरम् ।

बृहद्गायत्रवर्तनि[5] स्वाहा[6] । ७ ।

पृथिव्यामग्नये समनमन्निति[7] संनतिभिश्च । ८ । प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति च[8] । ९ । उपस्तीर्याज्यं सर्वेषामुत्तरतः सकृत्सकृदवदाय द्विरवत्तमभिघारयति[9] । १० । न हवींषि[10] । ११ ।

आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्नवाम[11] तदनुप्रवोढुम् । अग्निर्विद्वान्स यजात्स इद्धोता सो ऽध्वरान्स ऋतून्कल्पयात्य-

---

[1] vii 80. 1, the Daç Kar treats the passage beginning here after the चतुर्थीकर्म (Kauç 79) and introduces it with the words अथ उत्तरतन्त्रमुच्यते, the Ath Paddh treats it after the बृहत्पुरोडाशिका (which ends Kauç 137 41), introducing it by the same words as the Daç Kar It is carried through to Kāuç. 6 23, and ends with the words इत्युत्तरतन्त्र समाप्त D (schol) and Ath Paddh पार्वणहोमतन्त्र कृष्णपक्षे, cf note 4 o the preceding sutra. — [2] vii 79 1 Ath Paddh पार्वणहोम इतरपक्षे, cf note 1 end — [3] D (schol आकूत्यै त्वा स्वाहेति प्रथमे समृद्धिहोमे, Ath Paddh आ० त्वा स्वाहेत्यादि पञ्चभि समृद्धिहोम, cf sū 4 note — [4] Ch Bū and Daç Kar समृद्धये — [5] The verse occurs VS xi 8[b]; TS, iii 1 10 1 iv 1 1 2, v 1 1 3 — [6] D (schol) समृद्धिहोमेषु सपाता, Ath Paddh पात्रे सपातानानयति — [7] iv 39 1 — [8] vii 80 3, D (schol) सन्नतय प्रजापतेश्च काम्या उच्यन्ते (cf sū. 4 note) । सन्नतिभिराज्य जुहुयात् — [9] Cf. D (schol) to the first part of sū 4 — [10] D (schol) इति प्रतिषेध । सर्वेषामिति हविरभिसबधात् । समानदेशेषु कर्मसु एकहविष्टेन (!) सकृदवदान यथाग्रहण एकहवींषि — [11] Bū Bh °च्छक्नवाम —

अग्ने[1] स्विष्टकृते स्वाहेत्युत्तरपूर्वार्धे ऽवयुतं हुत्वा सर्व-
प्रायश्चित्तीयान्होमाञ्जुहोति[2]। १२। स्वाहेष्टेभ्यः स्वाहा[3]।
वषडनिष्टेभ्यः[4] स्वाहा[5]। भेषजं स्विष्ट्यै स्वाहा। निष्कृ-
तिर्दुरिष्ट्यै स्वाहा। दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा।

अयाश्चाग्ने[5] ऽस्यनभिशस्तिश्च सत्यमित्त्वमया[6,7] असि।
अयासा मनसा कृतो ऽयास्य[8] हव्यमूहिषे[9]।
अया नो धेहि[10] भेषजं[11]

स्वाहेत्यों[12] स्वाहा भूः स्वाहा भुवः स्वाहा स्वः स्वाहों[13]
भूर्भुवः स्वः स्वाहेति। १३। ॥ ५ ॥

---

[1] The verse occurs AV xix 59 3 but the सकलपाठ shows that it is regarded as coming from a different source cf RV x 2 3 and TS 1 1 14 3–4 Ch has accent marks in red as at the beginning of the kaṇḍikā. — [2] D (schol) उत्तरपूर्वको यो अवयुत कृत्वा पृथग्भूतमित्यर्थः। स्विष्टकृतो प्रायश्चित्तीयान्होमान् जुहोति — [3] The word is wanting in all MSS except Ch E Bu Antyeṣṭi and Ath Paddh D (schol) स्वाहेष्टेभ्य इति द्वादश ये मन्त्रा (? Cod द्वादशयो समन्त्रा!) यन्मे स्कन्नमिति पाठात्। सर्वप्रायश्चित्तीयवचनात्। सर्वप्राय श्चित्तीयग्रहण जुहोति ग्रहणाद्वाज्य — [4] So L Bu Ch P B K Bh वषणिनष्टेभ्य Antyeṣṭi वषड्डिष्टेभ्य Ath Paddh वषट् निष्टेभ्य — [5] Ch E K °ग्ने Ath Paddh °मेश्चनभिशस्तीश्च! — [6] Ch (prim man) सत्वम् Bu has सत्यम् in the text सत्वम् on the margin — [7] So P, all other authorities °त्वम° — [8] This reading is conjectural, Ch E Bi Bu Bh यास्य° here and in Kāuç 97 4, K यास्या° in both places, P यस्या° here, यास्या° in kaṇḍikā 97, Antyeṣṭi यासा Māitr S ऽया सन् Çānkh Çr यास, Weber, Omina und Portenta, p 357 conjectures ऽयास्त्व — [9] K E P Bi Bh ऊहिष आ Ch Bu and Antyeṣṭi ऊहिष 1, Ath Paddh उहिष। — [10] So emended Antyeṣṭi अया धेहि all MSS and Ath Paddh आ नो धेहि, Māitr S, Kāty Çr and Çānkh Çr अया नो धेहि — [11] E भेषज्य — [12] The verse occurs in Kāuç 97 4 and with more or less variation in Māitr S 1 4 3, Kāth S v 4, Kāty Çr xxv 1 11, and Çānkh Çr III 19 3 — [13] So all MSS —

स्रुवो ऽसि घृतान्निशितः[1] । सपत्नक्षयणो दिवि षीद । अन्तरिक्षे सीद पृथिव्यां सीदोत्तरो ऽहं भूयासमधरे मत्सपत्नाः[2] इति स्रुवं प्राग्दण्डं निदधाति[3] । १० ।

वि मुञ्चामि ब्रह्मणा जातवेदसमग्निं होतारमजरं रथस्पृतम्[4] ।

सर्वा देवानां जनिमानि विद्वान्यथाभागं वहतु हव्यमग्निर-[5]

ग्नये स्वाहेति समिधमादधाति[6] । ११ । एधो ऽसीति द्वितीयां समिदसीति[7] तृतीयाम् । १२ । तेजो ऽसीति[8] मुखं विमार्ष्टि[9] । १३ । दक्षिणेनाग्निं त्रीन्विष्णुक्रमान्क्रमते विष्णोः क्रमो ऽसीति[10] दक्षिणेन पादेनानुसंहरति सव्यम्[11] । १४ । सूर्यस्यावृतमित्यभिदक्षिणमावर्तते[12] । १५ । अगन्म स्वरित्यादित्यमीक्षते[13, 14] । १६ ।

Tait. Br. iii 3 9 7, and its pratika Vait Sū. 4 7, D (schol.) समवणमवाद्दक्षिणेन हस्तेन स्रुवधारया सव्येन आज्यधानीसस्रावण — [1] So K Bū, P Bh Ch °निश्रीत, D °निषीत; Bi and Daç. Kar °निषोद्, E °नीषत, Ath Paddh °निसोद — [2] With this passage cf VS i 29 — [3] D (schol) वेदा क्रापिन्मषस्य भागपाठ (Dārila gives only the pratika स्रुवो ऽसि घृतान्निषीत!) — [4] So emended, MSS °स्पृत — [5] The pratika of this verse occurs Vait. Sū. 24 7, D designates it as कल्पजा — [6] E inserts आदाय after समिधम् — [7] vii 89 4 — [8] vii 89 4[c], cf VS. xx 23, xxxviii. 25, TS i. 4 45 3, Māitr S i 3 39 — [9] D (schol) कर्तात्मन मुख — [10] x 5 25 fg — [11] D schol) वेदा अघमादारभ्य विष्णोः क्रमान्क्रमते कर्ता . अनुसंहरति सव्य पाद पश्चात् सङ्गत (Cod सहृत) दक्षिणस्य हरति क्रमते — [12] x. 5 37, D (schol) अभिदक्षिणावृत्तिवचन नापि विपर्यो वर्तेत प्रतिषेधात् (Kauç 1 26). — [13] D (schol) अधिगृह्याग्नि कम्य प्राञ्चा . (Ath Paddh पर्यायद्वयेन), xvi. 9. 3, 4 — [14] Antyeṣṭi and Daç Kar निरीक्षते —

इन्द्रस्य वचसा वयं मित्रस्य वरुणस्य च ।
ब्रह्मणा स्थापितं पात्रं पुनरुत्थापयामसी[1]
त्यपरेणाग्निमुदपात्रं[2] परिहृत्योत्तरेणाग्निमापो हि ष्ठा मयोभुव[3] इति मार्जयित्वा[4] बर्हिषि पत्न्याञ्जलौ[5] निनयति समुद्रं वः प्र हिणोमीतीदं[6] जनास[7] इति वा । १७ । वीरपत्न्यहं भूयासमिति मुखं विमार्ष्टि[8] । १८ । व्रतानि व्रतपतय[9] इति समिधमादधाति । १९ । सत्यं त्वर्तेनेति[10] परिषिच्योदञ्चि हविरुच्छिष्टान्युद्वासयति[11] । २० । पूर्णपात्रं दक्षिणा[12] । २१ । नादक्षिणं[13] हविः[14] कुर्वीत[15] यः

---

[1] The first two pādas are found in vi 85 2[ab] but the सकलपाठ points to a different origin — [2] D (schol) पश्चादग्नेर्जागमायन सर्वायन सर्वत (!) हृत्वा Cf Kauç 3 2 — [3] i 5 1 — [4] P Bi भार्जयित्वा, E भार्जद्त्वा, D (schol) अभ्युक्षण कृत्वा — [5] K Ch Bi Bu Bh D (schol) Ath Paddh and Daç Kar पत्न्याजलौ (with double sandhi, cf the introduction), D (text) पत्न्या अञ्जली, E पत्न्या अञ्जलौ, P and Dar in the introd fol 9[a] l 11 पत्न्यजलौ Antyeṣṭi पत्न्याजलो, D (schol) पत्न्याजलौ बर्हि करोति परिभोजनीय वेदिस्तरणमेकेन तत्र बर्हि शब्दप्रयोगात् । तस्मिन्नेव च बर्हिषि जागमायनमावर्तते — [6] x. 5 23, D (schol) द्वाभ्या — [7] i 32 1 — [8] D (schol) पत्नी या आर्द्रेण दक्षिणपाणिनात्मनो मुख शोधयति । वीरपत्नीति कल्पजेन प्रधानात् — [9] The verse is given in full in Kauç 42 16 its pratika in Vait Sū. 4 22, D designates it as कल्पजा — [10] D (schol) परिषिचामि जातवेद इति शेषप्रकरणविशेषात्, see Tait Br ii 1 11 1, Çankh Çr ii 6 11 — [11] E here adds the formula in full सत्य त्वर्तेन परिषिञ्चामि जातवेद इति; D (schol) उदग्गृहीतहवि शिष्टानि (Cod उदग्यहीत°) स्वीकुर्यात्कर्ता — [12] D (schol) ब्रह्मकर्तृभ्या पोषण समर्थं पूर्णपात्र । व्रीह्यादिधान्यदान । दक्षिणावचनमन्यदक्षिणाशब्देन पूर्णपात्रस्य निवृत्त्यर्थ. Ath Paddh पूर्णपात्र दक्षिणा । ततो ब्रह्मा कर्णे वाचन (!) । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते (xix 63 1) इत्यृचा ब्रह्मोत्थापयेत् — [13] D (schol) introduces this sutra with the words य स्वय करोति तस्य दोषमाह — [14] K हविष्कु° — [15] Bi कुर्वति —

कुरुते कृत्यामात्मनः कुरुत इति ब्राह्मणम्[1]। २२। अन्वाहार्यं ब्राह्मणान्भोजयति[2]। २३। यद्वै यज्ञस्यानन्वितं भवति तदन्वाहार्येणान्वाह्रियते। २४। एतदन्वाहार्यस्यान्वाहार्यत्वम्[3]। २५। ईड्या वा अन्ये देवाः सपर्येण्या अन्ये देवाः। ईड्या देवा ब्राह्मणाः सपर्येण्याः[4]। २६। यज्ञेनैवेड्यान्प्रीणात्यन्वाहार्येण सपर्येण्यान्। २७। ते ऽस्योभे प्रीता यज्ञे भवन्तीति। २८। इमौ दर्शपूर्णमासौ[5] व्याख्यातौ। २९। दर्शपूर्णमासाभ्यां[6] पाकयज्ञाः[7]। ३०। अथाप्यपरो[8] हवनयोगो भवति। ३१। कुम्भीपाकादेव[9] व्युद्धारं[10] जुहुयात्। ३२। अधिश्रयणपर्य-

---

[1] D (schol) परेणैव कारयेत्। यतो ऽयं दोष श्रूयते। आत्मन कृत्या कुरुते। यो दक्षिणा न ददाति। कृत्यावधन (Cod कृत्यावन) हविषो विनाशहेतुत्वात्। उभौ च सधिजौ यौ (Cod सजौ) वैश्वदेवौ यवृत्तिजौ (!)। वर्जयित्वा सर्वहिंष साद्या यज्ञा (Cod यज्ञ) सदक्षिणा (cf Kauç 73 4 13)। उपस्थाने जपांगानि समणादिषु स्वयकर्तृत्व। दक्षिणाभावात्। वैश्वदेव इति विश्वानायुकामो यजते इत्युपतिष्ठते वा (Kauç 53 1) कर्ण कोशतमनुमन्त्रयते (Kauç 58 1 and 60 30 note) उपसीद(!) अपतीत्युदाहरणानि (Kauç 10 5), Ath Paddh तस्मात्सादक्षिण हवि शक्त्या वा दक्षिण दद्यान्नातिशक्तिर्विधीयत इति नवमे (Kauç 71 23 end of the ninth adhyāya) — [2] D (schol) ओदनादिभक्ष्या ब्राह्मणा , Ath Paddh सर्वत्र यजमानापेक्ष ब्राह्मणभोजन। यस्मात्कोशादित्यन्त (Kauç 139 25) इत्युत्तरतन्त्र समाप्त (see Kauç 5 5) — [3] D omits this passage, both in the text and in the commentary — [4] D introduces this passage with the remark अत्रापि ब्राह्मण भवति, cf Kāṭh S viii 13 — [5] E P Bi °पौर्ण° — [6] D (text) °पौर्ण° — [7] P °यज्ञ°, F यज्ञ, D (schol) शेषप्रकरणात्। पाकेन यज्ञ पाकयज्ञ। अग्निहोत्रवैश्वदेवयो नाग्नेयेति कर्तव्यताविशेष। उभौ च सधिजावित्ति प्रतिषेधात् (Kauç 73 4 13, cf 60 22 note) — [8] D आग्नेयाग्नीषोमयोरुभयोरन्तर — [9] D (schol) ओदनमन्त्रादेव निर्वापादितश्च स्यादिति — [10] D (schol) व्युद्धारमिति न सुष्ठो(!) व्युद्धृत्य कुम्भीपाकयोर्देवताभेदे पृथक्क्रिया विशेषत्वात् —

ग्निकरणाभिघारणोद्वासनालंकरणोत्पवनैः संस्कृत्य[1]। ३३। अथापि श्लोकौ भवतः[2]।

आज्यभागान्तं प्राक्तन्त्रमूर्ध्वं स्विष्टकृता सह[3]।
हवींषि यज्ञ आवापो यथा तन्त्रस्य तन्तवः[4]।
पाकयज्ञान्समासाद्यैकाज्यानेकबर्हिषः।
एकस्विष्टकृतः[5] कुर्यान्नानापि सति दैवतेति[6]। ३४।

एतेनैवामावास्यो व्याख्यातः[7]। ३५। ऐन्द्राग्नो ऽच द्वितीयो भवति। ३६। तयोर्व्यतिक्रमे त्वमग्ने व्रतपा असि[8] कामस्तदग्र[9] इति शान्ताः[10]। ३७। ॥ ६ ॥

[1] D (schol) अपि चरुरिति (Kauç 2 7) अधिश्रयण। परि त्वाग्ने पुरं वयमिति त्रि पर्यग्निकरण (Kauç 2 10)। etc जुहुयात् —
[2] D (schol) दर्शपौर्णमासयोरेव श्लोकाविमौ भाष्येते। गोपथब्राह्मणवाक्यात् श्लोकाविहोच्येते। दर्शपौर्णमासयोर्वक्ष्यमाण एव। तत्र च हवनयोगातर्गमिति। अथशब्दात्। अपीति ब्राह्मणादस्य सभावेत्यर्थ (?) — [3] Bu सहा — [4] D (text) तत्रव D (schol) आज्यभागा यस्मिंते तदाज्यभागाना (? for °भागात)। प्रागध। तस्य आग्नेयाग्नीषोमयोस्तयोर्भेदो नाम कात्विला भेदप्राप्त आह (Cod आह)। तत्र भवति। सकृत् कृतमुभयोरुपकरोत्यगृह्यमाणविशेषत्वात्। पुरस्ताद्धोमादीना अगानामवघातादयर्द्धा (?) वर्तते। दृष्टार्थहेतूनि आग्नेयादीनि आवापो Cod आतापो) वेदितव्य यज्ञे दर्शपूर्णमासयो यथका क्रतस्य (? for यथातत्र तस्य) मध्ये ततव प्रतोतान् क इत्यर्थ (?) — [5] D (text) एव Ch E K P Bi एक, so also four of Stenzler's MSS of Açv Gr (1 3 10) — [6] So emended MSS दैवतेति (with double sandhi of the preface), Açv Gr has दैवत इति D (schol) पाकयज्ञान् बहूनेकस्मिन् काले आसाद्योपलभ्य यथापवन व्रतविसर्जन व्रतममय समावृत्याग्राति। समावर्तनीय इति तानेकाज्यान् (Cod °ज्यान कुर्यात्। आज्यमाधनात् होमान् सतकुर्यात्। अदृष्टार्थानीत्येव लक्षयति। वैदिकमध्ये पाकयज्ञहवींषि अत्र पार्वणादीनि सकृन्नानादेवतान्वेति हविषा The second çloka occurs Açv Gr 1 10 (तद्यथाभियज्ञगाथा गीयते) —
[7] D (schol) एतेनैव पौर्णमासाग्नेयेनामावास्या ऐन्द्राग्न्यो व्याख्यात —
[8] xix 59 1, D gives the entire hymn xix 59 in सकलपाठ —
[9] xix 52 1 — [10] D (schol) तयोर्दर्शपौर्णमासयोरन्यतरातिक्रमाया शाता इति समिधौ समत्यय। अवयो यति वायो पूत इति शाता इति (Kauç 25 20 and note) अनेन निर्देशसामान्यात् —

अथात्यनादेशे स्थालीपाकः[1] । १ । पुष्टिकर्मसु सारूपवत्से[2] । २ । आज्यं जुहोति[3] । ३ । समिधमादधाति । ४ । आवपति व्रीहियवतिलान् । ५ । भक्षयति क्षीरौदनपुरोडाशरसान् । ६ । नन्यौदनौ प्रयच्छति । ७ । पूर्वं त्रिषप्तीयम्[4] । ८ । उदकचोदनायामुदपात्रं[5] प्रतीयात् । ९ । पुरस्तादुत्तरतः संभारमाहरति[6] । १० । गोरनभिप्रापाद्वनस्पतीनाम्[7][8] । ११ । सूर्योदयनतः[9] । १२ । पुरस्तादुत्तरतो ऽरण्ये कर्मणां प्रयोगः[10] । १३ । उत्तरत उदकान्ते प्रयुज्य[11] कर्माण्यपां सूक्तैराप्लुत्य[12] प्रदक्षिणमावृत्याप उपस्पृश्यानवेक्ष-

[1] D (schol), corrected अत्र संहिताविधौ यस्मिन्यस्मिन्प्रदेशे अन्नात्याशयतीति वा चोद्यते तस्याश्चोदनायाः स्थालीपाकश्चेपो विधीयते — [2] D (text) साह्रपवत् । स(!), D (schol) पूर्वस्य चित्राकर्मेत्यादीनि पुष्टिकर्माणि प्राक भैषज्य (!, Kāuç. 18 19 to 20 1) । तेषु अशतिचोदनाया (Cod °दना) साह्रपवत् । स(!) स्थालीपाक प्रत्येतव्यः. — [3] D (schol) यत्र जुहोतिचोदना न च होतव्य चोदित । तत्र घृत प्रत्येतव्यं — [4] K E त्रषप्तीय. D (schol) पूर्वग्रहणेषु ये त्रिषप्ता इति सूक्त (1 1) प्रत्येतव्य.. त्रिषप्तीयशब्देन सव्यवहार, in the gaṇamālā (Atharva-pariçiṣṭa 34) this hymn is counted as the 23d gaṇa, and called विश्वकर्मगण. । ये त्रिषप्ता इति विश्वकर्मागण (all MSS) । २३ । — [5] K Bi उदकमो°, D (schol) यत्रोदकस्य संस्कारश्चोद्यते तत उदपात्र प्रत्येतव्य — [6] D (schol) निवासदेशात्संभारमाहर्तव्य — [7] L P Bi °प्रायाद्; K Bü °प्रपाद्. — [8] Bü यद्वनस्पतीनाम्, D (schol) प्रदेश(?) नाभिप्राप्नोति गौस्तस्मात्प्रदेशाद्वानस्पत्या (Cod °वातस्पत्या) आहर्तव्या — [9] E Bi °दयेमतः; D (schol) सूर्योदयकाले आहरेदित्यर्थ. — [10] D (schol) निवासस्थानस्य पूर्वस्मिन्वा उत्तरस्मिन्वा (the last two words supplied conjecturally) अरण्यदेशे कर्म प्रयोक्तव्य — [11] D (schol) सर्वकर्माणि उदकस्योत्तरे कार्याणि — [12] D (schol) अम्बयो यन्ति शम्भुमयोभू हिरण्यवर्णाद्य. कृष्णं नियानं ससुषीर्हिमवत प्र स्रवन्ति वायो पूत इत्यपा सूक्तानि, the pratikas are i 4 1, 5 1; 6 1 (शम्भुमयोभू according to Dārila to Kāuç 9 1 are: आपो हि ष्ठा मयोभुव. शं नो देवीरभिष्टय इति), i 33 1; vi. 22 1; 23 1, 24. 1; 57 1 This gaṇa does not occur in the gaṇamālā, Ath Pariç 34, cf Kāuç. 18 3; 41 14, etc. —

माणा[1] ग्राममुदाव्रजन्ति । १४ । आश्यबन्ध्याप्लवनयानभ-क्ष्याणि[2,3] संपातवन्ति । १५ । सर्वाण्यभिमन्त्र्याणि[4] । १६ । स्त्रीव्याधितावाप्लुतावसिक्तौ शिरस्तः प्रक्रम्या प्रपदा-त्प्रमार्ष्टि[5] । १७ । पूर्वं प्रपाद्य प्रयच्छति[6] । १८ । त्रयोदश्या-दयस्तिस्रो[7] दधिमधुनि[8] वासयित्वा बध्नाति । १९ । आशय-ति[9] । २० । अन्वारब्धायाभिमन्त्रणहोमाः[10] । २१ । पश्चा-दग्नेश्चर्मणि हविषां संस्कारः । २२ । आनडुहः शकृ-त्पिण्डः । २३ । जीवघात्यं[11] चर्म । २४ । अकर्णो[12] ऽश्मा । २५ । आप्लवनावसेचनानामाचामयति च[13] । २६ । संपातवता-

---

[1] So P B1 Bh Cb (prim. man.) D (schol.), K °वेस्यमाणा, the rest °पेच° — [2] Ch P B1 °पान°, K °पाम° corrected to °यान°, D (schol.) यास्यत इति यान. — [3] So K; Bü °भचाणि corrected to °भच्याणि, the rest भचाणि, D (schol.) भक्ष्यते तदि(ति) भच. — [4] K D °मचाणि, D (schol.) यावत् किंचिदनुसाधन सर्व तदभिमन्त्र्य सपातवदसपातवच्च (Cod. °पातवच) सर्वशब्दस्य निरवदोषत्वात्. Cf Kauç 10 7, note — [5] D (schol.) स्त्री व्याधिता पुमान्व्याधित आप्लुता स्त्री अवसिक्त पुमा च्छिरस आरभ्य आ पादाग्रेभ्यः प्रकर्षेण शोधयति — [6] D (schol.) यत्र प्रपाद्य श्रूयते तत्रायमन्यविशेष । तत्र च प्रथम प्रदान (? for प्रपादन?) ततो प्रदान (Cod °न) मथयो (cf su 7) पूर्वग्रहणात्. Cf Kauç 26 19, 28 15 — [7] So all MSS आदय nominative for accusative? cf Vait. su 11. 24 and J A O S xi p 333, D (schol) त्रयोदशी च चतुर्दशीं चादिग्रहण (!) तासु . . . — [8] Ch °मधूनि, D (schol) दधिमधूनीत्येकवत्समुच्चय तत्र स्थापयित्वा — [9] D (schol) बद्धा दधिमधुनि(!) कारयितार ?) आशयति कर्ता. दधिमधूनामाश्यत्व प्रतिपाद्यत्वात् — [10] D (schol) अन्वारभतीत्यन्वारब्ध कारयिता कर्तारि । कर्ता विषासहिमित्यभिमन्त्रयते (xvii. 1—5) । अन्वारभणं कारयितुश्चतुर्थीनिर्देशात्. — [11] D text) जीवघात D (schol.) अधिकर्मसु चर्मग्रहणे वर्तिनः प्राणिनश्चर्म प्रयोक्तव्य जीवघातार्हस्य . — [12] E P (चर्म) कर्णोऽश्मा, D (schol.) यत्राश्मा चोद्यते स विसृगृग (Cod विसृ) प्रत्येतव्यः । वर्तुल इति यावत्, cf Kauç 47 39 53 2 — [13] D (schol.) द्रव्याणि क्रियासाधनत्वात् । आप्लवनावसेचनानि तेषामाचमयति कारयितार (!) आप्लवनावसेचने करोति. —

मश्नाति न्यङ्क्त्वा[1] वा । २७ । अभ्याधेयानां[2] धूमं नियच्छति । २८ । शुचिना कर्मप्रयोगः । २९ । ॥ ७ ॥

पुरस्ताद्धोमवत्सु निशाकर्मसु पूर्वाह्णे यज्ञोपवीती शालानिवेशनं समूहयत्युपवत्स्यद्भक्तमशित्वा स्नातो ऽहतवसनः प्रयुङ्क्ते । १ । स्वस्त्ययनेषु च[3] । २ । इज्यानां[4] दिश्यान्बलीन्हरति । ३ । प्रतिदिशमुपतिष्ठते[5] ।४। सर्वाधिकरणं कर्तुर्दक्षिणा[6] । ५ । चिरुदकक्रिया[7] । ६ । अनन्तराणि[8] समानानि युक्तानि[9] । ७ । शान्तं संभारम्[10] ।८। अधिकृतस्य सर्वम्[11] । ९ । विशये[12] यथान्तरम् । १० ।

[1] Ch Bu न्यङ्क्ते D (schol) अश्नी अक्ते वा — [2] D (text) अभ्याधेना D (schol) यानि विधिकर्मण्यभ्याधेयानि तेषा कारयिता धूममात्मनि बध्नाति — [3] P Bh वे(ज्याना), wanting in D (text), D (schol) to the entire sutra स्वस्तिदा ये ते पन्थान इत्यादीनि (i 21 1 et al vii 55 1 et al cf Kauç 50 1 and the स्वस्त्ययनगण Ath Pariç 34 11 cited under Kauç 25 36) स्वस्त्ययनानि तेषु पुरस्ताद्धोमवत्सु etc. — [4] D (text) ईड्याना, cf also the schol to the next sutra, D (schol) स्वस्त्ययनयागदेवताभ्यो बलि हरति — [5] D (schol) ईड्याना बलि दत्त्वा (') — [6] P D (text) कर्तु, D (schol), very corruptly, न स्वस्त्ययनेष्विव किं तर्हि सर्वविधिकर्मस्वी- (Cod °स्वि°) कर्मार्थे हि सर्वशब्दे प्राङ्मुख उपास्य करोति । अधिकरण कर्तुं (') दक्षिणेत्येव प्रत्येतव्य (Cod पतव्य)। एव सति शब्दे विधिकर्मसु भविष्यत्युपाशुवत् ।... अधिकरणाभावे स्वयकर्तृत्वमुपस्थानादिषु विश्वे देवा इति विश्वानायु कामो यजत उपतिष्ठतेत्युदाहरण (' Kauç 59 1)। पूर्णपात्र तु ब्रह्मण कर्तृग्रहणात् — [7] D(schol) विधिकर्मसु चोदकेन चोदते क्रिया सा चि कर्तव्येति निश्चय — [8] D (text) अतराणि — [9] Wanting in D (text), D (schol) संहिताया यान्यनतराणि सूक्तानि पठ्यते तुल्यार्थानि च तानि कर्माणि समुचितानि प्रयोक्तव्यानि — [10] D (schol) शान्तस्य संभारस्याभिचारिकवर्जमागिरस cf Vait Su 5 10 — [11] E Bi सर्व, D (schol) अधीकृतस्य (') द्रव्यस्याग्रहण (') प्रत्येतव्य। यानमारोहयतीत्येतत्कर्म (Kauç 25 13) विद्याधरस्येत्यच प्रत्येतव्य (Kauç 25 10)। नोत्तमयो अधिकृतस्य द्रव्यस्याग्रहण(') प्रत्येतव्य । कथ मह इति मादानकमृत घीरौदनमश्नाति (Kauç 12 1)। चमसे सद्रूपवत्साया इति (12 2) चमसो ऽपि (Cod चमसापि) सादानक एव — [12] So emended MSS विषये, D (schol) मचकर्मद्रव्य समये यन्निकृष्ट तत्प्रत्येतव्य —

प्र यच्छ पर्शुमिति[1] [2] दर्भलवनं[3] प्रयच्छति[4]। ११। अराती-
योरिति[5] तक्षति। १२। यस्त्वा शिक्ष इति प्रक्षालय-
ति। १३। यद्यत्कृष्ण[7] इति मन्त्रोक्तम्। १४। पलाशो-
दुम्बरजम्बुकाम्पीलस्रग्वज्ञशिरीषस्रक्त्यवरणबिल्व- [9, 10, 11, 12]
जङ्गिडकुटकगर्हगलावलवेतसशिम्बलसिपुनस्यन्दना- [13, 14]
रणिकाश्मयोक्ततुन्युपूतुदारवः[15, 16, 17] शान्ताः। १५। चि-
तिप्रायश्चित्तिशमीशमकासवंशाशाम्यवाका- [18, 19, 20, 21]

---

[1] D Ch (prim man) परशुम् — [2] xii 3 31 — [3] Ch K Bh D °लवण — [4] Cf Kāuç 1 24, 61 38 — [5] x 1 1 — [6] x 6 3 — [7] xii 3 13 — [8] D (schol) उलूखलमुसल प्रक्षालयेत् — [9] Ch E P Bı Bh जम्बू — [10] The MSS write the word with anusvara, and it is difficult to decide whether they read वघ or वद्य, D (schol) स्रग्वघौ हिमवत इति प्रसिद्धौ — [11] P Bı D शरीष, K शरीष. — [12] D (schol) स्रक्त्यस्तिलक। वरणबिल्वौ प्रसिद्धौ — [13] D (schol) जगिडो ऽ र्जुन अचल इति दाक्षिणात्य कुटको मालवके प्रसिद्ध। गर्हौ वेष। गलावल हिमवति। वेतस प्रसिद्ध। शरणोति प्रसिद्ध। शवल (!) जोषण विलिभे ब्यानतो (and below sū. 16 note 7 शबलस्य जोषणेति !)। शाल्मलि कण्टक। अभिस्वामी सिपुना धायटी प्रसिद्ध (!) — [14] D (schol) स्यदन मदन इत्येव प्रसिद्ध — [15] अश्मयोक्ता मतक। अपटा — [16] Ch P Bh तुन्यू, D (schol) तुम्बुस्तिनस (! for तिनिश ?) — [17] Bū K E पूत°, cf Kauç 58 15, D (schol) पूतदारुर्देवदारु — [18] K and Ath Paddh चित्ति, Bu Ch E P Bı Bh चित्ति° Vait Su 5 10 चित्यादिभि K P Bı Ch Bh and Ath Paddh प्रायश्चित्ति, E °चित्ती, Ch has a colon here, D (text and schol) चिति प्रायश्चिति स्वचिति प्रायश्चिति इद ताभ्यामेवविधाभ्या वरणेन सिद्धिभूमिस्थ वर्तुल प्रसिद्धे (!)। मेच प्रायश्चित्तविशेष (!)। चौणिचौणि सर्वाणि पर्वणि (!) उभे शतमेजकारे (! for °जकारे ?) — [19] So all MSS of text, Daç Kar and Ath Paddh [2] शमीका, Ath Paddh [1] शमिका, D (schol) शमका नद्पुरे वार्यपृष्ठतो जाता वरणप्रसिद्धा — Ath Paddh शवशा D (schol) सवशा शृगालवशक — [21] Bū श्याम्यवाका D (schol) शाम्यवाका अपामार्गसदृशं फलै स्त्रिग्धै ह्रस्वतरागतपुष्प वासकृति स्यात् (!) —

तलाशापलाशवाशाशिंशपाशिम्बलसिपुनर्दर्भापा-[1,2,3,4] मार्गाकृतिलोष्टवल्मीकवपादूर्वाप्रान्तव्रीहियवाः[5,6] शान्ताः ।१६। प्रमन्दोशीरशल्ल्युपधानशकधूमाः[8,9,10] जरन्तः[11] । १७ । सीसनदीसीसे[12,13] अयोरजांसि कृकलासशिरः सीसानि । १८ । दधि घृत मधूदकमिति रसाः । १९ । व्रीहियवगोधूमोपवाकतिलप्रियङ्गुश्यामाका[14,15] इति मि-

---

[1] D (schol) तलाशा मालिका (Cod म°) अवली प्रसिद्ध — [2] All MSS पलाशो — [3] EB वासा D (schol) वासा(?) वृषक, cf Kauç 39 6 — [4] P Bi शीशिपा Bü शशपा, Daç Kar सीसपा Ath Paddh शींशपा D (schol) अडोलसा (! for अडो°?) शिशपा प्रसिद्ध (!) — [5] P Bh दर्भो ऽपामार्ग the remaining MSS and Daç Kar दर्भोपा° *Ath Paddh* दर्भ उपामार्ग *D* दर्भ । अपा° — [6] *D (schol)* आकृतिलोष्ट चैत्नलोष्ट । वल्मीकवपा वल्मीकमध्य (!) — [7] D (schol) पुनः शातग्रहण वचनात् । पूर्वेषामिह चौषधित्वात् । शान्त्युदके आसा विधानयोग । शवलस्य जोपर्णेति पर्यायो ऽस्ति सो ऽपि संदेह (cf sū 15 p 23 not 13) Ath Paddh ता शान्ता गोपथब्राह्मणे (1 2 18) द्विविधा उक्ता । एका आंगिरसीभि । तत्र दृष्टात । स खलु शान्त्युदक चकाराथर्वणीभिश्चांगिरसीभिश्चेति ब्राह्मणोक्त । तत्र या आथर्वणी सा कौशिकोक्ता । या आंगिरसी सा वैतानोक्ता (5 10) — [8] D schol प्रमद् इदुक एव प्रसिद्ध । वाला उशीर गधद्रव्य । शल्ली श्वाविच्छलाक — [9] K P Bh D (text) उपधान Ch उपाधान D (schol) उपधान उपधानक cf जरदुपानहा Kauç 17 10 41 6, 84 9? — [10] D (schol) शकधूम ब्राह्मण, cf Kauç 50 16 and Ath Paddh to Kauç 76 18 अत्र स्थाने चत्वारो शकधूमा सूर्यापाठक कुर्वन्ति — [11] So Bi, Bu चरत corrected to जरत the remaining MSS चरत D (schol) एतानि जीर्णानि प्रत्येतव्यानि cf जरत्प्रमन्द Kauç 25 11 also 16 1 note — [12] K D (text) शीस Ch Bi सीस — [13] K D (text) नदीशीसे E नदीसीसे, D (schol) to the entire sutra शीसक सीस नदीफेनपिड । अयोरज लोहकिष्ट (! for °किट्ट ?) । कृकलास प्राणी प्रसिद्ध तस्य शिर (cf Kauç 47 39) । शीसचोदनास्वेतानि प्रत्येतव्यानि । ज्येष्ठस्याञ्जली शीसान्युदाहरण (!) समासे समुच्चय । इतरत्र विकल्पयित्वत्यादिवत् (sū 16) — [14] Bh Ch D (text) °पवाकस्ति°, D (schol) उपवाक इति अभियवा । सुराष्ट्राया प्रसिद्धा — [15] So P Bh and Daç Kar, the rest शामाका

अधान्यानि[1]। २०। ग्रहणमा ग्रहणात्[2]। २१। यथार्थमुदकान्योजयेत्[3]।२२। इहैव ध्रुवामिह यातु यमो मृत्युः सत्यं बृहदित्यनुवाको वास्तोष्पतीयानि[4]। २३। दिव्यो गन्धर्व इमं मे अग्ने यौ ते मातेति मातृनामानि[5]। २४। स्रुवानमिदं हविर्निस्सालामरायक्षयणं शं नो देवी पृश्निपर्ण्यो पश्यति तान्सत्यौजास्त्वया पूर्वं पुरस्ताद्युक्तो रक्षोहणमित्यनुवाकश्चातनानि[6]। २५। ॥ ८ ॥

अग्नयो यन्ति शम्भुमयोभू[7] हिरण्यवर्णा निस्सालां

---

[1] Ch (sec. man.) and D (schol.) मैश्र°; so also Pet. Lex. sub voce, and Weber, Omina und Portenta, p. 404. — [2] D (schol.) यथार्थं (!) संहितायां. विधि प्रतिज्ञातः तस्माच्च कर्मणि क्रियमाणे अपरिमितायाः प्रयोगे ग्रहणमित्यनियमे प्राप्त इदमुच्यते ग्रहणमा ग्रहणादित्येक यथार्थवचनात् . — [3] E Bı D (text) उदकान्, Dıç Kar. उडकान्, D (schol.) पुनरुक्तप्रयोग. । पचपटिलिकायामेव कथितः। आर्षो (!) संहितायाः कर्मसंयोगात्। आचार्यसंहिताभ्यासार्था। अस्या संयोगसहिता तस्याः परिपूर्णमाह (! for °पूरणम°?)।... साकाचस्य परिसमाप्त्यर्थं वचनमुदकं धूममिति धूममनुमन्त्रयते (Kāuç 16 12) — [4] The pratikas are ııı 12 1, vı 73 1, 93 1, xıı 1 1 The corresponding gana of the ganamālā (Atharvapariçista 34 5) reads as follows: आशानामाशापालेभ्य इहैव ध्रुवामृधङ्मन्त्रो योनिमुत पुत्र. पितरमिन्द्रस्य गृहो ऽसीति चतस्रो दिवे स्वाहाश्मवर्म मे पृथिव्यै श्रोत्रा प्राति धन्वानीति द्वे ऊर्जं बिभ्रदिति षड्ढत्य बृहदित्यनुवाको वास्तोष्पतीयानि ॥ ५ ॥ इति वास्तुगण. । The pratikas are ı 31 1; ııı 12. 1; v. 9 1 and 5, v 10. 1—7, vı 10. 1, vıı 41 1; vıı 60 1, xıı 1 1. — [5] The pratikas are ıı. 2. 1, vı. 111. 1, vııı 6. 1; cf Ath Pariç 34 4, दिव्यो गन्धर्व आ पश्यतीमं मे अग्ने यौ ते मातेति मातृनामानि ॥ ४ ॥ इति मातृगणः ॥ The pratikas are those of the Kāuçika with the addition of ıv. 20. 1 between the first and the second. — [6] The pratikas are ı. 7. 1; 8. 1; ıı. 14. 1; 18. 3; 25. 1; ıv. 20 2; 36. 1; 37 1; v 29. 1, vııı. 3. 1, Ath. Pariç. 34 3 presents the same gaṇa (चातनगणः), adding in their proper order the hymns ı. 16. 1; 28. 1; vi. 32. 1; 34. 1. — [7] D °मयोभूर्हि°. —

ये अग्नयो ब्रह्म जज्ञानमित्येका[1] तदेव मृगारसूक्तानि[2]।१। उत्तमं[3] वर्जयित्वाप नः शोशुचदघं पुनन्तु मा सस्युषीर्हिमवतः प्र स्रवन्ति वायोः पूतः पवित्रेण शं च नो मयश्च नोऽनड्वाहस्त्वं प्रथमं मह्यमापो वैश्वानरो रश्मिभिर्यमो मृत्युर्विश्वजित्संज्ञानं नो यद्यन्तरिक्षे पुनर्मैत्विन्द्रियं शिवा नः शं नो वातो वात्वग्निं ब्रूमो वनस्पतीनिति[4]।२। पृथिव्यै श्रोत्रायेति[5] त्रिः प्रत्यासिञ्चति।३। अग्नयो यन्ति शम्भुमयोभू हिरण्यवर्णाः शंतातीयं[6] शिवा नः शं नो वातो वात्वग्निं ब्रूमो वनस्पतीनिति[7]।४।

[1] Bu एको corrected to एका D (schol) एकाग्रहण (!) सूक्तप्रसंगात् — [2] According to Darila the hymns called शम्भुमयोभू are आपो हि ष्ठा मयोभुव शं नो देवीरभिष्टय इति (i 5 1, 6 1), the pratikas therefore are i 4 1, 5 1, 6 1, ii 14 1, iii 21 1, iv 1 1 In the beginning of Ath Pariç 34 26 the मृगारसूक्तानि are given exactly as in the Kauçika, cf also Pet Lexicon sub voce — [3] D (schol) मृगारश्चान्वाकौ (!) तयोरनुपयुक्तानि सूक्तान्यनेनैव इत्यादीनि (iv 23 1) तेषु सर्वेषु प्राप्तेषु तमह रुद्रेभिरित्येतद्वर्जयित्वा (iv. 30 1), but Ath Paddh अग्नयो यन्तीत्यादि तावत्पर्यन्त यावदन्नातत्नीवर्जं (xi 6 23 i e the last verse of the last hymn in this gana) — [4] The pratikas are iv 33 1, vi 19 1, 23 1, 24 1, 51 1, 57 3, 59 1, 61 1, 69 1, 93 1, 107 1, vii 59 1, 66 1, 67 1, 68 3, 69 1, xi. 6 1, the Ath Pariç 34 26 has the same text (joining on to the मृगारसूक्तानि in the preceding passage), and it ends . अग्निं ब्रूमो वनस्पतीनिति शान्तिगण ॥ इति सर्वे सूक्ते कौशिकोक्तबृहच्छान्तिगण ॥ २६ ॥ The Ath Paddh in its description of the शान्त्युदक also knows the distinction between बृहच्छान्तिगण and लघुशान्तिगण, cf su 4 note 7 — [5] vi 10 1 — [6] K and Ath Paddh शंताती — [7] The pratikas are i 4 1 5 1, 6 1 (cf note 2 on this page) 33 1; iv 13 1 (the शंतातीय सूक्त° So according to Darila उत देवा इति शंतातीय the Ath Pariç 34. 27 which has simply the pratika उत देवा and the Ath Paddh शंतातीमुत देवा सूक्त), vii 66 1, 67 1, 68 3, 69 1, xi 6 1 Ath Pariç 34 27 has the same gana, and it is there called लघुशान्तिगण, so also Ath Paddh —

पृथिव्यै श्रोत्रायेति[1] त्रिः प्रत्यासिञ्चति । ५ । इति[2] शान्तियुक्तानि ।६। उभयतः साविच्युभयतः शं नो देवी[3] ।७। अहतवासाः[4] कंसे शान्त्युदकं करोति । ८ । अतिसृष्टो अपां वृषभ[5] इत्यपो ऽतिसृज्य[6] सर्वा इमा आप ओषधय इति पृष्ट्वा[7] सर्वा इत्याख्यात[8] ओं बृहस्पतिप्रसूतः[9] [10]

---

[1] ɪɪ. 10. 1; Ath. Paddh. to this and sū. 3 पृथिव्यै श्रोत्रायेति तृचेन शान्त्युदकमध्ये शान्त्युदक प्रक्षिपति । पुनः पृथिव्यै श्रोत्रायेति तृचेनाग्निं पर्युक्षति प्रत्यृच. — [2] Ch E have a colon here and not after °युक्तानि; D (schol.) पूर्वो गणः शांतिवाच्य उत्तरो ऽपि शान्तिशब्दवाच्यः समुच्चितानां संज्ञा पूर्वोत्तरा ...सर्वपापप्रशमनयोजनत्वात् शांतिशब्दप्रयोगः संव्यवहारभावात् । एतानि युक्तानि महाशांतिसंज्ञा भवतीति वाक्यविशेषः महाशांतिमावपति संव्यवहारदर्शनात् (Kauç. 39. 27; 43 ०). — [3] D (schol.) शांतेराद्य तयोस्तत्सवितुर्वरेण्यमिति कर्तव्या (RV. ɪɪɪ. 62. 10; also VS. TS. SV. etc.) उभयतः श नो देवी (ɪ. 6. 1 or ɪɪ. 25. 1) ... आचार्य शांत्युदके मंत्राणां प्राक्सविच्या शांत्युदकक्रियामाह; Ath Paddh शान्त्युदकप्रारंभे समाप्तौ च श नो देवी साविची चेति प्रयोक्तव्या; these two hymns stand at the beginning of the first gana, the शान्तिगण (Ath. Pariç. 34. 1). The remaining pratikas of this gana are xix 1 9 (wanting in the Chambers codex); xɪv. 1 10; vɪɪ. 69. 1, xɪx. 12. 1; cf the two çantiganas above. There is further a पिप्पलादिशान्तिगण in the ganamala, Ath. Pariç. 34. 20, which contains the latter of these hymns श नो देवी श न इन्द्राग्नी शं नो वातो शान्ता द्यौः पिप्पलादिशान्तिगणः । नुवाक (!). The pratikas are ɪ. 6. 1 (ɪɪ. 25. 1); xɪx. 10. 1, vɪɪ. 69. 1; xɪx. 9. 1. — [4] Ch E have a colon here and not after देवी. — [5] xvɪ. 1. 1. — [6] Ch विसृज्य; D omits the passage from the beginning of the sutra up to this word. — [7] K Bı D (text) and Ath. Paddh स्पृष्ट्वा; Bü सृष्ट्वा in the text पृ । स्पृ on the margin. — [8] E Bü Ch °ख्याता; D (schol.) ओषधीर्गृहीत्वा । आहारक पृच्छति । सर्वा इमा ओषधय पृच्छति । ... आहारकः प्रत्याह सर्वा इति सर्वा अपि; Ath. Paddh प्रथमं कर्ता ब्रह्माणं प्रयच्छति । सर्वा इमा आप ओषधय इति सृष्ट्वा (!) । सर्वा इति ब्रह्माब्रवीत् । सर्वा इति किं । चित्यादिभिः सर्वाभिरोषधीभिः । (cf. Kāuç. 8 16) गंगादिसर्वाभिरद्भिः. — [9] K P Bü and Ath. Paddh बृहस्पतिः. — [10] Ch प्रसूतप्र°. —

करवाणीत्यनुज्ञाप्यो[1] सवितृप्रसूतः भवानित्यनुज्ञातः[2] कुर्वीत[3]।९। पूर्वया कुर्वीतेति गार्ग्यपार्थश्रवसभागलिकाङ्कायनोपरिवभ्रवकौशिकजाटिकायनकौरुपथयः[4] । १० । अन्यतरया कुर्वीतेति युवा कौशिको युवा कौशिकः । ११ ।॥ ९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे प्रथमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] So all MSS — [2] Ch B1 भवानी° — [3] Ath. Paddh. कर्ताब्रवीत् । ओं बृहस्पतिप्रसूतः करवाणि । ततो ब्रह्माब्रवीत् । सवितृप्रसूतः कुरुतां भवानिति. — [4] D (schol.) पूर्वया ग्रान्त्या (sū. 2) ग्राग्युदक करोति. —

॥ ओ ॥

पूर्वस्य[1] मेधाजननानि ।१। शुकसारिकृशाना[2] [3] जिह्वा[4] बध्नाति[5] । २ । आशयति[6] । ३ । औदुम्बरपलाशकर्कन्धूनामादधाति । ४ । आवपति । ५ । भक्षयति[7] । ६ । उपाध्यायाय भैक्ष[8] प्रयच्छति । ७ । सुप्तस्य कर्णमनुमन्त्रयते[9] । ८ । उपसीदञ्जपति[10] । ९ । धानाः सर्पिर्मिश्राः सर्वहुताः[11] । १० । तिलमिश्रा[12] हुत्वा प्राश्नाति । ११ । पुरस्तादग्नेः कल्माषं दण्ड निहत्य पश्चादग्नेः कृष्णाजिने धाना अनुमन्त्रयते[13] । १२ । सूक्तस्य पार[14] गत्वा प्रयच्छति[15] । १३ ।

---

[1] पूर्व त्रिषप्तीय (i 1) cf Kauç 7 8. — [2] Bu शारि E सारिक — [3] D (schol) कृश गोमेणक इति प्रसिद्धाभिधान कृष्णवर्णा दीर्घपुच्छ() — [4] E जिह्वा — [5] D (schol) मेधामिच्छत ग्रीवायां बधन अय मे वरण उरसीति (x 3 11, cf Kauç 19 22) च तथालिंग आश्शादि सूक्तेन स पाता (cf Kāuç. 7 10) आज्याहुतीना सपातानानयतीति होम । उभौ च सधिआविति वचनात् (cf Kauç 74 13) — [6] Bu आश्नयति, D (schol) यो मेधा कामयते त कर्ता आशयति । जिह्वामन्यतमा — [7] With this and the preceding sutra cf Kauç. 7 5, 6. — [8] E D (text) भैक्ष, D (schol) अध्यापयित्रे (!) भिक्षाना समूह ददाति त्रिषप्तीयेनाभिमन्त्र्य (i 1) सर्वाण्यभिमन्त्र्याणीति (Kauç 7 16) वचनात् — [9] D (schol) यद्येधाविनमिच्छति रात्रावनुमन्त्रणमहनि स्वापप्रतिषेधात् — [10] MSS of the text उपसीद, D (schol) ब्रह्मचारी स्वाध्यायार्थं गुरुमुपासीद (!) जपति — [11] D (text) धाना °मिश्रा D (schol) धाना घृतेन मिश्रिता जुहोति — [12] D (text °मिश्रान् D (schol) तिलै मिश्रिता धाना हुत्वा ब्रह्मचारी — [13] D (schol) त्रिषप्तीयेन कारयिता — [14] D (text) सूक्तस्यात — [15] D (schol) धाना अग्निनेम कर्ता —

सकृज्जुहोति[1] । १४ । दण्डधानाजिनं ददाति[2] । १५ । अहं रुद्रेभिरिति[3] शुक्लपुष्पहरितपुष्पे किंस्त्यनाभिपिप्पल्यौ[4] जातरूपशकलेन[5] प्राक्स्तनप्रहाणाशयति[6] । १६ । प्रथमप्रवदस्य मातुरुपस्थे तालुनि संपातानानयति । १७ । दधिमध्वाशयति । १८ । उपनीतं वाचयति[7] वार्षशतिकं[8] कर्म । १९ । त्वं नो मेधे प्रथमा[9] इति भक्षयति । २० । आदित्यमुपतिष्ठते[10] । २१ । यदग्ने तपसेत्याग्रहायण्यां[11, 12] भक्षयति[13] ।२२। अग्निमुपतिष्ठते[14] । २३ । प्रातरग्निं गिरावरगराटेषु दिवस्पृथिव्या[15] इति संहाय[16] मुखं विमार्ष्टि । २४ । ॥ १ ॥ ॥ १० ॥

पूर्वस्य[1] ब्रह्मचारिसांपदानि । १ । औदुम्बर्यादयः[18] । २ ।

---

[1] D (schol) अजिनेनैव — [2] Bü दधाति, D (schol) ददाति कर्वे — [3] iv 30 1 — [4] K नाभि, D (schol) किस्त्य शाख तस्य नाभि — [5] D (schol) and Ath Paddh जातरूपशकलेन निघृष्य — [6] D (schol) इद जातकविधिकल्प, Ath Paddh and Daç Kar introduce the corresponding passages with the words अथ जातकर्म उच्यते — [7] D divides a sūtra here, D (schol) अह रुद्रेभिरिति सूक्त (iv 30 1) आ यातु मित्र इति गणाते वचन (ii 8 1 cf Kauç 55 17) । उपनीतमितिवचनात् — [8] D (schol) यो वर्षशतमायुरिच्छति पुत्रादि स प्रथम(प्र)वदेव (?) सर्व कर्म कुर्यात् — [9] vi 108 1 xii 1 53 (D (sch l) द्यौश्च म इद पृथिवी चान्तरिक्ष च म व्यच इति क्रमलिगाच्च) — [10] Bu °तिष्ठति, D (schol) अन्यतरेण उपस्थान — [1] vii 61 1 — [12] Ch Bu D (text) °ग्रहायिण्या — [13] D (schol) मार्गशीर्षपौर्णमास्या मेधाकाम, this sūtra is wanting in F — [14] This sūtra is wanting in D — [15] iii 16 1, vi. 63. 1, 125. 2 (ix 1 1, xix. 3 1), D (schol) दिवस्पृथिव्या इति पचानुवाकाद These pratikas are part of the second वर्चस्यगण, Ath Pariç 34 27, cf. Kauç. 12 15 and 12 10 note — [16] D (schol) ब्रह्मचारी निद्रा त्यक्त्वा — [17] पूर्वं चित्पशोय (i 1), cf Kauç. 7 8. — [18] Cf Kauç. 10. 4. —

ब्रह्मचार्यावसथादुपस्तरणान्यादधाति[1] । ३ । पिपीलिकोद्वापे[2] मेदोमधुश्यामाकेषीकतूलान्याज्यं[3,4] जुहोति । ४ । आज्यशेषे पिपीलिकोद्वापानोप्य ग्राममेत्य सर्वहुतान् ५ । ब्रह्मचारिभ्यो ऽन्नं धानास्तिलमिश्राः प्रयच्छति । ६ । एतानि ग्रामसांपदानि[5] । ७ । विकार स्थूणामूलावतक्षणानि सभानामुपस्तरणानि[6] । ८ । ग्रामीणेभ्यो[7] ऽन्नम् । ९ । सुरां सुरापेभ्यः[8] । १० । औदुम्बर्यादीनि भक्षणान्तानि[9] सर्वसांपदानि[10] । ११ । त्रिर्ज्योतिः कुरुते[11] । १२ । उपतिष्ठते । १३ । सव्यात्पाणिहृदयाल्लोहितं रसमिश्रमश्नाति । १४ । पृश्निमन्थः[12] । १५ । जिह्वाया उत्साद्यमक्ष्योः परिस्तरणमस्तुहरणं[13] हृदय दूर्श उपनह्य तिस्रो रात्रीः पल्पूलने वासयति[14] । १६ । चूर्णा-

---

[1] E ब्रह्मवर्चावसथान्य॰ — [2] D (schol) कीटिकाभिरुत्कीर्ण मृद् — Ch E Bu ॰श्यामाके॰ — [4] D (schol) दूर्पीकतूल (Cod दूर्पी॰) शरपुष्प — [5] D (schol) इत्यादुवर्यादीनि धानाना प्रदानान्तानि ग्रामकामेन कार्याणि — [6] D (schol) ब्रह्मचारिसांपदेष्वय विशेषो ग्रामसांपदात् समिद्विकार । उपस्तरणेषु उभयविशेषणत्वात् विकार इति वर्तते — [7] P Bh ग्रामणीभ्यो F ग्रामणिभ्यो D (text) ग्रामणेभ्यो D (schol) ब्रह्मचारिस्थाने ग्रामीणाधिकार — [8] K सुराणे D (schol) ये ग्रामीणा सुरा पिबन्ति तेभ्यो मद्य दद्यात — [9] Bu भक्षण — [10] D (schol) औदुम्बरपलाशकर्कन्धूनामादधाती त्येवमादीनि (Kauç 19 4 f) भक्षत्य तीत्येवमन्तानि (? for ॰मन्तानि) कर्माणि सर्वकामस्य भवति पूर्वग्रहणमुक्त (schol) — [11] So D only the text ज्योतिष्कु॰ — [12] D (schol) पूर्वस्य (schol) कर्म पृश्निमथ । पृश्निगौं कर्वरा तदङ्गसाधनी मधस्कहृहण जिह्वादीना (see the next su.) पृश्निसमत्ययार्थं — [13] So K Ch Bi P Bh ॰स्विहरण F ॰स्तुहरण Bo suggests hesitatingly the reading परिस्तरण मस्तिष्क comparing Hemac. 6 5 मस्तिष्कौ मस्तुलुङ्गकः, cf note 14 — [14] K F Ch वाचयति D (text and schol) जिह्वायानुसाद्यमक्ष्णो (?) परिस्तरणा दूर्पिकामस्तृणी (?) मेधूलक । हृदय प्रसिद्ध । सर्वाणि प्रत्य जिह्वा

नि करोति[1]। १७। मिश्रधान्यं[2] मन्थं[3] ओप्य दधि मधु-
मिश्रमश्नाति। १८। अग्निन्वसु यदाबध्नन्त्र प्राणानिति[4]
युग्मकृष्णलं वासितं बध्नाति[5]। १९। साल्पवत्स पुरुष-
गार्नं द्वादशरात्रं संपातवन्तं कृत्वानभिमुखमश्नाति। २०।
॥ २ ॥ ॥ ११ ॥

कथं मह[9] इति सादानकृतं क्षीरौदनमश्नाति[10]। १।
चमसे[11] सल्पवत्साया[12] दुग्धे व्रीहियवाववधाय मूर्छ-
यित्वा[13] सर्वाभिव्यागयति। २। पृथिव्यै श्रोत्रायेति[14]
जुहोति। ३। वत्सो विराज[15] इति मन्त्रोक्तानि[16]। ४।
सहृदयं तद् पुम जानीध्वमिह यातु सं वः पृच्यन्तां सं वो

टीनि पूर्णिमन्थ इति गुणविधानात्। करोतीति दृश उदन्य (?) बद्धा (Cod. दद्वा) दृश औदनाम तिस्रो रात्रो पूर्णिमामथे प्रदिश वास इति दिवाद — D (schol.) चतुर्थे इति औरानि (?) करोति। मह दासना सदीच्छ — [2] E मिश्र° — [3] D (text) omits this word. D (schol.) मन्थ (?) तत् (= मिश्रधान्यानि) चूर्णं (?) उपरोदकेन कृत्वा मैत्रधान्यं मन्थ — [4] 1. 9. 1 (cf. the first दर्शस्तम्भ Kauś. 13. 1, note) — 1. 2. 1 — D (schol.) एतया प्रतीकाना कृष्णकर्मणि कारयित्वा। सर्वजनुष्काधर्मनिकृती मनकृष्णलर्मिति बद्धनीर्हि। कृष्णला रत्तिवेति (Cod. रक्त°, प्रसिद्धाभिधान बद च मौद्गलनि cf. Kauś. 32. …) — [6] EP साल्पवत्स D (text) सोपदस — D (schol.) to the entire sūtra सलान्दवत्सायाँ पयसि घृतलोदन पुरुषगार्न पुरुषाकार कृत्वा द्वादशाहानि सपातवत करोति — [8] ? 31. 1 — [9] So all MSS. of the text. D (schol.) कटकवाटदृद (Cod. °प्रदृ°) विवार साडान्वानि कार्याणि सहकफल दस्य फल ते वर्टि — [10] D (schol.) सुपक्वानि — [11] L पालदनर्ष Ch. has पल्ल on the margin — [12] E P B D (text) साल्पप°, D (schol.) प्रस्थितचलसावार तत्र साल्पवत्स पद कृत्वा — [13] P मर्दयित्वा, D (schol.) चूर्णीकृत्वा (?) — [14] v. 12. 1 — [15] XIII. 1. 33 — [16] D (schol.) विस्त्रौति वरन इत्यादीनि (Kauś. 11. 12) दृष्टमिन्य इत्येव मथातानि वर्णानि भवति —

मनांसि संज्ञान न इति सामनस्यानि[1] । ५ । उदकुलिजं[2] संपातवन्त ग्रामं परिहृत्य मध्ये निनयति[3] । ६ । एवं सुराकुलिजम् । ७ । त्रिहायण्या वत्सतर्योः[4] शुक्तानि[5] पिशितान्याशयति[6] । ८ । भक्तं सुरां प्रपा[7] संपातवत्करोति[8] । ९ । पूर्वस्य ममाग्रे वर्च इति वर्चस्यानि[9] । १० । औदुम्बर्यादीनि त्रीणि[10] । ११ । कुमार्या दक्षिणमूरुमभिमन्त्रयते[11] । १२ । वपा[12] जुहोति । १३ । अग्निमुपतिष्ठते[13] । १४ । मातरग्नि शरावरणराटेषु दिवस्पृथिव्या इति[14] दधिमध्वाशयति । १५ । कीलालमिश्रं क्षत्रिय[15] कीलालमितरान्[16] । १६ । ॥३॥ ॥१२॥

---

[1] iii 30 1, v 1 5 vi 64 1 73 1 74 1 94 1 (iii 8 5) vii 52 1 No gana corresponding to this is to be found in the ganamala or in the list of ganas given in the AV Sarvanukramanikā — [2] E Bi कुलोजं D (schol) कुलिजो घट — [3] D (schol) अन्यतमेन सूक्तेन ग्राम परिजन परिहृत्य ग्रामजनस्य मध्य आवर्जयति — [4] D (text) °हायिण्या वत्सतर्यो — ChFB Bi शुक्तर्यानि PBh शुक्तानि D (schol) शुक्तान्या सुतरसे (Cod °स्रतरास) कृत्वा — [6] D (schol) द्वे सामनस्यमिच्छति अश्नातीति प्रैष — D (schol) भक्तसुरे (Cod °रा) प्रसिद्धे प्रपा पानीय (Cod प्रपायातिय) D (schol) to Kāuç 35 19 भक्तसुरा(?) प्रपा All MSS of the text read as above — [8] D (schol) धनाशनपानि (? for धाना°) यथा स्यात । अकाले क्षुधितस्य मा भूतामित्यर्थ (Cod भूताभित्यर्थ — [9] D (schol) पूर्वं त्रिपञ्चीय । 1 3 1 The second वर्चस्यगण Ath Pariç 34 27 begins with these two pratikas continues with the three in sūtra 15 (iii 16 1, vi 69 1, ix 1 1), and with the following pratikas rubricated in Kauç 13 iii 22 1 vi 38 1 39 1 and ends with यस्ते गन्ध इति तिसृभि (xii 1 23 fg the गन्धप्रवादा ऋच, Kāuç 13 12), D (schol) अनयो सूक्तयो द्वौ त्रिफलानि कर्माण्युच्यते For the first वर्चस्यगण (Ath Pariç 34 10) see Kauç 13 1, note — [10] D (schol) आदधात्यावपतीत्येतानि भक्षणातानि (Kauç 10 4 fg) — [11] D (schol) कुमारीत्वर्चस्यमितत् — [12] D (schol) घ्रातस्य पशो — [13] D (schol) प्रकृतयोरन्यतरेण — [14] iii 16 1 vi 69 1, ix 1 1 (et al), cf su 10, note, and Kāuç 10 24 — [15] D (schol) अत्र मित्रा(?) दधिमध्वाशयति कीलालमिश्र — [16] D (schol) इतरान् . . . अनुलोमजान् सुध्यतरजान् —

हस्तिवर्चसमिति[1] हस्तिनम्[2] । १ । हस्तिदन्तं[3] बध्नाति । २ । लोमानि जतुना संदिह्य जातरूपेणापिधाय[4] । ३ । सिंहे व्याघ्रे यशो हविरिति[5] स्नातकसिंहव्याघ्रबस्तकृष्णवृषभराज्ञां[6] नाभिलोमानि[7] । ४ । दशानां शान्तवृक्षाणां शकलानि[8] । ५ । एतयोः प्रातरग्निं गिरावरगराटेषु दिवस्पृथिव्या[9] इति सप्त मर्माणि स्थालीपाके पृक्तान्यश्नाति[10] । ६ । अकुशलं यो ब्राह्मणो लोहितमश्नीयादिति गार्ग्यः । ७ । उक्तो लोममणिः[11] । ८ । सर्वरामा-

---

[1] iii 22 1 The first वर्चस्यगण (Ath. Pariç 34 10) contains the following pratîkas including this one ये त्रिषप्ता अग्निस्तम् प्रातरग्निं हस्ति वर्चस सिंहे व्याघ्रे यशो हविर्वर्चस मेध्रो गिरावरगराटेषु यथा सोम प्रातःसवने यश वर्चो मरुद्देषु येन महानघ्न्या ऊघनमिति वर्चस्यानि ॥ १७ ॥ इति वर्चस्यगणः The pratîkas are i 1 1 9 1 (cf Kâu 11 19), iii 16 1 (cf. 6), 22 1 (cf. 1) vi 38 1, 39 1 (cf. 4), 58 1, 69 1 (cf. 6), ix 1 11, xiv 1 35, 36 For the second वर्चस्यगण see Kâuç 12 10 note — [2] D (schol) यदि कश्चिद्गमुपतिष्ठते । कल्पितमुपतिष्ठते वत्सरस्मात् — [3] D (text) हस्ति॰, D (schol) हस्तिनो दन्तो हस्ति दन्तस्य विकारो हास्तिदन्त (Cod हस्ति॰)। कण्ठे बध्नाति — [4] D (schol) बध्नातीति वाक्यशेष — [5] vi 38 1, 39 1 Cf sû 1 note — [6] Perhaps वृष्णि is to be substituted for वृष्णः [cf Kâty Çr v 4 17, वृष्णे) सुवा], K Bû E P Bi Ch (sec. man) वृष्ण, Ch (prim man) वृष्णा, Hb वृष्ण्य D (text) कृष्ण, D (schol) कृष्णवृषभ सिंहो गौ वृषभो सिता (1?) — [7] D (schol) जतुना संदिह्य जातरूपेणापिधाय बध्नाति — [8] D (schol) पलाशादीनां शकलान्येव बध्नाति खदायोत्थर्थं (cf Kâuç 27 5)। जतुना संसृज्य बध्नाति — [9] vi 38 1, 39 1 [D (schol) सिंहे व्याघ्रे यशो हविर्विनियोक्तव्या], iii 16 1, vi 69 1, ix 1 1 (et al), cf sû 1, note D (schol) सर्वेषां विकल्पः — [10] BûD (text) प्राश्नाति, D (schol) सप्त मर्माणि पादमध्यानि नाभिहृदयं मूर्धा इति सिंहादीनां यथासि स्थालीपाकमिश्रितानश्नाति। तदेतमलाङ्करणम् रणप्रसङ्गात् — [11] D (schol) प्रकृतानां प्रतीकानां ज्ञातव्यादिलोमसमणिः —

वयति[1] । ९ । अवसिञ्चति । १० । चतुरङ्गुलं तृण रजोहरणं विन्दुनाभिश्चोत्योपमथ्य[3] । ११ । शुनि किलासमजे[4] पलितं तृणे ज्वरो यो ऽस्मान्द्वेष्टि य च वय द्विष्मस्तस्मिन्राजयक्ष्म[5] इति दक्षिणा तृण निरस्यति गन्धप्रवादाभिरलंकुरुते[6] । १२ । ॥ ४ ॥ ॥ १३ ॥

पूर्वस्य हस्तित्रसनानि[8] । १ । रथचक्रेण सपातवता प्रतिप्रवर्तयति[9] । २ । यानेनाभियाति[10] । ३ । वादित्रैः[11] । ४ । हतिवस्त्योरोप्य शर्कराः[12] । ५ । तोत्त्रेण नग्नप्रछन्नः[13] । ६ । विद्मा शरस्य मा नो विदन्नदारसृत्स्वस्तिदा अव मन्युर्निर्हस्तः परि वर्त्मान्यभिभूरिन्द्रो जयात्यभि त्वेन्द्रेति[14]

[1] D (schol) पञ्चभि प्रतीकै — Bu °श्चित्यो° — [3] D (schol) चतुरङ्गुलमपरिमाण तृण रजउदकमुच्यते। रह्वरतीति (? for रज उद्धरतीति) रजोहरण किंचित् । आकाशोदकविन्दुना — [4] P Bt की° Bo Lex किलासमथे — D (text) यक्ष्म — [6] D schol यम्ने गध इति तिसृभि (xii 1 23 fg ! the second वर्चस्यगण Kauç 19 1 not) अङ्गुलिपति सुरभिगधैर्वर्चस्कामिन cf Kauç 31 5 — D (schol पूर्वं चिपत्नीय ? 1 — [8] D introduces the chapter with the words राजकर्मक्रम cf Kauç 3 15, note, D (schol to this sutra पृथिवीविजयस्य हस्तिवले हेतुत्वात् । परसेनाहस्तिना (Cod परसेना) सगकरणे कर्माण्युच्यते। हस्तित्रसनानीति फलवचन वक्ष्यमाणानि त्रसनानीत्याधापयति — D (schol) corruptly परवलहस्तिन(?) युधाय प्रवर्तमानाना दृष्टान्माया (?) रथचक्रेण ग्रतो (?)पत्या हस्तिन प्रवतयात — [10] D (text) यानेभियाति D (schol) यान अश्वादि ते न) सपातसकृतेन परमेनाहस्तिन अभिमुखो गच्छति — [11] D (schol) पुरोधा वादित्रै अभियाति । भेर्यादीनि वादीनि वा दित्राणि भेरीमृदगझल्लरिकादीनि — [12] Ch शकरा 1 शकवरा D (schol) वस्तिरनुवासना (?) चर्म तयो प्रक्षिप्य शकरा अन्यतरेणा भिमुख परहस्तिना याति — [13] D (text) नग्न° K °प्रच्छन्नो Bh °प्रयछन्तो, D (schol) तोच (?) हस्तिनोदत (i r हस्तिनो तुदतो) वेणुक (Cod twice वेलुक) इति प्रसिद्धानामा (? for प्रसिद्धनाम) नग्न शासो प्रवृतश्चेति !) नग्न प्रछन्न । नग्न प्रावृत इत्यर्थ । तोत्त्र करण — [14] i c 1 (3 1—5), 19 1 20 1, 91 1, vi 65 1 6 1 67 1 97 1 98 1, 99 1

सांग्रामिकाणि[1] । ७ । आज्यसक्तूञ्जुहोति[2] । ८ । धनुरिध्मे[3] धनुःसमिधमादधाति[4] । ९ । एवमिष्विध्मे । १० । धनुः संपातवद्विमृज्य प्रयच्छति[5] । ११ । प्रथमस्येषुपर्ययणानि[6] । १२ । दृम्भ्यान्तीर्ज्यापाशतृणमूलानि[7] बध्नाति । १३ । आरे ऽ सावित्यपनोदनानि[8] । १४ । फलीकरणतुषबुसावतक्षणान्यावपति । १५ । अन्वाह[9] । १६ । अग्निर्नः शत्रूनग्निर्नो दूत इति मोहनानि[10] । १७ । ओदनेनोपयम्य फलीकरणानुलूखलेन जुहोति । १८ । एवमणून्[11] । १९ । एकविंशत्या शर्कराभिः[12] प्रतिनिष्पुनाति । २० । अप्वा

The corresponding gana in the ganamālā called अपराजितगण (Ath P 19 34 13) contains the following hymns विद्मा शरस्य मा नो वि दन्नदारसृत्स्वस्तिदा सशित (see su 22) त्वया मन्यो यस्ते मन्यो (see su 20) रता देवसेना अव मन्युर्निर्हस्त परि वर्मान्यभिभूरिन्द्रो जयात्वभि त्वेन्द्रेत्य पराजितानि॥१३॥ The pratikas are i 2 1 (3 1—5), 19 1, 20 1, 21 1 iii 19 1 iv 31 1 32 1 v 21 12, vi 65 1, 66 1, 67 1 97 1, 98 1 99 1 cf also Kauç 16 4

[1] Bi सग्रा° D (schol) एतेषा सूक्ताना सग्रामसाधनकर्माणि — [2] D (text) सक्तयूञ्ज° — [3] Bi °ध्मो, D (schol) धनूषि इध्मा यस्यास्मिन्निति बहुव्रीहि — [4] D (text) धनु° — [5] K P join the word धनु to the preceding sutra D (schol) सग्रामे वर्तमाने धनु सपातवत्कृत्वा राज्ञे प्रयच्छति — [6] D (text) प्रथमस्येति D (schol) प्रथमस्य विद्मा शरस्येत्यस्य (i 2 1 or 3 1—5) इषूणा सर्वतोगमनफलानि कर्माण्युच्यन्ते — [7] K P Bi Bu Bh °पाशस्तृण° D °पाश तृण°, cf Pet Lex sut स्तृण D (schol) ज्यापाश तृणाना मूलानि तृणान्यग्रसूकरवालकमप्रत्ययार्थ प्रसिद्ध (!)। अन्यतमस्य बधन संस्कारसाधनत्वात् — [8] i 26 1 D (schol) अस्य सूक्तस्य कर्माणि शत्रुप्रयुक्तशस्त्राणा प्रतीपकरणफलानि, cf Kauç 47 22 — [9] D (text) अन्वाह, D (schol) अथवा परसेना — [10] iii 1 1, 2 1, there is no corresponding gana in the ganamālā D (schol) स्वपरग्राममोहन — [11] D (schol) अणव कणिक्किका — [12] Bu D (text) शर्कराभि, D (schol) परसेना प्रति सूर्ये (!) एकविंशतिशर्करा —

यजते[1] । २१ । संशितमिति[2] शितिपदीं संपातवतीमवसृजति[3] । २२ । उद्धृत्सु[4] योजयेत् । २३ । इममिन्द्रेति युक्तयोः[5] प्रदानान्तानि[6] । २४ । दिग्युक्ताभ्यां[7] नमो देववधेभ्य[8] इत्युपतिष्ठते । २५ । त्वया मन्यो यस्ते मन्यो[9] इति संरम्भणानि । २६ । सेने समीक्षमाणो[10] जपति[11] । २७ । भाङ्गमौञ्ज्यान्पाशानिङ्गिडालंकृतान्संपातवतो ऽनूक्तान्सेनाक्रमेषु वपति[12] । २८ । एवमामपात्राणि[13] । २९ । इङ्गिडेन समोह्य तृणान्याङ्गिरसेनाग्निना[14] दीपयति । ३० । यां धूमो ऽवतनोति तां जयन्ति[15] । ३१ । ॥ ५ ॥ ॥ १४ ॥

ऋधङ्मन्त्रस्तदिदासेत्याश्वत्थ्यां[16] पात्र्यां त्रिवृति[17] गोमयपरिचये हस्तिपृष्ठे पुरुषशिरसि वामिचाञ्जुह्वदभि-

---

[1] So P Bı, K Ch अघा, Bū अत्वा (?), E एवा जयते, D (text) अध्वा, D (schol) अध्वा यजे(!) निर्वापादि वध्वाशब्दयोजनात् (! for अप्वा°) — [2] iii 19 1, cf su 7 note — [3] D (schol) शुक्लपदी मेषो परसेनायामवसृजति पुरोधा — [4] So K Bu E P D (text) Ch Bı उद्वृद्धत्सु, D (schol) उद्भृत (!) उद्वेग । उद्विग्नेषु शत्रुषु युद्ध योजयेत् — [5] iv 22 1 23 1 E has a colon after this word — [6] D (schol) आज्यसक्तूनित्येवमादीनि (sutras 8—11) — [7] E P °मुक्ताभ्यां, D (schol) ये ऽस्यां स्थ प्राच्यां दिशि प्राची दिगिति दिग्युक्ते (iii 26 1, 27 1) उपस्थान । मन्त्रोक्तानां तृतीयानिर्देशो ऽन्यत्र योगो मा भूत्, Ath Pariç 34 17 (the रुद्रगण) consists of the same hymns Cf Kauç 50 13 — [8] vi 13 1 — [9] iv 31 1, 32 1 cf the अपराजितगण, Kauç 14 7 note — [10] D (schol) आत्मीया परसेना च विनाशलिंगे परसेनाया। आशीर्लिंगे(!)स्वसेनाया — [11] Bu जयति — [12] E omits sutras 28 30 D (schol) परसेनाक्रमेण देशेषु वपति। अनुवाचनमन्वारभण (for °न्वारभण?) मा भूत् — [13] D (schol) इङ्गिडालकृतानि संपातवत्यनूक्तानि etc — [14] D (schol) आङ्गिरसो ऽग्निकल्पोक्त — [15] P Bh जयति, D (schol) यां(!) पुरुषान्धूमैस्तनोति व्याप्नोति तानितरे अव्याप्ता जयति — [16] v 1 1, 2 1 — [17] K Bu E P Bh D (text) त्रिवृति —

प्रक्रम्य[1] निवपति[2] । १ । वराहविहितादाजानो[3] वेदिं कुर्वन्ति । २ । तस्यां[4] प्रदानान्तानि[5] । ३ । एकेष्वाहृतस्यादहन[6,7] उपसमाधाय दीर्घदण्डेन स्रुवेण रथचक्रस्य खेन[8] समया[9] जुहोति । ४ । योजनीयां श्रुत्वा योजयेत्[10] । ५ । यदि चिन्नु त्वा नमो देववधेभ्य[11] इत्यन्वाह[12] । ६ । वैश्याय प्रदानान्तानि[13] । ७ । त्वया वयमित्यायुधिग्रामरणे[14] । ८ । नि तद्धिप[15] इति राज्ञोदपात्रं ह्रीडाववेक्षयेत् । ९ । यत्र[16] पश्येन्न[17] युध्येत । १० । नि तद्धिपे वनस्पते ऽया विष्ठाय इन्द्रो दिशश्चतस्र[18] इति नवं रथं राजानं समारथिमास्थापयति[19] । ११ । ब्रह्म जज्ञानमिति[20] जीवितविज्ञानम्[21] । १२ । तिस्र.[22] स्रावाज्जुरङ्गारेष्ववधाय[23] । १३ ।

[1] K °भिक्रम्य — [2] D (schol.) पात्र्या तृषूति (!) गोमयपरिचय कृत्वा ता पात्री हस्तिन पृष्ठे करोति अमित्रान् प्रति अभिक्रमति जुह्वन् (!) । यतुप्रयोग । अहनि समाप्तौ निवपन पात्र्या — [3] D (schol) सुकरेण खाता मृद्मानीय — [4] D (text) यस्या D (schol) तस्या वेद्या — [5] See Kauç. 14 24 note — [6] K P °हनस्याह° — [7] E P D (text) °दहनमु° D (schol) एकद्ष्वा (!) हतो यस्तस्यादहनमुपसमाधाय — [8] Ch ग्रारवेन D (schol) यावता कृशान न स्पृशति रथस्य चक्रान्तस्य छिद्रेण — [9] D (schol) अभित परित — [10] D (schol) सयामयोज्या वाच श्रुत्वा पुरोधा योजयेत् — [11] v 2 4 vi 13 1 — [12] D (schol) परसैन्निकान् — [13] D (schol) वैश्याय राज्ञे सक्तूनित्यादीनि cf Kauç. 14 8—10 — [14] v 2 5, D (schol) प्रदानान्तानि बलाधिकृतत्वात् कुर्यात् — [15] v 2 6, D (schol) ऋचा पुरोधा राज्ञा सह (Cod रच्चरह) ह्रीढौ योढारावपेक्षयेत् — [16] Bu यत्त, the rest यत्र — [17] K D (text) पश्येन (!), D (schol) corruptly य राजानं ('for राजा न') पश्येत् उदपात्रे तयोस्ततो न युध्येत राजा — [18] v 2 6 xii 3 33 vi 3 1 110 1, viii 8 22 D (schol) नि तद्धिप इत्येका । वनस्पत इति सूक्त । अया विष्ठत्यादि द्वे — [19] D (schol) पुरोधा — [20] D (schol) ब्रह्म जज्ञानमिति सह त्वाडिका, iv 1 1 (v 6 1) — [21] Bu D (text) जीवितज्ञान, D (schol) व्याधितो (Cod °त) जीविष्यति नेति ('for न वेति) सम्यगेव तत्त्वावधारणविज्ञान (Cod °न) कर्ता चिन्तयित्वा कुर्यात् — [22] h Bu Bi E तिस्र — [23] D (schol)

उत्कुचतीषु[1] कल्याणम् । १४ । सांग्रामिकमेना[2] व्यादिशति मध्ये मृत्युरितरे सेने[3] । १५ । पराजेष्यमाणान्मृत्युरतिवर्तते[4 5 6] जेष्यन्तो[7] मृत्युम् । १६ । अग्रेपूत्कुचन्तु[8] मुख्या हन्यन्ते मध्येषु मध्या अन्तेष्ववरे । १७ । एवमिषीकाः[9] । १८ ॥ ६ ॥ ॥ १५ ॥

उच्चैर्घोष उप श्वासयेति[10] सर्ववादित्राणि प्रक्षाल्य तगरोशीरेण[11] संधाप्य[12] संपातवन्ति त्रिराहत्य प्रयच्छति[13] । १ । विहृदयमित्युच्चैस्तरां[14 15] हुत्वा स्रुवमुद्वर्तयन्[16] । २ । सोमांशु[17] हरिणचर्मण्युत्सीव्य[18] क्षत्रियाय बध्नाति[19] । ३ । परि वर्त्मानीन्द्रो जयातीति[20] राजा त्रिः सेनां परियाति[21] । ४ । उक्तः पूर्वस्य[22] सोमांशुः[23] । ५ । संदानं व आदानेनेति[24]

स्नात्वा स्नायसन्मयी स्नावरज्जुस्त्वगारेषु कृत्वा चितयेत् । जीवेदय नेति —

[1] D (text) उत्कवतीषु, D (schol) यदि च अगारस्था ऊर्ध्वं गच्छति ततो जीविष्यति असाविति ज्ञेय — [2] E Bū सग्रामिकम्, Bı °मेना — [3] D (schol) corruptly, इति मदीया सेना (! for इय मदीया सेना?) इय पारक्या (Cod पारकया) मध्यमा(!) मृत्युरित्येव सकल्पयति। एवमन्यादेश — [4] So P Bh, the rest °जेष्यमाणा — [5] Cb (prim man) D (text) °रिति° — [6] Ch °वर्तते — [7] Cb ज्येष्यतो, D (text) चेष्टतो, D (schol) to the entire sutra मृत्युर्यानारोहयति ते जीयते (Cod जीवते) ये पुनर्मृत्युमतीत्य वर्तते ते जयति न — [8] D (schol) मृत्यो रग्रेषु — [9] K P Bh °मृपीका D (schol) इषीकास्तिस्र इत्यादिसमन्वयार्थं — [10] v 20 1, vı 126 1 — [11] Ch Bh D (text) °सोरेण, D (schol) उशीर(!) ओर्ण प्रमदोशीरेति वचनात् (cf Kauç 8 17) — [12] Ch सधाप्य — [13] D (schol) पुरोधा दमितृभ्य प्रयच्छेत् — [14] v 21 1 — [15] Ch E °तरान् — [16] K °वर्तयत, Cb E वर्तय D (schol) ऊर्ध्वं परिवर्तयन् होमशोषि । कल्पातरे तद्वत — [17] K सोमासु corrected to सोमाशू P Bh मोमाशू, Ch E Bı Bu सोमासु, D (text) सोमशु which is glossed by सौमलता(!) — [18] E उत्सीर्य, D (text) उत्सीर्य, D (schol) उद्गृह्य (! for उद्ग्रथ्य?) — [19] D (schol) अन्यराजनिवृत्त्यर्थं — [20] vı 67 1, 98 1, cf the अपराजितगण Kauç 14 7, note — [21] Ch परी°, D (schol) राजाभिषिक्तो आसीना सेना — [22] D (schol) पूर्वं निघण्ठीय, ı 1 — [23] D (schol) हरिणचर्मणीत्यादौनि (su. 3) — [24] vı 103 1, 104 1 —

पाशैरादानसंदानानि[1]। ६। मर्माणि त[2] इति क्षत्रियं संनाहयति[3]।७। अभयानामप्ययः[4]।८। इन्द्रो मन्थत्विति[5]।९। पूतिरज्जुरिति[6] पूतिरज्जुमवधाय[7]।१०।अश्वत्थबधकयोरग्निं[8] मन्थति।११।धूममिति[9] धूममनुमन्त्रयते।१२।अग्निमित्यग्निम्[10]।१३। तस्मिन्नरण्ये[11] सपत्नक्षयणीरादधात्यश्वत्थबधकताजद्भङ्गाह्वखदिरशराणाम्[12]।१४।उक्ताः[13]पाशाः[14]।१५। आश्वत्थानि कूटानि भाङ्गानि जालानि[15]।१६।बाधकदण्डा-

---

[1] D (schol) आदीयते अनेनेत्यादान पाश समुपदीयत(!) इति सदान पादवधन । इङ्गिडालकृता सपातवत इत्यादीनि (Kauç 14 28) आदानसदानयो सेनाकर्मेषु (Cod सनेना°) वपनमादानेतिग्रहण आदानवपनस्यैव केवलस्य प्रयोगार्थ — [2] vii 118 1 — [3] Ch Bu सन्ना°
[4] D (schol) अभय द्यावापृथिवीत्यादय एतेषामेतत्कर्म गच्छति (vi 40 1, etc) The first अभयगण of the ganamala (Ath Pariç 34 12) contains the following pratikas स्वस्तिदा विशा ब्राह्मणेन पर्युक्तासि न ता अर्वा रेणुककाटो अभय मित्रावरुणावभय द्यावापृथिवी अस्मै ग्रामाय हत सर्दं पूर्वेमा आशा इन्द्र सुत्रामा मैत पन्था स्वस्तिदा विशा पतिर्नमस्ते घोषिणीभ्य आ ते राष्ट्रमिदमुग्रेयो यत इन्द्र भयामह इत्यभयानि ॥ १२ ॥ The pratikas are i 21 1, iv 19 2; 21 4, vi 32 3, 40 1, 2, 50 1 vii 9 2, 91 1, viii 1 10, 5 2?, xi 2 31, xiii 1 5, xix 14 1, 15 1 For the second अभयगण (Ath Pariç 34 ?9) see Kauç 101 3 — [5] viii 8 1, D (schol) सूक्ते कृते समानादित्वात् । मथनसमिदाधानयो प्रयोगार्थ — [6] viii 8 ? — [7] D (schol) जीर्णरज्जु अग्निनिपातदेशे अर्धर्चेन — [8] D (schol) पिप्पलकिरमालयो (! for °गिरिमालयो ?) — [9] viii 8 2c — [10] The same अर्धर्च beginning at the second word अग्निम् — [11] D divides a sutra after तस्मिन् and glosses तस्मिन् (sc अग्नौ) सेनाकर्माणि स्यु —
[12] D (schol) अरण्ये कर्मेद न युद्धदेशे वधक करिमालक (! for गिरि°?) । ताजद्भङ्ग एरड । आह्व पलाश । खदिरशरौ प्रसिद्धौ —
[13] Ch I join this word to the preceding sūtra — [14] D (text) पाशाश, D (schol) अस्य सूक्तस्य ये उक्ता पाशा ते भवति भाङ्गमौञ्जपाशानित्यमी (Kauç 14 28) — [15] Bi D (text) ज्वालानि, D (schol) कूट खादाना (for खद्दाना? cf Darila to Kāuç 38 7, खदा स्वभावज गर्ते ?) प्राणिबधन जल(!) व्याधाना प्राणनिरोधन —

नि।१७। स्वाहेभ्य[1] इति मित्रेभ्यो[2] जुहोति।१८। दुराहामीभ्य[3] इति सव्येनेङ्गिडममित्रेभ्यो बाधके[4]।१९। उत्तरतो ऽग्नेर्लोहिताश्वत्थस्य शाखां निहत्य नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यां परितत्य[6] नीललोहितेनामूनिति[7] दक्षिणा महापयति[8]।२०। ये बाहव उत्तिष्ठतेति[9] यथालिङ्गं संप्रेष्यति[10]।२१। होमार्थे पृषदाज्यम्।२२। प्रदानान्तानि वाप्यानि[11]।२३। वाप्येस्त्रिषन्धीनि[12] वज्ररूपाण्यर्बुदिरूपाणि[13]।२४। शितिपदीं संपातवतीं दर्भरज्ज्वा च्छिचयायोपासङ्गदण्डे[14] बध्नाति।२५। द्वितीयामस्यति[15]।२६। अस्मिन्वस्विति[16] राष्ट्रा-

[1] viii 8 24[c] — [2] So Bu only, K Cb E P Bi Bh इत्यमित्रेभ्यो D (text) इत्यमिभ्यो D (schol) मत्रार्थ(!) आत्मीयार्थवलार्थमाज्य जुहोति — [3] The remainder of viii 8 24[c] — [4] D (schol) वधककाष्ठे प्रज्वालितबाधकोऽपि तस्मिञ्जुहुयात् — [5] D (schol) भूमौ दूरे — [6] Cb D (text) परितप्य, D (schol) वेष्टयित्वा — [7] viii 8 24[d] — [8] So only E and Ch (sec man), K Bū Bi P Cb (prim man) D (text) °हापयति, Bh °वाहयति D (schol) दक्षिणाद्दूरे(?) प्रकर्षेण त्याजयति — [9] xi 9 1, 10 1 — [10] D (schol) अनयोः सूक्तयोर्येषा प्रथविधान- (!)मन्त्रास्तैः संप्रेष्यति। मन्त्रोक्तासु क्रियासु योक्ते यो(!) पुरोधा उत्तिष्ठत स नह्यध्वमु दाहरति सन्नहध्वजकरणयो (!) — [11] D (schol) अनयोः सूक्तयोरा ज्यसक्तूनित्यादीनि (Cod °सूक्तयोराज्यसूक्तानीत्यादीनि, Kauç 14 8—11) भागमौजान्पाशानेवमा- (Cod °नेयन-)मपाचाणि (Kauç 14 28, 29) आदानसंदानानि (Kauç 16 6) भाङ्गानि जालानि (Cod भाडानि कालानि, Kauç 16 16) — [12] D (text) वादानि वादीस्त्रिषन्धीनि(!) — [13] D (schol) पाशादिभिस्त्रिषधीनि व्याख्यातानि वज्ररूपाणि च अर्बुदिरूपाणि च त्रिषधीनि छेदाय वज्ररूपाणि भेदाय अर्बुदिरूपाणि च (त्रिषधीनि छेदाय) पाताय परेषां तिस्रो धार्य एकत्रासमिता (?Cod °समिता?) । त्रिषधानि(!) वज्ररूपाणि पाडुरगकपालकर्तृका षष्टिचतुष्का। अर्बुदेरेव रूप येषां वर्तुलानि सर्वाण्यायसानि सर्वाणि रज्जुप्रतिबद्धानि इगिडालकृतानि — [14] D (schol) दर्भशुल्वेन पचियार्थ विश्राम णार्थोर्ध्वंदण्ड तत्र बध्नाति — [15] D (schol) शितिपदी संपातवती (cf Kauç 14 22) अभिमत्रान् (? for अमित्रान्?) प्रति अस्यति — [16] i 9 1, E has a colon after इति —

वगमनम्[1]।२७। आनुशूकानां[2] व्रीहीणामाम्रस्कजैः[3] काम्पीलैः शृतं साह्नपवत्समाशयति[4]।२८। अभीवर्तेनेति[5] रथनेमिमणिमयःसीसलोहरजतताम्रवेष्टितं हेमनाभिं वासितं बद्ध्वा सूत्रोतं बर्हिषि कृत्वा संपातवन्तं प्रत्यृचं भूशीरभीवर्तोत्तमाभ्यामाचृतति[7] [8]।२९। अचिक्रदद्‌ा त्वा गन्त्विति[9] यस्माद्राष्ट्रादवरुद्धस्तस्याशायां शयनविधं[10] पुरोडाशं दर्भपूदके[11] निनयति।३०। ततो लोष्टेन[12] ज्योतिरायतनं संस्तीर्य[13] क्षीरौदनमश्नाति।३१। यतो लोष्टस्ततः[14] संभाराः।३२। तिसृणां प्रातरशिते पुरोडाशे ह्रयन्ते[15]।३३॥७॥१६॥

---

[1] D (schol) जनपद तस्यावगमनकर अनुरागकरं, Darila ends the seventh kandika at this point — [2] So Ch E, K Bu P Bi Bh °शूकानाम् D (text) अनुशुका° D (schol) प्रथमाना शुकाना(!) लूनाना पश्चाज्जातानि शुकानि(!) ततो निवृत्तानि व्रीहयो ऽनुशुका (Cod नुशुका) तेषां व्रीहीणा, cf Bo Lex sub आनुषूक and आनुसूक — [3] आ म्रजस्कै D (text) आम्रस्क D (schol) अपणकाष्ठानि आम्रस्कजानि। आम्रस्क छिन्नस्य अभ्रस्ततो (l for वृभ्रस्त°?) जातानि पुन साह्नपवत्स पुष्टिकर्मत्वात् — [4] D (schol) राजान — [5] i 23 l — [6] Ch l Bi D (text) बध्नाति, D (schol) रथचक्रस्य बाह्यपृष्टिस्तद्वयव (cf पृष्टि 3 in Bo Lex) मण्याकार कृत्वा एतं (अय n) तन्मणि वेष्टयित्वा नाभिमणिद्वार सुवर्णद्वार कृत्वेत्यर्थ। वासित वयोदश्यादय (Kauç 7 19) इत्युक्त — [7] D (text) भ्रष्टय D (schol) भ्रष्ट(!, वा पय (l for पवय?) इत्यर्थं — [8] D (schol) अभीवर्तोत्तमाभ्या उदसौ सपत्नचयण इत्याभ्याम्, i 29 5 6 — [9] iii 3 1 4 1 — [10] So Ch P Bh शयनविधि the rest शायनविधि, D (schol) यस्माद्देशात्परराज्ञेन निष्कासित तस्य राष्ट्रस्य आशाया देवात् (Cod देवाम्) व्रीह्युदकदर्भादीन् गृहीत्वा निवासदेशे शयनविधि(!) पुरोडाश कृत्वा — [11] Ch L P °दकेषु, D (schol) दर्भानास्तीर्य सवातिपूदकेन सह निनयति — [12] E लोष्टेन, D (schol) तस्या आशाया मृल्लोष्टेन चूर्णितेन — [13] D (schol) ज्योतिष (Cod °ष) आयातन स्थानमुत्तरवेदिमवकीर्य — [14] l लोष्ट°, D (schol) साधनानि तत एव ग्राह्याणि यस्माल्लोष्ट — [15] D (schol) राज्ञिणो वना स्वामित्वाय, D ends the eighth kandikā here, but designates the next one also as the eighth, cf sū 27, note —

भूतो भूतेष्विति[1] राजानमभिषेक्ष्यन्महानदे[2,3] शान्त्युदकं करोत्यादिष्टानाम्[4]।१। स्थालीपाकं श्रपयित्वा दक्षिणतः परिगृह्यायाः[5] दर्भेषु तिष्ठन्तमभिषिञ्चति[6]।२। तल्पार्षभं[7] चर्मारोहयति।३। उदपात्रं समासिञ्चते[8]।४। विपरिदधाने[9]।५। सहैव नौ सुकृतं सह दुष्कृतमिति[10] ब्रह्मा ब्रूयात्[11]।६। यो दुष्कृतं[12] करवत्तस्य दुष्कृतं सुकृतं नौ सहेत[13]।७। आशयति[14]।८। अश्वमारोह्यापराजितां प्रतिपादयति[15]।९। सहस्रं[16] ग्रामवरो दक्षिणा।१०। विपरिधानान्तमेकराजेन[17] व्याख्यातम्।११। तल्पे दर्भेष्वभिषिञ्चति[18]।१२।

---

[1] iv 8 1, this hymn is called the अभिषेकगण in the ganamala (Ath Pariç 34 30) भूतो भूतेष्विति राजानमभिषेको (!) गण ॥30॥ — [2] So emended, Ch L P Bi D (text) अभिषेक्य, Bū अभिषेक्य D (schol) अभिषेकेन सस्करिष्यन् — [3] D (schol) महानद्यो गङ्गायमुनासरस्वतीत्याद्या तासामदूरतद्भावादेशो (? for °दूरभवोद्देशो ?) महानद् — [4] D (schol) पुरोधा मन्त्रोक्तानामित्यर्थ । या आपो दिव्या पयसेत्यत्रोक्ताना (iv 8 5) दिव्या मेघा अतरिक्षादिस्था पृथिव्या नदीसरवप्रादिस्था सर्वासामपा — [5] D (schol) परिगृह्या परिगृह्यवेदि परिग्रहण स योगो(?) — [6] D (schol) पुरोधा — [7] So conjecturally, as containing double sandhi of तल्पे आर्षभ (cf पत्न्याञ्जलौ Kauç 6 17 दैवेतेति 6 34 and preface) P Bu Ch D L तल्पा र्षभ P Bh तल्पाद् र्षभ( ) D (text) तल्पाद्( ) र्षभ D (schol) तल्प खट्वा तत्रार्षभ चर्म कृत्वा (!) तदारोहयति राजानमभिषिक्त रक्त ऋषभ से ।T गोसस्य चर्मार्षभ तल्प कृत्वा — [8] °सिचते D (schol) एवमुदकुम राजा पुरोधा अभिमुखेन सिचते समासेके सूक्त — [9] E विपरी° Bu दधाते D (schol) राज्ञ(?) पुरोधस परिवर्तित (? for °वर्तते) पुरोधा राज्ञ परिवर्ते (! for °वर्तते) सूक्तेन — [10] Bu दु कृतम — [11] D (schol) पुरोधा राजानम् — [12] D(text) दु कृतम — [13] D (schol) राजा प्रतिब्रूयात् — [14] D (schol) स्थालीपाक। अशात्मनादेश इति (Kauç ° 1) — [15] D (schol) राजान — [16] D (schol) गवा — [17] E विपरी°, D (text) परिधाना°, D (schol) परमेश्वराभिषिकस्य मडलाभिषेकेण विपरिदधाने इत्येवमत (see su 5) कर्म कथित ज्ञेय । भूतो भूतेष्विति (iv 8 1) — [18] D (schol) मचके दर्भेषूपविष्टमभिषिञ्चत्यय विकार. पुनर्दर्भेष्विति तल्पसबधार्थ यदारोहयति तत —

वर्षीयसि[1] वैयाघ्रं[2] चर्मारोहयति[3] । १३ । चत्वारो राजपुत्रास्तान्याः[4] पृथक्पाटेषु शयनं परामृश्य[5] सभां प्रापयन्ति । १४ । दासः पादौ प्रक्षालयति । १५ । महाशूद्र उपसिञ्चति[6] । १६ । कृतसंपन्नानक्षानात्तृतीयं विचिनोति । १७ । वैश्यः सर्वस्वजैनमुपतिष्ठत उत्सृजायुष्मन्निति[8] । १८ । उत्सृजामि[10] ब्राह्मणायोत्सृजामि क्षत्रियायोत्सृजामि[11] वैश्याय धर्मो मे जनपदे चर्यतामिति[12] । १९ ।

---

[1] D (text) वर्षीयसी, Bh वयसि, Ch E वर्षीयसि — [2] D (text) वैयाघ्र — [3] D (schol) चद्पावेका (cf sū 4) विपरिधानान्तवचन (cf su 9) सहैव नावित्यादि (cf su 6) निवृत्त्यर्थं । अग्नि चात्र स्थानोपाकातिदेशात् (cf su 8) — [4] D (schol) राजपुत्रा इति नियमार्थं तान्या इति सामर्थ्यप्रतिपादनार्थं । परामर्शन ग्रहण — [5] D (schol) राज्ञ — [6] D (text) इति सिञ्चति, D (schol) महाशूद्र शूद्राणां बलाधिकृत — [7] Bh °षानातृतीय D (text) °षातृतीय, D (schol), corruptly, पुष्टिदृताय विभीतकानि चिनोति राज्ञा कृतेन द्यूत राज्ञ त्रेतादिभिरन्येषा (Cod °षा) तृतीय प्रति वर्षेण (!) सकृत्कृतेन द्यूत राज्ञ पर्वस्वपसा(!) शूद्राम् (राज्ञोपसिञ्चति महाशूद्रस्तु interpolated from su 16 and commentary) राज्ञः एव त्रयो पर्वणिन (!) शूद्रस्य देवनेनाधिकारार्थं । चाक्षात्तृतीयमिति — [8] So in accordance with the unanimous reading of all MSS of the text this can be maintained if सर्वस्वजैनम is considered as the product of double sandhi from सर्वस्वज्ञ (bahuvrihi accompanied by all his children' or al his property') and एनम्, cf. sutra 3, note and preface Darila's comment is very corrupt and unintelligible उत्सृजायुष्मन्निति मत्र स्वयेन जित स सर्वयजयोत कुरुजान (' for कुरुजने') उपतिष्ठते मन्त्रेणाभिवर्धते (!) The Pet. Lex emends to सर्वस्वयैनम (सर्वस्वया and एनम् setting up the feminine abstract सर्वस्वा entire property f this passage lone see preface for the interchange between य and ज Weber, Ind Stud x 19, emends hesitatingly to सर्वस्वजैनम (= सर्वस्वज्ञा and एनम) A simpler emendation yields सर्वस्वेनैनमु°.— [9] E उत्सृज्या° — [10] K Bi have a colon here, Bu leaves a small blank — [11] Bi has a colon — [12] D (text) वर्णमिति D (schol) वर्णाश्रम धर्मचरणव्यवस्थानयाणा (Cod °नयाणाना) जित उत्तमकल्प इति शूद्रधनं तु राज्ञ एव ब्राह्मणादीना चतुर्णा (!) —

प्रतिपद्यते[1]।२०। आशयति[2]।२१। अश्वमारोह्यापराजितां प्रतिपादयति।२२। सभामुदायाति।२३। मधुमिश्रं ब्राह्मणान्भोजयति।२४। रसानाशयति।२५। माहिषाण्युपयाति[3]।२६। कुर्युर्गामिति[4] गार्ग्यपार्थश्रवसौ[5] नेति भागलिः[6]।२७।इममिन्द्र वर्धय क्षत्रियं म इति[7] क्षत्रियं प्रातःप्रातरभिमन्त्रयते[8]।२८। उक्तं समासेचनं विपरिधानम्[9]।२९। सविता प्रसवानामिति[10] पौरोहित्ये वत्स्यन्वैश्वलोपीः[11] [12] समिध आधाय।३०। इन्द्र क्षत्रमिति[13] क्षत्रियमुपनयीत[14]।३१। तदाहुर्न क्षत्रियं सावित्रीं वाचयेदिति[15]।३२। कथं नु तमुपनयीत[16] यन्न वाचयेत्।३३। वाचयेदेव वाचयेदेव[17]।३४।॥ ८[18] ॥ ॥ १७ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] E प्रतिपद्यत इति, D (schol) वैश्य प्रतिपद्यते राजानम् (Cod राजान्) कृता व्यवस्था यदाज्ञापयति तद्देव (Cod तद्देव) इति स च वैश्य. सर्ववर्णैरनुज्ञात — [2] Wanting in D — [3] Ch °ण्यपयाति, D (schol) महिषीगृहाणि (Cod महिषा°) याति सर्वासा राज्ञीना गृहाणि याति — [4] D (schol) गो(?) मधुपर्कं — [5] So emended MSS °सो, D (schol) पार्थश्रवसो मन्यते — [6] D (schol) स्त्रीणामस्वतन्त्रत्वात् — [7] iv 22 1 — [8] D (schol) पुरोधा — [9] So D (text) the rest विपरिद्धान, D (schol) अस्य सूक्तस्य उदपात्र समासिंचेते (? Cod °चते)। विपरिधान (?) इति च प्रात' (cf sutras 4 5) — [10] v 24 1. — [11] D (text and schol) पौरोहित्य करिष्यन — [12] E P Bi Bh D (text, and introduction to kandika 14) वैश्वलोपी, Ch वैश्वलोपा, D (schol) इद चद्रमस सर्वलोपादमावास्या विश्वलोपा त स्याभावाद्विश्वलोपाः(?) ता आदधाति — [13] vii 84 2 — [14] D (text) उपनयीत, Bū नयति (Cod °नयाल) D (schol) आभ्यामुपनयन (Cod आज्याम°; vii 84 2, 3)। अस्मिन्वस्त्रादीना (i 9 1 etc, cf Kauç 55 17) निवृत्ति. — [15] D (schol) ब्राह्मणवाक्यनिर्देशार्थं — [16] D (text) उपनयते तस्य — [17] D omits the second वाचयेदेव — [18] D ends this chapter with the words अष्टमी कण्डिका, just as in the preceding chapter; cf. Kauç 16 27, note —

पूर्वस्य[1] चित्राकर्म[2]।१९। कुलाय शृतं हरितवर्हिषमश्नाति[3]।२०। अन्वक्ताः प्रादेशमात्रीरादधाति।२१। नाव्ययोः सांवेद्ये[4] पश्चादग्नेर्भूमिपरिलेखे कीलालं मुखेनाश्नाति।२२। तेजोव्रतं चिरात्रमश्नाति[5]। २३। तद्भक्षः[6]।२४। शंभुमयोभुभ्यां[7] ब्रह्म जज्ञानमस्य वामस्य यो रोहित उदस्य केतवो मूर्धाहं विषासहिमिति सलिलैः[8] क्षीरौदनमश्नाति[9]।२५। मन्थान्तानि[10]।२६। द्वितीयेन[11] प्रवत्स्यन्हविषामुपदधीत।२७। अथ प्रत्येत्य।२८। अथ प्रत्येत्य[12]।२९। अथ प्रार्थयमाणः[13]।३०। अथ प्रार्थयमाणः।३१। च-

[1] D (schol) पूर्वं चिपत्नीय, I 1 — [2] D (schol) चित्राया कर्म कर्तव्य। चित्राकर्म गुणविधि। चैत्र्या पौर्णमास्या कर्म क्रियत इति कृत्वा नित्य चैतत्, cf Kauç 7 2, note — [3] D (schol) कुलादिं पक्वस्थालीपाक कुलाय शृत हरितवर्हिरस्य स्थालीपाकस्य तमश्नाति साम्पवत्से पुष्टिकर्मसु साम्पवत्म इति वचनात् (Kauç 7 2) — [4] D (schol) ये नदी नावा तार्यते (Cod तार्यते) तयो सगमे — [5] D (schol) घृताशन तेजोव्रत। गुणविधि। व्रतग्रहण नित्यभोजनसमत्ययार्थ — [6] D (schol) तापिव (l for ताविव?) भक्षो ऽस्य स तद्भक्ष सक्तृत समस्त भक्षयेदित्यर्थ — [7] E °भुभ्या — [8] The pratikas are I 5 1, 6 1 (see Kauç 7 14, note), IV 1 1 (V 6 1), IX 9 1, XIII 1 25 2 1, XVI 3 1, XVII 1 1—5 The corresponding gana of the ganamala, Ath Pariçista 34 22, reads as follows अम्बयो यन्ति शंभुमयोभुभ्या ब्रह्म जज्ञानमस्य वामस्य यो रोहित उदस्य केतवो मूर्धाहमिति द्वे सूक्ते विषासहिमिति सलिलगण ॥२२॥ The pratikas are the same with the addition of I 4 1 (अम्बयो यन्ति) and XVI 4 1 (the second of the मूर्धाहमिति द्वे सूक्ते), cf also the अपा सूक्तानि, Kauç 7 14, note The Atharvaniya paddhati in its description of the पुष्टिकर्म (cf Kauç 24 22 fg) furnishes still another set of pratikas for the सलिलगण namely II 25 1, IV 1 1 (V 6 1), IV 7 7, V 6 3, IX 9 1, XIII 1 25 26 (यो रोहितो द्यावे), XIII 2 1, XVI 3 1, XVII 1 1 fg, D (schol) एतानि, एतैरेतानि, सलिलान्युच्यन्ते — [9] D (schol) पुष्टिकाम — [10] D (schol) चित्र्योति कृत इति (Kauç 11 12 fg, 13 4) मथातानि सलिलै करोति — [11] D (schol) ब्रह्म जज्ञानमनाम्ना इत्यनेन, V 6. 1, 2 — [12] D (schol) प्रत्यागत्य चेद् कुर्यात् — [13] D (schol) प्रतिग्रहनिमित्त प्रवत्स्य (l for प्रवत्स्यन्?) कुर्यात. —

त्वारो धायाः पलाशयष्टीनां[1] भवन्ति । ३२ । दर्भाणामु-
पोलवानां[2] चत्वारः । ३३ । तं व्यतिषक्तमष्टावरमिध्मं[3]
सान्विके ऽग्नावाधायाज्येनाभिजुहुयात्[4] । ३४ । धूमं नि-
यच्छेत्[5] । ३५ । लेपं प्राश्नीयात्[6] । ३६ । तमु चेन्न[7] विन्देद्य[8]
सत्त्रस्यायतने[9] यज्ञायतनमिव कृत्वा[10] । ३७ । समुद्र इत्या-
चक्षते कर्म[11] । ३८ । ॥ १ ॥ ॥ १८ ॥

अम्बयो यन्ति शंभुमयोभुभ्यां ब्रह्म जज्ञानमा गाव
एका च म इति[12] गा लवणं पाययत्युपतापिनीः[13] । १ ।

[1] D (text) धाय्या. पलाशयष्टीनां, D (schol) पलाशाना चत्वारो पूलका (Cod मूलका) यष्टीग्रहण (Cod षष्टी°) । आदधाति क्रिया उदुम्बरपलाशकर्कंधूनामादधाति (Kauç 10 4) निर्देशसामान्यात् — [2] So all MSS cf Böhtlingk's Lexicon sub उपोल्प D (schol) उपोलवे(!) तृणानि मलवेषु प्रसिद्धानि मृदितोद्यास(!) इति आनर्तास्तमोपजाना (! for आनर्तसमीपजाता?) दर्भा उपोलवास्तेषामपि चत्वारो पूला प्रथममेव यथा — [3] Ch °मिष्टावर, D (schol) तमेवप्रकार पूलकराशिद्वयं व्यतिषक्त कृत्वा व्यतिषग एकातरवचनात्। इध्मामाना(!)अष्टसख्या यस्य सो ऽष्टावर इध्म शुक्ल इत्यर्थ — [4] D(schol)सलिलहोम — [5] D(text)नियच्छेत्, D (schol) आज्यहोमानतर धूम ताचिकाभिर्भचयति(! for माचिका°?) — [6] D (text) प्राश्नीत, D (schol) पलाशयष्टिरसो ऽग्निसयोगाद्य (Cod घि°) सिलिसिलिक इति यस्त प्रकर्षेणाश्नीयात् — [7] Ch L Bi चेन्न — [8] D (text) reads विंदेत and divides a sutra here D (schol) साचिकाम्यभावे ऽप्युभय तमु चे (!) न विदेत् — [9] Here D (text) inserts यज्ञायतने — [10] D (schol) चत्वारो धाया इति (su ?) एतत्कुर्यादिति वाक्यशेष — [11] D (schol) सर्वफलमेतत् कर्म एतत् (Cod कर्मेतत्)। आचार्यो य अभिदधाति पुष्टयापेक्ष्य (! for पुष्टय अ°?) समुद्रत्वमिति चेत् — [12] i 4 1, 5 1, 6 1 (cf Kauç 7 1 note), iv 1 1 [D (schol) सप्तर्चक], 21 1, v 15 1 The Atharvaniya paddhati in its description of the पुष्टिकर्म (Kauç 24 22 fg) designates as पुष्टिका मन्त्रा a series of pratikas which begin here and extend through the third adhyaya of the Kāṇḍika, सर्वेषां सूक्तानां ये त्रिषप्ता (i 1 1) सलिलगण (see Kauç 18 25, note), then come the following pratikas iv 1 1, v 4 1, 15 1 xix 1 1), ii 24 1, vi 73.1, iii 5 1 (et al), viii 5 1, x 6 1, vi 15 1 (et al) 102 3, iii 10 1, 17 1, 24 1 (et al), xi 79 1, iv 21 1, 7 38 5, v 1 5, 1 1, 2 1, 3 1, 26 1, 27 1, vi 4 1, 141.1, 33 1, 142 1, vii 14 1, 39 1, 60 1, 111 1, ix 4 1, xii 1 1, 38; xiii 1 21 । इत्येते मन्त्राः पुष्टिका मन्त्राः — [13] D (schol) गोरोगगृहीताः —

प्रजननकामाः[1] । २ । प्रपाामवहणाद्धि[2] । ३ । सं सं स्रवन्त्विति[3] नाव्याभ्यामुदकमाहरतः[4] सर्वत्र उपासेचम्[5] । ४ । तस्मिन्मैश्रधान्यं शृतमश्नाति[6] । ५ । मन्थं वा दधिमधुमिश्रम्[7] । ६ । यस्य श्रियं कामयते[8] ततो व्रीह्याज्यपय आहार्य क्षीरौदनमश्नाति[9] । ७ । तदलाभे[10] हरितगोमयमाहार्य शोषयित्वा त्रिवृति[11] गोमयपरिचये शृतमश्नाति । ८ । शेरभकेति[12] सामुद्रमप्सु कर्म व्याख्यातम्[13] । ९ । अनपहतधाना[14] लोहिताजाया द्रप्सेन संनीयाश्नाति[15] ।१०। एतावदुपेति[16] ।११। तृणानां ग्रन्थीनुद्ग्रथ्नन्नपक्रामति[17] [18] ।१२। तानुदाव्रजन्नुदपात्रस्योदपात्रेणाभिप्लावयति[19] मुखं लि-

---

[1] D (text) °काम , D (schol) गा लवणं पाययति — [2] D (schol) उदकस्य पान स्तोकमपि गोभ्यो न दद्यात् । प्रपोतय इति क्रियायोगादुदकप्रपाः — [3] ɪ 15 1 (x.x 1 1) — [4] Bɪ has a colon here — [5] Bū उपासेच(तस्मिन्), Ch उपासेचं, D (text) उपासेचतः, D (schol) ये (Cod यो) नद्यो नावा जन उत्तरति ताभ्या गृहीत्वा उदकमाहारयेत्। वितानदेश, is the last word to be emended to उपासेचयेत्? Bɪ has a colon here — [6] D (schol) तेनोदकेन पयसि मैश्रधान्य. त शृतमश्नाति — [7] D (schol) नाव्योदकालाभे मैश्रधान्य मथ दधिमधुमिश्रमश्नाति — [8] Ch कामयेते — [9] D (schol) यस्येश्वरस्य श्रियं हर्तुमिच्छति तस्मादीश्वराद्व्रीहीनाज्य पयश्चाहारयति। केनचिदुपायेन तैर्व्रीहिभिराहृते. (Cod °हृते) पयसि शृत क्षीरौदनमश्नाति — [10] D (schol) तेषां व्रीह्यादीनामलाभे — [11] K P Cb Bh Bū Bɪ तृवृति — [12] ɪɪ 24 1 — [13] D (schol) शापेटमालिप्येत्यत अप्सु कर्म एव समुद्रशापेटमालिप्य सामुद्रेति (!) निबध्य कर्तव्य। . .अतो निर्ऋतिकर्मेद सहवचन सूत्राधिकारार्थं । समुद्रेभ (!for °ज?) सामुद्र, cf Kauç 18 7. — [14] D (text) अपहत° — [15] D (schol) अनपहताना यवानां धानाः कृत्वा रक्तवर्णाया अजाया द्रप्सेन समथितेन (! for स°?) धाना आलोड्य अश्नाति पुष्टये — [16] D (schol) एतत्परिमाणमेतावत् । समुद्रमप्सुकर्मप्सुनात (for सामुद्रमप्सुकर्मा . . ?) कर्म कुर्यात् — [17] P Bū स-हृथ्नन°, Ch E Bɪ D (text) उद्गृह्णन्न°, D (schol) वारिस्तवानुद्वघ्यति (!) बध्नातीत्यर्थ ता वधून्नपक्रामति। अवतरति? — [18] E °न्नुपक्रामति — [19] Ch (sec man.) D (text) उदाव्रजति, D (schol) to the entire sūtra, तान्ग्रथीनुदाव्रजन् सलिलाश्रयाद्विस्थ वयसि (!for प°?) आप्लावयति। पुष्ट-

मार्ष्टि । १३ । एह यन्तु पशवः सं वो गोष्ठेन प्रजावतीः प्रजापतिरिति[1] गोष्ठकर्माणि[2] । १४ । गृष्टेः पीयूषं श्लेष्ममिश्रमश्नाति[3] । १५ । गां ददाति । १६ । उदपात्रं निनयति[4] । १७ । समुह्य सव्येनाधिष्ठायार्धे[5] दक्षिणेन विक्षिपति । १८ । सारूपवत्से शकृत्पिण्डान्गुग्गुलुलवणे प्रतिनीय पश्चादग्नेर्निखनति[6] । १९ । तिसृणा प्रातरश्नाति[7] । २० । विकृते संपन्नम्[8] । २१ । अयमगन्नयं प्रतिसरो ऽयं मे वरणो ऽरातीयोरिति[9] मन्त्रोक्तान्वासितान्बध्नाति[10] । २२ । उत्तमस्य चतुरो जातरूपशकलेनानुसूत्रं[11] गमयित्वावभुज्य चैध पर्यस्यति[12] । २३ । एतमिध्ममित्युपसमाधाय[13] । २४ । तमिमं

काम मुख विमार्ष्टि । आत्मन प्रचालयति मुख । तानाशोधयति उत्तीर्य गच्छति गृहाणि —

[1] n 26. 1, m 14 1, iv 21 7 (is ›1 1[c] vii ˜ɔ 1) ı 11 3 — [2] D (schol) वक्ष्यमाणानि कर्तव्यानि — [3] D (schol) द्वि प्रसूता (Cod द्विप्रमूता) गौर्गृष्टि। तस्या प्रथमे ऽहनि दुग्ध पीयूष — [4] D (schol) अथ वोदपात्रमभिमन्त्र्य गोष्ठे आवर्तयति(? for आवर्जयति?) — [5] Ch Bu Bb E P अधिष्टाया०, D (schol) समुह्य करीष सिक्त सव्येन हस्तेन आक्रम्य युज्य। तस्य पांसुपुञ्जस्यार्धे (l for ०र्धं) विक्षिपति गोवाटे — [6] D (schol) अपराग्ने — [7] D (schol) चतुर्थे ऽहनि — [8] D (schol) विकृते सारूपवत्से गन्धरसरूपे संपन्नफल प्रत्येतव्य। अनश्निते ऽपि अतस्याविकृतस्याशन (Cod अतस्या०) — [9] m ɔ 1 vııı ɔ 1 x 3 1 6 1 — [10] D (schol) मणिद्रव्याणि मन्त्राभिहितानि वासिता (?) त्रयोदश्यादि विधानवासितानां (Kauç 8 19) बन्धन पुष्टिफलत्व मह्य ददत् पुष्ट्ये इति (x 6 ˜9[b]) मन्त्रलिंग । अयमागन्निति पलाश । अय प्रतिसर इति सिलृत्कवृ (1?)। अय मे वरण इति वरण । उत्तमस्य खादिर्यादि चिबुकायां प्रतिपत्तिबन्धन वासनसबन्धात् — [11] E ०नूसूत्र — [12] D (schol) अरातीयोरिति (x 6 1)। उक्रमयेश्वतस्त सुवर्णस्रगक्षणिजतुल्व (' for ०जतुल्व cf x 6 4[c]?) नीत्वा सूत्रानुलोम नीत्वा अवभुज्य कुटिला (?) कृत्वा एकैक स्त्रज चिराविष्टयति पार्श्वं सर्वतो वेष्टनमायसेन पृथुलेनैक घृतदुचिरसुवर्णसूत्रश्च मन्त्रलिगाभ्या फालाज्जाता (x 6 [b]) इति उग्र खदिरमिति (x 6 6[b]) खादिर्या. चिबुकाया कर्तव्य — [13] x 6 ɜɔ —

प्रजननकामाः[1] । २ । प्रगामवरुण्डि[2] । ३ । सं सं स्रव-
न्त्विति[3] नाद्याभ्यामुदकमाहरतः[4] सर्वत उपासेचम्[5] । ४ ।
तस्मिन्मैश्रधान्यं भूतमश्नाति[6] । ५ । मन्थं वा दधिमधु-
मिश्रम्[7] । ६ । यस्य श्रियं कामयते[8] ततो व्रीह्याज्यपय
आहार्य क्षीरौदनमश्नाति[9] । ७ । तदलाभे[10] हरितगोमय-
माहार्य शोषयित्वा चिवृत्ति[11] गोमयपरिचये भूतमश्ना-
ति । ८ । शेरभकेति[12] सामुद्रमप्सु कर्म व्याख्यातम्[13] । ९ ।
अनपहतधाना[14] लोहिताजाया दप्सेन संनीयाश्नाति[15]।१०।
एतावदुपैति[16]।११। तृणानां ग्रन्थीनुद्ग्रथ्नन्नपक्रामति[17] [18]।१२।

अश्विना फालं कल्पयतामुपावतु बृहस्पतिः ।
यथासद्बहुधान्यमयक्ष्मं बहुपूरुषमिति[1, 2] ॥

फालमतिकर्षति[3]।५। इरावानसि धार्तराष्ट्रे तव मे सत्त्रे राध्यतामिति[4] प्रतिमिमीते[5]।६। अपहताः प्रतिष्ठा[6] इत्यपूर्वः प्रतिहत्य कृषति[8]। ७। सूक्तस्य पारं गत्वा प्रयच्छति[9]। ८। तिस्रः सीताः प्राचीर्गमयन्ति कल्याणीर्वाचो वदन्तः[10]।९। सीते वन्दामहे[11] त्वेत्यावर्तयित्वोत्तरसिन्सीतान्ते पुरोडाशेनेन्द्रं यजते। १०। अश्विनौ स्थालीपाकेन। ११। सीताया[12] सपातानानयन्ति। १२। उदपात्र उत्तरान्[13]। १३। ग्रप्महविषामवधाय[14]।१४। सर्वमनक्ति[15]।१५। यत्र सपातानानयति ततो लोष्टं धारयन्त पत्नी पृच्छत्यकृष्टातेति[16]।१६।

[1] All MSS except Ch (sec man) and Bh °पुरुषम् — [2] Not found in any known Saṃhitā. —[3] The words फालमति are want[ing in] D (text) D (schol) फलेन कृषी हलममीप फानयति — [4] Not found in any known Saṃhitā. — [5] So all MSS except Bu which has प्रतिप्रमिमीते D (schol) कुषी (Cod कुमी) फालकपूरे प्रवेशतीत्यथ। मदूर्वी मिमीते (or मिमीति ?) प्रपद्यार्थं (?) (? for मदे पद्य°?), — [6] Not found in any known Saṃhitā, D (schol) फलेन मंत्रेण — Ch E have a colon here — [8] D (schol) फलेन मंत्रेण फालमपूर्वं सवतो वेष्टयति। कदूपा घृतपक्कमदत्वा। एव कृत्वा। कृषति नाकम पश्चीरवदित्येवमाद्यो मंत्रा (m 17 3fg) भवं मनीतव्या (?) — [9] D (schol) कृता वर्षकेभ्य प्रयच्छति हल (?), तावत् स्वयं कृषति यावत् सूक्त समाप्त — [10] D (schol) अभिवर्षतु निष्पद्यता बहु धान्य भूयात् (for भूयात् ?) आरोग्यमित्येवमाद्यो वाच — [11] m 17 9 — [12] D (schol) उत्तरस्यां — [13] BuBhBiChF P उत्तरा (छप्प°) — [14] Bi Bo (उत्तर(?)) छप्प° Bb ग्रप्य, D (text) ग्रिप्य°, D (schol) यद्यपि विरुद्ध बीज हवींषि इति (?) ग्रिप्यदि (?) आज्यस्यापि ग्रहण — [15] D (schol) सर्वं हल प्रचालयति — [16] Bu प्रकृत्य कृषतेति Ch E अकृष्यतेति, D (schol) पत्नी पृच्छत्यकृष्यामीति (?)। कारयिता सपातान्। देयान् मृत्पिण्ड गृहीत्वा धारयति धारयत पत्नी स्वामिनी यजमानं पृच्छति अकृ-याम (!) इत्येव सम

देवता[1] इति वासितमुत्सुप्य ब्रह्मणा तेजसेति[2] बध्नाति[3]।२५। उत्तमो असीति मन्त्रोक्तम्[4]।२६। अक्षितास्त[5] इति यवमणिम्[6]।२७। प्रथमा ह व्युवास सेत्यष्टक्याया[7] [8]वपा सर्वेण सूक्तेन त्रिर्जुहोति[9]।२८। समवत्तानां स्थालीपाकस्य[10]।२९। सहहुतानाज्यमिश्रान्हुत्वा[11] पश्चादग्नेर्वाग्यतः संविशति[12] ।३०। महाभूतानां कीर्तयन्संजिहीते[13]।३१। ॥२॥ ॥१९॥

सीरा युञ्जन्तीति[14] युगलाङ्गलं प्रतनोति[15]।१। दक्षिणमुष्टारं प्रथमं युनक्ति[16]।२। एहि पूर्णकेत्युत्तरम्[17]।३। कीनाशा इतरान्[18]।४।

---

[1] x 6 29 — [2] x 6 30 — [3] D (schol) पुनर्बध्नाति। ग्रहण शिरसि वधनकरण स मायमधि रोहत्विति लिगात् (x 6 31c 3?c) — [4] D (schol) उत्तमो अस्योषधीना तव वृक्षा इति (vi 15 1) अस्य यदुक्त [illegible] बध्नाति। तला[illegible]सोमुस्थानयोर्विकल्प (Cod °सोमम्या°) साधनत्वात् तलाशा वल्ली पलाश अम्बुकेति (Cod- आस्त्रु°) केचित् — [5] vi 142 3 — [6] D (schol) वध्नातीति शेष। वाडमग्रहण (! for का इमणि°?) सुपिरेण सूत्रस्य प्रवेशनार्थं लोममणिसप्रत्ययश्चासमात् — [7] iii 10 1 cf Kauç 138 5 — [8] E °ष्टावाक्याया D (schol) पूर्वेपा क्रमभेद् बध्नातिप्रकरणात्। अष्टकाया भवा अष्टका। तस्या (Cod तस्या) गोर्वपा जुहोति — [9] D (schol) त्रिरित्यानुमती मा भूत् cf Kauç 23 4 etc — [10] D (schol) समवत्तानि हृदयादीनि तेभ्यो द्विर्द्विरवद्येत्। एव त्रि' सूक्तेन होम स्थालीपाक — [11] E has a colon here, D (schol) सह हुता येभ्यस्ते सहहुता वा धानादय (? cf Kauç 138 2) स्थालीपाके न) तेन स(ह) हुता — [12] Bu Ch °विशति D (schol अर्थलक्षण न भाषेत अत एव च रात्रौ अष्टका क्रियते — [13] D (schol) महाभूताना च शब्दा (!) उच्चारयन् निद्रा त्यजति। महाभूतानि पृथिव्यापस्तेजो वायुराकाशमिति — [14] iii 17 1 — [15] D (schol) युगलागलमिति द्वद्व। प्रतनन (Cod प्रतनत) यथान्देशकरण प्रतनोतिर्विस्तारार्थ (Cod प्रतनोति) — [16] D (schol) सीरा युञ्जतीति (iii 17 1) अनया कर्ता दक्षिणस्या युगधुरि उष्टार प्रजनयिता र — [17] D (schol) उत्तरा (!) युगधुरि सेक्तारमेव एहि पूर्णक इति कल्पज ततो यदन्या (!) सीराणि स्युस्तत मेथति युनक्त सीरा वियुगा तनोतेति (iii 17 1c) अनया कर्षकान — [18] तत. कीनाशा कृषिवलाः ते प्रवर्तते युञ्जते —

अश्विना फालं कल्पयतामुपावतु वृहस्पतिः ।
यथासद्बहुधान्यमयक्ष्मं बहुपूरुषमिति[1] [2] ॥

फालमतिकर्षति[3]।५।इरावानसि धार्तराष्ट्रे तव मे सत्त्रे राध्यतामिति[4]प्रतिमिमीते[5]।६।अपहताः प्रतिष्ठा[6] इत्यपूपैः प्रतिहत्य कृषति[8]। ७ । सूक्तस्य पारं गत्वा प्रयच्छति[9] । ८ । तिस्रः सीताः प्राचीर्गमयन्ति कल्याणीर्वाचो वदन्तः[10]।९। सीते वन्दामहे[11] त्वेत्यावर्तयित्वोत्तरस्मिन्सीतान्ते पुरोडाशेनेन्द्रं यजते । १० । अश्विनौ स्थालीपाकेन । ११ । सीतायां[12] सपातानानयन्ति । १२ । उदपात्र उत्तरान्[13] । १३ । शष्पहविषामवधाय[14]।१४। सर्वमनक्ति[15]।१५। यत्र सपातानानयति ततो लोष्टं धारयन्त पत्नी पृछत्यकृक्षतेति[16]।१६।

[1] All MSS except Cb (sec man) and Bh °पुरुषम् — [2] Not found in any known Samhita — [3] The words फालमति are wanting in D (text), D (schol) अनेन कुशी हलसमीप आनयति — [4] Not found in any known Samhita — [5] So all MSS except Bu which has प्रतिप्रमिमीते. D (schol) कुशो (Cod कुसी) फालकपुरे प्रवेशतीत्यर्थ । प्रपूर्वो मिनोते (for मिनोति ?) प्रपदणार्थ (!) (! for प्रवेपणा°) — [6] Not found in any known Samhita, D (schol) अनेन मत्रेण — Ch F have a colon here — [8] D (schol) अनेन मत्रेण फालमपूपैं सर्वतो वेष्टयति । अपूपा घृतपक्कासहका । एव कृत्वा । कृषति लागल पर्वीरवदित्येवमाद्यो मन्त्रा (m 17 3fg) अत्र मन्त्रोक्तव्या (!) — [9] D (schol) कर्ता कर्षकेभ्य प्रयच्छति हल (!), तावत् स्वय कृषति यावत् सूक्त समाप्त — [10] D (schol) अभिवर्षतु निष्पद्यता बहु धान्य भूयात् (! for भूयात् ?) आरोग्यमित्येवमाद्यो वाच — [11] m 17 8 — [12] D (schol) उत्तरस्मा — [13] Bū Bh Bi Ch F P उत्तरा (क्ष्प°) — [14] Bi Bh (उत्तरा) क्षयष्प°, Bb ग्राष्प, D (text) शिष्प°, D (schol) शष्पाणि विरूढ बीज हवीषि क्रुति (!) शिष्पाणि (!) आज्यस्यापि ग्रहण — [15] D (schol) सर्व हल प्रक्षालयति — [16] Bu प्रकृत्य कृषतेति Ch E अकृष्यतेति, D (schol) पत्नी पृच्छत्यकृष्णामीति (!) । कारयिता सपातान् । देशान् मृत्पिंड गृहीत्वा धारयति धारयत पत्नी स्वामिनी यजमानस्य पृच्छति अकृष्याम (!) इत्येव सपातानयनकाले एवैतत् —

अकृष्यामेति[1]। १७। किमाहार्षीरिति[2]। १८। विचिं[3] भूतिं पुष्टिं प्रजां पशूनन्नमन्नाद्यमिति। १९। उत्तरतो मध्यमायां निवपति[4] २०। अभ्यज्योत्तरफालं[5] प्रातरायोजनाय[6] निदधाति। २१। सीताशिरःसु दर्भानास्तीर्य प्लक्षोदुम्बरस्य[7] चीलींश्चमसान्निदधाति। २२। रसवतो दक्षिणे शष्पवतो मध्यमे पुरोडाशवत उत्तरे। २३। दर्भान्प्रत्यवभुज्य संवपति[8]। २४। साम्पवत्से[9] शकृत्पिण्डान्गुग्गुलुलवणे प्रतिनीयाश्नाति[10]। २५। अनडुत्सांपदम्[11]। २६। ॥ ३ ॥ ॥ २० ॥

पयस्वतीरिति[12] स्फातिकरणम्[13]। १। शान्तफलशिलाकृतिलोष्टवल्मीकराशिवापं[14] चीणि[15] कूदीप्रान्तानि[16] मध्यमपलाशे[17] दर्भेण परिवेष्ट्य राशिपल्येषु[18] करोति। २।

---

[1] Bu अकृष्यामेति, E अकृष्यामीति, Ch D (text) अकृष्यामीति, D (schol) पतिः (Cod. पतिं) प्रत्याह। अकृष्याम इत्येवं प्रत्याहेति शेषः। प्रश्नसद्भावात — [2] Bu किमहार्षीरिति; D (schol) पत्नी पतिं पृच्छति. — [3] D (schol) विति (!) वेदार्थविज्ञान — [4] D (schol) मध्यमायां सीतायां लोष्टं धारयति उत्तरस्मिन् देशे. अश्विनौ स्थालीपाकेन यजति वाक्यविशेष. (! for वाक्यशेषः?) — [5] D (schol) तेनोत्तरसपादिसंस्कृतेनोदकेन (cf sū 15) — [6] D (schol) द्वितीयेऽहनि यदायोजनं भविता — [7] D (schol) प्लक्षोदुम्बरः पिप्परीति (!) प्रसिद्धः — [8] D (schol.) ये चमसेषु स्थापिताः तान् दर्भान् कुटिला (!) कृत्वा चमसानामुपरि करोति — [9] Bi साम्पवत्स — [10] D (schol) सीरा युजंतीति सूक्तेन [11] D (schol) अनडुहो (!) वहवो (Cod व॰) भवत्यनेन कर्मणि (!) तत्रभेदः. — [12] iii 24 1 — [13] D (text) reads प्रकरण and does not separate this passage from the next sūtra; D (schol) धान्यस्य वृद्धिकरणमित्यर्थः — [14] So Ch only, E वायं स्त्रीणि, Bü P D (text) वाप, Bi वपा; D (schol) चंडवल्मीकराशिवपा (! for वपाद्दि॰?) देशसामान्यादाधपग्रहणं.. — [15] E has a colon here — [16] Bü कूदीः, Ch कटी — [17] E ॰पलाशे; D (schol) पलाशस्य मध्यमे पर्णे कृत्वा दर्भेण सर्वतो वेष्टयित्वा गंधपुटकवत्. — [18] E कल्येषु, Bu पलेपु; D (schol.) धान्यराशिषु करोति कोष्ठागारे... —

सायं भुञ्जते[1]। ३। प्रत्यावपन्ति शेषम्[2]। ४। आ भक्तयात-नात्[3]। ५। अनुमन्त्रयते[4]। ६। अयं नो नभसस्पतिरिति[5] पत्ये[6] ऽश्मान संप्रोक्ष्यान्वृच[7][8] काशीनोप्यावापयति[9]। ७। आ गाव इति[10] गा आयतीः प्रत्युत्तिष्ठति[11]। ८। प्रावृषि प्रथमधारस्येन्द्राय चिर्जुहोति। ९। प्रजावतीरिति[12] प्रति-ष्ठमाना[13] अनुमन्त्रयते। १०। कर्कीप्रवादानां[14] द्वादशदा-म्न्यां[15] संपातवत्यामय घास इह वत्सामिति[16] मन्त्रो-क्तम्[17]। ११। यस्ते शोकायेति[18] वत्ससापदी[19]। १२। तिस्रः कूदीमयोर्णनाभिकुलाय[20] परिहिता अन्वक्ता आदधा-ति। १३। अत्यन्तेपीका[21] मौञ्जपरिहिता मधुना प्रलिप्य

---

[1] D (schol) धान्य मीत्वा साय भुजते। बहुवचनमतिथ्याद्यर्थे — [2] D (schol) मानुषगणनादधिक कोष्ठागारेद प्रतिनयेत्। बहुवचनम-नियतकर्त्रर्थे — [3] D (schol) यावद्भक्त प्रयत्नस्तदा च प्रत्यावपनादि न प्रथम एवाहनि — [4] D (schol) प्रत्याचपने कर्ता — [5] vi 79 1 — [6] MSS पत्ये — [7] K P Bi Bu Bh Ch समोचा° — [8] K P °न्वृच, E °न्नृच — [9] D (schol) मुष्टीर्निर्वपति (Cod मुष्टि°) गृहपति आवाप यत्यन्य (Cod °न्य) धान्य भृत्य — [10] iv 21 1 — [11] D (schol) अटव्या (! for अटव्या ?) आगच्छतो (Cod °ती) स्त्रीणा चैतत्पुष्टिकर्म न पुसा मन्त्रप्रयोगात्। प्रत्युत्थान च पूजावृद्धिप्रत्युत्थानवचनात् — [12] iv 21 1^c (iv 21 4) — [13] K Ch प्रतिष्ठमानाम° D (schol) अटव्या ग-च्छती — [14] Ch E Bi कर्की D (schol) कर्कीशब्द या प्रवदति ता कर्कीप्रवादा तासा कर्मोच्यते। का ता सूर्यस्य रश्मीनित्येवमाद्या (iv 38 5 fg) Cf Kauç 66 13 — [15] Ch Bu E D (text) °नाम्न्या D (schol) द्वादश दामानि यस्या वत्सतर्या सा द्वादशनाम्नी(!) तस्या(Cod तस्या) द्वा दशनाम्न्या (!) संस्कृताया (Cod °य) — [16] iv 38 7^cd — [17] D (schol) अय घासो अय व्रज इति पादेन घासापादान (Cod घासपा°) इह वत्सा-न्यवध्नीम (!) इति पादेन वत्सकाबधन — [18] vi 1 3 — [19] Bi सापदा, D (schol) इयमृगवत्सलाभफला। अतश्चोच्चारणमात्रेणैव वत्सोत्पत्ति — [20] K Bh Ch (prim man) D (text) °नाभि D (schol) गृहकोलीयकस्तस्य (Cod °स्या) वासक ऊर्णनाभि कुलाय परिहिता वेष्टति (Cod ष°) घृतेन अन्व-क्ता प्रक्षिप्ता आदधाति — [21] Bu अत्यत्येषीका Ch अन्तेषीका, E आयते-

चिक्कशेषु[1] पर्यस्य। १४। उत पुत्र इति[2] ज्येष्ठं पुत्रमवसाययति[3]। १५। मितशरणः[4] सापद कुरुते[5]। १६। ऊर्ध्वमर्धेनेत्यार्द्रपाणी[6][7] रस ज्ञात्वा प्रयच्छति[8]। १७। शानाशाखया प्राग्भागमपाकृत्य[9]। १८। प्रत्यग्नि परिचृतति[10]। १९। तस्या अमावास्यायां तिस्रः प्रादेशमात्रीरादधाति[11]। २०। त्वे क्रतुमिति[12] रसप्राशनी[13]। २१। रसकर्माणि कुरुते[14]। २२। स्तुध्व वर्ष्मन्निति[15] प्राजापत्यामावास्यायामस्तमिते वल्मीकशिरसि दर्भावस्तीर्णे ऽध्यधि[16] दीपं धारयंस्त्रिर्जुहो-

---

षिका D (schol) अतीत्यगता (l for °त्यागता?) अत्यता (Cod °त) मौंजमतीत्यागता इत्यर्थ —

[1] This reading is conjectural and based upon the word चिक्कस 'barley flour' reported by the Amarakoça, K चिक्कशेषु, P Bh चिक्कसेषु, Ch चिक्कशेषु Bi दिक्काशेषु E D (text) and Böhtlingk's Lex चिक्कशेषु, D (schol) मुजशकलेन वेष्टिता माक्षिकेन मधुना प्रलिप्य चिकशेषु सर्वत (C d °तो) प्रक्षिप्ता तिस्र समिध आदधाति — [2] v 1 8 — [3] E P °सायपति(!), D (schol) ज्येष्ठ पुत्र पिता अवशान कारयति। अवशान गृह विभक्तमवशाययति (!) — [4] P मित — [5] D (schol) ज्येष्ठो गृह कृत्वा अत्रैव वेश्मनि अवशानसंस्कारार्थ (!) — [6] v 1 9 — So E, the remaining MSS °र्द्रपाणि, D (schol) आर्द्रपाणि (!) भूत्वा प्रक्षाल्य पाणिमित्यर्थ — [8] D (schol) धानार्थ प्रयच्छति। मन्त्रार्थ ज्ञात्वा ददामीत्येव ज्ञात्वा प्रयच्छति — [9] K P Bi प्राङ्भागम् D (schol) शानावृक्षशाखया गवादिभाग नीत्वा प्रयच्छतीति सबध। अपाकरण — [10] D (schol) अपि प्रति बध्नाति। अत्र कथ न मत्र प्रतिपन्नित्वात्। अपाकरणार्था हि शाखा प्रत्यग्नि परिचृततीति विभक्ता आत्मीया एकाग्नि प्रति शाख बध्नाति — [11] D (schol) तस्या शाखाया प्रकृतेन मंत्रेण तिस्र समिध — [12] v 2 3 — [13] K P Bi Bh °प्राशिनी D (schol) रसास्तनया प्राशत (l for रसा अनया प्राश्नंति?) इति रसप्राशनी — [14] D (schol) अन्येषा मन्त्राणा यानि रसकर्माणि रससाधनानि (Cod सर°) करोति — [15] v 2 7, D (schol) अस्या ऋच. प्रजापतिर्देवता इंद्या तद्विदिता — [16] Ch (sec. man) °ध्दधि —

ति[1] । २३ । तण्डुलसंपातानानीय रसैरुपसिच्याश्नाति[2] । २४ । एवं पौर्णमास्यामाज्येतान्[3] । २५ ।॥४॥ ॥२१॥

ऋधङ्मन्त्रस्तद्दिदासेति[4] मैश्रधान्यं भृष्टपिष्टं[5] लोहितालंकृतं रसमिश्रमश्नाति । १ । अभृष्टं[6] ग्रक्षोदुम्बरस्योत्तरतोऽग्नेस्त्रिषु चमसेषु पूर्वाह्णस्य[7] तेजसायमन्नस्य[8] प्राशिषमिति पूर्वाह्णे । २ । मध्यन्दिनस्य तेजसा मध्यमन्नस्य प्राशिषमिति मध्यन्दिने[9] । ३ । अपराह्णस्य[10] तेजसा सर्वमन्नस्य प्राशिषमित्यपराह्णे[11] । ४ । ऋतुमत्या स्त्रिया अङ्गुलिभ्यां लोहितम्[12] । ५ । यच्चैवं कामयते तस्मिन्कीलालं दधिमधुमिश्रम्[13] । ६ । संवत्सरं स्त्रियमनुपेत्य[14] शुक्त्यां रेत आनीय तण्डुलमिश्रं सम्रग्रामम्[15] । ७ । द्वादशीममावास्येति क्षीरभक्षो[16] भवत्यमावास्यायां दधिमधुभक्षस्तस्य मूत्र उदकदधिमधुपस्पूलनान्यासिच्य[17] । ८ ।

[1] D (schol) दीप प्रदीपोऽपि कर्परस्थेऽग्नौ कृत्वाभ्यासस्तण्डुलैः — [2] Ch उपरिसिच्य — [3] D (schol) आज्येनोपसिच्याश्नाति — [4] v 1 1, 2 1 — Bu भ्रष्ट°, D (schol) मिश्रधान्यानां भ्रष्टानां(!) — [6] Bu D (text) अभ्रष्ट D (schol) अभर्जित (Cod °जित) मैश्रधान्य पिष्टमेव केवल — [7] D (text and schol) °एहस्य — [8] D (text) तेजसान्न मन्नस्य — [9] D (schol) मध्यस भवयति — [10] D (text and schol) °एहस्य — [11] D (schol) प्राश्नाति [12] D (text) स्त्रियामङ्गु°, D schol) ऋतुमती (Cod °तो) गर्भकालयुता तस्या रुधिर योन्या निसृत प्रदेशनीमध्यमिकाभ्या कुलपृष्ठे अश्नाति — [13] D (schol) यत् चैव लब्धुमिच्छति तस्मिन् तत्र कत्वा कीलालं दधिमधुभ्या संमिश्र्याश्नाति — [14] D (text) स्त्रियमुपेत्य — [15] D (schol) संवत्सराते आत्मीयमुक्त शुक्त्या कारयत्युपायेन शुक्ति प्रसिद्धा सामुद्रा। तद्रेतस्तण्डुलैर्मिश्रित (Cod त रेत°) अश्नाति सम्रग्रामलाभफल भवति — [16] D (schol) द्वादशीमादि कृत्वा प्राग्ममावास्याया इति मर्यादार्थत्वात् । एतानि षोडशहानि क्षीरमश्नाति — [17] D (text) उदके, D (schol) तस्य भच यितु मूत्रे (Cod पात्रे!) °पस्पूलनानि प्रक्षिप्याश्नाति —

क्रव्यादं नाडी प्र विवेशार्मि[1] प्रजाभाङ्गिरतो[2] माय-
यैतो[3]।

आवां देवी[4] जुपाणे[5] घृताची इममन्नाद्याय[6] प्र
विशतं

स्वाहेति । ९ । निशायामाग्रयणतण्डुलानुदक्यान्मधुमि-
श्रान्निदधात्या[7,8] यवानां मङ्क्तः[9] । १० । एवं यवानुभया-
न्समोप्य[10] । ११ । त्रिवृति[11] गोमयपरिचये शृतमश्ना-
ति[12] । १२ । समृद्धमिति काङ्कायनः[13] । १३ । ममाग्ने
वर्च[14] इति सान्निकानमीन्दर्भपूतीकभाङ्गाभिः[15,16] परि-
स्तीर्य गार्हपत्यशृतं[17] सर्वेषु संपातवन्त[18] गार्हपत्यदेशे
ऽश्नाति । १४ ।

---

[1] F विवेशा° — [2] So K P Ch (prim man) for प्रजाभा( ) अ
ङ्गिरतो with double sandhi? cf the introduction, E Ch (sec man)
°गिरितो B °भाङ्गिगिररता, Bu प्रजानागिरितो — [3] E माययेतो —
[4] K Bh D देवी — [5] F जुपाणे — [6] Bü Ch E घृताचीमाम°,
Bi °चामाम°, K P घृताचीमम°, D (text and schol) क्रव्यादमिति गचणे
मन्त्रलिगात् । आवा देवी (!) जुपाणे घृताची इति पाठ । अन्नपुष्ट्ये इति
मर्यादार्थं अभावाम्नाया मचपातरविधानात् — [7] K Bu D (text and
once in schol) उदक्यान्, Ch E P Bi and D (once in schol) उद-
क्यन् — [8] P निदधाता — [9] D schol) शरदि यस्या कस्या चिद्रात्रौ
व्रीहितडुलानुदक्यामाकाय उभयानिति वचनात् । मधुमिश्रितान् कृत्वा
उदक्या (!) कृत्वा निहृति यावद्यवा (Cod यावद°) पक्वयाने (! ?)
उदके? — [10] D (schol) यथा तडुला निखाता एव उदक्या(!) कृत्वा नि-
दध्यात् आ व्रीहिपक्तेरुभयान्समोप्य — [11] K Bu Ch P Bh D (schol)
तृवृति L तृभि — [12] D (schol) इति व्याख्यात (Kauç 15 1) । साह-
पत्ने (Cod °त्स) पुष्टिकर्मत्वात् (cf Kauç. 7 2) — [13] D (schol)
सर्वकामस्येद कर्म इह वचन सूत्रादिकारात् । काङ्कायनग्रहण पू
जार्थं — [14] v 3 1 — [15] K सान्निचिकान् — [16] D (schol)
दर्भैर्गार्हपत्य पूतिकैर्दक्षिणामि भाङ्गया आहवनीय — [17] Bi गार्हपत्य°
— [18] D (schol) त्रिष्वपि संपातवत करोति —

एवं पूर्वस्मिन्नपरयोरुपसंहृत्य[1] । १५ । एवं द्रोणकलशे रसानुक्रम्[2] । १६ । ॥ ५ ॥ ॥ २२ ॥

यजूंषि यज्ञ इति[3] नवशालायां सर्पिर्मधुमिश्रमश्नाति[4] । १ । दोषो गायेति[5] द्वितीयाम् । २ । युक्ताभ्यां तृतीयाम्[6] । ३ । आनुमती[7] चतुर्थीम् । ४ । शालामङ्गुलिभ्यां संप्रोक्ष्य[8] गृहपत्न्यासाद[9] उपविश्योदपात्र निनयति[10] । ५ । इहैव स्तेति[11] वाच विसृजते[12] । ६ । ऊर्ध्वा अस्येति[13] वार्ष्मणमौदुम्बरं[14] मन्थप्रतिरूपमभिजुहोति[15] । ७ । असख्याता अधिश्रित्य सप्तागमशष्कुलीः[16] । ८ । त्वष्टा म इति[17] प्रातर्विभुञ्जमाणो[18] ऽश्नाति[19] । ९ । ज्यायु[20] वध्नाति । १० ।

---

[1] D (schol) आहवनीयमृत etc आहवनीयदेशे ऽश्नाति । उपसहार प्राशन (Cod °ना) तदपरयोरग्न्यो स्यात् — [2] D (schol) द्रोणकलश सोमपात्र तत्र रसान् कृत्वा एवमेव करोति । मात्रिकानग्नीन्परिस्तीर्येत्यादि उक्तग्रहण (cf su. 14) — [3] v 26 1 — [4] D (schol) आज्येनागहोम प्रधानहोमा(!)सर्पिषा मधुमिश्रेण [5] vi 1 1 — [6] D (schol) आभ्या समुच्चिताभ्या तृतीयामाहुति — [7] D (schol) अनुमति सर्वमिदमिति अनयानुमते स्वाहेति केचित्, Ath Paddh अनुमति सर्वमित्येकया vii 20 6 — [8] Ch E सप्रोक्ष — [9] D (schol) भक्तगृहे cf Kauç 24 15 — [10] Ch P निनयती — [11] vii 60 7 — [12] Ath Paddh इति लघुशालाकर्म समाप्त cf Kauç. 43 3 — [13] v 27 1 — [14] K Bi वारिष्माणम्, D (schol) वर्ष्महत तस्मान्निवृतो वार्ष्मण उदुवर — [15] Bi मथ D(schol) औदुम्बरात(!) कर्तव्यमित्यर्थ । तमथाकारमित्यर्थ । प्रतिरूपमष्टावरेध्मवत्(Kauç 18 34)। चत्वारो धाया इत्यादि(18 3?)चोदनासामान्यात् — [16] K Bu Pi P Bh शष्कुलो D(schol) प्रतिग्रहो पानेन द्रव्यकृता शष्कुल्य आगमशष्कुलीस्ता अमावपरिमिता अधिश्रयति । तासामग्नौ सप्त करोति अभिजुहोति । इतरा कर्तुरधिश्रपणात् — [17] vi 4 1 — [18] So Ch L Bi Bh P D (text), cf D (schol) to the next two sutras b °भुच्चमाणो, Bü विभच्यमाणो, D (schol) श्वो विभाग (!) करिष्यन्साल्पवत्समश्नाति, is the word to be corrected to विभच्यमाणो? cf विभाग in the commentary, and Kauç 38 26 note — [19] D (text) जपति — [20] E वायु, Bu यायू, D (schol) अथ प्रातर्विभुच्यमाण ज्यायु वध्नाति । ज्यायुर्ज्या (!) -

दण्डं संपातवन्तं विमृज्य[1] धारयति। ११। वायुरेना इति युक्तयोश्चिचाकर्मनिशायां[2] [3] संभारान्सपातवतः[4] करो-ति। १२। अपरेद्युर्वायुरेना[5] इति शाखयोदकधारया[6] गाः परिक्रामति। १३। प्रथमजस्य शकलमवधायौदुम्बरेणा-सिना लोहितेनेति[7] मन्त्रोक्तम्[8]। १४। यथा चक्रुरिती-क्षुकाशकाण्ड्या[9] [10] लोहितं निर्मृज्य रसमिश्रमश्नाति।१५। सर्वमौदुम्बरम्[11]। १६। यस्येदमा रज[12] इत्यायोजनानाम-पयः[13]। १७। ॥ ॥ ६ ॥ ॥ २३ ॥

उच्छ्रयस्वेति[14] बीजोपहरणम्[15]। १। आज्यमिश्रान्यपा-नुर्वेरायां कृष्टे[16] फालेनोदुह्यान्वृचं[17] काशीन्निनयति[18] नि-वपति। २। अभि त्यमिति[19] महावकाशे[20] ऽरण्य उन्नते[21]

---

[1] D (text) विसृज्य, D (schol) प्रातर्विमुच्यमाणो दण्ड विसृज्य (!) धारयति — [2] D (schol) त्वष्टा म इत्यनेन योग vı 4 1, 141 1 — [3] E सक्तयोश्चि° — [4] K P Bh सभरत D (schol) निशाया यत्र चिचाकर्म कृत तस्याह्नो (Cod तस्यान्ह) रात्राविद कर्म सभारान्वक्ष्यमाण कान् सपातवत करोति। सभारा शाखोदकशाल्यादय साधनत्वात् — [5] vı 141 1 — [6] L °दगधारया, D (schol) द्वितीये ऽहनि सपातितया शाखया उदकधारा आनयति — [7] vı 14 2 — D (schol) वर्तमाने सवत्सरे य (Cod सवत्सारत्य) प्रथमो जातो वत्स तस्य कर्णयोरधशकल (? r अध शकल?) कृत्वा मिथुन कर्णयोरित्युभयो पाटन करोति — [9] vı 141 3 — [10] Ch काण्डयष्टो° D (schol) इक्षुखण्डेन काशखण्डेन च कर्माभ्या लोहित गृहीत्वा काड्या (!) समुच्चय — [11] D (schol) शाखाशकलसु (!) आज्यधानी पात्राणि — [12] vı 33 1 — [13] D (schol) सीरा युञ्जतीत्यस्य यानि कर्माणि (Kauç 20 1) प्रततयुक्तान्यस्य (for प्रततनयु°?) सूक्तस्य भवन्ति [14] vı 142 1 — [15] D (schol) बीजकम्भिमन्त्र्य चैत्र नीयते — [16] D (schol) भूमिप्रदेशे — [17] E °द्गुह्या°, Bı °ड्डुह्या° — [18] D चीनुष्टीन् — [19] vıı 14 1 — [20] Bh D (text and (schol) माहा° — [21] D (schol) उन्नते देशे —

विमिते[1] प्राग्द्वारप्रत्यग्द्वारेष्वप्सु[2] संपातानानयति । ३ । कृष्णाजिने सोमांशून्विचिनोति[3] । ४ । सोममिश्रेण संपातवन्तमश्नाति[4] । ५ । आदीप्ते संपन्नम्[5] । ६ । तां सवितरिति[6] गृष्टिदाम[7] वध्नाति । ७ । सं मा सिञ्चन्त्विति[8] सर्वोदके[9] मैश्रधान्यम् । ८ । दिव्यं[10] सुपर्णमित्यृषभदक्षिणो[11] वपयेन्द्रं यजते । ९ । अनुवद्यशिरःपादेन[12] गोशालां चर्मणावच्छाद्यावदानकृत[13] ब्राह्मणान्भोजयति । १० । प्रोष्य[14] समिध आदायोर्ज[15] विभ्रदिति[16] गृहसंकाशे जपति । ११ । सव्येन समिधो[17] दक्षिणेन शालावलीकं संस्तभ्य जपति[18] ।१२। अतिव्रज्य समिध आधाय[19] सुमङ्गलि प्रजावति सुसीमे[20] ऽहं वा गृहपतिर्जीव्यासमिति स्थूणे

[1] D (schol) विमितं गृह — [2] K P Pu L D (text) प्राग्द्वार D (schol) प्राकद्वार इति । वहुव्रीहि, cf Kauç 34 3 — [3] D (schol) सोमखण्डानि विकिरति — [4] E °श्नाति° D (schol) सोमरसमिश्रेणाज्येन स्थालीपाकं सपातवतं कृत्वाश्नाति। अभिपवश्च सोममिश्रेणेति (Cod °णाति) वचनात्। मन्त्रलिंगं च सावीर्हि देवेति (vii 14 3) वचनात् — [5] D (schol) यदि तद्विमितं सपातवत (for °वत्) काले एवादीप्यते। ततः संपन्नं यच्चिन्तयति तत्फलं अपरिसमाप्तावपि कर्मणः ( )— [6] v 1 15 1 — [7] D (text) गृष्टी° D (schol) द्वि प्रसूता गा गृष्टि — [8] vii 33 1 — [9] Ch D (text) सर्वोदके, D (schol) यावन्त्युदकानि (Cod यावतोत्युद° प्रागादिषु तानि गृहीत्वा तस्मिन् सर्वोदके घृत स्थालीपाकं प्राश्नाति — [10] vii 39 1 — [11] D (schol) दण्डीनि यदा सर्वेषां यो वलीयान् अस्य वशाधर्मा स्युः (cf Kauç 44 1 fg) — [12] So Bu Ch E the rest शिरस्पा° Cf Kauç 64 22 81 28 — [13] K Ch E Bi °वत्माद्या°, D (schol) अधोमुखेनाच्छादयति — [14] P प्रोच्य, Bb प्राच्य, Bi प्रोच्च — [15] K Bi Bb Bü आधायो° D (schol) देशान्तर गत्वा प्रत्येत्य आरण्यान् (!) समिधो गृहीत्वा गृहसकाशे जपति । यत्रयत्रस्थ गृहाणि पश्यति तस्मिन् (Cod तस्मात्) देशे स्थित — [16] vii 60 1 — [17] D (schol) आधाय — [18] D (schol) शालाया वलीक पटल संस्तभ्य संस्पृश्य ऊर्जं बिभ्रदिति जपति — [19] D (text) आदधाति, D (schol) समिद्ग्रहण बलिक(!) निवृत्त्यर्थं — [20] K Ch P Bh E D सुषीमे, the formula occurs also in Kauç 39 6 and 76 24.

गृह्णात्युपतिष्ठते[1]। १३। यद्वदामीति[2] मन्त्रोक्तम्[3]। १४। गृहपत्न्यासादउपविश्योदपात्रं निनयति[4]। १५। इहैव स्तेति[5] प्रवत्स्यन्नवेक्षते[6]। १६। सूयवसादिति[7] सूयवसे पशून्निष्ठापयति[8]। १७। दूर्वाग्रैरञ्जलावप आनीय दर्श[9] दाशीभिरुपतिष्ठते[10]। १८। इन्द्रस्य कुक्षिः साहस्र[11] इत्यृषभं सपातवन्तमतिसृजति[12]। १९। रेतोधायै त्वातिसृजामि वयोधायै त्वातिसृजामि यूथत्वायै त्वातिसृजामि गणत्वायै त्वातिसृजामि सहस्रपोषायै त्वातिसृजाम्यपरिमितपोषायै त्वातिसृजामि[13]। २०। एतं वो युवानमिति[14] पुराण प्रवृत्य[15] नवमुत्सृजते[16] संप्रोक्षति। २१। उत्तरेण पुष्टिकाम ऋषभेणेन्द्र[17] यजते[18]। २२। संपत्कामः श्वेतेन[19]

---

[1] D (schol) पाणिना गृह्णाति — [2] xii 1 58 — [3] D (schol) सभापते (Cod स°) गृहजनप्रिय — [4] D (schol) भक्तगृह उदकपूर्णपात्र निनयति, cf Kauç 23 5 — [5] vii 60 7 (vi 73 3) — [6] K P E Bh °वेक्ष्यते D (schol) गृहाणि — [7] vii 73 11 (ix 10 20) — [8] Bū निष्ठापयति, E P Bi °ष्ठापयति — [9] D (text) दर्शन — [10] D (schol) दूर्वाग्रै सहाप अञ्जलौ कृत्वा दर्शमापयोदियोश्य (?for °पेयादि°?) दर्श कतमा दूर्वापरिमिति (?) षडर्चसूक्तत्वात, the दार्श ऋच are not defined by Darila, but judging from the fact that the hymn containing them consists of six verses (षडर्चसूक्तत्वात्) they are probably vii 81 1–6 — [11] vii 111 1, ix 4 1 Ath Paddh इन्द्रस्य कुक्षिरित्येकया साहस्र इति चतुर्विंशत्यृचेन आज्य कृत्वा वृषभ सपात्य। य इन्द्र इव देवेष्वित्येकया (ix 4 11) वृषभस्य दक्षिणे कर्णे जपेत्। लोहितेन स्वधितिनेति (vi 141 2) वत्सतरी अनुमन्त्रयते — [12] D (text) °वसृजति D (schol) अनयो सूक्तयो सैकार गा आनीय गोष्ठे अतिसृजति स्थापयति — [13] Ath Paddh and Antyesti रेतोधायै त्वेति षड्भि कल्पजैर्मन्त्रै — [14] ix 4 24 — [15] K प्रवृत्य P प्रविृत्य D (schol) पुराणो यो गोषु षड तमपनीय (Cod °तीय) — [16] K Bu °सृजति — [17] K Bū Bh and Ath Paddh omit इन्द्र — [18] D (schol) य पुष्टिमिच्छति — [19] K P श्वितेन, D (schol) संपदपूर्वलाभ। श्वेतवर्णेन यथा पौर्णमास्या यजतेद्र (?) —

पौर्णमास्याम् । २३ । सत्यं बृहदित्याग्रहायण्याम्[1] । २४ । पश्चादग्नेर्दर्भेषु खदायां सर्वहुतम्[2] । २५ । द्वितीय सपातवन्तमश्नाति । २६ । तृतीयस्यादितः सप्तभिर्भूमे मातरिति[3] चिर्जुहोति । २७ । पश्चादग्नेर्दर्भेषु कशिप्वास्तीर्य विमृग्वरीमित्युपविशति[4] । २८ । यास्ते शिवा इति[5] सविशति[6] । २९ । यच्छयान इति[7] पर्यावर्तते[8] । ३० । नवभिः शन्तिवेति[9] दशम्योदायुषेत्युपोत्तिष्ठति[10] [11] । ३१ । उद्वयमित्युत्क्रामति[12] । ३२ । उदीराणा इति[13] त्रीणि पदानि प्राङ्ग्वोदङ्ग्वा[14] बाह्येनोपनिष्क्रम्य यावत्त इति[15] वीक्षते[16] ।३३। उन्नताच्च[17] । ३४ । पुरस्तादग्नेः सीरं युक्तमुदपात्रेण सपातवतावसिञ्चति[18] ।३५। आयोजनानामप्ययः[19] ।३६। यस्यां सदोहविर्धाने इति[20] जुहोति वरो मे[21] आगमिष्यतीति[22] ।३७।

[1] xii 1 1, D (schol) मार्गशीर्षपौर्णमास्या   यस्या सदोहविर्धाने इति (xii 1 58) जुहोतीति (cf su. 3) यावद्ग्रहण। अत्रापि न गन्धप्रवादा (xii 1 23—25, cf Kauç 13 1?) न निष्ठीवादलिंगमन्यकर्मत्वात् (??) गन्धप्रवादाभिरलकुर्वते। शुद्धा न आप इति (xii 1 30) निष्ठीव्येति च (cf Kauç 58 7) — [2] Bh °ह्रुत, D (text) °ह्रुति, D (schol) गर्ते दर्भानास्तीर्य स्थालीपाक — [3] D (schol) स्थालीपाकाद्याभि सप्तभिर्ऋग्भि सत्य बृहदित्याभि । भूमे मातरिति षाष्ठ्या, xii 1 1—7 and 63 — [4] xii 1 29 D (schol) वेदिस्तरणदर्भेषु कशिपु तृणमय (Cod स्तृ°!) प्रस्तरणा(!) गुगुलिकाया (!) तदास्तीर्य — [5] ix 2 25 — [6] D (schol) कशिपुनि — [7] xii 1 34 — [8] D (schol) स्वपत्तनमावर्तते — [9] xii 1 1—9 (? cf sūtras 24—27) and xii 1 59 — [10] Bu दशम्यामु° — [11] ii 31 10 — [12] vii 53 7 D (schol) शयनादुत्थित अनया गच्छति — [13] xii 1 28 — [14] Ch E Bi I u उदग्वा — [15] xii 1 33 — [16] E P Bh वीक्ष्यते — [17] D (schol) उत्तरस्थल तदारुह्य गमित्वोदते — [18] D (schol) सत्य बृहदिति सपातमचा प्रकृतत्वात्, xii 1 1 — [19] D (schol) to Kauç 13 1, सीरा युजतीत्यस्य यानि कर्माणि (Kauç 20 1 प्रतत युक्तान्यस्य (for प्रततनयु°?) सूक्तस्य भवति — [20] xii 1 38 — [21] Bi Ch (sec man) मा — [22] D (schol) वरो वरणीयो (Cod °र्यो) ऽर्थं मम भवेत् —

यस्यामन्नमित्युपतिष्ठते[1]। ३८। निधिं बिभ्रतीति[2] मणिं हिरण्यकामः[3]।३९। एवं विद्वा[4]। ४०। यस्यां कृष्णमिति[5] वार्षिकृतस्याचामति[6,7] शिरस्यानयते[8]। ४१। यं त्वा पृषती रथ इति[9] द्यौः पृषत्यादित्यो रोहितः[10]। ४२। पृषतीं गां ददाति[11]। ४३। पृषत्या क्षीरौदनं सर्वहुतम्[12]। ४४। पुष्टिकर्मणामुपधानोपस्थानम्[13]। ४५। सलिलैः[14] सर्वकामः सलिलैः सर्वकामः। ४६। ॥ ७ ॥ ॥ २४ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे तृतीयो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] xii 1 42; D (schol) भूमिमुपतिष्ठते आत्मनेपदात् — [2] xii. 1. 44 — [3] D (schol) उपतिष्ठते प्रकरणात्। मणिमयः हिरण्य सुवर्णं (!) — [4] So P Bh D; K विद्वा यस्यां with the syllable द्वान् over the line between the two words, Bi वि त्वा and the syllable द्वां over the line between the two, Bb Bi D (text) विद्वान्; D (schol) प्रार्थ्यापि मणि हिरण्यं साभ्यामेवोपतिष्ठते — [5] xii 1 52 — [6] Bü वार्षि°, Bh वार्ष कृतस्य — [7] K °चामयति — [8] Bh °नयति, D (schol) निर्ऋति वार्षकृत (Cod °वावर्ष°) शिरसि करोति पूर्वश्रेयमतस्नातनमंत्र (Cod °स्नानन°) — [9] xiii. 1 21 — [10] D (schol) य त्वा पृषती रथे प्रष्टिर्वहति रोहितेति (xiii 1 21[ab])। अत्र का पृषती को वा रोहित इति तत्कथयति। द्यौः पृषती ज्ञेया। आदित्यो रोहितः — [11] D (schol) ब्राह्मणाय . षड्भिरर्धर्चैः (xiii 1. 21—26?) — [12] D (schol.) पृषत्याः क्षीरे ओदन शृत सर्वहुत षड्भिरपि सकृद्धोतव्यः। अत्र देवता विधान — [13] D (schol) पुष्टिकर्माणि येषा मन्त्राणां ते पुष्टिकर्माणः। तेषा मन्त्राणा उपधानोपस्थाने पूर्वाधिकारोक्ते भवतः। चित्राकर्मादीनि (Kauç 18 19) च पुष्टिकर्माणि पूर्वाधिकारात्. — [14] For the सलिलगण see Kauç 18 25, note; D (schol) तै. समुच्चितैरुपधानोपस्थाने कार्ये सर्वाणि फलानीच्छता.

॥ ओं ॥

अथ भैषज्यानि[1] । १ । लिङ्ग्युपतापो[2] भैषज्यम्[3] । २ । वचनादन्यत् । ३ । पूर्वस्योदपात्रेण[4] संपातवताङ्क्ते[5] । ४ । वलीर्विमार्ष्टि[6] । ५ । विद्मा शरस्यादो यदिति[7] मुञ्जशिरो रज्ज्वा बध्नाति[8] । ६ । आकृतिलोष्टवल्मीकौ परिलिख्य[9] पाययति । ७ । सर्पिषालिम्पति । ८ । अपिधमति[10] । ९ । विद्मा शरस्येति[11] प्रमेहणं बध्नाति[12] । १० । आखुकिरिपू-

---

[1] E भैषजानि, D (schol) वच्याम इति वाक्यशेष (Cod °विशेष)। द्विप्रकारा व्याधय आहारनिमित्ता अशुभनिमित्ताश्चेति। तत्र आहारवैषम्यसमुत्थाना आयुर्वेद(?)चकार अधर्मसमुत्थाना तु शास्त्रमिदमुच्यते — [2] D (schol) व्याधिलिंगिन उपतापकर्म — [3] Bu भिषज्य, Bu भिषज्य, D (schol) यन्नमर्यति तल्लिग तदस्यापिपि (!for °स्यापि?) व्याधे स लिंगी तस्योपतापकरण कर्म भैषज्यमिति ज्ञेय। उपतापो (! for °प-?) विनाशभैषज्यत्वात् — [4] D (schol) ये त्रिपप्तीयेन १ 1 — [5] K Ch E P Bi D (text) सपातवताते, Bb °ताङ्गे, D (schol) व्याधितमङ्क्ते प्रोक्षति। सर्वभैषज्य विपलिम्यभावात् — [6] All MSS वलीर्वि°, D (schol) वलियनम्मार्ष्टि(?)। सर्पादिदृष्टवान् (Cod °दृष्ट°)। दक्षिणेन पाणिना वलिरोगानिति च — [7] १ 2 1, ११ 3 1 (et al) — [8] D (schol) मुञ्जशिर पुलाधाग्काष्ठसूत्रे प्राप्त रज्ज्वेत्युच्यते। मुञ्जरज्जुरेव सनिधानात्। अतिसारभैषज्यमास्रावशब्दस्य (१ 2 4 ११ 3 2) तद्वादित्वात् (Cod तद्वावि°) — [9] D (schol) परिलिखन चूर्णीकरण — [10] K B D (text) °धमिति, D (schol) अपाने धमति अतिसारिणा (Cod सारिणा) — [11] १ 3 1 — [12] D (schol) प्रमेहण हरितक्यादिभेदनीय द्रव्य तद्बध्नाति। मूत्रपुरीषप्रतिबधे —

तीकमथितजरत्प्रमन्दसाव्रस्कान्पाययति[1][2]। ११। उत्तमाभ्यामास्थापयति[3]। १२। यानमारोहयति[4]। १३। इषुं विसृजति[5]। १४। वस्तिं विध्यति[6]। १५। वर्तिं[7] विभेत्ति[8]। १६। एकविंशतिं यवान्दोहन्यामङ्गिरानीय द्रुघ्नीं जघने संस्तभ्य फलतो ऽवसिञ्चति[9]। १७। आलविसोलं[10] फाएटं पाययति[11]। १८। उदावर्तिने च[12]। १९। अन्वयो यन्ति वायोः पूत इति[13] च शान्ताः[14]। २०। उत्तरस्य[15]

---

[1] K E B1 आप्र॰; P Bh आप्रु॰. — [2] P पूतिक्त, D (text and schol) आखुकिरिपूतिमथितजरत्प्रमदो जीर्णेन्दुकः सात्रस्को द्रव्यांतरे आखुकिरियादिभि (!) अङ्गिरालोड्याभिमन्त्र्य — [3] D (schol) अस्य सूक्तस्योत्तमाभ्यामृग्भ्या (i. 3. 8, 9) पुटकानुवासनाद्दाति (I for °वासनमाद्दाति) तस्योपाय आयुर्वेदोक्त. . । आखुकिर्यादिसाधनप्रत्ययार्थं — [4] D (schol) यानमश्वादि त संमत्यारोहयति — [5] D (schol) धनुषा व्याधित प्रति भयोत्पादनाय — [6] D (schol) शिश्न(!)निर्वासयति (Cod °सपति) सूक्तांते मंत्रलिंगात्. — [7] So K P D (text); E वर्तिं; Cb Bū B1 D (schol) वर्तं (cf. i 3 7· प्र ते भिनद्मि मेहन वर्त्रं etc) — [8] So Bh alone; K Bū Cb E P B1 विभेति; D (text) विभेदिति; D (schol.) वर्तं मन्त्रविल कुमारीवद्विकासयति। सूक्तान्ते Is the word to be emended to विभिनत्ति or विभेदति, from the root भिद् and preposition वि? — [9] D (schol) सूक्तांते। . द्रुघ्नी ययाद्या (I for °द्यो?) ग्रहुर्हत्स्ता (Cod °स्त) व्याधितस्य जघने संरोप्य यतः फलं ततो ऽवसिंचति . . . द्रुघ्नी च संस्तंभने संस्कारकर्मत्वात् — [10] K P E B1 Bh D (text and schol) विश्लो॰; Cb Bū विसो॰. — [11] D (text) पाटं पाटयति (!); D (schol) आल गोधूमव्याधि (Cod गोधूमो)। विश्रं पद्मकंदः। उलं कस्तुकं- (' for कस्तुरिका-?) शाक (Cod °शार्कं) तत्पाटयित्वा (I for फाटयित्वा) पाययति — [12] D (schol.) उदावर्तो (Cod. °र्ता) यस्य सो ऽयं उदावर्ती तस्मै उदावर्तिने। प्रमेहणादीनि कर्माणि भवंति। आच्छादन च मध्यमपातात्। उदावर्तः पुरीषस्य गोलकभाव. — [13] i 4 1; vi. 51 1, cf the two शान्तिगण, Kāuç 9. 2, 4 — [14] D (schol) समिध आदधाति स्त्रीलिंगात्। सर्वभैषज्यं; cf. D (schol) to Kāuç. 6 37. — [15] D (schol) वायोः पूत इत्यस्य (vi. 51. 1) सोमसंमिश्राः समिध आदधाति सर्वभैषज्य —

ससोमाः ।२१। चातनानामपनोदनेन[1,2] व्याख्यातम् ।२२। चपुसमुसलखदिरताष्टाधानामादधाति[3,4] । २३ । अयुग्मा- ग्खादिराञ्छङ्कूनश्नौ[5] नि विध्येति[6] पश्चादग्नेः समभूमिं[7] नि- हन्ति[8] । २४ । एवमायसलोहान्[9] । २५ । तप्तशर्कराभिः श- यन[10] राशिपल्याणि[11] परिकिरति । २६ । अमावास्याया सकृद्गृहीतान्यवाननपहतानप्रतीहारपिष्टानाभिचारिकं प- रिस्तीर्य[12] ताष्टाघेध्म[13] आवपति । २७ । य आगच्छेत्[14] ब्रू- याच्छरणसुल्बेन जिह्वां निर्मृजानः शालायाः प्रस्कन्दे- ति[15] । २८ । तथा कुर्वन्ननाद्ये हूवाने[16] । २९ । वीरिणतू-

---

[1] For the pratikas of the चातनगण see Kauç 8 25 — [2] D (schol) चातनाना प्रतीकाना अपनोदने (!) कर्म कथित (Cod °ते) प्रत्येतव्य। प्रतीक विकल्प षष्ठीनिर्देशात् । अपनोदन आरे ऽसावस्मदस्तु (I 26 1) इत्यप- नोदनफलत्वात् (Kauç 14 14)। आवपनमात्रनिर्देश एकवचनात् । पि शाचगृहीतभैषज्य लिङ्गुपतापवचनात् — [3] Bh °घदिर° (for खदिर) — [4] Ch ताष्टाद्यानाम्, D (text) ताष्टधानाम्, D (schol) ताष्टाद्य (!) सर्षप (Cod सर्पिष)। द्रव्यविकल्प साधनत्वात् । पिशाचचातनमेव, cf Çantikalpa 21 — [5] Bh खादिरा, the rest ग्वादिराञ्छ° — [6] v 9 4 — [7] Ch E P °भूमि — [8] D (schol) निहन्ति सर्वचातनप्र तीकविशेष । शेषकर्मत्वात् एत वो युवानमिति (IX 4 24) कर्मवत् (Kauç 24 21) — [9] D (schol) कीलकान्खादिरवन्निहन्यात् पश्चादग्ने समभूमि — [10] Ch Bu E P Bi शयन — [11] P °पल्यानि, D (schol) तप्तशर्कराभि पिशाचगृहीतस्य शयन सर्वत किरति धान्यराशिपल्य च — [12] D (schol) दक्षिणेन हस्तेन तत्प्रतिहत्याप्रतिहत्य (! for °हृ°) पिनष्टि शरमय बर्हि उभयत परिस्तीर्य (Kauç 47 1) — [13] D (text) ताष्टधेध्म, Cb E P Bi ताष्टाद्येध्म, D (schol) ताष्टाद्य सर्षप । ता ष्टाद्या (!) इध्मा यस्य अपि — [14] D (text आगच्छते, D (schol) आ- वपने क्रियमाणो (Cod °ण) यो ग्रहविशेष आगच्छेत् स वक्तव्य (Cod सक्त°) — [15] D (schol) अय मन्त्र प्रैष — [16] K कुर्वन्ननाद्ये, P कु र्वन्यनाद्ये D (schol) तथा कुर्वन्नना (!) यदि प्रैषार्थं न (Cod भ) करोति ततो ऽसा अना (!) अमुष्यातिवीर्य (Cod अमुष्यो°) इत्यर्थ । अपगतो ग्रह इति। आवपतीति हविर्ग्रहणे। ग्रहार्थं अना इति तत्पुरुष । हूवान प्रैषाद्यकरण। करोमि अवचन —

लमिश्रमिङ्गिड प्रपुटे[1] जुहोति । ३० । इध्मावर्हिः शालायामासजति[2] । ३१ । अपरेद्युर्विकृत्ते पिशाचतो रुजति[3] । ३२ । उक्तो होमः[4] । ३३ । वैश्रवणायाञ्जलिं कृत्वा[5] जपन्नाचमयत्यभ्युक्षति[6][7] । ३४ । निरुल्मुके संकर्षति[8] । ३५ । स्वस्त्याद्यं[9] कुरुते । ३६ । अथ देवानामित्येकविंशत्या[10] दर्भपिञ्जूलीभिर्वल्मीकैः[11] सार्धमधिशिरोऽवसिञ्चति । ३७ । ॥ १ ॥ ॥ २५ ॥

[1] Ch (prim man) and Pet Lex. sub इङ्गिड read प्रपुटेन, D (schol) पुट दृढ अहस्तादिहोमत्वात् — [2] D (schol.) पूर्वस्मिन्नहनि इध्मार्थं वर्हिषश्च (!) तस्या शालायामावध्नाति — [3] So K Bh, Ch रुधीगति P रजत्यतु॰, Bi रुजैयितु॰ Bu E D (text) रुगिति, D (schol) अन्यथाकारमिध्मावर्हिषं पिशाचात्पीडाल्लोति (?Cod पिशाचात्पीड(सी) ञेय। नापगत इति ञेय तस्मिन्नुर्जति (Cod ॰म्रुजति) पिशाच (Cod ॰चे) — [4] D (schol) यथातरवचनात् अस्य होमस्येध्मावर्हिष शालायामासक्त (?Cod. छालामाशक्त) — [5] D (schol) चातमानामेव (Kauç. 8 25) नमस्कार कृत्वा — [6] D (text) ॰चामयत्य॰ — [7] K ॰भ्युच्यति, D (schol) पिशाचगृहीत अभ्युचयति (!) — [8] D (schol) उल्मुक योल्मुके परस्पर कर्षति — [9] D (schol.) निशि स्वस्त्ययन कुरुते The ganamala (Ath Pariç 34 11) assembles under the head of स्वस्त्ययनगण the following hymns and verses अमू पारे पात न इन्द्रा पूषणा । त्वष्टा मे दैव्य येन सोमा नमो देववधेभ्यो ऽभयम् (cf the second अभयगण, Ath Pariç. 34 29, Kauç 104. 3) । मित्रावरुणावुप प्रागा त्सहस्राचो ऽर्गमित्र नो अधरवमो मुत्युवृहस्पतिर्न परि पातु त्वमू षु चा तारमिन्द्रम् । इन्द्र सुत्रामा स सुत्रामा आ मन्द्रैरिन्द्र मर्माणि ते । वर्म मे द्यावापृथिवी ऐन्द्राग्न वर्म गिरयस्ते यत्ते मध्ये यास्ते प्राचीर्मा न पश्चादिति स्वस्त्ययनानि॥११॥ The pratikas are i. 27 1, vi 3 1, 4 1, 7 1 13. 1, r 24 5 vi 37 1, 40 3, 93 1, vii 51 1, 8. 1, 86 1, 91 1, 92 1, 117 1, 118. 1, viii 5 15 (xix. 20 4), viii 5 19, xii 1 11 17 31, 37 Daç Kar (Kauç. 137 4, note) introduces the description of the ajya tantra by a स्वस्तिवाचन employing some of the hymns of this gana namely, vii 8. 1, 86 1, 117 1, 118. 1, xix. 68 1, cf also Kauç 8 2 — [10] i 10 1 — [11] Ch वल्मीके, E वल्मिकै, D (schol.) सह वल्मीकैरुपशिरसि अवसिचति । वल्मोदरिण । स्त्रीव्याधितावालुतावदसिक्तावितिं कर्तव्य (Kauç. 7 17)

जरायुज[1] इति मेदो मधु सर्पिस्तैलं पाययति। १। मौञ्जप्रश्नेन शिरस्यपिहितः[2] सव्येन तितउनि[3] पूल्यानि धारयमाणो दक्षिणेनावकिरन्व्रजति[4] । २। सव्येन तितउप्रश्नौ[5] दक्षिणेन ज्यां दूर्भीम्[6] । ३ प्रैषकृद्यतः[7] । ४। यत्रैनं व्याधिर्गृह्णाति तत्र तितउप्रश्नौ निदधाति[8] । ५। ज्यां च[9] । ६ आव्रजनम्[10] । ७। घृतं नस्तः[11] । ८। पञ्चपर्वणा

---

[1] i 12 1, this pratika and a number of those occurring in the following kandikas are collected in the gaṇamala (Ath Pariçista 34 7) under the head of the तक्मनाशनगण ॥ जरायुज प्रथमो यद्‌‌ग्निरुदगता दशवृक्ष मुञ्च चेचियात्त्वा हरिणस्य रघुष्यदो मुञ्चामि त्वा भवाशर्वौ मन्वे वा यो गिरिषु द्विवे स्वाहास्मितक्मानमपेरिवास्राव मा पापमन्सृजाव ज्यामिव वरणो वारयाता इम यव विद्रधस्य बलासस्य नमो रूरायेति द्वे शीर्षामयमिति तक्मनाशनानि ॥ ७ ॥ The pratikas are i 12 1, 25 1, ii 8 1, 9 1 10 1, iii 7 1 11 1 ii 28 1 v 4 1, 9 1 22 1 vi 20 1, 26 1, 42 1, 85 1, 91 1, 127 1, vii 116 1, i 4 10 D (schol) सर्वं सूक्त मृगारैर्मुचेत्यक्रमभेदात् (cf Kauç 27 34) भेदानि (?, प्रसिद्धानि। प्रतिद्रव्य कर्मभेद Darila fol 7a 1 6 जरायुज इत्यादीना दोषोपशमनमाचवर्णिक फलदोषेण सयुज्य विधानात् (Cod विधात्)। त्रिष्णुपताप इति भैषज्येषु वचनात् (Kauç 25 2) — D (schol) मुञ्जनिवृतेन मश्ना (!) शिरसि प्रक्षादित प्रश्न उष्णीष गुग्गुलिका (?) — [3] So Bu K (prim man), K (sec man) ChPBiBh D (text) तितउनि, D (schol) तितउस्थितानि (!) पूल्यानि नितउ सक्तुगालन पूल्यानि (Cod पूज्यानि) जला (!for लाजा ?) — [4] D (schol) ग्रामभुवमरण्यभुवन च — [5] Ch (sec man) D (text) तितऊ° (in the manner of a Vedic dvamdva) — [6] D (schol) धारयमाण कर्ता व्रजति। दुर्भीं यस्या च्युतेनेषुना कश्चिद्यातित (! for कश्चिद्यातीत ?) — [7] D (schol) प्रैष ददातीति प्रैषकृत्। अतश्चाव्रज (!) cf su 7 — [8] D schol) व्रजता यत्र देशे व्याधि सुष्ठु भवति तत्र तितउप्रश्नौ स्थापयति कर्ता। अतश्च व्याधित कर्तुरग्रत (Cod कुतुर°) प्रैषकृत् इति — [9] D (schol) कर्ता स्थापयति तचैव — [10] So P, D (text) आव्रज (cf the schol to sû 4) the rest आव्रजतम्, D (schol) प्रैष प्रैषकृत प्रवसारावदेश यावद्गच्छति निधाने मन्त्रो मन्त्रलिङ्गाच्छिरोरोगभैषज्य — [11] D (schol) करोतीति वाक्यशेष (Cod °विशेष)। घृत नस्य स्वादभिमन्त्र्य —

ललाटं संस्तभ्य जपत्यमूर्या इति[1]। ९। पञ्चपर्वणा[2] पांसुसिकताभिः[3] परिकिरति। १०। अर्मकपालिकां[4] बध्नाति। ११। पाययति। १२। चतुर्भिर्दूर्वाग्रैर्दधिपललं[5] पाययति। १३। अनु सूर्यमिति[6] मन्त्रोक्तस्य लोममिश्रमाचमयति[7]। १४। पृष्ठे चानीय[8]। १५। शङ्कुधानं चर्मण्यासीनाय दुग्धे संपातवन्तं बध्नाति[9]। १६। पाययति[10]। १७। हरिद्रौदनभुक्तमुच्छिष्टानुच्छिष्टेना[11] प्रपदात्प्रलिप्य मन्त्रोक्तानधस्तल्पे हरितसूत्रेण सव्यजङ्घासु बद्धावस्थापयति। १८। प्रपादयति[12]। १९। वदत[13] उपस्थापयति। २०। क्रोडलोमानि जतुना संदिह्य जातरूपेणापिधाय[14]। २१। नक्तंजाता सुपर्णो जात इति[15] मन्त्रोक्तं

---

[1] ı 17. 1 (et al.), D (schol) पंच पर्वाणि यस्य दण्डस्य स पञ्चपर्वा तेन रोगिणं संस्तभ्य ललाटं जपति — [2] D (text and schol) omits this word. — [3] K Ch Bı P पांशु°; D (schol) पासुवत् स्वल्पधूलिः सिकता वालुका परिकिरणं — [4] D (schol) अर्मकपालिकाग्निः। संयोगात्पिठरादेः (?)। सकलं पतित केदार पर्वट (!) इति केचित्. — [5] D दूर्वाग्रैः सह — [6] ı 22 1 — [7] Ch D (text) °चामयति, D (schol) मंत्रोक्तस्य रक्तवर्णो गौ तस्य लोमाभिमिश्र्य आचामयति। व्याधितपुरस्कृत भैषजं — [8] D (schol) गोपृष्ठे उदक सगृहीत्वाचमयति — [9] D (schol) शकुधान चर्मणो विस्ताराय कीलकबधः शंकुस्थापनमित्यर्थः। तत्रैव चर्मण्युपविष्टाय चोरस्थं संपातवंतं कृत्वासुराय बध्नाति — [10] D (schol) तद्दुग्धं पाययति रोगिणं — [11] Ch उत्तिसष्टेन; cf D (schol) to Kauç 47 37 — [12] D (schol) मंत्रोक्तान् त व्याधितं कानिचित्पदानि कर्मांतरतुल्यत्वात् पूर्वं पपाद प्रयच्छतीति परिभाषायाश्चार्थत्वात् (Kauç 7 18) — [13] D (schol) तचतचस्थान्मन्त्रोक्तान्वदतः श्रुत्वा उपस्थापयति। सूक्तेन व्याधित। के मन्त्रोक्ता शुक्राः (! for शुकाः; cf. ı 22. 4 and Indische Studien ıv 415, end) प्रसिद्धाः (Cod °द्ध.) रोपणाका (Cod °णाका) हरिद्रवर्णाः चिटका (!) हरिद्रवर्णाः पीताचिटकाः (cf ı 22. 4) — [14] D (schol बध्नाति। यथांतरत्वात्। . शकुधानं चर्मण्याधाय दुग्धे संपातवंत बध्नाति। अत्र बध्नातिग्रहणं कृत. — [15] ı 23 1; 24 1 —

पाले[1] ऽन्वक्तानि। ३०। तितउनि[2] प्रतीपं गाहमानो वपतीतरो ऽवसिञ्चति पश्चात्[3]। ३१। आमपात्र ओप्यासिच्य मौञ्जे त्रिपादे वयोनिवेशने प्रबध्नाति[4]। ३२। अघद्विष्टा शं नो देवी वरणः पिप्पली विद्रधस्य या बभ्रव इति[5]। ३३। उपोत्तमेन पलाशस्य चतुरङ्गुलेनालिम्पति[6]। ३४। प्रथमेन मन्त्रोक्तं बध्नाति[7]। ३५। द्वितीयेन[8] मन्त्रोक्तस्य संपातवतानुलिम्पति[9]। ३६। तृतीयेन मन्त्रोक्तं बध्नाति[10]। ३७। चतुर्थेनाशयति[11]। ३८। पञ्चमेन वरुणगृहीतस्य मूर्ध्नि संपातानानयति[12]। ३९। उत्तमेन

---

[1] Bi कपाल, D (schol) यहगृहीतस्य शिरसि दर्भाधारकं कृत्वा तन्नागारकपाल (? for तचा°) करोति। तत सर्वसुरभिचूर्णान्यन्वक्तानि कृत्वा शेषेण प्रलिपति (cf su 29) — [2] So only D (text and schol), the remaining MSS तितऊनि — [3] This division is according to D (text), D (schol) नद्दीप्रतीप विलेडयमानो (? for विलोड°?) तितउनि सर्वसुरभिचूर्णानि द . . . . [4] D (text) द . . . . सुरभिचूर्णा° . . . . मातृनाम्नोरन्यतरेण सूक्तेन — [5] ii 7 1, 25 1, vi 85 1, 109 1, 127 1 viii 7 1 the same list of pratikas occurs in the ganamala (Ath Par 34 24) bearing the title इति गणकर्मागणो (? all MSS) भैषज्यस्य भवति D (schol) एतेषां कर्माणि सपाताभिमन्त्रणानि यथा कारणभाव — [6] D (schol) उपोत्तम विद्रधस्येति अनेन (vi 127 1) पलाशस्य काष्ठेन पिष्टेनालिम्पति विद्रध पृथकवचन लिंगेन उपतापार्थ पचमाधिकारवचने ऽस्यापि वरुणगृहीतभैषज्यत्व स्यात्, cf su 39 — [7] D (schol) अघद्विष्टेत्यनेन सूक्तेन (ii 7 1) सपातवत यव कृत्वा पुन सूक्तेन बध्नाति। फलमणि पिशाचनाशन — [8] D (schol) श नो देवो पृश्निपर्णीति (ii 25 1) एतेनाप्सुमत्या (Cod °समत्या?) सपातवत्करण। ततो ऽनुलेपन पिशाचनाशन — [9] E K P Bh सपातवतावसिचत्यनुलिपति — [10] D (schol) वरणो वारयाता इत्यनेन (vi 85 1) वरणमणि बध्नाति। यक्ष्मनाशन — [11] D (schol) पिप्पलो चिप्तभेपजोत्यनेन (vi 109 1) पिप्पली सपातवती कृत्वा पुन सूक्तेनाशयति। चिप्तभैषज्य — [12] D (schol) विद्रधस्य बलासस्येत्यनेन (vi 127 1) वरुणगृहीतो जलोदरी (Cod °रि) —

शाकलम्[1] । ४० । उद्गातामित्याशावयति वहिः[2] । ४१ । अपेयमिति[3] व्युछन्त्याम्[4] । ४२ । बभ्रोरिति[5] मन्त्रोक्तमाकृतिलोष्टवल्मीकौ परिलिख्य जीवकोषण्यामुत्सीव्य बध्नाति[6] । ४३ । ॥ २ ॥ ॥ २६ ॥

नमस्ते लाङ्गलेभ्य इति[7] सीरयोगमधिशिरो ऽवसिञ्चति[8] । १ । नमः सनिस्रसाक्षेभ्य इति[9] शून्यशालायामप्सु[10] संपातानानयति । २ । उत्तर जरत्खाते सशालातृणे[11] । ३ । तस्मिन्नाचमयत्याशावयति[12,13] । ४ । दशवृक्षेति[14] शाकलः[15] । ५ । दश सुहृदो[16] जपन्तो ऽभिमृशन्ति । ६ । क्षे-

---

[1] D (text) उपोत्तमेन शाल(!), D (schol) या बभ्रव इत्यनेन (viii 7 1) शकलो बध्य प्रथम सपात्य ब्रह्मणा तेजसेति (Cod तेसेति, x 6 30) दशाना शातवृचाणा शकलानीति शाकल (Kauç 13 5 27 5) । यद्यादिभैषज्य — [2] ii 8 1 (cf the तक्मनाशनगण su 1, note), D (schol) चेचियसगृहीतस्य (Cod चचिय॰) भैषज्य गृहाद्बहि । आशावयत्यृचा — [3] ii 8 2 — [4] D (schol) प्रभातसमये आशावयति — [5] ii 8 3 — [6] D (schol) कि मन्त्रोक्त । बभ्रुवर्णस्यार्जुनस्य तस्य काडशेप(! for ॰विशेष) यवपलालीति यावतिलपिञ्जोति तिलकुरुलक (?) । आकृतिलोष्टवल्मीकौ प्रसिद्धौ । परिलिख्य सचूर्ण (Cod ॰चूर्म) जीवकोषणो जीवत पशोश्चर्माकस्थलिका तस्या प्रक्षिप्य उत्सीव्य सूच्या बध्नाति । चेचियभैषज्य । चेचिय कालो व्याधि — [7] ii 8 4 — [8] D (schol) हल युक्त गोभ्या । चेचियरोगिण शिरस उपरि कृत्वावसिचत्युदपात्र — [9] ii 8 5 — [10] D (schol शून्ये गृहे — [11] D (schol) जीर्णे गर्ते तस्य एव शालायास्तृणानि प्रक्षिप्य उत्तरसंपातानानयति — [12] E D (text) ॰चामयति, D (schol) जरत्खाते अवस्थित चेचियगृहीतमाचामयति सपातोदकेन — [13] D joins आशावयति to the next sutra — [14] ii 9 1 cf the तक्मनाशनगण Kauç 26 1, note — [15] D (schol) दशाना शातवृचाणा शकलानीत्यथ (Cod शालानो॰) शाकलो मणि (cf Kauç 13 5 26 40) — [16] E दशसुहृतो which is accepted by Roth in Grill s Hundert Lieder des Atharva-Veda p 50 as दशसु हृतो, D (schol) अथवा दश मित्रा(!) जपत एतत्सूक्त (Cod एतएत्सूत्र) अभिमृशति पिशाचगृहीत (Cod ॰ता) —

चियास्त्वेति[1] चतुष्पथे काम्पीलशकलैः पर्वसु[2] बद्ध्वा पिञ्जूलीभिराप्लावयति । ७ । अवसिञ्चति[3] । ८ । पार्थिवस्येत्युद्यति[4] पृष्ठसंहितावुपवेशयति [6] । ९ । प्राङ्मुखं व्याधितं प्रत्यङ्मुखमव्याधितं शाखासूपवेश्य वैतसं चमसं उपमन्थनीभ्यां तृणागृहीतस्य शिरसि मन्थमुपमथ्यातृपिताय प्रयच्छति । १० । तस्मिंस्तृष्णां[8] संनयति । ११ । उद्धृतमुदकं पाययति[9] । १२ । सवासिनाविति[10] मन्त्रोक्तम्[11] ।१३। इन्द्रस्य या महीति[12] खल्वङ्गानलाण्डून्हननान्घृतमिश्रान्जुहोति[13 14 15 16] ।१४। बालान्कल्मापे काण्डे[17] सव्य परिवेष्य संभिनत्ति[18] । १५ । प्रतपति[19] । १६ । आद-

---

[1] ॥ 10 1, cf the तक्मनाशनगण Kauç 26 1 — [2] D (schol) व्याधित गात्रसंधिषु (Cod गायत्रसंधिषु) — [3] D (schol) अथवा अवसिचति — [4] ॥ 29 1 — K °सहता उप° P सहता उप°, Bh सहतावुप°, Ch D (text) संहितामुप°, E Bi संहितामुप° Bü संहितावुप°, D (schol) उद्यति भगवति सवितरि व्याधितौ पृष्ठसंबन्धावुपवेशयति — [6] D does rot divide a sutra here — [7] D (schol) वैतसोषु शाखासूपवेशयति व्याधित वैतसे चमसे सक्तून् कृत्वोदक प्रक्षिप्य वैतसोभ्या तृणागृहीतस्य शिरस्याधाय चमसमुपमन्नाति (? for °माश्नाति) तमुपमथ्याव्याधिताय (Cod मथ्याव्याधिता) प्रयच्छति — [8] K तृष्णाम्, Bi तृष्णात् D (schol) तस्मिन्नव्याधिते तृष्णा सक्रामयति — [9] D (schol) अभ्यावर्तस्य उदक पाययति । अप्सु वावस्थित — [10] ॥ 29 6^c — [11] D (schol) समानवसनौ भूत्वा मद्य पिबेते इत्यर्थ — [12] ॥ 31 1 — [13] D (schol) खल्वगा कृष्णवर्णका — [14] K अल्गूडून्, P अल्गाडून्, Bi Bh D (text) अल्गाडून्, D (schol) अलाडव कृमिविशेष । एककृमिकमिति प्रसिद्ध । उत्तराणि सर्वक्रिमीणा, Ch B L P and AV ॥ 31 2, 3, as above, cf sutra 26, note — [15] K P Bu हननाह्व°, Bi हननात्, Bh हनना — [16] KBu C P Bi °मिश्रा, Ch D मिश्रान्जु — [17] D (text) कल्माष काण्ड्रेन, D (schol) कृमिणो बालान् गृहीत्वा कल्माषवर्णे शरे (Cod सरे) — [18] D (schol) सभिनत्ति: जर्जरीकृतान् (Cod °ता) — [19] D (schol) अपौ । पुन सूक्त —

धाति[1]।१७। सव्येन दक्षिणामुखः पांसूनुपमथ्य[2] परिकिरति।१८। संमृद्गाति[3]।१९। आदधाति[4]।२०। उद्यन्नादित्य[5] इत्युद्यति गोनामेत्याहासाविति[6]।२१। सूक्तान्ते हता इति[7]।२२। दर्भैरभ्यस्यति[8]।२३। मध्यन्दिने च।२४। प्रतीचीमपराह्णे[9]।२५। वालस्तुकामाछिद्य[10] [11] खल्वादीनि[12]।२६। अक्षीभ्यां त इति[13] वीवर्हम्[14]।२७। उदपात्रेण संपातवतावसिञ्चति[15]।२८। हरिणस्येति[16] बन्धनपायनाचमनशङ्कुधानज्वालेनावनक्षत्रे[17] ऽवसिञ्चति।२९। अमितमात्रायाः सकृद्गृहीतान्यवानावपति[18]।३०।

---

[1] D (schol) तान्वालान् सशरान् (Cod सरसान्) — [2] All MSS पांसून्, D (schol) उपमथन मर्दन परिकिरति आरुषीक्रिमीणां — [3] All MSS समृध्नाति D (schol) तान्पांसून् समर्दयति। प्रकीर्णाति(!) — [4] D (schol) अथवा समिध आदधाति — [5] II 32 1 — [6] D (schol) उद्यति सवितरि कर्ता गोस्वामिनमाह गोर्नाम कथयस्वेति (Cod °स्वति) विशेषनामाभिप्राय। असाविति — [7] D (schol) सूक्तस्याते वान्यो ते हता कृमय इति (II 32 5ᵈ) ब्रूयात् कृत्वा प्राग्मुखा गा — [8] D (schol) वातिकवत् — [9] D (schol) प्रत्यङ्मुखा गा कृत्वा — [10] So K Bu Bh D (text), E वाला°, P Bı वाला°, Cb वोल°, D (schol) बालस्तुका वालजटा — [11] D (text and schol) आछाद्य प्रणान् (!) — [12] D (text and schol) खल्वादीनलगडून् घृतमिश्रान् जुहोति, cf sūtra 14, note — [13] II 33 1 — [14] Cb E विवर्हे, D (text and schol) वीबर्हण मार्जन पर्वसु ग्रन्थिविवर्तनमेके — [15] D (schol) सर्वभैषज्य — [16] III 7 1, cf the तक्मनाशनगण, Kauç 26 1 note — [17] Cb °ज्वालेभाव°, D (schol) बधन (Cod °न) विषाणहरिणस्य (' cf III 7 2) तस्यैव पान आचमन हरिणलोममिश्र शकुधान कथित (Kauç 26 16) तत्र दीप्योदकेन निर्वाप्य तेनोष्णेनापगतनक्षत्रे काले अवसिंचति। वेचियगृहीत। बधनादोना आप(!) ज्वालोन्नम(!) यतश्च षष्ठीसमासपूर्वद्वद्व। बधन आचमन च बधनपायनानि। तेषां शकुधानज्वाल बधनपायनाचमनशकुधानज्वालेनावनक्षत्रे ऽवसिंचति — [18] D (schol) अपरिमितपरिमाणायाववराशे (Cod अपरितपरिमाणाद्यवराशे) सकृद्धस्तेन गृह्णाति य वान् प्रत्यृचमावपति। ग्रहण तु सकृत् —

भक्तं प्रयच्छति। ३१। मुञ्चामि त्वेति[1] याम्यै पूतिशफरी-भिरोदनम्[2]। ३२। अरण्ये तिलशणगोमयशान्ताज्वाले-नावनक्षत्रे ऽवसिञ्चति[3]। ३३। मृगारैर्मुञ्चेत्याप्लावयति[4]। ३४। ॥ ३ ॥ ॥ २७ ॥

ब्राह्मणो जज्ञ[5] इति[6] तक्षकायाञ्जलिं कृत्वा जपन्नाचमयत्यभ्युक्षति[7]। १। कृमुकशकल[8] संक्षुद्य दूर्शजरदजिनावकरज्वालेन[9]। २। सपातवत्युदपात्र ऊर्ध्वफलाभ्यां[10] दिग्धाभ्यां मन्थमुपमथ्य[11] रयिधारणपिण्डानन्वृचं[12] प्रकीर्य छर्दयते[13]। ३। हरिद्रा सर्पिषि पाययति[14]। ४। रोहणीत्यवनक्षत्रे[15] [16] ऽवसिञ्चति। ५। पृषातकं[17] पाययत्यभ्यनक्ति। ६।

[1] in 11 1 cf the तक्मनाशनगण Kauç 26 1 note — [2] Bi Ch (sec man) °शफटोभिर°, D (schol) याम्यो व्याधि मिथुनसंयोगात् पितादूरिति (?) प्रसिद्धाभिधान। पूतिसपर्यय। पूतिगधामत्सिका। ताभिर्मिश्रमोदन। भक्त प्रयच्छतीति प्रकरण — [3] D (schol) अरण्ये तिल अरण्ये शण अरण्ये (Cod शणारण्ये) गोमयानि शान्ता ओषधय एतैरवज्वाल अरण्ये तिलशणगोमयशान्ताज्वाल (cf शकुधानज्वाल su. 29) तेन अवसिञ्चति विकल्पो ऽवज्वाल — [4] D (schol) अनुवाकाभ्या मुञ्च शीर्षक्त्या (i 12 3) इत्यृक् आप्लवनचने? (! for आप्लवनमवनचने) क्रम भेदात्। सर्वभैषज्यविधानाभावात्। अचक्रमभेद सर्वभैषज्याय। मृगारवचया (!) स्यात् For the मृगारसूक्तानि see Kauç 9 1, cf also the Pet Lex sub voce where the मृगारसूक्तानि are identified with iv 23—23 — [5] E जन्य — [6] iv 6 1 — [7] D (schol) नमस्तक्षकायेत्युक्त्वा जपन्निदमुत्तर च सूक्तमनन्तरत्वात् (iv 7)। आचमयत्यभिमन्त्र्य विष रुग्णमभ्युक्षति — [8] E क्रमुशकल, P कृमुशकल, D (text) क्रमुक°, D (schol) क्रमुक वधन कार्मुक इति यस्य नाम भवति तस्य शकल क्रमुकशकल उदकेनाभ्युक्ष्य जीर्णवाससा — [9] D (text) °वकार°, D (schol) अवकर उकुरटिका तृणानि अन्यतमेन ज्वालेनावसिञ्चति विषे रुग्ण — [10] D (text) ऊर्ध्वकपालाभ्या — [11] D (schol) विषेण पुष्ठिताभ्यामिषुभ्यामुपमथ्य — [12] D (schol) भूमिस्तन्नयान् पिण्डान्खात्वा — [13] D (schol) विषे रुग्ण — [14] D (schol) हरिद्रा चूर्णीकृत्य घृते प्रक्षिप्याभिमन्त्र्य सूक्ताभ्या (iv 6, 7) विषार्त — [15] MSS. रोहिण्यो° — [16] iv 12 1 — [17] D (schol) घृतक्षीर —

आ पश्यतीति[1] सदंपुष्पामणिं[2] बध्नाति । ७ । भवाशर्वा-विति[3] सप्त काम्पीलपुटानपां[4] पूर्णान्त्संपातवतः कृत्वा द-क्षिणेनावसिच्य पश्चादपविध्यति[5] । ८ । त्वया पूर्वमिति[6] कोशेन शमीचूर्णानि भक्तं[7] । ९ । अलंकारे[8] । १० । शालां परितनोति[9] ।११। उतामृतासुरित्यमतिगृहीतस्य[10][11] भक्तं प्रयच्छति।१२। कुष्ठलिङ्गाभिर्नवनीतमिश्रेणाप्रतीहारं[12,13,14] प्रलिम्पति[15] । १३ । लाक्षालिङ्गाभिर्दुग्धे[16] फाण्टान्पायय-ति[17] । १४ । ब्रह्म जज्ञानमिति[18] सूतिकारिष्टकौ प्रपादय-ति[19] । १५ । मन्थाचमनोपस्थानमादित्यस्य[20] । १६ । दिवे

---

[1] iv 20 1 — [2] K Ch सदंपुष्प॰, D (schol) सदंपुष्पा त्रिसंध्या (cf Kauç. 39 6) पिशाचनाशन — [3] iv 28 1, cf the तक्मना-शनगण Kauç 26 1, note, D (schol) भवाशर्वौ मृ(ड)तमिति सूक्तेन (xi 2 1)? — [4] D (schol) काम्पीलकपर्णपुटान् सप्त — [5] D (schol) व्याधित सव्येन हस्तेन पुटकमेकैक अवसिचति पश्चाद्व्याधितस्य क्षिपति सर्वभैषज्य — [6] iv 37 1 — [7] D (schol) मेषशृङ्ग्या (Cod मेषशृ॰, cf अजशृङ्गी, iv 37 2, 7) फलचूर्णानि फत्वा (!) कोशेन भोजन (! for ॰ने?) प्रक्षिप्याभिमन्त्र्य भोजयेत् — [8] D (schol) अथवालंकारे चूर्णानि प्रक्षिप्यालंकुर्यात् । पिशाचगृहीताय — [9] D (schol) मेषशृङ्ग्या पिशाचगृह सर्वतो वेष्टयति — [10] v 1 7 — [11] Ch अमित॰, Bu D (text) अमिति॰, D (schol) अमतिगृहीत त्रिवर्ग-शून्यबुद्धि तस्मै प्रयच्छति — [12] K Bū E P B D (text and schol) कुष्ट॰ — [13] D (schol) यो गिरिष्वजायथा इति (v 4 1) सूक्तेन अश्व त्थो देवसदन इति द्वे ऋचौ पूर्वसूक्तम् (! for ऋचे पूर्वसूक्तस्य v 4 3 4c) आभ्यां समुच्चिताभ्याम्, to v 4 cf the तक्मनाशनगण, Kauç. 26 1 note — [14] P E Bū D (text and schol) ॰प्रति॰ — [15] D (schol) ज्वरभैषज्य — [16] D (schol) रोहिण्यसीति (iv 12 1) सूक्त रात्री मातेति (v 5 1) शब्दस्य लाक्षापर्यायत्वात् (see v 5 7) — [17] E आनयति, D (schol) फाटमुष्णाचीरे (!) पाययति । अरुपो (!) भैषज्य — [18] v 6, 1 (iv 1 1), D (schol) ब्रह्म जज्ञानमनाम्ना य (v 6 2) इत्यनेन — [19] D (schol) सूतिका अरिष्टगृहीत (Cod सूति-कारि॰) च प्रपादयति (cf Kauç 31 26, note कामभैषज्य) कानि चित्प-दानि गृहान्निष्क्रामयति । पर्व प्रपाद्य प्रयच्छति (Kauç 7 19) अरिष्ट चामागसन्दनकजहलाभूतादि (!) — [20] D (schol) मथविशेषो व्या-

स्वाहेमं यवमिति[1] चतुर उदपात्रे संपातानानयति । १७ । द्वौ पृथिव्याम् । १८ । तौ प्रत्याहृत्याश्रावयति[2] । १९ । सयवे[3] चोत्तरेण यवं वध्नाति[4] । २० । ॥ ४ ॥ ॥ २८ ॥

ददिर्हीति[5] तक्षकायेत्युक्तम्[6] । १ । द्वितीयया[7] ग्रहणी[8] । २ । सव्यं परिक्रामति[9] । ३ । शिखासिचि[10][11] स्तवानुद्ग्रथ्नाति[12][13] । ४ । तृतीयया प्रसर्जनी[14] । ५ । चतुर्थ्या[15] दक्षिणमपेहीति[16] दंश्म तृणैः प्रकर्षयाहिमभिनिरस्यति[17] । ६ । यतो दष्टः[18] । ७ । पञ्चम्या वलीकपललज्वालेन[19] । ८ । षष्ठ्या-

---

धिविशेष (! for विधि°?) । मथ पाययति । सर्वभैषज्यमथवाचमयति · उपस्थानमादित्यस्योभयो —

[1] v 9 1 (et al), vi 91 1, cf the तक्मनाशनगण Kauç 26 1, note, D (schol) दिवे स्वाहा त्रिभिरेको होम । पृथिव्यै स्वाहेति (v 9 2 b) चतुर्थो होम । उत्तमाभ्यामृग्भ्या प्रत्यृच — [2] D (schol) यौ पृथिव्या सपातौ तौ गृहीत्वोदककलशे नीलाश्रावयति । सर्वभैषज्य — [3] E P सवये, B1 सय — [4] D (schol) इम यवमित्यनेन (vi 91 1) यव वध्नाति — [5] v 13 1 — [6] D (schol) ब्राह्मणो जज्ञ इति (iv 6 1) एतत्सूक्त सर्वकर्मातिदेशार्थ इति करणात्, cf Kauç. 28 1 — [7] D (schol) यत्त अपोदकमिति. v 13 2 — [8] D (schol) ग्रहणी कटकवध इत्यर्थ — [9] D (text and schol) कथ कटकवध(!)माह । सव्य परिक्रामति । मृदादितो प्रदक्षिण रेखा (Cod रेषा) करोति वधत — [10] K P B1 Bb शिपा° — [11] Ch Bü °शिचि, Bh °पिचि, E °शिव, D (text) शिखाविषस्तवान्, D (schol) द्वितीयया विषदन्नाय शिखा वध्नाति । अथ वारिस्तवान् वध्नाति । एव ग्रहणीय — [12] K Bü स्तवान् — [13] Ch °नुद्गृह्णाति — [14] B1 Bu प्रसर्जुनी, D (tex) प्रसूर्जति, D (schol) वृषा मे रवो (!) इति (v 13 3) पादृशादाके (?! for यस्मादिशाद°?) · विषमनीयतीत्यर्थ (! for °नीयत इत्यर्थ) । विसर्जनमामृदादिविपर्ययेण — [15] v 13 4. — [16] vii 88 1 — [17] Ch D (text) दस्न D (schol) दस्न प्रदक्षिण तृणै प्रकर्षेण कर्षयित्वा अहिमभिमुख प्रक्षिपति । तृणानि चक्षुरित्यनया (? Cod चक्षुरित्स°, v 13 4) अभिमन्त्र्य अपेहीत्यस्य विधिकर्म , cf Kāuç. 32 24 — [18] D (schol) अह्यभावे यस्माद्देशादित्यादिना दष्टस्त (Cod दि°) देशमभिनिरस्यति, cf Kauç 32 25 — [19] D (schol) किरात पृश्न इत्यनया

र्त्नीज्यापाशेन[1] । ९ । द्वाभ्यां मधूद्वापान्पाययति[2] । १० । नवम्या श्चावित्सुरीमम्[3] । ११ । त्रिःशुक्लया[4] मांसं प्राशयति । १२ । दशम्यालाबुनाचमयति[5] । १३ । एकादश्या नाभिं बध्नाति[6] । १४ । मधुलावृषलिङ्गाभिः[7] खलतुलपर्णीं संक्षुद्य[8] मधुमन्थे पाययति ।१५। उत्तराभिर्भुङ्क्ते[9] । १६ । द्वारं सृजति[10] । १७ । अग्निस्तक्मानमिति[11] लाजान्पाययति[12] । १८ । दावे लोहितपात्रेण मूर्ध्नि संपातानानयति[13] । १९ । ओते म इति[14] करीरमूलं काण्डेनैकदेशम्[15] । २० । यामात्पांसून्[16] । २१ । पश्चादग्नेर्मातुरुपस्थे

(v 13 5) वलीकानि च पलल च तैर्जालो वलीकपललज्वाल तेनावसिचति इष्ट (cf Kauç 27 2, 34)

[1] D (schol) असितस्य तैमातस्येति (v 13 6) अनया आर्त्नीज्यापाशस्तेनार्त्नि (?) बध्नाति । ज्वालेनेत्येके (? Cod ज्वालेन्वितके प्रकरणात्. — [2] D (schol, पात्रस्थस्य मधुनो मडकाकारा मधूद्वाभा ता () पाययति विलिप्ता (?) । आलिगी चोद्गतलोपेत्याभ्या () v 13 7 8) — [3] P D (text) °पुरुष, D (schol) कर्णा श्चाविदित्यनया (v 13) श्चावित्पुरीष पाययति — [4] D (schol) श्चावित्कृत्लाकया जातकर्मवत् । त्रि शुक्ला जातरूपशकलवत् (Kauç 10 16) — [5] D (schol) तावुवमित्यनया (v 13 10) अलाबुन्युदक कृत्वा आचमयति विषदष्ट — [6] D (schol) तस्तुवमित्यनया (v 13 11) अलाबुनाभि बध्नाति — D (schol) एका च म इति (v 15 1) मधुलाशब्दवत्य यद्येकवृषो ऽसीति (v 1 1) वृषलिगा — [8] Bh खलतुपर्णी, Ch E खलतुलपर्णान् D (text) खलकुल° D (schol) खलकुलपर्णीं काचमादनी Cod °मादीना) मधुनालोडितेषु सक्तुषु जर्जरीकृत्वाभ्य अभिमन्थ्यान्न भुङ्क्ते विषदष्ट — Ch उत्तराभिभुक्ते, D (schol) कन्न विषदष्टः — [10] D (schol दशमनो द्वार मुख ग्रस्तेण करोति । विपटपनीरुत्तराभि (? for विषदूषणीभिरुत्तराभि — [11] v 2 1 i e the तक्मनाशनगण Kauç 26 1 note — [12] D (schol) लाजा कृष्णव्रीहयतान् . मड कृत्वा ज्वरभिपज्य. — [13] D (schol) दावे भवो दावामित्यत्र.. ज्वरितस्य मूर्ध्नि . — [14] v 23 1 — [15] D (schol) करीरमूल कृमिण साधन कथ आह काण्डेन तस्य साधनकार कथितो वेदितव्यः. कृमिहननफलसामान्यात् । बालान्कल्माषे काण्डे सव्य परिवेष्ट्य सभिनत्ति (Kauç 27 15 । व्रतपत्या आदधाति (Cod °पात्याद°)। एकदेश करीरैकदेश काण्डेन . — [16] K Bu E P Bi Bh पाम्सून्, D (schol) उत्किरति (cf Kauç 27 18) —

मुसलवुध्नेन नवनीतान्वक्तेन त्रिः[1] प्रतीहारं[2] तालुनि तापयति[3] । २२ । शिग्रुभिर्नवनीतमिश्रैः[4] प्रदेग्धि[5] । २३ । एकविंशतिमुशीराणि भिनद्मीति[6] मन्त्रोक्तम् । २४ । उशीराणि प्रयच्छति[7] । २५ । एकविंशत्या सहाप्लावयति । २६ । आ गं विशन्तीति[8] वयोनिवेशनसृतं[9] क्षीरौदनमश्नाति । २७ । परि ग्रामिवेति[10] मधु शीर्भं[11] पाययति । २८ । जपंश्च[12] । २९ । अस्थिसंसमिति[13] शकलेनाप्स्विटे[14] संपातवतावसिञ्चति । ३० । ॥ ५ ॥ ॥ २९ ॥

आवयो इति[15] सार्षपं[16] तैलसंपातं[17] बध्नाति । १ । काण्डं प्रलिप्य[18] । २ । पृक्तं शाकं प्रयच्छति[19] । ३ । चत्वारि शाक-

---

[1] P Bi Bü B Bh त्रिष्प्र° — [2] Ch Bi Bü प्रति°, cf. Kauç 28 13, 58 12 — [3] D (schol) अग्नौ प्रताप्य मुसलवुध्नेन· परिहृत्य(!) कुमार कृमिण तालुनि तापयति — [4] D (text and schol) शग्रुभि°, L P insert नवभिर् after this word. — [5] D (schol) प्रकर्षेण प्रक्षिपति त्रोते म इत्यभिमन्त्र्य, v 23 1 — [6] v 23. 13ᶜ — [7] Bü and D (text) add here एकविंशति and Ch has it on the margin it, is probably a gloss. D (schol) जीर्णान्युशीराणि एकविंशति (Cod. °ति) कृमिणो प्रयच्छति — [8] vi 2.2 — [9] Ch Bü E °निविशने, D (schol) अस्या ऋच' पक्षिवासकसृत क्षीरौदनमश्नाति । रक्षोभिपज्यं — [10] vi 12 1 — [11] Bi शीरस· — [12] Bi जपश्च, D (schol., एतत्सूक्त जपन्नाचमयत्यभ्युक्षति । चकारात् । विपदस्र (cf Kauç 28 1) — [13] vi. 14. 1. — [14] D (schol.) शातवृक्षशकलेन — [15] vi 16 1. — [16] Ch सार्षप — [17] So conjecturally as bahuvrihi-compound, K Bü Ch P Bi Bh तैल संपात, D (text) तैलं संपातवत, D (schol) सूक्तस्य सर्षपविकार' सार्षपस्तन्मणि (!) बध्नाति । सार्षपतैलेनैवत्सपातवतं (! for तैलेनैव स°?) करोति । सपातवच्च तैल गुणविधानार्थं । तच्चहोमेष्वाज्यमेव । दक्षिणत उदपात्र आज्याहुतीनामित्याज्यग्रहणात् । सार्षप इति तद्धितः तैलस्य बंधन मा भूत्; cf. also the schol to the next sūtra — [18] D (schol.) सर्षपकाण्ड तैलेनाभ्यज्य बध्नातीति प्रकरणात् । संपाता स्युर्बध्यत्वात् ; cf. Kauç. 7. 15 — [19] D (schol.) सार्षप शाक तैलेन मिश्रं प्रयच्छति —

फलानि[1] प्रयच्छति । ४। क्षीरलेहमाङ्क्ते[2] ।५। अश्नाति[3]।६। अग्नेरिवेत्युक्त दावे[4] । ७ । इमा यास्तिस्र इति[5] वृक्षभूमौ जाताज्ज्वालेनावसिञ्चति[6] ।८। शीर्षं[7] फाएटाक्षैः[8]।९। निकटाभ्याम्[9]।१०। कृष्णं नियानमित्योषध्याभिश्चोतयते[10 11]।११। मारुतानामप्ययः[12]।१२। हिमवत इति[13] स्यन्दमानाद्न्वीपमाहार्य[14] वल्मीकैः[15]।१३। पञ्च च या इति[16] पञ्च पञ्चाशतं परशुपर्णान्काष्ठैरादीपयति[17] । १४ । कपाले प्रसृतं[18] काष्ठेनालिम्पति । १५ । किंरत्यश्वजामौलोदकराक्षिकामश-

---

[1] D (text) शाकलफलानि, D (schol) पुन प्रयच्छति ग्रहण पृक्तानां मा भूत् — [2] K Bu Bi Bh आङ्क्ते D (schol) अचिणी (Cod अक्षी) अङ्क्ते — [3] D (schol) सर्वाण्यचीरोगभैषज्यानि । लिग्युपतापवचनात् — [4] vi 20 1 (cf the तक्मनाशनगण Kauç 26 1 note), D (schol) दावे लोहितपात्रेण मूर्ध्नि सपातानानयति (Kauç 29 19)। ज्वरभैषज्य — [5] vi 21 1 — [6] Bi जातोज्ज्वालि°, D (schol) जातवृक्षभूमौ (?) जाताभिरवज्ज्वालिताभिरुदक तप्त तेनावसिचति (cf Kauç 27 29 34)। चयभैषज्य — [7] Bi शीर्ष — [8] D (schol) शीर्षमदन फाटमोपदुष्णमुदक (Cod °द्रुष्णमुदक)। अक्षा विभीतकफलानि। एते (?) ज्वालितारवनचत्रे ऽवसिचति — [9] D (schol) निकटावनिकटा (?) च निकटे इकटाभ्या (??) फाटज्वालेनावनचत्रे ऽवसिचति — [10] vi 22 1, D (schol) सूक्ताभ्या गोलूया (?) सस्रुघोरिति (vi 23 1) लिग्युपतापात् । अभिवर्षणेषु ग्रहणात् । न इति चेन्नार्थमुक्तत्वात् (!for चेन्नार्थयुक्तत्वात्?) । यथाथर्वाण पितरमिति (vii 2 1) मन्त्रोक्ताया चया विष्टेति (vii 3 1) — [11] Bi अतिश्चोतयने — [12] D (schol) इति मारुताना मचाणा (cf Kauç 26 24, 40 7) इत्यस्मिन्कर्मणि अपि तमसा गमन भवति । मारुताना मचा इह गच्छतीत्यर्थ । कर्तृकर्मणो कृमीति पष्ठी अतश्च ते यामपि जलोदरभैषज्यम् — [13] vi 24. 1 — [14] K P Bi Bh स्यन्दमाना अन्वीपम् — [15] Bū वलीकैः. D (schol) जलोदरिणमभिश्चोतते — [16] vi 25 1 — [17] Ch परस्पर्पर्णान् all other MSS परशूपर्णान, cf परशुपलाश Kauç 47 25, D (schol) तेपा पचाशतकपालक कृत्वा काष्ठैरादीपयति सूक्तेन — [18] D (text) प्रसृत, D (schol) पर्णरस (Cod कर्ण°) काष्ठेन गृहीत्वालिपत्यवसिचति । चपविध्यति —

कादिभ्यां[1,2] दंशयति[3] । १६ । निश्यन्न मा पाप्मन्निति[4] तितउनि पूल्यान्यवसिच्यापविध्य । १७ । अपरेद्युः सहस्राक्षायाप्सु वलींस्त्रीन्पुरोडाशसंवर्तांश्चतुष्पथे[5] ऽवक्षिप्यावकिरति[6] । १८ । ॥ ६ ॥ ॥ ३० ॥

यस्ते मद इति[7] शमीलूनपापलक्षणयोः[8] शमीशम्याकेनाभ्युद्य[9] वापयति[10] । १ । अधिशिरः[11] । २ । अन्तर्दाव इति[12] समन्तमग्नेः कर्ष्वामुष्णपूर्णायां[13] जपंस्त्रिः[14] परिक्रम्य पुरोडाशं जुहोति[15] । ३ । प्राग्नये[16] प्रेत[17] इत्युपदधीत[18] । ४ ।

---

[1] K Bu Bi Bh °रचिका° — [2] D (text) मशकादिभ्यां — [3] D (schol) किस्त्य भ्रमः अजावील शुन श्लेष्म। उदकरचिका जलूकादिगृहकोलिका। किस्त्येनालेपन। अजाम्बीलेन वा यवा(?) शलेनालेपन। तदा जलूकाया दशन। यदा अजाम्बीलेन तदा गृहकोलिकयालेपने (!) मचा। दशने च समाननिर्देशात्। किस्त्यादीनि चेति बहुवचन तद्वदप्रयोगात्। सर्वश्चायोजनामिति (for °जनानामिति?) यथा In the introduction Darila has the following किस्त्येनाभिलिप्य उदकरचकाया दशन ख लालयालेपन (?शलक्ष्मा°?) मशकादिभ्या दशन Is the sutra to be compared, as far as construction is concerned, with Kauç 27 23? — [4] vi 26 1, cf the तक्मनाशनगण Kauç 26 1, note This pratika occurs also in the पाप्मगण, Ath Pariç 34 6 वि देवा जरसावृतनप (MSS °वृतमप) न शोशुचदघमव मा पाप्मन्निति पाप्महा । इति पाप्मगण. The pratikas are iii 31 1, iv 33 1, vi 26 1 — [5] Bh वलीस्त्री°, Cb वलीभस्त्री° (for वलीकास्त्री°?), D (text) वलीस्त्री° — [6] So with doubtful emendation, all MSS च चिप्य — [7] vi 30 2 — [8] D (schol) शम्या लूना केशा यस्य स शमीलून.। पाप लक्षण यस्य स पापलक्षण अनयोर्भैषज्यप्रायश्चित्ते — [9] All MSS शमीशमकेना°, D (schol) शमी च शम्याका च शमीशमके (!) इति द्वन्द्व . तेनोदकमिश्रेण शिरो दर्भपिञ्जूलीभिर्वल्मीकैः सार्द्रमधिशिरो ऽवसिचति (Kauç 25 37) . केशच्छेदने मन्त्र — [10] Ch °नाभ्युद्वापयति — [11] D (schol) दर्भपिञ्जूलीभि. सार्द्रमधिशिरो ऽवसिचति — [12] vi 32 1 — [13] K कर्ष्वाम्, D (text) कृष्णाम्, D (schol) अग्ने. सर्वतो गर्त खात्वा. — [14] Ch त्रि ष्प°, the rest त्रिष्प° — [15] D (schol) पिशाचनाशन — [16] vi. 34 1 — [17] D (schol) प्रेतो यन्तीति (! for यन्त्विति), vii 114 2 — [18] D (schol) रक्षचातन —

वैश्वानरीयाभ्यां पायनानि[1] । ५ । अस्याद् द्यौरित्यपवातायाः[2 3] स्वयंस्रस्तेन गोशृङ्गेण संपातवता जपन्[4] । ६ । यां ते रुद्र इति[5] शूलिने शूलम्[6] । ७ । उत्सूर्ये इति[7] शमीविम्बशीर्षपर्णीवधि[8 9] । ८ । द्यौश्च म[10] इत्यभ्यज्यावमार्ष्टि[11] । ९ । स्थूणायां निकर्षति[12] । १० । इदमिद्वा[13] इत्यक्षतं मूत्रफेनेनाभ्युद्य[14] । ११ । प्रदिपति[15] । १२ । प्रक्षालयति । १३ । दन्तरजसावदेग्धि[16] । १४ । स्रवरजसा[17] । १५ । अपचित[18] आ सुस्रस इति[19] किंस्त्यादीनि[20] । १६ । लोहितलवणं संक्षुद्याभिनिष्ठीवति[21] । १७ । अन्तरिक्षेणेति[22]

---

[1] D (schol) वैश्वानरो न ऊतय इत्येताभ्यां (vi 35, 36) कर्माणि कर्तव्यानि भैषज्येषु पायनानि विहितानि सर्वभैषज्यानि चैतानि — [2] vi 44 1 (vi 77 1) — [3] K Bi °वातायां Ch अधावानायां, Bu E P as above, D (text) अपगतायां, D (schol) अपगता गौ वत्सविगलितस्नेहा — [4] This word is wanting in D (text) L joins it to the next sutra, D (schol) स्वयपतितेन गोशृङ्गेण संपातवता [illegible] । [illegible] चामयतीति (Kauç [illegible]
यतीति केचित् । [illegible]
लि कृत्वा जपन्नाचामयतीति (Kauç 28 4) एकदेशग्रहणात् — [5] vi 90 1 — [6] D (schol) शूलमायुधविशेष । क्रमभेदेन कर्मविधान जपत संबोधन यथा स्यात् । शूलमस्यास्तीति (? for शूलमस्यास्तीति) तस्मै शूल बध्नाति — [7] vi 52 1 — [8] All MSS except D °विम्ब — [9] Thus emended MSS शीर्ष°, K P Bi Bh °पर्णाव° D (schol) शमीफलगुरोत्क शीर्षपर्णिका शरीषि (? for शिरीष ?) करोति प्रसिद्धा । आभ्यामभिश्चोतते । ओषध्याभिश्चोतयति (cf Kauç 30 1) । इति निर्देशसामान्यार्थत्वात् । पिशाचनाशन — [10] vi 53 1 — [11] D (schol) आधित — [12] D (schol) अथवा स्थूणया (?) निकर्षति विरिष्ट घृतेनाभ्यक्त — [13] vi 57 1 — [14] D (schol) मानुषमूत्रफेनेन अरुड (? for अरु ?) क्लेदयति — [15] D (schol) ततो मूत्र प्रक्षिपति पेशलिना — [16] D (schol) दन्तमलिनाञ्लि पत्यचत — [17] D (schol) गरीसवलपो (? रज पांसुरित्यर्थ — [18] D omits this word, E has a colon after it — [19] vi 83 1, vii 76 1 — [20] This division is according to E, D does not divide here, cf Kauç 30 16 — [21] D (schol) सैन्धवलवण चूर्णीकृत्यापचिति कृत्वा तमभिमुखे निष्ठीवेत् — [22] vi 80 1 —

पक्षहतं मन्त्रोक्तं चङ्क्रमया[1]। १८। कीटेन धूपयति[2]। १९। ग्लौरित्यक्षतेन[3]। २०। वीहि[4] स्वामित्यज्ञातारुः शान्त्युदकेन संप्रोक्ष्य[5] मनसा संपातवता[6]। २१। या ओषधय इति[7] मन्त्रोक्तस्यौषधीभिर्धूपयति[8]। २२। मधूदश्वित्पाययति। २३। क्षीरोदश्वित्[9]। २४। उभयं च। २५। देवा अदुरिति[10] वल्मीकेन बन्धनपायनाचमनप्रदेहनमुष्णेन[11]। २६। यथा मनो ऽव दिव[12] इत्यरिष्टेन[13]। २७। देवी देव्यां यां जमदग्निरिति[14] मन्त्रोक्ताफलं[15] जीव्यलाकाभ्याममावास्यायां[16] कृष्णवसनः कृष्णभक्षः पुरा काकसंपातादवनक्षत्रे ऽवसिञ्चति। २८। ॥ ७ ॥ ३१ ॥

---

[1] D (schol.) गमनं चंक्रमः(?)…कर्मोक्त मूत्रफेनेनाभ्युदेति सर्वकर्मणातिदेशः पक्षहतभैषज्य. — [2] This sūtra is wanting in D (text and schol.). — [3] vi. 83. 3[c]; this sūtra is wanting in D (text and schol.); cf sū. 11 — [4] vi. 83. 4 — [5] D (text) प्रक्षाल्य, D (schol.) अज्ञातकरणमज्ञातारुः त … प्रक्षालयति. — [6] D (schol.) तत्र आज्य जुत्वा। मनसा संकल्पयति। सपातो त (?) मया कृता इति चिंतयति. — [7] vi. 96. 1. — [8] Ch Bü ओषधि°; D (schol.) मन्त्रे तु सोम उक्तः तस्य वीरिण्य ओषध्यस्ताभिर्धूपयति। पापगृहीत. — [9] K Ch E D (text and schol.) वीरोद°. — [10] vi 100 1 — [11] E D (text) प्रदेहम्; Bı प्रदेशहनम्; D (schol.) to the entire sutra: वल्मीकेन साधयति। बधनादीनि। वल्मीक बध्नाति। वल्मीक पाययति वल्मीकमाचमयति वल्मीक चोष्ण कृत्वा प्रलिपति। विपदूषणा. — [12] vi. 105. 1, vii. 107. 1. — [13] D (schol.) अस्य कर्मारिष्टगृहीतेनोक्त वेदितव्यं। सूतिकारिष्टकौ प्रपादयतीति कासभैषज्य; cf. Kauç. 28 15 — [14] vi. 136. 1, 137. 1; D (schol.) तत्स्थैर्यवृद्धिजन्यार्थं (?) पूर्वं वृद्धिदृहणार्थमुत्तरस्तृतश्च विकल्पः. — [15] Ch फलं. — [16] D (schol.) मंचोक्ता काचमाची (Cod. माच°) तस्याः फल जीव्या सह जीवि (I for जीविका, with haplography ?) काचमाची आलाका भृंगकः (for भृंगराजकः?) अनयोरन्यतरया सह मंचोक्तफलमवसिचति (Weber's hesitating emendation to पूलजी वलीकाभ्याम् [Ind. Stud. v. 379 note] is thus rendered unnecessary) ।… केशदोषभैषज्यं. —

यस्ते स्तन इति[1] जम्भगृहीताय स्तनं प्रयच्छति[2]। १। प्रियङ्गुतण्डुलानभ्यवदुग्धान्पाययति। २। अग्नाविष्णू सोमारुद्रा सिनीवालि वि ते मुञ्चामि शुम्भनी इति[3] सौत्रैः पर्वसु बद्ध्वा पिञ्जूलीभिराप्लावयति[4]। ३। अवसिञ्चति[5]। ४। तिरश्चिराजेरिति[6] मन्त्रोक्तम्[7]। ५। आकृतिलोष्टवल्मीकौ परिलिख्य[8]। ६। पायनानि[9]। ७। अपचितामिति[10] वैणवेन दार्भूषेण[11] कृष्णोर्णाज्येन[12] कालवृन्दे स्रुकार्येरिति मन्त्रोक्तम्[13]। ८। चतुर्थ्याभिनिधायाभिविध्यति[14]। ९। ज्यास्रुकाज्वालेन[15]। १०। यः कीकसा इति[16] पिशीलवीणातन्त्रीं बध्नाति[17]। ११। तन्त्या क्षितिका[18]। १२। वीरिणवधो[19] स्वयस्रान विः समस्य[20]। १३। अप्सु त इति[21] वहन्त्यामध्ये

---

[1] vii 10 1 — [2] D (schol) जम्भो रक्ष । तेन गृहीत तस्मै मातु स्तन प्रयच्छति — [3] vii 29 1 4? 1 46 1 8 1, 11? 1 — [4] D (schol) जम्भगृहीत [5] D (schol) अथवा अवसिचति — [6] vii 56 1 — [7] D (schol) तत्पाययति मधुक मधूद्वापनिर्देशसामान्यात् cf Kauç. 29 10 — [9] D (schol) जीवकोषणामुत्सोव्य बध्नाति। अय(?) क्रिया निर्देशसामान्यात् cf Kauç 26 43 — [9] D (schol) अष्टाणा (? Cod °या) यानि विषदूषणेषु पायनानि भवतीह हरिद्रा सर्पिषि पाययत्येतानि पा- [illegible] [10] [illegible] [11] Ch E D (text) [illegible]

[illegible]

लर्धिर्दर्वुदा द्षव तै कृष्णवर्णे स्रुकार्यै। कर्णास्रुकार्ये स्रुका जटोच्यते तैर्मन्त्रोक्त विध्यति। अपचितमित्यर्थ — [14] vii 74 4 — [15] D (schol) ज्याया स्रुकयावज्वाल। तेनावसिचति अपचित cf Kauç 27 29 30 — [16] vii 6 3 — [17] D (schol) अचतभेषज्य — [18] Ch E चितिकान् the rest चितिका D (schol) तस्या (Cod तरस्या) वीणाया चितिकातयैव तन्त्र्या बध्नाति चितिकारभस्योपरि तृणडख (? for °खड ?) रोहाद्नाथ( ) — [19] Ch बध्नो E वध्रो, D(text) वध, D(schol) व्रध — [20] D (schol) बध्नाति अचतभैषज्य — [21] vii. 83 1 —

विमिते पिञ्जूलीभिराश्रावयति[1]।१४। अवसिञ्चति[2]।१५। उष्णाः संपातवतीरसंपाताः[3]। १६ । नमो रूरायेति[4] शकुनीनिवेषीकाञ्जिमण्डूकं नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यां सकक्षं बद्ध्वा[5]। १७ । शीर्षक्तिमित्यभिमृशति[6]। १८ । उत्तमाभ्यामादित्यमुपतिष्ठते[7]। १९ । इन्द्रस्य प्रथम इति तक्षकायेत्युक्तम्[8]। २० । पैद्वं[9] प्रकर्प्य[10] दक्षिणेनाङ्गुष्ठेन दक्षिणस्यां नस्तः।२१।अहिभये सिच्यवगूहयति[11]।२२।अङ्गादङ्गादित्या प्रपदात्[12]। २३ । दंश्मोत्तमया[13] [14] नितापयाहिमभिनिरस्यति[15]। २४। यतो दष्टः[16]। २५। ओषधिवनस्प-

[1] D (schol) वहत्योर्नद्योर्मध्ये गृहं कृत्वा सपातिताभिरद्भिराश्रावयति वरुणगृहीत — [2] D (schol) अथवावसिञ्चति — [3] D (schol) यासामपां संपातास्ता उष्णाः कर्तव्याः । असंपाता इतराः यासां संपातास्ता शीतास्ताभिरद्भिरवसेचनं। सीताभिरसंपातत्वात् — [4] vii 116 1, cf the तक्मनाशनगण Kauç 26 1 note — [5] D (schol) शकुनीनिव (Cod शकुनी) करोति। मन्त्रोक्तमधस्तल्पे हरितसूत्रेण सव्यजघासु बद्ध्वा द्विवत्। इषीकेव रेखा यस्य स इषीकाञ्जि । तान्नीलसूत्रेण (Cod तान्नील॰) लोहितेन च सूत्रेण सह कक्षाभ्यां बध्वा शकुनीनिवं करोति। ज्वरभैषज्य, cf Kauç 40 4 4? 39 — [6] ix 8 1 — [7] D (schol) अस्य सूक्तस्योत्तमाभ्यामृग्भ्यामादित्यमुपतिष्ठते। पादाभ्यां त इत्याभ्यां व्याध्यपरमे (for व्याध्युपरमे) मन्त्रा (ix 8 21,22) — [8] x 4 1, D (schol) इन्द्रस्य प्रथम ब्रह्मणो जज्ञ इति (iv 1 1) तक्षकायाञ्जलिं कृत्वा जपन्नित्यादीनि (Kauç. 2? 1, 29 1) — [9] D (text) पैद्वस्य — [10] E प्रकर्प, Bi प्रकर्प्य, Bü प्रघृष्टा, D (schol) पैद्वं कच्छपाया अथ कच्छपाकार (?) अहिदष्टस्य (Cod अहिर्द॰) प्रकर्प्य दक्षिणे नासापुटे (Cod नाशा॰) च्योतयते। दक्षिणहस्ताङ्गुष्ठेन प्रकर्प्य नस्य (') दद्यात् (cf Kauç 35 4) Is प्रकर्प्य to be emended to प्रघृष्य' cf Kauç ?? 6 — [11] D (schol) सर्पभये (?Cod सर्पाहये) पैद्वं वस्त्रे बध्वा स्थापयति। तस्मिन् वेश्मनि — [12] x 4 25, D (schol) सर्पदष्टस्या (Cod ॰दष्टया) प्रपदाभ्यां प्रकर्पेण मार्ष्टि — [13] D (text and schol) दस्म — [14] D (schol) आरे अभूदित्यनया (x 4 26) — [15] D (schol) दस्म उल्मुकेन (Cod उलू॰) .अहिमभिमुखं क्षिपति उल्मुकं (Cod उलूकं)। आरे अभूदित्यनया निरसन (x 4 26), cf Kauç 29 6 — [16] K (prim man) Ch (prim man) दृष्टः, D (schol) सर्पदशनो (Cod. ॰दशनो) यत उद्देशे (Cod उद्देशे) दष्टस्तमभिनिरस्यति उल्मुकं, cf Kauç. 29 7 —

तीनामनूक्तान्यप्रतिषिद्धानि भैषज्यानाम्[1] । २६ । अंहोलिङ्गाभिः[2] । २७ । पूर्वस्य[3] पुत्रकामावतोकयोरुदकान्ते शान्ता अधिशिरो ऽवसिञ्चति[4] । २८ । आम्रजितायै[5] पुरोडाशप्रमन्दालकारान्संपातवतः प्रयच्छति।२९ ॥८॥ ॥३२॥

वषट्ते पूषन्निति[6] चतुर उदपात्रे संपातानानीय[7] चतुरो मुञ्जान्मूर्ध्नि विवृहति[8] प्राचः[9] । १। प्रतीचीरिषीकाः[10] । २।

[1] D (schol) ओषधीनां वनस्पतीनां च वैद्यके पतिषिद्धानि (for ऽप्रति॰?) व्याधिनिदान (for ॰दान॰) संबधकानि भैषज्यमन्त्रैरनूक्तानां (Cod ॰नुक्तानां) तद्विहित (Cod ॰हीत) एव नियोगो ऽप्रतिषिद्धवचनात् (Cod प्रतिषिद्ध॰)। तस्माद्यथार्थं पानानुलेपनस्नानधूपभोजनानि। सामर्थ्यापेक्षत्वात्। उपभोगस्य भैषज्या मन्त्रा भैषज्यकर्मत्वात्। — [2] D (schol) अनूक्तान्यप्रतिषिद्धानीति (Cod अनु॰ प्रकृतत्वात्।पूर्वसत्रेणैवेद् प्रसिद्धं। अहंस इत्येव लिङ्गात् । ताभि समस्ताभिरायुर्वेदपठितानि द्रव्याणां (? for ॰णि ?) व्याधिहेतुविनाशकानि तद्विहितकर्मस्वेव विनियोज्यानि सर्वं भैषज्यानि। भैषज्यसंहितायास्तु विधिरुक्तः। स्त्रीकर्मसंहितायास्तु कथ्यते The gaṇamālā (Ath Pariś 34 31) gives the following as the अंहोलिङ्गगण। य आशानामाशापाला अपेमेन्व इति सप्त सूक्तानि या (Cod इती सप्त सूक्तान्या) ओषधय सोमराज्ञीर्वैश्वानरो न आगमच्छुम्भनी द्यावापृथिवी यदर्वाचीनमपि (Cod ॰चीनमपि) ब्रूमो वनस्पतीनिति मुञ्चन्तु मा भवाशर्वौ या देवीर्यन्मातली (Cod भवाशर्वायदवीर्यन्मातली!) रथक्रीतमित्येताश्चतस्रो वर्जयित्वा अंहोलिङ्गगण ॥ ३२ ॥ This gana is wanting in Chambers 365 (Weber's Verzeichniss der Sanskrit Handschriften in Berlin p 91), it is found in Bühler's codex (MSS orient fol 9 5 of the same library) and counts as the 23d gaṇa in the Atharva Sarvānukramaṇī The pratīkas are iv 31 2 iv 3 99 (अपेमेन्व इति सप्त सूक्तानि) vi 96 2, 35 2 vi 112 1 (xiv 2 45), x 5 99 xi 6 (omitting verses 7 9 22 and 23) — [3] D (schol) पूर्वं त्रिपस्तीयम् (i 1) — [4] D (schol) पुत्रकामाया मृतापत्यायाश्च
शाता ओषधीरुपरि शिरसो ऽवसिञ्चति — [5] D (schol) गृहाणि प्रत्यागतायै — [6] i 11 1 — [7] D (schol) पश्चादुदपात्रोपसादनं। प्रथमा प्रत्यृच उत्तमास्तिसृभि। समानोदकत्वात् — [8] Ch Bu D (text and schol) ॰वृहति — [9] K P Bh प्रात, so also Ch on the margin, D (schol) सूक्तेनाभिमन्त्र्य चतुरो मुञ्जान् गर्भिण्या शिरसि उच्छ्रितान्(Cod उच्छृ॰) करोति प्रागग्रान् (Cod ॰ग्रात्) — [10] D (schol) प्रत्यगग्रा —

अधिशिरो ऽवसिञ्चति[1]। १। आव्रजितायै[2]। २। निस्सालामित्यवतोकायै[3] कृष्णवसनायै त्रिषु विमितेषु प्राग्द्वारप्रत्यग्द्वारेष्वप्सु[4,5] सपातानानयति। ३। पलाशे सीसेषूत्तरान्[6]। ४। सीसान्यधिष्ठाप्याप्लावयति। ५। निधाय कृष्णं व्रजति[7]। ६। आदीप्य व्रजा[8]। ७। एवं पूर्वयोः[9] पृथक्संभार्यै[10]। ८। शाखासूक्तम्[11]। ९। पश्चादग्नेरभितः काण्डे[12] इषीके निधायाध्यधि[13] धायिने[14] औदुम्बरीराधापयति[15]। १०। उन्नमाव्रजितायै[16]। ११। पतिवेदनानि[17]। १२।

---

[1] D (schol) वध्वाया इदं कर्म। प्रसवाय (Cod °या) शिंशपा शाखा आनीयोदकसमीपे तासु वध्वामुपविश्य तस्या शिरसि ओषधी कृत्वा अवसिञ्चति — [2] D (schol) आह आव्रजिताया इत्यवयवग्रहणात्। पुरोडाशप्रमदालकारान्। सपातवत प्रयच्छतीति भवति, cf Kauç 32 7) — [3] n 14 1 — [4] K Ch °द्वार, D (schol) प्राक्द्वा, cf. Kauç 24 3 — [5] D (schol) प्रत्यङ्द्वारेष्व° — [6] P शीशेषू°, D (schol) पलाशे तत्र सेसानि कृत्वोत्तरसपातानानयति — [7] D (schol) तस्मिन्नालवनगृहे यत्परिहित कृष्ण वस्त्र तन्मुञ्चति ततो ऽन्य (प) रिधाय पूर्वेण द्वारेण नि क्रामति — [8] D (schol) तद्गृहमादीप्याग्निना तेनैव पूर्वद्वारेण नि क्रामयति — [9] Bi has a colon here — [10] D (schol) यथा पश्चिमे कर्म कृतमेव पूर्वयोर्गृहयो कर्मणो स्नाता । पृथक सभार्यैत (? for °ते or °भारयति) — [11] D (schol) अस्य सूक्तस्य शिंशपाशाखासद्कात इत्येतत्कर्म भवति, cf sutra 1 — [12] Ch काष्ठे, D (text) काष्ठे, Pu काण्ठे — [13] Bu °ध्यति — [14] E धायिते, D (text) धीयिते, the rest as above (dual?) — [15] D (text) °रोपाययति, D (schol) समिदाधानाग्ने (Cod °ग्ने) पश्चादग्ने त्सदशिरेणेषीकनीहत्या (?) तोरणाकारेधाग्ने ( ) धारयति। तोरण तस्योपरि प्रपरि (? for उपरि?) समीपेन औदुम्बरी समिध आधापयति। कर्तृमत्र अनधान्यवतोका अभित उभयतो निखनेत्। अभित इति ग्रहण मूलसयोगात् — [16] D (schol) पुरोडाशप्रमदालकारान्सपातवत प्रयच्छतीत्येतदत्र भवति, cf Kauç 32 29, 34 2 — [17] D (schol) वच्याम इति वाक्यशेष (Cod °विशेष) । पतिलाभफलानि कर्माणि .., cf. Kauç. 74 7, and the Paddhatis ibid. —

आ नो अग्न[1] इत्यागमकृशरमाशयति[2] । १३ । मृगाखरे यद्यां मन्त्रोक्तानि सपातवन्ति द्वारे प्रयच्छति[3] । १४ । उदकंसे व्रीहियवौ जाम्यै[4] निशि हुत्वा दक्षिणेन प्रक्रामति[5] ।१५। पश्चादग्नेः प्रक्षाल्य सधाव्य संपातवती[6] भगस्य नावमिति[7] मन्त्रोक्तम्[8] । १६ । सप्तदाम्न्यां सपातवत्या वत्सान्प्रत्यन्तान्प्रचृतन्तो[9] वहन्ति । १७ । अहतेन सपातवता[10] ऋषभमभ्यस्यति[11]।१८। उदर्दयति[12] यां दिशम्।१९। जाम्यै[13] प्र यदेत[14] इत्यागमकृशरम्[15] । २० । इमा व्रसेति[16] स्वसे[17] ।२१। अयमा यातीति[18] पुरा काकसंपातादर्यम्णे[19]

---

[1] ii 36 1 — [2] So (with श्र) all MSS, D (schol) कृशर ओदन पुल्लिंगत्वात् । तिलतण्डुलोदकं — [3] D (schol) मृगारैर्नित्य(!) सेवितो देशो मृगाखर । ततो मृद गृहीत्वा वेदिं कुर्यात् । अस्या सपातित कृत्वा कुमार्ये प्रयच्छति । उच्यते मन्त्रोक्तानि । आञ्जन इद हिरण्य गुग्गुल्वयमीच (cf ii 36 7) गन्धोदकमित्यर्घ — [4] D (schol) जामिक(!) मातृका तस्यैतत् (!) कर्म — [5] D (schol) तस्य घटस्य दक्षिणेन अपक्रामयति । भगिनीभ्रातरावपक्रामणे (? Cod °भ्रातानापक्रा°) मन्त्रश्रेयत्वात् — [6] E Bi सतपावतो — [7] ii 36 5 D (schol) नाव प्रचाल्य सपातवतीं करोति — [8] D (schol) तत्पतिकामायारोहण(!) — [9] Thus emended D (text) प्रवृतते the rest प्रचृतन्तो D (schol) सप्तदामानि यस्या वत्सवत्या । सा सप्तदाम्नी तस्या सप्तदाम्न्या सपाते दस्कृताया सप्त वत्सान् पूर्व प्रमुचति कुमार्या अतमतिवत्स (!) — [10] Bu सपातवतर्षभम् — [11] D (schol) नवेन वाससा सपातवता या सेक्तार (!for य सेक्ता?) तु गो(!) ऋषभस्तस्या वहति जानीयात् (?Cod °यान्) कस्य विशेषो ऽय आह ( ) — [12] K Ch Bi Bh Bu उदर्दैति D (schol) to the entire sutra इति प्रकृतस्यैव कर्मणो ऽस्य विधानात् — [13] K P Bh याम्यै, Ch D (text) जाम्यै — [14] v 1 4 — [15] Bu कुसरम् Bh कृपरम्, the rest कृशरम् — [16] v 2 8 (xx 107 11) — [17] This sutra is wanting in D. — [18] vi 60 1 — [19] Ch अर्यले Bh E Bi अर्यम्णे —

जुहोति[1] । २२ । अन्तःसक्तिषु बलीन्हरन्ति[2] । २३ । आपतन्ति यतः[3] । २४ । ॥ १० ॥ ॥ ३४ ॥

पुंसवनानि[4] । १ । रजउद्वासायाः[5] पुंनक्षत्रे । २ । येन वेहदिति[6] वाणं मूर्ध्नि विवृहति[7] बध्नाति । ३ । फालचमसे सरूपवत्साया दुग्धे व्रीहियवाववधाय मूर्छयित्वाध्यण्डे[8] वृहतीपलाशविदर्यौ[9] [10] वा प्रतिनीय पेट्वमिव[11]।४। पर्वतादिव[12] इत्यागमकृशरमाशयति[13]।५। युगतर्मना[14] संपातवन्तं द्वितीयम्[15]।६। खे[16] लूनांश्च पलाशत्सरून्निवृत्ते[17]

---

[1] D (schol) यावन्न काका । आकाशलकेभ्य (?) उत्तिष्ठति तस्मिन्काले उषाकाल इत्यर्थ अर्यम्णे जुहोत्याज्य — [2] P Bu हरत्य° — [3] D (schol) काका आगच्छति तस्या दिशो वरागमन ध्रुव। इमा यानि पतिविद्नानि समाप्तानि — [4] Ath Paddh and Daç Kar पचमे मासि — [5] Bu has a colon here — [6] m 23 1 — [7] So only Bh, the remaining MSS and Ath Paddh विवृहति — [8] So K Bu Bi Ch (sec man) D (schol) Ch (prim man) L and Ath Paddh (both MSS) °ध्यडे, D (text) °ध्यगे P Bh °धंडे — [9] So D (text and schol), the rest वृहति°, one of the MSS of the Ath Paddh has a colon (वृहति।') — [10] D (text) and Ath Paddh विदार्यौ D फालचित्रकाया सोमचमसाकार कृत्वा तत्र व्रीहीन्यवाश्च प्रक्षिप्य मूर्च्छयित्वा सचूर्ण अध्यडे । पर्णफलित्यप्रसिद्धा । पृषतिपलाशविदार्यौ वा प्रतिनीय पृषतो वृहती पलाश(!)विदारो वेलापत्वाशक इति प्रसिद्ध — [11] D (schol) and Ath Paddh रजउद्वासाया दक्षिणे नासिकाच्छिद्रे दक्षिणेनाङ्गुष्ठेन नस्यकरण, cf Kauç 32 21 — [12] v 25 1 — [13] So K P Bi Ch L D (text and schol), Bu Bh °कूसरम, Ath Paddh and Daç Kar अथ गर्भाधानमुच्यते । स्नातायां चतुर्थेऽहनि । सूक्तेनाज्य जुहुयात् । भक्त पात्रे तिलमिश्र गर्भिणी प्राशयति - [14] [illegible] —
[15] Ath Paddh and [illegible]
पात्याभिमन्त्र्य गर्भि[illegible]
स्नपन — [16] So [illegible]
निवृत्ते [illegible]

निघृष्याधाय[1] शिश्ने ग्रामं[2] प्रविशति[3]। ७। शमामश्वत्थ इति[4] मन्त्रोक्ते ऽग्निं मथित्वा पुंस्याः[5] सर्पिषि पैड्डमिव।८। मधुमन्थे[6] पाययति। ९। कृष्णोर्णाभिः[7] परिवेष्ट्य[8] बध्नाति। १०। यन्तासीति[9] मन्त्रोक्तं बध्नाति[10]। ११। ऋषभ्यन्त इत्येका ययेयं पृथिव्यच्युतेति[11] गर्भदृंहणानि[12]। १२। जम्भगृहीताय प्रथमावर्जे[13] ज्यां त्रिरुद्ग्रथ्य[14] बध्नाति। १३। लोष्टानन्वृचं प्राशयति[15]। १४। श्यामसिकताभिः शयनं परिकिरति[16]। १५। यामिच्छेद्वीरं जनयेदिति धातर्व्याभिरुदरमभिमन्त्रयते[17] [18]। १६। प्रजापतिरिति[19] प्रजाका-

---

[1] K P Bı Bh निकर्ष्या° Bu निघृकष्या°, Ch निवृष्या°, the rest as above, cf Kauç 76 22 3 35 — P धाम 1 h शिश्ने)धग्रम — [3] D (schol) चकार युगतर्द्मना सपातवत्करणार्थस्तस्मात्कर्मभेद — [4] vi 11 1 — [5] K P Bh पुष्या 1 Cl पूस्या Bı पुम्या D (schol), पुव-त्साया गोघृतेनापि (Cod °घृहेनमपि) प्रक्षिप्य रजउद्वासाया दक्षिणस्या नस्य (!) दक्षिणेनाङ्गुष्ठेन cf Kauç 3 1 5 4 — [6] D (text and schol) दधि° — [7] So D (text) Ch E P Bı विष्णोर्णाभि K वि ष्णोर्णाभि, Bu वृष्णोर्णाभि, D (schol) सेक्तारणकस्योर्णाभिस्तमपि (?) परिवेष्य बध्नाति। पुंसवन — [8] Ch E P K Bu Bı परिवेष्य D (text) परिवेष्टा, E परिवेय — [9] vi 81 1 — [10] D (schol) इति शेष प्रकरणात्। मत्र उक्तौ परिहस्तौ हस्तिटकाविति (! for हस्तावर्तकाविति) प्रसिद्धौ — [11] v 1 1 vi 17 1 4 the third pratika is not found in any known Samhita, D (schol) एकेति सूक्तप्रसंगात्। ययेय पृथिवीति नार्थसूक्तलिंगात्। उच्यते (! for अच्युतेति) शिखान्तरीयसूक्त (! for शा खान्तरीय° ?) एतेषां गर्भवर्धनफलानि कर्माणि भवन्ति — [12] Ch B गर्भ वृहणानि, Bu गर्भवृ° — [13] D (schol) ऋषभमन्त्र (v 1 1) इत्येतामृच वर्जयित्वा — [14] K D (text) °द्ग्रथ्य E °द्ग्रथ्य, D (schol) जम्भेन गृहीतो गर्भो यस्या स्त्रिय तस्या ज्यां त्रिगुणां कृत्वा बध्नाति — [15] D (schol) मूल्लोष्टानन्वृचाभिमन्त्रितान् जम्भगृहीता प्राशयति। न सपाता उपसृष्टत्वात् — [16] D (schol) प्रथमावर्जे (v 1 1) इत्येव — [17] All MSS धातर्व्याभिर्, is it to be emended to some word agreeing with ऋग्भि, and formed upon the basis of the words धाता दधातु, which occur in each of the four verses, vii 17 1-4? — [18] E P Bı D उदरम्। — [19] vi 11. 3 or vii 19. 1 —

माया उपस्थे जुहोति । १७ । लोहिताजापिशितान्याशयति[1] । १८ । वपान्तानि[2] । १९ । यौ ते मातेति[3] मन्त्रोक्तौ बध्नाति[4] । २० । यथेदं भूम्या अधि यथा वृक्षं वाश्च मे यथायं वाह इति[5] संस्पृष्टयोर्वृक्षलिबुजयोः[6] शकलावन्तरेपुस्थकराञ्जनकुष्टमदुघरेप्समथिततृणमाज्येन[7] [8] [9] [10] संनीय संस्पृशति[11] । २१ । उत्तुदस्त्वेत्यङ्गुल्योपनुदति[12] [13] । २२ । एकविंशतिं[14] प्राचीनकण्टकानलंकृताननूक्तानादधाति[15] । २३ । कूदीप्रान्तानि[16] सतूत्राणि । २४ । नवनीताभ्यक्तं कुष्ठं[17] त्रिरह्नः[18] प्रतपति[19] त्रिरात्रे[20] । २५ । दीर्घोत्पले ऽवगृह्य[21]

---

[1] Bı लोहितायाः॰ — [2] D (schol) भक्तसुरा(!)प्रपामित्येतानि चास्य कर्माणि भवन्ति see Kauç 17 9 — [3] viii 6 1 — [4] D (schol) बज पिङ्गलश्च सर्षपौ मन्त्रोक्तौ शुक्लपीता सपातवन्तौ कृत्वा दृंहणमन्त्रलिङ्गात् । यस्ते गर्भमिति (viii 6 18) जाताना रक्षण अत(?) एव गर्भदृंहणादन्तरविधान। गर्भदृंहफला(! for लानि) समाम्नानि, Ath Paddh अथ सीमन्तोन्नयनमुच्यते। अष्टमे मासि कर्म कुर्यात् । अव्यचसश्च (MSS अव्यसश्च, xix 68 1) इत्यादि अभ्यातानात कृत्वा । यौ ते मातेत्यर्धसूक्तेन आज्य जुहुयात् । रक्तपीतसर्षपरक्षपुट्टलिका (second Cod ॰पुर्ट्ट॰) कृत्वा । सपात्याभिमन्त्र्य ग्रीवाया बध्नाति । नाभिमात्र यावत् — [5] ii 30 1, vi 8 1, 9 1; 102 1 — [6] Ch ॰लुबुजयो E ॰लिबुजयो — [7] D (text) ॰स्थकला॰ — [8] All MSS ॰कुष्ट॰ — [9] Ch ॰मधुघ॰ K ॰मधदुघ॰ — [10] K Bh ॰मथित — [11] D (schol) अनुरोधन सवननत्वात् — [12] iii 25 1 — [13] Ch ॰ङ्गुल्योनुयदति, E ॰नुदपति Bı D (text) ॰पदधति, D (schol) सूत्रखड्गा (! for सूत्र खड्गाया?) अगुल्योप समीपे ऽस्या (Cod समीप स्या) तुदति । वशीकरणमनुलिगात् (cf अनुव्रता iii 25 4?) — [14] L D (text) एकविंशति॰ — [15] D (schol) या स्रोहानामिति लिङ्गात् (iii 25 3) । मदनोकटका-पूर्वाग्रान् (Cod पूर्वाग्रा) सकृदनूच्यादधाति — [16] D (text) कुदि D (schol) एकविंशतिमेव बद्र्याग्राणि (!) लाचारक्तसूत्रेण आदधाति प्रकृतत्वात् cf Kauç 21 13 — [17] Bu Bh Ch L D (text and schol) कुष्ट — [18] K Ch E P B D (text) ॰स्त्रिर॰ — [19] P D have a colon here — [20] D (schol) उत्पल कुष्ट (!) नवनीतेनाभ्यज्य त्रि पूर्वाह्णमध्यदिनापराह्णेषु कुष्ट(!) त्रि. प्रताप्यादधाति — [21] Bu Bı अवगृह्य, Ch चगृह्य

संविशति[1] । २६ । उष्णोदकं त्रिपादे पत्तः[2] प्रवद्धाङ्गुष्ठाभ्यामर्दयञ्छेते[3 4] । २७ । प्रतिकृतिमावलेखनीं[5] दार्भ्यूषेण[6] भाङ्ग्ज्येन[7] कण्टकशल्ययोलूकपत्त्रयासितालकाण्डया हृदये विध्यति[8] । २८ । ॥ ११ ॥ ॥ ३५ ॥

सहस्रशृङ्ग इति[9] स्नापनम्[10] । १ । उदपात्रेण संपातवता शालां सम्प्रोक्ष्यापरस्मिन्द्वारपक्षे न्युब्जति[11] । २ । एव नग्नः[12] । ३ । उलूखलमुत्तरा सक्ति[13] दक्षिणशयनपाद[13] तन्नूनभिमन्त्रयते[14] । ४ । अस्याद् द्यौरिति[15] निवेष्टनम्[16] । ५ ।

---

[1] D (schol) मचकेशे ('?) अध कृता (') तत्र सविशति सवेशने मत्र । भर्तुरिद् कर्म ममैव कृणुत वशे इति (m 25 6[d]) मत्रलिगात् । इति विधान परपुरुषनिवर्तनार्थत्वात् । स्त्रीकमसु विधान । अनुरोधनमन्यसपर्कनिरोध । यतासीत्यत (vi 81 1) आरभ्यानुरोधनाधिकार see sutra 11 — [2] K P B1 Bh पत्तु D (text and schol) पत Cb त्रिपादेत्त — [3] Bu प्रवध्या° — [4] K Bu Bh P अर्दय छेते E D (text) अर्दयत्येके, Cb अर्दयत्येके, D (schol) त्रिपादशिक्ये उष्णोदकं कृत्वा शयनीयस्य पत (!) मकषेण वध्नाति । पादागुष्ठाभ्यामर्दयन्न छिक्य (') चालाछेते (!) — [5] B1 प्रथिकृतिम° — [6] E P B1 Bh दार्भुषेण cf Kauç 32 8 and D (schol) to 47 5a — [7] K P Bh भाङ्ग्ख्येन — [8] D (schol) तत्प्रतिरूपाकृति । आवलेखनीमकृति । आवलेखनी कुम्भकारचक्रादवलिखिता मृत् । असित कृष्ण अल काणु (!) यस्या सा असितालकाडा (sc इषु) तया विध्यति cf Kauç 47 54 49 23. — [9] iv 9 1 — [10] D (schol) इह स्नापनकर्मविधान । ग्रामवरणार्थत्वात् । मैथुनचरणविघ्नाशकर्तृत्वादित्यर्थ — [11] D (schol) स्त्रीगृहे उदपात्रे(ण) सम्प्राक्ष्य उदपात्रशेष अपरस्मिन् द्वारपत्ते न्युब्जति । द्वारपत्त कपाटमपर धुरादितर सव्यकपाटवुध्नेरावर्जयति (? Cod °व्रध्नेर°) — [12] E has a colon between एव and नग्न D (schol) शाकटमपनीय (Cod °नीय) पूर्वकर्म करोत्येवशब्दात् — [13] D divides sutras at these points — [14] D (schol) उलूखलमभिमन्त्रयते। शयनीयगृहस्योत्तरकोण अभिमन्त्रयते। स्त्रीमचकपाद दक्षिणमभिमन्त्रयते — [15] vi 77 1 (vi 44 1) — [16] D (schol) नाम मद्राविणीव्यभिचारिण्या (Cod मदा°) निरोधमत्रलिगात् —

आवेष्टनेन[1] वंशाग्रमवबध्य मध्यमायां बध्नाति[2]। ६। शयनपादमुत्पले च[3]। ७। आकृष्टे च[4]। ८। आकर्षेण[5] तिलाञ्जुहोति[6]। ९। इदं यत्प्रेण्य इति[7] शिरःकर्णमभिमन्त्रयते। १०। केशान्धारयति[8]। ११। भगेन मा न्यस्तिकेदं खनामीति[9] सौवर्चलमोपधिवच्छुक्लप्रसूनं[10] [11] शिरस्युपचृत्य ग्रामं प्रविशति[12]। १२। रथजितामिति[13] मापस्रान्निवपति[14]। १३। शरभृष्टीरादीप्ताः प्रतिदिशमभ्यस्यत्यर्वाच्या आवलेखन्याः[15]। १४। भगमस्या वर्च इति[16] मालानिष्प्रमन्ददन्तधावनकेशमीशानहतायाः[17] अनुस्तरण्या वा कोशमुलूखलदरणे त्रिशिले[18] निखनति[19]। १५।

---

[1] K आयवेष्टनेन — [2] D (schol) अत्र पद्मप्रमध्यमाया (! for खाङ्गा°?) बधन सपाता स्यु. — [3] D (schol) बध्नाति — [4] D (schol.) आकृष्टः मातृकेति प्रसिद्धाभिधानस्तस्मिन् शयनपाद् बध्नाति। चकारात् — [5] D (schol) आकर्ष लोहकारण। अगाराकर्षणार्थ। कुटका तेन तिलान् जुहोति — [6] K Bu D (text) तिला, the rest तिलान् — [7] vi 89 1 — [8] K Ch L P Bi धारयन्ति, Bu D (text) as above; D (schol) या निरोद्धुम् (Cod या निरोद्धम्) इच्छति तस्या केशान् धारयति — [9] vi 129 1; 139 1, vii 38 1 — [10] Ch E P D (text and schol) °मौपधिव° — [11] K °सूत, Ch °सून — [12] D (schol.) स्रजात्। शुक्लप्रसून। मूलं दर्भेण परिवेष्य शिरस्युपचृत्य ग्राम प्रविशति। मूलग्रहणे हि बंधन स्यात्। अथ ओपधीवत। सुवर्चला प्रसिद्धा त्रिसध्यासादृशी शुक्लप्रसूनं कर्मान्तरेण मूलविशेषणत्वात्, cf Kauç 33 13 fg — [13] vi 130 1 — [14] E P K माख°, D (schol) रथजितामिति त्रीणि (vi 130 132) शय नातरत्वात। माषस्वरानाम (!) उप्तपूर्वेषु अव्यस्मिन् वा अन्य उते (! for चप्ते?) ये मापा जाता ति मापस्वारास्तां निवपति यस्या निरोधमिच्छति। तस्याः शिरसि — [15] So emended; Ch E P Bi Bh D अर्वाच्यावलेख°; K Bū अर्वाच्या अवले°, D (schol) अपलेखनी कथिता (Kauç 35 25) अर्वाच्या अधिमुखा (!) शरफालीस्ताः प्रतिदिशमभिमुखाया क्षिपति — [16] i 14 1 — [17] Ch E Bi D (text) निप्रमद — [18] Ch शिले, cf sū 17. — [19] D (schol) विक्षेपणार्थत्वात्। क्रमभेद। तस्या माला शकुनि.प्रमंदः (! for शकुनिःप्र°?) क्रोडायवर्गाजेंदुक (!)। तस्या

मालामुपमथ्यान्वाह[1]। १६। त्रीणि केशमण्डलानि कृष्णसूत्रेण विग्रथ्य[2] त्रिशिले[3]ऽश्मोत्तराणि[4] व्यत्यासम्[5]। १७। अथास्यै भगमुत्खनति

यं ते भगं निचखुस्त्रिशिले यं चतुःशिले।

इदं तमुत्खनामि[6] प्रजया च धनेन चेति ॥ १८।

इमां खनामीति[7] वाणापर्णीं[8] लोहिताजाया द्रप्सेन संनीय शयनमनु परिकिरति[9]। १९। अभि ते ऽधामित्यधस्तात्पलाशमुपचृतति[10]। २०। उप ते ऽधामित्युपर्युपास्यति[11]। २१। काम विनेष्यमाणो ऽपाघेनासंख्याताः शर्कराः परिकिरन्व्रजति[12]। २२। समृद्भञ्जपति[13]। २३। असमृद्भन्[14]। २४।

दन्तधावन तस्या एव च केशा । ज्वरहताया गो उलूखलदरणे तिस्र शिला निहत्य तत्र कोश निहन्यात्। अत उलूखल निहन्यात्। दरण उलूखले गर्त । विद्वेषणलिगात् —

[1] D (schol) तस्या एव पुष्पस्रज विमथ्य (? Cod विमह्य?) अन्वाह तामेव स्त्रिय — [2] E P B₁ Bb K D (text) °गृथ्य — [3] Ch शिले, cf sū 15, D (text and schol) त्रिशिल्ये, B₁ त्रिशिलो — [4] P अोत्तराणि, B₁ श्मान्तराणि — [5] D (schol) तस्या पुजकेशान् कृष्णसूत्रेण बध्वा त्रिशिल्ये (!) गर्ते निहन्ति। केशमडलमश्म्येत्येवमश्मोत्तराणि (!) भवति। व्यत्यासवचनमधस्त्रयाणामपि (Cod °त्रयमाणाम°) निखनन मा भूत् — [6] So all MSS, is the word to be emended to °खनामसि or °खनाम्यहं? — [7] iii 18 1 — [8] Ch वाणापर्णी, Ath Sarvanukramani to iii 18, वाणापर्णी — [9] D (schol) रक्तवर्णाया अजाद्रप्सेन वाणापर्णी सञ्चुय एकीकृत्य वाणापर्णि (!) शरपुङ्खेति (Cod °पुङ्खिनि) प्रसिद्धा। तया सपत्न्या शयनमनु परिकिरति — [10] iii 18 6, D (schol पादेन शयनाधस्तात् वाणापर्णी पत्र बध्नाति — [11] iii 18 6[b], D [illegible] पादेनोपरि क्षिपति — [12] D (schol) काममिकामपनयिष्यन् (Cod °घ, परपुरुष (? Cod °प) या। अप न शोशुचदिति (iv 33 1) अनेनापरिगणिता शर्करा अभिमन्त्रिता (cf Kauç 50 ?)। परिकिरन्व्रजति। इह विधान स्त्रीकामस्य विनेयत्वात्। ईर्ष्याविनाशनान्यत एव पठितानि — [13] MSS समृध्न, D (schol) ता समर्दयन् जपति, cf Kauç 2 19 — [14] Bu असमृध्ना, K Ch E P B असमृभ्रम्, wanting in D —

ईर्ष्याया ध्राजिं जनाद्विश्वजनीनात्त्वाग्रेणाहमिति[1] प्रतिजापः[2] प्रदानाभिमर्शनानि[3]। २५। प्रथमेन वक्षणासु[4] मन्त्रोक्तम्। २६। अग्नेरिवेति[5] परशुफाण्टम्[6]। २७। अव ज्यामिवेति[7] दृष्ट्वाश्मानमादत्ते[8]। २८। द्वितीययाभिनिदधाति[9]। २९। तृतीययाभिनिष्ठीवति[10]। ३०। छायायां सज्यं[11] करोति[12]। ३१। अयं दर्भ[13] इत्योपधिवत्[14]। ३२। अग्ने जातानिति[15] न वीरं जनयेत्प्रान्यानिति[16] न विजायेतेत्यश्वतरीमूत्रमश्ममण्डलाभ्यां[17] [18] संघृष्य[19] भक्ते ऽलंकारे[20]। ३३। सीमन्तमन्वीक्षते। ३४। अपि वृश्चेति[21]

---

[1] vi 18 1, vii 45 1, 74 3 — [2] Ch E प्रतिजाय — [3] K P Bh प्रज्ञाना॰, D (schol) यस्येर्ष्या विनेतुमिच्छति तमभिमृश्य जपत्यन्यतम जनादिति द्वे (vii 45 1, 2)। प्रदान यत् किंचिदभिमन्त्र्य प्रददाति। अभिमर्शन यस्येर्ष्या विनेतुमिच्छति तमभिमृश्य जपति — [4] D (text) वक्ष्यमणासु, D (schol) ईर्ष्याया ध्राजिमित्यनेन (vi 18 1) हृदये ऽग्निनिर्वापण। मन्त्रोक्तत्वात्। जनाद्विश्वजनीनादित्यृच अध्यातस्य (! for अध्मा॰?) वा हृतेर्मोचन (Cod वाहृते॰?) — [5] vii 45 2 — [6] Bi पर्शु, D (schol) पर्शुना तप्तेन क्वथित (! for क्वथित?) फाटं पाययति। प्रमेहणवत् (see Kāuç 25 10 11)। मन्युविनयमिह (Cod मन्युर्वि॰) विधान मन्यो स्त्रीविषयत्वात् — [7] vi 42 1 — [8] D (schol) एकया स्त्रिय दृष्ट्वा पाषाणमादत्ते — [9] D (schol) द्वितीयर्चा (vi 42 2) भूमौ निदधाति — [10] vi 42 3, D (schol) तमेवाश्मान — [11] K सृज्य — [12] D (schol) त्वन्निमित्तो (! for यन्नि॰?) मन्युस्तस्य छायाया धनुरारोपयति — [13] vi 43 1 — [14] D (schol) दर्भमूल दर्भेण परिवेष्य केशेषूपचृतति (Kauç 33 13, 36 12), । सर्वमन्युविनयनालिङ्गविशेषात्। यथावश इति (vi 43 3c) सर्वत्रोपपत्ते स्त्रीनिमित्तमोपधिनयन प्रकरणात्। ओपधिवदिति कर्मातिदेशार्थं — [15] vii 34 1 — [16] vii 35 1 — [17] Ch विजायन्तेत्य॰, E विज्ञायतेत्य॰, D विजायतेत्य॰ — [18] E Ch (prim man) अश्वमण्डलाभ्या — [19] Ch सवृश्य, Bi समृश्य, D (schol) सकर्ष्य, cf Kauç 26 22, 35 7. — [20] D (schol) अश्वतरी खरी तस्या मूत्र अश्ममण्डलाभ्या सकर्ष्य तद्भक्ते कृत्वा तत्तस्यै ददाति। अथवास्या अलंकारे, cf Kauç 28 9, 10 — [21] vii 90 1, D (schol) तृचेन प्रसूताया विटमन्वाह —

जायायै जारमन्वाह।३५।क्लीबपदे बाधकं धनुर्वृश्चति[1]।३६। आशये ऽश्मानं प्रहरति[2]। ३७। तृष्टिक इति[3] बाणापर्णीम्[4]। ३८। आ ते दद इति[5] मन्त्रोक्तानि संस्पृशति[6]।३९। अपि चान्वाहापि चान्वाह[7]। ४०। ॥ १२ ॥ ॥ ३६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे चतुर्थो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] D (schol) खटपदे ('for षड॰?) कृत्वा छिनत्ति विट(?) पुमान्भवति — [2] D (schol) आशाया ('for आशयो?) जारस्य संगमनदेश (Cod संगमन देश) संकेतक देश तत्राश्मान निक्षिपति — [3] vii 113 1 — [4] D (schol) शिरपुखासाशये ('for शरपुखामाशये) प्रहरति द्वाभ्या — [5] vii 114 1 — [6] D (schol) वक्ष्यमाणानि हृदय मुखमिति मन्त्रोक्तानि संस्पृशति जारस्य — [7] D (text) has the words अपि चान्वाह but once D (schol) स्त्रीकर्माणि समाप्तानि —

॥ ओं ॥

अम्बयो यन्तीति[1] क्षीरौदनोल्कुचस्तम्बपाटाविज्ञानानि[2 3 4]। १। सांयामिकं वेदिविज्ञानम्[5]। २। वेनस्तदिति[6] पञ्चपर्वेषुकुम्भकमण्डलुस्तम्बकाम्पीलशाखायुगेध्माक्षेषु पाण्योरेकविंशत्यां[7] शर्करास्वीक्षते[8]।३। कुम्भमहतेन परिषिच्याधाय शयने विकृते संपातानतिनयति[9]। ४। अनतीकाशमवह्याद्यारजोविते कुमार्यां[10] येन हरेतां ततो नष्टम्[11]। ५। एवं सीरे साष्ठे[12]। ६। लोष्टानां कुमारीमाह

---

[1] ı 4 1, D (schol) पूर्वादि समाम्नानि । सहितविधिप्रदे अन्यादीना प्रतीकाना सहिताविधिरुच्यते। अवयो यतीति अस्य सूक्तस्य तत्त्वानफल कर्मोच्यते । कस्य सध्ये मारणनागेश्चेगमनाभ्यामभ्यस्य (?) सद् सद्योगाद्व्याधितस्य जीवमरणाभ्या प्रजननें स्त्रीप्रयोगात् । एवमन्यत्रापि यद्येतदेव भवेत्तत्राय विकारो भवेदिति । सकल्पयेम चेत्ततो (Cod चेतत्तो) न कानि पुनरुक्तानि . — [2] D (schol) उत्कुचस्तिम्प स्तावरुक्तुरिति, Kāuç. 15 13, 14 — [3] D (text and schol) पाठा — [4] D (schol) विज्ञानानि लोके प्रसिद्धानि भवंति — [5] D (schol) जप जरायत्वावधारण (?) फल सयामकर्म वेदि (!) कृत्वा प्रकृतेन सूक्तेन (ı 4 1) अभिमन्त्र्य चितयेद्विशेष. — [6] ıı 1. 1 — [7] So emended, Ch एकविंशत्या, the rest एकविंशत्या, D (schol.) उभयोर्हस्तयोरेकविंशतिशर्करा: कृत्वेक्षते। पाण्योरसमासकरण — [8] K Bü शर्करास्वी° — [9] Ch अभिनयति, E D (text) आनयति; D (schol) इत्यतीष्टवेष्टन नयतीत्यभिमवचननिवृत्त्यर्थं — . [10] D (schol) कुमार्यै — [11] D (schol.) विज्ञेय। सुपर्णादि. — [12] D (schol) हले गोभ्या युक्ते एवमेव कुर्यात् । महतेन परिषिच्य कुमार्योरेव (! for कुमार्योरेव?) माक्रमं. —

यमिच्छसि तमादत्स्वेति । ७ । आकृतिलोष्टवल्मीकौ कल्याणम्[2] । ८ । चतुष्पथाद्बहुचारिणी[3] । ९ । श्मशानान्नचिरं जीवति[4] । १० । उदकाञ्जलिं निनयेत्याह[5] । ११ । प्राचीनमपष्ठिपन्त्यां कल्याणम्[6] । १२ । ॥ १ ॥ ॥ ३७ ॥

जरायुज इति[7] दुर्दिनमायन्प्रत्युत्तिष्ठति[8] । १ । अन्वृचमुदवज्रैः[9] । २ । अस्युल्मुककिष्कूह्नादाय[10] [11] । ३ । नग्नो ललाटमुन्मृजानः[12] । ४ । उत्साद्य बाह्यतो[13] ऽङ्गारकपाले शिग्रुशर्करा जुहोति । ५ । केराकावादधाति[14] । ६ । वर्ष-

[1] D (schol) चतुरो लोष्टान्गृहीत्वा प्रैष ददाति — [2] D (schol) अनयोर्लोष्टयोर्ग्रहणे अभिलिखितायसपत् (Cod °सपत्) — [3] D (schol) कुमारी बह्वन्पुरुषान्गच्छति — [4] D (schol) सैव कुमारी श्मशानात् गृहीत्वा हरति एव पूर्वत्र — [5] D (schol) कुमारी (for °री?) ब्रूयात् — [6] D (schol) पूर्वस्यां दिशि अञ्जलि क्षिपत्यभिप्रेतफल। विद्यानमहितानि कर्माणि कथितानि । तदतरा नैमित्तिकप्रतीकानि तस्मात्तेषां विधि कृति — [7] 1 P 1 — [8] L P दुर्दिने प्रायन् D (schol) दुर्दिन मेघाना विनाशहेतु । तद्विनाशायागच्छन् सूक्त जपन् । प्रत्युत्तिष्ठति गच्छतीत्यर्थं । प्रायश्चित्त दुर्दिनाश्यत्वात् । यद्येव कमस्तु कि कृत उच्यते प्रायश्चित्तत्वात् — [9] K उदव्रजैर् E °वर्जैर् Bu वर्जैर् cf Ka ç 47 31 49 13, D (schol) प्रत्युत्तिष्ठति प्रहरणमन्त्रा (Cod °णामान्त्र' x 5 15, 42, 50 cf Darila to Ka ic 47 31) चैतदुदवज्रसंस्कारस्य चिरकालनिष्पत्तेस्ततश्च विनाश स्यात् — [10] D (text) उल्मुक — [11] K P B Bb किंकाह्रन् E Ch विष्कुह्रन् D (schol) to the entire sutra प्रत्युत्तिष्ठतीति वाक्यशेष । किकुरव मुखीको (') चीर । तानादाय प्रत्युत्तिष्ठति दुर्दिन किष्कुह्रणा समासो विकल्पार्थ । नग्न दुर्दिन प्रत्युत्तिष्ठतीति शेष । साकाङ्क्षत्वात् — [12] D (schol) नग्न दुर्दिन प्रत्युत्तिष्ठतीति शेष । ललाट तन्मर्दयन् — [13] D (schol) गृहपटलमपनीय गृहाद्बहिरवस्थितो (Cod गृहातवहिरवस्थितो) ऽङ्गारपूर्णे कपाले शिग्रुपर्चाणि जुहोति । शर्करा वा — [14] E D (text) करीराकाव्, Ch कराकाव्, Bi कौराकाव् D (schol) केरापर्णोति या सुराष्ट्रे पुवरीकेति (1 for पुडरीकेति?) मालवेषु उच्छाद्य (' for उत्साद्य) वेराकावादधाति (!)

परीतः प्रतिलोमकर्षितस्त्रिः[1] परिक्रम्य खदायामर्कं[2] क्षिप्रं सवपति[3][4]। ७। नमस्ते अस्तु यस्ते पृथु[5] स्तनयित्नुरित्यश्मनियुक्तमपादाय[6]। ८। प्रथमस्य[7] सोमदर्भकेशानीकुष्ठलाक्षामञ्जिष्ठीबदरहरिद्रं[8][9] भूर्जशकलेन[10] परिवेष्ट्य मन्थशिरस्युर्वरामध्ये निखनति[11]। ९। दधि नवेनाश्नात्या सहरणात्[12]। १०। आशापालीयं तृतीयावर्जं[13] दृहणा-

---

अंगारकपालेन चोभयतश्च विकृष्टदेशत्वात्, cf Darila fol 35ª l 6, (to Kauç 7 4) रेरार्कावादधाति cf also अर्कं in the next sūtra —

[1] K P Bu त्रिष्प°, Ch तृष्प° — [2] E अर्के — [3] Ch F सविश्र ति — [4] D (schol) to the entire sutra एव पूर्वेच अर्कं क्षिप्र सवपति। वर्षेणातिपीडितो वर्षपरीत उभयोर्वक्ष्यमाणे (Cod °चमाणे) प्राय श्चित्त त्रि परिक्रम्य खदायामर्कं (Cod °र्थं) क्षिप्र सवपति। गर्ते खभावज त्रि सवच गत्वा खदायामर्कं समुतप्तालं (! for समुप्त°?) प्रकृतेन सूक्तेन पिंडीकृत क्षिपति — [5] ; 13 1 v ; 11 1 — [6] So Ch E K Bu Bi Bt P D (text) अश्मनि युक्तम् D (schol) to the entire sutra, त्रिष्परिक्रम्य खदायामश्मनि(!)युक्त क्षिप्र सवपतीति शेष। साकाङ्क्षत्वात्। सन्निधि स्यात्। अश्मनि (!) हिमशकरापस्ते नाशनिविनाशित (!) तदश्मनियुक्त न शीघ्र खदायां सूक्तान्ते क्षिपति। अश्मनिविष्कद्गुकाश्मवर्षाणि (!)। अग्निन्यपश्रमफललिङ्गात् — [7] D (schol) प्रथमस्य सूक्तस्य ; 13 — [8] Bh कशानी D (schol) केशानी प्रसारिणीति उच्यते। उपविक्लिनेषु प्राकारे (! for उपखिन्नेषु or उपकीर्णेषु प्राकारेषु?) प्रायेण जायते — [9] All MSS except Ch D (text) °कुष्ट° — [10] K P Bu Bi Bh भुज° Ch भज° — [11] D (schol) भूर्जावयवेन सर्वाणि वेष्टयित्वा अध शिर छिद्र कृत्वाभिमन्त्र्य सस्यमध्ये निखनति। अश्मनिरचा — [12] D (schol) दधि च नव धान्य न (! for च) भक्षयेद्यावन्न धान्य गृहमानीत — [13] Ch तृतीयया D (schol) आशानामाशापालेभ्य (1 31 1) इत्यस्य दृहणान्युक्तानि (? Cod इत्यस्यैद्र हृणि उत्तानि) कर्माणि बहुवचनानुपपत्ति। ज्योतिरायतनस्य भौमसव धात् (Cod भौम°)। उभयान्सपातवत इति द्वितीयतृतीयमेकतो ऽस्य शमन भौम जपतीति भौमस्य द्वितीयसवधादाशापालीयस्य च विशेषेण जपमात्रेण तृतीयामृच मुक्त्वा (1 31 3) अत एव भौमेन सह एव (cf sūtras 12 16)

नि । ११ । भौमस्य इतिकर्माणि[1] । १२ । पुरोडाशानश्मोत्तरानन्तःस्रक्तिषु[2] निदधाति । १३ । उभयान्संपातवतः[3] । १४ । सभाभागधानेषु[4] च । १५ । असंतापे ज्योतिरायतनस्यैकतोऽन्यं शयानो[5] भौमं जपति । १६ । इयं वीरुदिति[6] मदुघं[7] खादन्नपराजितात्परिषदमाव्रजति । १७ । नेच्छत्रुरिति[8] पाटामूलं प्रतिप्राशितम्[9] । १८ । अन्वाह[10] । १९ । बध्नाति[11] । २० । मालां सप्तपलाशीं धारयति[12] । २१ । ये भक्षयन्त इति[13] परिषद्येकभक्तमन्वीक्षमाणो भुङ्क्ते[14] । २२ ।

---

[1] K Bu द्दति°, E D (text) दृति°, Ch द्रति°, is the word to be emended to दृढकर्माणि? D (schol) सत्य बृहदित्यस्य (xii 1 1) यौ- (for भौम ?) फलानि कर्माणि । उभयो सूक्तयो कर्माण्युच्यते — [2] D (schol) पुरोडाशाश्चत्वार । अभिमन्त्र्य न संपाता शब्दान्तरत्वात् । गृहस्याभ्यन्तरकोणेषु (Cod गृहास्याभ्य°) निहति । एकैकस्य पुरोडाशस्य पाषाणमुपरि कृत्वा — [3] D (schol) पुरोडाशानश्मनश्च संपातवत् करोति । निखनन पूर्ववत् — [4] D (schol) पूर्वकर्माणि (for °कर्मणी) भवत समाजमेलकस्थान भागधान महाधनगृहमिति स्रक्तिष्विति देशनियम चकारेण सर्वातिदेशात् — [5] K शयो D (schol) to the entire sutra एकाग्निरायतनस्य असंपातयुक्ते (for असंताप°) देशे शमानधोमुख (for शयान अधो°?) भौमं (xii 1) जपति । एकेन पार्श्वेन पर्यावर्तेत आशापालीय (i 31) तु शयानो (Cod शयनो) जपति नियमस्तु भौमस्यैव — [6] i 34 1 — [7] E Bu (prim man) मधुघ K मदुख (खादन्), D (schol) जनसमूह ज्येष्ठीमधुक(?) भक्षयन् आव्रजने मन्त्र । प्रत्यर्थंजप दोषशमन प्रायश्चित्त — [8] ii 27 1 — [9] D (schol) पाटामूल खादन्नपराजितात्प्रतिप्राशितमाव्रजति लिंगात् — [10] D (schol) प्रतिवादिनमन्वाह — [11] D (schol) यदि मूलसप्रत्यय अन्वाहेति मध्ये किं पठित । अत्र वचनान्यवधान्यकर्मत्वात् (?) — [12] So Bh D (text) the remaining MSS of the text धारयति D (schol) पाठास्रज (?) पर्णा () बिभर्ति सर्वस्य धारणस्य बाहौ बधनमन्त्रलिंगात् (cf ii 27 3) । न संपाता शब्दांतरत्वात् । दूष्या दूषिरसीत्यस्यामुक्तास्य (?) विधान (cf ii 11 1, Kauç 39 1 fg) । खादन्नपराजितात्परिषद नाव्रजति । तस्योपजीवनार्थं स्वक्तमेह्येतत् (for भक्त° ?) । सर्वं पुनरुच्यते — [13] ii 35 1 — [14] D (schol) एकैनैव भुंक्त इति । नैकभक्त परिषद्येकभोजने परिषत्तुल्या समवायमात्र लोकोपचारादि तामेव परिषद् ग्रासादनतरमीक्षमाणा कल्पांतरे यत्रैतद्वहना मध्ये एको भुक्त इति अविशेषणत्वात् —

ब्रह्म जज्ञानमित्यध्यायानुपाकरिष्यन्नभिव्याहारयति[1]।२३। प्राशमाख्यास्यन्[2] । २४ । ब्रह्मोद्यं वदिष्यन्[3] । २५ । मभामग्ने वर्च[4] इति विभुद्भ्यमाणः[5] प्रमत्तरज्जुं[6] बध्नाति ।२६। सभा च मेति[7] भक्षयति[8]।२७।स्थूणे गृह्णात्युपतिष्ठते[9]।२८। यद्वदामीति[10] मन्त्रोक्तम् । २९ । अहमस्मीत्यपराजितात्परिषदमाव्रजति[11 12] । ३० । ॥ २ ॥ ॥ ३८ ॥

दृष्या दृषिरसीति[13] स्राक्त्यं बध्नाति[14] । १ । पुरस्तादग्नेः पिशङ्गं[15] गां कारयति[16] । २ । पश्चादग्नेर्लोहितांजम्[17] । ३ ।

---

[1] iv 1 1, D (schol) उपाकर्मसु शिष्यानभिव्याहारयति सूक्त । कलहपरिहारसदोषनाशात (C d °परिहार°) प्रायश्चित्तत्व — [2] D (schol) प्रतिप्रश्न कथयिष्यन् सूक्तमभिव्याहारयति । . प्रतिवादिनो जपनाशाप्रायश्चित्तत्व (C d जयपनाशाप्राय°) — [3] D (schol) वाक्यविचार कथयिष्यन प्रत्यर्थिना सह प्रतिवादिनो जपनाशात् प्रायश्चित्तत्व — [4] v 3 1 — [5] K P Bh Bi Ch L विभुद्यमाण, cf Kāuç 23 9 — [6] D (text) प्रमत°, D (schol) प्रमतरज्जु । चाबकाणा (! for चाक्रिकाणा?) श्वपचनराश (! for °रज्जु ?) तामभिमन्त्र्य विभाग करिष्यन्पिता बध्नीयान्न सपाता ग्रन्थान्तरत्वात्।मालावत् कलहनाशदोषापगमात् — [7] vii 12 1 — [8] D (schol) क्षीरादन सभा प्रविशन् — [9] D (schol) सभास्थूणे सूक्तान्ते — [10] xii 1 58, cf Kāuç 24 14. — [11] xii 1 54 — [12] Ch L °प्नोति (instead of °व्रजति), D (schol) यत्रतचक्षा(!)परिषदमागच्छति — [13] ii 11 1 — [14] D (schol) अप्रतिष्ठार्या (?) कृत्वा.. प्रत्याहरणमुच्यते। एककर्मा (! for °मणा?) काण्डिका समाप्त (!) शान्त्युदकान्ते बधन। आज्यभागान्ते शान्युदक। तत्र शान्त्युदकक्रियादर्शनात् । पूर्वाह्णे कर्मकृत उत्तरतचादनतरम् (Cod °मे) कृत्यादे. प्रतिहरणात् । अस्य चात्मरचार्थत्वात् । अत कृत्वोत्तरतत्र (Cod °त्तरत्र) निशाप्रतिपानन । स्रक्त्यविकार । स्रक्त्यमणि स्रक्त्यस्तिलक (cf Kāuç 8 15)। कृत्याशमनार्थं — [15] Ch L पिशाङ्ग° — [16] D (schol) मध्यपे (Cod °ये) पूर्वस्मिन्देशे कृष्णपिङ्गलवर्णं गा वृषभ कारयति । अन्येन मारयति — [17] D (schol) रक्तवर्णछाग पश्चिमदेशे (Cod. °श) कारयति. —

यूपपिशितार्थम्[1] । ४ । मन्त्रोक्ताः[2] । ५ । वाशाकाम्पीलसितीवारसदंपुष्पा[3 4 5] अवधाय[6] । ६ । दूष्या दूषिरसि ये पुरस्तादीशानां त्वा समं ज्योतिरुतो अस्थबन्धुकृत्सुपर्णस्त्वा यां ते चक्रुरयं प्रतिसरो यां कल्पयन्तीति[7] महाशान्तिमावपते[8] । ७ । निश्यवमुच्योष्णीषयतः[9 10] प्रोक्षन्व्रजति[11] । ८ । यतायै यतायै[12] शान्तायै शान्तिवायै भद्रायै भद्रावति स्योनायै शग्मायै[13] शिवायै सुमङ्गलि प्रजावति सुसीमे[14] ऽहं वामाभूरिति[15] । ९ । अभावादपविध्य-

[1] D (schol) यूपार्थं गा पिशितार्थं। ऋजघेपो (' for °यूषो?) रसका'। पिशितानि मांसानि। न चानयोर्वशाधर्मात्यूपपिशितार्थत्वात् (!) — [2] D (schol) या मंत्रे उक्ता'। ओषधय कास्ता आह। दर्भोपमार्ग ('cf Kauç 8. 16) सह पाठा (') आमपाचायन्न भवति — [3] D (schol) वाशा आटरूपक, cf Kauç 8 16 — [4] K Bh Cb (sec man) शितो°, Bu शिति°, D (text) सिता°, D (schol) सितीवार अपामार्ग(सदृशो महान् — [5] The reading सदपुष्पा अवधाय is conjectural, E Bū Bi Ch D (text) सदपुष्पामव°, K P Bb °पुष्पन्° D schol) सदपुष्पा त्रिसध्या (cf Kauç 28 7) — [6] D (schol) मन्त्रोक्तादीना क्रमोत्तरमवधानमावापन सयोगात् — [7] ii 11 1, iv 40 1, 17 1, 18 1, 19 1, v 14 1 31, 1 viii 5 1, x 1 1, to this list corresponds the second gaṇa of the gaṇamalā (Ath Pariç 34 2), दूष्या दूषिरसीशाना त्वा सम ज्योतिरुतो अस्थबन्धुकृद्ये पुरस्तात्सुपर्णस्त्वा या ते चक्रु प्रतीचीनफलो यद्दुष्कृतमय प्रतिसरो या कल्पयन्तीति कृत्याप्रतिहरणानि॥ इति कृत्यागण ॥२॥ The pratikas are ii 11 1, iv 17 1, 18 1, 19 1, 40 1, v 14 1 31 1; viii 65 1, 2, viii 5 1, x 1 1 — [8] D (schol) महशाति कथिता: (see Kauç 9 6, note) एतानि प्रतीकानि आवपतो महाशान्ति) चेति च लोपार्थगते(!?) — [9] K Bū उपमुच्य, so also Darila to Kauç 46 5, Bi अपमुच्य, D (schol) रात्रावपमुच्योपानही इति पृथिव्या घोराणामत (Cod घोराणामत) भवति। अत्र सर्वा कृत्या न्यासश्चात्र परिकरणे विहित तथा उपयोगार्थं —[10] D (schol.) उष्णोष शिरोवेष्टन। तस्यास्ति कर्तु. अग्रत ('). — [11] D (text) प्रोक्षन् — [12] K Bū Bh D (text) पतायै (bis) — [13] Bū शक्मायै — [14] MSS सुशोमे, cf Kauç 24 14 and 76 23 — [15] D (schol) पतायै पतायै (') शान्तायै इत्यादय इति करणपर्यंत('), cf Kāuç. 46. 7, note. —

ति[1] । १० । कृत्ययामिचचक्षुषा समीक्ष्यन्कृतव्यधनीत्यवलिप्तं[2] कृत्यया[3] विध्यति[4] । ११ । उक्तावलेखनीम्[5] । १२ । दूष्या दूषिरसीति[6] दर्व्या त्रिः साम्पवत्सेनापोदकेन मथितेन गुल्फान्परिषिञ्चति[7] । १३ । शकलेनावसिच्य यूपपिशितान्याशयति[8] । १४ । यष्टिभिश्चर्म पिनह्य प्रेषकृत्परिक्रम्य बन्धान्मुञ्चति संदंशेन[9] । १५ । अन्यत्पार्श्वी[10] संवेशयति[11] । १६ । शकलेनोक्तम्[12] । १७ । अभ्यक्तेति[13] नवनीतेन मन्त्रोक्तम् । १८ । दर्भरज्ज्वा संनह्योत्तिष्ठैवेत्युत्या-

---

[1] D (text) अभाविपदविध्यति, D (schol) कृत्याभावे संस्काराणामपक्षेप कृत्याकलगशिक्याव्यभावे (!?) कल्पोक्तानामिह चोक्तानामभावे संस्कारा वच्यमाणा(!) — [2] x 14 9 — [3] So all MSS Is the word to

उत्तरत्र दर्शनात् । शात सभार कृत्ययामिचचक्षुषा समीक्षन् भूमस्थितया (! Cod भूव°) यदि पुनरालिप्ता (Cod °रलिप्ता) भाव. सूत्र(!) — [5] D (text) °लिखनो, D (schol) आलिप्तभावे(!) कथिता (cf Kauç 35 28) प्रकृति (!) कृत्यया — [6] ii 11 1 — [7] D (schol) त्र्यंगिका विधिकर्मत्वात् । कर्मत्व तिलदर्व्या साम्पवत्सेनानुदकेन तत्र क्रमेण त्रि परिषिञ्चति । कृत्यागुल्फान् बहुवचन । प्रतिपाद गुल्फद्विवचनात् — [8] D (schol) सूक्तेन शकलेन त्रि शाल्युदकेन कृत्यावसिच्य (!) यूप पिशितानि चाशयति मुखे प्रक्षेपार्थमाशयतिवचन यूपपिशिताश(!)न सपाता दूष्या दूषिरसीति (ii 11 1) सूक्तेनास्य प्रकरणात् । अशातेश्च प्रयोगात् — [9] E joins this word to the next sūtra, D (schol) परिक्रम्य वधदेश गत्वा आयसेन सदंशेन (Cod सदनेन) कृत्याया बन्धान्मुचति प्रेषकृत् हस्तेन — [10] Cb °पार्श्वी, E K Bū °पार्श्वी — [11] K Bū Bh P संवेशयति, D (schol) तस्मिश्चर्मणि कृत्यामधोमुखीं (Cod °खी) संवेशयति । प्रेषकृत्. — [12] D (schol) शकलेनावसिच्य यूपपिशितान्याशयतीत्येतदुक्त (cf su. 14) उत्तानी कृत्वावसेकस्य ततो दृष्टत्वात् । उक्तवचनस्यैवमर्थत्वात् । शयनसंयोगाच्च — [13] x 1 20, D (schol) अभ्यक्ताक्तेति मन्त्रे यदुक्त । तच्च नवनीतेन मन्त्रोक्तस्यान्नवनीतशकलेन (!) गृहीत्वाञ्जनाभ्यञ्जने कृत्याया कुर्वंति. —

पयति[1]। १९। सव्येन दीर्घं दक्षिणेनोदकालाबादाय[2] वाग्यताः। २०। प्रैषकृदग्रतः[3]। २१। अनावृतम्[4]। २२। अगोष्पदम्[5]। २३। अनुदकखातम्[6]। २४। दक्षिणाप्रवणे[7] वा स्वयंदीर्णे[8] वा स्वकृते वेरिणे[9] ऽन्याशायां[10] वा निदधाति। २५। अलाबुना दीपमवसिच्य यथा सूर्ये इत्यावृत्याव्रजति[11]। २६। तिष्ठंस्तिष्ठन्तीं[12] महाशान्तिमुच्चैरभिनिगदति। २७। मर्माणि[13] संप्रोक्षन्ते[14]। २८। कृष्णसीरेण कर्षति।२९। अधि सीरेभ्यो दश दक्षिणा[15]।३०। अभिचारदेशा मन्त्रेषु विज्ञायन्ते तानि मर्माणि[16]।३१॥३॥३९॥

---

[1] D (schol) अधोमुखीमिव दर्भरज्ज्वा बध्नाति। निखला (?) कलोत्तिष्ठेत्यर्धर्चेन (x. 1 20c) प्रैषकृदुत्थापयति। कर्ता प्रैषकृत् — [2] P आलाप्व°, D (schol) कर्ता . उदकपूर्णामलाबु (?) आदाय उत्थापयति। कर्तृकारयितृप्रैषकृतस्तेषा — [3] D (schol) व्रजतीति वाक्यशेष — [4] D (schol) वृतिविसर्जित(?)। तत्र देशे गच्छेयु cf Kauç 18 11 16 — [5] D (schol) यत्र गोष्पद न स्यात् — [6] D (schol) पशुनोदकेन खात एतेषा विशेषाणा समुच्चय — [7] D (schol) दक्षिणा यत्र आप पतिता आगच्छति — [8] D (schol) न केन चिद खातश्च पूर्वोत्तरविकल्पार्थ — [9] K P B1 Bb C D(text) वीरिणे, D (schol) उखर (?for उत्खरे) इत्यर्थ — [10] E D(text) अन्यशालाया D (schol) शकृच्चे (?for [illegible]) [illegible] मर्तविकल्पार्थ — [illegible] नेष्य (? for नि- [illegible] तिष्ठस्तिष्ठन् D (schol) तिष्ठन्कर्ता तिष्ठतो येषामपहृताना तिष्ठतश्च शान्त्युक्तानि (Cod शान्त्युक्तानि) महाशान्तिरिति कथिता (Cod कथित) तेषामभिमुखामुच्चैर्निगदनमेकश्रुत्या (?) पठति, cf Kauç. 9 6 note, 43 5, 44 6 — [13] P Bb मर्माणि त इति (su 11S 1) — [14] Ch E सम्प्रोच्यते the entire sutra is wanting in D — [15] D (schol) हलगोभ्य दश गावो ऽधिका दक्षिणा देयाः अधिग्रहणमधिकारणनिवृत्त्यै। दक्षिणावचन कर्तृसंप्रत्ययार्थं — [16] D (schol) सम्प्रोक्षन्त इत्युक्त (su 28) तानि कान्युच्यते। ये देशा मन्त्रेषु श्रूयते। चक्रुरित्येषु (v 31. 1[2], 2[2], 3[2], 4[2], 6[2], 7[2] 8, 9, cf the hymn in the कृत्यागण above su. 7?) तानि मर्माणि (Cod कर्माणि) देशवचनात्। आमपात्रादीनि त्वनुक्तत्वात (?)। देश- (Cod. दश) वचना-

यद्दः संप्रयतीरिति[1] येनेछेन्नदी प्रतिपद्येतेति[2] प्रसिञ्चन्व्रजति । १ । काशदिविधुवकवेतसान्निमिनोति[3 4 5] । २ । इदं व आप इति[6] हिरण्यमधिदधाति । ३ । अयं वत्स[7] इतीषीकाञ्जिमण्डूकं नीललोहिताभ्यां सकक्षं बद्धा[8] । ४ । इहेत्थमित्यवकया[9 10] प्रछादयति । ५ । यथेदमिति[11] निनयति[12]। ६। मारुतं क्षीरौदनं मारुतशृतं मारुतैः परिस्तीर्य मारुतेन स्रुवेण मारुतेनाज्येन[13] वरुणाय चिर्जुहोति।७। उक्तमुपमन्थनम्[14]।८। दधिमन्थं वलिं[15] हुत्वा[16] समोक्षणीभ्यां

दुपचार्यते। आमपात्रमिश्रधान्यमासकृतवाक्यवनजकुरीरिणो क(श)फाद्यकया (?) गर्दभमूलवानराविर्यौ गार्हपत्याहवनीया (!cf the words corresponding to this corrupt passage in v 31 1 4) —

[1] iii 13 1 — [2] K P Bh प्रतिपद्येति, L प्रतीपद्यते, D (schol) येन भूमिदेशेन (Cod °देशे) नदी मछेदिति देशनिर्देशार्थं । त देश भूयसोदकेन प्रकर्षेण सिञ्चन्व्रजेत् । कर्ता प्रायश्चित्त नगरग्रामाद्यपहारदोषशमनात् । तत्र च खननभयादुपप्लवनभयात्। उपप्लवे त देशे निम्व (!) सवध्नातीति सूक्तेनाभिमन्त्रण सर्वाण्यभिमन्त्र्याणीति (Kauç 7, 16) वचनात् । सर्वसूक्तमुत्तरेपा ग्रहणात् — [3] Bu काष्ट॰, D (schol) काश प्रसिद्ध . — [4] D (text) °दिविधुक°. — [5] K Bu Bh °वेतसा, D (schol) to the entire sutra निमातुमुक्षयणार्थ यत्रैव सूक्त सर्व पूर्ववत् । प्रसिद्धा न निर्देशात् — [6] iii 13 7[a], D (schol) पादेन सुवर्ण (Cod सुपर्ण) नदीमुखोपरि स्थापयति — [7] iii 13 7[b] — [8] D (schol) अधिदधातीति शेष. । प्रकरणात् । अनेन पादेन इषीकेव रेखा यस्य स इषीकाजि नीलेन सूत्रेण लोहितेन च सह कचाभ्या बध्वा कचा प्रसिद्धा। हिरण्यस्योपरि दधाति. cf Kauç 32 17, 48 39 — [9] iii 13 7[c] — [10] D (schol) अवका शेपवाल (! for शेवाल cf शेफालि, शेफालिका, शैवाल and Açv Gr iv 4 8)। तेन मडूक प्रछादयति — [11] iii 13 7[d] — [12] D (schol) उदक. — [13] D (schol) येनेछेन्नदी प्रतिपद्येत तन्मत्र कृत्वा मारुतामिधगा (?) इति मारुतस्य कृष्णा यागा गो (Cod गौं) कृष्णवत्साया पयसि शृत वैतसे (Cod °से!) काष्ठस्रुदाज्येन. — [14] E D (text) उपमन्थ D (schol) वैतसे (Cod वैतसेन) चमस उपमथन (!cf Kauç 27 10) ते च उपमथान्यवयवातरत्वात् (! for उपमथानान्य°)। उपमथक्रियाभावा हिमद्रव्य(?) ओषधिमथन — [15] BūB₁Bh वली — [16] E P ह्वत्वा, D (text) दत्त्वा, D (schol) दधिमथन एव वलि (!)

पस्थ[1] आधाय पिबति[2] । १५ । मयूखे[3] मुसले वासीनो यथासितं[4] इत्येकार्कसूत्रमार्कं बध्नाति[5] । १६ । यावदङ्गीनमित्यसितस्कन्धमसितवालेन[6] । १७ । आ[7] वृषायस्वेत्युभयमप्येति[8][9] । १८ । ॥ ४ ॥ ॥ ४० ॥

समुत्पतन्तु प्र नभस्वेति[10] वर्षकामो द्वादशरात्रमनुमुष्येत्[11] । १ । सर्वव्रत[12] उपश्राम्यति । २ । मरुतो यजते

खनन कल्पन्यायसेनापि मथनकार पाने सूत्रमधिकारस्येति वचनात् । खननमात्रनिवृत्ति (Cod खनन॰) शेषमात्राणां न (?Cod म) कालकर्मत्वात् । मायश्चित्त शेषमत्र सत्यदोषनाशनत्वात् —

[1] E B₁ फाटावधिज्यमुपस्थ, Bu फाटाववधिज्यमु॰, P फाटावधिज्यापस्थ — [2] D (schol) corruptly, तत्फाटाश्च फाट च फाटौ पुमा स्त्रियेति (Pan i 2 6) एकशेष । उत्कुम्भापरिव्याधा इति द्वन्द्व । परवल्लिंग द्वन्द्वतत्पुरुषयोरिति (Pan ii 4 26) पुल्लिंगवदिह (Cod ॰विह ?) फाट चूर्णं इति केचित् चकारात् — [3] K Bu Ch E B₁ मयूषे, P Bb मयूसे, D (schol) कोलके चोपविष्टो मुशले वोपविष्ट इति — [4] vi 72 1 — [5] D (schol) ग्रामे नगरे वा एक एकवार्कं (?) । तस्या वल्कलसूत्रेण तद्विकारमर्कं बध्नाति । शेपस्य (Cod शपस्य) वृद्धि । मत्रलिंगात् । नस्याश्च ह्रस्वाश्रयत्वात् (for पु॰?), cf D (schol) to su. 18, एकार्कमणि etc — [6] vi 72 3 D (schol) अनया हस्तिन कुम्भ तस्यैव हस्तिन वालेन बध्नाति । सर्पासित (Cod सर्पा॰) इति केचित् — [7] vi 101 1 — [8] Ch ॰येति B₁ ॰प्रेति, E ॰भयेप्यसि — [9] D (schol) एकार्कमणि (?) स्कधमणिश्चतदुभयमप्यस्य भवति — [10] iv 15 1, vii 18 1, cf Kauç 26 24, note — [11] E ॰मुष्केत्, Ch D (text) ॰मुष्वेत्, D (schol) यो वर्षं कामयेत्स द्वादशाहानि अनुमुष्येत् । त्र्यह प्रात त्र्यह सायमित्येव पश्चात् मुष्येत् अन्वयोपपत्ते (?) । ननु च कृच्छ्रग्रहणमेककार्यं लघुत्वात् । न पराकादिप्रसगात् — [12] All MSS except D सर्वव्रत D (text) सर्वत, D (schol) सर्वेभ्य निवृत्ति सर्वत प्रधानकाले ऽपि उपमयोगात् । श्राम्यति । श्रम( )तपसीति (Dhatupatha 26 95) शब्दविधिस्मृते सर्वच इत्यर्थं । प्राप्तनिवृत्ति सर्वत्र तल्लोपमसगात् । उपश्राम्यतीति च । शक्त्या ता उपपद्यते । इह काम्यविधि । कर्माद्वर्षणनिवृत्त्यर्थत्वात् (!) । तस्माद्वर्षात्काल एवास्य प्रयोग , cf. Kauç 48 20 —

यथा वरुणं जुहोति[1]। ३। ओषधीः संपातवतीः प्रवेश्याभिन्युब्जति[2]। ४। विप्रावयेत्[3]। ५। श्वशिरएटकशिरःकेशजरदुपानहो[4] [5] वशाग्रे प्रवध्य योधयति। ६। उदपात्रेण संपातवता[6] संप्रोक्ष्यामपात्रं[7] त्रिपादे[8]ऽश्मानमवधायाप्सु निदधाति। ७। अयं ते योनिरा नो भर धीती[9] वेत्यर्धमुत्थास्यन्नुपदधीत[10]। ८। जपति[11]। ९। पूर्वास्वषाढासु गर्तं खनति[12]। १०। उत्तरासु संचिनोति[13]। ११। आदेवनं

---

[1] D (text) omits जुहोति, D (schol) मरुद्भ्यो याग कुर्यात्। यथा वरुणमिति कर्तव्यातिदेश । यथासुक्ष (?for °सूक्तस्य?) चिरभ्यास पचमीं प्रथमीं होमो (Cod होमा) तृतीय षड्भिरेव समुत्पतत्स्विवत्येन (iv 15 1) मारुत चीरौदनमित्येवमाज्यातिदेश । दर्भमुष्टि (?) परिभोजनीया यथाप्रकृति दर्भाणा यव ( ) परिस्तीर्येति वचनात्। जुहोति मारुतमाज्यमन्यतरेण सूक्तेन, cf Kauç 26 24 30 17 40 7 — [2] D (schol) चित्वाद्या (cf Kauç 8 17) प्रवेशयत्युदकमध्ये तत्र मुखेन नीचीरज्जौ (?) प्रवेशयति — [3] Ch विप्रावयेत, K °प्लावएत, I D (text) °प्लावयति, D (schol) उदकान्त एव नाना त्रिपत्योषधो — [4] Ch E D (text) पटक (for एटक, cf Pet Lex sub एडक) — [5] So emended, MSS °हौ, D (schol) शुन शिर मेषशिर केशा प्रसिद्धा। जीर्णोपानहौ च। वशाग्रे प्रबध्य एतानि वद्ध (?for बध्वा?) आकाशमाहति — [6] D (schol) अन्यतरेण सूक्तेन (iv 15 or vii 18) संपातवत्कृत्वा — [7] K Ch E B1 D (text) समोद्या° — [8] D (text) त्रिपादेनाश्मानम°, D (schol) पाषाणमामपात्रे प्रक्षिप्य तत्सर्वमप्सु निदध्यात् — [9] iii 20 1, v 7 1, vi 1 1, the same pratikas make up the उत्थापनगण in the ganamala Ath Pariç 34 25, which is also mentioned in the AV Anukraman i 3 cf also Kauç 82 31 — [10] D (schol) अर्धार्धमीहमान हविषामन्यतममुपदधीता (?) उपतिष्ठते इहार्धत्वा (!) समत्ययात्प्रायश्चित्तत्व प्रसिद्ध द्विदोषशमनत्वात् — [11] D (schol) अथवा अन्यतम जपति। अवयो यतोत्यस्यानुक्तास्य (? i 4 1) विधान कस्मात्। अवसेचनस्यार्थोत्थापने (?for °र्थोत्थापने?) न योग। क्रमभेदात् — [12] D (schol) द्यूतशालाया गर्तं खनति — [13] So emended, D (text) खचिनोति, B1 सन्निनोति K Bū Ch सभिनोति, PBh समिनोति, E तमिनाति, D (schol) उत्तरास्वषाढासु स्थण (!for स्थल?) गर्तेषु प्रयक्षिपति(?) —

संस्तीर्य[1]। १२। उद्भिन्दती संजयन्तीं यथा वृक्षमशनिरित्युपायेति[2] वासितानक्षान्निवपति[3]। १३। अम्बयो यन्ति शंभुमयोभू हिरण्यवर्णा यददः पुनन्तु मा ससुषीर्हिमवतः प्र स्रवन्ति वायोः पूतः पवित्रेण शं च नो मयश्च नो ऽनडुद्भ्यस्त्वं प्रथमं मह्यमापो वैश्वानरो रश्मिभिरित्यभिवर्षणावसेचनानाम्[4][5]। १४। उत्तमेन[6] वाचस्पतिलिङ्गाभिरुद्यन्तमुपतिष्ठते[7]। १५। स्नातो ऽहतवसनो निश्चाहतमाछादयति[8][9]। १६। ददाति[10]। १७। यथा मांसमिति[11] वननम्[12]। १८। वत्सं संधाप्य गोमूत्रेणावसिच्य त्रिः परिणीयोपचृतति[13]। १९। शिरःकर्णमभिमन्त्रयते[14]। २०। वातरंहा इति[15] स्नाते[16] ऽश्वे

---

[1] D (schol.) द्यूतशाला छादयित्वा — [2] iv 38 1, vii. 50 1; 109 1 — [3] D (schol.) अक्षान्विभीतकान्निर्मुष्यत्वात्काशनियमभाव। दधिमधुनोद्वासन (cf Kauç. 7 19) यथातरत्वात्। वैश्वानरो रश्मिभिरिति (vi. 62 1) अस्य बध्यता नैमित्तिकमर्थग्रिष्यते। यथामुष्य संहिताक्रमसमासपदग्रहणा यथा द्यौरिति (ii 15 1) गोदाने पठित द्यूतप्रतिषेधातिक्रम । दोषकाशात्प्रायश्चित्तत्व । द्यूतेनार्थमुत्पादस्समानेस्त — [4] i. 4 1, 5. 1, 6 1, 33. 1, iii 13. 1, vi. 19 1, 23. 1, 24. 1, 51 1; 57 3, 59 1 61 1, 62 1, cf. the अपा सूक्तानि, Kauç. 7 14, also 9 1 fg. — [5] D (text) °ह्वेषमानि, D (schol.) अभिवर्षणा फलवत्वाभिवर्षण (?) समुत्पतन्त्वित्यस्य (iv 15 1, cf sutra 1) यानि कर्माणि विहितानि अवसेच उदकेनास्रवन अवसेचनफलमर्थोत्पादनमधिकारात्। प्रतीकाना विकल्प — [6] vi. 62 1 — [7] D (schol.) पुनरेहि वाचस्पत इति (i 1 2) वाचस्पतिलिङ्गात्। वाचस्पते पृथिवी न स्योनेति (xiii 1 1) लिङ्गसमवाये द्वे त्रिषप्तीय (i. 1) क्रमभेदात्।.. अर्थमुत्पादन (Cod °स्र) प्रतिपद्दोषप्रशमात्। प्रायश्चित्तत्व — [8] Ch E Bi D (text) नित्या°, D (schol.) प्रदाश्च (Cod. प्रदा) — [9] K P Bû Bh °छादयते — [10] This word in wanting in D — [11] vi. 70. 1. — [12] K P Bh Cb नदन, D (schol.) गो वत्स समजफल कर्मेदर्थः. — [13] D (schol.) गो समीपे बध्नाति। उपवर्तते सूक्त प्रधाननिर्देशात्. — [14] D (schol.) गो शिरःकर्णाभिमन्त्रण — [15] vi 92 1. — [16] Ch स्नातो —

संपातानभ्यतिनयति[1]। २१। पलाशे चूर्णपूत्तरान्[2]। २२। आचमयति[3]। २३। आप्लावयति[4]। २४। चूर्णैरवकिरति। २५। चिरिकया चेति[5]। २६।॥ ५॥ ॥ ४१॥

भद्रादधीति[6] प्रवत्स्यन्नुपदधीत[7]। १। जपति[8]। २। यानं संप्रोक्ष्य विमोचयति[9]। ३। द्रव्यं संपातवदुत्थापयति[10]। ४। निर्मृज्योपयच्छति[11]। ५। उभा[12] जिग्यथुरित्यार्द्रपादाभ्यां सांमनस्यम्[13]। ६। यानेन प्रत्यञ्चौ[14] ग्रामान्प्रतिपाद्य प्रयच्छति। ७। आयातः समिध आदायोर्जं[15] [16] विभ्रदित्यसंकल्पयन्नेत्य सकृदादधाति[17]। ८। ऋचं[13] सामे-

[1] D (schol) अभ्यातानाते स्नापयत्यश्वत उदपात्रे संपातानानयति — [2] D (schol) पलाशवृक्षपर्णातिस्थितेषु सुरभिचूर्णेषूत्तरान्संपातान्. — [3] E P आकामयति, D (schol) आप्लवनत्वादाचमनं प्राप्तं प्रथमं विधीयते — [4] D (schol) अश्व — [5] vii 4 1, D (schol) चूर्णैरवकिरत्यश्व। चिरिकया च दशभिश्चेति। अश्वस्य विधिकर्मेदमर्थमुत्थास्मिति (cf su. 8) प्रकरणात् — [6] vii 8 1 — [7] D (schol) अर्थमोहमानं प्रवत्स्यन्ननया हविषामन्यतमं जुहुयात्, cf Kauç 41 8 note — [8] D (schol) अथवा जपति — [9] D (schol) येन गच्छत्यर्थं तदद्भिः संप्रोच्य विमोचयति। यत्रयत्र विमोचयति प्रेषकृता (Cod °त्ता') तत्रतत्रैव — [10] D (schol) विक्रेयद्रव्य(!)प्रतिषिद्ध। द्रव्यग्रहणमविक्रयनिवृत्त्यर्थ। वैश्यकर्तृकोत्थापयति। विक्रयार्थं नयनं — [11] Ch निमृज्यो°, D (schol) क्रीतं द्रव्यं सुष्ठु शोधयित्वा स्वीकुर्यात्। स्वीकरणे मन्त्रप्रधाननिर्देशात् — [12] vii 44 1 — [13] D (schol) एकया आर्द्रपाणिपादः यस्योस्तावार्द्रपाणिपादौ (Cod यस्योस्ता°) ताभ्यां प्रयच्छति। पश्चामिति(!). — [14] K P Ch D (text) प्रत्यञ्चो, Bi प्रत्यञ्चा, D (schol) यानेन पार्श्वान्मुखौ ('for पश्चान्मुखौ? cf Kauç 44 2, note) प्रतिपादयति सामनस्य बहूनामपि भवति। अर्थोत्थापनप्रकरणादिह सामनस्यवचनं सह वाणिज्येन कलहो न स्यात् — [15] Cb P Bb D (text) आधायो°, D (schol) प्रत्यागच्छन् पथि याः समिधस्तान् (!) गृहीत्वा — [16] vii 60 1 — [17] D (schol) ऊर्जं बिभ्रदित्यर्चेनासंकल्पयन् गृहविशेषं साधारणे देशे सकृदादधाति। प्रत्यृच न प्रतिवाणिज्यमुत्तमं पुरुषप्रयोगे ऽपि नैतर्णिकारे — [13] vii 54 1, D (schol) वेदार्थाभिज्ञ इत्यर्थः। तस्येदं कर्म ऋच सामेति द्वाभ्यां प्रत्यृच होमं आज्येन च जुहोति —

त्यनुप्रवचनीयस्य जुहोति । ९ । युक्ताभ्यां तृतीयाम् । १० । आनुमती[1] चतुर्थीम् । ११ । समावर्तनीयसमापनीययोश्चैपेज्या[2] । १२ । अपो दिव्या इति[3] पर्यवेतव्रत[4] उदकान्ते शान्त्युदकमभिमन्त्रयते । १३ । अस्तमिते समित्पाणिरेत्य तृतीयावर्जं[5] समिध आदधाति[6] । १४ । इदावत्सरायेति[7] व्रतविसर्जनमाज्यं जुहुयात् । १५ । समिधो ऽभ्यादध्यात् । १६ ।

---

[1] vii 20 6 (cf Kāuç 23 4), D (schol) इत्यर्थानुमत्या (for इत्यर्थानु°?) विधिरनुमतये स्वाहेति, Daç Kar adds तत दोषो गायेति (vi 1 1) सूक्तेन आगमकृशर चरु सपात्याभिमन्त्र्य ब्रह्मचारी प्राशयति, Ath Paddh दोषो गायेति आथर्वण समावृत्याश्नाति । अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र, cf Kāuç 59 25 — [2] Ch चैापज्या, F चोपेज्या, Bı चैषज्या, D (text) चौपेज्या, D (schol) समावर्तनमर्हति । यो ब्रह्मचारी सन्समावर्तनीय (Cod सत्स°)। वेदार्थविद्य (Cod °र्थाविद्य) इत्यर्थ । समापनमर्हति य । तयोरुभयोरपि एषैव क्रिया कार्यविशेषस्तु ईड्या (!) यात इत्यर्थ । वरुणयागवत् दर्शपूर्णमासाभ्या पाकयज्ञा इति देशवचनात् (Kāuç 6 30)। अव्यक्तचोदनाधर्मत्व । देवताभावात् । समावर्तनस्य नित्यत्व समापनी(य)योरिति युक्त वक्तुमकल्यातरत्वात् । बहुचरस्य पूर्वनिपात (cf Pāṇ ii 2 34) वचनातर मा भूत् । अधिकारसप्रत्ययात् । अतश्च समावर्तनीय समापनवत् — [3] vii 89 1 (x 5 46), Ath Paddh आपो हि ष्ठा इति चतसृभि (i 5 1—4) शान्त्युदकमभिमन्त्रयते । अपो दिव्या इत्यनुयोजयति । मातस्थते (xi 6 23, cf Kāuç 55 1, note)। ततो अभ्यातानानि जुहोति, Daç Kar समुच्छिष्टैरिति (xi 7 37) अपो दिव्या नानुयोजन(!) etc, like Ath Paddh — [4] D (schol) परिसमाप्तब्रह्मचर्यव्रतस्य शिरोव्रतपरिसमाप्तौ परिमोचा उदकसमीपे वपनार्थ शान्त्युदकमभिमन्त्रयते — [5] Ath Paddh अपो दिव्या इति द्वाभ्या एधो ऽसीत्येकया तिस्र समिध, vii 89 1, 2 4 — [6] D (schol) इह विधौ न मन्त्रप्रकरणात् । एत्येति वचनात् । परिमोचागसमिदाधान — [7] D (schol) परिधापनान्ते पार्थिवस्य मा प्र गामेति (ii 29 1, xiii 1 59) जपित्वा अभ्यातानानि ऊत्वा इदावत्सरायेत्यादिभि कल्पजाभि चतसृभिराज्य जुहुयात् । संहितायामभा(वा)न्मन्त्रपाठ, Ath Paddh चतसृभि कल्पजा(भि), Daç Kar कल्पजै चतुर्भि The verse AV vi 55 3 is therefore not referred to by this pratika, cf the verses following, *as also TS v 7 2 4 and Weber, Naksatra ii 298, note 1*

इदावत्सराय परिवत्सराय संवत्सराय[1] प्रतिवेदयाम एनत्[2]।
यद्व्रतेषु दुरितं निजग्मिमो दुर्हार्दं तेन शमलेनाक्रमः[3]॥
यन्मे व्रतं व्रतपते लुलोभाहोरात्रे[4] समधातां[5] म एनत्।
उद्यन्पुरस्ताद्विपगस्तु चन्द्रमाः सूर्यो रश्मिभिरभिगृणा-
यद्व्रतमतिपेदे चित्त्या[6] मनसा हृदा। [त्वेनत्॥
आदित्या रुद्रास्त्वन्मयि वसवश्च समिन्धताम्॥
व्रतानि व्रतपतय उपाकरोम्यग्नये।
स मे द्युम्नं बृहद्यशो दीर्घमायुः कृणोतु म इति[7]

व्रतसमापनीरादधाति[8]। १७। त्रिरात्रमरसाशी[9] स्नातव्रतं चरति[10]। १८। निर्लक्ष्म्यमिति[11] पापलक्षणाया[12] मुखमुक्षत्यन्वृचं[13] दक्षिणात्केशस्तुकात्। १९। पलाशेन[14] फलीकरणान्हुत्वा शेषं प्रत्यानयति[15]। २०। फलीकरणतु-

---

[1] Wanting in Ch. — [2] Ch Bı एतत् — [3] So emended, K Bı शमलेनाघ्म, E Ch °नाध्य, P Bh °नाय, Bu °नायम — [4] So emended, Bü Bı P नुलोभा°, Ch ललोभा°, E तुलोभा°, K नुलोभा अहोरात्रे, Bh नुलोभा ऽहोरत्रे, Daç Kar लाभा आहो — [5] K समा धाता, Daç Kar समिधाता — [6] MSS चित्या — The pratīka of this verse occurs Kauç 6 19, where Darila designates it as कल्पजा, also Vait Su 4. 22 — [8] D (schol) समिध इति सनिधानात् — [9] D (schol.) प्रथमाह्न आरभ्य त्रीण्यहानि रसवर्जमश्नाति। लवणरहित — [10] Ch E D (schol) स्नातकव्रत, Ath Paddh adds यस्मात्कोशादिति (xix 72 1) जपेत् — [11] i 18 1 — [12] K Bu Ch (see man) D (text) पापलक्षणया, D (schol) या स्त्री पापलक्षणा अनिष्टफलसूचक (?) चिह्न यस्या सा पापलक्षण (!) दुर्भगेति केचित्। तस्या मुख सिञ्चत्युदकेन दक्षि णकेशस्तुकादारभ्य निर्लक्ष्म्यमिति सूक्तेनान्वृच सूक्तक्रमभेदः अर्थोत्थापना- धिकारनिवृत्त्यर्थं। तस्मादधर्मत चणफलमिद कर्म अहोमत्वादन्वृ चवचन — [13] Ch उक्ष्यति E उक्ष्यति — [14] D (schol) पलाशेन पात्रेण प्रकृतेन सूक्तेन. — [15] D (schol) फलीकर (?) कुक्कुसा (Cod

पवुसावतक्षणानि सव्यायां पादपाष्ण्यां[1] निदधाति।२१। अपनोदनापाघाभ्यामन्वीक्ष्य प्रतिजपति[2] [3]।२२। दीर्घायुत्वायेति[4] मन्त्रोक्तं बध्नाति[5]। २३। ॥ ६ ॥ ॥ ४२ ॥

कर्शफस्येति[6] पिशङ्गसूचमरलुदण्डं यदायुधम्[7] । १ । फलीकरणैर्धूपयति[8] । २ । अति[9] धन्वानीत्यवसाननिवेशनानुचरणानि[10] निनयनेज्या[11] । ३ । वास्तोष्पतीयैः[12]

कुकु॰) एवमेव वुसस्य होम । प्रत्यानयने एकमेव तत् चणहोम । चतु सूक्तस्यावृत्ति द्रव्यभेदात् —

[1] Ch ॰पाष्णौं, D (schol) पापलक्षणाया — [2] D (schol) आरेऽसावित्यपनोदनाना (ı 26 1, cf Kauç 14 14) अप न शोशुचदघमित्यपाघप्रतीकविकल्पो (ıv 33 1) ऽपनोदनक्रमविधानात् — [3] So K only, Ch E Bu D (text) अन्वीक्षप्र॰, P Bh Bı अन्वीक्ष्य — [4] ıı 4 1 — [5] D (schol) जगिडमणि जगिडो अर्जुन पिशाचचातनमन्त्रलिंगत्वात् — [6] ııı 9 1 — [7] D (schol) पिशंगकपिलावर्णवद्दर्णौ (!) दारुक (!) स्यात् । अरलुक इति प्रसिद्धाभिधान । पिशाचनाशन दड विसृज्य (!for ॰मृज्य? cf Kauç 23 11) धारयति। भूदडमरलुकदड (?Cod भूदड अ॰!) सपातवत विमृज्य धारयतीत्येकोदशग्रहणात् । यदायुध धारयति तत्सपातवत विमृज्य धारयति। विष्कधदूषण (Cod ॰भूषण) — [8] D (schol) विष्कध (!) धूपन जुष्ठ (!) धूपने मच । फलीकरणा कथिता (!) मचनियमात् दोपनाशन — [9] ııı 41 1 — [10] K (sec man) Ch (sec man) D (text and schol) ॰वशान॰ — [11] Thus emended MSS (with haplographia?) ॰चरणानिनयनेज्या, D (schol) अति धन्वानीति द्व्यर्च इहैव ध्रुवामित्यष्टभिर्धारयति (ıı 12 1, cf Kauç 8 23)। अति धन्वानीति कस्मादुच्यते। ईड्याया (!) वशाशमनार्थत्वात्। एवस्थिते (Cod एव॰) निनयनानुचरणाद्यर्थासत्त्वात् (!) अवशान(!) निधानदेशनिवेशन गृह। अवशाने(!) अनुचरण। निवेशन निनयन अनुचरण। शान्त्युदकेन सप्रोक्षणनिनयनमुदकावर्जन (Cod ॰नियन॰)। ईड्याया श्येनदेवता मचलिंगात्। एवमस्य सक्तस्य प्रयोगात्तु गृहस्थाने श्येनेनेज्याति धन्वानीति द्वाभ्या होम । पाकयज्ञतन्त्रे Ath Paddh अथ वृहछान्ताकर्म उच्यते (*cf Kauç 23 6*)। अ॰ ध॰ इति उदपात्रमभिमन्त्र्य भूमा निनयति। यत्र गृह करिष्यति तत्र विघ्न शमयति। श्येनदेवतापाकयज्ञविधानेनाज्यभागात (MSS सेन॰) कृत्वा। चरु जुहोति। भूमिस्थाने यत्र गृह करिष्यति। अथवा नवे गृहे श्येनयाग कर्तव्य — [12] For the वास्तोष्पतीयगण see Kauç 8 23 —

कुलिजकृष्टे[1] दक्षिणतो ऽग्नेः संभारमाहरति[2]। ४। वास्तोष्पत्यादीनि[3] महाशान्तिमावपते[4]। ५। मध्यमे गर्ते दर्भेषु[5] व्रीहियवमावपति। ६। शान्त्युदकशष्पशर्करमन्येषु[6]। ७। इहैव ध्रुवामिति[7] मीयमानामुच्छ्रीयमाणामनुमन्त्रयते[8, 9]। ८। अभ्यज्यतैनेति[10] मन्त्रोक्तम्[11]। ९। पूर्णं[12] नारीत्युदकुम्भमिमादाय प्रपद्यन्ते[13]। १०। ध्रुवाभ्यां[14] दृंहयति। ११। शंभुमयोभुभ्यां[15] विषन्दयति[16]। १२।

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्स्वावेशो अनमीवो न एधि।

---

[1] Bū कुलिज° D (schol) अपेर्दक्षिणत कुलीयेन (!) कर्षति, Bı has a colon here — [2] D (schol) व्रीहियवाद्यपधिसूत्राादि सभारादि अभिमन्त्र्य स्थापयति — [3] D (schol) इहैव ध्रुवामित्यादीनि (cf Kauç. 8 23) पचगणाना तृप्रभृतीनि (f r मातृप्रभृ°) प्रतीकान्यावपते, Ath Paddh अत्र स्थाने इहैव ध्रुवामित्येवमादीनि चत्वारि(!) गणे कौशिकोक्ति (the four ganas beginning with the वास्तोष्पतीय Kauç 8 23) — [4] D (schol) नडमा रोहेति (xii 2) अनुवाक महाशान्तिमावपते (cf Kauç 9 6 note, 39 27, 44 6) . शान्त्युदके शान्त्युदकस्योत्तरतन्त्रवचनात्, Ath Paddh तत सावित्री पुन श नो देवी (i 2 1, cf Kauç. 9 7) शान्त्युदकेन तेन शाला समोचति — D (schol) प्रधानस्थूणागर्ते। दर्भाणामुपरि — [6] D (text) °शर्करम° D (schol) शान्त्युदक विरूढशर्कराश्चावपति, Ath. Paddh अन्येषु स्थूणागर्तेषु प्रक्षिपति — [7] iii 12 1 — [8] K P Bh D (text) नीयमानाम् D (schol) मध्यमस्थूणा, Ath Paddh मीयमाना शाला — [9] Ch °च्छ्रीयमाणामनु° — [10] K P Bh भ्यज्यतेति, Ch ऽभ्यज्यतेति, iii 12 6 — [11] D (schol) वशमारोपयति, Ath Paddh स्थूणावशावारोपयति (Cod °वशारो°!) — [12] iii 12 8. — [13] D (schol) एकया उदकपूर्णघट गृह्णाति। उत्तर [illegible]

[illegible]

छेदयति गृहभुव, Ath. Paddh उदकुम्भ गृह आच्छादयति —

यत्त्वेमहे[1] प्रति नस्तज्जुषस्व चतुष्पदो द्विपद् आ वे-
शयेह्[2] ॥

अनमीवो[3] वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन्[4]।
सखा सुशेव एधि न इति[5]

वास्तोष्पतये क्षीरौदनस्य जुहोति । १३ । सर्वान्नानि ब्राह्मणान्भोजयति । १४ । मङ्गल्यानि[6] । १५ । ये अग्नय इति[7] क्रव्यादनुपहत इति पालाशं[8] बध्नाति । १६ । जुहोति[9] । १७ । आदधाति[10] । १८ । उदश्वनेनोदपाभ्यां[11] यवानङ्गिरानीयोल्लोपम्[12] । १९ । ये अग्नय[13] इति पालाश्या दर्व्या मन्थमुपमथ्य काम्पीलीभ्यामुपमन्थनीभ्याम्[14] । २० । शमनं च । २१ । ॥ ७ ॥ ॥ ४३ ॥

य आत्मदा इति[15] वशाशमनम्[16] । १ । पुरस्तादग्नेः

---

[1] Thus emended; MSS यत्तेमहे — [2] Cf RV vii 54 1; TS iii 4 10 1; Çāñkh Çr. ii 16 1, Par Gr iii 4 7; Âçv Gr ii 9 9, Çāñkh Gr. ii 14 5, iii. 4 8, Gobh iv 7 32; Mantrabrāhmana ii 6 1, Ath Paddh. designates this and the next verse as शाखायिकीये ऋचे, also as कल्पजे — [3] K P Ath. Paddh अनामीवा. — [4] Ch °विश — [5] Cf. RV. vii. 55. 1, Nirukta 10. 17, Par Gr. iii. 4 7, Çāñkh. Gr iii. 4 7 — [6] D (schol) ब्राह्मणस्वस्तिवाचन । बहुधान्यबहुपुत्रआयुष्यवर्चस्वित्यादि (!) । वलादारकादीन्यपि (Cod °नैपि) वाचयेयु. — [7] iii. 21 1. — [8] Bū पलाश, D (schol) सप्त ऋग्भि । पालाशमणि बध्नाति । [illegible] [9] D (schol) अथवा- [illegible] E Bi Ch [illegible] (schol) उल्लोप आलोपाभ्या (for आलोड्य पाभ्या?) यवा जुहोति । क्रव्यादनुपहत इत्येव. — [13] K D (text) अग्न, iii 21. 1 — [14] D (schol) पूर्वैचैव निमित्तप्रतीकग्रहण सूक्तार्थ — [15] iv 2 1. — [16] D (schol.) वशाया अतदार्थतस्तद्विनियोग शातत्वात् . वशा गौर्या गर्भ न गृह्णाति तस्या दोषशमनार्थं प्राकरणिक तत्र —

प्रतीचीं धारयन्ति[1]। २। पश्चादग्नेः प्राङ्मुख उपविश्यान्वारब्धायै[2] शान्त्युदकं करोति[3]। ३। तचैतत्सूक्तमनुयोजयति[4]।४। तेनैनामाचामयति च संप्रोक्षति च[5]।५। तिष्ठंस्तिष्ठन्तीं महाशान्तिमुच्चैरभिनिगदति[6]। ६। य ईशे पशुपतिः पशूनामिति[7] हुत्वा[8] वशामनक्ति शिरसि ककुदे जघनदेशे ।७। अन्यतरां स्वधितिधारामनक्ति[9]। ८। अक्तया[10] वपामुत्खनति। ९। दक्षिणे पार्श्वे दर्भाभ्यामधिक्षिपत्यमुष्मै त्वा जुष्टमिति यथादेवतम्[11] । १०। निस्सालामित्युल्मुकेन[12] चिः[13] प्रसव्यं परिहरत्यनभिपरिहरन्नात्मानम्[14]। ११। दर्भाभ्यामन्वारभते[15]। १२। पश्चादुत्तरतो ऽग्नेः प्रत्यक्शीर्षीमुदक्पादीं[16, 17] निविध्यति[18]। १३। समस्यै तन्वा भवेत्य-

---

[1] D (schol) आज्यभागाते पूर्वस्मिन्देशे अग्नेः पश्चान्मुखी धारयति प्रैषकृता — [2] D (schol) वशानयनादुपविश्येतिवचन (Cod °विष्य°) — [3] Cf Kauç. 53 6 — [4] D (schol) तस्मिन् शान्त्युदके एतच्च आत्मदा (iv 2 1) इति — [5] D (schol) तेन शान्त्युदकेनैता न कारयितार. — [6] D (schol) ता तिष्ठन् मूर्ध्नो ऽवस्थितस्तिष्ठती वशा कृत्वा महाशान्तिमुच्चैः प्रकर्षेण अभिनिगदनादिकश्रुत्या, cf Kauç. 9 6, note, 39 27, 43 5 — [7] ii 34 1 — [8] E inserts here जुष्टमिति यथादेवतम्, cf sū 10 — [9] D (schol) उभयधाराया क्षुरिकाया अन्यतरा धारा प्रक्षिपति — [10] K P Bi D (text) उक्तया, D (schol) अक्तितया (? for अधिचित्तया?) धारया वशाया वपामुद्धरति — [11] D (schol) वशाया (Cod वशा) दक्षिणे पार्श्वे दर्भाभ्यामाहृति प्रजापतये त्वा जुष्टमधिक्षिपामीति — [12] ii. 14. 1 — [13] Bū Ch °त्रिप्र — [14] D (schol) वशा परिहरति। प्रसव्य आत्मनो वशा पश्चात्तरेणोल्मुकहरण। . परिहार्य वशा सस्कार्यत्वात् — [15] D (schol.) शामित्रदेश नीयमाना पश्चादवस्थिता दर्भाभ्या स्पृशति। परिभोजनीयाभ्या — [16] Ch (prim man) °शीर्षा, P Bb °शीर्ष, D (schol) पश्चिमशिरसाम(!). — [17] D (text and schol) °पादा. — [18] D (schol.) पातयति —

न्यतरं दर्भमवास्यति[1]। १४। अथ प्राणानास्थापयति प्रजानन्त इति[2]। १५। दक्षिणतस्तिष्ठन्नक्षोहणं जपति[3]। १६। संज्ञप्तायां जुहोति

यद्वशा मायुमक्रतोरो[4] वा पड्भिराहत[5][6]।

अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वंहस इति[7]। १७। उदपात्रेण पत्न्यभिव्रज्य मुखादीनि गात्राणि प्रक्षालयते। १८। मुखं शुन्धस्व देवयज्याया इति। १९। प्राणानिति नासिके[8]। २०। चक्षुरिति चक्षुषी। २१। श्रोत्रमिति कर्णौ। २२। यत्ते क्रूरं यदास्थितमिति[9] समन्तं रज्जुधानम्[10]। २३। चरित्राणीति पादान्समाहृत्य[11]। २४। नाभिमिति नाभिम्। २५। मेढ्रमिति मेढ्रम्। २६। पायुमिति पायुम्। २७। यत्ते क्रूरं यदास्थितं[12] तच्छुन्धस्वेत्यवशिष्टाः[13] पार्श्वदेशे ऽवसिच्य यथार्थं व्रजति[14]। २८।

---

[1] D (schol) याभ्यां दर्भाभ्यां वशान्वारब्धा (Cod वशामन्व°) तयो रन्यतर (!) दर्भविधि कार्यं। वशाया अध क्षिपति — [2] ii 34 5 — [3] D (schol) मार्यमाणाया दक्षिणत ऊर्ध्वं सन् रक्षोहणमनुवाकं (the anuvaka beginning with viii 3 1, cf Kauç 8 25) जपति। ° संज्ञप्यमानाया — [4] Bu E मायुनक्र°, Ch Bi P Bh मायुमक्र°, D cites only the pratika यद्वशा मायुरिति (!) — [5] K Ch E पाड्भिर° — [6] Bu Ch (sec man) °हत — [7] Cf TS iii 1 4 3, Katy Çr xxv 9 12, Çankh. Çr iv 17 10, Gobh iii 10 28, Mantrabr ii 2 8 — [8] D (schol) प्राणानिति नासिकाप्राणान् शुन्धस्व देवयज्याया इति (so also the following passages are filled out) सर्वत्रोदकं साकाङ्क्षत्वात्। यथार्थमुदकानिति वचनात् (Kauç 8 27) — [9] D (schol) शुधस्व देवयज्यायै, cf VS vi 15fg — [10] D (schol) ग्रीवाया बधनस्थान (Cod बधन°) समन्तं सर्वं इत्यर्थं — [11] D (schol) एव पादानेकीकृत्य प्रक्षालयति सकृत् — [12] Cf VS vi 15f — [13] D has a colon here though it continues the sūtra to व्रजति so also K P Bh — [14] D (schol) तत शुधस्व देवयज्याय। इति अनेनावशिष्टा अप (Cod आप) पार्श्वदेशे ऽवसिच्य कर्ता यथाप्रयोजनमवश्यकार्यार्थं गच्छति —

वपाश्रपण्यावाज्य[1] स्रुवं स्वधितिं दर्भमादायाभिमज्योत्तानां[2,3] परिवर्त्यानुलोमं नाभिदेशे दर्भमास्तृणाति[4]। २९। ओषधे त्रायस्वैनं स्वधिते मैनं हिंसीरिति[5] शस्त्रं प्रयच्छति। ३०। इदमहमामुष्यायणस्यामुष्याः[6] पुत्रस्य प्राणापानावपकृन्तामीत्यपकृत्य[7]। ३१। अधरप्रस्रस्तेन लोहितस्यापहत्य।३२। इदमहमामुष्यायणस्यामुष्याः[8,9] पुत्रस्य प्राणापानौ निखनामीत्यास्ये[10] निखनति। ३३। वपया द्यावापृथिवी प्रोर्णुवाथामिति[11] वपाश्रपण्यौ वपया प्रच्छाद्य[12]। ३४। स्वधितिना प्रकृत्योत्कृत्य। ३५। आग्रस्तमभिघार्य[13]। ३६। वायवे[14] स्तोकानामिति दर्भाय प्रास्यति[15]।३७। प्रत्युष्टं रक्ष इति[16] चरुमङ्गारे[17] निदधाति।३८।

[1] D (schol) ययो शाखयो स्थापिता वपा श्रप्यते वपाश्रपण्यौ — [2] K P Bu °तिमज्यो° — [3] D (schol) शामित्रे (Cod °त्र) वशामुत्तानां कृत्वा — [4] Bi °स्त्रिणाति, D (schol) लोमानुगता नाभिलक्षिते देशे वशाभिमुखमास्तृणाति — [5] Cf VS ii 1 v 42, Katy Çr vi 2 15, Açv Gr i 17 8 Çankh Gr i 28 12 Par Gr i 1 10, Gobh ii 9 14, Mantrabr i 6 5 Kauç 92 18 — [6] K Bu Bh °mamuṣyāyaṇasyā° — [7] D (schol) प्रथमेन मन्त्रेण नाभिदेशं छिनत्ति — [8] K Bh °पहृतोदम्, E °पहृति इदम्, P B °पतीदम — [9] K Bu Bh D (schol) °ममुष्यायणस्या°, cf Kauç 4 22 al o AV x 5 36 etc — [10] So E alone KPBu Bh Bi Ch आस्थैने D (text) आस्थेन D (schol) स दर्भेण दर्भस्याधरेण (Cod °धारेण) खडेन लोहित स्पृष्ट्वा (Cod खडेतल्लोहित स्पृष्ट) द्वितीयेन मन्त्रेण दर्भखड लोहितलिप्त श्लेष्मश्रपणे निहित। आश्यस्थान(?) वा इतरथा व्द्स्य गतिवचनात् — [11] Bu Ch प्रोर्णुवाथाम् cf VS vi 16d — [12] D (schol) वपाश्रपण () एवैकशाखाद्विशाखे पूर्वत्र गृहीते। वपया प्रच्छाद्य — [13] D (schol) यस्माद्देशात् वपामुद्धृत्य (Cod वपोद्धृत्य) त (? Cod त्र) देशमभिघारयति — [14] K P Bh वायोवे Bu वायोवे — [15] Thus emended, K प्राश्यति Ch प्राश्नाति E प्रश्नाति P Bi Bh प्राश्यति, D (schol) to the entire sutra, अपां नाभिदेशनिहित दर्भाय अनियते देशे चिपणमेव — [16] Cf VS i 7 TS i 1 2 1 etc Kauç 3. 9 — [17] So only D (schol) K Bi Bu Ch चरुमेगारे P Bh चरुमेंगारे, D (text) चरामगारे —

देवस्त्वा सविता श्रपयत्विति श्रपयति । ३९ । सुशृतं[1] करोति । ४० । ॥ ८ ॥ ॥ ४४ ॥

यद्यष्टापदी स्याद्गर्भमञ्जलौ सहिरण्यं सयव वा य आत्मदा इति[2] खदायां[3] अरत्नावग्नौ सकृज्जुहोति । १ । विशस्य समवत्तान्यवद्येत् । २ ।

हृदयं जिह्वा श्येनश्च दोषी पार्श्वे च तानि षट् ।
यकृद्वृक्कौ गुदश्रोणी[4] तान्येकादश दैवतानि[5][6] । ३ ।
दक्षिणः कपिललाटः सव्या श्रोणिर्गुदश्च यः ।
एतानि त्रीणि अङ्गानि स्विष्टकृद्भाग एव[7] । ४ ।

तदवद्य[8] प्रज्ञातानि श्रपयेत् । ५ । होष्यन्द्विर्द्विर्देवतानामवद्येत्[9] । ६ । सकृत्सकृत्सौविष्टकृतानाम् । ७ । वपायाः समिद्ध[10] ऊर्ध्वा अस्येति[11] जुहोति । ८ । युक्ताभ्यां तृतीयाम् । ९ । आनुमती[12] चतुर्थीम् । १० ।

जातवेदो वपया गच्छ देवांस्त्वं हि होता प्रथमो बभूय[13] ।

---

[1] D (text) सुशृत — [2] v ९ 1 — [3] D (schol) खदा गर्त — [4] Ch गुद — [5] All MSS except D दैवतानि — [6] Cf Kāty Çr vi 7 6 D (schol) तान्येकादशान्यगानि । अन्यतरयोर्द्वयो श्रोण्यो । स्विष्टकृत्सयोगादेकादशत्व the last pada is hypercatalectic — [7] D (schol) एवंयोगाद्देवता (Cod एवयोगादे॰) भङ्क्ते । अतश्च (Cod अनश्च) द्विदेवतानामपि हवि । एतेषा सप्रत्ययवृक्कयोर्भेद एकादशत्वात् । दक्षिणकपिललाटो बाहु सव्यश्रोणी सक्थिनी गुहश्च एतानि त्रीणि अगसज्ञानि वितानवमेतानि the last pāda is catalectic — [8] So all MSS, is the word to be emended to अवदाय or अवदाप्य? D (schol) सचिह्नानि श्रपयेत् । एकस्या स्थाल्या अवद्यति दैवतानि (!) आविष्कृतानि चेति यथा स्यात् — [9] MSS ॰श्रपयिद्योय D (schol) हवनकाले हृदयादिभि द्विर्द्विरवखडयेत् — [10] K Bu E P Bi समिध — [11] v 12 1 (et al), 27 1 — [12] D (schol) अनुमति सर्वमित्यनया vii 20 6 [13] Bu K (prim man) बभूव —

घृतस्याग्ने तन्वा[1] सं भव सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः
स्वाहा[2] । ११ ।

ऊर्ध्वं नभसं मारुतं गच्छतमिति वपाश्रपण्यावनुप्रहरति । १२ । प्राचीमेकशृङ्गां[3] प्रतीचीं द्विशृङ्गाम्[4] । १३ । पित्र्येषु

वह वपां जातवेदः पितृभ्यो यत्रैतान्वेत्थ[5] निहितान्पराके ।
मेदसः कुल्या उप तान्स्रवन्तु[6] सत्या एषामाशिषः सन्तु कामाः[7]

स्वाहा स्वधेति वपायास्त्रिर्जुहोति[8] । १४ । समवत्तानाम्[9] । १५ । स्थालीपाकस्य सम्राडस्यधिश्रयणं नाम सखीनामभ्यहं[10] विश्वा आशाः साक्षीय । कामो ऽसि कामाय त्वा सर्ववीराय सर्वपुरुषाय सर्वगणाय सर्वकामाय जुहोमि[11] ।

अन्वद्य नो ऽनुमतिः[12] पूषा सरस्वती मही ।
यत्करोमि तदृध्यताम-

नुमतये स्वाहेति जुहोति । १६ । क इदं कस्मा अदात्का-

---

[1] Cb E तन्वाः; P Bb तन्वः; K तन्व१ — [2] Pādas ab occur in TS. iii. 1. 4. 4; D (schol.) स्वाहाकारान्तया सकृदाज्य जुहोति — [3] Cb E D (text) प्राचीनमे°; D (schol.) प्रागग्रम्. — [4] K Cb D द्वि शृ° D (schol.) to the entire sūtra, अग्नौ क्षिपति. — [5] P P₁ Bū यत्रैनान्. — [6] K P B₁ Bū Bb तर°, Cb ता, D ता — [7] Cf. VS xxxv 20, Açv Gr. ii. 4. 13; Çaṅkh Gr iii. 13. 3; Par Gr iii 3 9, Gobh. iv 4. 22; Mantrabr ii 3 16, Kāuç. 84. 1. — [8] D (schol.) इम यमेति (xviii 1 60) वसाय (l for यमाय?) चतुर्थीमिति — [9] D (schol.) समवत्तेभ्यः जुहोति. — [10] So emended after Cb E सखिनामभ्यह, KBūB₁P सखिनामभ्यय. — [11] So Cb only; the rest जुहोति. — [12] Cf. vii. 20 1.

मस्तदग्ने यदन्नं पुनर्मैत्विन्द्रियमिति[1] प्रतिगृह्णाति । १७ । उत्तमा सर्वकर्मा[2] । १८ । वशया[3] पाकयज्ञा व्याख्याताः । १९ । ॥ ९ ॥ ॥ ४५ ॥

उतामृतासुः शिवास्त[4] इत्यभ्याख्याताय प्रयच्छति[5] । १ । द्रुघणशिरो[6] रज्ज्वा बध्नाति । २ । प्रतिरूपं पलाशायोलोहहिरण्यानाम्[7] । ३ । येन सोमेति[8] याजयिष्यन्साम्पवत्समश्नाति[9][10] । ४ । निधने यजते[11] । ५ । यं याचामि यदाशसेति[12] याचिष्यन्[13] । ६ । मन्त्रोक्तानि पतितेभ्यो देवाः कपोत ऋचा कपोतममूर्हेतिरिति[14] महाशान्तिमाव-

---

[1] D (schol.) क इदमिति द्वे । कामस्तदग्र इति सूक्त । यदन्नमिति सूक्त । पुनर्मैत्विन्द्रियमित्येको . in 29. 7, 8; xix 52 1, vi 71. 1, vii. 67. 1 — [2] Ch E P Bi सर्वकामा, D (text) सर्वकर्मासु (!), D (schol.) पुनर्मैत्विंद्रियमिति (vii 67 1) य (!) सर्वकर्म यावति विधिकर्माणि सर्वास्वस्या भवति विधिकर्माणि — [3] So Ch (prim man) D (text), Ch (sec. man) and the rest वशाया; D (schol) अनया वशया पशुपाकयज्ञाः कथिता वेदितव्या इति. — [4] v 1 7, vii 43 1 (et al.). — [5] D (schol.) प्रतिपदकर्मकर्तृत्वेनाभिशस्त अभ्याख्यात' तस्मै मथनौ (! for मर्यादनौ? cf Kauç 7 7) प्रयच्छति प्रायश्चित्त — [6] D (schol.) द्रुघण रथकारोपस्कर' । द्रुममयो घनः (cf. Nirukta 9 23) — [7] D (schol) द्रुघणशिरःसदृशः पालाश (!) प्रमिदः । अयः कृष्णलोह । ताम्र हिरण्य(:) सुवर्णमेतेभ्य द्रुघणशिर इव कृत्वा बध्नाति । अभ्याख्यातप्रायश्चित्तं — [8] vi. 7 1 — [9] D (schol) आलिंग्य करिष्यन् — [10] D (schol) adds: आम्यतेनैव याजनकृतमेनः स्पृशति । आ नो भरेत्यनुक्ता (v 7 1) येन सोमेति अस्य विधाने क्रमभेदः किमर्थं उच्यते । आ नो भरेत्यस्य यजतत्वस्य सूक्त सप्रत्ययार्थ । नाग्य ग्रहणमा ग्रहणादि(ति) निवृत्तिः (cf Kauç. 8. 21). — [11] D (schol) याजनसमाप्तौ यजते सोमो देवता मन्त्रलिगात् । नादित्यादिभ्यो नैघट्टकत्वात् — [12] D (schol) य याचामीत्यत आरभ्य सूक्तशेषेण (v 7 5 10) यदाशसेति द्वे (vii 57 1, 2) — [13] P Bh याचयिष्यन्, D (schol) प्रार्थं करिष्यन् . अनयोरभ्यन्तरेण प्रतिग्र(ह)कृतमेनः स्पृशति । निधने याचनवचनात्. — [14] vi. 27 1; 28. 1; 29. 1 —

पते[1]। ७। परीमे ऽग्निमित्यग्निं[2] गामादाय निशि कारयमाणस्त्रिः शालां परिणयति[3]। ८। परो ऽपेहि यो न जीव इति[4] स्वप्नं दृष्ट्वा मुखं विमार्ष्टि। ९। अतिघोरं दृष्ट्वा मिश्रधान्यं पुरोडाशमन्याशाया[5] वा निदधाति। १०। पर्यावर्ते इति[6] पर्यावर्तते[7]। ११। यत्स्वप्न[8] इत्यशित्वा वीक्षते[9]। १२। विद्म ते स्वप्नेति[10] सर्वेषामप्ययः। १३। नहि ते अग्ने तन्व[11] इति ब्रह्मचार्याचार्यस्यादहन उपसमाधाय त्रिः[12] परिक्रम्य पुरोडाशं जुहोति[13]। १४। चिराचमपर्याव-

[1] D (schol) मन्त्रोक्तार्थं उलूककपोता तेभ्य अनुचितदेशगतेभ्यो यद्भयमात (!) निष्क्रियायेदमुच्यते। कृत्याप्रतिहरणवत्। न तुल्यनिर्देशश्वोभयो समानकर्मत्वात्। विषये (! for विशये cf Kauç 8 10) यथान्तर्मिति तस्मादग्रत प्रोचन्नित्यादि- (Kauç 39 8) कृत्याप्रतिहरवन्मा भूदिति (! cf 39 9, end) अस्मात् — [2] vi 28 2 — [3] D (schol) कारयमाणो ऽपि गा चाददाति (Cod च°)। मन्त्रस्त कर्तुं सामर्थ्यात्। निशीत्यवयवग्रहण कृत्याप्रतिहरण ग्रथस्य निशुपमुच्य (Kauç 39 9) इत्यादि मा भूदित्यकस्मात (! cf 39 9, end) कर्तुं सोमो यस्या (!) मन्त्रोक्तानि पतन — [4] vi 45 1 46 1 these and the following pratikas occur in the दुःस्वप्ननाशनगण in the gaṇamala (Ath Pariç 34 8) दौष्वप्न्य दौर्जीवित्य परो ऽपेहि यो न जीवो ऽसि पर्यावर्ते दुष्वप्न्याद स्वप्ने अन्नमश्नामि यो न स्तायद्दिप्सति यो न सुप्ता जाग्रतो यन्मे मनसो दुष्वप्न्य काम स्वप्न सुप्त्वा विद्म तेति (!) त्रय पर्याया दुःस्वप्ननाशनानि॥ ८॥ The pratikas are, iv 17 5, vi 45 1, 46 1, vii 100 1 101 1 108 1 2, ix 2 2 3, x 3 6 vi 46 2 or xvi 5 1–3 — [5] Ch E अन्याशालाया, D (schol) शत्रुचिन्ते वा मन्त्रलिंगात्। यथासख्य विमार्जनेन योग। ग्रहणस्यान्याय(त्वा)त्। साग्रामिकवत् cf sū 14 note — [6] vii 100 1 — [7] D (schol) येन पार्श्वेन सुप्तेन दृष्ट ततो ऽन्येन पार्श्वेन शेते। नहि ते अग्ने तन्व (vi 49 1) इत्युक्त्वा वा पर्यावर्तते इत्यस्योच्यते स्वप्नसामान्यात् — [8] vii 101 1 — [9] K मोचते, D (schol) मचाते निद्रालयते। (! for निद्रा लभते?) अन्नामिव भुक्त्वा — [10] vi 46 2 (or xvi 5 1), D (schol) अस्य पर्यायस्य (cf the end of the दुःस्वप्ननाशनगण, above sū 9 note) सर्वाणि स्वप्नप्रायश्चित्तानि भवति। अनुक्रमभेदविशेषसामान्यादेव — [11] vi 49 1 — [12] Bu Bh त्रिष्य° — [13] D (schol) जुहोतिग्रहण अन्याशाया वा निदधातीति मा भूत् —

र्तमानः शयीत[1]।१५।नोपशयीतेति[2] कौशिकः।१६।स्नानीयाभिः[3] स्नायात् । १७ । अपर्यवेतव्रतः प्रत्युपेयात्[4]।१८। अवकीर्णिने दर्भशुल्वमासज्य यत्ते[6] देवीत्यावपति[7]।१९। एव सपातवतोदपात्रेणावसिच्य[8] । २० । मन्त्रोक्तं शान्त्युदकेन समोक्ष्य[9] । २१ । स समिदिति[10] स्वयमज्वलिते ऽग्नौ[11] । २२ । अग्नी रक्षांसि सेधतीति[12] सेधन्तम्[13] । २३ । यदस्मृतीति[14] सदेगमपर्यायम्[15] । २४ । मन्नो हीति[16] पापनक्षत्रे जाताय मूलेन[17] । २५ । मा ज्येष्ठ तृने देवा इति[18] परिवित्तिपरिविविदानावुदकान्ते मौञ्जैः पर्वसु वद्धा पिञ्जूलीभिराप्लावयति[19]।२६। अवसिञ्चति । २७ । फेनेपूत-

---

[1] D (schol) गुरुपार्श्वेनेत्यर्थ । आदहनाभिमुखो (Cod °खा) गौरवात्। आदहनसमीप उपशब्दात् —[2] D (schol) तस्मान्नोचेणाभिधान कृत अस्मु चित्वात् — [3] K Bu Ch 1 D (text) स्नानीयाभि, D (schol) अपो दिव्या (vii 89 1 et al) इत्याभि — [4] D (schol) असमाप्तब्रह्मचार्य (Cod असमाप्त) पुनरुपनयन कारयेत् — [5] Cf अवीकर्णे — [6] vi 63 1 — [7] D (schol) ग्रीवाया आवपति। व्रीहियवतिलाना अन्यतम विकल्पेन (cf Kauç 7) — [8] D (schol) यत्ते देवीति मन्त्रेण . उदपात्रे दर्भशुल्वमेवामज्य (Cod °सज्य) ग्रीवायामावपति — [9] D (schol) शुल्व इत्युदकेनोपसिच्य। यत्ते देवीत्यत्र विमोक उक्तस्त करोति। तत्ते वि ष्यामीति (vi 63 1ᶜ) पूर्वं शान्त्युदकेनोपसिच्य ग्रीवास्य शुल्व — [10] vi 63 4 — [11] D (schol) अनया यदि काष्ठैर्विनागारावस्थ ज्वलति तत अग्नौ सकृज्जुहोति — [12] viii 3 26 — [13] D (text and schol) अग्नी रक्षांसि सेधतीति सेध (?) इस्त तमिवाग्निमुपतिष्ठते — [14] vii 106 1 — [15] D (schol) अग्निमुपतिष्ठते — [16] vi 110 1 — [17] D (schol) मूलेन कर्म व्याख्यात मूलवा(!) फलवानिति एत(?) मूलजातस्येदमेव पापनक्षत्रत्वात् ज्येष्ठादीनि पापनक्षत्राणि — [18] vi 112 1 113 1 [19] Ch L D (text) °परिविविदानानु°, D (schol) परिवित्तिष्ठ (for °वित्तिर्ज्येष्ठ) परिविविदान कनीयान्परिणीत (Cod णत) ज्येष्ठेनापरिणीतेन उदकसमीपे मौञ्जे पाशे शरीरसंधिषु बध्वा सपाताभिरद्भि पिञ्जूलीभिराप्लावयति —

रान्पाशानाधाय नदीनां फेनानिति[1] प्रप्लावयति[2]। २८। मवैष्य प्रविश्यापां सूक्तैः[3] । २९ । देवहेडनेन[4] मन्त्रोक्तम्[5]। ३०। आचार्याय[6]। ३१। उपदधीत[7]। ३२। खदाशयस्यावपते[8]। ३३। वैवस्वतं यजते[9]। ३४। चतुःशरावं ददाति[10]। ३५। उत्तमर्णे मृते तदपत्याय प्रयच्छति[11]।३६। सगोत्राय[12]। ३७। श्मशाने निवपति[13]। ३८। चतुष्पथे च[14]। ३९। कक्षानादीपयति। ४०। दिवो नु मामिति[15] वीध्रविन्दून्प्रक्षालयति[16 17]।४१। मन्त्रोक्तैः स्पृशति[18]। ४२। यस्योत्तमदन्तौ पूर्वौ जायेते यौ[19] व्याघ्रावित्यावपति।४३। मन्त्रोक्तान्दशयति[20]।४४। शान्त्युदकमृतमादिष्टानामाश-[21]

---

[1] vi 113 ९० — [2] D (schol) नदीफेनेषु तान्मौंजान्पाशानास्थापयति (Cod तन्मौं०) । कथ उत्तरोत्तरपाशयोर्यन्य (?Cod ०पाशोय र्यन्य) पाशमित्यशेषकिल्बिषप्रवणस्य (Cod ०वाणस्य?) — [3] D (schol) अवयो यन्तीति गण (i 4 1 etc. cf Kauç 7 14 note) निवेशन प्रविश्य कर्ताप्लावयति — [4] D (schol) यद्देवा देवहेडनमिति सर्वो ऽनुवाकनाम्नाभिधानात् vi 114 1 f cf Kauç 60 — [5] D (schol) कुर्यादिति शेष । मेदस्वता स्रुचाज्य जुहोति (i i 114 3) गार्हपत्ये मातापित्रोश्चित्यामारोप्यमानयो जेहो सिमेति (for जिहिंसिमेति? i vi 1 ? 1) लिंगात् — [6] D (text and schol) आचार्याय च। मन्त्रोक्त कुर्याद्वचनाच्चतुर्थनिर्देशादिति गार्हपत्ये अथ जीवति स्यात् — [7] D (schol) हविषामन्यतम जुहुयात्। देवहेडनेन — [8] D (schol) खदाया (?Cod वेदाय) शेते (Cod ०ति) यद्वान्य (Cod ०द्वान्य) — [9] D (schol) विवस्वते खदाशयचरु कुर्यात् — [10] D (schol) खदाशयधान्यस्य ब्राह्मणाय दद्यात्। खदाशयस्य कर्माणि त्रीणि आवापादीनि — [11] D (schol) देवहेडनेन अभिमन्त्र्य — [12] D (schol) अपत्याभावे — [13] D (schol) सगोत्राभावे — [14] D (schol) श्मशानाभावे — [15] vi 1 4 1 — [16] K P Bu B ०न्ते — [17] D (schol) विगताश्रविन्दून् पतिता शरीरे प्रक्षालयति द्वाभ्या — [18] D (schol) अथवा वृक्षोत्पतिते फले आम्रादिभि (Cod आभ्रा०) — [19] vi 140 1 — [20] D (schol) व्रीह्यादीन् — [21] व्रीह्यादीनामन्यतम —

यति।४५। पितरौ च।४६।इदं यत्कृष्ण[1] इति कृष्णशकुनिनाधिक्षिप्त[2] प्रक्षालयति। ४७। उपमृष्ट[3] पर्यग्नि करोति।४८। प्रतीचीनफल[4] इत्यपामार्गेध्मे ऽपामार्गीरादधाति[5]।४९। यद्वाचीनमित्याचामति[6]।५०। यत्ते भूम[7] इति विखनति।५१। यत्त ऊनमिति[8] संवपति[9]।५२। प्रेहि प्र हरेति कापिञ्जलानि[10] स्वस्त्ययनानि भवन्ति। ५३।

प्रेहि प्र हर वा दावान्गृहेभ्यः[11] स्वस्तये।
कपिञ्जल प्रदक्षिणं शतपत्त्राभि नो वद॥
भद्रं वद दक्षिणतो भद्रमुत्तरतो वद।
भद्रं पुरस्तान्नो वद भद्रं पश्चात्कपिञ्जल॥
शुनं[12] वद दक्षिणतः शुनमुत्तरतो वद।
शुनं पुरस्तान्नो वद शुनं पश्चात्कपिञ्जल॥
भद्रं वद पुत्रैर्भद्रं वद गृहेषु च[13]।
भद्रमस्माकं वद भद्रं नो अभयं वद॥
आवदस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं
चिकिद्धि नः[14]।

---

[1] vii 64 1 — [2] D (text) °माचिप्त, D (schol) कृष्णशकुनि काकः अधिचेप — [3] Ch Bb अपमृष्ट, E अमृष्ट D (text) अमृतष्ट, D (schol) कृष्णशकुनिस्पृष्ट — [4] vii 65 1 — [5] D (schol) अपामार्गसमिध — [6] x 5 22, D (schol) अनृतमुक्त्वा. — [7] xii 1 35 — [8] xii 1 61[c] — [9] D (schol) अनया गर्तादिपूरणं। मृदन्तरयोगात्। पृथिव्यूनप्रतिपूरणे प्रायश्चित्तम् — [10] K कपिञ्जलानि, D (schol) कपिञ्जल तित्तिरि ( ) सदृश । तित्तिरिर्वेत्यपरे कपिञ्जलभाषितानि तान्य शोभनानि अपि शाम्यत एव यदा न शमितानि तानि तदा स्वस्त्ययनानि भवति The Naksatrakalpa kandika 36, has the following passage सेना चेदभ्युत्थिता कपिञ्जल प्रतिवदेन्नद्र वदेति तिस्र कापिञ्जलानि स्वपनानि वदति — [11] Thus emended all MSS दावा — [12] Ch E here, and in the following padas, शुभ — [13] Bū म — [14] Cf RV. ii. 43 3 —

यदुत्पतन्वदसि कर्करिर्यथा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः[1] ॥
यौवनानि महयसि जिग्युषामिव दुन्दुभिः ।
कपिञ्जल प्रदक्षिणं शतपत्त्राभि नो वदेति
कापिञ्जलानि स्वस्त्ययनानि भवन्ति । ५४ ।
यो अभ्यु बभ्रुणायसि[2] स्वपन्तमत्ति[2] पुरुषं शयानम-
गात्स्वलम्[3] ।
अयस्मयेन ब्रह्मणाश्ममयेन वर्मणा पर्यस्मान्वरुणो
दधदित्यभ्यवकाशे[4] संविशत्यभ्यवकाशे संविशति[5] । ५५ ।
॥ १० ॥ ॥ ४६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे पञ्चमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] Cf. RV ii 1 16, etc — [2] So Naksatrakalpa, kandika 36, in two codices from Pūna and in the Berlin MS orient fol 973, the Chambers codex of the Naksatrakalpa, as also Bi Cb K (prim man.), यो अभ्यवभ्रुणायसि, E K (sec man) यो अभ्यवभ्रूणायसि Bū यो भ्यवभ्रूणायसि, Bh यो अभ्वभभ्रूणायसि, D या अभ्यवभृणायसि — [2] So Ch alone, Naksatrakalpa, ibid (all MSS) and Bū °मत्स, E °मुत्स, Bi °मत्स्न, K P Bb °मत्स्य — [3] So K Bu Bh, Ch E Bi P and all MSS of the Naksatrakalpa, °गास्वलम्, is the pada to be emended to शयानमागन्स्वल? — [4] E दधादि° — [5] D (schol) पुन कापिंजलानि स्वस्त्ययनानि भवति। या अभ्यवभृणायसि(!) अभ्यवकाश अवरे आकाशे च अन्यस्मिन् वा लोकगर्हिते दोषसंयोगात्। दोषशमनार्(!) यस्या जपः —

॥ ओं ॥

उभयतः परिछिन्नं शरमयं बर्हिराभिचारिकेषु[1]।१। दक्षिणतः संभारमाहरत्याङ्गिरसम्[2]।२। इङ्गिडमाज्यम्[3]।३। सव्यानि[4]।४। दक्षिणापवर्गाणि[5]।५। दक्षिणाप्रवण ईरिणे[6] दक्षिणामुखः प्रयुङ्क्ते।६। साग्नीनि[7]।७। अग्ने

---

[1] D introduces this adhyaya as follows: विधिर्नैमित्तिकः (Cod. विश्विनै°) प्रोक्तः संहिताक्रमहेतुकः। क्रमप्राप्तो ऽभिचारस्य संहितायां इहोच्यते। ननु च परविनाशप्रतिषेधादकर्तव्यस्योपदेशो वक्तव्यः। नैवाभिचारः प्रतिषिध्यते प्रत्युत विधीयते। न ब्राह्मणो वेदयतेत्यादि मनु पठति; D (schol.) to the sūtra बर्हिर्वेदिस्तरणार्थं। अन्यत्र दर्भशब्दप्रयोगात्। अपरेणाग्निं दर्भानास्तीर्येत्यादि (Kāuç 1. 36) अतश्च परिभोजनीयान् दर्भानिव। उभयतः सर्वच्छिन्नमूलाग्राभिप्राया शराः प्रसिद्धाः। तन्मय वेदिस्तरणाय स्यात् (Cod. स्या) अभिचारप्रयोजनान्याभिचारिकाणि कर्माणि आभिचारिकेष्वाज्यतंत्र पुरस्ताद्धोमादयो मचातराम्नात् (? for °तराम्नानात्)।जाङ्गायने (cf Kāuç 3 2) सपाताभावः शातानामिति विशेषणात् (cf Kāuç 3 20) सबर्हि. साज्या इति या विशेषविधानात्। अत्र चर्वादिभि (Cod चरा°) संभारै सामान्याधिकारात् प्रसव्यं स्तरणं प्रसव्यानीति (! for सव्यानीति, see sū 4)। न पार्वणसमृद्धिकाम्याः शातानामिति विशेषणसामर्थ्यात् Cf Kāuç 116 4. — [2] D (schol.) कल्पबहिरध्यायपठित (! for °बर्हि° ?) आंगिरस. सप्तवर्गपठितः कल्पः बहिरध्यायिकशातनारम्भवादात् (!)। ननु वेदिकरणवचनात्। दक्षिणस्यां दिशि अंगिरस (!) अग्निनियमादसिद्धत्वं। यथावितानमिति वचनात् (Kāuç 137 1)। घोरद्रव्याणां चाहरणविधानात् — [3] D (schol.) अलोहितादिप्रसंगे इंगिडनियमाच्च सर्पावस्तंबनिवृत्तिः (!) नोत्पवन कर्ममध्यसंयोगात्। यथादिष्ट बर्हि. प्रस्तीर्येत्यत्रोत्पवनविधिः — [4] D (schol.) अभिचारिकाणि — [5] D (schol.) दक्षिणस्यां दिशि परिसमापनीयानि — [6] D (schol.) दक्षिणानिम्नदेशे ईरिणे वा। उभयविशिष्ट इति केचित्. — [7] K साग्नीति, D (schol.) कि चान्यदाभिचारिकाणां आह।

यत्ते तप[1] इति पुरस्ताद्धोमाः। ८। तथा तदग्ने कृणु जातवेद[2] इत्याज्यभागौ। ९। निरमुं नुद इति[3] संस्थितहोमाः।१०। कृत्तिकारोकारोधावाप्येषु[4]।११। भरद्वाजप्रव्रस्केनाङ्गिरसं दराडं वृश्चति[5]।१२। मृत्योरहमिति[6] बाधकीमादधाति[7]। १३। य इमामय वज्र इति[8] द्विगुणामेकवीरान्संनह्य[9] [10] पाशान्निर्मुष्टितृतीय[11] दराड[12] सपातवत्[13]।१४। पूर्वाभिर्वभीते[14]। १५।

सामीनि। न सर्वाणि यानि सामीनि अन्यत्र वचनेत्य (!) नियम। यज्ञोपवीत्यादि च नियमात्। न चाभिचारिकाणि पित्र्याणि —

[1] ii 19 1, D (schol) पच सूक्तानि (ii 19–23), cf the पचापत्यगण, Ath Parii 34 21, अग्ने यद्दिति पच सूक्तानि पचापत्यानि पाचजन्यानि भवति Cf Kauç 3 19 note — [2] v 29 2 D (schol) द्वे ऋचे (v 29 2 3) cf Kauç 3 19, note — [3] vi 75 1 D (schol) सूक्त cf Kauç 3 19 note — [4] D (text) omits the syllables •कारो• D (schol) अभिचारप्रयोगकालविधि। कृत्तिकासु नक्षत्रे अरोध कृष्णपक्ष अरोधक अवाप्य समावास्या (?for मा•?) एषु कालेष्वभिचार कार्य कृत्तिकासु चारोधे च (? Cod कृत्तिासुवरोधेचारोधे वा') अवाप्यग्रहणमा विधानात्समाप्ति (?for •नसमाप्ति) अवाप्यग्रहणमा अत्यविमोकात् — D (schol) द्यावापृथिवी उर्वंतरिक्षमिति सूक्त (? 1?) भरद्वाजप्रव्रस्क भरद्वाजसप्रत्ययार्थं। आगिरसग्रहण पूर्व चकार असप्रयोग अगिरसप्रमगादेव सूक्त द्वयाते (ii 1? ?) च्छेदन तृतीयाश्रावणात् (ii 1? 3) — [6] vi 133 3 — [7] D (schol) व्याधिघातिकमभिधमादधाति ये ऽमावास्यामिति (? 16 1 cf su 23) च क्रमकोप प्रधानादित्वादस्यागत्वात्, cf su 48 — [8] vi 133 1 134 1 — E Bi एकवीरात्, K Ch D (text) •वीरान् P •वीरान्स• P •वीरा — [10] सनह्य only in E and D (text) cf the word सननाह vi 133 1, the rest सन्नह्य — [11] So K P Bh Bu Bi D (text) पाशा निर्मुष्टि• Cl E पाशान्य• which is followed in D by the gloss मुडहस्त — The words तृतीय दण्ड are wanting in D (text) — [13] D (schol) उभय Cod •य) मेखला (Cod •ला) दड च य इमा इति सूक्तेन मेखला। अथ वज्र इति सूक्तेन दड सपातवत करोति — [14] D (schol) मेखला य इमामिति तिसृभिर्ऋग्भि (vi 133 1–3) स्त्रीलिङ्गनिर्देशात् —

वज्रो ऽसि सपत्नहा त्वयाद्य वृत्रं साक्षीय।
त्वामद्य वनस्पते वृक्षाणामुदयुष्महि[1] ॥
स न इन्द्र पुरोहितो विश्वतः पाहि रक्षसः[2]।
अभि गावो[3] अनूषताभि द्युम्नं बृहस्पते ॥
प्राणं[4] प्राणं त्रयस्वासो असवे मृड।
निर्ऋते निर्ऋत्या नः पाशेभ्यो मुञ्च[5] ॥

इति दण्डमादत्ते।१६। भक्तस्याहुतेन मेखलाया[6] ग्रन्थिमालिम्पति[7]।१७। अयं वज्र इति[8] बाह्यतो दण्डमूर्ध्वमवाग्रं त्रिसृभिरन्वृचं निहन्ति[9]।१८। अन्तरुपस्पृशेत्[10]।१९। यदश्नामीति[11] मन्त्रोक्तम्[12]।२०। यत्राचमाहन्ति फट्टतो[13] ऽसाविति[14]।२१। इदमहमामुष्यायणस्यामुष्याः[15] पुत्रस्य प्राणापानावपायच्छामीत्यायच्छति[16]।२२। ये ऽमावास्यामि-[17]

---

[1] K वृत्राचाम्° — [2] Thus emended, MSS रक्षत (cf विश्वत in the same pāda). — [3] Cf for this pada RV ix 32 5ᵃ — [4] K प्राण — [5] So only K (sec man) and AV, K (prim man) Bu Bh Ch E P Bı मुञ्चत; the verse ending here occurs at xix 44 4 — [6] So emended, all MSS except D मेखलया, D (text and schol) मेखला° — [7] Ch °लिम्पयति, D (schol) मेखलाग्रथो (!) सुष्ठु लिपति। ग्रथ्यालेपनादि मत्यह — [8] vı 134 1 — [9] D (schol) प्रेरयत्यध — [10] D (schol) सद्य प्रविश्य उदकमुपस्पृशेत् — [11] vı 135 1 — [12] D (schol) अशन पान च कुर्यात्। यथार्थलिंगप्रयुक्तस्य भक्तस्याकृतेनैत्येवमादि आदौ तु सकृत्। दण्डदानस्य प्राग्योगात्। अग्ने व्रतपत इति (Kauç 6 19, 42 16) योगविमुक्तस्य पुन सर्वां (!) आह च आचमन सकृद्योगात्। भक्तादिप्रत्ययपरिविमुक्तस्य पुन सर्व सकोर्णे ऽपि विधौ तदा — [13] K Ch Bh P फट्ढतो, Bū फठतो, E फट्तो — [14] D (schol) यज्ञोजनपात्र तदाहति। फठतो (!) राम इत्यमुना — [15] K Bu Ch P Bı Bh °ममुष्यायण°, cf x. 5 36, Kauç. 41. 8 — [16] D (schol) दण्ड गृह्णाति। इदमह रामस्य. प्राणापानावपायच्छामीति .. — [17] i 15. 1 —

ति संनह्य सीसचूर्णानि भक्ते ऽलंकारे[1]। २३। पराभूतवेणोर्यष्ट्या वाहुमात्र्यालंकृतयाहन्ति[2]। २४। द्यावापृथिवी उर्विति[3] परशुपलाशेन दक्षिणं धावतः पद वृश्चति[4]।२५। अन्वक्तिर्स्तिर्यक्ति:[5]।२६। अक्ष्णया[6] सस्याप्य।२७। आव्रस्कान्यांशून्मलाशमुपनह्य[7][8] भ्रष्ट्रे[9] ऽभ्यस्यति।२८। स्फोटलुस्तृत:[11]।२९। पश्चादग्नेः कर्ष्वां[12] कूद्युपस्तीर्णाया द्वादशरात्रम-पर्यावर्तमानः शयीत[13]।३०। तत उत्थाय चिरहू[14] उदवज्रा-न्महरति[15]। ३१। नद्या अनामसपन्नाया अश्मानं प्रास्य-

---

[1] D (s bol) सीसानि कथितानि (Kauç ९ 1५)। तानि चूर्णीकृत्य पृटे वड्ढानि तानि भक्त आवपेद्दूष्यस्य। अथवा द्वेष्यानकारे — [2] D (schol) द्वेष्य — [3] ॥ 12 1 — [4] D (scho) पलाश कुठारमुग्र दक्षिणाया दिशि धावत द्वेष्यस्य पादस्थान छिनत्ति — [5] D (text and schol) छेदनविधिमाह। अन्वक्ति। अनुपदरेखाभि तिर्यक चि (Cod तिर्यक। चि)। पृथुत्वेन चिभि — [6] So emended Cb (sec man) D (text and schol) अक्ष्णया, K Bū E P Bı Bh Cb (prim man) अयक्षया, D (schol) अक्ष्ण कोण कोणे न समापन कोण छित्वा ('for कोणे छित्वा'?) द्वयो रेखयो क्रिया प्रतिरेख (Cod. ॰ष) सूक्तावृत्ति। सस्थाप्येति वचन प्रतिप्रस्थनयदृष्य मा भूत् — [7] D (text) आवृस्का॰ — [8] P B ॰पाम्सून्प॰, Bh ॰पाम्सून्प॰ Cb (prim man) ॰यासून्प॰ Cb (sec man) ॰पासून्प॰ D (text) ॰यामग्प Is the passage to be emended to आव्रस्कात्पासून्पलाशमुपनह्य? — [9] So Bu Bh Cb (sec man), K E P Bı Cb (prim man) D (text and schol) भ्रष्टे, cf Darila to Kauç 4५ 11 — [10] D (text) न्यस्यति D (schol) वृश्चिता अदन्यांशून् (for वृश्चितादन्यांशून्) गृहीत्वा बधकपरें (Cod व॰) वध्वा भ्रष्टे(?) लोकप्रसिद्धे क्षिपति चेपरो मन्त्र प्रधानवदभिधानात् — [11] So only E Bı K P Bh शृत Bı सृत Cb सुत, D (text) स्तृत, D (schol) शब्द अशुष मृतो द्वेष्य इति ज्ञेय cf su. 3५ and 4९ 21 — [12] So emended K Cb P Bı Bh D (text) कर्ष्वां, Bu करीवां, F कर्षा — [13] D schol न चेच्छब्द। पश्चादग्ने कूद्योपलृणाति कूदी वदरी शयीत प्राप्ते सवेशने ऽय विधि भक्तस्याङ्गत्वेनेति (see su 1) प्रत्यह — [14] Cb E तर॰ — [15] D (schol) तत कर्ष्वां चि उदवज्रान् क्षिपति। दिवस चि कर्मविधि नामधेयात्स्वयमिन्द्रस्यौत्र इति (x 5 1 Kauç 49 2) यो व आपो ऽपा य वय अपामस्मै वज्रमिति (x 5 1 4?, 50 Kauç 49 11) प्रहरणमन्त्रा। प्रत्यह इदमगकर्म, cf also Kauç 38 2 —

ति[1] । ३२ । उष्णे ऽक्षतसक्तूननूपमथितानुक्लुसम्पिबति[2] । ३३ । कपं चौल्कीन्काशी त्रिरात्रम्[3] । ३४ । द्वौ द्वौ त्रिरात्रम्[4] । ३५ । एकैकं षड्रात्रम्[5] । ३६ । द्वादश्याः प्रातः क्षीरौदनं भोजयित्वोच्छिष्टानुच्छिष्ट वहुनत्से प्रकिरति[6] ।३७। सधावत्तु स्तृतः । ३८ । लोहितशिरसं कृकलासममून्हन्मीति हत्वा सद्यः कार्यो भाङ्गे शयने[8] । ३९ । लोहितालंकृतं[9] कृष्णवसनमनूक्तं[10] दहति । ४० । एकपदाभिरन्यो ऽनुतिष्ठति[11] ।४१। अन्नशः[12] सर्वहुतमन्यम्[13] ।४२। पश्चा-

---

[1] So emended K Bu P Bh D (text) प्राकृति, cf also Darila to Kauś 48 23 Ch E Bi प्रहरति D (schol) दक्षान्दक्षा दिग्विभाग गाविन तस्या अञ्जानं गृहीत्वा अपरा न समदद्यात् । एतत् विरुद्ध प्रकरणात् । द्यावापृथिवी इति सूक्तेन (u. 1. 1 cf su 26) दक्षिणत दक्षिणाकुञ्ज इति (see su 6) वचनात् — [2] So Ch I u अनूक्लुसम्पि°, Bi अनुक्लुसन् K Bh अनुक्लुसं P अनूकुस E अनूकूल D (text) °कूक्षस D (schol) अनत्क्षास पिबति वता — [3] K Bh त्रिरुन्काशी° Bu °त्रिरुद्रोन्काशी°, D (schol) चौर्नकैरल्किन्नइति (Cod. त्रिर°) चोक्ष हानि — [4] D schol) अनुक्लुस Cod अनूकुस) पिबतोत्यादि (Cod °वद्यादि) मतस्याङ्गतैनेति (see su. 1) स्रर्तव्यं — D (schol) एकैकनुच्छिष्टमहन्दहनि एव षडहानि मध्ये द्यावापृथिवी (u 1? 1) इत्यनुवचनम् — [6] D (schol) क्षीरौदन भोजयति द्वेष्य । उच्छिष्ट भोजनपात्रस्य अनुच्छिष्ट कुम्भीस्य वहतो दनोदके नत्सा तत्र प्रवेशेण पिबति — [7] So Bi K (prim man) Ch Bu E D (text) सूत K (sec man) P Bh मृत D (schol) यदि नत्सा मङ्क्तौ, (Cod मा°) धावति । तस्य स्तो मृत प्रचुरिति द्वैव cf su. 79 and 48 ?1 — [8] D (schol) रक्तवर्णशिरसं चानुन्हनीति नदेर कारयित्वा सद्य कार्यनिति वक्तव्य । अभिचारिकप्रकरणात् । नाभिचारदे कृकलाश करोति cf Kauś. 5. 18 — [9] E °कृतो — [10] Ch E °वसन° D (schol) कृष्णवस्त्रपरिहित — [11] So K Bu P B Ch D (text) अन्योन्वतिष्ठति E अन्वन्वद° D (schol) एकपदैर्देवावदत्तान्कार्यो [illegible] । अन्योन्यवतो (?) अनुष्ठान । अनूहन सद्य एकान्ते नलेन हन्त (Cod °न्त) अनुतिष्ठति । वचन दहोपचारार्थे — [12] Ch नननशः E अन्नशः — [13] D (schol.) अन्य लोहितशिरस कृकलास अनून्हन्नीदेव हत्वा सद्य कार्यो (Cod. कार्ये) —

दग्नेः शरभृष्टीर्निधायोदग्व्रजत्या[1] स्वेदजननात्[2]।४३। निवृत्य[3] स्वेदालंकृता जुहोति[4]।४४। कोश उर:शिरो[5] ऽवधाय[6] पदात्पांसून्[7]।४५। पश्चादग्नेर्लवणमृडीचीस्तिस्रो[8] ऽशीतीर्विकर्णीः[9][10] शर्कराणाम्[11]।४६। विष शिरसि[12]।४७। चाधकेनावागग्रेण प्रणयन्नन्वाह[13]।४८। पाशे[14] स इति[15] कोशे ग्रन्थीनुद्ग्रथ्नाति[16]।४९। आमुमित्यादत्ते[17]।५०। मर्म-

---

[1] K P Bh भृष्टीन्नि° — [2] D (schol) उत्तरतन्त्रे (Cod °त्र) प्रवृत्ते दीर्घा शरा स्फाटिता शरभृष्ट्या स्थिता शरभृष्टी स्थापयित्वा उद् ग्मुखो यावत्प्रस्विन्नस्तावद्व्रजति — [3] D (text) निवृत्त्य — [4] D (schol) अभ्यक्ता शरभृष्टोर्जुहोत्यष्टा प्रत्यृच (ı 1' 1 ९) अ भ्यातानीति — [5] Thus emended, MSS उरशिरो — [6] K बधाय, Bh बधाय — [7] All MSS except E पाम्सून् D (schol) अवनीतमासास्थिकृकलासशरीर (Cod °र) कोश उर (Cod °र) शिरश्च उरशिर तदुरसि स ('for म) कोशे प्रवेशयति। द्वेष्यस्य पादात्पांसून्कोशे ऽवधाय — [8] E °मृडीची तिस्रो B1 °मृडी। वास्तिस्रो (!) — [9] So emended Ch I °शीति वि° D (text) °सीति वि°, P B1 °चीर्तिर्वि° K Bu °शीतिर्दि° — [10] So °कर्णी) emended, MSS °कर्णी — [11] D (schol) कोशे ऽवधाय। मृडीचीशब्द अल्पपर्याय (Cod °पूर्याय) लवणरुजका ('for रुचक ? cf Pet Lex sub रुचक end) कल्प ('for अल्प?) इत्यर्थ। तिस्र इति सख्या अशीति रिति च। विकर्णी (') शर्कराणा चेति सामर्थ्या ( ) विगतकणाना ? Cod °माणाना) च। शर्कराणा तिस्रो ऽशीति ( ) कोशे ऽवधाय — [12] D (schol) कोशे शिरसि विषमवद्धाति। असमाम लवणशर्कराणामिति। इद संदेहाद्विशेषणसबधार्थं च — [13] E Ch (prim man) D (text) प्रणयनम° D (schol) व्यांधपातकदण्डेन (cf su 1) प्रेरयन्मर्मे प्रतिकोश अन्वाह। प्रकृतेन सूक्तेनावागग्रेण — [14] K P Bh पाश — [15] D (schol) पाशे स वद्ध इत्यर्द्धर्चेन 11 12 2° — [16] D (schol) पाशाकाशान् (! for पाशकोशान् ? का for को?) कथ तत्र दण्डेना ( ) दण्ड स्यात्। तत प्रणयन इत्येव कर्म प्रथम प्रणयन कस्मादुच्यते सूक्ते ऽनुच्यमाने पाशे स इत्यस्य क्रमे कथमुद्ग्रथ्नीयाद् (Cod °ग्रथ्नाद्) इत्यस्यादित्य (?) न प्रणयनविधान प्रथम गृहीतस्य वनपयनासभवात् (?)। तद्देश एवादान। तमनुवचनात् —
[17] So emended, MSS अमुम्, 11 1' 4ᵈ, D (schol) वाममादत्त इति। अनेन गृह्णाति। दण्डेन ततो न य(!) ब्रूयात्। इह सूत्रन्यासा उद्ग्रथितग्रहण (Cod उद्ग्र°) यथा स्यात् —

णि[1] खादिरेण स्रुवेण गर्तं खनति[2]।५१। बाहुमात्रमतीव य[3] इति शरैरवज्वालयति[4]। ५२। अवधाय संचित्य लोष्टं स्रुवेण समोप्य[5] । ५३ । अमुमुन्निषमित्युक्तावलेखनीम्[6,7]। ५४। छायां वा[8]। ५५। उपनिनयते[9]। ५६। अन्वाह[10]। ५७। ॥ १ ॥ ॥ ४७ ॥

भ्रातृव्यक्षयणमित्यरण्ये[11] सपत्नक्षयणीरादधाति[12]।१। ग्राममेत्यावपति[13]। २। पुमान्पुंस[14] इति मन्त्रोक्तमभिहुतालंकृतं बध्नाति[15]।३। यावन्तः सपत्नास्तावतः[16] पाशानिङ्गिडालंकृतान्संपातवतो ऽनूक्तान्ससूत्रांश्छ्वा[17] मर्मणि

---

[1] Ch E D (text and schol) मर्माणि — [2] D (schol) मर्माणि मन्त्रोक्तानि। खादिरस्रुव तेन गर्तं खनति, cf Kauç 43 4 — [3] ıı. 12 6 — [4] D (schol) गर्तं शरैस्तापयति मन्त्रलिंगात् — [5] D (schol) गर्ते कोशे प्रक्षिप्य। लोष्ट संचयनीकृत्य (Cod लोष्टसचनी°) गर्ते। खातान्पांसून् गर्तं कृत्वा — [6] So (अमुमुन्निषम्) only Bü, Ch E D (text) अमसुन्नि°, K P Bı Bh (समोप्या)मुन्निषम् — [7] Bü E D (text) °लेखनी, D (text and schol) अममुन्निषमिति अनेन मन्त्रेण (where?)। उक्तावलेखनी। अस्य सूक्तस्य प्रतिकृतिमावलेखनीमिति वेधातकर्म (see Kauç 35 28, 49 23) — [8] D (text and schol) छाया वा द्वेष्यस्य (Cod द्वेष्य)। छाया वा दार्भ्युपेण विध्यति, see Kauç 32 8, 35 28 — [9] D (text) उपनीयते, D (schol) द्वेष्यसमीपेनोदक मार्जयति — [10] D (schol) भरद्वाजप्रवस्केन (Cod भार°), ıı 12 see sū 13 — [11] ıı 18 1 — [12] D (schol) समिध सप्तानिर्देशात्। अश्वत्थबधकताजङ्गाङ्कखदिरशाखाणा समिधस्तच विकल्प, cf Kauç 16 11 — [13] D (schol) जनस्थानमागत्य व्रीहियवतिलानावपति (Kauç 7 5)। तत्रविकल्प। प्रत्यृच दक्षिणाप्रवणादेव — [14] ııı 6 1 — [15] D (schol) खादिराज्जातो (!) अश्वत्थमणि बध्नाति। अभिज्ञत कृत्वा अभिहवन। स्रुवदण्डे बध्वा (!) होम। अलकरण घृतेन बधनमभिचरत — [16] So emended, MSS तावन्त — [17] Bh °श्वाम्वा, D (text) च (!). —

निखनति[1]।४।नावि प्रैणान्नुदस्व कामेति[2] मन्त्रोक्तं[3] शाखया प्रणुदति[4]।५। त ऽधराञ्च इति[5] प्रप्लावयति[6]।६। बृहन्नेषा-मित्यायन्तं[7] शप्यमानमन्वाह[8]।७। वैकङ्कतेनेति[9] मन्त्रोक्तम्[10] ।८। दर्दिहीति[11] साम्नीनि[12]।९। देशकपटु[13] प्रक्षिणाति।१०। ते ऽवदन्निति[14] नेतृणां पदं वृश्चति[15]।११। अन्वाह[16]।१२। ब्रह्मगवीभ्यामन्वाह[17]।१३। चेष्टाम्[18]।१४। विचृतति[19]।१५।

[1] D (schol) यावतामभिचार (Cod यावताम॰) कर्तुमिच्छति तावत्प रिमाणान्पाशानिगिडालकृतान् सपातवत्कुर्यात्। प्रकृतेनैव सूक्तेनानु क्तान्सह सूत्रेण सबध कृत्वा मर्माणि (!) निखनति (cf Kauç 47 51) — [2] iii 6 8, ix 2 4 — [3] D (text) मन्त्रोक्ता — [4] D (schol) पूर्वसूक्तेन पाशात् सकृत् . (the MS has a lacuna) — [5] iii 6 7 — [6] D (schol) . अश्वत्थशाखया (Cod ॰या) प्रेरयति अनया ऋचा नावमु दकेन पूरयति — [7] iv 16 1 — [8] D (schol) द्वेष्यो यद्वाकृष्य माणो अभिमुख आगच्छेत्तत अन्वाह — [9] v 8 1 — [10] D (text) joins the word मन्त्रोक्तम् to the next sutra, Bı divides explicitly as above, D (schol) स्रुवेण होम — [11] v 13 1 — [12] So K E D (text), Bū P B Bb Ch साम्नि नि D (schol) कर्मातिदेश कानि तानि। अत्रोपाध्यायवत्सशर्मण पादा पठति। कृकलाशशारभृष्टिसपत्न-चयश्चावारमणे (!) पाशमन्त्रोक्तहोमाना साम्नित्वात् (cf Kauç 47 39 to 48 3) — [13] So K Ch P Bı ॰कपटु E ॰कपदु Bu the same or ॰कपटु, D (text) दशाकपटु, D (schol) यत्रायतम् (Cod यत्र यातम्) अहिछत्रक तत्रैव विनाशयति सूक्तातेन see Bo Lex sub पटु 3 — [14] v 17 1 — [15] D (schol) ब्राह्मण (!) गोनेतृणा वृश्चति। उक्तेन विधानात्। भ्रष्ट्रे (Cod भ्रष्टे) ऽभ्यस्यतीत्येवमत, cf Kauç 47 25 98 — [16] D (schol) अथवान्वाह नेतृन् — [17] Here E inserts the passage य ब्रह्मगवीभ्यामन्वाह P Bı the same words without य, D (schol) नैता ते देवा इति सूक्ते (v 18 1, 19 1) एका ब्रह्मगवी। (Cod omits the colon) अमेण तपसेत्यन्या (xii 5 1) । आभ्या ब्रह्मगवीभ्या नेतृनन्वाह — [18] D (schol) अन्वाहेति त्रिशेष (!for वाक्यशेष ?)। चेष्टा हननमारणकर्तनविशसना (Cod ॰विसना) धिश्रयणपचनभक्षणाद्या द्वेष्यगवि या चेष्टा ब्रह्मगव्याया (!for ॰गवीभ्या) चेष्टासमाख्यानात्। ब्रह्मगवीति (v 19 4?) मार्यमाणामिति (Cod मार्ध॰, is this a pratika?) च तथा कल्पातरे हतगव्यामनुवचनसयोग। जीवत्यजीवत्या (Cod ॰त्यानीवत्य) भोगसयोगात् — [19] D (schol) मध्ये हवि: कृतेत्यर्थ: (!)। क. क्रिया अन्वाह —

ऊवध्ये[1]। १६। श्मशाने[2]। १७। चिरमून्हनस्त्वेत्याह[3]। १८। द्वितीययाश्मानमूवध्ये[4] [5] गूहयति[6]। १९। द्वादशरात्रं म-र्वव्रत उपश्राम्यति[7]। २०। द्विरुदिते स्तृतः[8]। २१। अवा-गग्रेण निवर्तयति[9]। २२। उप प्रागादिति[10] शुने पिण्डं[11] पाडुं[12] प्रयच्छति। २३। ताष्ठें[13] बध्नाति। २४। जुहोति[14]। २५। आदधाति। २६। इदं तद्युजे यत्किं चासौ[15] मनसेत्याहिता-ग्निं प्रतिनिर्वपति[16]। २७। मध्यमपलाशेन फलीकरणाञ्जु-

---

[1] D (schol) द्वेष्यमनसि कृत्वा सप्तमीनिर्देशात् — [2] D (schol) पाकस्थाने ऊबध्यवत् — [3] D (schol) चिरिति क्रियाभ्यावृत्तौ प्रत्ययस्मृते-र्ब्रह्मगवीभ्यां वक्तव्य (Cod °व्य) कल्पजामवधस्य चिरिति सख्याया पूर्वाभि धानादमुन्हनस्त्वेति चिरित्येव वक्तव्य। कल्पजया मवध एतानमुन्हनस्त्वेति। आहारिति (! for आहुरिति !) मवध मम हनस्व राम हनस्वेति प्रदर्शन — [4] Ch श्मशानम्, D (schol) श्मशाने (see note 6), cf sū 17 — Thus (°मूवध्ये) emended, MSS °मूवध्य — [6] Ch (sec man) गूहति, Bu गूहे, D (text and schol) corruptly, ऊवध्यग्रहे (!) श्मशाने (!) घो भयद्वानुवचन (!) cf schol to sū. 22 — [7] D (schol) अश्मान प्राश्य (! for प्रास्य or प्रास्यति, cf Kauç 47 32 and note) सर्वव्रत इत्यर्थ। माप्तनिवृत्तिशत्यपेचा। नातिशक्तिर्विधीयते इति वचन (cf Kauç 74 end)। उपश्राम्यतीति वचनत्वात्, cf Kauç 41 2 — [8] So Bū, P Bi Bh K (prim man) स्थितौ K (sec man) स्तृतौ, D (text) स्तृते, Ch सृतौ E ततौ D (schol) द्वादशरात्रादूर्ध्वं द्विः सवितरि उद्गते (Cod उद्गाते) नष्ट शत्रुरिति ज्ञेय। ततश्चानुवचन प्रयोजनाभावात्, cf Kauç 47 29 and 38 — [9] E Ch (sec man) निवर्तति, D (schol) अवागग्रेण दण्डेनावपनपात्य-(!)श्मानमूवध्यग्रहाद (? Cod अान°, cf schol to sū 19) द्विरुदिताते — [10] vi 37 1 — [11] C P Bi Bh पिण्ड — [12] P पाडु D (text) पाड, D (schol) उप प्रागादित्युदितार्थं यथातर-वचनात्। पिड (!) भक्तस्य पाड (!) श्वेतलोक (! for °गोल ?) — [13] E ताष्ठौ, D (schol) अस्थिकर्मणि बध्नाति। अभिशस्ते ऽभिचारो मन्त्र लिङ्गात् — [14] D (schol) to this and the following sutra, जुहोति अथ चाङ्गिरसीरादधाति (Cod °सिर°!)। न ताष्ठं जुहोति व्यवधा-नात् — [15] vi 54 1, vii 70 1 — [26] D (schol) प्रतेर्लक्षणार्थत्वाद-हिताग्नेरुत्तरतो दक्षिणामुखत्वा (!) कल्पान्तरे द्वेष्यस्योत्तरत इति तद्वत् —

होति[1]।२८। निरमुम्भित्यङ्गुष्ठेन त्रिरनुप्रस्तृणाति[3]।२९। शरं काण्डिन्दुकोष्ठैरनुनिर्वपति[4,5]।३०। लोहिताश्वत्थपलाशेन[6] विषावध्वस्तं[7] जुहोति[8]।३१। त्वं वीरुधामिति[9] मूत्रपुरीषं वत्सशेप्यायां[10] ककुचैरपिधाय[11] संपिष्य[12] निखनति[13]।३२। शेप्यानडे[14 15]।३३। शेप्यायाम्[16]।३४। यथा सूर्ये[17] इत्यन्वाह।३५। उत्तरया यांस्तान्पश्यति[18]।३६। इन्द्रोतिभिरग्रे जातान्यो

---

[1] K Bū °करणा, Cb D (text) °करणान् — [2] vi 75 1 — [3] D (schol) अग्निपश्चात्त्रिगुण स्तृणाति — [4] Ch (prim man) काकिद्विन्दु°, E किद्विदु°, D (text) कच्छिड° — [5] Ch E Bu Bh D (text) °कोष्टैर°, D (schol) शरविदु (!) शरमय प्रस्तरण (cf Kauç 47 1) तुट्टीकेति (!for तुण्डिकेति?) प्रसिद्धाभिधानात् । द्रड (' for द्रविड ') ओडिककोष्ठ (' for ओडिका°) धान्यभाजनमेतेषामन्यतमेन निर्वर्तयति तमुत्तरवेदिस्थापनात् । पृथक करोति पूर्वेण च होमस्तरणादृते (Cod °देते) अनुप्रपूरणानुनिवर्तयोस्तु मन्त्रे योगार्थं प्रत्यक्ष विधान — [6] E Ch (prim man) °श्वत्थस्य — [7] So emended, Bu विषाववधस्त, K Bi विषावध्वस्त, P Bh विपावस्त, Cb विषावध्वस्त, L विपावधस्त D (text) विषावधस्त — [8] D (schol) अनुनिवर्तिते ऽग्नौ निरमुमिति (vi 75 1) प्रत्यृच एवमंतमेक कर्म लोहिताश्वत्थो लोहितावश्वन — [9] vi 138 1 — [10] K Bu शेप्यायाम, Ch (prim man) शेपाया D (text) शप्याया, cf note 13 — [11] E वक्रुचैर° D (text and schol) कक्रचै° (!for क्रक°?) — [12] K Cb E D (text) सपिष्य so also D (schol) to the next sutra — [13] D (schol) वत्सस्य शेपसवेष्टन चर्म वत्सशेप्या (Cod °शेप्या') तस्या अत (!for अन्तर्) मूत्रपुरीष कृत्वा कक्रचै (!) तिमिरफले । अजालोडकाभिर्वातस्याभिमुख पूरयित्वा बाधकेन सपिष्य (Cod सपिष्य!) सचूर्ण द्वेष्यस्य चर्मणि खनति (!for म र्मणि निखनति? cf Kauç 47 51, 48 4) निखनने मन्त्र — [14] K Bu D (text and schol) शेप्या° — [15] E °नेडे, D (schol) मूत्रपुरीष चूर्ण (!for °पूर्ण?) शेप्यानडेति (!) प्रवेश्य बाधकेन सपिष्य (!) निखनतीति प्रकृतत्वात् — [16] D (schol) नड च मूत्रपुरीषचूर्ण (!for °पूर्ण) शेप्याया प्रवेश्य बाधकेन सपिष्य (!) निखनति — [17] vii 13 1 D (schol) यथा सूर्यो नक्षत्राणामिति अनया द्वेष्यानन्वाह — [18] D (schol) यावतो मा सपत्नानामिति (vii 13) । अनया आगच्छेद्येया मनुवचन कृत ता छद्मपश्य (!for छद्मन°?) मन्त्रोक्तेन —

न स्तायद्दिप्सति यो नः शपादिति[1] वैद्युद्वतीः[2] । ३७ । सांतपना[3] इत्यूर्ध्वशुपीः[4] । ३८ । भ्रंसभृतं पुरोडाशं भ्रंसविलीनेन[5] सर्वहुतम् । ३९ । उदस्य[6] श्यावाविति पीकाञ्जिमण्डूकं नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यां सकद्यं वङ्गोष्णोदके व्यादाय[7] प्रत्याहुति मण्डूकमपनुदत्यभिन्युन्जति[8] । ४० । उपधावन्तमसदन्गाव इति[9] काम्पीलं संनह्य क्षीरोत्सिक्ते[10] पाययति[11] लोहितानां चैक्रमम्[12] । ४१ । अग्निशिपोः[13] क्षीरौदनम्[14] । ४२ । आमपात्रमभ्यवनेनेक्ति[15] । ४३ । ॥ २ ॥ ॥ ४८ ॥

---

[1] vii 31 1, 34 1, 108 1, 59 1, vi 37 3 — [2] Thus emended, MSS वैद्युद्वती, D (schol) विद्युता हतो वृक्षो विद्युद्धत तस्माद्विद्युद्धती (!) अरण्य आदधाति। ग्राममेत्यावपति (sū 2)। इत्येवमनुलिङ्गसामान्यात्। योन शपा दित्युभयो समानादित्वात् — [3] vii 77 1 — [4] D (schol) ततो राजा ऊर्ध्वशुपीरादधाति। तिसृभि — [5] Ch L D (text and schol) °विलीलेन, D (schol) उष्णपक्व पुरोडाशमातपविलीलेन (!) नवनीतेन इङ्गिडकार्ये भ्रंसविलीलेन (!) सर्वहुत नावदानहोम — [6] vii 95 1 — [7] Bu व्याहाय — [8] D (schol) मुञ्जपीकेव रेखा यस्य स इपीकाञ्जिमण्डूक त नीललोहितेन च सूत्रेण सह बध्वा बध्वा (!) उष्णोदके क्षिपति। .. व्याहृतीमध्ये कृत्वान्तर तयैवर्चा मण्डूक गुदसि ततस्तयैवाभिन्युब्जत्युष्णोदकेन प्रदर्शन करोति cf Kāuç 32 17, 40 4 — [9] vii 96 1 — [10] Ch P Bi E D (text) क्षीरोत्सिक्ते — [11] Bi and D (text) have a colon here — [12] So emended, as vṛddhi derivative from चिक्रम (see Kāuç 21 14), K P Bh चैक्रस, Ch Bü Bi चैक्रस, E चैपक्रस, D (text) चैक (!) D (schol) प्रमादयत शत्रु (Cod °शु) यथाना प्रकृताभिचारशान्तिरिय — [13] K P असिशिपो, D (text) अशिपो — [14] D (schol) भोजयित्वोच्छिष्टानुच्छिष्टमित्यर्थं। कर्मैकदेशग्रहणात्। उदस्य श्यावावित्यस्य सूक्तस्याभिचारिकप्रकरणात् (sū 39)। असदन्गाव इति चास्य प्रकृताभिचारशान्त्यर्थत्वात्। त्रिप्रकरणत्वमिति — [15] D (schol) पार्थिवमपचभाजन। उदस्य श्यावाविति शत्रुमभि चैनेनेक्ति प्रक्षालयति। अस्य च प्रधानकर्मत्वे चापकमग्निशिपो क्षीरौदनादीनि (Cod °नादी) चोदनीति (Cod °णिति, cf Kāuç 19 20) Here ends the commentary of Dārila —

सपत्नहनमित्यृषभं संपातवन्तमतिसृजति।१। आश्वत्थीरवपन्ना:[1]।२। स्वयमिन्द्रस्यौज[2] इति प्रक्षालयति।३। जिष्णवे योगायेत्यपो[3] युनक्ति। ४। वातस्य रंहितस्यामृतस्य योनिरिति प्रतिगृह्णाति।५। उत्तमाः प्रताप्याधरा:[5] प्रदायैनमेनानधराच:[6] पराचो ऽवाचस्तपसस्तमुन्नयत[7,8] देवाः पितृभिः संविदानः प्रजापतिः प्रथमो देवतानामित्यतिसृजति। ६। इदमहं यो मा प्राच्या दिशो ऽघायुरभिदासादपवादीदिषूगुह:[9,10] तस्येमौ प्राणापानावपक्रामामि ब्रह्मणा।७।दक्षिणायाः प्रतीच्या उदीच्या[11] ध्रुवाया व्यध्वाया ऊर्ध्वाया:[12]।८। इदमहं यो मा दिशामन्तर्देशेभ्य इत्यपक्रामामीति[13]।९।एवमभिष्ट्वा[14]।१०।नापोहननिवेष्टनानि सर्वाणि खलु शश्वद्भूतानि।११। ब्राह्मणाइजमुद्यच्छमानाच्छङ्क्ते[15,16] मां हनिष्यसि[17] मा हनिष्यसीति[18] तेभ्यो ऽभयं वदेच्छमग्नये शं पृथिव्यै शमन्तरिक्षाय शं वायवे शं दिवे

---

[1] ix 2 1 — [2] So Bū, the rest °वपन्ना before स्वय — [3] x 5 1 fg — [4] x. 5 1[b] fg — [5] E Ch (sec man) °धरा — [6] So K Bu B1 Bh, Ch E P °मेनाधराच — [7] K °वाचस्त° — [8] So Bū, K तमूनयत, Ch E तमूनयन्त B1 तमून्नयत, P Bh तमूनयत — [9] Bh दिशाघायु° — [10] P B1 Bh Bu as above, E इषुगूह, Ch K (prim man) इषुगुह., K (sec. man) इषूगूह Bū has a colon after this word, is the passage up to this point metrical (eight syllables)? Cf v 10 1, iv 40 1 — [11] E उदीच्या प्रतीच्या — [12] Cf v 10 2-6, iv 40 2-7, cf Kauç. 116 3 — [13] K Bū Ch °पक्रामी°, E °त्युक्रामासी°, cf AV v 10 7, iv 40 8. — [14] So Ch P B, K Bū E °भिष्टा, is the word to be emended to एवम भिष्ट्वा? — [15] So emended; K Bū Ch P B1 उद्यच्छमाना(ञ्ञ); E उच्छमाना, cf the reading अन श्र for अनच्छ, Kauç 3 14 E alone has a colon here. — [16] E त — [17] Ch हनिष्यति — [18] Ch E हनिष्यतीति —

शं सूर्याय शं चन्द्राय शं नक्षत्रेभ्यः शं गन्धर्वाप्सरोभ्यः शं सर्वेतरजनेभ्यः[1] शिव मह्यमिति ।१२। यो व आपो ऽपां यं वयमपामसि[2] वज्रमित्यन्वृचमुदवज्रान् ।१३। विष्णोः क्रमो ऽसीति[3] विष्णुक्रमान् ।१४। ममाग्ने वर्च[4] इति बृहस्पतिशिरसं पृषातकेनोपसिच्याभिमन्त्र्योपनिदधाति ।१५। प्रतिज्ञानन्नानुव्याहरेत्[5] । १६ । उत्तमेनोपद्रष्टारम् । १७ । उदेहि वाजिन्नित्यर्धर्चेन[6] नावं मज्जतीम् । १८ । समिद्धो ऽग्निर्ये इमे द्यावापृथिवी[7] अजैष्मेत्यधिपाशानादधाति । १९ । पदेपदे पाशान्वृश्चति[8] । २० । अधिपाशान्बाधकाञ्छङ्कून्त्सान्संक्षुद्य संनह्य भ्रष्ट्रे[9] ऽभ्यस्यति[10] । २१ । आशिशिषोः क्षीरौदनादीनि वीणि[11] ।२२। गर्तेध्मावन्तरेणावलेखनीं[12] [13] स्थाणौ निबध्य द्वादशरात्रं संपातानभ्यतिनिनयति ।२३। पष्ठ्योदवज्रान्प्रहरति[14] । २४ । सप्तम्याचामति[15, 16] । २५ । यश्च गामित्यन्वाह[17] । २६ । निर्दुर्मण्य[18] इति संधाप्याभिमृशति । २७ । ॥ ३ ॥ ॥ ४९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे षष्ठो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] Bi has a colon here — [2] x. 5 15 42, 50, cf Dārila to Kauç 38 2 47 31 — [3] x 5 25 — [4] v 3 1 — [5] Ch E Bu P प्रतिजानन्ना° — [6] xiii 1 1a — [7] xiii 1 28 (et al), 3 1 (et al), xvi 6 1 — [8] Cf Kauç 47 14, 25 — [9] K Bi भ्रष्टे, E भ्रष्टे वा (भ्यस्यति), Ch भ्रष्ट्रे वा, cf Kauç 47 28 and Dārila to 48 11 — [10] K Bi (भ्रष्टे)भ्य स्यति — [11] Cf Kauç 48 42 and Dārila to 43 — [12] All MSS गर्तेध्माव° for गर्ते इध्माव° with double sandhi, see the introduction — [13] For आवलेखनी see Kauç 35 28, 47 54 — [14] x. 5 6, cf Kauç 47 31 — [15] x 5 7 — [16] Ch °चामयति — [17] xiii 1 56 — [18] xvi 2 1 —

॥ ओं ॥

स्वस्तिदा ये ते पन्थान[1] इत्यध्वान दक्षिणेन प्रक्रामति । १ । व्युदस्यत्यसंख्याताः[2] शर्कराः[3] । २ । तृणानि छित्त्वोपतिष्ठते । ३ । आरे ऽमूः पारे पातं नो य एनं परिषीदन्ति[4] यदायुधं दण्डेन व्याख्यातम्[5] । ४ । दिष्ट्या मुखं विमाय संविशति । ५ । त्रीणि पदानि प्रमायोत्तिष्ठति । ६ । तिस्रो दिशी.[6] । ७ । प्रेतं[7] पादावित्यवशस्य[8] । ८ । पाययति । ९ । उपस्थास्त[9] इति त्रीण्योप्यातिक्रामति । १० । स्वस्ति माच इति[10] निश्युपतिष्ठते[11] । ११ । इन्द्रमहमिति[12] पण्यं समापत्तवदुत्थापयति । १२ । निमृज्य[13] दिग्युक्ताभ्यां[14] दोषो गाय पातं न इति[15] पश्चानडुह्यो यमो मृत्युर्विश्वजि-

---

[1] i 21 1, vii 55 1 (xii 1 47) — [2] Bi has a colon here — [3] Cf Kauç 36 22 — [4] i 26 1, 27 1, vi 3. 1, 76 1, cf the स्वस्त्ययनगण Kauç. 25 36, note, E Bi have a colon here — [5] This division in E, cf Kauç 23 11 — [6] Ch दिष्टा, E दिष्टो — [7] i 27 4 — [8] So emended 'reciting down upon ? MSS अव सस्य — [9] xii 1 62 — [10] i 31 4 — [11] K Bu Bh °पतिष्ठते (न्द्रम°) with double sandhi — [12] iii 15 1 — [13] Thus emended, MSS निमृज्य — [14] D (schol) to Kauç 14 25 ये ऽस्यां स्थ प्राच्यां दिशि प्राची दिगिति दिग्युक्ते (iii 26 1, 27 1), cf the note ibid., and the रुद्रगण Ath Pariç. 34 16 — [15] vi 1 1, the hymns vi 3 7 —

च्छकधूमं भवाशर्वावित्युपदधीत[1] । १३ । उत्तमेन[2] साह्-पवत्सस्य रुद्राय चिर्जुहोति । १४ । उपोत्तमेन[3] सुहृदो ब्राह्मणस्य शकृत्पिण्डान्पर्वस्वाधाय शकधूमं[4] किमद्याह-रिति पृच्छति । १५ । भद्रं सुमङ्गलमिति प्रतिपद्यते । १६ । युक्तयोर्मा नो देवा यस्ते सर्प[5] इति शयनशालोर्वरा:[6] प-रिलिखति । १७ । तृणानि ग्रन्तर्मना सपातवन्ति द्वारे प्रचृतति । १८ । ऊवध्यं[7] संभिनत्ति । १९ । निखन-ति । २० । आदधाति । २१ । अपामार्गप्रसूनान्कुद्रीचीश-फान्पराचीनमूलान्[8,9] । २२ । ॥ १ ॥ ॥ ५० ॥

उदित इति[10] खादिरं शङ्कुं[11] संपातवन्तमुद्गृह्णन्निख-

---

[1] ii 59 1 93 1, 107 1, 128 1, iv 28 1 (xi 2 1, 6 9) The दिग्युक्ते सूक्ते (cf p 145, note 14), three of the pratikas in this sūtra, one in su. 19 and two in 51 7 occur in the रौद्रगण Ath Pariç 34. 17 रौद्र । रुद्र जलाषभेषज ये ऽस्या प्राची दिगुद्दितस्त्वयो (two MSS °स्त्वयो वा) अक्रमन् भवाशर्वौ मन्वे वा प्रज्ञ अचानमनाम्रा ये सहस्रधार एव ग्रीष्मो हेमन्तो ऽनडुह्यस्त्व मह्यमापो वैश्वानरो यमो मृत्युर्या ते रुद्र (Bühler s Codex ends here या तेति रौद्रगण'!) यो अमा रुद्रो (this word is wanting in the Chambers Codex) भवाशर्वौ मृडत भवाशर्वा-विद् ब्रूमो यस्ते सर्पस्तक्षे प्राच्या दिशो अस्तर्देशादिति रौद्रगण ॥ १७ ॥ The pratikas are ii 27 6 iii 26 1 ? 1, iv 3 1, 28 1, v. 6 1, v 6 2 v 6 3 vi 55 2 59 1, 61 1 62 1 93 1, 90 1, vii 87 1, xi 2 1 6 9 xii 1 46, xv 5 1 — [2] iv 28 1 (xi 2 1, 6 9) — [3] vi 123 1 — [4] Darila fol 4^{b} l 4 (to Kauç 5 17) शकधूम (!) ब्राह्मण', cf also Ath Paddh to Kauç 76 19 — [5] iv 28 1, vi. 128 1, vi 56 1, xii 1 46 For the last cf the रौद्रगण, su. 13, note — [6] So all MSS , is the text to be emended to शयनशाला-मुर्वरा ? — [7] E P Bi ऊवध्य — [8] E alone reads °प्रसूनाग्कु°, the rest °प्रसूनाकु° Is the word to be emended to °प्रसुता°? — [9] E (prim man) गृहीची E (sec man) गृहीवा? Is the word (कुद्रीची) to be emended to गुडूची? — [10] iv 3 1 — [11] K शङ्कुं, Bü शकु —

नग्गा[1] अनुव्रजति । १ । निनयनं समुह्य चारिं[2] साहपव-
त्सस्येन्द्राय विजुहोति । २ । दिश्यान्बलीन्हरति । ३ । प्र-
तिदिशमुपतिष्ठते । ४ । मध्ये पञ्चममनिर्दिष्टम् । ५ ।
शेषं निनयति । ६ । ब्रह्म जज्ञानं भवाशर्वावित्यासन्न-
मरण्ये[3] पर्वतं यजते । ७ । अन्यस्मिन्भवशर्वपशुपत्युग्ररु-
द्रमहादेवेशानानां पृथगाहुतीः । ८ । गोष्ठे च द्वितीयम-
श्नाति[4] । ९ । दर्भानाधाय धूपयति । १० । भूत्यै वः पुष्ट्यै
व इति प्रथमजयोर्मिथुनयोर्मुखमनक्ति । ११ । तिस्रो
नलदशाखा वत्सान्पाययति । १२ । शाखयोदकधारया
गाः परिक्रामति[5] । १३ । अश्मवर्म[6] मे इति[7] षडश्मनः
संपातवतः स्रक्तिषु पर्यधस्तान्निखनति[8] । १४ । अलसा-
लेत्यालभेषजम्[9] । १५ । त्रीणि सिलाञ्जालायाएयुर्वरामध्ये[10]
निखनति । १६ । हतं[11] तर्देमित्ययसा सीसं कर्षन्नुर्वरा[12] परि-
क्रामति । १७ । अश्मनो[13] ऽवकिरति । १८ । तर्दमवशिरस[14]
वदनात्केशेन[15] समुह्योर्वरामध्ये निखनति । १९ । उक्तं

---

[1] K °न्निगन गा Bu निखनन्गा E निखन गा, P निखन् गा — [2] E चोर — [3] iv 1 1 (v 6 1), iv 28 1 (xi 2 1 6 9), cf the रौद्रगण Kauç 50 13, note — [4] For अश्नाति see Kauç 7 1 — [5] Cf Dārila fol 80ᵃ l 7 (to Kauç 93 13) सपातितया शाखया उदक धारा आनयति — [6] E °मर्म — [7] K Bū Bb मेति (with double sandhi), v 10 1 — [8] Bu स्रक्तिपूपर्य° — [9] vi 16 4 For आल cf Dārila fol 86ᵃ l 9 (to Kauç 25 18) आल गोधूम (Cod °मो) व्याधि — [10] So (सिला°) emended in accordance with AV vi 16 4, MSS of the text शिला° — [11] vi 50 1 — [12] K कषनु°, Bu E कषनु°, Bi कर्षनु°, Cl कर्षनुर्वरान् — [13] K Bu अश्मन्नो — [14] K Ch P तर्द्रम° — [15] Ch E वनगात् —

चारे[1]। २०। वलीन्हरत्याशाया आशापतये ऽश्विभ्यां क्षेत्रपतये। २१। यदेतेभ्यः कुर्वीत वाग्यतस्तिष्ठेदास्तमयात्। २२। ॥ २ ॥ ॥ ५१ ॥

ये पन्थान इति[2] परीत्योपदधीत। १। प्रयच्छति[3]। २। यस्यास्ते यत्ते देवी विषाणा[4] पाशानित्युन्मोचनप्रतिरूपं[5] संपातवन्तं करोति। ३। वाचा बद्धाय[6] भूमिपरिलेखम्[7]। ४। आयन इति[8] शमनमन्तरा हृद्[9] करोति[10]। ५। शाले च। ६। अवकया[11] शालां परितनोति। ७। शय्यमानाय प्रयच्छति। ८। निदग्धं प्रक्षालयति। ९। महीमू ष्विति[12] तरणान्यालम्भयति। १०। दूरानावं[13] संपातवतीं नौमणिं बध्नाति। ११। प्रपथ इति[14] नष्टैषिणं प्रक्षालिताभ्यक्तपाणिपादानां दक्षिणान्पाणीन्निमृज्योत्थापयति[15,16]। १२। एवं संपातवतः। १३। निमृज्यैकविंशति[17] शर्कराश्चतुष्पथे ऽवक्षिप्यावकिरति[18]। १४। नमस्कृत्येति[19] मन्त्रोक्तम्। १५। अंहोलिङ्गानामापो[20] भोजनहवींष्यभिमर्शनोपस्थानभा-

---

[1] See sū 2 — [2] vi 55 1 — [3] Ch has a colon here. — [4] vi 84. 1, 63 1, 121 1 — [5] P °म्वोचन° (!) — [6] So P Bi Bh K (sec. man.) Ch (sec man), Bū E K (prim man) Ch (prim man) बधाय — [7] K °लेखन — [8] vi 106. 1 — [9] E Ch (prim man) हृद्, P Bh हृदय — [10] Bi has a colon here — [11] D (schol) to Kauç. 40 5, अवका शैपवाल (! for शैवाल, cf शैफालि, शैफालिका, शैवाल and Açv Gr iv 4 8) — [12] vii 6 2 — [13] Ch दूरा, Bū दूराम° — [14] vii 9 1 — [15] K Bh दक्षिणात्प° — [16] Ch Bh Bū K पाणीँ — [17] K P Bh निर्मृ° — [18] Thus (ऽवक्षिप्या°) emended, E वद्क्षिप्, the rest च क्षिप्य — [19] vii 102 1 — [20] For the अंहोलिङ्गगण see Kāuç 32 27, note, 58 22, etc. —

दित्यस्य । १६ । स्वयं हविषां भोजनम् । १७ । विश्वे देवा इत्यायुष्याणि । १८ । स्थालीपाके घृतपिण्डान्प्रतिनीयाश्नाति ।१९। अस्मिन्वसु यदाबध्नन्न प्राणानिति[2] युग्मकृष्णलमादिष्टानां[3] स्थालीपाक आधाय बध्नाति । २० । आशयति । २१ ।॥ ३ ॥ ॥ ५२ ॥

आयुर्दा इति[4] गोदानं[5] कारयिष्यन्त्सभारान्संभरति[6] । १ । अमम्रिमोजोमानीं[7] दूर्वामकर्णमश्ममण्डलमानडुहशकृत्पिण्डं[8] [9] षड् दर्भप्रान्तानि कंसमहते[10] वसने शुद्धमाज्यं शान्ता ओषधीर्नवमुदकुम्भम्[11] । २ । बाह्यतः शान्तवृक्षस्येध्मं प्राञ्चमुपसमाधाय । ३ । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिरुदपात्रमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्य[12] । ४ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागौ च । ५ । पश्चादग्नेः प्रा-

---

[1] । 30 1, cf the आयुष्यगण, Kauç 54 11 note, also 59 1 — [2] । 9 1, 3› 1, v 28 1, cf the first वर्चस्यगण Kâuç 13 1 note — [3] Cf D (schol) to Kauç 11 19 — [4] ıı 13 1 — [5] Ath Paddh अथाब्दिके गोदानिक कर्म, Daç Kar अथ संवत्सरे, both texts treat the गोदान immediately after the अन्नप्राशन (Kauç 58 11) — [6] Ch करिष्यन्त्स॰ — [7] So P Bh, Bu Bı and Ath Paddh अममृमो॰, K अमम्रिमो॰ Ch अमम्रीमो॰, E अमम्रीमो॰, cf su 15 and 54 19 — [8] For अकर्ण cf Kauç 7 25, and D (schol) ibid — [9] Ch E Bü ॰मानडुह, cf Kauç 7 23, and D (schol) ibid — [10] E कस्स॰ — [11] Ath Paddh adds as follows इध्माबर्हि । व्रीहियवौ । शमीपर्णचिका (cf Âçv Gr ı 17 3) एतान्सभारान्समुद्धृत्य । अव्यचसश्चेत्यादि (AV xix 68. 1, MSS अव्यसश्चे॰) गोदानिक तन्त्र — [12] Ath Paddh तत यदग्ने तपसा तपो ऽग्ने तपस्तप्यामहे इति द्वाभ्या (vıı. 61 1 2) परिसमूहयति (see Kâuç 57 23) । स मा सिञ्चन्त्विति (vıı 33 1) निः पर्युक्षति (see ibid. sû. 22). The passage contained in this and the next sûtra is repeated at Kâuç. 67 20 fg ; 94.11 fg ; 135. 4 fg, etc —

ङ्मुख उपविश्यान्वारब्धाय[1] शान्त्युदकं करोति । ६ । तच्चैतत्सूक्तमनुयोजयति[2] । ७ । त्रिरेवाग्निं[3] संप्रोक्षति[4] त्रिः[5] पर्युक्षति । ८ । त्रिः[6] कारयमाणमाचामयति च संप्रोक्षति च । ९ । शकृत्पिण्डस्य स्थालरूपं[7] कृत्वा सुहृदे ब्राह्मणाय प्रयच्छति । १० । तत्सुहृद्दक्षिणतो ऽग्नेरुदङ्मुख आसीनो धारयति । ११ । अथास्मा अन्वारब्धाय[8] करोति । १२ । आयुर्दा इत्यनेन[9] सूक्तेनाज्यं जुह्वन्मूर्ध्नि[10] संपातानानयति । १३ । दक्षिणे माणवश्ममण्डल उदपात्र उत्तरसंपातान्स्थालरूप आनयति[11] । १४ । अममिमोजोमानीं[12] चोदपात्रे ऽवधाय । १५ । स्थालरूपे दूर्वां शान्त्युदकमुष्णोदकं चैकधाभिसमासिच्य[13] । १६ । आयमगन्त्सविता क्षुरेणेत्युदपात्रमनुमन्त्रयते[14] । १७ ।

---

[1] Ch E °न्वारब्धाये, cf Kauç 44 3 — [2] Ath Paddh and Daç Kar आयुर्दा इति सूक्तेनानुयोजन — [3] Daç Kar °ग्नीन्स°, K P Bb °ग्नीं — [4] Ch प्रोचति, Daç. Kar यन्मातलो (etc, xi 6 23 in full) सर्वा इमा आप ओषधय इति (Kauç 9 9) त्रिरेवाग्नीन्समोचति (!) — [5] So K, the rest त्रिप्प° — [6] Bü त्रिष्क° — [7] E स्थाली° — [8] K Bh Cb (prim man) अथास्मान्वारब्धाय (with double sandhi) — [9] ii 13 1 — [10] Ath Paddh कुमारस्य मूर्ध्नि — [11] Ath Paddh पुनस्तेनैव मन्त्रेन जुहुयात् अश्ममण्डले । पुनस्तेनैव जुहुयात् उदपात्रे । तस्मिन्स्थालरूप कृत्वा उत्तरसंपातान्सर्वानानयति — [12] So P Bh, Bu Bi अममृमो°, K अमम्रिमो°, Ch E अमम्रोमो°, Daç Kar अममृमगलोसहित (?) उदपात्रे, Ath Paddh अममृमोजोमानीयसहिते(!)उदपात्रे, cf xu 2 and 54 15 — [13] K P Bh चैकधाभि°, cf Kauç 54 19 — [14] vi 8 1, Ath Paddh and Daç. Kar आयमगन्त्सविता क्षुरेणेति तिसृभिः 'But Daç Kar in citing the verses in full substitutes viii 2 17 for vi 68 3, cf the following sūtras

अदितिः श्मश्रु वपत्विन्दति[1]।१८। यत्क्षुरेणेत्युदकपात्त्रे[2][3] क्षुरमद्भिः श्लोत्य[4] त्रिः[5] प्रमार्ष्टि । १९। येनावपदिति[6] दक्षिणस्य केशपक्षस्य दर्भपिञ्जूल्या केशानभिनिधाय[7] प्रच्छिद्य स्थालरूपे करोति ।२०। एवमेव द्वितीयं करोति ।२१। एवं तृतीयम् । २२ । एवमेवोत्तरस्य केशपक्षस्य करोति[8]। २३ । ॥ ४ ॥ ॥ ५३ ॥

अथ नापितं समादिशत्यक्षण्वन्वप[9] केशश्मश्रुरोम परिवप नखानि च कुर्विति[10]।१। पुनः प्राणः पुनर्मैत्विन्द्रियमिति[11] विनिर्मृज्य[12]।२। त्वयि महिमानं सादयामीत्यन्ततो योजयेत्[13]।३। अथैनमुप्तकेशश्मश्रुं कृत्तनखमाप्लावयति[14]।४। हिरण्यवर्णा[15] इत्येतेन सूक्तेन गन्धप्रवादाभिरलंकृत्य[16]।५। स्वक्तं मे[17] इत्यानक्ति[18]।६। अथैनमहतेन

[1] vi 68 1, K श्मश्रुत्यु° — [2] viii 2 17 — [3] K Bū Bh Ch (sec. man.) उदकपत्त्र Bi P Ch (prim man) उदकपात्त्र, E उदकपात्च — [4] So all MSS except K which reads °द्भि श्लोत्य, Ath Paddh क्षुरश्लोतन करोति — [5] So K, the rest त्रिप्र° — [6] vi 68 3 — [7] Ath Paddh दर्भपिञ्जूलीसहितान्केशान् — [8] Ath Paddh ततो दक्षिणस्य केशपक्षस्य उत्तरस्य केशपक्षस्य उदन पुन पुन तृप्त ('for उप्त) । सकृत्सकृत्तत्र — [9] Ath Paddh and Daç Kar अथ नापितप्रैष — [10] Cf Par Gr ii 1 11, Āç Gr i 17 17 — [11] vi 53 2 vii 67 1 — [12] KPBuBh निर्मृज्य Ath Paddh and Daç Kar अर्धमुण्डिते शिरसि एताभ्या पुन क्षुरसस्कार — [13] Ath Paddh देवदत्तशर्मणि त्वयि महिमान (MSS मयिमाना') सादयामि — [14] Thus emended KBuBhPCh and Daç Kar कृत° E Bi कृत° — [15] i 33 1 — [16] Ath Paddh and Daç Kar हिरण्यवर्णा इति सूक्तेन कलशोदकमभिमन्त्र्याप्लावयति यत्ते गन्ध इति तिसृभि (xii 1 23 25) गन्धपुष्पादभिमन्त्र्य, cf Kauç 13 17 — [17] vii 30 1 — [18] Ch °त्यनक्ति these two words are wanting in E, Daç Kar and Ath Paddh कज्जलमभिमन्त्र्य (MSS काजल°) अक्षिणी(!) अञ्जन करोति —

वसनेन परिधापयति परि धत्तेति द्वाभ्याम्[1]। ७। एह्यश्मानमा तिष्ठेति[2] दक्षिणेन पादेनाश्ममण्डलमास्थाप्य प्रदक्षिणमग्निमनुपरिणीय।८। अथास्य वासो निर्मुञ्चति[3] यस्य ते वास इत्येतया[4]। ९। अथैनमपरेणाहतेन वसनेनाच्छादयत्ययं वस्ते गर्भं पृथिव्या इति पञ्चभिः[5]। १०। यथा द्यौर्मनसे चेतसे धिय इति[6] महाव्रीहीणां स्थालीपाकं श्रपयित्वा शान्त्युदकेनोपसिच्याभिमन्त्र्य प्राशयति[7]।११। प्राणापानावोजो ऽसीत्युपदधीत[8]।१२। तुभ्यमेव जरिमन्निति[9] कुमारं मातापितरौ त्रिः संप्रयच्छेते[10]। १३। घृतपिण्डानाशयतः[11]।१४। चूडाकरणं[12] च गोदानेन व्या-

---

[1] ii 13 2 3 — [2] ii 13 4 — [3] Pi has a colon here, Daç. Kar आचार्य (!) वस्त्र समर्पयति, Ath Paddh उत्तरवास अदत्त गृहा त्युपाध्याय — [4] ii 13 5 — [5] xiii 1 16 20 — [6] ii 15 1, vi. 41 1 For the first of these pratikas and several others following in this and the next four chapters cf the आयुष्यगण Ath Pariç 34 4 यथा द्यौ प्राणापानावोजो ऽसि तुभ्यमेवासीभ्या ते मुञ्चामि त्वोत देवा आवतस्त उप प्रियमन्तकाय मृत्यव आ रभस्व प्राणाय नमो (MSS नम) विषासहिमित्यायुष्याणि ।४। The pratikas are ii 15 1, 17 1, 28 1, 33 1 iii 11 1 (i 10. 4) iv 13 1, v 30 1 vii 32 1, viii 1 1, 2 1, xi 4 1, xviii 1 5 cf Kauç. 52 18 57 31 etc — [7] Daç Kar माणवक (Cod माणक) — [8] ii. 16 1, 17 1, cf the preceding note — [9] ii 28 1, cf note 6. — [10] Daç Kar परस्पर प्रयच्छेते (Cod °यच्छति) । प्रथम पिता मातु । द्वितीय माता पितु तृतीय पिता मातु Ath Paddh षट्सूक्तावृत्ति — [11] Daç. Kar पुनरनेनैव सूक्तेन त्रीन्घृतपिण्डान्प्रत्येकमप्रत्येक सपात्याभिमन्त्र्य कुमार प्राशयति । तत पूर्वोक्तानि चत्वारि परिदानानि ददाति (cf su. 17 and the notes to Kauç. 58 16 17 and 18) । इति गोदान Ath Paddh. कुमारपितो (Cod. कुमार पि°) प्राश्नाति (!) पूर्वोक्तानि च चत्वारि परिदानानि ददाति । इति गोदान समाप्त Both paddhatis treat the नामकरण of which ceremony the परिदानानि form a part (see Kauç. 58 18, note), before the गोदान — [12] Ch K P B चूडकरण —

ख्यातम् । १५ । परिधापनाश्ममण्डलवर्जम्[1] । १६ । शिवे ते स्तामिति[2] परिदानान्तानि[3] । १७ । पार्थिवस्य मा प्र गामेति[4] चतस्र' सर्वाण्यपियन्ति । १८ । अमम्रिमोजो- मानी[5] च दूर्वा च केशांश्च शकृत्पिण्डं चैकधाभिसमा- हृत्य[6] । १९ । शान्तवृक्षस्योपर्यादधाति । २० । अधिकरणं ब्रह्मणः कंसवसनं गौर्दक्षिणा । २१ । ब्राह्मणान्भक्तेनोपेप्स- न्ति । २२ । ॥ ५ ॥ ॥ ५४ ॥

उपनयनम्[7] । १ । आयमगन्निति मन्त्रोक्तम्[8] । २ । 'यत्क्षुरेणेत्युक्तम्[9] । ३ । येनावपदिति[10] सकृदपिञ्जूलि[11] । ४ ।

---

[1] Ath Paddh adds ग्रीष्मे गोदानवत् । तुभ्यमेवेति (ii 28 1) अनुयोजन शान्त्युदके (cf Kauç. 53 6), Daç Kar treats the चूडाकरण in full (अथ संवत्सरे द्विसंवत्सरे वा चूडाकरणमुच्यते) agreeing with the Ath Paddh in employing ii 28. 1 in connection with the शान्त्युदक — [2] viii 2 14 — [3] Cf Kāuç 5? 18 note, Daç Kar इति चूडाकरण — [4] ii 29 1, xiii 1 59 cf for the second pratika the आयुष्यगण sū. 11, note. — [5] So P Bh, K Bı Bū अममृमो॰, Ch E अमम्रोमो॰, cf Kauç. 53 2, 15 — [6] Ch E ॰कधाभि समाहृत्य, Bı ॰कधाभि, cf Kauç 53 16 — [7] Daç Kar and Ath Paddh गर्भपञ्चमे गर्भाष्टमे वा गोदानिक तत्र । आज्यभागाते शान्त्युदक करोति । आ यातु मित्र (iii 8 1 cf sū 18) इति सूक्तेनानुयोजन । मातली (xi 6 23) अंते । ततो ऽभ्यातानानि जुहोति । तत्र माणवक आत्मसमीपे प्राङ्मुख उपविश्य (?) । आयुर्दा इति सूक्तेन (ii 13) आज्य जुहोति । कुमारस्य मूर्ध्नि दक्षिणे पाश्चावस्ममण्डले उदपात्रे । उत्त रसपातान्स्थालरूपे आनयति । त्रिः पूलावृत्ति, cf Kāuç 53 6 fg — [8] vi 68 1, Daç Kar and Ath Paddh दूर्वां शान्त्युदकमुष्णोदक चैकधा कृत्वा आयमगन्निति उदपात्रमनुमन्त्रयते, cf Kauç 53 16 17 — [9] viii. 2 17, Daç Kar and Ath Paddh क्षुरमार्जन उष्णेनेति (vi 68. 1[b]) उदक गृह्य । आदित्या इति (vi 68 1[cd]) अदिति श्मश्रु इत्येकया (vi 68. 2) उदन, cf Kāuç. 53 17 fg — [10] vi 68 3. — [11] Thus Bu alone, the rest ॰पिञ्जूली, Daç Kar and Ath Paddh वपन करोति (Ath Paddh केशछेदन) सकृत् । दर्भपिञ्जूलीवर्ज, cf Kāuç 53 20 —

लौकिकं च समानामा परिधानात्[1]। ५। उपेतपूर्वस्य नियतं सवान्दास्यतो[2] ऽग्नीनाधास्यमानः[3] पर्यवेतव्रतदीक्षिष्यमाणानाम्। ६। सोष्णोदकं शान्त्युदकं प्रदक्षिणमनुपरिणीय पुरस्तादग्नेः प्रत्यङ्मुखमवस्थाप्य[4]। ७। आह ब्रूहि[5]।८। ब्रह्मचर्यमागमुप मा नयस्वेति[6]।९। को नामासि किंगोत्र इत्यसाविति[7] यथा नामगोत्रे भवतस्तथा प्रब्रूहि[8]। १०। आर्षेयं मा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनय[9]। ११। आर्षेयं त्वा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनयामीति[10]। १२। ओं भूर्भुवः स्वर्जनदोमित्यञ्जलावुदकमासिञ्चति[11]।१३। उत्तरो ऽसानि ब्रह्मचारिण्य इत्युत्तमं पाणिमन्वादधाति[12]।१४। एष म[13] आदित्यपुत्रस्तन्मे गोपायस्वेत्यादित्येन समीक्षते[14]।१५। अपक्रामन्पौरुषेयाद्वृणान[15] इत्येनं बाहुगृहीतं प्राञ्चमव-

---

[1] Daç Kar and Ath Paddh give the लौकिक in full as at Kauç 54 1 7 अथ नापितमैव (Ath Paddh अथ नापित समादिशति) etc — [2] E सवा, K Bū Ch P Bh सवा cf Kauç 60 1, 67 6 — [3] E Bh Ch (sec man) °धास्यमान *Is the passage to be emended to* ऽग्नीनाधास्यमानस्य? Or are these words an interpolation from Kauç 60 1 (अग्नीनाधास्यमान सवान्वा दास्यन्संवत्सर ब्रह्मौदनिकमपि दीपयति)? — [4] Ath Paddh उपवेशयति — [5] Bh ब्रूउहि, Ath Paddh, and Daç Kar तावदाचार्यो ब्रूयात्। आह ब्रूहि — [6] Ath Paddh and Daç Kar ब्रह्मचारी वदति — [7] Ath Paddh and Daç Kar पुनराचार्यो वदति — [8] Daç Kar पुन ब्रह्मचारी। अमुकगोत्र अमुकनाम (!) अमुकशर्मो ऽहं अमुकप्रवरो ऽहं — [9] Ch (sec man) inserts मा between उप and नय but this is again erased — [10] Ch omits इति — [11] Daç Kar and Ath Paddh अञ्जलि पूरयित्वा। आदित्याय अर्घ्यं ददाति — [12] Daç Kar ब्रह्मचारिण पाणौ गृहीत्वा, Ath Paddh दक्षिण पाणि गृहीत्वा — [13] So emended, all MSS of the text and Ath Paddh मा, Daç Kar मादित्य° — [14] So all MSS, except Ch (sec man) °दित्यमीक्षते, but this correction is again cancelled so that °दित्येन समीक्षते is the final reading of the MS, Daç Kar एष मादित्यपुत्र। उद्वय तमसस्परि (vii 53 7) आदित्य निरीक्षते — [15] vii 105 1 —

स्थाप्य दक्षिणेन पाणिना नाभिदेशे ऽभिसंस्तभ्य जपति[1]। १६। अस्मिन्वसु वसवो धारयन्त्विति विश्वे देवा वसव आ यातु मित्रो ऽमुत्रभूयादन्तकाय मृत्यव आ रभस्व प्राणाय नमो विषासहिमित्यभिमन्त्रयते[2]। १७। अथापि परिचरमाण[3] आ यातु मित्र इत्यपि[4] खल्वेतावतैवोपनीतो[5] भवति[6]। १८। प्रक्षाल्य त्री-प्राणायामान्कृत्वावक्षाद्य[7] [8] वत्सतरीमुदपात्रे समवेक्षयेत्[9]। १९। समिन्द्र नः सं वर्चसेति[10] द्वाभ्यामुत्सृजन्ति[11] गाम्। २०। ॥ ६॥ ॥ ५५॥

श्रद्धाया दुहितेति द्वाभ्यां[12] भाद्रमौञ्जीं मेखलां बध्नाति[13]। १। मित्रावरुणयोस्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः प्रशिषा प्रयच्छामीति पालाशं दण्ड[14] प्रयच्छति[15]। २। मित्रावरुणयो-

---

[1] Ath Paddh त ब्रह्मचारिण बाहु गृहीत्वा प्राङ्मुख उपविशति उपाध्याय । दक्षिणेन पाणिना नाभिदेशे संस्तभ्य जपति । आचार्य । दक्षिणेन हस्तेन ब्रह्मचारिनाभिदेशे (Cod ब्रह्मचारी॰) संस्पृश्य जपति — [2] i 9 1 30 1 iii 8 1 vii 53 1 viii 1 1 2 1 xi 4 1 xvii 1-5 cf the आयुष्यगण Kaiç 54 11 note, Ath Paddh पचपटलिकाया यथादिष्टास्तथा पठितान्सूक्तान् — [3] Ch ॰चरमाणो — [4] iii 8 1 — [5] E ॰तावतो॰ Ch (prin man) ॰तावती॰ — [6] Ath Paddh and Daç Kar यदाचार्यस्त्वरा भवति (Daç Kar अथ च आचार्य प्रशक्य)। तदा आ यातु मित्र इति सूक्त गणस्थाने जपति। आचार्य उपनयमान इत्येकया xi 5 3) जपति। अहं रुद्रेभिरिति सूक्तेन (iv 30) पादपाद वाचयति ब्रह्मचारिण — [7] E ॰प्राण॰ — [8] K ॰वत्साद्य Daç Kar ॰वसाद्य [9] So only E the rest वत्सतर्युदपात्रे Daç Kar अवसाद्य (!) उदपात्रे वत्सतरीमुख निरीक्षयेत Ath Paddh अवक्षाद्य वत्सतरी (!) उदपात्रेण मुख निरीक्षते (!) ब्रह्मचारी (!) — [10] vii 97 2, vi 53 3 — [11] Ath Paddh (both MSS) उत्कृजन्ति — [12] vi 133 4 5 — [13] Ath Paddh and Daç Kar कटिप्रदेशे बध्नाति। पुनर्मैत्विन्द्रियमिति (vii 67 1) यज्ञोपवीत ददाति — [14] Wanting in K — [15] Daç Kar treats this and the following two sūtras as follows मित्रावरुणयोस्त्वा प्रयच्छामि यज्ञोपवीतमसि यज्ञस्य त्वा यज्ञोपवीतेनोपन

स्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः प्रशिषा प्रतिगृह्णामि । सुश्रवः[1] सुश्रवसं मा कुर्वन्नको ऽविधुरो ऽहं भूयासमिति प्रतिगृह्णाति । ३ । श्येनो ऽसीति[2] च । ४ । अथैन व्रतादानीयाः समिध आधापयति[3] । ५ । अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छकेयं तत्समापेयं तन्मे राध्यतां तन्मे समृध्यतां तन्मे मा व्यनशत्तेन[4] राध्यासं तत्ते प्रब्रवीमि तदुपाकरोमि अग्नये व्रतपतये स्वाहा[5] । ६ । वायो व्रतपते । सूर्य व्रतपते । चन्द्र व्रतपते । आपो व्रतपत्न्यो । देवा व्रतपतयो । वेदा व्रतपतयो । व्रताना व्रतपतयो व्रतमचारिष[6] तदशक तत्समापं तन्मे राद्धं तन्मे समृद्धं तन्मे मा[7] व्यनशत्तेन राद्धो ऽसि तद्वः प्रब्रवीमि तदुपाकरोमि व्रतेभ्यो व्रतपतिभ्यः स्वाहेति[8] । ७ । अथैन बद्धमेखलमा-

---

ह्यामीति माणवकस्य दक्षिणबाहुमुद्धृत्य वामस्कन्धौ वै धारय (!) श्येनो ऽसि ब्रह्मचारी (Cod ब्रह्मचारिणो) दड प्रतिगृह्णाति सुश्रव भूयासम् । तूष्णी कृष्णाजिन ददाति Ath Paddh दण्ड प्रतिगृह्णाति ब्रह्मचारी असितचैलेन (!both MSS) ददाति । प्रजापते न त्वदे तान्यन्य इति (vii 80 3) —

[1] Thus emended MSS and Daç Kar सुश्रव cf Par Gr ii 4 2, Açv Gr i 22 21 Gobh Gr ii 10 41 — [2] vi 48 1 — [3] E आदापयति Ath Paddh and Daç Kar पुष्पाचिता अञ्जलि (Daç Kar पुष्पोदकाञ्जलि) पूरयित्वा । आज्येनाभिघार्य । ब्रह्मचारिव्रत द्वादशवर्षिक वा षड्वर्षिक वा त्रिवर्षिक वा एकवर्षिक वा अहोरात्र वा रोमनखधारण । अक्षारलवणभोजन । अधःशयन । यथाशास्त्रविहित यथा स्मर्यमाणधर्मक । यथाशक्त्या चरिष्यामि तदग्नौ निवेदयामि । अग्नये स्वाहा । तत्र मे ऽविघ्नमस्तु तथा अस्तु इति ब्रूयात् । अग्नये स्वाहा । पुनरञ्जलि पूरयित्वा उदकेनाभिघार्य । यथाप्राक्पठित तद्गुरवे निवेदयामि तत्र मे ऽविघ्नमस्तु । एव गुरवे नम । अग्ने व्रतपत इत्यादि षष्ठी समिध आदधाति — [4] Daç Kar (twice) व्यनशत्तेन Are the words to be emended to विनशत्तेन or नीनशत्तेन? cf sū. 7 — [5] Cf VS i 5; ii 28 Maitr S iv 9 24, TS i 5 10 3, Tait Ār iv 41 3–6, Çankh Çr iv 8.6, 12.8 — [6] Bi अचार्ष — [7] Is the word to be emended to मा? cf. sū 6. — [8] Ch has

हितसमित्कं[1] सावित्रीं वाचयति । ८ । पच्छः प्रथमम् । ९ । ततो ऽर्धर्चशः । १० । ततः संहिताम् । ११ । अथैनं संशास्त्यग्नेष्वासि ब्रह्मचार्यसि मम चापो ऽशान कर्म कुरूर्ध्वस्तिष्ठन्मा दिवा स्वाप्सीः[2] समिध आधेहि[3] । १२ । अथैनं[4] भूतेभ्यः परिददात्यग्नये[5, 6] त्वा परिददामि ब्रह्मणे त्वा परिददाम्युदङ्क्याय[7] त्वा मूल्वाणाय[8] परिददामि शत्रुंजयाय त्वा क्षात्राणाय परिददामि मार्त्युंजयाय[9] त्वा मार्त्यवाय[10] परिददाम्यघोराय त्वा परिददामि तक्षकाय त्वा वैशालेयाय परिददामि हाहाहूहूभ्यां त्वा गन्धर्वाभ्यां[11] परिददामि यो-

---

the numbers २ 3 etc before the colons, Daç Kar fills out as follows, in accordance with sūtra 6 वयो व्रतपते (Cod °पतये) व्रत चरिष्यामि वायवे (Cod वायो) व्रतपतये स्वाहा । २ । सूर्य व्रतपते (Cod °पतये) व्रत च° सूर्याय व्रतपतये स्वाहा । ३ । etc इति अष्टौ व्रतानि, Ath Paddh इत्यष्टौ मन्त्रा कल्पजा Cf IS ı 6 6 3 —

[1] E °समित्क — [2] P Bı स्वाप्सी — [3] Daç Kar अथाचार्य आचारं कथयति । स्वस्थाने उपविश्य अग्नेष्वासि ब्रह्मचार्यसि मम गौरवी (!) कुर्या (Cod °यात्) । मा दिवा स्वाप्सी । नित्य भोजनकाले अपो ऽशान कर्म कुरु । ऊर्ध्वस्तिष्ठन्मा कूप निरीक्षये (Cod °येत्) । मा वृक्षारोहण कुरु । मा यन्नाय (!) कुरु । बाढमिति । इत्येवमादि आचारान्कथयति । करवाणीति ब्रह्मचारी वदति Cf Açv Gr ı 22 2, Çankh Gr ıı. 4 5, Gobh Gr ıı 10 34, Par ıı 3 2, Çat Br xı 5 4 5 — [4] Ath Paddh अथैन भूतेभ्य परिददामीति षोडश परिदानानि ददातीति, Daç Kar तत षोडश परिदानानि ददाति । अथैन भूतेभ्य परिददाम्यग्नये etc as above — [5] Thus emended All MSS and Daç Kar (cf the preceding note) परिददाम्य°, it is probably an old error, due to the subsequent occurrences of the word in the formula — [6] Ch °ग्ने, Bh °ग्नए — [7] Daç Kar उदक्याय — [8] KBū मृल्वरणाय, Daç. Kar. मूलाणाय — [9] So emended, KPBhBı मार्तुंजयाय, ChE Bū and Daç Kar मार्तुंजयि, Pet Lex emends to मार्त्युंजये (dative of मार्त्युंजयी) — [10] So emended, KPBhBıE मार्त्तव्ये, ChBū and Daç Kar मार्त्तंव्ये, this latter reading is emended to मार्त्यव्ये by the Pet Lex to match the emended मार्त्युंजये, see the preceding note. Cf also vııı 10 23. — [11] Ch here inserts स्वा, above the line —

गक्षेमाभ्यां त्वा परिददामि भयाय च त्वाभयाय[1] च[2] परिददामि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः परिददामि सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः परिददामि विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः परिददामि सर्वेभ्यस्त्वा[3] भूतेभ्यः परिददामि सप्रजापतिकेभ्यः[4] । १३ । स्वस्ति चरतादिहेति मयि रमन्तां ब्रह्मचारिण इत्यनुगृह्णीयात् । १४ । नानुप्रणुदेत् । १५ । प्रणीतीरभ्यावर्तस्वेत्यभ्यात्ममावर्तयति[5] । १६ ।

यथापः प्रवता[6] यन्ति यथा मासा अहर्जरम्[7] ।
एवा मा ब्रह्मचारिणो धातरायन्तु[8] सर्वदा ॥

स्वाहेत्याचार्यः समिधमादधाति[9] । १७ । ॥ ७ ॥ ॥ ५६ ॥

आङ्गाया दुहितेति द्वाभ्या[10] भाद्रमौञ्जीं मेखलां ब्राह्मणाय बध्नाति । १ । मौर्वीं क्षत्रियाय धनुर्ज्यां[11] वा । २ । क्षौमिकीं वैश्याय । ३ । मित्रावरुणयोस्त्वा हस्ताभ्यां

---

[1] E and Daç Kar भयाय च त्वाभयाय — [2] Wanting in K. — [3] Daç Kar reads the passage beginning here as follows सर्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यस्त्वा। सुत्र्याणाय (? for शुल्वाणाय) त्वा। सप्रजापतिकेभ्य परिददामि। व्रीहियवशमीमिश्रोदकेन अभिमन्त्र्य मूर्ध्नि दद्यात् । इति परिदान — [4] Cf Çat Br xi 5 4. 3, Āçv Gr i 20 8, Çañkh Gr ii 18 2 — [5] vii 105 1, Daç Kar and Ath Paddh अर्धर्चेन आत्मसमुख करोति — [6] Bu प्रपता Daç Kar पर्वता — [7] P ॰जुर — [8] Ch धारयन्तु, Daç Kar reads the last two padas as follows एवा मा ब्रह्मचारिणो धातरायुषि कल्पता (!), Ath Paddh यथाप प्रवता यत्येकया कल्पजया Cf Taitt Ar vii 3 3, Taitt Up i 4 3 — [9] Daç Kar and Ath Paddh add here तत अथातानानि जुहोति । वाताज्जात (iv 10 1, cf Kauç 58 9) इति शङ्खमणि सपात्याभिमन्त्र्य ग्रीवाया बध्नाति । तत सध्यावदन करोति. Ath. Paddh सध्यालोकषड्करोति (? for सध्या वषट्करोति?), cf Kauç 57 16, note — [10] vi 133. 4, 5 — [11] Ch Bi धनुर्या —

प्रसूतः प्रशिषा प्रयच्छामीति पालाशं दण्डं ब्राह्मणाय प्रयच्छति । ४ । आश्वत्थं क्षत्रियाय । ५ । न्यग्रोधावरोहं वैश्याय।६।यद्यस्य दण्डो भज्येत यच्चृते चिदभिश्रिष[1] इत्येतयालभ्याभिमन्त्रयते । ७ । सर्वत्र शीर्णे भिन्ने नष्टे ऽन्यं कृत्वा पुनर्मैत्विन्द्रियमित्यादधीत[2][3]। ८ । अथ वासांसि।९। ऐणेयहारिणानि ब्राह्मणस्य।१०। रौरवपार्षतानि[4] क्षत्रियस्य । ११ । आजाविकानि वैश्यस्य । १२ । सर्वेषां क्षौमशाणकम्बलवस्त्रम्[5][6] । १३ । काषायाणि । १४ । वस्त्रं चाप्यकाषायम्[7][8] ।१५। भवति[9] भिक्षां देहीति ब्राह्मणश्चरेत्[10]।१६। भिक्षां भवती ददात्विति क्षत्रियः।१७। देहि भिक्षां भवतीति वैश्यः । १८ । सप्त कुलानि ब्राह्मणश्चरेत्त्रीणि क्षत्रियो द्वे वैश्यः । १९ । सर्वं यानं चरेद्भैक्षं स्तेनपतितवर्जम् । २० । मय्यग्र इति [11]पञ्चप्रश्नेन जुहोति । २१ । सं मा सिञ्चन्त्विति[12] त्रिः[13] पर्युक्षति[14] । २२ । यद्ग्ने तपसा तपो ऽग्ने तपस्तप्यामह इति द्वाभ्यां[15] परि-

---

[1] xiv 2 47 — [2] vii 67 1 — [3] K E °ददीत — [4] K P Bi Bh °पारिषतानि — [5] E Ch (sec man) °शाण — [6] Ch °वस्त्र — [7] K याथका° — [8] K P Bh °कापायो (for °काषाय ओ the latter belonging to the next sutra?) — [9] Ch P have a colon here perhaps misunderstanding भवति as the verb and joining it to the previous sutra? — [10] Ath Paddh and Daç Kar अत्र स्थाने सन्ध्यालोकषट्करोति (cf Kauç 56 17 note) । भिक्षा च । माता प्रथम भिक्षा ददाति। ओ स्वस्ति गृहीत्वा । भिक्षा ब्रह्मचारी गुरवे निवेद्य । भिक्षा भो इति मन्त्रेण । आचार्यं प्रतिगृह्णाति । सुभिक्षा भोरिति(!) — [11] vii 82 2 — [12] vii 33 1 — [13] Bu Ch E Bi त्रिरभ्यु° — [14] Ath Paddh and Daç Kar ततो अग्निकार्यं करोति। अग्न्यचसथेति (Cod अव्यसथेति, xix 68 1) जपति । स मा etc as Kauçika — [15] vii 61 1 ° —

समूहयति ।२३। इदमापः प्रवहतेति[1] पाणी प्रक्षालयते[2] ।२४। सं मा सिञ्चन्त्विति[3] त्रिः[4] पर्युक्षति[5] । २५ । अग्ने समिधमाहार्षमित्यादधाति चतस्र.[6] । २६ । एधो ऽसीत्यूष्मभक्षं भक्षयत्या निधनात्[7] ।२७। त्वं नो मेध[8] इत्युपतिष्ठते[9] ।२८। यदग्नमिति[10] तिसृभिर्भैक्षस्य जुहोति । २९ । अहरहः समिध आहृत्यैवं सायं प्रातरभ्यादध्यात् ।३०। मेधाजनन आयुष्यैर्जुहुयात्[11] ।३१। यथाकामं द्वादशरात्रमरसाशी भवति[12] । ३२ । ॥ ८ ॥ ॥ ५७ ॥

---

[1] vii 98 3 — [2] Bi °चालयति — [3] vii 33 1 — [4] Bu Cb E Bi त्रियः° — [5] *Ath Paddh and Daç Kar* पुन' त्रि' पर्युक्षति । अग्नये त्वा जुष्ट प्रोक्षामि — [6] xix 64 1, Ath Paddh and Daç Kar चतसृभि प्रत्यृक्त समिधमादधाति Then follow in Daç Kar four verses corresponding to xix 64 1–4 with the following variants Verse 1[d], यक्षति for यक्षतु 2[c], भोजय for वर्धय and at the end of the verse there is added दीर्घमायु कृणोतु मे, 4[d], आचार्याय for आ शासय — [7] vii 89 4, E निधानात् — [8] vi 108 1 — [9] Ath Paddh अपि — [10] vi 71 1–3, Daç Kar cites the verses in full substituting vi 53 2[cd] for vi 71 3[cd] वैश्वानरो(नो) अदब्धस्तनूपा अन्तस्तिष्ठाति दुरितानि विश्वा — [11] For the आयुष्यगण see Kauç 54 11 note, for the मेधाजनन Kauç 10 1 fg — [12] The Ath Paddh adds a chapter of वेदव्रतानि to wit त्रिषवन । अनस्तमिते भोजन । अध शयित्व । मैलव्रत (? for मौन°?) द्वादशरात्र चरेत् । तदभावात् द्विजाना नार्ह इति वचनात् ॥ अथा ब्दिके वेदव्रत करोति । स्थण्डिले ऽग्नि स्थापयित्वा वपन करोति । पुष्पाचिताञ्जलि पूरयित्वा आज्येनाभिघार्य । वेदव्रत सावत्सरिक रोम नखानि (?) धारण यथाशास्त्रविहित । यथाचार्यमाणधर्मक । यथाशक्त्या चरिष्यामि etc (as in Kauç 56 5 note) तथास्त्वित्याचार्यो ब्रूयात् । अग्नये व्रतपतय इत्यष्टौ समिध आदधाति । इति वेदव्रतग्रहण समाप्त ॥ अथ वेदव्रतदीक्षणमुच्यते । इदावत्सरायेति चतसृभि कौशिकोक्त (4° 1) आज्य जुहुयात् । समिधो ऽभ्यादध्यात् । एतदनन्तर सर्व पूर्ववत्करोति । अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र । इति वेदव्रत समाप्त ॥ अथ कल्पव्रत षण्मासिक करोति । ग्रहणमुद्दीक्षण वेदव्रतवत्करोति ॥ अथ मृगारव्रत (? both MSS) उच्यते । षड्रात्रमध्ये अव्यचसश्च (MSS अव्यसश्च, x x 68 1) जपति । स्थण्डिले ऽग्नि

भद्राय कर्णः क्रोशतु भद्रायाक्षि वि वेपताम् ।
परा दुःष्वप्न्यं[1] सुव यद्भद्रं तन्न आ सुव ॥
अक्षिवेपं[2] दुःष्वप्न्यमार्तिं पुरुषरेषिणीम्[3] ।
तदस्मदश्विना युवमप्रिये प्रति मुञ्चतम्[4] ॥
यत्पार्श्वादुरसो मे अङ्गादङ्गादववेपते ।
अश्विना पुष्करस्रजा तस्मान्नः पातमहस्[5]

इति कर्णं क्रोशन्तमनुमन्त्रयते।१। अक्षि वा स्फुरत्[6]।२। वि देवा जरसोत देवा आवतस्त उप प्रियमन्तकाय मृत्यव आ रभस्व प्राणाय नमो विषासहिमित्यभिमन्त्रयते[7,8]।३। ब्राह्मणोक्तमृषिहस्तस्य।४। कर्मणे वां वेषाय वा सुकृताय वामिति[9] पाणी प्रक्षाल्य।५। निर्दुरर्मण्य[10] इति संधाव्य।६। शुद्धा न आप इति[11] निष्ठीव्य जीवाभिराचम्य[12,13]।७। एहि[14] जीवमित्याञ्जनमणिं बध्नाति।८। वाताज्जात[15] इति

स्नापयित्वा वपन करोति। मेखलायज्ञोपवीतदण्डादान यथोक्त करोति (Kāuç 56 1 fg)। पुष्पाचिताञ्जलि पूरयित्वा। मृगारव्रत अनस्तमिते भोजन। अथ शयित्व त्रिषवण अस्तमिते भोजनं। अक्षीरभोजन। रोमनखानि धारण(!)। यथाशास्त्रविहित etc. (like the वेदव्रत above)। इति मृगारव्रत ॥ विषासहिव्रत त्रिरात्र वा चतूरात्र ग्रहण चद्दोषण। मृगारव्रतवत्करोति॥ यमव्रत द्वादशरात्र मृगारव्रतवत्करोति। व्रतान्ते धेनुर्दक्षिणा। ब्रह्मचारी ददाति —

[1] Cb E P Bı दुष्वप्न — [2] K °वेष — [3] K Bh °रेषणी — [4] K मुञ्चता — [5] K B Ch E Bı पातु° — [6] Cb स्फरत्, E प्फुरत् — [7] ııı 31 1, ıv 13 1, v 30 1 vıı 3? 1, vııı 1 1, 2 1, xı 4 1, xvıı 1-5, cf the आयुष्यगण Kauç 54 11, note — [8] E has a colon here. — [9] VS ı 6 TS ı 1 4 1, Taitt. Br ııı 2 4 1, Maitr S ı. 1 4, cf Kauç 1 36 — [10] xvı 2 1 — [11] xıı 1 30 — [12] D (schol) to Kauç 3 4 जीवा स्थेति चतसृभि (xıx 69 1-4) — [13] MSS °चम्येहि with Vedic sandhi (Whitney 127, end) — [14] ıv 9 1 — [15] ıv 10. 1, cf the Paddhatis, Kauç. 56. 17 note —

कृशनम्।९। नव प्राणानिति[1] मन्त्रोक्तम्।१०। घृतादुल्लुप्तमा त्वा चृतत्वृतुभिष्ट्वा मुञ्चामि त्वोत देवा आवतस्त उप प्रियमन्तकाय मृत्यव आ रभस्व प्राणाय नमो विषासहिमित्यभिमन्त्रयते[2] [3]।११। निर्दुरर्मण्य[4] इति सर्वसुरभिचूर्णैररण्ये ऽप्रतीहारं[5] प्रलिम्पति।१२। अथ नामकरणम्[6]।१३। आ[7] रभस्वेमामित्यविच्छिन्नामुदकधारामालम्भयति[8] [9]।१४। पूतुदारुं[10] बध्नाति[11]। १५। पाययति[12]। १६। यत्ते वास[13] इत्यहतेनोत्तरसिचा प्रच्छादयति[14]। १७। शिवे ते स्तामिति

---

[1] v 28 1 — [2] v 28 14, 12, 13, iii 11 1, iv 13 1, vii 13 1, v 30 1, vii 32 1, viii. 1 1, 2 1, xi 4 1, xvii 1–5, cf the आयुष्यगण, Kauç 54 11, note — [3] Ch °मन्त्रयति — [4] xvi 2 1 — [5] Ch E Bü प्रति°, cf Kauç 28 13 Or is प्रतीहार the right reading as in Kauç 29 22? — [6] Daç Kar and Ath Paddh एकादशे ऽहनि द्वादशे वा त्रयोदशे वा मासे वा प्रथमवर्षस्य मातुरुपस्थे। तालुनि सपातानानयति दधिमध्वाशयति (Daç Kar °शमयति, cf Kauç 10 17, 18) । भ्रातराच वा नामकरणमुच्यते। यथाकुलधर्मेण वा — [7] viii 2 1, cf the आयुष्यगण Kauç 54 11, note — [8] K °वच्छिनाम्° — [9] Ath Paddh and Daç Kar आ रभस्वेत्यर्थसूक्तेन माणवकस्य दक्षिणहस्ते °धारा निनयति। Then follow in the Daç Kar verses 1–10 of viii 2 in full — [10] K Ch (prim man) पूत°, cf Kauç 8 15 — [11] Daç Kar and Ath Paddh देवदारुमणि (Ath Paddh शालमणि) सपात्याभिमन्त्र्य निघृष्य बध्नाति — [12] Daç Kar and Ath Paddh पाययति। तत पुण्याहाते नाम करोति। द्व्यक्षर चतुरक्षर वा। मन्यसयुक्त (! for मनुष्य°?) देवतासयुक्त वा। हिरण्यमन्तर्धाय पिता माणवकस्य दक्षिणतस्कर्णे (! for °त कर्णे?) नाम कथयति — [13] viii 2 16 — [14] Ath Paddh and Daç Kar यत्ते वास इत्यृचा यत्रनिर्मुक्तवस्त्रेण उदग्दशेन आच्छादयति तत चत्वारि परिदानानि ददाति। शिवे ते स्तामिति द्वाभ्या (viii 2 14 15, but Daç. Kar cites in full only viii 2 14, 15[ab], dividing the whole into two verses after ते हृदे, at the end of the second line of verse 14) पार्थिवस्येति द्वाभ्या (ii 29 1, 2) मा प्र गामेति द्वाभ्या (xiii 1 59, 60) व्रीहियवौ शमीप्रान्तानि उदक च। द्यावापृथिवीभ्या त्वा परिददामि (both MSS of Ath Paddh °ददाति,

कुमारं प्रथमं निर्णयति[1]। १८। शिवौ ते स्तामिति[2] व्रीहियवौ प्राशयति[3]। १९। अह्ने[4] च त्वेत्यहोरात्राभ्यां परिददाति। २०। शरदे त्वेत्यृतुभ्यः[5]। २१। उदस्य केतवो मूर्धाहं विषासहिमित्युद्यन्तमुपतिष्ठते[6 7]। २२। मध्यंदिने ऽस्तं यन्तं सकृत्पर्यायाभ्याम्। २३। अंहोलिङ्गानामापो भोजनहवींष्युक्तानि[8]। २४। उत्तमासु यन्मातली रथक्रीतमिति[9] सर्वासां द्वितीया। २५। ॥ ९ ॥ ॥ ५८ ॥

---

cf Kauç 54 14 note, 54 17)। कुमारस्य मूर्ध्नि ददाति पुन । शिवौ ते स्तामिति द्वाभ्या (viii 2 18 19) पार्थिवस्येति द्वाभ्या मा प्र गामेति द्वाभ्या व्रीहियवाभ्या त्वा परिददामि। अह्ने च त्वेत्येकया (viii 2 20) पार्थिवस्येति द्वे मा प्रगामेति द्वे अहोरात्राभ्या त्वा परिददामि। शरदेत्येकया (viii 2 22) पार्थिवस्येति द्वे व्रीहियवौ शमीपत्रिका उदक च। ऋतुभ्यस्त्वा परिददामि। माणवकस्य मूर्ध्नि ददाति। अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र। इति नामकरण समाप्त —

[1] viii 2 14, Ath Paddh and Daç Kar अथ चतुर्थे मासि निष्क्रमणमुच्यते। शिवे ते स्तामिति द्वाभ्या कुमारस्य गृहाद्बहिर्निष्क्रामयति। उद्वय तमसस्परि इत्येकया (vii 53) आदित्य निरीक्षते। एव कुमारस्य पूर्वोक्तानि चत्वारि परिदानानि ददाति (cf su 17 note)। अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र जुहोति। निर्णयन समाप्त — [2] viii 2 18 — [3] Daç Kar and Ath Paddh अथ षष्ठे (Ath Paddh अष्टमे) मासि अन्नप्राशनमुच्यते। अव्यचसश्च (MSS अव्यसश्च, xix 68 1) इत्याद्यभ्यातानान्त कृत्वा। भूमे मातरित्येकया (xii 1 63) कुमार भूम्यामुपवेशयति। शिवौ ते स्ताम् etc. द्वाभ्या (viii 2 18 19) व्रीहियवावभिमन्त्र्य निघृष्य पाययति सर्वान्नाद्य पूरयति। स्रुक्स्रुव पुस्तक द्रव्य ददाति पूर्वोक्तानि चत्वारि परिदानानि ददाति (cf sū 17 note and 20) स्वस्ति न इन्द्रोमिति (!) कुमारस्यान्न प्राश्य। अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र। इत्यन्नप्राशन समाप्त — [4] viii 2 20 — [5] viii 2 22, for this and the preceding sūtra cf sū 17 note — [6] xiii 2 1, xvi 3 1, xvii 1-5 — [7] P °तिष्ठते — [8] Cf Kāuç. 52 16. For the अंहोलिङ्गगण see Kauç 32 27 note, cf 52 16. — [9] xi. 6. 23, cf. the end of the अंहोलिङ्गगण Kauç. 32 27, note. —

विश्वे देवा[1] इति विश्वानायुष्कामो यजते[2]। १। उपतिष्ठते। २। इदं जनास[3] इति द्यावापृथिव्यौ पुष्टिकामः। ३। संपत्कामः। ४। इन्द्र जुषस्वेतीन्द्रं[4] बलकामः। ५। इन्द्रमहमिति[5] पण्यकामः[6]। ६। उदेनमुत्तरं नय यो ऽस्मानिन्द्रः सुत्रामेति[7] ग्रामकामः। ७। ग्रामसंपदानामप्ययः[8,9]। ८। यशसं मेन्द्र इति[10] यशस्कामः। ९। मह्यमाप इति[11] व्यचस्कामः। १०। आगछत इति[12] जायाकामः। ११। वृषेन्द्रस्येति[13] वृषकामः। १२। आ त्वाहार्षं ध्रुवा द्यौरिति[14] ध्रौव्यकामः। १३। त्यमू षु त्रातारमा मन्द्रैरिति[15] स्वस्त्ययनकामः। १४। सामास्त्वाग्ने ऽभ्यर्चेतेत्यग्निं[16] संपत्कामः। १५। पृथिव्यामिति[17] मन्त्रोक्तम्। १६। तदिदास धीती[18] वेतीन्द्राग्नी[19]। १७। यस्येदमा रजो ऽथर्वाणमदितिर्द्यौर्दितेः पुत्राणां बृहस्पते सवितरित्यभ्युदितं[20,21] ब्रह्मचारिणं बोधयति[22]। १८। धाता दधातु प्रजापतिर्जनयत्यन्वद्य नो

[1] I 30 1, cf Kāuç 52 18 — [2] Dārila, fol 5ᵃ l 5 describing the contents of chapter 59, विश्वे देवा इति विश्वानायुष्काम इति काम्यानि — [3] I 32 1 — [4] II 5 1 — [5] III 15 1 — [6] Ch (sec man) पुष्ट°, cf Kāuç 50 12 — [7] VI 5 1, 6 1, VII 91 1 — [8] Ch ग्रामसपदाम°, E °संपदानाम° — [9] Cf Kāuç 11 7 — [10] VI 58 1, cf the first वर्चस्यगण, Kauç 13 1, note — [11] VI 61 1 — [12] VI 82 1 — [13] VI 86 1 — [14] VI 87 1, 88 1 — [15] VII 85 1, 86 1, 117 1, cf the स्वस्त्ययनगण, Kāuç 25 36 note — [16] II 6 1, VII 82 1 — [17] IV 39 1 — [18] V 2 1, VII 1 1 — [19] E °प्नि — [20] VI 33 1, VII 2 1, 6 1, 7 1, 16 1, for VII 6 1, as also for VII 46 1 of the next sūtra of the पत्नीवत्सत्र (!), Ath Pariç 34 19 अदितिर्द्यौः सिनीवालि कुहू देवीमिति (VII 47 1) चोणि सूक्तानि पत्नीवत । इति पत्नीवतगण ॥ १९ ॥ Cf Vāit sū. 1 16 — [21] Bi has a colon here — [22] E Ch (prim man) °ते —

यन्न इन्द्रो ययोरोजसा विष्णोर्नु कमग्नाविष्णू सोमारुद्रा सिनीवालि बृहस्पतिर्नो यत्ते देवा अकृण्वन्पूर्णा पश्चात्प्रजापते ऽभ्यर्चत को अस्या न इति[1] प्रजापतिम् ।१९। अग्न इन्द्रश्चेति[2] मन्त्रोक्तान्सर्वकामः ।२०। य ईशे ये भक्षयन्त[3] इतीन्द्राग्नी लोककामः ।२१। अन्नं ददाति[4] प्रथमम् ।२२। पशूपाकरणमुत्तमम् ।२३। सवपुरस्ताद्धोमा[5,6] युज्यन्ते ।२४। दोषो गायेत्यथर्वाण[7] समावृत्याश्नाति ।२५। अभयं द्यावापृथिवी श्येनो ऽसीति[8] प्रतिदिशं सप्तर्षीनभयकामः ।२६। उत्तरेण[9] दीक्षितस्य वा ब्रह्मचारिणो वा[10] दण्डप्रदानम् ।२७। द्यौश्च म इति[11] द्यावापृथिव्यौ विरिष्यति[12] ।२८। ग्रो अमाविति[13] रुद्रान्स्वस्त्ययनकामः[14] स्वस्त्ययनकामः ।२९। ॥ १० ॥ ॥ ५९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे सप्तमो ऽध्यायः समाप्तः[15] ॥

---

[1] vii 17 1, 19 1, 20 1, 24 1, 25. 1, 26 1, 29 1 46. 1, 51 1, 79 1, 80 1, 80 3, 82 1, 103 1, E has a colon here — [2] vii 110 1 — [2] vii 110 1 — [3] ii 34 1, 35 1 — [4] E has a colon here — [5] K सर्व°, E सर्वे — [6] Ch °ड्ढोमासुज्यन्ते — [7] vi 1 1, cf Daç Kar and Ath Paddh to Kauç 42 12, note. — [8] vi 40 1 48 1 cf the first अभयगण, Kāuç 13. 1, note — [9] vi 48 1 — [10] Bi has a colon here — [11] vi 53 1 — [12] So Ch Bu E Bi K (prim man), P Bh K (sec man) वरिष्यन्निति, cf Kāuç 72 20 — [13] vii 87 1 — [14] Ch ends here, E inserts चौं, cf Kauç 25 36, note — [15] K P Bh here divide the text into two halves इति पूर्वार्धं समाप्तं —

॥ ओं ॥

अग्नीनाधास्यमानः सवान्वा[1] दास्यन्संवत्सरं ब्रह्मौदनिकमग्निं दीपयति । १ । अहोरात्रौ वा । २ । याथाकामी वा । ३ । संवत्सरं तु प्रशस्तम् । ४ । सवाग्निसेनाग्नी तादर्थिकौ निर्मथ्यौ वा भवतः । ५ । औपासनौ[2] चोभौ हि विज्ञायेते[3] । ६ । तस्मिन्देवहेडनेनाज्यं[4] जुहुयात् । ७ । समिधो ऽभ्यादध्यात् । ८ । शकलान्वा । ९ । तस्मिन्यथाकामं सवान्ददात्येकं[5] द्वौ सर्वान्वा । १० । अपि वैकैकमात्माशिषो दातारं वाचयति । ११ । पराशिषो ऽनुमन्त्रणमनिर्दिष्टाशिषश्च[6] । १२ । दातारौ कर्माणि कुरुतः । १३ । तौ यथालिङ्गमनुमन्त्रयते । १४ । उभयलिङ्गैरुभौ पुंलिङ्गैर्दातारं[7] स्त्रीलिङ्गैः पत्नीम् । १५ । उदहृत्संप्रेषवर्जम्[8, 9] । १६ । अथ[10] देवयजनम् । १७ । तद्यत्समं समूलमविदग्धं[11] प्रतिष्ठितं प्रागुदक्प्रवणमाकृतिलोष्टव-

---

[1] Dārila fol 5ᵃ l. 5 अग्नीनाधास्यमान' सवानिति सवा (Cod सर्वा इति सर्वा) — [2] So Ch Bı Bu (prim man), K P Bh Bū (sec man) उपासनौ — [3] K विज्ञायते — [4] D (schol.) to Kauç 46 30 यद्देवा देवहेडनमिति सर्वो ऽनुवाकः (vı 114. 1 fg) — [5] MSS सवा — [6] E has a colon here — [7] Thus emended, MSS पुंलिङ्गै॰ — [8] Bh उदरहृत्स॰ — [9] Cf sū. 20 — [10] E अथैतद — [11] Ch has a colon here —

ल्मीकेनास्तीर्य दर्भैश्च लोमभिः पशूनाम् । १८ । अग्ने जायस्वेति[1]मन्थन्तावनुमन्त्रयते[2] । १९ । पत्नी मन्त्रं सन- मयति । २० । यजमानं च[3] । २१ । कृणुत धूममिति[4] धू- मम् । २२ । अग्ने ऽजनिष्ठा इति[5] जातम् । २३ । समिद्धो अग्न इति[6] समिध्यमानम् । २४ । परेहि[7] नारीत्युदहृतं[8] संप्रेष्यत्यनुगुप्तामलकृताम् । २५ । एमा[9] अगुरित्यायती- मनुमन्त्रयते । २६ । उत्तिष्ठ नारीति[10] पत्नीं समेष्यति[11] । २७ । प्रति कुम्भं गृभायेति[12] प्रतिगृह्णाति । २८ । ऊर्जो भाग इति[13] निदधाति । २९ । इयं महीति[14] चर्मास्तृ- णाति[15] प्राग्ग्रीवमुत्तरल्लोम[16] । ३० । पुमान्पुंस इति[17] च- र्मारोहयति।३१। पत्नी ह्रयमानम्[18]।३२। तृतीयस्यामपत्य- मन्वाह्वयति[19]।३३। ऋषिप्रशिष्टेत्युदपात्र[20] चर्मणि निद- धाति । ३४ । तदापस्पुत्रास इति[21] सापत्यावनुनिप- द्येते[22] । ३५ । ॥ १ ॥ ॥ ६० ॥

प्राचींप्राचीमिति[23] मन्त्रोक्तम् । १ । चतसृभिरुदपात्र- मनुपरियन्ति[24] । २ । प्रतिदिश ध्रुवेय[25] विराडित्युपति- ष्ठन्ते । ३ । पितेव पुत्रानित्यवरोह्य[26] भूमि[27] तेनोदकार्था-

[1] xi 1 1 — [2] Ch E मन्थन्तामनु° — [3] च is wanting in K. — [4] xi 1 2 — [5] xi 1 3 — [6] xi 1 4 — [7] xi 1 13 — [8] E °दहृत, Ch °हित, Bi has a colon here — [9] xi 1 14 — [10] xi 1 14^b — [11] Ch समेप्स्यति, E °प्रेन्यति — [12] xi 1 14^d — [13] xi 1 15 — [14] xi 1 8. — [15] E has a colon here — [16] MSS प्राग्रीव° — [17] xii 3 1 (iii 6 1) — [18] E ह्रयमान — [19] तृतीयस्या sc. ऋचि, xii 3. 3? — [20] xi 1 15^b — [21] xii 3 4 — [22] So only Bū, K °त्यावनुपद्यते, the rest °नुनिपद्यते — [23] xii 3 7 — [24] xii. 3 7–10 — [25] xii 3 11 — [26] xii. 3. 12 — [27] E has a colon here —

ऽकुर्वन्ति । ४ । पवित्रैः संप्रोक्षन्ते । ५ । दर्भाग्राभ्यां चमेहविः[1] संप्रोक्षति । ६ । आदिष्टानां सानजानत्यै[2] प्रयच्छति । ७ । तांस्त्रेधा[3] भाग इति[4] व्रीहिराशिषु निदधाति । ८ । तेषां यः पितॄणां तं श्राद्धं करोति । ९ । यो मनुष्याणां तं ब्राह्मणान्भोजयति । १० । यो देवानां[5] तमग्ने सहस्वानिति[6] दक्षिणं जान्वाच्यापराजिताभिमुखः प्रह्वो वा मुष्टिप्रसृताञ्जलिभिः[7] [8] कुम्भ्यां निर्वपति । ११ । कुम्भ्या वा चतुः । १२ । तान्सप्त मेधानिति[9] मापत्यावभिमृशतः । १३ । गृह्णामि हस्तमिति[10] मन्त्रोक्तम् । १४ । त्रयो वरा इति[11] त्रीन्वरान्वृणीष्वेति । १५ । अनेन कर्मणा ध्रुवानिति[12] प्रथमं वृणीते । १६ । यावपरौ तावेव[13] पत्नी । १७ । एतौ ग्रावाणावयं ग्रावेत्युलूखलमुसल[14] शूर्पे प्रक्षालितं चर्मण्याधाय । १८ । गृहाण[15] ग्रावाणावित्युभयं गृह्णाति । १९ । साकं सजातैरिति[16] व्रीहीनुलूखल आवपति । २० । वनस्पतिरिति[17] मुसल-

---

[1] E has a colon here. — [2] So (सा + अनजानत्यै) K P Bh Ch Bū (prim man) Bū (sec man) आदिष्टानप्रान°, B E आदिष्टाना प्राम° — [3] K P Bh तस्त्रे° — [4] xi 1 5 — [5] E has a colon here after इति and after मुख — [6] xi 1 6 — [7] E मुष्टि, Ch (prim man) मुष्टि — [8] K has a colon h re, cf Kauç 67 26 — [9] xii 3 16 — [1] xii 3 17[c] — [11] xi 1 10[c] — [12] Thus with very doubtful emendation some verb like आप्नुयाम् or the like must be supplied, if it be correct, K Bu Ch P कर्मणो ध्रुवानिति, Bi कर्मणा रैवानिति, E कर्मणा ध्रुवानोति Upon the basis of the last Roth suggests, on the margin of E the emendation कर्मणोद्भवानीति, 'may I get to be uppermost through this rite' — [13] K Ch E Bh तामेव — [14] xi 1 9, xii 3 14. — [15] xi 1 10 — [16] xi 1 7 — [17] xii 3 15 —

मुञ्चयति[1] । २१ । निर्भिन्ध्यंशून्याहिं[2] पाप्मानमित्यवहन्ति । २२ । इयं ते धीतिर्वेधेवृद्धमिति[3] शूर्पं गृह्णाति । २३ । ऊर्ध्वं प्रजां विश्वव्यचा[4] इत्युदूहन्तीम्[5] । २४ । परा पुनीहि तुषं मलावानिति[6 7] निष्पुनतीम्[8] । २५ । पृथग्रूपाणीत्यवक्षिणतीम्[9 10] । २६ । त्रयो लोका[11] इत्यवक्षीणानभिमृशतः । २७ । पुनरा यन्तु[12] शूर्पमित्युद्वपति । २८ । उपश्वस[13] इत्यपवेवेक्ति । २९ । पृथिवीं त्वा पृथिव्यामिति[14] कुम्भीमालिम्पति[15] । ३० । अग्ने चरुरित्यधिश्रयति[16] । ३१ । अग्निः पचन्निति[17] पर्योदधाति । ३२ । ऋषिमशिष्टेत्युदकमपकर्षति[18] । ३३ । शुद्धाः पूताः पूताः पवित्रैरिति[19] पवित्रे अन्तर्धाय।३४।उदकमासिञ्चति।३५। ब्रह्मणा शुद्धा संख्याता स्तोका[20] इत्यापस्तासु[21] निक्ता[22] तण्डुलानावपति । ३६ । उरुः प्रथस्वोद्योधन्तीति[23] श्रपयति । ३७ । प्र यच्छ पर्शुमिति[24] दर्भाहाराय दात्रं

---

[1] Ch उत्स्नयति — [2] xi. 1 9b, xii 3 18 — [3] xi 1 11, xii 3 19c — [4] xi 1 9d, xii 3 19 — [5] So emended, Bü Bı Ch (sec man) °हती, Ch (prim man) °हर्नी, K °दूहति, E °द्वहती, P Bb °दूहमी — [6] K Bü Ch Bı पलावामिति — [7] xi 1 11c, xii 3 19d — [8] K निष्पुन्नती, E °पुनतो, Bı Bb पुनती — [9] xii 3 21 — [10] Ch °दि-यती, E °चणती — [11] xii 3 20 — [12] xii 3 20d — [13] xi 1 12, Ch उप श्वासय (cf AV vi 126 1) — [14] xii 3 22 — [15] Ch Bü (sec man) °लिम्पयति — [16] xi 1 16 — [17] xii 3 24 — [18] xi 1 15b — [19] xi 1 17 xii 3 25 — [20] xi 1 18, xii 3 28. — [21] So (इत्यापस्तासु) E only, Ch Bu इत्यायस्तासु. so also D (schol) to Kauç 2 9, K P Bb Bı इत्यायस्त्वासु — [22] So emended, K P Bb Bü Bı नीत्का, E नीत्वा — [23] xi 1 19, xii 3 29 — [24] Ch पर-शुमिति, xii 3 31 Cf Kauç 1 24, 3 11 —

प्रयच्छति । ३८ । ओषधीदांन्तु पर्वन्नित्युपरि[1] पर्वणां लुनाति । ३९ । नवं बर्हिरिति[2] बर्हि स्तृणाति । ४० । उदेहि वेदिं धर्ता[3] प्रियस्वेत्युद्वासयति । ४१ । अभ्यावर्तस्वेति[4] कुम्भी प्रदक्षिणमावर्तयति[5] । ४२ । वनस्पते स्तीर्णमिति[6] बर्हिषि पाची[7] निदधाति । ४३ । अमधीमित्युपदधाति[8] । ४४ । उप[9] स्तृणीहीत्याज्येनोपस्तृणाति । ४५ । उपास्तरीरित्युपस्तीर्णामनुमन्त्रयते[10][11] । ४६ । ॥ २ ॥ ॥ ६१ ॥

अदितेर्हस्तां सर्वान्समागा इति[12] मन्त्रोक्तम् । १ । तत उदकमादाय पाच्यामानयति[13] । २ । दर्व्या[14] कुम्भ्यां[15] । ३ । दर्विकृते[16] तत्रैव प्रत्यानयति[17] । ४ । दर्व्योत्तममपादाय[18] तस्तुहद्दक्षिणतो ऽग्नेरुदङ्मुख आसीनो धारयति । ५ । अथोद्धरति । ६ । उद्धृते यदपादाय धारयति तदुत्तरार्ध आदधाति । ७ । अनुत्तराधराया ओदनस्य यदुत्तरं तदुत्तरमोदन एवौदनः[19] । ८ । पश्चां गरास्त्विति[20] पश्चादग्नेरुपसाद-

---

[1] xii. 3. 31[b] — [2] xii 3. 32 — [3] xi. 1 21, xii. 3. 35 — [4] xi. 1 22 — [5] Ch E °दर्तते — [6] xii. 3. 33 — [7] K पाचीद्धि° — [8] K P Bh Bu (prim. man) असद्गीसि°, xi. 1. 23[c] — [9] xii. 3. 37 — [10] xii. 3 28. — [11] Ch °स्तीर्षन° — [12] xi. 1. 24, xii. 3. 36. — [13] Bi has a colon here, for this and the following five sûtras cf. Kâuç. 68. 18 23 — [14] Thus Ch (sec. man.), Ch (prim man.) and the remaining MSS दर्व्या, cf Kâuç. 68 19 — [15] K कुम्भा, cf. Kâuç. 68 19 — [16] E दर्वी°, Ch °कृत्ते — [17] Ch E have a colon here. — [18] P °मुपादाय, Bh °मूपा°, E व्यादाय — [19] Ch °दन (cf. AV xi. 3 31), E एवौदन, K P Bh have ॥ here, as at the end of metrical passages, is the passage beginning with यदुत्तर a half çloka? — [20] xii. 3. 34 —

यति । ९ । निधि निधिपा इति[1] चीणि काण्डानि करोति । १० । यद्यज्जायेति[2] मन्त्रोक्तम् । ११ । सा मत्यावन्वारभते । १२ । अन्वारब्धेष्वत ऊर्ध्व[3] करोति । १३ । अग्नी रक्ष इति[4] पर्यग्नि करोति । १४ । बभ्रेरध्वर्यो इद[5] माघमित्युपर्यापानं[6] करोति । १५ । बभ्रेर्ब्रह्मन्निति[7] ब्रूयादनध्वर्युम् । १६ । घृतेन गात्रा सिञ्च सर्पिरिति[8] सर्पिषा विष्यन्दयति[9] । १७ । वसोर्या धारा आदित्येभ्यो अङ्गिरोभ्य इति[10] रसैरुपसिञ्चति । १८ । प्रियं प्रियाणामित्युत्तरतो[11] ऽमेर्धेन्वादीन्यनुमन्त्रयते । १९ । तामत्यासरत्प्रथमेति यथोक्तं दोहयित्वोपसिञ्चति[12] । २० ।

अत्यासरत्प्रथमा[13] धोक्ष्यमाणा[14] सर्वान्यज्ञान्बिभ्रती वैश्वदेवी ।[15]

उप वत्सं सृजत[16] वाश्यते गौर्व्यसृष्ट[17] सुमना हिंकृणोति[18, 19] ॥

---

[1] xii 3 42 — [2] xii 3 39 — [3] K Bū ऊर्ध्वं — [4] xii 3 43 — [5] xi 1 31, xii 3 40 — [6] So K Bŭ P Ch (prim man), Ch (sec. man) उपर्यान Bi उपर्यायान, E उपर्यापायम, cf Kauç 66 7 — [7] Modification of xi 1 31 — [8] xi 1 31[c], xii 3 45[c] — [9] P Bi विष्यन्द्यति — [10] xii 3 41 44 — [11] xii 3 40 — [12] E P दोहायित्वो° — [13] Bū प्रथमो — [14] So K, the rest धोचमाणा — [15] The colon is wanting in K. — [16] Bu E सृजति, Ch (prim man) सृजति न, Ch (sec man) सृज न — [17] K P Bi Bb व्यसृष्ट — [18] P Bh Bu (sec man) Ch (prim man) सुमनाभिहिंकृणोति this perhaps stands for सुमना अभिहिंकृणोति a reading which goes against the metre, but seems rather more suitable to the sense Is सुमना हिंकृणोति the product of emendation, arising from the better metrical feeling of the scribe? — [19] The colon is wanting in K —

बधान वत्समभि धेहि भुञ्जती निज्य[1] गोधुगुप[2] सीद[3] दुग्धि।
इरामस्मा ओदनं पिन्वमाना कीलालं घृतं मदमन्नभागम् ॥
सा धावतु यमराज्ञः सवत्सा सुदुघां पथा[4] प्रथमेह दत्ता।
अतूर्णदत्ता[5] प्रथमेदमागन्वत्सेन गां सं सृज विश्वरूपामिति ॥ २१ ॥

इदं मे ज्योतिः समम्रय इति[6] हिरण्यमधिदधाति। २२। एषा त्वचामित्यमोतं[7] वासो ऽग्रतः[8] सहिरण्यं निदधाति। २३। ॥ ३ ॥ ॥ ६२ ॥

यदक्षेष्विति[9] समानवसनौ[10] भवतः। १। द्वितीयं तत्यापचैलं भवति तन्मनुष्याधमाय दद्यादित्येके। २। शृतं त्वा हव्यमिति[11] चतुर आर्षेयान्भृग्वङ्गिरोविद उपसादयति। ३। शुद्धाः पूता इति[12] मन्त्रोक्तम्। ४। पक्वं क्षेत्रादधं वनुष्वेत्यपकर्षति[13]। ५। अग्नौ तुषानिति[14] तुषानावपति। ६। परः कम्बूकानिति[15] सव्येन पादेन फलीकरणानपो-

[1] E निज्ये, Bū नित्य — [2] Bū गोमधुगुप [3] K सेद् — [4] E यथा, Cb (sec. man) पथा, Ch (prim et tert. man) as above, so also the remaining MSS — [5] Bi अकृष्टदत्ता or °दन्वा — [6] xi 1 28, xii 3 50 — [7] xii 3 51 — [8] K Bh अग्रत — [9] xii 3 52 — [10] K समानवत्सनौ — [11] xi 1 25 — [12] xi 1 27 — [13] xi 1 28[b], xii 3 53 — [14] xi 1 29 — [15] xi 1 29[b].

हति[1] । ७ । तन्वं स्वर्ग[2] इत्यन्यानावपति[3] । ८ । अग्ने प्रेहि समाचिनुष्वेत्याज्यं[4] जुहुयात् । ९ । एष सवानां संस्कारः । १० । अर्थलुप्तानि निवर्तन्ते । ११ । यथासवं[5] मन्त्रं संनमयति । १२ । लिङ्गं[6] परिहितस्य लिङ्गस्यानन्तरं कर्मकर्मानुपूर्वेण लिङ्गं परीक्षेत[7] ।१३। लिङ्गेन वा[8] । १४ । कर्मोत्पत्त्यानुपूर्वी[9] [10] प्रशस्तम्[11] ।१५। अतथोत्पत्तेर्यथालिङ्गम् । १६ । समुच्चयस्तुल्यार्थानां[12] विकल्पो वा । १७ । अथैतयोर्विभागः।१८।सूक्तेन[13] पूर्वं संपातवन्तं करोति।१९। श्राम्यत[14] इतिप्रभृतिभिर्वा सूक्तेनाभिमन्त्र्याभिनिगद्य[15] दद्याद्दाता वाच्यमानः ।२०। अनुवाकेनोत्तरं[16] संपातवन्तं करोति । २१ । प्राच्यै त्वा दिश[17] इतिप्रभृतिभिर्वानुवाकेनाभिमन्त्र्याभिनिगद्य दद्याद्दाता वाच्यमानः ।२२। यथासवमन्यान्पृथग्वेति[18] प्रकृतिः । २३ । सर्वे[19] यथोत्पत्त्याचार्याणां[20] पञ्चौदनवर्जम् । २४ । प्रयुक्तानां पुनरप्रयोगम्[21] । २५ । एके सहिरण्यां[22] धेनुं[23] दक्षिणां[24] । २६ । गो-

---

[1] K P Bh °हयति — [2] xii. 3 54 — [3] K इति तन्वान°; Bi Ch (sec man) इत्यन्वान° — [4] iv 14 5, xi. 1 36 — [5] K Ch यथासव — [6] Ch लिङ्ग — [7] Bi has a colon here — [8] This word is wanting in K — [9] K कर्मोत्यत्या°; Bi °त्पत्या° — [10] K °पूर्वे; Bh °पूर्व्वे — [11] Ch (prim man) प्रशस्तमम°. — [12] Thus emended; Ch समुच्चयः, the rest समुच्चय — [13] xi 1 1 — xi 1 37? — [14] xi. 1. 30 fg — [15] Bü °भिगद्य — [16] xiii. 3 1 — xiii 3 60? — [17] xii 3 55 fg — [18] K पृथक्केति, Bh पृथग्ने° — [19] K सर्वे, Bi has a colon here — [20] MSS यथोत्पत्या°. — [21] Bi पुन प्रयोगम्. — [22] Bi सहिरण्या — [23] K Bi धेनुर्द° — [24] K Bi दक्षिणान्गो°, Bü °णान्गो°. —

दक्षिणां[1] वा कौरूपथिः । २७ । संपातवतो[2] ऽभिमन्त्र्याभिनिगद्य दद्याद्दाता वाच्यमानः । २८ । एतं भागमेतं सधस्था उलूखल इति[3] संस्थितहोमाः । २९ । आवपते । ३० । अनुमन्त्रणं च[4] । ३१ । ॥ ४ ॥ ॥ ६३ ॥

आशानामिति[5] चतुःशरावम् । १ । यद्राजान[6] इत्यवेक्षति[7] । २ । पदस्नातस्य पृथक्पादेष्वपूपान्निदधाति[8] । ३ । नाभ्यां पञ्चमम् । ४ । उन्नह्यन्वसनेन[9] सहिरण्य[10] सपातवन्तम् । ५ । आ[11] नयैतमित्यपराजिताद्जमानीयमानमनुमन्त्रयते । ६ । इन्द्राय[12] भागमित्यग्निं परिणीयमानम् । ७ । ये नो द्विषन्तीति[13] संज्ञप्यमानम् । ८ । प्र पद इति[14] पदः प्रक्षालयन्तम् । ९ । अनु छ्य श्यामेनेति[15] यथापरु[16] विशसन्तम्[17] । १० । ऋचा[18] कुम्भीमित्यधिश्रयन्तम् । ११ । आ[19] सिञ्चेत्यासिञ्चन्तम् । १२ । अव[20] धेहीत्यवदधतम् । १३ । पर्याधत्तेति[21] पर्यादधतम् । १४ । शृतो[22] गच्छत्वित्युद्वासयन्तम् । १५ । उत्क्रामात इति[23]

---

[1] K Bb °द्क्षिणान्वा — [2] Ch Bü °वन्तो — [3] vi 122 1, 123 1, x 9 26 — [4] Ch वा — [5] i 31 1 — [6] iii 29 1 — [7] Bu Bi इत्यवे चति, E इत्यविमीचते, cf iii 29 1 fg, and the Anukramani to the hymn (आदिदैवत्यम् उद्दालको ऽनेन शितिपादमविमस्तौत्) — [8] P Bb पृथक्पादेष्य° — [9] Bu पचमनुनह्य, K पचमुमुन्नह्य, the rest पचममुन्नह्य — [10] P सहिरण्यसने or °सेने — [11] ix. 5 1 — [12] ix. 5 2 — [13] ix 5 2[c] — [14] ix 5 3 — [15] ix 5 4 — [16] Ch (prim man) °परु — [17] Ch E °शसन्त — [18] ix 5 5 — [19] ix 5 5[b] — [20] Part of ix 5 5[b] — [21] Ch पर्याधत्त इति, ix. 5 5[c] — [22] ix 5 5[d] — [23] ix. 5 6 —

पश्चाद्मेदैर्भेपृद्धरन्तम् । १६ । उद्धृतमजमनग्मीत्याज्येना-नक्ति[1] । १७ । पञ्चौदनमिति[2] मन्त्रोक्तम् । १८ । ओदना-न्पृथक्पादेषु निदधाति ।१९। मध्ये पञ्चमम् ।२०। दक्षिणं पश्चार्धं यूपेनोपसिच्य[3][4] । २१ । शृतमजमित्यनुबद्धशिरः-पादं[5][6] त्वेतस्य चर्म । २२ । अजो हीति[7] सूक्तेन संपात-वन्तं यथोक्तम् । २३ । उत्तरो[8] ऽमोतं तस्यायतः सहि-रण्यं निदधाति । २४ । पञ्च रुक्मेति[9] मन्त्रोक्तम् । २५ । धेन्वादीन्युत्तरतः[10]सोपधानमास्तरणं वासो हिरण्यं च।२६। आ नयैतमिति[11] सूक्तेन संपातवन्तम् । २७ । आञ्जनान्तं[12] शतौदनायाः पञ्चौदनेन व्याख्यातम् । २८ । ॥ ५ ॥ ६४ ॥

अघायतामित्यृच[13] मुखमपिनह्यमानमनुमन्त्रयते । १ । सपत्नेषु वज्रं ग्रावा त्वेष इति[14] निपतन्तम् । २ । वेदिष्ट इति[15] मन्त्रोक्तमास्तृणाति ।३। विंशत्योदनासु श्रयणीषु[16] शतमवदानानि वध्रीसंनद्धानि[17] पृथगोदनेषूपर्यादधाति[18] । ४ । मध्यमायाः प्रथमे रश्मिरण्यामिक्षां[19] दशमे ऽभितः[20]

---

[1] K °मनग्मी°, iv 14 6 — [2] iv 14 7 — [3] K Ch यूपेणो°, Bh यूपेनो° — [4] Bi has a colon here — [5] iv 14. 9 — [6] K Bū Bh °शिरस्पाद्, cf Kauç. 24 10, 81 28 — [7] iv 14 1 (ix 5 13) — [8] K inserts उत्तम् between this and the preceding word Is it a gloss? Cf Kāuç. 62 23 — [9] ix 5 25 (26) — [10] Cf Kauç 62 19 — [11] ix 5 1 — [12] Bū (sec. man) आञ्जनानात, the performances ending with su 17 — [13] x 9. 1. — [14] x 9 1[b], 2[d] — [15] x 9 2 — [16] So K Bi Bh (sec. man); Ch श्रपणीषु; Bū (prim man) श्रिणीषु, E P Bh श्रेणीषु — [17] So emended; Bū Bh वद्धो°, the rest वध्रि° — [18] K पृथगोदने पर्या° — [19] P °ण्यमिषा, Bi °ण्यमिक्षा, E °ण्याभिषा — [20] K दशभित. —

सप्तसप्तापूपान्परिश्रयति । ५ । पञ्चदशे[1] पुरोडाशौ । ६ । अग्रे हिरण्यम् । ७ । अपो देवीरित्ययत[2] उदकुम्भान् । ८ । वालास्त इति[3] सूक्तेन संपातवतीम् । ९ । प्रदक्षिणमग्निमनुपरिणीयोपवेशनप्रक्षालनाचमनमुक्तम्[4] । १० । पाणावुदकमानीय । ११ । अथामुष्यौदनस्यावदानानां[5] च मध्यात्पूर्वार्धाच्च द्विरवदायोपरिष्टादुदकेनाभिघार्य जुहोति सोमेन पूतो जठरे सीद ब्रह्मणामार्षेयेषु नि दध[6] ओदन त्वेति[7] । १२ । अथ प्राश्नाति । १३ । अग्नेष्ट्वास्येन प्राश्नामि बृहस्पतेर्मुखेन । इन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामि वरुणस्योदरे[8] । तद्यथा हुतमिदं प्राश्नीयाद्देवात्मा त्वा[9] प्राश्नास्यात्मास्यात्मन्नात्मानं मे मा हिंसीरिति प्राशितमनुमन्त्रयते । १४ ।

यो ऽग्निर्नृमणा[10] नाम ब्राह्मणेषु प्रविष्टः ।
तस्मिन्न एष[11] सुहुतो ऽस्त्वोदनः स मा मा हिंसीत्परमे व्योमन्[12] ॥

सो अस्मभ्यमस्तु परमे[13] व्योमन्निति दातारं वाचयति । १५ । वीक्षणान्तं शतौदनायाः प्रातर्जपेन व्याख्यातम् । १६ । ॥ ६ ॥ ॥ ६५ ॥

---

[1] Bü °दशा, Ch (prim man) °दशेषु — [2] x 9 27 (ı 4. 3) — [3] x 9 3 — [4] Bü Bh °चमनयुक्तम् — [5] MSS °मुष्योदनस्ता° — [6] Ch दधत — [7] xı 1 25[c], 33[a] — [8] Cf up to this point VS. (Kanva-çakda) ıı 3 5, 7 (p 58 of Weber's edition), Katy Çr. ıı 2 20 — [9] Thus emended, P Bh Bü देवात्मा (without त्वा), K Ch E Bı देवा त्वा — [10] K नृम्णा —[11] Ch एतत्सु°, Bü एत — [12] The colon here only in Bü — [13] The passage from परमे in the preceding line up to this word is omitted in K —

वाङ्म आसन्निति[1] मन्त्रोक्तान्यभिमन्त्रयते[2] । १ । बृहता मनो द्यौश्च मे पुनर्मैत्विन्द्रियमिति[3] प्रतिमन्त्रयते[4] । २ । प्रतिमन्त्रिते व्यवदायाश्नन्ति । ३ । शतौदनायां द्वादशं शतं दक्षिणाः[5] । ४ । अधिकं ददतः[6] कामप्रं[7] संपद्यते । ५ । ब्रह्मास्येत्योदने[8] हृदान्प्रतिदिशं[9] करोति । ६ । उपयोपानम्[10] । ७ । तदभितश्चतस्रो[11] दिश्याः कुल्याः । ८ । ता रसैः[12] पूरयति । ९ । पृथिव्यां[13] सुरयाङ्गिराराडीकादिवन्ति[14, 15] मन्त्रोक्तानि प्रतिदिशं निधाय । १० । यमोदनमित्यतिमृत्युम्[16, 17] । ११ । अनड्वानित्यनड्वाहम्[18] । १२ । सूर्यस्य रश्मीनिति[19] कर्की[20] सानूबन्ध्यां[21] ददाति । १३ । आयं गौः पृश्निरयं सहस्रमिति[22] पृश्निं[23] गाम् । १४ । देवा इमं

---

[1] MSS चास्वन्निति (as in the Atharvan MSS), xix 60 1 — [2] K मन्त्रोत्यभिमन्त्रयते, Bu E Bi °भिमृशते — [3] v 10 8, vi 53 1 (et al), vii 67 1 — [4] For this and the next sūtra cf Kauç 68 33 34 — [5] So दक्षिणा (अधिक), all MSS except Ch (sec. man.) दक्षिणाधिक — [6] E ददत्त — [7] K E काम प्र, P Bi Bb कामम°, cf x 9 4 — [8] iv 34 1 — [9] K E P हृदान् — [10] Cf Kauç 62 14. — [11] Ch E तदभूतश्च°, K तदभितश्च तिस्रो — [12] P कुल्यासारसौ — [13] E Ch (sec man) पृथिव्या — [14] K Ch E P Bi सुरायां° — [15] °राण्डीकादिवन्ति is a doubtful conjecture, K Bu (prim man) °राडीकादिवन्थ, Bū (sec man) °हाडी° (!), Ch (sec man) °राडीकादिवत्य Ch (prim man.) °राडैकादिवत्य, E°राडिकादिवत्य, P°रडिकादिवन्य, Bb°रडीकादिवत्य, Bi राडिका-दिवत्य, or is an emendation to °वत्या (sc पृथिव्या) to be preferred? Cf iv 34 5 — [16] iv 35 1 — [17] P Bb °त्यातिमृत्युम् — [18] iv 11 1 — [19] iv 38 5 — [20] E P कर्का, Bi कक्री, Ch कक्रो, Bü कर्यो — [21] So K Bb, P Bi सानूबन्ध्या Bu सानुबध्या, Ch E and Pet Lex. sub कर्क read सार्णी वन्स्या, cf also Kauç 21 11 — [22] vi 31 1, vii. 22 1 — [23] E Bb Ch (sec man) पृश्नि° —

मधुना संयुतं यवमिति[1] पौनःशिलं[2] मधुमन्थं सहिरण्यं संपातवन्तम् । १५ । पुनन्तु मा देवजना इति[3] पवित्रं कृशरम्[4] । १६ । कः[5] पृश्निमित्युर्वराम् । १७ । साहस्र[5] इत्यृषभम् । १८ । प्रजापतिश्चेत्यनड्वाहम्[7] । १९ । नमस्ते जायमानायै ददामीति[8] वशामुदपात्रेण संपातवता संप्रोक्ष्याभिमन्त्र्याभिनिगद्य दद्याद्दाता वाच्यमानः । २० । भूमिष्ट्वेत्येनां[9] प्रतिगृह्णाति।२१। उपमितामिति[10] यच्छालया सह दास्यन्भवति तदन्तर्भवत्यपिहितम् । २२ । मन्त्रोक्तं तु[11] प्रशस्तम् । २३ । इदस्य ते वि चृतामीति[12] द्वारमवसारयति । २४ । प्रतीचीं त्वा प्रतीचीन[13] इत्युदपात्रमग्निमादाय प्रपद्यन्ते । २५ । तदन्तरेव सूक्तेन संपातवत्करोति । २६ । उदपात्रेण संपातवता शालां संप्रोक्ष्याभिमन्त्र्याभिनिगद्य दद्याद्दाता वाच्यमानः । २७ । अन्तरा द्यां च पृथिवीं चेत्येनां[14] प्रतिगृह्णाति।२८। उपमितामिति[15] मन्त्रोक्तानि प्रचृतति।२९। मा नः पाशमित्यभिमन्त्र्य[16] धारयति ।३०। नास्यास्थीनीति[17] यथोक्तम् । ३१ । सर्वमेनं समादायेत्यद्भिः[18] पूर्णे गर्ते प्रविध्य[19] संवपति।३२। शतौदनां[20] च । ३३ । ॥ ७ ॥ ॥ ६६ ॥

---

[1] vi 30 1 — [2] K Bi पौन॰ — [3] vi 19. 1. — [4] K Bb Ch (sec man) कृसर्, cf Kauç 84 3 — [5] vii 104 1 — [6] ix 4. 1. — [7] ix 7 1 — [8] x 10 1; xii 4 1. — [9] xii 29. 8 (v. 28. 5) — [10] ix 3 1. — [11] This word is wanting in Ch. — [12] ix 3. 18. — [13] ix. 3. 22 — [14] ix. 3. 15. — [15] ix. 3. 1. — [16] ix. 3 24. — [17] ix. 5 23. — [18] ix 5. 23c. — [19] Ch (prim man.) प्रपुह्. — [20] Ch (prim man) शतौदाना; E प्तौदद्मीं. —

संभृतेषु साविकेषु संभारेषु ब्राह्मणमृत्विजं वृणीत । १ । ऋषिमार्षेयं सुधातुदक्षिणमनैमित्तिकम् । २ । एष ह वा ऋषिरार्षेयः सुधातुदक्षिणो यस्य त्र्यवरार्ध्याः[1] पूर्वपुरुषा विद्याचरणवृत्तशीलसंपन्नाः । ३ । उदगयन इत्येके । ४ । अथात ओदनसवानामुपाचारकल्पं[2] व्याख्यास्यामः । ५ । सवान्दत्त्वाग्नीनादधीत[3] । ६ । सार्ववैदिक[4] इत्येके[5] । ७ । सर्वे वेदा विकल्पाः[6] ।८। मासपराध्यां[7] दीक्षा द्वादशरात्रो[8] वा । ९ । त्रिरात्र इत्येके । १० । हविष्यभक्षा[9] स्युर्ब्रह्मचारिणः । ११ । अधः शयीरन् । १२ । कर्तृदातारावा समापनात्कामं[10] न भुञ्जीरन्संततास्त्रेस्युः[11] । १३ । अहनि समाप्तमित्येके[12] । १४ । याचार्थे दातारौ वा दाता केशश्मश्रुरोमनखानि[13] वापयीत । १५ । केशवर्जं पत्नी । १६ । स्नातावहतवसनौ सुरभिणौ व्रतवन्तौ कर्मण्यावुपवसतः[14] । १७ । श्वो भूते यज्ञोपवीती शान्त्युदकं कृत्वा यज्ञवास्तु च[15] संप्रोक्ष्य ब्रह्मौदनिकमग्निं मथित्वा । १८ । यद्देवा

---

[1] Ch त्रिवरार्ध्या, K त्र्यरार्ध्या — [2] For the variant °पचार° see Kauç 140 1 — [3] D (schol) in the introduction fol 7a l 4, अथ सवान्दत्वाग्नीनादधीतेति तस्या चोदनायामपे संस्कारफल तदगत्वात् । ब्रह्मौदनवत् । अनगभूताना स्वर्गे । अन्ये मात्रवर्णिक फलमिच्छति पुष्टिग्रहणात् — [4] Bi °वैदिक Bū (sec man) सार्ववैदिक — [5] Ch brackets the passage beginning with su 5 and ending here — [6] Ch सर्ववेदविक्ल्प° — [7] Bh मासमप° — [8] Thus emended (cf Pānini 1 4 29), P Bh °रात्रि, the rest °रात्री — [9] E °भक्ष्या — [10] E Ch (prim man) समापनात् — [11] P सततां° — [12] K Bh Bū (prim man) समाप्त इत्येके — [13] E °लोन° — [14] Thus emended, K Ch F °वसथ (श्वो), Bu °वसन, the rest °वसथ Cf Kauç. 140 4 — [15] Wanting in K P Bi —

देवहेडनं यद्विद्वांसो यदविद्वांसो ऽपमित्यमप्रतीत्तमित्येतैस्त्रिभिः[1] सूक्तैरन्वारब्धे दातरि पूर्णहोमं जुहुयात् । १९ । पूर्वाह्णे वाह्यतः शान्तवृक्षस्येध्मं प्राञ्चमुपसमाधाय[2,3] । २० । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिरुदपात्रमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्य । २१ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागौ च । २२ । पश्चादग्नेः पल्पूलितविहितमौक्षं वानडुहं वा रोहितं चर्म[4] प्राग्ग्रीवमुत्तरलोम[5] परिस्तीर्य । २३ । पवित्रे कुरुते । २४ । दर्भावप्रच्छिन्नप्रान्तौ प्रक्षाल्यानुलोममनुमार्ष्टि । २५ । दक्षिणं जान्वाच्यापराजिताभिमुखः प्रह्वो वा मुष्टिना प्रसृतिनाञ्जलिना यस्यां अपयिष्यस्यात्तया[6,7] चतुर्थम्[8] । २६ । शरावेण चतुःशरावं देवस्य त्वा सवितुः प्रसव ऋषिभ्यस्त्वार्षेयेभ्यस्त्वैकर्षये त्वा जुष्टं निर्वपामि । २७ । ॥ ८ ॥ ॥ ६७ ॥

वसवस्त्वा गायत्रेण छन्दसा निर्वपन्तु । ऊर्जमक्षितमक्षीयमाणमुपजीव्यासमिति दातारं वाचयति । १ । रुद्रास्त्वा त्रैष्टुभेन छन्दसा । आदित्यास्त्वा जागतेन छन्दसा । विश्वे त्वा देवा आनुष्टुभेन छन्दसा निर्वपन्तु । ऊर्जमक्षितमक्षीयमाणमुपजीव्यासमिति[9] दातारं वाचयति । २ । निरुप्त सूक्तेनाभिमृशति । ३ । स्वर्गब्रह्मौदनौ तन्त्रम् । ४ ।

[1] vi 114 1 115 1, 117 1 — [2] Cb E Bu insert इध्म after प्राञ्चम् ; cf. Kauç. 53 3 — [3] E has a colon here — [4] Bi has a colon here — [5] K Bh प्रागीव॰ — [6] Thus emended, MSS अपयिष्य — [7] K Bü स्थोत्तमया Bb स्थात्तमया, Ch स्थोत्तया — [8] Cf Kāuç 61 11 — [9] Cf Māitr S iii 12 19, VS xxiii 8, also VS i 27, v. 2. –

संनिपाते[1] ब्रह्मौदनमितमुदकमासेचयेद्विभागम्[2 3 4]। ५। यावन्तस्तण्डुलाः[5] स्युर्नावसिञ्चेन्न प्रतिषिञ्चेत् । ६ । यद्यवसिञ्चेन्मयि वर्चो अथो यश इति[6] ब्रह्मा यजमानं वाचयति । ७ । अथ प्रतिषिञ्चेत् । ८ । आ प्यायस्व सं ते पयांसीति द्वाभ्यां[7] प्रतिषिञ्चेत् । ९ ।

आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् ।
भवा वाजस्य संगथे ॥
सं ते पयांसि समु यन्तु वाजाः सं वृष्ण्यान्यभिमा-
तिषाहः ।
आप्यायमानो अमृताय सोम दिवि श्रवांस्युत्तमानि
धिष्वेति । १० ।

तत्र चेदुपाधिमात्रायां नखेन न[8] लवणस्य कुर्यात्तेनैवास्य तद्वृथान्नं संपद्यते । ११ । अहतं वासो दक्षिणत उपशेते । १२ । तत्सहिरण्यम् । १३ । तत्र द्वे उदपात्रे निहिते भवतः । १४ । दक्षिणमन्यदन्तरमन्यत्[9] । १५ । अन्तरं यतोऽधिचरिष्यन्भवति । १६ । बाह्यं जाङ्ग्रायनम्[10] । १७ । तत उदकमादाय पात्र्यामानयति[11]।१८।दर्व्यां[12] कुम्भ्याम्[13]।१९।

---

[1] Ch सपाते — [2] Bü ब्रह्मौदनी°; E Ch ब्रह्मौदनो° — [3] Ch °मित उदक°. — [4] P Bi °मासिञ्चयेद्वि° — [5] So Bü F, the rest तण्डुला — [6] vi 69 3 — [7] RV i 91 16, 18, TS iii 2 5 3, iv 2 7 4, TB iii 5 12 1, 7 13 4, TAr vi 6 3, VS xii 112, 113, Maitr S ii 7 14, Kath S xvi 14, Kap S xxv 5, Tandya Br i 5 8 — [8] Ch E and Pet Lex sub उपाधि omit न, Bh त — [9] Bi °दुत्तरमन्यत् Is this to be taken into the text? cf the next sutra — [10] K जागमायनम्, cf Kauç 3 1 — [11] For this and the following four sutras cf Kauç 62 2-7 — [12] Thus emended, MSS दर्व्या, cf Kauç 62 3 — [13] K कुम्भा, as in Kauç 62 3 —

दर्विकृते तत्रैव प्रत्यानयति । २० । दर्व्योत्तममपादाय तत्सुहृद्दक्षिणतो ऽग्नेरुदङ्मुख आसीनो धारयति । २१ । अथोद्धरति । २२ । उद्धृते यदपादाय धारयति तदुत्तरार्ध आधाय रसैरुपासिच्य प्रतिग्रहीत्रे[1] दातोपवहति । २३ । तस्मिन्नन्वारब्धं दातारं वाचयति[2]।२४। तत्र सूक्तं पञ्चः[3] स्नानेन[4] यौ ते पक्षौ यदतिष्ठः । २५ ।

यौ ते पक्षावजरौ पतत्रिणौ याभ्यां रक्षांस्यपहंस्योदन[5] ।

ताभ्यां पप्यास्म[6] सुकृतस्य लोकं यत्र ऋषयः प्रथमजाः पुराणाः[7] ॥

यदतिष्ठो दिवस्पृष्ठे व्योमन्नध्योदन[8] ।

अन्वायन्सत्यधर्माणो[9][10] ब्रह्मणा राधसा सह।२६। क्रमध्वमग्निना नाकं पृष्ठात्पृथिव्या अहमन्तरिक्षमारुहं स्वर्यन्तो नापेक्षन्त उरुः प्रथस्व महता महिम्नेदं मे ज्योतिः सत्याय चेति तिस्रः समग्नय इति[11] सार्धमेतया । २७ । अत ऊर्ध्वं वाचिते हुते संस्थिते ऽमूं[12] ते ददामी-

---

[1] So emended, MSS प्रतिगृहीत्रे दातो°, cf Pet. Lex sub प्रतिगृहीतृ and प्रतिग्रहीतृ — [2] E has a colon here — [3] Bu K E Ch B1 पञ्च — [4] B1 has a colon here — [5] So emended, MSS °स्योदन — [6] K P B1 Bh पप्यास्मत्सु°, VS and TS पतेम — [7] Cf VS xviii 52, TS iv 7 13 1 — [8] K P Bh °ध्योदन — [9] K P Bh Bū अन्वायत्स° — [10] Ch E °धर्माणौ — [11] iv 14 2 3, 4, xi 1. 19 28, xii 3 46-48, 50 — [12] E मु, Ch (sec. man) मू —

ति नामयाहमुपस्पृशेत् । २८ । सदक्षिणं कामस्तदित्युक्तम्[1] । २९ । ये भक्षयन्त[2] इति पुरस्ताद्धोमाः । ३० ।

अग्ने त्वं नो अन्तम उत त्राता शिवो भवा वरूथ्यः[3] ।
तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः[4] ॥
गयस्फानो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः ।
सुमित्रः सुमनो भवे-[5]

त्याज्यभागौ । ३१ । पाणावुदकमानीयेत्युक्तम् । ३२ । प्रतिमन्त्रणान्तम्[6] । ३३ । प्रतिमन्त्रिते[7] व्यवदायाश्नन्ति । ३४ । इदावत्सरायेति व्रतविसर्जनमाज्यं जुहुयात्[8] । ३५ । समिधो ऽभ्यादध्यात् । ३६ । तत्र श्लोकौ ।

यजुषा मथिते अग्नौ यजुषोपसमाहिते ।
सवान्दत्त्वा[9] सवाग्नेस्तु कथमुत्सर्जनं भवेत् ॥
वाचयित्वा सवान्सर्वान्प्रतिगृह्य[10] यथाविधि ।
हुत्वा संनतिभिस्तत्रोत्सर्गं[11] कौशिको ऽब्रवीत् । ३७ ।

प्राञ्चो[12] ऽपराजितां[13] वा दिशमवभृथाय व्रजन्ति । ३८ । अपां सूक्तैराप्लुत्य[14] प्रदक्षिणमावृत्याप उप-

---

[1] xix 52 1 — [2] ii 35 1 — [3] RV v 24 1ab, SV i 448, ii 457, VS iii 25a, xv 48a, xxv 47a, TS i 5 6 2, iv 4 4 8, Maitr S i 5 3, 10, ii 13 8, Kāth S vii 1, 8, Kap S v 1 — [4] RV v 24 2cd, VS iii 26a, xv 48c, xxv 47c, TS Maitr S ibid — [5] RV i 91 12, Maitr S iv 10 4, 12 4, Kath ii 14, TS iv 3 13 5, all with the variant सोम नो for सुमनो — [6] Cf Kauç 66 2, 3 for this and the following sūtra. — [7] E प्रतिमन्त्रयते — [8] For this and the following sūtra cf Kauç. 42 15, 16 — [9] K Bū Bh Ch (sec. man) सवा दत्त्वा — [10] K Bh सवात्स॰ — [11] K Bh Ch (prim et tert. man) insert हि after this word — [12] Bi प्राचो — [13] Bi पराजिता — [14] For the अपां सूक्तानि see Darila to Kāuç 7 14. —

स्मशानमनवेक्षमाणाः[1] प्रत्युदाव्रजन्ति । ३९ । ब्राह्मणा-
न्भक्तेनोपेप्सन्ति । ४० । यथोक्ता दक्षिणा यथोक्ता
दक्षिणा । ४१ । ॥ ९ ॥ ॥ ६८ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे ऽष्टमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] Ch °पेक्षमाणाः; K °वेक्षमाणाः; cf. Kāuç. 7. 14; 140 18. —

॥ ओं ॥

पिञ्चमग्निं शमयिषञ्ज्येष्ठस्य[1] चाविभक्तिन[2] एकाग्निमाधास्यन्[3] ।१। अमावास्याया पूर्वस्मिन्नुपशाले गां द्विहायनीं रोहिणीमेकरूपां बन्धयति[4] ।२। निशि शामूलपरिहितो[5] ज्येष्ठो ऽन्वालभते ।३। पत्न्यहतवसना ज्येष्ठम् ।४। पत्नीमन्वञ्च इतरे[6] ।५। अथैनानभिव्याहारयत्यध्रिगो शमीध्वम् । सुशमि शमीध्वम् । शमीध्वमध्रिगा ३ उ इति[7] [8] त्रिः[9] ।६। अयमग्निः सत्पतिर्नडमा रोहेत्यनुवाक[10] महाशान्ति च शान्त्युदक आवपते[11] ।७। अग्ने अक्रव्यादिति[12] भ्रष्ट्राद्दीप[13] धारयति ।८। भूमेश्चोप-

---

[1] Thus emended, MSS शमयिष Bi has a colon here — [2] P Bh वा° — [3] Darila fol 5ᵃ l 6, पिञ्चमग्नि शमयिषन्निति क्व्याप्स्मन — [4] E P वध्यति — [5] Thus emended, MSS सामूल° — [6] So Bi, Ch E K Bu अन्वचेतरे P Bh °न्वचेतरे cf the introduction — [7] K Bi °ध्रिगा श्रो इति Bu P °ध्रिगा श्रो (or उ) इति Bh °ध्रिगा उ इति Ch °ध्रिगा३श्रो इति Nirukta 5 11 °ध्रिगविति, Ait Br and Açv Çr as above — [8] Bi has a colon here — [9] The formula occurs Tait Br iii 6 6 4 Ait Br ii 7 Açv Çr ii 3 1 Nirukta 5 11 (commentary p 69 introduction p xxxviii), cf VS i 15 TS i 1 5 2, Maitr S i 1 6 — [10] vii 67 1, xii 2 1 (the अनुवाक beginning with this pratika) — [11] Cf Kauç 39 7, 43 5 46 7 — [12] xii 2 42 — [13] K भ्रष्टादी°, E भ्राष्ट्रादी°, cf. Kauç 47 28, 49 21 —

दग्धं समुत्खाय । ९ । आकृतिलोष्टवल्मीकेनास्तीर्य । १० । शकृत्पिण्डेनाभिलिप्य । ११ । सिकताभिः प्रकीर्याभ्युक्ष्य । १२ । लक्षणं कृत्वा । १३ । पुनरभ्युक्ष्य । १४ । पश्चाल्लक्षणस्याभिमन्थनं निधाय । १५ । गोऽश्वाजावीनां पुंसां लोमभिरास्तीर्य व्रीहियवैश्च शकृत्पिण्डमभिविमृज्य प्राञ्चौ दर्भौ निदधाति । १६ । वृषणौ स्थ[1] इत्यभिप्राख्यारण्यौ[2] । १७ । तयोरुपर्यधरारणिम् । १८ । दक्षिणतो मूलान् । १९ । पश्चात्प्रजननामुर्वश्यसीत्यायुरसीति[3] । २० । मूलत उत्तरारणिमुपसंधाय[4] । २१ । पृतनाजितमित्याहूय[5] । २२ । अभिदक्षिणं ज्येष्ठस्त्रिरभिमन्थत्यों भूर्गायत्रं छन्दोऽनुप्रजायस्व त्रैष्टुभं जागतमानुष्टुभमों भूर्भुवः स्वर्जनदोमिति[6, 7] । २३ । अत ऊर्ध्वं यथाकामम् । २४ । ॥ १ ॥ ॥ ६९ ॥

मन्थामि त्वा जातवेदः सुजातं जातवेदसम् ।
स नो जीवेष्वा भज[8] दीर्घमायुश्च धेहि[9] नः ॥
जातो ऽजनिष्ठा[10] यशसा सहाग्ने[11] प्रजां पशूंस्तेजो रयि-
मस्मासु धेहि[12] ।

---

[1] VS v. 2[b], TS i 3 7 1; Kāty. Çr v. 1 29; Çat Br. iii 4 1. 21. — [2] So E Bı; K °माख्यारराख्ये, Ch P Bu Bh °मारख्यारण्यौ. — [3] VS v. 2[cd]; TS. i. 3 7. 1; Katy Çr v. 1. 30; Çat. Br. iii.4 1 22 — [4] Cb E have a colon here, K has a double colon in the middle of the word after उत्तरा°. — [5] vii 63. 1. — [6] K Bh °दोऽमिति — [7] Cf. VS. v. 2[f], etc , TS i 3 7 1; Kath iii. 4; Laty. iii 5 5, Katy. Çr v 1 28; Çat Br iii 4. 1 23 — [8] K Ch भजद्दो° — [9] E देहि — [10] So K Bı Ch (sec. man), E Ch (prim man.) अनिष्वा; P Bh अनिष्टा; Bū अनिष्वा. — [11] K Bū Ch P °घेः. — [12] Cf. Çankh Çr. ii. 17 8 —

आनन्दिनो मोदमानाः सुवीरा[1] अनामयाः सर्वमा-
युर्गमेम ॥

उद्दीप्यस्व जातवेदो ऽव सेदिं[2] तृष्णां[3] क्षुधं जहि।
अपासन्नम उच्छ्लप हृीतमुखो[4] जहाप दुर्हार्दिशो[5]
इहैवैधि धनसनिरिह त्वा समिधीमहि। [जहि॥
इहैधि पुष्टिवर्धन इह त्वा समिधीमहीति।१।

प्रथमया मन्थति।२। द्वितीयया जातमनुमन्त्रयते।३। तृतीययोद्दीपयति।४। चतुर्थ्योपसमादधाति।५। यस्त्वा कृद्धा[6] इति चो[7] भूर्भुवः स्वर्जनदोमित्यङ्गिरसां त्वा देवानामादित्यानां व्रतेना दधे[8]। द्यौर्महासि[9] भूमिर्भूम्ना[10] तस्यास्ते देव्यदितिरुपस्थे[11] ऽन्नादायान्नपत्याया[12] दधदिति[13]।६।लक्षणे प्रतिष्ठाप्योपोत्थाय।७। अथोपतिष्ठते।८। अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वयाग्ने गृहपतिना भूयासम्। सुगृहपतिस्त्वं मयाग्ने गृहपतिना भूयाः। अस्थूरि णौ गा-

---

[1] K Ch (prim man) °वीरा — [2] K P Bb शेद्, B शेदि — [3] K B धिष्यान्, P धिष्णा, the omission of the word perfects the metre — [4] E हीत° — [5] So with doubtful emendation, Ch E दुर्हार्दिशो, Bu दुर्हर्दिशो, E दुहाद्दिशो, P Bh दुर्हार्द्दशो, K दुर्हार्दशो — [6] xii 2 5, cf TS 1 5. 3 1, Maitr S 1 7 1 — [7] So all MSS — [8] K Bu Bi दर्दे, Bi only has the colon. — [9] So emended, K Bu Ch मह्नासि, E P Bi Bh भुम्रासि, Maitr S 1 6 1 (end) as above — [10] So emended according to Maitr S (ibid) and TS 1 5 3 1, MSS भूमिर्भू° — [11] So Ch P Bb, K °दितिरुप°, E Bi °दितरुप°, Bu °दित रुप° (so also Maitr S ibid) — [12] So E and Maitr S, K Bu Ch Bi म्नापत्या, P न्नपतयत्ला, Bh न्नपतयत्या — [13] Cf VS iii 5, TS 1 5. 3 1, Maitr S 1 6 1 (end) 2 —

ति[1] कूद्या पदानि योपयित्वा[2] नदीभ्यः। १९। मृत्योः पदमिति[3] द्वितीयया नावः। २०। परं मृत्यो इति[4] प्राग्दक्षिणं कूदीं प्रविध्य। २१। सप्त नदीरूपाणि कारयित्वोदकेन पूरयित्वा। २२। आ रोहत सवितुर्नावमेतां षुचामाणं महीमू ष्विति[5] सहिरण्यां सयवां नावमारोहयति। २३। अश्मन्वती रीयते उत्तिष्ठता प्र तरता सखाय[6] इत्युदीचस्तारयति। २४। ॥ ३ ॥ ॥ ७१ ॥

उत्तरतो गर्ते उदकप्रस्रवणे[7] ऽश्मानं निदधात्यन्तश्छिन्नम्[8]। १। तिरो[9] मृत्युमित्यश्मानमतिक्रामति। २। ता अधरादुदीचीरित्यनुमन्त्रयते[10] [11]। ३। निस्सालामिति[12] शालानिवेशनं संप्रोक्ष्य[13]। ४। ऊर्जं बिभ्रदिति[14] प्रपादयति। ५। वैश्वदेवीमिति[15] वत्सतरीमालम्भयति। ६। इममिन्द्रमिति[16] वृषम्। ७। अनड्वाहमहोरात्रे इति[17] तल्पमालम्भयति। ८। आ[18] रोहतायुरित्यारोहति। ९। आसीना[19] इत्यासीनामनुमन्त्रयते[20]। १०। पिञ्जूलीराञ्जनं सर्पिषि पर्यस्येमा नारीरिति[21] स्त्रीभ्यः प्रयच्छति। ११। इमे

[1] xii 2 29ᶜ — [2] So emended in accordance with AV xii 2 29ᵉ 30, Bu लोपयत्वा, K Cb E P B लोपयित्वा, cf Kauç 86 22 — [3] xii 2 30 — [4] xii 2 21 — [5] xii 2 48ᶜ, vii 6 3, 2 — [6] xii 2 26 27 — [7] Bū °प्रस्रवणे — [8] So Bū, Bi अन्त छिन्न, Cb अन्तच्छिन्न, K P Bh अतच्छिन्न, E अनुच्छिन्न — [9] xii 2 23ᵈ — [10] K P Bh °दीचीनैरि° (cf xii 2 29) — [11] xii 2 41 — [12] ii 14 1 — [13] Cb E संप्रोक्ष्य(र्च), K सप्रोक्ष्यो(र्च्य). — [14] vii 60 1. — [15] xii 2 28 — [16] xii 2 47 — [17] xii 2 48, 49 — [18] xii 2 24 — [19] xii 2 30ᵉ — [20] So all MSS Is the passage to be emended to इत्यासीनानन्‌°? — [21] xii 2 31 —

जीवा अविधवाः सुजामय इति[1] पुंभ्य[2] एकैकस्मै तिस्र-स्तिस्रस्ता[3] अध्यध्युद्धानं[4] परिचृत्य[5] प्रयच्छति । १२ । परं मृत्यो व्याकरोम्या रोहतान्तर्धिः प्रत्यञ्चमर्कं ये अग्रयो नमो देववधेभ्यो ऽग्ने[6] ऽभ्यावर्तिन्नग्ने जातवेदः सह रय्या[7] पुनरूर्जेति[8] । १३ ।

अग्ने ऽभ्यावर्तिन्नभि न आ ववृत्स्व ।[9]
आयुषा वर्चसा सन्या[10] मेधया प्रजया धनेन ॥
अग्ने जातवेदः[11] शतं ते सहस्रं त उपावृतः ।
अधा[12] पुष्टस्येशानः पुनर्नो रयिमा कृधि ॥
सह रय्या नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया ।
विश्वप्स्न्या विश्वतस्परि ॥
पुनरूर्जा ववृत्स्व[13] पुनरग्न[14] इषायुषा[15] ।
पुनर्नः पाह्यंहसः[16] ॥ १४ ।

---

[1] Cf xii 2 22,31[a], the passage seems to be a jagatı pada from an unknown source — [2] Bū E Ch (prim man) कुभ्य — [3] Ch तिस्रस्तिस स्रस्ता (so also Pet. Lex. sub चर्त+परि), Bū तिस्रुस्तिस्रस्ता, E तिस्र' स्ति-स्रस्ता, Bh तिस्र' स्तिस्र स्ता — [4] So only K, the rest अध्यध्युद्-धान, the Pet Lex, ibid, अध्युद्धान — [5] Bū E Ch (sec man) परिवृत्य — [6] Ch Bh अपे — [7] Ch (sec. man) रज्या, E रय्या — [8] xii 2 21, 32 24 (48), 44, 55, iii 21 1, vi 13 1, TS iv 2 1 2, 3, VS xii 7–10, Maitr S i 7 1, ii 7 8, Kath S xvi 8, xix 11, xxii 12, Laty iii 5 11 — [9] So K B, the rest, as also TS and VS, omit the colon and the vowels coalesce — [10] Ch सन्न्या, Bū सन्या — [11] The reading of TS VS and Māitr S (चङ्गिरः) perfects the metre — [12] Ch अध — [13] TS VS and Māitr S read नि वर्तस्व for आ ववृत्स्व — [14] E पुनरग्र — [15] E Bū (prim man) इषा (omitting °युषा) — [16] K पात्वहसः —

शर्करास्त्वयमातृणाञ्छणरज्जुभ्यां[1] विबध्य धारयति।१५। समया खेन जुहोति[2]।१६। इमं जीवेभ्य इति[3] द्वारे निदधाति।१७। जुहोत्येतयर्चा। आयुर्दावा धनदावा बलदावा पशुदावा पुष्टिदावा प्रजापतये स्वाहेति।१८। षट्संपातं माता पुत्रानाशयते[4]।१९। उच्छिष्टं जायाम्।२०। संवत्सरमग्निं[5] नोद्वायान्न हरेन्नाहरेयुः।२१। द्वादशरात्र इत्येके।२२। दश दक्षिणा।२३। पश्चादग्नेर्वाग्यतः संविशति।२४। अपरेद्युरग्निं चेन्द्राग्नी च यजेत[6]।२५। स्थालीपाकाभ्यामग्निं चाग्नीषोमौ च पौर्णमास्याम्।२६। सायंप्रातर्व्रीहीनावपेद्यवान्वाग्नये स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति।२७। सायं सूर्याय स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति।२८। प्रातर्द्वादशरात्रेऽग्निं पशुना यजेत[7]।२९। स्थालीपाकेन[8] वोभयोर्विरिष्यति[9]।३०। संवत्सरतम्यां[10] शान्त्युदकं कृत्वा[11]।३१। घृताहुतिर्नो[12] भवाग्ने[13] अक्रव्याहुतिर्घृताहुतिं त्वा वयमक्रव्याहुतिमुपनिषदेम[14] जातवेद इति चतुर उदपात्रे संपातानानीय।३२। तानुक्षप।३३। पुरस्तादग्नेः प्रत्यङासीनो जुहोति।

---

[1] K Bū Bı E P °तृणा शण°, Bn °तृणां शण°, Ch °तृणाञ्शण° — [2] Cf Kauç 15 4 — [3] xıı 2 23 — [4] E Bı °ति, P पुत्रान्प्राशयते — [5] P Bı Bh °ग्नि(नो°) — [6] E यजेत् — [7] E यजेत् — [8] Ch E स्थालीपाकेनोभयो° — [9] So K P Bh Bı, Bū °र्द्विरिष्यति, Ch E °र्वरिष्यति, cf Kāuç 59 28 — [10] E Bū Ch (sec man) °तस्या — [11] K Bū (prim man) omit this word — [12] Ch E Bu घृताकृति नो — [13] E भवापेयः क्रव्या° — [14] Ch E °कृतिरुपनिषदेम —

हुते रमस्व हुतभाग एधि मृडास्मभ्यं मोत हिंसीः पशून्न इति[1]। ३४।

यद्युद्गायाङ्गसनारणिं[2] संस्पृश्य तूष्णीं मथित्वोद्दीप्य। ३५। पूर्णहोमं हुत्वा। ३६। संनतिभिराज्यं[3] जुहुयाद्व्याहृतिभिर्वा। ३७। संसृष्टे चैवं जुहुयात्। ३८। अग्नावनुगते जायमाने[4]। ३९। आनडुहेन शकृत्पिण्डेनाग्न्यायतनानि[5] परिलिप्य। ४०। होम्यमुपसाद्य। ४१। प्राणापानाभ्यां स्वाहा समानव्यानाभ्यां स्वाहोदानरूपाभ्यां स्वाहेत्यात्मन्येव[6] जुहुयात्। ४२। अथ प्रातरुत्थायाग्निं निर्मथ्य यथास्थानं प्रणीय यथापुरमग्निहोत्रं जुहुयात्। ४३। सायमाशप्रातराशौ यज्ञावृत्विजौ[7]। ४४। ॥ ४ ॥ ॥ ७२ ॥

पुरोदयादस्तमयाच्च पावकं प्रबोधयेद्गृहिणी[8] शुद्धहस्ता।

समतीते संधिवर्णे ऽथ हावयेत्सुसमिद्धे[9] पावक आहुतीषहिः[10 11]। १।

---

[1] Some of the verses cited in full in this chapter, according to Roth, Der Atharva Veda in Kaschmir, p 23 are found in the Kashmir çakha of the Atharvan — [2] E °ज्ञायाभस्र°, Ch (prim man) °ज्ञायाङ्गस्र° — [3] E For the संनति verses cf Kauç 5 8 — [4] K (prim man) जायमाने (आनडुहेन) Ch (prim man) जयमाना, Ch (sec. man) जयमान — [5] So K E Bh, the rest °यतन — [6] So Bū E K omits these two words reading °रूपाभ्या स्वाहेति जुहुयात्, the rest °त्मन्नेव Cf Lity iv 11 1) for the entire passage — [7] Ch °वृत्तिजौ — [8] K Ch E P Bh गृहणी — [9] E हावयेत सु° — [10] E आकृति°, Bu°सहि — [11] The passage is metrical, four times twelve syllables —

अग्नये च प्रजापतये च रात्रावादित्यश्च दिवा प्रजापतिश्च[1]।

उदकं च समिधश्च होमेहोमे पुरो वरम्[2,3]। २।

होम्यैः[4] समिद्भिः पयसा स्थालीपाकेन सर्पिषा।

सायंप्रातर्होमि[5] एतेषामेकेनापि सिध्यति[6]। ३।

अभ्युद्धृतो हुतो[7] ऽग्निः प्रमादादुपशाम्यति।

मथिते व्याहृतीर्जुहुयात्पूर्णहोमौ यथर्त्विजौ[8,9]। ४।

वनस्पतिभ्यो वानस्पत्येभ्य ओषधिभ्यो वीरुद्भ्यः सर्वेभ्यो देवेभ्यो देवजनेभ्यः पुण्यजनेभ्य इति[10] प्राचीनं तदुदकं निनीयते। ५। स्वधा प्रपितामहेभ्यः स्वधा पितामहेभ्यः स्वधा पितृभ्य[11] इति दक्षिणतः। ६। तार्क्ष्यायारिष्टनेमये ऽमृतं मह्यमिति पश्चात्। ७। सोमाय सप्तर्षिभ्य इत्युत्तरतः। ८।

परिमृष्टे परिलिप्ते च[12] सर्वेण व्रातपतं हावयेदन्नमग्नौ।
भूयो दत्त्वा[13] स्वयमल्पं च भुक्त्वापराह्णे व्रतमुपैति याज्ञिकम्[14]। ९।

---

[1] Metrical: 12 + 11 syllables. — [2] Bü वरम (without colon). — [3] Metrical 8 + 8 syllables — [4] E हौम्यै, P हौम्यै., Bü has a colon after the word — [5] E °हौमि. — [6] Metrical four times eight syllables — [7] Bü अभ्युद्धृताग्नतो — [8] So with doubtful emendation, MSS here and in verse 13, यवृत्विजौ. So also Dārila to Kauç 6 22 (fol 30ᵇ 1 3 fg) Or is यावृत्विजौ the correct reading? Compare furthermore Kauç 72 44 — [9] The first line is metrical: 8 + 8, the second seems to contain one hypercatalectic and one regular pāda of the same metre — [10] Cf viii 8 14; xi 9 24. — [11] P here inserts the word स्वधा. — [12] E च. — [13] MSS. दत्ता. — [14] Metrical: 12, 11 11 12.

अनशनं ब्रह्मचर्यं च भूमौ शुचिरग्निमुपशेते[1] सुग-
न्धिः[2] ।१०।

अग्नीषोमाभ्यां दर्शन इन्द्राग्निभ्यामदर्शने ।
आग्नेयं तु पूर्वं नित्यमन्वाहार्यं प्रजापतेः[3] ।११।
अर्धाहुतिस्तु[4] सौविष्टकृती सर्वेषां हविषां स्मृता ।
आनुमती[5] वा भवति[6] स्थालीपाकेष्वथर्वणाम्[7, 8] ।१२।
उभौ च संधिजौ यौ वैश्वदेवौ यथकृत्विजौ[9] ।
वर्जयित्वा सबर्हिषः साज्या[10] यज्ञाः सदक्षिणाः[11, 12] ।१३।
यथाशक्ति[13] यथाबलं[14] हुतादो ऽन्ये[15] अहुतादो ऽन्ये[16, 17] ।
वैश्वदेवं हविरुभये संचरन्ति[18, 19] ।१४।
ते सम्यञ्च इह मादयन्तामिषमूर्जं यजमाना यमिछत[20] ।
विश्वे देवा इदं हविरादित्यासः सपर्यत ।

---

[1] K has a double colon after the syllables शुचिर॰ — [2] Metrical 11, 11 — [3] Metrical four times eight syllables — [4] E आर्ध ह्रुतिषु, P आर्धह्रुतिस्तु — [5] K अनु॰ — [6] Bı has a colon here — [7] E स्थालीपाके ह्य॰ — [8] Metrical anustubh padas, the first is irregular [9] So emended hesitatingly, cf verse 4 Bı धर्त्विजौ, E यवृत्तिजौ the rest here as also in verse 4, and in Darıla to Kauç 6 22 यवृत्विजौ Cf also Kauç 72 44 — [10] So Bı only, Bu साजा, KEChBbP, and Darıla to Kauç 6 22 साह्या — [11] D (schol) to Kauç 6 30 (fol 32b l 6) cites the beginning of this verse अग्निहोत्रवैश्वदेवयो नाज्येनेति कर्तव्यताविशेष । उभौ च संधिजावित्ति प्रतिषेधात्, cf also Kauç 10 2 note — [12] Metrical four anustubh padas — [13] So emended, MSS यथाशक्तिर्य॰ — [14] Ch Bı have a colon here — [15] Ch E न्ने — [16] Ch E न्ने — [17] Cf TS v 4 5 1, 5 10 5, Maitr S ı 4 6, Ait Br 7 19, Gop Br ıı 1 6 — [18] E सचरिष्यति — [19] Metrical the first line 8 8, the second would be a pada of eleven syllables if the word हविर् is omitted — [20] K यमिछथ Bı यमित्सत —

अस्मिन्यज्ञे मा व्यथिष्यमृताय[1] हविष्कृतम्[2] । १५ ।
वैश्वदेवस्य हविषः सायंप्रातर्जुहोति ।
सायमाशप्रातराशौ[3] यज्ञावेतौ स्मृतावुभौ[4] । १६ ।
अप्रतिभुक्तौ शुचिकार्यौ[5] च नित्यं वैश्वदेवौ जानता यज्ञश्रेष्ठौ[6] ।
नाश्रोत्रियो नानवनिक्तपाणिर्नामन्त्रविज्जुहुयान्नाविपश्चित्[7] । १७ ।
बीभत्सवः शुचिकामा हि देवा नाश्रद्दधानस्य हविर्जुषन्ते ।
ब्राह्मणेन ब्रह्मविदा तु हावयेन्न स्त्रीहुतं शूद्रहुतं च देवगम्[8][9] । १८ ।
यस्तु विद्यादाज्यभागौ यज्ञान्मन्त्रपरिक्रमान्[10] ।
देवताज्ञानमावृत[11] आशिषश्च कर्म स्त्रिया अप्रतिषिद्धमाहुः[12] । १९ । ॥ ५ ॥ ॥ ७३ ॥

तयोर्बलिहरणम् । १ । अमय इन्द्राग्निभ्यां वास्तोष्प-

---

[1] E व्यथिष्यन्नमृताय, B व्यथिश्यामृताय — [2] These three lines contain a mantra-citation tristubh and jagati pādas in the first line; anuṣṭubh in the remaining two lines. — [3] Ch has a colon here. — [4] Metrical eight syllables; the second pāda catalectic — [5] So E; the rest शुचिः कार्यौ — [6] K यज्ञः°. — [7] Four tristubh-pādas, the first hypercatalectic — [8] So emended; MSS दैवगं. — [9] Metrical: 11, 11, 12, 12 — [10] Bi °क्रमात्, Ch यज्ञानमन्त्रपरिक्रमात्; E यज्ञाम्परिक्रमान् — [11] P °वृत्त — [12] Metrical, the first line 8, 8; the second line 11, 11, with crasis of °वृत and आशि° in the first pāda. —

तये प्रजापतये ऽनुमतय इति हुत्वा । २ । निष्क्रम्य वहिः[1] प्रचीनं[1] ब्रह्मणे वैश्रवणाय[2] विश्वेभ्यो देवेभ्यः[3] सर्वेभ्यो देवेभ्यो विश्वेभ्यो भूतेभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्य इति[4,5] वहुशो वलिं[6] हरेत् । ३ । द्विः[7] प्रोक्षन्प्रदक्षिणमावृत्यान्तरुपातीत्य द्वारे । ४ । द्वार्ययोर्मृत्यवे धर्माधर्माभ्याम्[8] । ५ । उदधाने धन्वन्तरये समुद्रायौषधिवनस्पतिभ्यो द्यावापृथिवीभ्यामिति । ६ । स्थूणावंशयोर्दिग्भ्यो ऽन्तर्देशेभ्य इति । ७ । सक्तिषु वासुकये चित्रसेनाय चित्ररथाय तक्षोपतक्षाभ्यामिति । ८ । समन्तमग्नेराशायै श्रद्धायै मेधायै श्रियै ह्रियै विद्याया इति[9] । ९ । प्राचीनमग्नेः[10] गृह्याभ्यो[11] देवजामिभ्य इति[12] । १० । भूयो ऽभ्युद्धृत्य[13] ब्राह्मणान्भोजयेत् । ११ । तदपि श्लोको वदति[14] ।

मात्राह्मणायतःकृतमश्नीयाद्विषवदन्नमन्नकाम्या[15,16] ।

---

[1] B1 has a colon here — [2] Ch वैश्वरणाय — [3] E has a colon here. — [4] B1 has a colon here — [5] Cf for this and the following sūtras Çankh. Gr II 14. 4, Par Gr I 12 3, II 9 Açv Gr I 2 1, Gobh Gr I 4 4, 9, Kath Gr XLIV 2 fg, Vi II 67 3, Man Gr II 12 (cf Jolly, Das Dharmasutra des Visnu und das Kāthakagṛhya pp 31 and 80). — [6] Ch वलीन्हृ°, E वलीनहृ° Bh वलि — [7] So (द्वि)द्वि प्रो°, E only, the rest °द्विप्रो° — [8] Ch °धर्माभ्यामुद° — [9] B1 has a colon here — [10] Ch has a colon here — [11] B गृह्याभ्यो — [12] B1 has a colon here — [13] P B1 °द्धृत्य — [14] So Ch E, the rest श्लोकौ वदत — [15] Thus emended according to Ch, which reads °यत°, E °यतमश्नी°, the rest °यकृतमश्नी° Ch's reading is accepted as the basis of the reading above, as it makes good metre, after अन्नकाम्या which is apparently a later gloss, is removed — [16] E विषवतद्नमनकामाम्या, the rest as above, अन्नकाम्या is a gloss, metrically superfluous —

देवानां देवो ब्राह्मणो भावो नामैव देवतेति । १२ । आग्रयणे शान्त्युदकं कृत्वा यथर्तु तण्डुलानुपसाद्य । १३ । अप्सु स्थालीपाकं श्रपयित्वा पयसि वा । १४ । सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभि· सजूरग्नये स्वाहा[1] । सजूरिन्द्राग्निभ्या सजूर्द्यावापृथिवीभ्या सजूर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजू सोमाय स्वाहेत्येकहविर्वा[2] स्थानानाहवींषि वा । १५ । सौम्य तन्वच्छ्यामाकं[3] शरदि । १६ । अथ यजमानः प्राशित्रं गृह्णीते[4] । १७ । प्रजापतेष्ट्वा[5] ग्रहं गृह्णामि[6] । मह्य भूत्यै मह्य पुष्ट्यै मह्यं श्रियै मह्य ह्रियै मह्य यशसे मह्यमायुषे मह्यमन्नाय मह्यमन्नाद्याय मह्यं सहस्रपोषाय मह्यमपरिमितपोषायेति[7] । १८ । अथ प्राश्नाति ।

भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट[8] देवास्त्वयावसेन[9] समशीमहि त्वा।
स नः पितो[10] मधुमा[11] आ विवेश शिवस्तोकाय तन्वो
न एहीति[12,13] । १९ ।

---

[1] The colon is exhibited in K P Ch E — [2] Cf Āçv Gr ii 2 4 — [3] So emended, MSS तन्वछामाक — [4] Ch गृहीते E गृण्हीते — [5] Ch (prim man) पजापते ध — [6] The colon appears in K P — [7] Cf Çankh Gr iii 8 2 — [8] So emended according to TS etc. (see note 13) P Bi Bu समन इष्ट, K समनसा इष्ट, E सुमन इष्ट, Ch समन्न इष्ट — [9] Ch E °वशेन cf the critical note to Çānkh Gr iii 8 3 — [10] So all MSS including Ch (prim. man.), Ch (sec. man.) स्तुतो — [11] Ch E मधुम — [12] Ch E नयेहीति, cf. Ind Stud IV 252 — [13] Cf TS v 7 2 4; Tait. Br ii. 4 8 7, Āçv Çr ii 9 10 Çankh. Gr iii. 8. 8, Pār Gr iii. 1. 4, Gobh Gr iii. 8 16 —

प्राशितमनुमन्त्रयते ।

अमो ऽसि[1] प्राण तदृतं ब्रवीम्यमासि[2,3] सर्वाङ्गसि प्रविष्टः ।

स मे जरां रोगमपनुद्य शरीरादनामयैधि[4] मा रिषाम[5] इन्दो[6] इति[7] । २० ।

वत्सः प्रथमजो ग्रीष्मे वासः[8] शरदि दक्षिणा । २१ । शक्त्या वा दक्षिणा दद्यात् । २२ । नातिशक्तिर्विधीयते नातिशक्तिर्विधीयत इति[9] । २३ । ॥ ६ ॥ ॥ ७४ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे नवमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] So Ch (sec man) Açv Çr and Çankh Gr (see note 7), K E Bı Ch (prim man) आडोसि Bu आडोसि, P आडो°, or आवो° Bh आओ° — [2] E ब्रवीत्य° — [3] So all MSS of Kāuç and Açv Çr, Çankh Gr °मोसि — [4] So emended on the supposition that अनामयैधि is for अनामय एधि with double sandhi, cf the introduction The MSS unanimously read अनामयेधि which might be emended in accordance with Açv Çr and Çankh Gr to अमा मयेधि (for अमा म एधि) the latter representing the peculiar sandhi of मे which is paralleled by the reading of Ch E in sutra 19 (नयेहि for न एहि) cf also Kauc. 135 9 (the reading °स्तायिम for °स्ता इम) and Ind Stud IV 2o2 — [5] Ch मार्षाम (?), E मर्षाम — [6] B Ch इंदो — [7] Cf Āçv Çr ii 9 10 Çankh Gr iii 8 4 — [8] Bı योष्मो वास, both words are wanting in E — [9] Ch विधीयते without इति —

॥ ओ ॥

अथ विवाहः[1]। १। ऊर्ध्वं कार्त्तिक्या आ वैशाख्याः।२। यायाकामी वा । ३ । चित्रापक्षं तु वर्जयेत् । ४ । मघासु हन्यन्ते गावः फल्गुनीषु व्युह्यत इति[2] विज्ञायते[3] मङ्गलं च[4]। ५। सत्येनोत्तभिता पूर्वापरमित्युपदधीत[5]। ६। पतिवेदन च[6]। ७। युव भगमिति[7] सभल सानुचरं प्रहिणोति[8,9] । ८ । ब्रह्मणस्पत इति[10] ब्रह्माणम्[11] । ९ । तद्विवृ-

---

[1] Daç Kar and Ath Paddh अथ विवाह उच्यते।, the former continues तत्र सभारान्सभृत्य । आगमकृशर । सपुट । सवशाखा । कलश । सर्वौषधि । दधि । ज्येष्ठीमधु (! for यष्टीमधु?) । विष्टरास्तय । अर्घपात्र । मधुपर्कपात्र । धुसक (! for धूसर?) । शोच (! for योक्त्र) । एतान्सभारान्सभृत्य । अव्यसचेति (! for अन्यचसचेति xix 68 1) बर्हिर्लवनादि । अभ्यातानात कृत्वा — [2] xiv 1 13[cd] — [3] Ch has a colon here — [4] Bi has a colon here — [5] xiv 1 1 23 Daç Kar and Ath Paddh सत्येनोत्तभिता इति षोडश (xiv 1 1–16) पूर्वापरमिति द्वाभ्या (xiv 1 23, 24) एताभिरष्टादशभिराज्य जुहुयात् । उपदधीतेति वचनात् — [6] Daç Kar and Ath Paddh आ नो अग्न इति सूक्तेन आगमकृशरम् (Ath Paddh परगृहात् भक्त तिलमिश्रितमाहृत्य) सपात्यामिमन्त्र्य कुमारीभक्त (! for °री भक्त) प्राशयति, cf Kauç 34 12 fg — [7] xiv 1 31[a] — [8] K प्रहिणोमि — [9] Daç Kar अर्धर्चेन सपुटमभिमन्त्र्य सानुचर वर प्रतिप्रेषयति, Ath Paddh अर्धर्चेन शोभनमलकृत पुरुष (? Cod पुरीष) सचरहस्त(?) सानुचर प्रहिणोति — [10] xiv 1 31[c] — [11] Daç Kar अर्धर्चेन ब्रह्माण प्रेषयति कुमारीसमीपे वरस्य गुणान्कथयति Ath Paddh अर्धर्चेन ब्रह्माण। कुमारीपार्श्वे गत्वा वरस्य गुणान्कथयति —

हाच्छङ्कमानो[1] निशि कुमारीकुलाद्वलीकान्यादीय[2]।१०। देवा अग्र इति[3] पञ्चभिः सकृत्मूल्यान्यावापयति[4]।११। अनृक्षरा इति[5] कुमारीपालं महिणोति[6][7]।१२। उदाहारस्य प्रतिहितेषुरयतो जघनतो ब्रह्मा[8]।१३। यो अनिध्म[9] इत्यप्सु लोगं[10] प्रविध्यति[11]।१४। इदमहमित्यपोह्य[12]।१५। यो भद्र[13] इत्यन्वीपमुदव्य[14]।१६। आस्यै ब्राह्मणा[15] इति प्रयच्छति[16]।१७। आव्रजतामग्रतो ब्रह्मा जघनतो ऽधिज्यधन्वा[17]।१८। वाह्यतः प्रक्षोदुम्बरस्योत्तरतो ऽग्नेः शाखायामासजति[18]।१९। तेनोदकार्थान्कुर्वन्ति[19]।२०। ततश्चान्वासेचनमन्येन[20]।२१। अन्तरूपाती-

---

[1] P विवृहा॰, Bu has a colon after the syllables विवृहा॰ — [2] Ch (prim man) ॰द्वलीकान्या॰ [3] xiv 2 39—36 — [4] Ath Paddh कुमारी एकामाञ्जति पूल्या जुहोतीति for Daç Kar see note 7 — [5] xiv 1 34[a] — [6] K P Bh प्रहिणोमीति Ch (prim man) प्रहिणोमिति, Ch (sec man) ॰णोमीति Ch (tert. man) as above — [7] Daç Kar अर्धर्चेन कुमारीरक्षार्थं प्रेषयति। यदि वा दशवर्षाधिका कन्या तदा देवा अग्ने पञ्चभि कुमारी एकामाञ्जतो लाजा जुहोति (cf su 11), Ath Paddh कुमारीरक्षार्थे धनुर्धर पुरुष प्रहिणोति — [8] Daç Kar (अग्रे) धनुर्धर पृष्ठे आचार्यो मध्ये उदकहार, Ath Paddh उदकहरणार्थे पुरुषस्य (Cod पुरुषो, गच्छत अग्रे धनुर्धरो भवति। पृष्ठत आचार्यो मध्ये उदकहार, cf Kauç 26 4 82 5 — [9] xiv 1 37 — [10] Ch E Ku लोष्ट — [11] Ath Paddh and Daç Kar उदकसमीपे गत्वा एकया मृत्तिका प्रक्षिपति — [12] xiv 1 38[a] — [13] xiv 1 38[c] — [14] K P Bh ॰दघ्य, Daç Kar and Ath Paddh अर्धर्चेन घटमुदकेन पूरयति — [15] xiv 1 39[a] — [16] Daç Kar and Ath Paddh उदकहाराय — [17] Daç Kar and Ath Paddh मध्ये उदकहार — [18] Bi ॰सजति Daç Kar and Ath Paddh वेदिबाह्यत प्लक्षशाखोपरि कलश स्थापयति — [19] Bi उदकार्थान्नकु॰, Daç Kar and Ath Paddh तेनोदकेन सर्वाण्युदककार्याणि करोति — [20] Daç Kar and Ath Paddh यदि स्वल्पोदक कलशे भवति तदान्येनोदकेनावसिञ्चति —

त्यार्यमणमिति[1,2] जुहोति । २२ । प्र त्वा मुञ्चामीति[3] वेष्ट विचृतति[4] । २३ । उशतीरित्येतया[5] चिराधापयति[6] । २४ । सप्तभिरुष्णा.[7,8] सपातवतीः करोति । २५ । यदासन्द्या-मिति[9] पूर्वयोरुत्तरस्या स्रक्त्या तिष्ठन्तीमाप्लावयति[10,11] । २६ । यच्च वर्चो यथा[12] सिन्धुरित्युत्क्रान्तामन्येनावसिञ्चति[13] । २७ । ॥ १ ॥ ॥ ७५ ॥

यद्दुष्कृतमिति[14] वाससाङ्गानि प्रमृज्य कुमारीपालाय प्रयच्छति[15] । १ । तुम्बरदण्डेन[16] प्रतिपाद्य[17] निर्व्रजेत् । २ । तद्वन आसजति[18] । ३ । या अकृन्तस्त्वष्टा वास[19] इत्यहतेनाच्छादयति[20] ।४। कृत्रिम इति[21] शतदतैषीकेण[22,23] कङ्क-

---

[1] Daç. Kar and Ath Paddh (to अन्तरपातीत्य), वेदा प्रविशति — [2] xiv 1 17 — [3] xiv 1 19 — [4] Daç. Kar कुमारीं केशान्वेष्टयति — [5] xiv 2 52 — [6] Ath Paddh तिस्र समिध आधापयति । मन्त्रण कुमारी — [7] Daç. Kar and Ath Paddh उशतीरिति सप्तभि x v 2 52 58 — [8] Ch (sec. man) उष्णी, Ch (prim man) and the remaining MSS as above — [9] xiv 2 65 — [10] Ch °ते — [11] Ath Paddh पूर्वोत्तरकोणे स्रक्त्यामूर्ध्वस्थितकुमारी (Cod °री) स्नापयति — [12] xiv 1 35 43 — [13] Ath Paddh तस्य स्थानादुत्क्रान्तामन्यस्थाने शीतोदकेनावसिञ्चति — [14] xiv 2 66 — [15] Ath Paddh यद्दुष्कृतमिति द्वाभ्या (!) वस्त्रेण अगानि प्रमृच्य शिरप्रभृति कुमारी — [16] So K Ch Daç Kar and Çantikalpa 22. 1, Bu तुम्बुरु° Ath Paddh तुबर°, B₁ Ku तुम्बर°, P उदुम्बर°, E औदुम्बर°, cf Ind Stud v 383 note 1 — [17] Daç Kar and Ath Paddh तद्वस्त्र तुबरदण्डेन कृत्वा कुमारीपालाय प्रयच्छति — [18] Daç Kar कुमारी वन गत्वा त प्रक्षिपति — [19] xiv 1 45 53 — [20] Ath Paddh अन्यवस्त्रमभिमन्त्र्य यज्ञोपवीतवद्बाङ्क बध्नाति — [21] xiv 2 68 — [22] So emended, K Bu B₁ शतदत इषी°, P Bh शतदत्त इषी°, Ch Ku शतदन्तेषी°, E शतदंतेषी° — [23] So emended, MSS °षीकेन —

तेन सकृत्प्रलिख्य[1] । ५ । कृतयामम् इत्यवसृजति[2] । ६ । आशासाना सं त्वा[3] नह्यामीत्युभयतः पाशेन योक्त्रेण संनह्यति[4] । ७ । इयं वीरुद् इति[4a] मदुघमणिं[5] लाक्षारक्तेन सूत्रेण विग्रथ्यानामिकायां[6] बध्नाति[7] । ८ । अन्ततो ह मणिर्भवति बाह्यो ग्रन्थिः[8] । ९ । भगस्त्वेत इति[9] हस्तेगृह्य[10] निर्णयति[11] । १० । शाखायां युगमाधाय दक्षिणतो ऽन्यो धारयति[12] । ११ । दक्षिणस्यां युगधुर्युत्तरस्मिन्युगतर्द्मनि दर्भेण विग्रथ्य[13] श त इति[14] ललाटे हिरण्यं संस्तभ्य जपति । १२ । तस्मै समयावसिञ्चति[15] । १३ । उपगृह्योत्तरतो[16] ऽमेरङ्गादङ्गाद् इति[17] निनयति । १४ । स्योनम् इति[18] शकृत्पिण्डे ऽश्मानं निदधाति । १५ । तमा[19] तिष्ठेत्यास्था-

---

[1] Ath. Paddh शततंतमय ककत कृत्वा सकृत्केशाग्रमलिख्य, Daç. Kar दृषीकमय ककत कृत्वा — [2] Daç Kar प्रक्षिपति — [3] xiv 1 42, 2 70 — [4] Daç Kar. कटिप्रदेशे बध्नाति — [4a] i 34 1 (vii 56 2) — [5] Ch मधुघ॰ — [6] So emended, Daç Kar विगृह्य MSS विगृह्य — [7] Daç Kar पुष्पाहाते बध्नाति — [8] Daç Kar and Ath Paddh here interrupt the account of the विवाह with the अर्घ (Kauç 90—93), cf Jolly, Das Dharmasutra des Visnu und das Kathakagrhyasutra p 76 — [9] xiv 1 20 So also Ath Paddh., but Daç Kar भगस्ते हस्तमग्रहीत् etc. (xiv 1 51) — [10] So Ku Bū, the rest गृह्य — [11] Daç Kar and Ath Paddh आचार्य कुमारी दक्षिणे हस्ते गृहीत्वा कौतुकगृहाद्बहि निष्क्रामयति — [12] Bi धारयति — [13] So only Bū; the remaining MSS of the text विगृह्य (cf su. 8) Daç Kar उत्तरस्या युगच्छिद्रेण हिरण्यदर्भेण विगृह्य (!), Ath Paddh वरधागत्य वेद्यामुपरि उत्तरस्या युगच्छिद्रेण हिरण्यदर्भेण विकृष्य (the second MS विकृष्य) । युगच्छिद्रेण मध्ये नीत्वा — [14] xiv 1 40, Ath Paddh श ते हिरण्यमिति द्वाभ्या (xiv 1 40 41) — [15] K Bu Bi Bh P समया॰ — [16] Daç Kar and Ath. Paddh तमुदकं गृहीत्वा — [17] xiv 2 69 — [18] xiv 1 47a — [19] xiv 1 47c —

प्य[1]। १६। इयं नारीति[2] ध्रुवां तिष्ठन्तीं पूल्यान्यावापयति[3]। १७। चिरविछिन्दती[4] चतुर्थी[5] कामाय[6]। १८। येनाग्निरिति[7] पाणिं ग्राहयति[8]। १९। अर्यम्ण[9] इत्यग्निं त्रिः[10] परिणयति[11]। २०। सप्त मर्यादा[12] इत्युत्तरतो ऽग्नेः सप्त लेखा लिखति प्राच्यः[13]। २१। तासु पदान्युत्क्रामयति।२२। इषे त्वा सुमङ्गलि प्रजावति सुसीमे[14] इति प्रथमम्[15]। २३। ऊर्जे त्वा रायस्पोषाय त्वा सौभाग्याय त्वा साम्राज्याय त्वा संपदे त्वा जीवातवे त्वा सुमङ्गलि प्रजावति सुसीमे[16] इति सप्तमं[17] सखा सप्तपदी भवेति। २४। आ रोह तल्पं भगस्ततक्षेति[18] तल्प उपवेशयति[19]। २५।

---

[1] Daç. Kar. and Ath Paddh कुमारीं स्थापयति — [2] xiv. 2. 63 — [3] Daç Kar ऊर्ध्वस्थिता लाजानावपयति; Ath Paddh. ऊर्ध्वस्तिष्ठन् (!) पूल्यान्यावपयति त्रिः — [4] So emended, E चिवरछिन्ती, P चिरवछिनती, Ath Paddh चिरवछिन्नती; the rest °विछिन्नती. — [5] Bı चतुर्थी. — [6] Daç Kar चिरविछिन्नधारा चिर्मन्त्रावृत्तिः कामाय स्वाहा चतुर्थी — [7] xiv 1 48. — [8] Daç Kar सुवग्रहण (? Cod भुव°) करोति। अत्र स्थाने सूर्यापाठ (? Cod. सूर्य°) पठति, Ath Paddh. येनाग्निरिति पचभिर्ऋग्भि (!) उपाक्तिग्रहण करोति। अत्र स्थाने चत्वारः शकधूमाः (cf. Kauç. 8. 17; 50 15) सूर्यापाठ (? MSS सूर्य°) कुर्वन्ति — [9] xiv. 1. 39[c]; Daç. Kar. adds प्र ते हिरण्य etc, xiv 1 40. — [10] So Ch Ku; the rest त्रिप्य°. — [11] Daç. Kar and Ath. Paddh वरो मन्त्रं ब्रूयात्. — [12] v. 1. 6 — [13] So all MSS and the Paddhatis; Haas, Ind. Stud. v 384, suggests प्राची. or प्राच्याः, see however Lanman, Noun-inflection p. 396, top. — [14] So emended, MSS. of the text and the Paddhatis सुशोर्मिति. Cf. the next sūtra, and Kauç 24. 13, 39 9 — [15] Ath. Paddh अनेन मंत्रेण प्रथमलेखायोपरि(!) दक्षिण पादं ददाति — [16] So *emended, MSS of the text and the Paddhatis* सुशीर्मिति *Cf the* preceding sūtra. — [17] Daç Kar inserts the numbers २—७, beginning after ऊर्जे त्वा and ending after सप्तम — [18] xiv. 2 31; 1 60 (KChEP Bb ततच इति) — [19] Ath Paddh. and Daç Kar. तल्पमुप° —

उपविष्टायाः सुहृत्पादौ प्रक्षालयति । २६ । प्रक्षाल्यमानावनुमन्त्रयते ।

इमौ पादौ सुभगौ सुशेवौ सौभाग्याय कृणुतां नो[1] अघाय ।

प्रक्षाल्यमानौ[2] सुभगौ सुपत्न्याः[3] प्रजा पशून्दीर्घमायुश्च धत्तामिति ॥ २७ ।

अहं वि ष्यामि प्र त्वा मुञ्चामीति[4] योक्त्रं विचृतति[5] । २८ । अपरस्मिन्भृत्याः[6] संरभन्ते । २९ । ये जयन्ति[7] ते बलीयांस[8] एव मन्यन्ते । ३० । बृहस्पतिनेति[9] सर्वसुरभिचूर्णान्यृचर्चा[10] काम्पीलपलाशेन मूर्ध्न्यावपति[11,12] । ३१ । उदायुषेति उद्यछध्वं भगस्ततक्षाभ्रातृघ्नीमित्येकैकयोत्थापयति[13] । ३२ । प्रति तिष्ठेति[14] प्रतिष्ठापयति[15] । ३३ । ॥ २ ॥ ॥ ७६ ॥

सुकिंशुक रुक्मप्रस्तरणमिति[16] यानमारोहयति । १ ।

---

[1] Bū Bı नौ the rest and the Paddhatıs as above — [2] Daç Kar °चाल्यमाणौ — [3] E सुपत्ना, ChBıKu सुपत्न्या Haas Ind Stud v p 384 would emend to सुपत्न्यार or सपत्न्या — [4] xıv 1 57 58 — [5] Daç Kar विसृजति, Ath Paddh विचृतत्युपाध्याय — [6] Bu अपरस्मिन्हि भृत्या Ch (sec man) अपरस्मिन्भृ°, Ch (prim man) the remaining MSS and Daç Kar as above — [7] E यजते — [8] Ch बलीयान्स, Ath Paddh यो योक्त्रं गृह्णाति ते बलीन (?) — [9] xıv 2 53 — [10] Ku Ch (prim man) चूर्णान्यन्वर्चा, E °चा Bı चूर्णान्यवर्षा — [11] Ch F मूर्ध्ना° — [12] Ath Paddh काम्पीलपत्त्रेण मूर्ध्नि चावपति प्रत्यृच वधू — [13] xıv 1 59 60 62 — [14] xıv 2 15 — [15] Ath Paddh (to this and the preceding sūtra) उदायुषेत्युद्यछध्वमित्येकया उत्थापयति । प्र तिष्ठेति प्रतिष्ठापयति । तु पुन भगस्ततक्ष इत्येकया उत्था° । प्र तिष्ठेति प्रतिष्ठा° । अपर चाभ्रातृघ्नीमित्येकयोत्था° । प्र तिष्ठेति प्रतिष्ठा° । चभ्यातानादि उत्तरतन्त्र । स्वस्तिवाचकाय आचार्याय गौर्दक्षिणा । इति विवाह समाप्त । अथ चतुर्थिकाकर्म उच्यते (Kauç 79 1fg) — [16] xıv 1 61, 2 30 —

एमं पन्थां ब्रह्मापरमित्यग्नतो[1] ब्रह्मा प्रपद्यते । २ । मा विदन्ननृक्षरा अध्वानमित्युक्तम्[2] । ३ । यदं पूर्वेति[3] तेनान्यस्यामूढायां[4] वाधूयस्य दशां चतुष्पथे दक्षिणैरभितिष्ठति[5] । ४ । स चेदुभयोः शुभकामो भवति सूर्यायै देवेभ्य[6] इत्येतामृच[7] जपति[8] । ५ । समृछत[9] स्वपथो[10] ऽनवयन्तः[11] सुसीमकामावुभे[12] विराजावुभे[13] सुप्रजसावित्यतिक्रमयतो[14] ऽन्तरा[15] ब्रह्माणम् । ६ । य ऋते चिदभिश्रिष इति[16] यानं समोक्ष्य विनिष्कारयति । ७ । सा मन्दसानेति[17] तीर्थे लोग[18] प्रविध्यति । ८ । इदं सु म इति[19] महावृक्षेषु जपति । ९ । सुमङ्गलीरिति[20] वध्वीक्षीः[21] प्रति जपति । १० । या ओषधय[22] इति मन्त्रोक्तेषु । ११ । ये पितर[23] इति श्मशानेषु । १२ । प्र बुध्यस्वेति[24] सुप्तां प्रबोधयेत्[25] । १३ । सं काशयामीति[26] गृहसंकाशे जपति । १४ । उद्व ऊर्मिरिति[27] यानं संप्रोक्ष्य विमोचयति । १५ । उत्तिष्ठेत[28] इति

[1] xiv 2 8 1 64 — [2] xiv 2 11, 1 34, so (without इति after the pratikas) Bu Ku; the rest °नृचराध्वानमित्युक्त It seems that इति is omitted because the second इति follows immediately upon it (a sort of haplographia) The phrase अध्वानमित्युक्त seems to refer to Kauç 50 1 fg — [3] xiv 2 74. — [4] P °मूढाया, Bu °मूढाभ्या — [5] Bū दक्षिणैरभितिष्ठति — [6] xiv 2 46 — [7] K °तानृच — [8] K जपे(कमृछत), Ku जपेत्समृ°. — [9] See the preceding note — [10] Ch (sec man) स्वपथे, E स्वपथो — [11] So (but without avagraha) all MSS , Haas Ind Stud v 391 reads the passage समृछत() स्वपथो नावयात , the last by conjecture — [12] So emended, MSS सुशीम° Cf Kauç 76 23 — [13] Ch E Ku विराजा° — [14] P Bh सुप्रजावि° — [15] K P Bh °क्रमयतीत्तरा, Bi °क्रमयतातरा — [16] xiv 2 47 — [17] xiv 2 6 — [18] Ku Ch E लोष्ट, P Bh लोक — [19] xiv 2 9 — [20] xiv 2 28 — [21] Ch (sec man) वध्वैवी, Ch (prim man) वध्वीषी — [22] xiv 2 7 — [23] xiv 2 73 — [24] xiv. 2 75 — [25] E प्रति° — [26] xiv 2 12 — [27] xiv 2 16 — [28] xiv 2 19 —

पत्नी शालां[1] संप्रोक्षति । १६ । स्योनमिति[2] दक्षिणतो वलीकानां शकृत्पिण्डे ऽश्मानं निदधाति । १७ । तस्योपरि मध्यमपलाशे[3] सर्पिषि चत्वारि दूर्वाग्राणि । १८ । तमा[4] तिष्ठेत्यास्थाप्य । १९ । सुमङ्गली प्रतरणीह[5] प्रियं मा हिंसिष्टं ब्रह्मापरमिति[6] प्रत्यृचं[7] प्रपादयति । २० । सुहृत्पूर्णकंसेन[8] प्रतिपादयति । २१ । अघोरचक्षुरित्यग्निं[9] चिः[10] परिणयति ।२२। यदा गार्हपत्यं सूर्यायै देवेभ्य[11] इति मन्त्रोक्तेभ्यो नमस्कुर्वतीमनुमन्त्रयते ।२३। ॥ ३ ॥ ॥ ७७ ॥

शर्म वर्मेति[12] रोहितचर्माहरन्तम् । १ । चर्म[13] चोपस्तृणीयनेत्युपस्तृणन्तम् । २ । यं बल्बजमिति[14] बल्बजं न्यस्यन्तम् । ३ । उप[15] स्तृणीहीत्युपस्तृणन्तम् । ४ । तदा[16] रोहत्वित्यारोहयति । ५ । तत्रोपविश्येत्युपवेशयति[17] । ६ । दक्षिणोत्तरमुपस्थं कुरुते । ७ । सुत्यैष्ठ[18] इति कल्याणनामानं ब्राह्मणायनमुपस्थ उपवेशयति । ८ । वि तिष्ठन्तामिति[19] प्रमदनं प्रमायोत्थापयति । ९ । तेन भूतेन तुभ्यमग्ने शुम्भनी[20] अग्निर्जनविन्मह्यं जायामिमामदात्सोमो वसुविन्मह्यं जायामिमामदात्पूषा ज्ञातिविन्मह्यं जाया-

---

[1] So E Bı, the rest शाल — [2] xiv. 1 47. — [3] K P Bb °पलाशेन — [4] xiv 1. 47c — [5] Cb प्रतरणीरिह — [6] xiv. 2 26, 1 21, 63, 64 — [7] So emended, all MSS except Bū read ब्रह्मापरमित्यृच, Bū °मित्यृञ्ञ — [8] Bı Bb °कांसेन — [9] xiv. 2 17. — [10] MSS त्रिष्प° — [11] xiv. 2 20, 46. — [12] xiv. 2 21. — [13] xiv. 2 22b. — [14] xiv. 2. 22 — [15] xiv. 2. 23. — [16] xiv 2. 22c. — [17] xiv 2 23c — [18] xiv 2. 24d. — [19] xiv. 2. 25. — [20] vi. 78 1, xiv 2 1, 45; K Bū have a colon here. —

मिमामदादिन्द्रः सहीयान्मह्यं जायामिमामदादग्नये जनविदे स्वाहा सोमाय वसुविदे स्वाहा पूष्णे ज्ञातिविदे स्वाहेन्द्राय सहीयसे स्वाहेत्यागच्छतः । १० । सविता प्रसवानामिति[1] मूर्ध्नोः[2] संपातानानयति ।११। उदपाच[3] उत्तरान्[4] । १२ । शुम्भन्याञ्जल्योर्निनयति[5] । १३ । तेन भूतेनेति[6] समशनम् । १४ । रसानाशयति[7] स्थालीपाकं च।१५। यवानामाज्यमिश्राणां पूर्णाञ्जलिं जुहोति । १६ । ॥ ४ ॥
॥ ७८ ॥

सप्त मर्यादा[8] इति तिसृणा प्रातरावपते[9] । १ । अक्ष्यौ[10] नाविति[11] समाञ्जाते[12] । २ । महीमू ष्विति[13] तल्पमालम्भयति । ३ । आ रोह[14] तल्पमित्यारोहयति । ४ । तत्रोपविश्येत्युपवेशयति[15,16] । ५ । देवा अग्र इति[17] संवेशयति । ६ ।

---

[1] v 24 1 — [2] So emended, MSS मूध्न्यों — [3] Haas Ind Stud v p 397 reads उदपाचत, MSS उदपाच — [4] Ch (see man) उत्तरा(कु॰), the rest उत्तरा(कु॰) — [5] Ch Bu (उत्तरा) कुम्भन्या॰, the rest ॰कुम्भन्या॰, Haas and Weber, Ind Stud v 397, note 2 unnecessarily emend to शुम्भनीत्यञ्जल्यो॰, शुम्भन्या means with the çumbhani verse (xiv 2 45) cf Kauç 79 20 as also प्र नो देव्या Kauç 140 5 and जीवाभिर्, Kauç 3 4. — [6] vi 78 1 — [7] So P Bh Ch Ku E Bi Bu ॰श्रयत K ॰श्रयत cf Ind Stud v 397 note 3 — [8] v 1 6 — [9] Daç Kar and Ath Paddh अथ चतुर्थीकर्म (Ath Paddh चतुर्थिकाकर्म) उच्यते (cf Kauç. 76 33 note) । तिसृणा रात्रीणा व्यतीताया (!) अभ्यातानात कृत्वा वर एकामाहुति जुहोति — [10] Ch (॰वपते) अची, the rest (॰वपते) ख्यौ — [11] vii 36 1 — [12] So all MSS , Haas, Ind Stud v p 393 note 3 emends to समञ्जाते Daç Kar वरवधू परस्पर कज्जलमभिमन्त्र्य अचिणी चक्ते (?) — [13] vii 6. 2 — [14] xiv 2 31 — [15] xiv 2 23c — [16] Ath. Paddh उपवेशयति तौ — [17] xiv 2 32 —

अभि त्वेत्यभिछादयति[1] । ७ । सं पितराविति[2] समावेशयति[3] । ८ । इहेमाविति[4] त्रिः संनुदति[5] । ९ । मदुघमणिमौक्षे ऽपनीयेयं[6] वीरुदमो ऽहमिति[7] संस्पृशतः[8] । १० । ब्रह्म[9] जज्ञानमित्यङ्गुष्ठेन व्यचस्करोति[10] । ११ । स्योनाद्योनेरित्युत्थापयति[11-12] । १२ । परिधापनीयाभ्यामहतेनाछादयति[13] । १३ । बृहस्पतिरिति[14] शम्येणाभिधार्य[15] व्रीहियवाभ्यामभिनिधाय दर्भपिञ्जूल्या सीमन्तं विचृतति[16] । १४ । शणशकलेन परिवेष्ट्य तिस्रो रात्रीः प्रति सुप्रास्ते[17] । १५ । अनुवाकाभ्यामन्वारब्धाभ्यामुपदधीत[18] । १६ ।

---

[1] vii 37 1, Daç Kar and Ath Paddh अभि त्वा मनुजातेन etc. वस्त्रेणाछादयति तौ — [2] xiv 2 37, Daç. Kar cites here the three verses 37, 38 and 39, Ath Paddh. स पितराविति चतसृभि (?) — [3] Daç Kar and Ath Paddh समुख करोति — [4] xiv 2. 64 — [5] Ath Paddh एकदा परस्पर कठग्रहण करोति । चीन्वेलाया तत्राह पैठीनसि । चोन्वेलाया । आवपेत्सुरभिगन्धान् चीरसर्पिष्यधोदक (?) । एतदेवमित्याङ्गरिच ('for °रौच') तु मधुना सह, Daç Kar has a metrical passage too corrupt to report, corresponding to the last part of this extract, this also seems to be ascribed to Paithinasi. — [6] Bu Bi पिनीये°, E °मौचेपनीये° — [7] i 34 1, xiv 2 71 — [8] Daç. Kar. and Ath Paddh त मदुघमणि पिष्ट्वा सुगन्धमध्ये (Ath Paddh घृतमध्ये) प्रक्षिप्य उद्वर्तयेत् इय वीरुदिति सूक्तेन । अमो ऽहमिति द्वाभ्या अचतमभिमन्त्र परस्पर कठग्रहण करोति — [9] iv 1.1 (v. 6 1) — [10] Daç. Kar and Ath Paddh अङ्गुष्ठेन नाभिदेशे (MSS. अङ्गुष्ठेनाभिदेशे) व्यचस्करोति वरः — [11] xiv 2 43 — [12] E °त्युपस्थापयति, Daç Kar. उत्थापयति वरवधू(?). — [13] Daç Kar and Ath. Paddh. या अकृन्तन्वष्टा वासो (xiv 1 45, 53) द्वाभ्या — [14] xiv. 1 55; Ath Paddh बृहस्पतिरिति द्वाभ्या (xiv 1 55, 56) — [15] Cb (prim man) शिम्येणा°, Bh श्म येणा° — [16] Daç. Kar कचुक (! for कचु°?) मूर्ध्नि दधाति । व्रीहियवौ शिर (!) दर्भपिञ्जलीमहित, Ath Paddh. कदक(!) मूर्ध्नि दधाति. — [17] E सुप्तोस्ते, P Bb सुप्तस्ते — [18] Ath Paddh. to this and the preceding sūtra, शणेन परिवेष्ट्य । सत्येनोत्त°

इहेदसाथेत्येतया[1] शुल्कमपाकृत्य[2,3] । १७ । द्वाभ्यां नि-
वर्तयतीह मम राध्यतामत्र तवेति[4] । १८ । यथा वा
मन्यन्ते । १९ । परा देहीति[5] वाधूयं ददतमनुमन्त्रयते[6]
। २० । देवैर्दत्तमिति[7] प्रतिगृह्णाति । २१ । अपास्मत्तम
इति[8] स्थाणावासजति[9] । २२ । यावतीः कृत्या इति[10]
व्रजेत्[11] । २३ । या मे प्रियतमेति[12] वृक्ष प्रतिच्छादयति[13]
। २४ । शुम्भन्याप्लुत्य[14] । २५ । ये अन्ता[15] इत्याच्छादयति[16]
। २६ । नवं वसान[17] इत्याव्रजति[18] । २७ । पूर्वापर[19] यत्र
नाधिगच्छेद्ब्रह्मापरमिति[20,21] कुर्यात्[22] । २८ । गौर्दक्षिणा

भितेति (xiv 1 1) सर्वेषु काण्डेषु आज्य जुहोति तत्रे आज्य वा समिधो वा पुरोडाश वा व्रीहियवतिलादि वा जुहोति विकल्प । सत्येनोत्तभितेति द्वा॰ अनुवा॰ (xiv 1 1 2 75) आज्यादयस्त्रयोदश हवींषि मध्ये एकमावपति । तिस्रो रात्रीर्मध्ये यदाप्रसक्ता भवन्ति तदा इद प्रायश्चित्त करोति —

[1] xiv 1 32, Daç Kar and Ath Paddh द्वाभ्यामृग्भ्या (xiv 1 32 33) — [2] E Bu Ku शुक्क॰ — [3] Bu Bi ॰मुपकृत्य, Daç Kar and Ath Paddh शुल्क द्विधा करोति — [4] Ath Paddh वरवध्वौ ददाति(!) — [5] xiv 1 25, Ath Paddh द्वाभ्या — [6] Ath Paddh and Daç Kar तृतीय वस्त्रमभिमन्त्र्य (cf Kāuç 76 1 4) वरो ददाति — [7] xiv 2 41, Daç Kar and Ath Paddh add verse 42 also — [8] xiv 2 48 — [9] Ath Paddh स्थाणौ (both MSS छाणौ!) परि वस्त्र प्रक्षिपति — [10] xiv 2 49 — [11] E Bi व्रजेत Daç Kar and Ath Paddh वस्त्र गृहीत्वा आव्रजति — [12] xiv 2 50 — [13] Bu ॰च्छादयते — [14] xiv 2 45 Bu Ct (prim man) शुभन्या॰, Ch (sec man) शुभनी इत्या॰, Ath Paddh शुम्भनीत्येकया त वस्त्रमुदकेन सप्रोक्षति cf Kauç 78 13 — [15] xiv 2 51 — [16] Ath Paddh and Daç Kar आचाम आचार्य — [17] xiv 2 44 — [18] Daç Kar आचार्य — [19] xiv 1 23, cf Kāuç 75 6 — [20] E P Bi Ch (sec man) नाभि॰ — [21] xiv 1 64 — [22] Ath Paddh पूर्वापर आचार्यो न जानाति । तदा ब्रह्मापरमित्यनया ऋचा करोति । अध्यातानादुत्तरतत्र । सर्वत्र हस्तहोमान् । मन्त्रविकल्प । यदि

प्रतीवाहः । २९ । जीवं रुदन्ति यदीमे केशिन[1] इति जुहोति । ३० । एष सौर्यो[2] विवाहः । ३१ । ब्रह्मापरमिति[3] ब्राह्म्यः[4] । ३२ । आवृतः प्राजापत्याः प्राजापत्याः[5] । ३३ । ॥ ५ ॥ ॥ ७९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे दशमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

पूर्वस्थण्डिले ऽग्नि करोति तदा उत्तरतश्च करोति । कामस्तदग्र इति कामसूक्त (xix 52) जपेत् । इति चतुर्थिकाकर्म समाप्त (!) Here follows in the Ath Paddh the ceremony called मदुघमणिप्रायश्चित्त, see Ath Pariç 33 9 (समुच्चयप्रायश्चित्तानि) cf Ind Stud v 404

[1] xiv 1 46, 2 59 — [2] Ch E सूर्यो — [3] xiv 1 64 — [4] Bu Ku ब्राह्म — [5] So emended with Haas Weber Ind Stud v 400 (cf also 402 and 410), MSS आवृता प्रजापत्य प्रजापत्य , E P Bi fail to repeat the word प्रजापत्य —

॥ ओं ॥

अथ पितृमेधं व्याख्यास्यामः । १ । दहननिधानदेशे[1,2] परिवृक्षाणि निधानकाल इति ब्राह्मणोक्तम्[3] । २ । दुर्बलीभवन्तं[4] शालातृणेषु दर्भानास्तीर्य स्योनास्मै[5] भवेत्यवरोहयति । ३ । मन्त्रोक्तावनुमन्त्रयते । ४ । यत्ते कृष्ण[6] इत्यवदीपयति । ५ । आहिताग्नौ[7] प्रेते संभारान्संभरति[8] । ६ । आज्यं च पृषदाज्यं चाजं[9] च गां च । ७ । वसनं पञ्चमम् । ८ । हिरण्यं षष्ठम्[10] । ९ । शरीरं नान्वालभते[11] । १० । अन्यं चेष्टन्तमनुमन्त्रयते । ११ । शान्त्युदकं करोत्यसकलं[12] चातनानां चान्वावपते[13,14] । १२ । शान्त्युदकोदकेन[15] के-

---

[1] E °निधानो°. — [2] Bū Ch (prim. man.) °देश. — [3] Ath. Paddh दहननिधानदेशे परिवृक्षाणि इति कौशिकसूत्रमाह । दहनस्थाने वृक्षवर्जिते देशे निधानकाल इति ब्राह्मणोक्त. — [4] Ath. Paddh दुर्बलीशब्देन मृतु. — [5] xviii 2 19 — [6] xviii. 3 55 — [7] Bı °पा; Bh °मि — [8] Antyeṣṭi. तत्र उपहारः । मुद्गो ऽपिः । दर्भाः । तिलाः । घृत । हिरण्यशकलाः ७ । चदनकाष्ठ । गोपीचंदन । तुलसी । पिष्ट । ताम्रपात्र २ । गोमय । खनित्र । अहतवस्त्र । सूच । इत्यादिदुग्ध । पलाशशाखा. — [9] K Bı वा°. — [10] K P Ch (prim. man) पृष्ठं; Bh पृष्ठ — [11] *So Bū only;* K P Bh शरीरस्नोन्वा°, Ch Ku शरीर नोन्वा°; E शरीरमन्वासते — [12] So Ch (sec man.); Ch (prim. man)°सकलो, E Ku°सकल, P Bh °सकले; Bū Bı °शंकल; K°शकले.— [13] K Ku वा°. — [14] K Bh °न्वापयते. — [15] Bū शान्त्युदकेन —

श्मश्रुरोमनखानि संहारयन्ति।१३। आप्लावयन्ति।१४। अनुलिम्पन्ति । १५ । स्रजो ऽभिहरन्ति[1] । १६ । एवंस्नातमलंकृतमहतेनावाग्दशेन[2] वसनेन प्रछादयन्त्येतत्ते देव एतस्त्वा वासः प्रथमं न्वागन्निति[3] । १७ । अपेममित्यमिषु[4] जुहोति । १८ । उखाः[5] कुर्वन्ति । १९ । ताः शकृदाभ्यन्तरं[6] लिम्पन्ति[7] शुष्केण वा पूरयन्ति[8] । २० । ताः पृथगग्निभिः संतापयन्त्या शकृदादीपनात्[9] । २१ । तेषां हरणानुपूर्वमाहवनीयं प्रथमं ततो दक्षिणाग्निं ततो गार्हपत्यम् । २२ । अथ विदेशे[10] प्रेतस्या रोहत जनित्रीं जातवेदस[11] इति पृथगरणीष्वग्नीन्समारोपयन्ति । २३ । तेषु यथोक्तं करोति । २४ । अपि वान्यवत्साया[12] वा संधिनीक्षीरेणैकशलाकेन[13][14] वा मन्थेनाग्निहोत्रं जुहोत्या[15] दहनात् । २५ । दर्शपूर्णमासयोः कृष्णकतण्डुलानां[16] तस्या आज्येन नान्तं न बहिः[17] । २६ । पलालानि बर्हिः ।२७। तिल्पिञ्ज्या[18] इध्माः । २८ । यहानाज्यभागौ पुरस्ताद्धो-

---

[1] E स्रेजोभिर्हहरन्ति, K Bū स्रजोभिर्हहरन्ति, P Bı Bh स्रजोभिर्हरति, Ch (prim man) स्रजोभिरहरति, Ch (sec man) as above — [2] K Bh Ch (prim man) °ग्दैशेन — [3] xviii. 4 31, 2 5 * — [4] xviii 2 27 — [5] K Bū E Bı Bh Ch (prim man) उपा° — [6] Ch Bh सकृदा°, P ता त्सकृदा° — [7] K P B Bh Ch (prim man) लिखति — [8] K पूरयति — [9] Ku Bu Ch P Bı Bh सकृदा° — [10] Ch (गार्हपत्य)मथवैदेशे, Bh (गार्हपत्य)मथ विदेशे, Bū वैदेशे — [11] xviii 4 1 — [12] Cf Kāuç 82 22 — [13] Ch (prim man) सन्निधीनि°, Ch (sec man) शरीनि° — [14] Bū °षीरिण वैक° — [15] Bū जुहूत्या — [16] K P E कृष्णतण्डु°, Bh कृष्टतण्डु° — [17] K बहिष्प° — [18] K P Bı Bh तिल्पाज्या, Ch (prim man) तिल्पाज्या, E तिल्पज्या, Bū Ch (sec man) as above, cf xii 2 54 —

मसंस्थितहोमानुहृत्य । २९ । प्राणापानावल्ग्ड्वी[1] निधनाभिर्जुहुयात् । ३० । अथोभयोरुत्तिष्ठेत्युत्थापयति[2] । ३१ । प्र च्यवस्वेति[3] चिः संहापयति[4] यावत्कृत्वश्चोत्थापयति[5] । ३२ । एवमेव कूदीं जघने[6] निबध्य । ३३ । इमौ युनज्मीति[7] गावौ युनक्ति पुरुषौ वा । ३४ । उत्तिष्ठ प्रेहि प्र च्यवस्वोदन्वतीत एते ऽयोपयोमेदं पूर्वमिति[8] हरिणीभिर्हेरियुरति[9, 10] द्रवेत्यष्टभिः[11] । ३५ । इदं त[12] इत्यपिमग्रतः । ३६ । प्रजानत्यघ्न्ये[13] इति जघन्यं गामेधमयिं[14] परिणीय ।३७। स्योनास्मै[15] भवेत्युत्तरतो ऽग्नेः शरीरं निदधाति।३८। अध्ययेव इरिं निर्वपन्ति । ३९ । तस्यां यथादेवतं[16] पुरस्ताद्धोमसंस्थितहोमानुहृत्य । ४० । प्राणापानावल्ग्ड्वी[17] निधनाभिर्जुहुयात्।४१।अथोभयोरपेत ददामीति[18]

[1] Thus with doubtful emendation, E °वल्‍ध्वा°, the remaining MSS प्राणापानावनद्‍ध्योर्नि° Cf sū 41 — [2] xviii 3 8 — [3] xviii 3 9 — [4] Bū inserts here the word यापयति — [5] K Bū Bı Bh यावत्कृत्यशो° — [6] K वने — [7] xviii 2 56, the Antyeṣṭi employs this verse differently इमौ युनज्मि etc वस्त्र कटे बध्नाति । प्रम तत' । प्रघासन । अहतवस्त्रपरिधापन, cf sū. 83 Similarly Ath Paddh इमौ युनज्मीत्येकया कटे बध्वा प्रव। ततो दहनस्थाने गत्वा भूमौ सस्कार उच्यते — [8] xviii 3 8, 9, 2 48; 1 61, 2 53, 4 44, K here inserts the syllables नान्वस्थामूढाया वाधूयस्व (contamination from Kāuç 77 4) — [9] Ch °हेरियुरित्य(तिद्र वे°) — [10] xviii 2 11-18 — [11] In the Antyeṣṭi the verses of this sūtra are employed as follows उत्तिष्ठ . इद पूर्वं etc. । अनेन मन्त्रेण कलशमुत्थाप्य । अति द्रवेत्यष्टभिर्न अश्वीन्यभिमंत्र्य (here follow the eight verses in full) । एताभिर्चग्भि । हरणोभी(!) Cf Kāuç 82 31, 83 20, 84 13 — [12] xviii 3 7 — [13] xviii 3 4, Ch Ku E °घ्न — [14] Ch गोमेधम°, P गर्भिनम°; cf Kāuç 81 20 — [15] xviii. 2. 19 — [16] K Bı Bh °दैवत — [17] Thus emended, MSS प्राणापानावनद्‍ध्योर्नि° Cf sū 30 — [18] xviii. 1 65, 2 37 —

शान्युदकं कृत्वा संप्रोक्षणीभ्यां काम्पीलशाखया[1] दहनं संप्रोक्ष्य[2]। ४२। उदीरतामित्युद्धृत्याभ्युक्ष्य[3] लक्षणं कृत्वा पुनरभ्युक्ष्य प्राग्दक्षिणमेधश्चिन्वन्ति[4,5]। ४३। इयं नारीति[6] पत्नीमुपसंवेशयति[7]। ४४। उदीर्ष्वेत्युत्थापयति[8]। ४५। यद्धिरण्यं बिभर्ति तद्दक्षिणे पाणावादायाज्येनाभिघार्य ज्येष्ठेन[9] पुत्रेणादापयतीद हिरण्यमिति[10]। ४६। स्वर्गं यत इति[11] दक्षिण हस्तं निर्मार्जयति। ४७। दण्डं हस्तादिति[12] मन्त्रोक्तं ब्राह्मणस्यादापयति। ४८। धनुर्हस्तादिति[13] क्षत्रियस्य। ४९। अष्ट्रामिति[14] वैश्यस्य। ५०। इदं पितृभ्य इति[15] दर्भानेधान्स्तृणाति। ५१। तत्रैनमुत्तानमादधीतेजानश्चित्तमारुक्षदग्निमिति[16,17]। ५२। प्राच्यां त्वा दिशीति[18] प्रतिदिशम्। ५३। नेत्युपरिवश्रवः। ५४।

---

[1] Ch and Ath Paddh °शाखाया — [2] K Ch E °प्रोष, Antyesṭi and Ath Paddh दहनस्थान मार्जयति — [3] xviii 1 44 — [4] E P Bh °दक्षिणसधश्चि° — [5] E Ch (sec man) चिन्वती(न्ति), Ath Paddh and Antyesti पूर्वदक्षिणाभिमुखकाष्ठानि विचिन्वन्ति — [6] xviii 3 1 — [7] Antyesti and Ath Paddh पत्नी प्रेतेन सह संवेशयति। मरणार्थं (?)। तत पुरावोक्तेन विधिना करोति — [8] xviii 3 2, Antyesṭi and Ath Paddh अथ यद्युत्तिष्ठति तदा उदीर्ष्वेति etc. — [9] Ch ज्येष्ठेण — [10] xviii 4 56, Antyesti and Ath Paddh add ये च जीवा इति (xviii 4 57) सर्पिषा संस्पृशति — [11] xviii. 4 56[c] — [12] xviii 2 59 — [13] xviii 2 60 — [14] This pratika seems to be a modification of one of the two verses immediately preceding — [15] xviii 1 46 (4 51) — [16] xviii 4 14[a] — [17] Antyesti and Ath Paddh चित्तोपरि उत्तान शवमादधाति। अहतवस्त्रपरिधापन प्रेत। एतत्ते देव सविता etc। एतत्त्वा वास etc.। द्वाभ्या (xviii 4 31, 2 57, cf sū. 17) प्रेतस्याहतवस्त्र परिधापयति — [18] xviii 3 30 —

अनुमन्त्रयते। ५५। अथास्य सप्तसु प्राणेषु सप्त हिरण्यश-कलान्यवास्यत्यमृतमस्यमृतत्वायामृतमस्मिन्धेहीति[1]।५६। ॥ १ ॥ ॥ ८० ॥

अथाहिताग्नेर्दर्भेषु कृष्णाजिनमन्तर्लोमास्तीर्य[2] । १ । तत्रैनमुत्तानमाधाय[3] । २ । अथास्य यज्ञपात्राणि पृषदा-ज्येन पूरयित्वानुरूप[4] निदधति[5] । ३ । दक्षिणे[6] हस्ते जुहूम् । ४ । सव्य उपभृतम्[7] । ५ । कण्ठे ध्रुवां मुखे ऽग्निहोत्रह-वणीं नासिकयोः[8] स्रुवम् । ६ । तान्यनुमन्त्रयते जुहूर्दा-धार द्या ध्रुव आ रोहेति[9] ।७। ललाटे प्राशित्रहरणम्।८। इममग्ने चमसमिति[10] शिरसीडाचमसम् । ९ । देवा यज्ञ-मित्युरसि[11] पुरोडाशम् । १० । दक्षिणे[12] पार्श्वे स्फ्य सव्य उपवेषम् । ११ । उदरे पात्रीम् । १२ । अष्ठीवतोरुलूख-लमुसलम् । १३ । श्रोण्योः[13] शकटम् । १४ । अन्तरेणोरू अन्यानि यज्ञपात्राणि । १५ । पादयोः शूर्पम् । १६ । अपो[14] मृन्मयान्युपहरन्ति[15] । १७ । अयस्मयानि निदध-

---

[1] Kom is the syllables •मृतत्वाया• Antyeṣṭi and Ath Paddh आ दधाति मुखादिसप्तस्रोतःसु — [2] K P Bh •न्तर्धानमास्तीर्य Ch (prim man) •न्तर्लोमानास्तोर्य Ku E P Bu Ch (sec. man) as above — [3] Bu •धाप्य — [4] So emended, K P Bh पूरयित्वा धूप, Bu रूप, Bi रूप E तूप, Ku Ch (sec man) •नूप Ch (prim man) रूप — [5] Ch E Bi •दधाति — [6] K P Bh दक्षिण• — [7] So E and Ch (prim man) cf Açv Gṛ iv 3 3 the rest, including Ch (sec man) उपभृत् — [8] Ch Ku E नासिकयो — [9] xviii 4 5 6 — [10] xviii 3. 53 — [11] xviii 4 2 — [12] Bü दक्षिण• — [13] Ch Ku E श्रोण्या — [14] Ch (sec. man.) आपो; Ch (prim et tert. man) as above — [15] Ch E मृन्मया•. —

ति[1]। १८। अमा पुत्रा च हषत्[2]। १९। अथोभयोरपश्यं युवतिं प्रजानत्यघ्ने[3] इति[4] जघन्या[5] गां प्रसव्यं परिणीयमानामनुमन्त्रयते[6]। २०। ता नैर्ऋतेन जघनताघ्नन्त्[7] उपवेशयन्ति[8]। २१। तस्याः पृष्ठतो वृक्षावुद्धाये[9] पाण्योरस्यादधत्यति[10] द्रव श्वानाविति[11]। २२। दक्षिणे दक्षिणं सव्ये सव्यम्। २३। हृदये हृदयम्। २४। अग्नेर्वर्मेति[12] वपया समच्छिद्रया मुखं प्रच्छादयन्ति[13]। २५। यथागात्र गात्राणि। २६। दक्षिणैर्दक्षिणानि सव्यैः सव्यानि। २७। अनुबद्धशिरःपादेन[14] गोशालां चर्मणावच्छाद्य[15]। २८। अजो भाग उस्रा वहन्त्विति[16] दक्षिणतो ऽजं बध्नाति। २९। अस्माद्वै[17] त्वमजायथा अयं त्वदधि[18] जायतामसौ[19] स्वाहेत्युरसि[20, 21] गृह्ये[22] जुहोति। ३०। तथामिषु[23] जुहोत्यग्नये स्वाहा कामाय स्वाहा लोकाय स्वाहेति[24]। ३१।

---

[1] Ch निदधाति Bı °दध्वति — [2] So Bu only, the rest धृषत् The text of this sutra is doubtful, cf दृषत्पुत्र and Açv Gr iv 3 18 — [3] Ch KuE °घ्न — [4] xviii 3 3 4 — [5] K Bū जघन्य, cf Kauç. 80.37 — [6] K P °णीयमानम°, cf Kauç 80 37 — [7] So (with double sandhi) all MSS, except Bu which resolves to जघनत आघ्नत, see the introduction — [8] So Bu, the rest °यति — [9] P Bı वृषावु° — [10] So Bū, the rest °दधात्यति — [11] xviii 2 11 — [12] xviii 2 58. — [13] E Ch (prim man) °यति — [14] K Bu E P Bı °शिरसादेन, cf Kāuç 24 10, 64. 22 — [15] K E P Bı Bh Ch (prim man) °वत्साद्य — [16] xviii 2 8, 22, the second pratika is wanting in K and P Bı Bh have instead of it एतत्त्वा वास (xviii 2 57) — [17] K (बध्नाति)यस्माद्वै, Bū (बध्नाति)स्माद्वै, P (बध्नात्य)स्माद्वै — [18] So Ku and Açv Gr iv 3 27, K अयत्नदधि, Bu अयत्तदधि, the rest अय तदधि. — [19] K P Bh जायथा इत्यसौ. — [20] Cf Tait. Ār vi 2 1, 4. 2, Açv Gr iv 3. 27 — [21] P Bh °त्युत्तरसि — [22] So Bü Ku Ch E, K P Bı Bh गृहे, is the passage to be emended to उरसिगृह्य (gerund)? Cf Kauç. 76. 10. — [23] K Bh Bı यथा° — [24] Cf Açv Gr iv 3 26. —

दक्षिणाग्नावित्येके।३२। मैनमग्ने वि दहः[1] शं तप आ रभस्व प्रजानन्त इति[2] कनिष्ठ आदीपयति[3]। ३३। आदीप्ते सुवेण याम्यान्होमाञ्जुहोति[4,5] परेयिवांस प्रवतो महीरिति[6]। ३४। यमो नो गातुं प्रथमो विवेदेति[7] द्वे प्रथमे[8]। ३५। अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा इति[9] संहिताः सप्त। ३६। यो ममार प्रथमो मर्त्यानां ये नः पितुः पितरो ये पितामहा इत्येकादश[10]। ३७। अथ सारस्वताः।३८। सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीं पितरो हवन्ते सरस्वति या सरथं ययाथ सरस्वति व्रतेषु त इद् ते हव्यं घृतवत्सरस्वतीन्द्रो[11] मा मरुत्वानिति[12]। ३९। दक्षिणतोऽन्यस्मिन्ननुष्ठाता जुहोति। ४०। सर्वैरुपतिष्ठन्ति चीणि प्रभृतिभिर्वा[13]। ४१। अपि वानुष्ठानीभिः। ४२। एता अनु-

---

[1] The words वि दह are wanting in K, Ch Ku E P B1 Bh दह — [2] xviii 2 4 36 3 71 (et al), ii 34 5 — [3] Antyeṣṭi तत अग्निस्थापन। क्रव्यादमग्नि etc (xii 2 8 10 cf Kāuç 71 12)। मैनमग्ने etc. (xviii 2 4 7)। शं तप etc। आ रभस्व जातवेद etc। प्रजानन्तइत्ये etc. (xviii 3 4), एतैर्मन्त्रैः पुत्रः। गोत्रिणो वा। अन्यो ब्राह्मणो वा। अग्निं दीपयति। अस्मात्त्वमभिजातोऽसि त्वदयं जायतां पुनः (cf sū 30) अमुकसगोत्र। अमुकप्रेत। स्वर्गाय लोकाय स्वाहा (cf sū 31)। स्त्री चेत्। गोत्रा। प्रेता (i e अमुकसगोत्रा, etc.)। इति दहनविधिः समाप्तः Ath Paddh deals with this sūtra essentially as the Kāuçika, but like the Antyeṣṭi employs मैनमग्न इति चतसृभिः (xviii 2 4-7) and प्रजानन्त्येका (xviii 3 4) — [4] Ch Ku E याम्यान्हो° — [5] K होमान्, Bu Bh Ku Ch (prim man) होमा — [6] xviii 1 49 — [7] xviii. 1 50, the word द्वे is wanting in B — [8] This word is wanting in K Bh — [9] xviii. 1 58. — [10] xviii 3 13, 2 49 — [11] K घृतवस्तुहोतीन्द्रो — [12] xviii. 1 41, 42, 43, vii 68 1, 2, xviii 3 25 — [13] K Bh वा (अपि), the rest वा(पि) —

शान्यः । ४३ । नैनमग्ने वि दह इतिप्रभृत्यव सृजेति वर्जयित्वा सहस्रनीथा इत्यातः[1] । ४४ । आ रोहत जनित्रीं जातवेदस इति पञ्चदशभिराहिताग्निम्[2] । ४५ । मित्रावरुणा परि मामधातामिति[3] पाणी प्रक्षालयते । ४६ । वर्चसा[4] मामित्याचामति । ४७ । विवस्वान्[5] इत्युत्तरतो ऽन्यस्मिन्ननुष्ठाता जुहोति । ४८ । ॥ २ ॥ ॥ ८१ ॥

यवीयःप्रथमानि कर्माणि प्राङ्मुखाना यज्ञोपवीतिनां दक्षिणावृताम् । १ । अथैषां सप्तसप्त शर्कराः पाणिष्वावपते[6] । २ । तासामेकैकां सव्येनावाचीनहस्तेनावकिरन्तो ऽनवेक्षमाणा[7] व्रजन्ति[8] । ३ । अपाघेनानुमन्त्रयते[9] । ४ । सर्वे ऽयतो[10] ब्रह्मणो[11] व्रजन्ति । ५ । मा प्र गामेति[12] जपन्त[13] उदकान्ते व्यपाद्ये[14] जपन्ति[15] । ६ । पश्चादवसिञ्चति । ७ । उदुत्तममिति[16] ज्येष्ठः । ८ । पयस्वतीरिति[17] ब्रह्मोक्ताः[18] पिञ्जूलीरावपति[19] । ९ । शान्त्युदकेना-

[1] xviii 2 4–18, omitting verse 10, cf Kāuç. 85 26, 86 17 87 30, E reads इत्यत — [2] xviii 4 1–15 — [3] xviii 3 12 — [4] xviii 3 10 (11) — [5] xviii. 3. 61 — [6] Bū °वपति — [7] K °क्षेत्स्यमाणा, Bū °देषमाणा — [8] Ch E Bu Ku प्रवपेत्य(पायेना°) — [9] K घपापाधेना°, Bi घपापाद्योना°, cf D (schol) to Kāuç 42 22, अप न ग्रोशुचदघमित्यपाघप्रतीक (iv. 33 1). Perhaps अपाद्य is to be read both here and at 42 22 the MSS confuse घ and द्य hopelessly — [10] Ku Ch E यतो — [11] Ku Ch E Bū ब्रह्मणो, the rest ब्राह्मणा, cf Kauç. 26 4, 75 13 — [12] xiii. 1 59 — [13] K P जपन्त्यु° — [14] So K Bh and Ch (sec man), Ku Ch (prim man) व्यदापाद्ये, E व्याद्यापाद्ये, P व्यापाद्ये, Bū घापाघे, cf sū. 19 Is the word to be emended to अपाघे (or अपाद्ये sc. सूक्ते) the two hymns iv 33–34? cf अपाघेन (अपाद्येन?), sū. 4 — [15] Ku Ch E Bū जपति — [16] xviii 4. 69 — [17] xviii 3 56 (et al). — [18] E ब्राह्मणोक्ता, Bū ब्रह्मोक्त — [19] Ch Ku पिञ्जूलोभि°, E पिञ्जुलिभि° —

चम्याभ्युक्ष्याश्वावतीमिति[1] नदीं तारयते[2]। १०। नक्षत्रं दृष्ट्वोपतिष्ठते नक्षत्राणां मा संकाशश्च प्रतीकाशश्चावतामिति[3]। ११। शाम्याकीः[4] समिध आधायाग्रतो[5] ब्रह्मा जपति। १२।

यस्य त्वया गतमनुप्रयन्ति[6] देवा मनुष्याः पशवश्च सर्वे[7]।
तं नो[8] देवं मनो अधि ब्रवीतु[9] सुनीतिर्नो[10] नयतु[11]
द्विषते[12] मा रधामेति[13]

शान्युदकेनाचम्याभ्युक्ष्य[14]। १३। निस्सालामिति[15] शालानिवेशनं संप्रोक्ष्य। १४। ऊर्जं बिभ्रदिति[16] प्रपादयति[17]। १५। नदीमालम्भयति[18] ग्राममभिमश्मानं च। १६। यवो ऽसि यवयास्मद्द्वेषो[19] यवयारातिमिति[20][21] यवान्।१७। खल्वकास्येति[22] खल्वान्खलकुलांश्च[23]। १८। व्यपाद्याभ्यां[24] शाम्याकीराधापयति। १९। तासां धूमं भक्षयन्ति[25]। २०।

---

[1] xviii 2 31 — [2] P Bh तारयति; cf Kauç 86 27. — [3] Cf Vait. Sū 11 13 — [4] K Ch (prim man) °काः, Bh Ch (sec. man) °का. — [5] Bū E आदाया° — [6] Ch °यन्ते — [7] The colon in B1 only — [8] So emended, MSS तन्नो — [9] So Bū; E ब्रवीति, K P Bh B1 Ch ब्रवीतु° — [10] So emended; K Bū E Ch गुनीतिनो, P Bh सुनोतुनो; B1 सुनानुतिनो, Ku सुनोनो — [11] So Ch, Bū E न एतु, K P Bh B1 न एति, cf Kauç 74 19; 135 9 — [12] K द्विषतो — [13] Not found in any known Saṁhitā — [14] Ch E °भ्युच — [15] ii 14 1 — [16] vii 60 1 — [17] K पादयति, B1 प्रतिपा° — [18] Bū नांदीमा° — [19] K Bū B1 E Ku °स्मद्वेषो; P °स्मद्विषो — [20] K यवया अरातीरिति, cf the versions of the verse cited in the next note — [21] Cf VS. v 26; Gobhila's Çrāddhakalpa ii 9, Yājñav i 230 — [22] Bū खल्वकस्येति; is it to be emended to खल्वकासीति? Cf the mantra in the preceding sūtra — [23] K °कुलश्च — [24] So K P Bh B1; Ch E Bū व्यथापाद्याभ्या, Ku व्यदापादाभ्या For द read perhaps घ, cf sūtras 4 and 6 — [25] K भचयति. —

यद्यत्क्रव्याज्जृह्येद्यदि[1] क्रव्यादा[2] नान्ते[3] ऽपरेद्युः[4] ।
दिवो[5] नभः शुक्रं पयो[6] दुहाना इषमूर्जं पिन्वमानाः ॥
अपां योनिमपाध्वं स्वधा यास्वकृषे जीवंतास्ते[7] सन्तु मधुश्चुत[8,9] इत्यमौ स्थालीपाकं निपृणाति । २१ । आदहने चापि[10] वान्यवत्सां[11] दोहयित्वा तस्याः पृष्ठे जुहोति वैश्वानरे हविरिदं जुहोमीति[12] । २२ । तस्याः पयसि । २३ । स्थालीपाक इत्येके । २४ । ये अग्नय इति[13] पालाश्या दर्व्या मन्थमुपमथ्य काम्पीलीभ्यामुपमन्थनीभ्यां तृतीयस्याम-स्थीन्यभिजुहोति । २५ । उप द्यां[14] शं ते नीहार इति[15] मन्त्रोक्तान्यवदाय[16] । २६ । क्षीरोत्सिक्तेन[17] ब्राह्मणस्याव-

---

[1] So K P Bh Bı, Ku °दुह्येदादि, E °नृहेदादि, Bū °नृह्ये यदि Ch °नृह्योदादि — [2] Bu Ku Ch E क्रव्या — [3] MSS नाते (for नाङ्क्ते?) — [4] MSS without avagraha The entire line seems hopelessly corrupt — [5] Bu दिवो — [6] Wanting in Ch Ku E P Bh — [7] So Ch (prim man), Bu जीवन्ता°, Ku जीघवतास्ते K E P Bı Bh Ch (sec. man) जीवता° — [8] K °श्च्युत Bū °स्रुत — [9] The passage from स्वधा occurs in xvııı 2 20° but note the सकलपाठ — [10] E Bu वापि, Bı चोपि — [11] Bū °वशां, E °वस्रां P Bh °वत्सां गां, cf Kāuç. 80 25 — [12] xvııı 4 35 — [13] ııı 21 1 — [14] Ch adds उप वेतस (the words following the pratıka) — [15] xvııı 3. 5 60 — [16] Antyestı and Ath Paddh to this and the following sūtra, अथ तृतीये ऽहनि चतुर्थे वा अस्थिसचयन कुर्यात् । उप द्यामिति द्वाभ्यां च (xvııı 3 5 6) हिरण्यपाणिमिति तिसृभि (ııı 21 8 10, cf Kāuç 71 8)। श ते नीहार इत्येकया मन्त्रोक्तानामोषधीना उदक क्षीर चैकत्र कृत्वा ब्राह्मणस्यास्थीनि सिचति। मधूत्सिक्तेन चक्रियस्योदकेन वैश्यस्य। मन्त्रोक्ता ओषधीरुच्यते (!)। शमीशाखा। दुग्ध। शतपत्र। पलाशपत्र। वेतसश्च। कर्णश्च। नदीफेन च (Ath Paddh सीस च, cf Kauç. 8 16)। अवका च। अगुरु। हिरुका च। बृहद्दूर्वा च आकाशफेन च। मण्डूकपर्णी च। मुक्तिका च (Ath Paddh सूक्तिका च)। एता मन्त्रोक्ता ओषधय — [17] Ch Bı क्षीरोत्सि° —

सिञ्चति[1] मधूत्सिक्तेन क्षचियस्योदकेन वैश्यस्य । २७ । अव सृजेत्यनुमन्त्रयते[2] । २८ । मा ते मनो यत्ते अङ्गमिति[3] संचिनोति[4] पत्त्रः[5] । २९ । प्रथमं शीर्षकपालानि । ३० । पश्चात्कलशे समोप्य सर्वसुरभिचूर्णैरवकीर्योत्थापनीभिरुत्थाप्य हरिणीभिर्हरेयुः[6] । ३१ । मा त्वा वृक्ष इति[7] वृक्षमूले निदधाति[8] । ३२ । स्योनास्मै भवेति[9] भूमौ चिराचमरसाशिनः कर्माणि कुर्वते[10][11] । ३३ । दशरात्र इत्येके । ३४ । यथाकुलधर्मं वा[12] । ३५ । ऊर्ध्वं तृतीयस्या[13] वैवस्वतं स्थालीपाकं श्रपयित्वा विवस्वान्न इति[14] जुहोति । ३६ । युक्ताभ्या[15] तृतीयाम् । ३७ । आनुमतीं चतुर्थीम् । ३८ । शेषं शान्त्युदकेनोपसिच्याभिमन्त्र्य प्रा-

---

[1] Ch E Bū and Ath Paddh ब्राह्मणस्य सिञ्चति — [2] xviii 2 10, K Ch Ku P Bh read अवसिञ्चत्यनु°, Antyesti तत अस्थीन्यभिमन्त्रयेत् । अव सृज etc — [3] xviii 2 24 26 (et al) — [4] Antyesti अस्थीन्य भिमन्त्र्य कलशे निदधाति । पलाशपत्रेण — [5] K P Bh Ch (prim man) पत्स, Ch (sec man) पत्श, Bu पत्त°, E पत्सु, Antyesti पत्त पादत — [6] Antyesti पश्चात्सर्वचूर्णानि कलशे निदधाति कलशमुत्थाप्य । उत्तिष्ठ etc (xviii 3 8) । प्र च्यवस्व etc (xviii 3 9) । उद न्वती etc (xviii 2 48) । इत एत etc (xviii 1 61) । अपीपोमा etc (xviii 2 53) । इद पूर्व etc (xviii 4 44) । अनेन मन्त्रेण कलशमुत्थाप्य । अति द्रव etc (xviii 2 11—18) । एताभिर्ऋग्भि । हरणीभी (!) । अभि मन्त्र्य Cf Kauç 80 35, 83 20, 84 13 The gaṇamālā (Ath Pariç 34 25) also contains an उत्थापनगण which exhibits however a very different set of pratikas, see Kāuç 41 8 — [7] xviii 2 25 — [8] Antyesti कलश मूले निखनयति — [9] xviii 2 19 — [10] E Ku Ch (sec man) कुर्वन्ति, Ch (prim et tert man) and the rest, as above — [11] Antyesti स्योना etc. । इति मन्त्रेण मृन्मयकुम्भ खातमध्ये नि क्षिप्य । तस्योपरि मृत्तिका पूरयेत् । तस्योपरि पिण्डदान कर्तव्य — [12] Ch E धो(र्ध्व) — [13] So Ku Bu, K E P Bi Bh तृतीयस्या(द्विवस्व°) Ch तृतीयाया(द्विवस्व°) — [14] xviii 3. 61 — [15] xviii 3 61, 62 —

शयति । ३९ । आ प्र च्यवेथामिति[1] गावावुपयछति[2] । ४० । एयमगन्निति[3] दशगवावराध्यां दक्षिणा । ४१ । द्वादशरात्रं कर्ता यमव्रतं चरेत् । ४२ । एकचैलस्त्रिचैलो वा । ४३ । हविष्यभक्षः । ४४ । सायंप्रातरुपस्पृशेत् । ४५ । ब्रह्मचारी व्रत्यधः शयीत[4] । ४६ । स्वस्त्ययनानि प्रयुञ्जीत[5] । ४७ । ॥ ३ ॥ ॥ ८२ ॥

पितृन्त्रिधास्यन्संभारान्संभरति[6] । १ । एकादश चक्रस्वक्रकृतान्कारयति[7] [8] । २ । शतातृणसहस्रातृणी[9] [10] च पाशीमूषं[11] [12] सिकताः शङ्ख[13] शाल्कं सर्वसुरभिशमीचूर्णकृतं शान्तवृक्षस्य नावं त्रिपादकम् । ३ । द्वे निःशीयमाने नीललोहिते[14] सूत्रे सप्यरज्जुं शान्तवृक्षस्य चतुरः शङ्कूंश्चतुरः परिधीन्वारणं शामीलमौदुम्बरं पालाश वृक्षस्य[15] शान्तौषधीः[16] । ४ । माघे[17] निदध्यान्माघं[18] भूदिति । ५ ।

[1] xvIII 4 49 — [2] So Ku Bū, E गावा वप°, K P Bh Bı Ch (sec. man) गावौगुपयक्रन्य(ायमगन्निति), Ch (prim man) गावाडुपय° — [3] xvII 4 50 — [4] Bı शयान — [5] Cf Kāuç. 25 36 and note — [6] Ch E Bu °धास्य — [7] P Bh here insert the words स भवति(कादृश) — [8] So emended hesitatingly, K चक्रन्चकृकता°कारयति with the syllable कृ cancelled, Bū चक्रनचक्रकृता° Ch चक्रन्चक्रकृता° E चक्रनचक्रकृता°, P Bh चक्रन्वचक्रकृता°, Ku चक्रनचक्रकृतान्, Bı चक्रनचक्रकृतान् Cf Yājnav III 146 — [9] So emended K Ch Ku E P Bh Bı शतातृण°, Bū शतातृण° — [10] So emended K P Bh Bı सहस्रतृणी Ch °सहस्रतृणी, Ku Bū सहस्रा°, E °सहस्राश्चतृणी — [11] K B पाशा° P Bh पाशी°, E पाणी°, cf Kāuç. 25 19 — [12] K P Bh °मूष Ku Ch (sec man) °मूषक — [13] K Bh शङ्ख — [14] K °लोहित° — [15] Bu द्वयास Bı वृचद्वाया — [16] So emended, Ch Ku शान्त्यौषधी perhaps for शान्त्या चोषधी (with double sandhi), cf the introduction, the rest शान्त्यो° Cf Kauç. 8 15 16. — [17] K Ch (prim man) मायो, Bh Ch (sec. man) मायो — [18] K Bh Ch (sec. man) °मार्घं —

शरदि निदध्याच्छाम्यत्वघमिति । ६ । निदाघे निदध्या-च्चिदह्यतामघमिति । ७ । अमावास्यायां निदध्यादमा हि पितरो भवन्ति[1] । ८ । अथावसानम् । ९ । तद्यत्सम समूलमविदग्ध[2] प्रतिष्ठितं प्रागुदक्प्रवणम् । १० । यचा-कण्टका वृक्षाश्चौषधयश्च । ११ । उक्तं[3] स्वर्गकामश्च[4] । १२ । श्वो ऽमावास्येति गां[5] कारयते[6] । १३ । तस्याः सव्यं चा-पघनं[7] प्रपाकं च निधाय[8] । १४ । भिक्षां[9] कारयति[10] । १५ । ग्रामे ग्रामसारस्वतान्होमान्हुत्वा[11] । १६ । संप्रोक्ष-णीभ्यां काम्पीलशाखया निवेशनमनुचर्य । १७ । प्रागद-क्षिणां[12] शाखां प्रविध्य सीरेण कर्षयित्वा शाखाभिः परि-वार्य[13] । १८ । पुनर्देहीति[14] वृक्षमूलादादत्ते । १९ । यत्ते कृष्ण इति[15] भूमेर्वसने समोप्य[16] सर्वसुरभिचूर्णैरवकीर्योत्थाप-नीभिरुत्थाप्य हरिणीभिर्हरेयुः[17] । २० । अविदन्तो देशा-त्पांसून्[18] । २१ । अपि वोदकान्ते वसनमास्तीर्यासाविति ह्वयेत्[19] । २२ । तत्र यो जन्तुर्निपतेत्तमुत्थापनीभिरुत्थाप्य[20]

---

[1] Ch भवति — [2] Bı सप्रमल° — [3] P Bh (°षधय)श्चोक्तं — [4] Bū Ku Ch स्वर्गकामस्य — [5] K̃ P Bh लिगा — [6] K कारयति — [7] Ch चापदान, E वापचन — [8] So Bū E, Ku निधानाय, the remaining MSS निधनाय The latter reading may be a corruption due to the subject matter निधान death' — [9] So Bū, K P Bh भिक्षा न, Ku भिक्षा न, the rest भिक्षान्का° — [10] P Bh यति — [11] Ch here inserts कृत्वा — [12] P Bh °णा — [13] Ch परिवर्यं, wanting in Bı — [14] xvııı 3 70 — [15] xvııı 3 55 — [16] K समाप्य — [17] For the उत्थापनी and हरिणी verses see sū. 23 and Kauç. 80. 35, 82 31, 84. 13 — [18] K P Bh विदन्तो देशाभ्यासून् — [19] E Bı ऊयेत् — [20] Ch योर्जतु निप°, K E P Ku Bı Bh योजन्तु निप°, on y Bu as above. —

हरिणीभिर्हरेयुः[1]।२३।अपि वा त्रीणि षष्टिशतानि पलाशत्सरूणाम्[2] । २४ । ग्रामे दक्षिणोदग्द्वारं विमितं[3] दर्भैरास्तारयति । २५ । उत्तरं जीवसंचरो दक्षिणं पितृसचरः । २६ । अनस्तमित आ[4] यातेत्यायापयति । २७ । आच्या[5] जान्वित्युपवेशयति । २८ । सं विशन्त्विति[6] संवेशयति[7] । २९ । एतद्वः पितरः पात्रमिति[8] त्रीण्युदकंसान्निनयति। ३० । त्रीन्स्नातानुलिप्तान्ब्राह्मणान्मधुमन्थं पाययति। ३१। ब्रह्मणे मधुपर्कमाहारयति[9] । ३२ । गां वेदयन्ते[10] । ३३ । कुरुतेत्याह । ३४ । तस्या[11] दक्षिणमर्धं[12] ब्राह्मणान्भोजयति सव्यं पितॄन् । ३५ । ॥ ४ ॥ ॥ ८३ ॥

वह वपां जातवेदः पितृभ्यो यत्रैतान्वेत्थ निहितान्पराके ।
मेदसः कुल्या उप तान्स्रवन्तु[13] सत्या एषामाशिषः सन्तु कामाः[14]
स्वाहा स्वधेति वपायास्त्रिर्जुहोति । १ । इमं यमेति[15]

---

[1] For the उत्थापनी and हरिणी verses see sū. 20 — [2] Cf for this sūtra Katy Çr xxv 8 15, Çankh Çr iv 15 9 — [3] Bū विमिति — [4] xviii 4 62 — [5] xviii 1 52 — [6] xviii 2 29 — [7] Ch Bū सवेशयस्वेति — [8] Cf VS ii 32[b], Visnusmrti 73 12 — [9] Bu °माहारयिष्यम्, cf Kauç 90 1 — [10] Bu वेदयते — [11] Ch तस्या', Bū तस्य — [12] P Bi दक्षिणाम° — [13] So Bū and VS xxxv 20, K P B Bh ता', E Ku Ch (sec. man) ता, Ch (prim man) तैं — [14] See Kauç. 45 14 and cf VS xxxv 20, Açv Gr ii 4 13, Çānkh Gr iii 13 3, Par Gr iii 3 9, Gobh iv 4 22, Mantrabr ii 3 16 — [15] xviii 1 60. —

यमाय चतुर्थीम् । २ । एकविंशत्या यवैः कृशरं[1] रन्धयति युतमन्यत्प्रपाकं च ।३। सयवस्य[2] जीवाः प्राश्नन्ति ।४। अथेतरस्य पिण्डं निपृणाति ।५। य ते मन्थमिति[3] मन्त्रोक्तं विमिते[4] निपृणाति ।६। तदुन्नतोप्महर्तारो[5] दासा भुञ्जते[6] ।७। वीणा वदन्त्वित्याह[7] ।८। महयन्त[8] पितॄनिति रिक्तकुम्भं[9] विमितमध्ये[10] निधाय तं[11] जरदुपानहाघ्नन्ति[12] ।९। कस्ये मृजाना इति[13] त्रिः[14] प्रसव्यं प्रकीर्णकेश्यः[15] परियन्ति दक्षिणानूरूनाघ्नानाः ।१०। एवं मध्यरात्रे ऽपररात्रे च ।११। पुरा विवाहात्समांसः[16] पिण्डपितृयज्ञः ।१२। उत्थापनीभिरुत्थाप्य हरिणीभिर्हरेयुः[17] ।१३। अथावसायेति पश्चात्पूर्वकृतेभ्यः पूर्वाणि पूर्वेभ्यो ऽपराणि[18] यवीयसाम् ।१४। प्राग्दक्षिणां[19] दिशमभ्युत्तरामपरां दिशमभितिष्ठन्ति[20] ।१५। यथा चितिं[21] तथा श्मशानं दक्षिणापरां दिशमभिप्रवणम् ।१६। ॥ ५ ॥ ॥ ८४ ॥

---

[1] Bū कूसर, the rest कृशर, cf Kāuç 66 16 — [2] So Ch E Ku, the rest यवस्य — [3] xviii 4 42 — [4] So Bū (cf sū 9, and 83 25), the rest विमित — [5] E °न्नतोहर्तारो, Ku Ch (prim man) °न्नतोमहर्तारो, Bı °न्नताप्महर्तारो — [6] K P Bı Bh भुञ्जन्ति — [7] K P Bh वाद° — [8] Ch महयन्त — [9] So Bū, K P Bı Bh च्छक्र°, Ch Ku E रक्त° — [10] K P Bh विमित — [11] E Ch (prim man) निधारयत Ch (sec man) निधापय° — [12] Ch °पनहघेनेति E °पानहघ्नेमि — [13] xviii 3 17 — [14] Bū त्रिप्र° — [15] K प्रकीर्ण — [16] Bū विचासान्स°, Ch विवाहान्स°, P विवाहा स°, E विवाहसान् — [17] For the उत्थापनी and हरिणी verses see Kauç 80 35, 82 31, 83 0 23 — [18] K परणी — [19] E प्राग्दक्षिणानरा, Bı प्राङ्दक्षिणा, P प्रदक्षिणापरा, Bh प्रदक्षिणा — [20] Bū °भिनिक्षिष्ठति, K Bh °भिक्षिष्ठन्ति — [21] Bū चिनि, Ku चित्त, Ch चित, E चिति —

अथ मानानि । १ । दिष्टिकुदिष्टिवितस्तिनिमुष्ट्यरत्निपदप्रक्रमाः[1 2 3] । २ । प्रादेशेन धनुषा चेमां[4] मात्रां मिमीमह इति[5] । ३ । सप्त दक्षिणतो मिमीते सप्तोत्तरतः पञ्च[6] पुरस्तात्त्रीणि पश्चात् । ४ । नव दक्षिणतो मिमीते नवोत्तरतः सप्त पुरस्तात्पञ्च पश्चात् । ५ । एकादश दक्षिणतो मिमीत एकादशोत्तरतो नव पुरस्तात्सप्त पश्चात् । ६ । एकादशभिर्देवदर्शिनाम्[7] । ७ । अयुग्ममानानि परिमण्डलानि चतुरस्राणि वा शौनकिनाम् । ८ । तथा हि दृश्यन्ते । ९ । यावान्पुरुष[8] ऊर्ध्वबाहुस्तावानग्निश्चितः[9 10] । १० । सव्यानि दक्षिणाङ्गारायुग्मशिलान्ययुग्मेष्टिकानि[11] च[12] । ११ । इमां मात्रां मिमीमह इति[13] दक्षिणतः सव्यरज्जुं मीत्वा । १२ । वारयतामघमिति वारणं परिधिं[14] परिदधाति[15] शङ्कुं च निचृतति[16] । १३ । पुरस्तान्मीत्वा शमेभ्यो ऽस्त्वघमिति[17] शामीलं परिधिं परिदधाति[18] शङ्कु

---

[1] K वितस्ती, Bū वितस्मि — [2] Bū निमुष्टिरत्नि, Cb (prim man) निर्मुष्यरत्नि, Cb (sec man) निमुष्यरत्नि, E निमुष्टवरत्नि — [3] Bū पद्क्रमा — [4] Bu वेमा — [5] xviii 2 38 — [6] K omits the passage beginning here and ending with the word पश्च in the next sutra — [7] K P देवदर्शनाम् — [8] Cb Ku यावत्पु°, Bh यावा — [9] Sc (°स्तावान°) emended, K P Bi Bh °स्तावान्न°, Bū Cb F Ku °स्तावद° — [10] Thus emended Bu °मिचित, P Bi °सिचित the rest °मिचित — [11] K E °श्लीष्ट°, Ch P °शिलाष्ट° — [12] Bu चे मा) — [13] xvi 1 ? 3? — [14] This word is wanting in K — [15] E परिदद्राति K P परिद्दति, Ku परिद्ति, Bi परिति — [16] Bū Ku निवृतति — [17] So Cb E Ku Bu, K P Bb Bi त्वघमिति — [18] Ch Ku E परिदद्राति so also in the next sūtras —

च निचृतति[1]। १४। उत्तरतो नीत्वा शाम्यत्वघमित्यौदुम्बरं[2] परिधिं परिदधाति शङ्कुं च निचृतति। १५। पश्चान्नीत्वा शान्तमघमिति[3] पालाशं परिधिं परिदधाति शङ्कुं च निचृतति[4]। १६। अमासीत्यनुमन्त्रयते[5]। १७। अष्टया[6] लोहितसूत्रेण निबध्य। १८। स्तुहि श्रुतमिति[7] मध्ये गर्तं खात्वा पार्शिसिकतोपोदुम्बरशङ्खशालूकसर्वसुरभिशमीचूर्णानि[8] [9] [10] [11] निवपति। १९। निःशीयतामघमिति निःशीयमानमास्तृणाति। २०। असंप्रत्यघम्[12]। २१। वि लुम्पतामघमिति परि चैलं[13] दूर्शे विलुम्पति। २२। उक्तो होमो दक्षिणत[14] स्तरणं च। २३। एतदा रोह ददामीति[15] कनिष्ठो निवपति। २४। एदं बर्हिरिति[16] स्थितसूनुर्यथापरु[17] [18] संचिनोति[19]। २५। मा ते मनो यत्ते अङ्गमिन्द्रो मोदपूरित्याती[20] [21] [22] ऽनुमन्त्रयते। २६। धानाः सलिङ्गाभिरावपति[23] [24]। २७। ॥ ६ ॥ ॥ ८५ ॥

---

[1] Bū Ku निवृतति so also in the next sūtras — [2] E श्राम्यत्व° — [3] P शाम्यमघमिति, Bi शाम्यत्वघमिति — [4] This sūtra is wanting in K — [5] xviii 2 45 — [6] Bū यष्टया — [7] xviii 1 40 — [8] So (पार्शि°) all MSS, cf Kauç 83 3 — [9] E Ch (prim man) (पार्शि) शिकतो°, Cb (sec man) °शितो° — [10] All MSS except Bū Ku omit the syllable °पो°, cf the word ऊप in Kauç 83 3 — [11] K °शालूक, P Bh °सालूक — [12] So emended hesitatingly P Bi Bh Ku °प्रत्यग, K Ch E Bū °प्रत्वग — [13] Cb परिशैल, Ku परिशिल — [14] Bu °त — [15] xviii 3 73, 2 37 — [16] xviii 4 52 (et al) — [17] Ch E स्थितस्तनु°, cf the word तन्व in xviii 4 52 — [18] So emended, K यथापुरु, the rest यथापरु, cf Kauç 64 10 — [19] Cf Kauç 82 29 — [20] So (अङ्गमिन्द्रो मोदपूरित्याती) only Bū, E °न्द्री मा मारुत्वोदपूरित्याती (cf xviii 3 25) K Ch Ku P Bi °न्द्रस्त्वोदपूरित्याती — [21] xviii 2 24, 26, 3 25-37 — [22] For इत्याती cf Kauç 81 44, 86 17 — [23] K सलिङ्गाभिरा° Cf xviii 3 69, 4 26, 43, 4 32 fg — [24] Ch E °वपते, K Bi Bh °वपति —

इदं कसाम्बिति[1] सजातानवेक्षयति । १ । ये च जीवा ये ते पूर्वे परागता इति[2] सर्पिर्मधुभ्यां चरुं[3] पूरयित्वा शीर्षदेशे निदधाति । २ । अपूपवानिति[4] मन्त्रोक्तं दिक्ष्वष्टमदेशेषु निदधाति । ३ । मध्ये पचन्तम्[5] । ४ । सहस्रधारं शतधारमित्यङ्गिरभिविष्यन्द्य[6 7] । ५ । पर्णो राजेति[8] मध्यमपलाशैरभिनिदधाति[9] । ६ । ऊर्जो भाग[10] इत्यश्मभिः । ७ । उत्ते स्तभ्नामीति[11] लोगान्यथापरु[12 13] । ८ । निःशीयतामघमिति निःशीयमानेनावछाद्य दर्भैरवस्तीर्य । ९ । इदमिद्वा उ नोप सर्पासौ हा इति[14] चिन्वन्ति । १० । यथा यमायेति[15] संश्रित्य[16] । ११ । मृणात्वघमित्युपरिशिर[17] स्तम्बमादधाति । १२ । प्रतिषिद्धमेकेषाम् । १३ । अकल्माषाणां[18] काण्डानामष्टाङ्गुलीं[19 20] तेजनीमन्तर्हितमघमिति[21] ग्रामदेशादुच्छ्रयति[22] । १४ । प्रसव्यं परिषिच्य कुम्भा-

---

[1] xviii 4 37 — [2] xviii 4 57, 3 72 — [3] Bū Ch E चरू K च चरु — [4] xviii 4. 16 — [5] So K P Bh Ku पचत, Ch Bū पवन्त, E वपन्त, Bi एव त — [6] xviii 4 36 (P omits the word शतधार) — [7] Ch E P Bi Bb °ष्पद्य — [8] xviii 4 53 — [9] For मध्यमपलाश cf Kauç 81 2 — [10] xviii 4 54 — [11] xviii 3 52 — [12] So Bū, Ch Ku Bh लोकान्य° KEPBi लोकान्य° — [13] Thus emended, E °पर, the rest °परु — [14] xviii 2 50 3.49 4 66, P Bi सर्प मातारमिति (continuing the second pratika and omitting the third) — [15] xviii 4 55 — [16] So Ku Bi सश्रेत्य E Ch (sec man) सश्नत्य, Ch (prim man) सश्नत्य K P Bh सश्नेत्य, Bu सघ्नत्य — [17] P Bh °शिर — [18] So Bu Ku, K (°केयाम्) कल्माखाना Ch (°केषा) कल्माखाणा, the rest (°केषा) कल्मापाणा — [19] E काष्ठानाम° — [20] Thus emended, K Ch E P Bi Ku °ष्टागुदी Bū Bh °ष्टागुदी — [21] K Ch °हिताम° — [22] So Ch Ku E (cf Katy Çr xxi 3 27), K P Bi Bh °देशा उच्छ्रयति, Bu °देशावुदुछ्रय ति —

भिन्दन्ति[1,2]। १५। समेतेत्यपरस्यां[3] श्मशानसक्त्यां ध्रुवनान्युपयच्छन्ते[4,5]। १६। पश्चादुत्तरतोऽग्नेर्वर्चसा[6] मां विवस्वानिन्द्र क्रतुमित्याततः[7]। १७। समिन्धत[8] इति पश्चात्संकसुकमुद्दीपयति। १८। अस्मिन्वयं यद्रिमं सीसे मृद्ध्वमित्यभ्यवनेजयति[9,10]। १९। कृष्णोर्णया पाणिपादान्निमृज्य[11]। २०। इमे जीवा उदीचीनैरिति[12] मन्त्रोक्तम्। २१। त्रिः सप्नेति[13] कूद्या पदानि योपयित्वा[14] श्मशानात्[15]। २२। मृत्योः पदमिति[16] द्वितीयया नावः। २३। परं मृत्यो इति[17] प्राग्दक्षिणं कूदीं प्रविध्य। २४। सप्त नदीरूपाणि कारयित्वोदकेन पूरयित्वा। २५। आ रोहत सवितुर्नावमेतां सुत्रामाणं महीमू ष्विति[18] सहिरण्यां सयवां नावमारोहयति। २६। अश्मन्वती रीयत उत्तिष्ठता प्र

---

[1] So Bu only, Ch (sec man) कुम्भा, K E P Ku Bi Bh Ch (prim man) का (? for कुम्भिका?) — [2] K P Bh भिद्दति, Ch भिद्दति — [3] Thus emended so as to yield the pratika of vii 21 1, Ch Bu Ku प्रमेतेत्य°; E प्रमयम इत्य°, K P Bi Bh प्रमोत्य° — [4] K P Ch Bh ध्रुवा° — [5] So Bū Ku Ch °नान्युपयक्ते, K P Bh °नान्यपयक्ते, Bi °नान्युपयक्ते, E °नान्युवपर्यक्ते — [6] Bū पश्चादुपतिष्ठते वर्चसा — [7] xviii 3 10, 61-67, cf Kauç 81 44, 85 26 — [8] xviii 4 41 (et al) — [9] xii 2 13, 40, 19, MSS मृद्धम् — [10] The passage beginning here, and continued to su 27 occurs also with slight modifications in Kauç 71 16-24 — [11] Bu Bi निर्मृज्य — [12] xii 2 22 29 — [13] xii 2 29c — [14] So emended in accordance with xii 2 29c, 30, Ch E Bū लोपयत्या, Ku लापयत्या, K P Bi Bh लोपयित्वा, cf Kauç 71 19 — [15] K श्मशानाना, Bu श्मशान, Ch (prim man) श्मशानान्मृ°, Ch (sec man) श्मशानामृ°, E श्मशानान्नदीभ्यो, Ku श्मशानाम् । नदीभ्यो (cf the last word in Kauç 71 19) — [16] xii 2. 30 — [17] xii 2 21 — [18] xii. 2. 48c, vii 6 3, 2 —

तरता सखाय[1] इत्युदीचस्तारयति । २७ । शर्कराद्या समिदाधानात्[2] । २८ । वैवस्वतादि समानम्[3] । २९ । प्राप्य गृहान्समानः[4] पिण्डपितृयज्ञः । ३० । ॥ ७ ॥ ॥ ८६ ॥

अथ पिण्डपितृयज्ञः । १ । अमावास्यायां सायं न्यह्ने ऽहनि[5] विज्ञायते[6] । २ । मित्रावरुणा परि मामधातामिति[7] पाणी प्रक्षालयते । ३ । वर्चसा[8] मामित्याचामति[9] । ४ । पुनः सव्येनाचमनादपसव्य[10] कृत्वा प्रैषकृतं[11] समादिशति । ५ । उलूखलमुसलं शूर्पं चरुं कंसं[12] प्रक्षालय[13] बर्हिरुदकुम्भमा हरेति । ६ । यज्ञोपवीती[14] दक्षिणपूर्वमन्तर्देशमभिमुखः शूर्प एकपवित्रान्तर्हितान्हविष्यान्निर्वपति । ७ । इदमग्नये कव्यवाहनाय[15] स्वधा पितृभ्यः पृथिविषद्भ्य[16] इतीदं[17] सोमाय पितृमते स्वधा पितृभ्यः सोमवद्भ्यः पितृभ्यो वान्तरिक्षसद्भ्य[18] इतीदं यमाय पितृमते स्वधा पितृभ्यश्च दिविषद्भ्य इति[19] चीनवाचीनकाशीन्निर्वपति[20] [21] । ८ ।

[1] xii 2 26 27 — [2] See Kauç 82 2-19 — [3] Cf Kauç 80 36 — [4] So Ku Bu Bi, E रहान्, Cb (prim man) मृहान्, K P Bh Cb (sec man) महान् — [5] So Bu P Bh, K साय त्यह्ने हनि, Bi सोय न्यह्नि हनि, L सायाम्ह्यपराण्हे हनि, Ku साया न्ह्यपराह्ने हनि, Cb (prim man) साय न्यन्य हनि Cb (sec man) साय न्यहनि, Cb (tert man) साय न्ह्यपराह्ने हनि (cf the reading of Ku E) — [6] Cb Ku °ति — [7] xviii 3 12 — [8] xviii 3 10 (11) — [9] Cb °चमति — [10] Bu E Bh Cb (sec man) °चमनापसव्य Cb (prim man) °चमनामपसव्य, Ku °चमनलपसव्य Is the passage to be emended to सव्येनाचमनमपसव्य? — [11] Cb °कृते — [12] K P Bi Bh कास्न — [13] E प्रक्षाल्य — [14] Ku Cb E यज्ञोपवीति — [15] Cb कव्यवाहनायेति, xviii 4 71 — [16] Ku E पृथिवी° (cf Gobh iv 3 10), xviii 4 78 — [17] So only Cb Ku E the rest पृथिविषद्भ्य इद — [18] xviii 4 7? 73 79 — [19] xviii 4 74 80 — [20] Cb °वाची, E °वाचीन् — [21] Bu E Cb Ku °काशी, K °काशी, Bi °काशान्नि° —

उलूखल ओप्य विरवहन्तीदं वः पितरो हविरिति । ९ । यथा हविस्तथा परिचरति ।१०। हविर्ह्येव[1] पितृयज्ञः ।११। प्रैषकृत समादिशति चरुं प्रक्षालयाधिश्रयाप[2] ओप्य तण्डुलानावपस्व नेक्षणेन योधयन्नास्व[3] मा शिरो ग्रहीः[4] ।१२। शिरोग्रहं परिचक्षते[5] ।१३। बाह्येनोपनिष्क्रम्य[6] यज्ञोपवीती दक्षिणपूर्वमन्तर्देशमभिमुख उदीरतामिति[7] कर्षूं खनति प्रादेशमात्रीं तिर्यगङ्गुरिम्[8] ।१४। अवागङ्गुरि पर्वमात्रीमित्येके[9] ।१५। अपहता[10] असुरा रक्षांसि ये पितृषद इति[11] प्राग्दक्षिणं पांसूनुदूहति[12] ।१६। कर्षूं च पार्ष्णी[13] च प्रक्षाल्यैतद्वः पितरः पात्रमिति कर्षूमुदकेन पूरयित्वा ।१७। अन्तरुपातीत्य मस्तुना नवनीतेन वा प्रतिनीय दक्षिणाग्रमुखास्य[14]।१८। द्वे काष्ठे गृहीत्वोशन्त[15] इत्यादीपयति ।१९। आदीप्रयोरेकं प्रतिनिदधाति ।२०। इहैवैधि धनसनिरित्येक[16] हत्वा[17] ।२१। पांसुष्वाधायोपसमादधाति[18] ये निखाताः समिन्धते ये तातृपुर्ये सतास

---

[1] E हविस्तर्ह्येव — [2] So K Bu E P Bh Ch (prim man) Ch (sec man) °श्रपया B₁ °श्रपयो — [3] So B₁ Bu Ku Ch योधयन्वास्व E योधायन्वास्व K योधयन्वस्व P योधायन्वस्व — [4] K P have a colon here — [5] K P प्रतिचक्षते B₁ प्रचक्षते — [6] E परिक्रम्य — [7] xviii 1 44 — [8] P B °ङ्गुर्लि E °ङ्गुरि — [9] Cb पर्वमात्रमि° — [10] E अपहृता — [11] Cf VS ii 29°, Kāty Çr iv 1 8, Āçv Çr ii 6 9, Çānkh Çr iv 4 2 Āp Çr i 7 13, Gobh iv 3 2 — [12] K Ch पांशू° — [13] K Bu B₁ पार्ष्णीं — [14] E दक्षिणाग्रमु° — [15] xviii 1 56 — [16] xviii 4 38 — [17] BD Ch इत्वा, Ku हत्वा — [18] K पांशुष्वा° —

इति[1]। २२। संभारानुपसादयति[2]। २३। पर्युक्षणीं बर्हिरुदकुम्भं कंसं[3] दर्विमाज्यमायवनं चरुं वासांस्याञ्जनमभ्यञ्जनमिति। २४। यच्चोपसमाहार्यं भवति तदुपसमाहृत्य। २५। अतो यज्ञोपवीती[4] पित्र्युपवीती बर्हिर्गृहीत्वा[5] विचृत्य संनहनं दक्षिणापरमष्टमदेशमभ्यवास्येत्। २६। बर्हिरुदकेन संप्रोक्ष्य[6] बर्हिषदः पितर उपहूता नः पितरो ऽग्निष्वात्ताः पितरो ये नः पितुः पितरो ये ऽस्माकमिति[7] प्रस्तृणाति। २७। आयापनादीनि त्रीणि[8]। २८। उदीरतामिति[9] तिसृभिरुदपात्राण्यन्वृचं निनयेत्। २९। अतः[10] पित्र्युपवीती[11] यज्ञोपवीती ये दस्यव[12] इत्युभयत आदीप्तमुल्मुक त्रिः[13] प्रसव्यं परिहृत्य निरस्यति। ३०। पर्युक्ष्य। ३१। ॥ ८ ॥ ॥ ८७ ॥

ये रूपाणि प्रतिमुञ्चमाना असुराः सन्तः स्वधया
चरन्ति।
त्वं तानग्ने अप सेध दूरात्सत्या[14] नः पितॄणां स-
न्त्वाशिषः[15]

---

[1] xviii 2 34, 4 41 (et al), 3 47, 48 — [2] Ch °नपसादयति — [3] K P कास — [4] Bu °वीति — [5] Bu बर्हि, Ku वहिर्गृ° — [6] The passage up to this word is wanting in K — [7] xviii 1 51, 3 45 44, 46, 4 68 — [8] See Kauç 83 27 29 — [9] xviii 1 44 46 — [10] So Ch, K Ku Bu E P Bi (निनयेद्)ात', cf Kauç 88 29 त्रात seems to be a reading contaminated by 81 44, 85 26, 86 17 — [11] Bu Ku Ch °वीति — [12] xviii 2 28 — [13] Bū Ch Ku त्रिप्र° — [14] K दूरात्स°, Bu दुर, the rest दूरा — [15] Cf VS. ii 30, Katy Çr iv 1 9, Açv Çr ii. 6 2, Çānkh Çr iv 4 5, Ap Çr i 8 7, Gobh iv. 4 3. —

स्वाहा स्वधेति हुत्वा कुम्भीपाकमभिघारयति । १ । अग्नये कव्यवाहनायेति[1] जुहोति ।२। यथानिरुप्तं[2] द्वितीयाम् ।३। यमाय पितृमते स्वधा पितृभ्य इति[3] तृतीयाम् ।४। यज्ञो अग्निरिति[4] सायवनांस्तण्डुलान्[5] ।५। सं बर्हिरिति[6] सदर्भांस्तण्डुलान्पर्युक्ष्य । ६ । अतो यज्ञोपवीती[7] पित्र्युपवीती दर्व्योद्धरति । ७ । द्यौर्दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता सा यथा[8] द्यौर्दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्तैवा[9] प्रततामहस्येयं दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता । ८ । अन्तरिक्षं दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता सा यथान्तरिक्षं दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्तैवा[10] ततामहस्येयं दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता । ९ । पृथिवी दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता सा यथा पृथिवी दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्तैवा[11] ततस्येयं दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्तेति ।१०। उद्धृत्याज्येन संनीय त्रीन्पिण्डान्संहतान्निदधात्येतत्ते प्रततामहेति[12] । ११ । दक्षिणतः पत्नीभ्य इदं वः पत्न्य[13] इति । १२ । इदमाशंसूनामिदमाशंसमानानां[14] स्त्रीणां पुंसां प्रकीर्णाविशीर्णानां[15]

---

[1] xviii 4 71 — [2] K inserts here on the margin सोमाय पितृमतेति ([1] xviii 4 72 this is probably a gloss based upon Kauç 87 8) — [3] xviii 4 74 78 — [4] xviii 4 64 — [5] K Bü E P B सायवनस्त° — [6] vii 98 1 — [7] E °वीति — [8] K omits the passage beginning here with the word द्यौर् and ending with यथा° in the next sutra — [9] E °व, Bi °व — [10] P °व — [11] K Ku Ch °व — [12] xviii 4 75 — [13] So emended, MSS पत्न्या — [14] K °ग्रम्सूनामि°. — [15] E °वशीर्णाना —

येषां वयं दातारो ये चास्माकमुपजीवन्ति। तेभ्यः सर्वेभ्यः सपत्नीकेभ्यः स्वधावदक्षय्यमस्त्विति[1] त्रिः[2] प्रसव्यं तण्डुलैः परिकिरति।१३। पिञ्जूलीराञ्जनं[3] सर्पिषि पर्यस्याङ्क्ष्व[4] पितर इति न्यस्यति।१४। वड्ढं[5] पितरो मा वो ऽतो[6] ऽन्यत्पितरो योयुवतेति[7][8] सूत्राणि।१५। अञ्जते व्यञ्जत[9] इत्यभ्यञ्जनम्।१६। आज्येनाविछिन्नं पिण्डानभिघारयति ये च जीवा ये ते पूर्वे परागता इति[10]।१७। अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागं यथालोकमावृषायध्वमिति[11]।१८। अत्र पत्न्यो मादयध्वं यथाभागं यथालोकमावृषायध्वमिति।१९। यो ऽसावन्तरग्निर्भवति तं प्रदक्षिणमवेक्ष्य तिस्रस्तामीस्ताम्यति।२०। प्रतिपर्यावृत्यामीमदन्त पितरो[12] यथाभागं यथालोकमावृषायिषतेति[13][14]।२१। अमीमदन्त पत्न्यो यथाभागं यथालोकमावृषायिषतेति[15]।२२। आपो[16] अग्निमित्यद्भिरग्निमवसिच्य।२३। पुत्रं[17] पौत्रमभितर्पयन्तीरि-

---

[1] K स्वधावदचय्यमस्त्वचय्यमस्त्विति — [2] Bū त्रिप्र° — [3] Ch °ञ्जम. — [4] K Ch P B1 Ku °स्याक्ष्व, Bū °स्याक्ष्व, E °स्याङ्क्ष्व — [5] MSS चक्ष्व — [6] So emended in accordance with Açv Çr ii 7 6, MSS. वोचो — [7] Bū यूयुवर्तेति, P E योयुवर्ति — [8] Cf VS ii 32b, Katy Çr iv 1 16, Açv Çr ii 7 6, Çañkh Çr iv 5 2, Donner, Pindapitryajna p 26 — [9] xviii 3 18 — [10] xviii 4 57, 3 72 — [11] Cf TS i 8 5 1, VS ii 31a Maitr S i 10 3 19, Kāty Çr iv 1 13, Açv Çr ii 7 1, Laty Çr ii 10 4, Çankh Çr iv 4 11, viii 2 13, Gobh iv. 3 11 — [12] Bū E Ch (prim man) here insert मादयध्व — [13] K Bū °वृषाइषतेति — [14] Cf TS i 8 5 2, VS ii. 31b, Maitr S i 10 3, 19, Kath S ix 6, Kap S viii 9, Katy Çr iv 1 14, Açv Çr ii 7 2, Laty Çr ii 10 5, Çañkh Çr iv 4 14, Gobh iv.3 12 — [15] K Bū °वृषाइषतेति — [16] xviii 4 40. — [17] xviii 4 39 —

त्याचामत मम प्रततामहास्ततामहास्तताः सपत्नीकास्तृ-प्यन्त्वाचामन्त्विति[1] प्रसव्यं परिषिच्य । २४ । वीरान्मे प्रततामहा दत्त वीरान्मे ततामहा दत्त वीरान्मे पितरो दत्त पितॄन्वीरान्याचति[2] । २५ । नमो वः पितर[3] इत्युपतिष्ठते । २६ । अक्षन्नित्युत्तरसिचमवधूय[4] । २७ । परा यातेति[5] परायापयति । २८ । अतः[6] पित्र्युपवीती[7] यज्ञोपवीती यन्न इदं पितृभिः सह मनो ऽभूत्तदुपाह्वयामीति मन उपाह्वयति[8] । २९ । ॥ ९ ॥ ॥ ८८ ॥

मनो न्वा ह्वामहे[9] नाराशंसेन स्तोमेन ।
पितॄणां च मन्मभिः[10] ॥
आ न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे ।
ज्योक्च सूर्यं[11] दृशे ॥
पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यः[12] जनः ।
जीवं व्रातं[13] सचेमहि ॥
वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु[14] बिभ्रतः ।
प्रजावन्तः सचेमहि ॥

---

[1] Cf Āçv Çr ii 6 14 — [2] Ku °रान्वाचयति, Ch °रान्वाचति, Bi °रान्याचते — [3] xviii 4 81 etc — [4] xviii 4 61 — [5] xviii 4 63 — [6] So emended, MSS (परायापयत्य)त , cf Kāuç 87 30, also 81 44, 85 26, 86 17 — [7] Ku पित्रुपवीती, Bu पित्र्युपवीति — [8] So we emend the passage beginning with भूत्त°, K P Bi भूत्तमुपाह्वयामीति मन उपाह्वयति, Ch Ku भूरिति तदुपाह्वयामि मन उपाह्वयति, E भूरिति तदुपामि(!)मनु उपाह्वयति, Bu भूरिति मन उपाह्वयति, cf Vait Su 38 4 — [9] K Bu P °महि — [10] Ch E Bū P मन्वभि — [11] K P Bi Bu सूर्याय — [12] K दैव्य — [13] Bū व्रात — [14] Ch Bū तनुषु —

ये सजाताः सुमनसो[1] जीवा जीवेषु मामकाः[2]।
तेषां श्रीर्मयि कल्पतामस्मिन्गोष्ठे शतं समा इति[3]।१।

यच्चरुस्थाल्यामोदनावशिष्टं भवति तस्योष्मभक्षं[4] भक्षयित्वा ब्राह्मणाय दद्यात्।२। यदि ब्राह्मणो न लभ्येताप्स्वभ्यवहरेत्[5]।३। निजाय दासायेत्येके[6]।४। मध्यमपिण्डं[7] पत्न्यै पुत्रकामायै प्रयच्छति।५।

आ धत्त पितरो गर्भं कुमारं पुष्करस्रजम्[8]।
यथेह पुरुषो ऽसत्[9]॥

आ त्वारुक्षद्वृषभः[10] पृश्निरग्रियो[11] मेधाविनं[12] पितरो
आ त्वायं पुरुषो गमेत्पुरुषः पुरुषादधि। [गर्भमा दधुः।
स ते श्रैष्ठ्याय जायतां स सोमे साम गायत्विति।६।

यद्यन्या[13] द्वितीया भवत्यपरं[14] तस्यै।७। प्राग्रतमं श्रोत्रियाय।८। अथ यस्य भार्या दासी वा प्रद्राविणी भवति येऽमी[15] तण्डुलाः प्रसव्यं परिकीर्णा भवन्ति तांस्तस्यै[16] प्रयच्छति।९।

---

[1] K समनसो cf VS and Çānkh Gr (see note 3) — [2] E कामका — [3] Cf RV x 57 3 6, VS iii 53-56, xix. 46 TS i 8 5 2, Tait Br ii 6 3 5, Maitr i. 10 3, Kath. ix 6 Kap S viii 9 Vait. Sū 20 9, Laty Çr v 2 11, iii 2 10, Açv Çr ii 7 8, Çankh Gr v 9 4. — [4] Ch तस्योष्म — [5] So emended, Ku °प्सु अभ्यवहरे°, the remaining MSS °प्सुभ्यवहरे° — [6] Bū दासायेभ्येत्येके, Ch दासात्येत्येके — [7] Bi मध्यम — [8] K पुष्कार° — [9] Cf VS ii 33, Katy Çr iv 1 32 Çankh Çr iv 5 8, Açv Çr ii 7 13, Gobh iv 3 27 — [10] Ch E °ष्वत् — [11] K Ku Bū °पियो — [12] Ch मेधाविनो — [13] K यद्यन्यिया — [14] K Bū भवत्य° — [15] Bū Ch Ku E मी, the rest वै — [16] Ch ता तस्यै, Bū तास्तस्यै, Bi तस्तस्यै —

अर्वाच्युपसंक्रमे[1] मा पराच्युप वस्तथा[2]।
अन्नं प्राणस्य बन्धनं तेन बध्नामि त्वा मयीति । १० ।
पर्युष्टाणी समिधश्चादाय मा प्र गामेत्यानज्योर्जं बिभ्रदि-
ति[3] गृहानुपतिष्ठते । ११ ।
रमध्वं मा बिभीतनास्मिन्गोष्ठे करीषिणः ।
ऊर्जं दुहानाः[4] शुचयः शुचिव्रता[5] गृहा जीवन्त उप
ऊर्जं मे देवा अददुरूर्जं मनुष्या उत । [वः सदेम[6,7]॥
ऊर्जं पितृभ्य आहार्षमूर्जस्वन्तो गृहा मम ॥
पयो मे देवा अददुः पयो मनुष्या उत ।
पयः पितृभ्य आहार्षं पयस्वन्तो गृहा मम॥
वीर्यं मे देवा अददुर्वीर्यं मनुष्या उत ।
वीर्यं पितृभ्य आहार्षं वीरवन्तो गृहा ममेति।१२।
अन्तरुपातीत्य समिधो ऽभ्यादधाति ।
अयं नो अग्निरध्यक्षो ऽयं नो[8] वसुवित्तमः।
अस्योपसद्ये मा रिषामायं[9] रक्षतु नः[10] प्रजाम्[11] ॥
अस्मिन्त्सहस्रं पुष्यासैधमानाः[12] स्वे गृहे।
इमं समिन्धिषीमह्यायुष्मन्तः[13] सुवर्चसः[14] ॥

---

[1] Ku Ch E Bü °क्राम (= क्रमे?) — [2] Bü वत्तथा — [3] xiii 1 59; vii 60 1 — [4] P दुहाना — [5] B1 °व्रती — [6] E सद्देम — [7] Cf VS iii 41, Çankh Çr ii 12 1, Çañkh Gr. iii 7. 2; Lāty. Çr iii 3 1 Āçv Çr ii 5 17 — [8] K B1 °ध्यचयन्नो; P °ध्यचयंतो; E °ध्यचायन्नो — [9] K °या — [10] Ch सचत न ; E रचतनुः; B रच पुन — [11] Cf Çañkh Gr iii. 7 3 — [12] So emended; K Ku Bü Ch E पुष्यास्मैधमाना, P तुष्या°, B1 पुष्याम सधमाना — [13] Ch P समिधि°. — [14] Cf Çat Br xiv 9 4. 23. —

त्वमग्न ईडित आ त्वाग्न इधीमहीति[1]। १३। अभूद्दूत[2] इत्यग्निं प्रत्यानयति। १४। यदि सर्वः[3] प्रणीतः[4] स्याद्दक्षिणाग्नौ त्वेतदाहिताग्नेः[5]। १५। गृह्येष्वनाहिताग्नेः[6]। १६।

इदं चिन्मे कृतमस्तीदं[7] चिच्छक्नवानि[8]।
पितरश्चिन्मा वेदन्निति। १७।

यो ह यजते तं देवा विदुर्यो ददाति तं मनुष्या यः श्राद्धानि कुरुते तं पितरस्तं पितरः। १८। ॥ १० ॥ ॥ ८९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्र एकादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] xviii 3 47, 4 88 — [2] xviii 4 65 — [3] Ch Ku सर्व — [4] K Ch E P B₁ प्रणीत. — [5] K त्वेतद° — [6] K P गृह्यप्य° Bu गृह्येष्या° B₁ गृह्येष्य° — [7] So E, the rest कृतमसीद — [8] K P चिच्छक्नुवानिति, B₁ Bū Ku Ch चिच्छक्नुवानि —

॥ ओं ॥

मधुपर्कमाहारयिष्यन्दर्भानाहारयति[1] ।१। अथ विष्टरान्कारयति ।२। स खल्वेकशाखमेव प्रथमं पाद्यं द्विशाखमासनं त्रिशाखं मधुपर्काय।३। स यावतो मन्येत तावत उपादाय विविच्य[2] संपर्याप्य मूलानि च प्रान्तानि च यथाविस्तीर्णा इव स्यादित्युपोत्कृष्य[3] मध्यदेशे ऽभिसंनह्यति[4] ।४। ऋतेन त्वा सत्येन त्वा तपसा त्वा कर्मणा त्वेति संनह्यति[5] ।५। अथ ह सृजत्यतिसृष्टो ह्रेष्टा यो[6] ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः[7] ।६। अस्य च दातुरिति दातारमी-

---

[1] *Daç Kar. and Ath. Paddh place the description of the* अर्घ ceremony into the middle of the विवाह (Kāuç 76 9); cf Jolly, Das Dharmasūtra des Viṣṇu und das Kathakagṛhya Both paddhatis introduce it with with the words अत्र स्थाने मधुपर्क उच्यते. Then Daç. Kar आचार्यो गृहगत कर्म करोति। पुन. आचार्य(!) वेदिकामध्ये स्वस्तिवाचनं करोति (cf Kauç. 137 4, note), Ath Paddh आचार्यो गृहागते इद् कर्म कुर्वीत। वर आगत्य। ब्राह्मणान् स्वस्ति वाचयित्वा। वराय मधुपर्क ददाति। मधुपर्कमाहारयिष्यन्। दर्भानाहारयति। पुनर्दाता वदति। आचार्यो वदति — [2] Bū उपादायाधिविविच्य(!) — [3] Ch स्यादपोत्कृष्य — [4] K P Bi पिसनह्यति — [5] Ath Paddh ऋतेन त्वा etc.। इति मध्यादभिसनह्यति। मध्ये ग्रंथीन्करोति, Daç Kar विष्टरत्रय कृत्वा। साधु भवानास्तामर्चयिष्यामो भवन्तमिति दाता वदति। विष्टरा भोः प्रतिगृह्यता(!)। प्रतिगृह्णामि। ऋतेन त्वा etc इति मध्ये देशे ऽभिसंनह्यति — [6] Bi द्वेष्या; cf sū. 15 — [7] Ath Paddh. अतिसृष्टो द्वेष्टेति मन्त्रेण विष्टरान्करोति; Daç. Kar. वरो वदति। अतिसृष्टो etc. —

ह्यते । ७ । अथोदकमाहारयति पाद्यं भो[1] इति[2] । ८ । हिर-
ण्यवर्णाभिः प्रतिमन्त्र्य[3] दक्षिणं पाद प्रथमं प्रकर्षति ।
मयि ब्रह्म च तपश्च धारयाणीति । ९ । दक्षिणे प्रक्षालिते[4]
सव्य प्रकर्षति । मयि क्षत्रं च विशश्च धारयाणीति । १० ।
प्रक्षालितावनुमन्त्रयते ।

इमौ पादाववनिक्तौ ब्राह्मणं यशमावताम् ।

आपः पादावनेजनीर्द्विषन्तं[5,6] निर्दहन्तु मे[7,8] ॥ ११ ।

अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते । १२ । अथासनमाहार-
यति । सविष्टरमासनं भो[9] इति[10] । १३ । तस्मिन्प्रत्यङ्मुख
उपविशति । १४ । विमृग्वरीं पृथिवीमित्येतया[11] विष्टरे
पादौ प्रतिष्ठाप्याधिष्ठितो द्वेष्टा यो[12] ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मः[13] । १५ । अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते । १६ ।
अथोदकमाहारयत्यर्घ्यं भो[14] इति[15] । १७ । तत्प्रतिमन्त्रयते ।
अन्नानां मुखमसि मुखमहं श्रेष्ठः समानानां भूयासम् ।
आपो ऽमृतं स्यामृतं मा कृणुत[16] दासास्माकं[17] बहवो

---

[1] K P भोः३ — [2] Daç Kar पाद्यं भो इति दाता वदति प्रतिगृह्णाता प्रतिगृह्णामि वरो वदति — [3] Ath Paddh and Daç Kar हिरण्यवर्णा इत्यप्सूक्तेन (1. 33) उदकं वरस्य प्रति अभिमन्त्रयते — [4] Ath Paddh वरस्य पादा यजमान (Cod °न) प्रक्षालयते — [5] Bū Ch °नेजनिर्द्वि° — [6] Daç Kar द्विषित — [7] Daç Kar निर्हतं तु मे — [8] Cf Ait Br 8 27 — [9] K P भोः३. — [10] Ath Paddh दाता वदति — [11] xii 1 29 — [12] Bi द्वेष्या; cf sū 6 — [13] Ath Paddh विमृग्वरीमिति द्विशाख विष्टरमासन निदधाति। एकशाख पादौ निदधाति। अधिष्ठितो etc. — [14] K P भोः३ — [15] Ath. Paddh. दाता प्रैष ददाति — [16] KChEPKu and Daç Kar कृणुष्व — [17] So (with double sandhi) all MSS and Daç Kar ; cf the introduction —

भवन्त्वश्वावन्नोमन्मय्यस्तु[1] पुष्टमों[2] भूर्भुवः स्वर्जनदोमिति[3,4] । १८ । तूष्णीमध्यात्मं[5] निनयति[6] । १९ । तेजो ऽस्यमृतमसीति ललाटमालभते[7] । २० । अथोदकमाहारयत्याचमनीयं भो[8] इति[9] । २१ । जीवाभिराचम्य[10] । २२ । अथास्मै मधुपर्कं वेदयन्ते ह्यनुचरो मधुपर्को भो[11] इति[12] । २३ । द्वाभ्यां शाखाभ्यामधस्तादेकयोपरिष्टात्सापिधानम्[13] । २४ । मधु वाता ऋतायत इत्येताभिरेवाभिमन्त्रणम्[14] । २५ । तथा प्रतिमन्त्रणम् । २६ । ॥ १ ॥ ॥ ९० ॥

मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः ।
माध्वीर्गावो भवन्तु नः[15] ॥
मधु नक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः ।
माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ॥

---

[1] K Ku Bı भवन्त्व° — [2] So emended, MSS पुष्टों — [3] P °दोउमिति — [4] Ath Paddh दाता अर्घमभिमन्त्रयति वरस्य प्रति — [5] Ku Bu P °ध्यात्मन्नि°, E °ध्यात्मन्नि°, Ku ध्यात्म — [6] Ath Paddh वरस्याञ्जलि दाता तूष्णी निनयति (!) — [7] Daç Kar मुखं विमार्ष्टि — [8] K P भोउ — [9] Ath Paddh दाता वदति त्रिप कर्तार (Cod कर्ता) प्रति — [10] Ath Paddh and Daç Kar जीवा स्थेति सूक्तेन (xıx 69 1 fg cf Darıla to Kāuç 3 4, Vaıt Sū 1 19) त्रिराचमन करोति वर — [11] K P भोउ — [12] Ath Paddh दाता वदति — [13] Ath Paddh and Daç Kar त्रिशाख मधुपर्काय (cf sū 3) द्वाभ्या etc as in Kāuç — [14] Ath Paddh मधु etc इति त्रिभिरेताभिरेव वराभिमन्त्रण Cf RV ı 90 6 8 Maıtr S ıı 7 16 (Vol ıı p 99), VS xııı 27, Çat Br xıv 9 3 11 13, Kauç 118 1 These mantras occur also ın the Kashmır çakhā (cf Roth Der Atharvaveda ın Kaschmır, p 23) The verses are gıven ın full at the beginning of the next kaṇḍikā — [15] E ınterchanges thıs pada with the third pāda of the next verse like RV , VS and Māıtr S arrange the pādas still dıfferently —

मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँ अस्तु सूर्यः ।
मधु द्यौरस्तु नः पिता ॥ १ ।

तत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्ष[1] इति[2] प्रतीक्षते[3] । २ । अयुतो ऽहं देवस्य त्वा सवितुरिति[4] प्रतिगृह्य पुरोमुखं प्राग्दण्डं निदधाति । ३ । पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयाम्यदित्या उपस्थ इति[5] भूमौ प्रतिष्ठाप्य । ४ । द्वाभ्यामङ्गुलिभ्यां प्रदक्षिणमाचाल्यानामिकयाङ्गुल्याङ्गुष्ठेन च संगृह्य प्राश्नाति[6] । ५ । ओं भूस्तत्सवितुर्वरेण्यं भूः स्वाहेति प्रथमम् । ६ । भर्गो देवस्य धीमहि[8] भुवः स्वाहेति द्वितीयम् । ७ । धियो यो नः प्रचोदयात्स्वः[9] स्वाहेति तृतीयम् । ८ । वयं देवस्य धीमहि जनत्स्वाहेति चतुर्थम् । ९ । तुरं देवस्य भोजन वृधत्स्वाहेति पञ्चमम् । १० । करत्स्वाहेति षष्ठम् । ११ । रुहत्स्वाहेति सप्तमम् । १२ । महत्स्वाहेत्यष्टमम् । १३ । तत्स्वाहेति नवमम् । १४ । शं स्वाहेति दशमम् । १५ । ओमित्येकादशम् । १६ । तूष्णीं द्वादशम् । १७ । तस्य भूयोमात्रमिव भुक्त्वा ब्रा-

---

[1] K and Daç Kar प्रतीचत — [2] Cf VS (Kanvaçākhā ii p 58 of Weber's edition) Kāty Çr ii 2 15, Lāty Çr iv 11 10, Vait Sū 3 8, Gop B i 1 ? — [3] Ath Paddh मधुपर्कमीक्षते — [4] xix 51 1 2, Ath. Paddh अयुतो ऽहमिति सूक्तेन देवस्य त्वेति च्चक् — [5] Cf VS (Kanvaçākhā ii p 58 of Weber's edition), Kāty Çr ii 2 17, Çankh Çr iv 7 6, Lāty Çr iv 11 12, Gop Br ii 1 2 Vait Sū 3 10, cf Ind Stud ii 307 — [6] Ath Paddh. भोजनवत
[7] RV iii 62 10[a], and in other Samhitās — [8] RV iii 62 10[b] etc — [9] RV iii 62 10[c], etc. —

ह्मणाय श्रोत्रियाय प्रयच्छेत् । १८ । श्रोत्रियालाभे[1] वृषलाय प्रयच्छेत् । १९ । अथाप्ययं[2] निगमो भवति ।

सोममेतत्पिबत[3] यत्किं चाश्नीत ब्राह्मणाः ।

माब्राह्मणायोच्छिष्टं दात मा सोमं पात्वसोमप इति[4,5]

। २० । ॥ २ ॥ ॥ ९१ ॥

दधि च मधु च ब्राह्मो[6] मधुपर्कः । १ । पायस ऐन्द्रो मधुपर्कः । २ । मधु चाज्यं च सौम्यो मधुपर्कः । ३ । मन्थश्चाज्यं च पौष्णो[7] मधुपर्कः । ४ । क्षीरं चाज्यं च सारस्वतो मधुपर्कः । ५ । सुरा चाज्यं च मौसलो मधुपर्कः । ६ । स खल्वेष[8] द्वये भवति सौत्रामण्यां[9] च राजसूये च । ७ । उदकं चाज्यं च वारुणो मधुपर्कः । ८ । तैलं चाज्यं च श्रावणो मधुपर्कः । ९ । तैलश्च पिण्डश्च पारिव्राजको[10] मधुपर्कः । १० । इति[11] खल्वेष नवविधो मधुपर्को भवति । ११ । अथास्मै गां वेदयन्ते गौर्भो[12] इति[13] । १२ । तान्प्रतिमन्त्रयते[14] ।

भूतमसि भवदस्यन्नं प्राणो वहुर्भव ।

ज्येष्ठं यन्नाम नामत

---

[1] E श्रोत्रियस्यालाभे — [2] Bü अथाप्यनिमिगमो, K P अथाप्रिय निगमो, Ku अथाप्यपि निगमो, Ch अथाप्यपिगमो, Bı अथाप्यय चि गमो — [3] K P Ch पिवति, Bı °ते — [4] K P Bı °सोमप मिति Ch °सोममिति — [5] Cf Laty Çr ıı 12 17, Ind Stud x 61-63 — [6] K E Bı and Ath Paddh ब्राह्म्यो, Bü Ku Ch P as above — [7] E पौष्ण्यो — [8] So E, Bu खल्वेख, K Ku Ch P Bı खल्वेक — [9] P सौत्रामण्या — [10] E P परि° — [11] Here P inserts स — [12] K P भोउ — [13] Daç Kar दाता ब्रूयात् — [14] Daç Kar आचार्यो गा (Cod गौ) प्रतिमन्त्रयेत्,

ओं भूर्भुवः स्वर्जनदोमिति[1] । १३ । अतिसृजति[2] ।
 माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः ।
 प्र णु[3] वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदितिं वधिष्ट[4] ॥

ओं[5] तृणानि गौरत्त्वित्याह[6] । १४ । सूयवसादिति[7] प्रतिष्ठमानामनुमन्त्रयते । १५ । नालोहितो मधुपर्को भवति[8] । १६ । नानुज्ञानमधीमह[9] इति कुरुतेत्येव[10] ब्रूयात् । १७ । स्वधिते मैनं हिंसीरिति शस्त्रं प्रयच्छति[11] । १८ । पाप्मानं मे ऽप जहीति कर्तारमनुमन्त्रयते । १९ । आग्नेयीं वपां कुर्युः । २० । अपि वा[12] ब्राह्मण एव प्राश्नीयात्तद्दैवतं[13] हि तद्धविर्भवति । २१ । अथास्मै स्नानमनुलेपनं माल्याभ्यञ्जनमिति[14] । २२ । यच्चोपसमाहार्यं भवति तदुपसमाहृत्य । २३ । अथोपासकाः प्राप्योपासकाः स्मो[15] भो[16] इति वेदयन्ते[17] । २४ ।

---

[1] KP •दोऽ३मिति — [2] Ath Paddh गां विसर्जयति आचार्यो ब्रूते — [3] So all MSS (except Ku) and Daç Kar, Ku णु — [4] RV viii 101 15, Açv Gr i 24 31, Par Gr i 3 27, Gobh Gr iv 10 19 Lāty Çr i 2 13 — [5] K Bū Ch वधिष्टो, E P B Ku वधिष्ठो Dh, Ki वसिष्ट (?) — [6] Ath Paddh गौस्तृणानि (?) ददाति — [7] vii 73 11 — [8] The word is wanting in K Bū Bi P. — [9] Ch नानुज्ञाम•, Γ नानदुज्ञातम• — [10] Cf Çāṅkh Gr ii 15 3; Açv Gr i 24 31 Par Gr i 3 30, Gobh Gr iv 10. 22, Lāty Çr i 2 19 — [11] Cf Kauç 44 30 — [12] E •पीव — [13] K E •द्दैवत — [14] E Ku माल्या• Ch माल्याभ्या• — [15] P B Bū स्म — [16] K भोऽ३ — [17] Ath Paddh वस्त्रालङ्कारादि सर्वं समाहृत्य ददाति । प्राप्योपासका स्मो भो इति दाता वदति —

तान्प्रतिमन्त्रयते[1]। भूयांसो[2] भूयास्म ये च नो भूयसः[3] काष्ठापि[4] च नो ऽन्ये[5] भूयांसो जायन्ताम्।२५। अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते[6]। २६। अथान्नाहाराः प्राप्यान्नाहाराः स्मो[7] भो[8] इति वेदयन्ते। २७। तान्प्रतिमन्त्रयते[9]। अन्नादा भूयास्म ये च नो ऽन्नादान्काष्ठापि[10][11] च नो ऽन्ये[12] ऽन्नादा भूयांसो जायन्ताम्।२८। अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते। २९। आहृते[13] ऽन्ने जुहोति यत्काम कामयमाना इत्येतया[14]। ३०।

यत्काम कामयमाना इदं कृण्मसि ते हविः।

तन्नः सर्वं समृध्यतामथैतस्य हविषो वीहि स्वाहेति।३१। एष आचार्यकल्प एष ऋत्विक्कल्प एष संयुक्तकल्प एष विवाहकल्प एषो ऽतिथिकल्प एषो ऽतिथिकल्पः। ३२।

॥ ३ ॥ ॥ ९२ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे द्वादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] Ath Paddh and Daç Kar आचार्य — [2] So emended, MSS of the text and Paddhatis भूयसो, cf sū 28 — [3] Daç Kar has a colon here. — [4] E B काष्ठापि, Daç Kar काष्ठापि. Is the passage to be read ये च नो भूयास काष्ठापि etc ? — [5] K B ऽन्ये — [6] Daç Kar. आचार्य.. — [7] K Bū P and Ath Paddh स्म — [8] K P भोः — [9] K दान्मन्त्रयते; Ath Paddh आचार्यो मन्त्रयते; Daç Kar दाता वदति. — [10] So emended; MSS. of the text and Daç Kar न्नादा का°; cf the accusative भूयसो in sū 25. — [11] E काष्ठापि; Daç Kar काष्ठापि Is the passage to read ये च नो ऽन्नादा काष्ठापि etc ? — [12] K ऽन्ये. — [13] E and Daç Kar. आहृते. B आहृते — [14] xix 52 5, but note the सकलपाठ in the next sūtra, Ath Paddh यत्काम इत्येकया विवाहे वस्त्रार्थो अन्यच्च हस्तहोम. । ...अभ्यागते आचार्यो (!) विवाहे वराय मधुपर्को देयः। अन्येभ्यस्तुर्वर्णिकेभ्यो द्रव्याढ्येभ्यश्चतुराश्रमोणेभ्यश्च गृहागते मधुपर्कः देयः। मधुपर्कः समाप्तः —

॥ ओं ॥

अथाद्भुतानि । १ । वर्षे । २ । यक्षेषु । ३ । गोमायुवदने । ४ । कुले कलहिनि । ५ । भूमिचले । ६ । आदित्योपप्लवे । ७ । चन्द्रमसश्च[1] । ८ । औपस्यामनुद्यत्याम्[2] । ९ । समायां दारुणायाम् । १० । उपतारकशङ्कायाम् । ११ । ब्राह्मणेष्वायुधिषु । १२ । दैवतेषु[3] नृत्यत्सु च्योतत्सु हसत्सु गायत्सु । १३ । लाङ्गलयोः संसर्गे । १४ । रज्जोस्तन्त्वोश्च । १५ । अग्निसंसर्गे । १६ । यमवत्सायां गवि । १७ । वडवागर्दभ्योर्मानुष्यां च । १८ । यत्र धेनवो लोहितं दुहते । १९ । अनडुहि[4] धेनुं धयति । २० । धेनौ[5] धेनुं धयन्त्याम्[6] । २१ । आकाशफेने । २२ । पिपीलिकानाचारे । २३ । नीलमक्षानाचारे । २४ । मधुमक्षानाचारे । २५ । अनाज्ञाते[7] । २६ । अवदीर्णे[8] । २७ । अनुदक उदकोन्मीले । २८ । तिलेषु समतैलेषु[9] । २९ । हविः-

---

[1] So (चन्द्रमसश्चौप॰) K Ko Bü Bi P E, Ch चन्द्रमसाच्चोप॰ — [2] So emended, K P Ch (prim man) ॰नूद्त्या, E Bi ॰नूर्दित्या, Ko Ch (sec. man) ॰नुदित्या, Bü ॰नूद्त्या — [3] So emended, MSS दैवतेजु, cf Kauç 6 34 105 1 — [4] E अनडुहे, Ko Bi अनडुहि — [5] So emended, MSS धेनुधे॰ — [6] So emended, MSS धयन्त्य॰, Ch on the margin धेनुर्धेनु धयति — [7] K (॰चारे)नाज्ञाते — [8] E विदीर्णे — [9] Ch (prim man) ॰न्मीलेषु सतैलेषु —

ष्वभिमृष्टेषु । ३० । प्रसव्येष्वावर्तेषु । ३१ । यूपे[1] विरोहति । ३२ । उल्कायाम् । ३३ । धूमकेतौ[2] सप्तर्षीनुपधूपयति । ३४ । नक्षत्रेषु पतापतेषु । ३५ । मांसमुखे[3] निपतति । ३६ । अनग्नावभासे[4] । ३७ । अग्नौ[5] ध्वसति[6] ।३८। सर्पिषि तैले मधुनि च विष्यन्दे[7] । ३९ । ग्राम्ये ऽग्नौ[8] शालां[9] दहति । ४० । आगन्तौ च । ४१ । वंशे[10] स्फोटति । ४२ । कुम्भोदधाने[11] विकसत्सुरायां सक्तुधान्यां च । ४३ ।
॥ १ ॥ ॥ ९३ ॥

अथ यचैतानि वर्षाणि वर्षन्ति घृतं[12] मांसं मधु च यद्रिरण्यं[13] यानि चाप्यन्यानि[14] घोराणि वर्षाणि वर्षन्ति[15] तत्पराभवति कुलं वा ग्रामो वा जनपदो वा । १ । तत्र राजा भूमिपतिर्विद्वांसं ब्रह्मणमिच्छेत्[16] । २ । एष ह वै विद्वान्यद्भृग्वङ्गिरोवित् । ३ । एते ह वा अस्य सर्वस्य शमयितारः[17] पालयितारो यद्भृग्वङ्गिरसः[18] । ४ । स आ-

[1] So emended, MSS यूपो — [2] K P E Bı धूमकेतु — [3] So emended, MSS °मुखौ — [4] So emended, MSS °नपावभासे Cf Kāuç 130 1 — [5] Ch E । अपी — [6] K ध्वसति, E चसति — [7] So Ku P, Bı विष्यदे, Bū Ch E विष्यन्दे, K विस्यदे, cf K ıuç 132 1 — [8] So emended, K Ku P Bı Bū E Ch (sec man) यान्यो ऽग्नि, Ch (prim. man) यास्ये ऽग्नि — [9] Ch शाला — [10] K P वंश — [11] Thus with double sandhi (for कुम्भ उदधाने) all MSS see the introduction — [12] K पक्व, cf the first stanza of the mantra, su 14. — [13] Ch (prim man) यद्दिरिण्य, Ch (sec man) यद्धिरिण्य, cf the first stanza of the mantra, sū. 14, P Bū have a colon here, as in sū 14. — [14] K यान्यन्यानि — [15] The passage beginning with the word घृत and ending here is wanting in Bı, the first part of it is metrical as in the mantra, sū 14 — [16] Ch (prim man) ब्रह्मणमि° — [17] Bū समयितारः — [18] The passage beginning with एते and ending here is wanting in

होपकल्पयध्वमिति । ५ । तदुपकल्पयन्ते कंसमहते वसने शुङ्गमाज्यं शान्ता ओषधीर्नवमुदकुम्भम् । ६ । त्रीणि[1] पर्वाणि कर्मणः[2] पौर्णमास्यमावास्ये पुण्यं नक्षत्रम् । ७ । अपि चेदेव यदा कदा चिदार्ताय कुर्यात् । ८ । स्नातोऽहतवसनः सुरभिर्व्रतवान्कर्मण्य[3] उपवसत्येकरात्रं त्रिरात्रं षड्रात्रं द्वादशरात्रं वा । ९ । द्वादश्याः[4] प्रातर्यच्चैवादः पतितं भवति तत उत्तरमग्निमुपसमाधाय । १० । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिरुदपात्रमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्य । ११ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागौ च । १२ । अथ जुहोति । १३ ।

घृतस्य धारा इह[5] या वर्षन्ति पङ्कं मांसं मधु च यद्धिरण्यम्[6] ।
द्विषन्तमेता अनु यन्तु वृष्टयो ऽमां वृष्टयो बहुलाः[7] सन्तु मह्यम् ॥
लोहितवर्षं मधुपांसुवर्षं यद्वा वर्षं घोरमनिष्टमन्यत् ।
द्विषन्तमेते अनु यन्तु सर्वे पराञ्चो यन्तु निवर्तमानाः ॥

अग्नये स्वाहेति हुत्वा । १४ । दिव्यो गन्धर्व इति[8] मातृनाम-

K P it is probably a gloss The same passage is interpolated in Bi before उपवसति below, su 9 —

[1] K omits the passage beginning here and continuing through the next three sutras, but reads instead बाह्यत शान्तवृक्षेध्म प्राश्मु पसमाधाय परिस्तीर्य etc , as in su. 11 — [2] Bu मर्मण — [3] P कमण्याङ्गुष्ठ°, Γ कर्मसुग° — [4] Bū द्वादशा — [5] Pū अभि — [6] Cb (prim man) यद्धिरिण्यम , Ch (sec man) यद्धिरिण्यम्, cf sū. 1 — [7] So all MSS , Weber Omina und Portenta, p 349 reads बहुल — [8] ii 2 1 For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gaṇamālā, Ath Pari 34 4, see Kauç S 24, and note —

भिर्जुहुयात् । १५। वरमनड्वाहं ब्राह्मणः कर्त्रे दद्यात्।१६। सीरं वैश्यो ऽश्वं प्रादेशिको ग्रामवरं[1] राजा । १७ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १८ । ॥ २ ॥ ॥ ९४ ॥

अथ यत्रैतानि यक्षाणि दृश्यन्ते तद्यथैतन्मर्कटः श्वापदो[2] वायसः पुरुषरूपमिति तदेवमाशङ्क्यमेव भवति।१। तत्र जुहुयात् । २ ।

यन्मर्कटः[3] श्वापदो वायसो यदीद[4] राष्ट्रं[5] जातवेदः पुरुषरक्षसमिमिरं यत्पतातिं[6] । [ताति
द्विषन्तमेते अनु यन्तु सर्वे पराञ्चो यन्तु निवर्तमानाः॥

अग्नये स्वाहेति हुत्वा । ३ । दिव्यो गन्धर्व इति मातृनामभिर्जुहुयात्[7]।४। सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ । ॥ ३ ॥ ॥ ९५ ॥

अथ ह गोमायू नाम मण्डूकौ यत्र वदतस्तद्यन्मन्यन्ते[8] मां प्रति वदतो मां प्रति वदत इति तदेवमाशङ्क्यमेव भवति । १ । तत्र जुहुयात् । २ ।

यद्गोमायू वदतो जातवेदो ऽन्यया[9] वाचाभि[10] जञ्झ-
भातः[11] ।

---

[1] Bi E °चर — [2] E °पदो — [3] K मर्क॰ — [4] Ch (prim man) वदीद, the rest, as above, Weber, ibid p 354 emends to यदिद — [5] K राष्ट — [6] So emended, MSS य॰ पताति, the pāda disturbs the metre of the stanza, which is without it good tristubh — [7] II 2 1. For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gaṇamālā, Ath Par ç 34 4 see Kauç 8 24, and note. — [8] So emended with Weber, ibid p 356 MSS वदतस्तद्यन्मन्यन्ते — [9] Bi व्यथा or न्यथा — [10] Thus emended, MSS. वाचामभि The words are to be read metrically वाचा अभि — [11] So emended with Weber, as third person dual subjunctive of the intensive· MSS. जञ्झमान॰ Cf. Kauç. 114 2. —

रथंतरं बृहच्च सामैतद्विषन्तमेतावभि[1] नानदैताम्[2] ॥
रथंतरेण त्वा बृहच्छमयामि बृहता[3] त्वा रथंतरं शमयामि।
इन्द्राग्नी त्वा ब्रह्मणा वावृधानावायुष्मन्तावुत्तमं[4] त्वा कराथः ॥

इन्द्राग्निभ्यां स्वाहेति हुत्वा। ३। दिव्यो गन्धर्व इति मातृनामभिर्जुहुयात्[5]। ४। सा तत्र प्रायश्चित्तिः। ५।
॥ ४ ॥ ॥ ९६ ॥

अथ यद्येतत्कुलं कलहि भवति तन्निरृतिगृहीतमित्याचक्षते। १। तत्र जुहुयात्। २। आराद्रातिमिति[6] द्वे[7]। ३।
अयाश्चाग्नेऽस्यनभिशस्तिश्च सत्यमित्त्वमया[8] असि।
अयासा मनसा कृतोऽयास्यं[9] हव्यमूहिषे[10]।

---

[1] E °षमो — [2] Thus emended with Weber, Omina und Portenta p 306 as subjunctive third dual middle with secondary ending of the intensive, K Bū नानुदैताम्, Ch P Bi Ku नानुदैवताम्, E नानुदैवतम् — [3] K P Bū बृहद्रा, E बृहता — [4] E °न्ता उत्ताम as in Kauç 97 6 — [5] ii 2 1 For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the ganamala, Ath Pariç. 34 4, see Kauç 8 24, and note — [6] E B °मिति — [7] vii 2 12 13 — [8] Thus emended, MSS °त्वमया Cf Kāuç. 5 13 — [9] Thus emended, Ch E Bi Bū Bh यास्म° (so also in Kauç 5 13) K यास्मा° (so also in Kāuç. 5 13), P reads यासा° here, but यस्मा° in kaṇḍika 5, Ku यास्मम्, Antyeṣṭi यासा, Maitr ऽ ऽया सन्, Çankh Çr यास, Weber, Omina und Portenta, p 307 conjectures ऽदास्त्व — [10] MSS of the text °मूहिष (आ), Antyesti °मूहिष ।, Ath Paddh °मुहिष ।, cf Kāuç. 5 13. —

अया नो धेहि[1] भेषजं[2] ॥

स्वाहेत्यग्नौ हुत्वा । ४ । तचैवैताग्होमाञ्जुहुयात्[3] । ५ ।

आरादग्निं क्रव्यादं निरूहञ्जीवातवे[4] ते परिधिं दधामि[5] ।

इन्द्राग्नी त्वा ब्रह्मणा[6] वावृधानावायुष्मन्तावुत्तमं[7] त्वा करायः ॥

इन्द्राग्निभ्यां स्वाहेति हुत्वा । ६ । अपेत एतु निर्ऋतिरित्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ७ ।

अपेत एतु निर्ऋतिर्नेहास्या[8] अपि[9] किं चन ।
अपास्याः[10] सत्वनः[11] पाशान्मृत्यूनेकशतं नुदे[12] ॥
ये ते पाशा एकशतं मृत्यो मर्त्याय हन्तवे ।
तांस्ते यज्ञस्य मायया सर्वा॰ अप[13] यजामसि ॥

---

1 Thus emended, Antyesti अया धेहि MSS of the text and Ath Paddh आ नो धेहि, Maitr S Katy Çr and Çankh Çr अया नो धेहि et Kauç 5 13 — 2 The verse occurs in Kauç 5 13 and with more or less variation at Maitr S i 4 3, Kath 5 v 4, Kāty Çr xxv 1 11, and Çankh Çr iii 19 3 — 3 Ch E P Bi Ku होमान्, the rest होमा — 4 K Bu P Ku निरूहृ, Ch E Bi निरहृ, cf viii 2 9ᶜ — 5 Ch (prim man) परि दधामि, E P B ददामि, the two padas ending here are identical with iii 2 9ᶜᵈ — 6 K ब्रह्मणा — 7 E ता उत्तम as at Kauç 96 3, Ch (prim man) ॰धा नायुवाम्मतायुत्तम — 8 K ॰स्मा P स्मा॰३ — 9 Thus emended with Weber Omina und Portenta p 358 MSS अप Possibly the entire pada originally stood as follows नेहास्मा॰ आप कि चन. Cf note 8 — 10 K अपस्मात्स॰, Bü अपास्मात्स॰, E आपास्मा, P अपस्मा — 11 E गलन — 12 The pratika of this stanza occurs at Vait Sū 38 1 — 13 Weber, ibid reads सर्वानप —

निरितो यन्तु नैर्ऋत्या[1] मृत्यव एकशतं परः[2] ।
सेधामेषां[3] यत्तमः[4] प्राण ज्योतिश्च दध्महे[5] ॥
ये[6] ते शतं वरुण ये सहस्र यज्ञियाः पाशा वितता महान्तः ।
तेभ्यो अस्मान्वरुणः सोम इन्द्रो[7] विश्वे मुञ्चन्तु मरुत स्वर्काः[8] ॥
ब्रह्म भ्राजदुदगादन्तरिक्ष दिव च[9] ब्रह्मावाधूष्टामृतेन[10] मृत्युम्[11] ।
ब्रह्मोपद्रष्टा सुकृतस्य साक्षाद्ब्रह्मास्मदप[12] हन्तु शमलं तमश्च[13] ॥ ८ ।

वरमनड्वाहमिति समानम्[14] । ९ । ॥ ५ ॥ ॥ ९७ ॥

अथ यद्येतद्भूमिचलो भवति तत्र जुहुयात् ।१।
अच्युता[15] द्यौरच्युतमन्तरिक्षमच्युता भूमिर्दिशो अच्युता इमाः ।

---

[1] K E P Bi नैर्ऋत्या, Bu नैर्ऋता — [2] This division is according to Ch K Bu E Ku Weber, ibid joins this word to the next pada, cf note 4 — [3] Thus emended, MSS सेधामेषा — [4] Weber, ibid having placed the word परः at the head of this pada, emends यत्तम to तम metri causa, cf note 2 E reads य उत्तम, Ku यतम — [5] K Bi दध्महे P दह्महे — [6] E ऽये — [7] Bu इन्द्रो — [8] Cf for this stanza Katy Çr xxv 1 11 — [9] The words दिव च, which disturb the metre appear in all MSS — [10] Thus emended, K Ch ब्रह्मावाधूष्टा॰ Ku ॰धृष्टा॰ Bu ॰धोप्या॰ Bi ॰धोष्टा॰, E ॰धूष्टवा॰, P ब्रह्मावाष्टा॰ — [11] K P B सत्य Bu कृत्यु — [12] K ॰स्मतप, by cancelling the syllable स्मद् and reading ब्रह्माप good triṣṭubh metre may be constructed — [13] Ch तपश्च — [14] Cf Kauç 94 16 fg — [15] The pratika of this hymn seems to be employed in Kauç 35 12, a fact not noted there —

अच्युतो ऽयं रोधावरोधाद्भुवो[1] राष्ट्रे प्रति तिष्ठाति जिष्णुः ॥
यथा सूर्यो दिवि रोचते यथान्तरिक्षं मातरिश्वाभिवस्ते[2] ।
यथाग्निः पृथिवीमा विवशेवायं[3] ध्रुवो अच्युतो अस्तु जिष्णुः ॥
यथा देवो दिवि स्तनयन्निव राजति यथा वर्षं वर्षकामाय वर्षति ।
यथापः पृथिवीमा विविशुरेवायं[4] ध्रुवो अच्युतो[5] अस्तु[6] जिष्णुः[7] ॥
यथा पुरीषं[8] नद्यः समुद्रमहोरात्रे अप्रमादं क्षरन्ति ।
एवा विशः संमनसो हवं मे ऽप्रमादमिहोपा यन्तु[9] सर्वाः ॥

---

[1] Thus Ch (sec. man), P Bı रोद्धावरोद्धाध्रुवो, Bü ररोद्धाचारोद्धाध्रावा, Ch (prim man) रोधादध्रुवो, Ku रोद्धाद्भुवो, K E रोधावरोधाध्रुवो Weber, Omina und Portenta p 309, note 1, suggests hesitatingly रोधनाद्वरोधाद्भुवो in order to fill out the tristubh pāda Cf also the Pet Lex sub voce 1 रोध — [2] Ch वास्त, Ku वास्ता — [3] Thus emended, Ch Bü E °वेशवाय, K P Bı °वेशवायु, Ku °वैशिवाय — [4] So Bu, Ch Bı °वेभुरेवाय, Ku °वेभुरेवायु, K P °वेशिरेवायु, E पृथिवीमाविश्वेश्वरेवाय — [5] This word is wanting in K — [6] E अस्ति — [7] Bü विष्णु — [8] Thus emended, K Ku Ch P Bı पुरीषा, E परीषा, Bü पुरीषा The sense would be 'As the rivers pour their sediment into the sea (or Indus) etc, cf Roth in Kuhn's Zeitschrift, xxvi, p 62 fg Weber, ibid emends to the adjective पुरीष्या, which may be supported by RV v 53 9, ना व परि ष्ठात्सरयु पुरीषिणी — [9] So all MSS Weber, ibid reads °होपयान्तु —

दृंहतां देवी[1] सह देवताभिर्ध्रुवा दृढाच्युता[1a] मे अस्तु भूमिः ।
सर्वमाप्मानमपनुद्यासदमित्वान्मे[2,3] द्विषतो ऽनु[4] विध्यतु[5] ॥

पृथिव्यै स्वाहेति हुत्वा । २ । आ त्वाहार्षं ध्रुवा द्यौः सत्यं बृहदित्येतेनानुवाकेन[6] जुहुयात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ ६ ॥ ॥ ९८ ॥

अथ यत्रैतदादित्य तमो गृह्णाति तत्र जुहुयात् । १ ।
दिव्यं चित्रमृतुया[7] कल्पयन्तमृतूनामुग्र भ्रमयन्नुदेति[8] ।
तदादित्यः प्रतरन्नेतु सर्वत[9] आप इमां[10] लोकाननुसंचरन्ति ॥
ओषधीभिः संविदानाविन्द्राग्नी ताभि रक्षताम्[11] ।
ऋतेन[12] सत्यवाकेन तेन सर्वं तमो जहि ॥
आदित्याय स्वाहेति हुत्वा । २ । विषासहि सहमानमि-

---

[1] So Ku, the rest देवी — [1a] Thus emended MSS दृढा अच्युता contrary to sandhi and the demands of the metre — [2] K P Bu सर्व — [3] Thus Ch (sec man), E Ch (prim man) °पनुध्या असद°, K P Bu Bi °पनुध्यासद°, Ku सर्वपाप्मानमपनुध्यानुधा असद° — [4] Thus emended with Weber Omina und Portenta p 359, MSS द्विषते न — [5] Thus emended, Ch E P Bi Ku विध्यतीति, K Bu विध्यति — [6] vi 87 1, 88 1, the anuvaka beginning at xii 1 1 — [7] So K and Bu the latter of which has the word twice दिव्य चित्रमृतुया कल्पयतमृतुया कल्पयतमृ° (!), Ch E P Bi and Bu once °मृतुया Ku°मृया, Weber Omina und Portenta, p 361, note 1, emends to °मृतुथा — [8] K भ्रमयनुदेनि, Weber, ibid, note 2, points out the fact that भ्रमयदुदेति is to be expected in accordance with the rules of grammar — [9] Ch सर्वत — [10] Read चापिमा — [11] Thus all MSS, Weber, ibid reads रक्षतात्. — [12] Ch कृतेन —

त्येतेन सूक्तेन[1] जुहुयात् । ३ । रोहितैरुपतिष्ठते[2] । ४ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ । ॥ ७ ॥ ॥ ९९ ॥

अथ यत्रैतच्चन्द्रमसमुपप्लवति[3] तत्र जुहुयात् । १ ।
राहू राजानं त्सरति त्सरन्तमेनमिह[4] हन्ति पूर्वः ।
सहस्रमस्य तन्व इह नाश्याः[5] शत तन्वो वि नश्यन्तु ॥
चन्द्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । शकधूम नक्षत्राणीत्येतेन[7] सूक्तेन[8] जुहुयात्[9] । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ ८ ॥ ॥ १०० ॥

अथ यत्रैतदोषसी[10] नोदेति तत्र जुहुयात् । १ ।
उदेतु श्रीरुषसः कल्पयन्ती[11] पूल्यान्कृत्वा पलित एतु चारः ।
ऋतून्बिभ्रती बहुधा विरूपान्मह्यं भव्यं विदुषी कल्पयाति ॥
औषस्यै[12] स्वाहेति हुत्वा । २ । दिव्यो गन्धर्व इति मा-

---

[1] xvii 1. — [2] The रोहित hymns (cf AV xix 23 23) are the hymns of the thirteenth book of the AV (xiii 1 4 — [3] Bū °प्रवति — [4] Bū त्सरतमे° — [5] Thus according to a suggestion of Böhtlingk The reading इह नात्मा has also been thought of Ch K Bū P B इहानात्या, E इहनात्या, Ku इहानान्या Weber, Omina und Portenta, p 262 emends to इहागत्य and suggests, ibid note 2 इहानागत्य as another possibility The last emendation would however render the pada hypercatalectic — [6] Thus emended, MSS नश्यतु — [7] vi 128 1 — [8] L सूत्रेण — [9] Ku Bu E here insert the words रोहितैरुपतिष्ठते, Ch has them on the margin apparently erased by a second hand, they seem to be borrowed from the preceding kandika, sūtra 4 — [10] So Ku, Ch F °दोषसि, K Bū Bi P °दोपसी, cf. Kauç 93. 9 — [11] K P B कल्पयन्ति — [12] So Ku, the rest औषसी —

तृनामभिर्जुहुयात्[1] । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ ।
॥ ९ ॥ ॥ १०१ ॥

अथ यद्येतत्समा दारुणा भवति[2] तत्र जुहुयात् । १ ।
या समा रुशत्येति प्राजापत्यान्वि धूनुते[3] ।
तृप्तिं यां देवता[4] विदुस्तां त्वा सं कल्पयामसि ॥
व्याधकस्य मातरं हिरण्यकुक्षीं[5] हरिणीम् ।
तां त्वा सं कल्पयामसि ॥

यत्ते घोरं यत्ते विषं तद्विषत्सु नि दध्मस्यमुष्मिन्निति[6] ब्रूयात् । २ । शिवेनास्माकं समे[7] शान्त्या सहायुषा[8] समायै स्वाहेति हुत्वा । ३ । समास्त्वाग्[9] इत्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ४ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ । ॥ १० ॥ ॥ १०२ ॥

अथ यद्येतदुपतारकाः शङ्कन्ते तत्र जुहुयात् । १ ।
रेवतीः शुभ्रा इषिरा मदन्तीस्त्वचो धूममनु ताः सं विशन्तु ।
परेणापः पृथिवीं सं विशन्त्वाप[10] इमां लोकाननु- संचरन्तु[11] ॥

अद्भ्यः स्वाहेति हुत्वा । २ । समुत्पतन्तु प्र नभस्वेति[12] वर्षीर्जुहुयात्[13] । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ ११ ॥ ॥ १०३ ॥

[1] ii 2 1 For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gana mala see Kauç 8 24, and note — [2] K P Bı भवति — [3] So emended, Ku प्राजापत्य, the rest °पत्या — [4] Ku Bū देवता — [5] Thus the MSS, Weber, Omina und Portenta p 365, reads °कुचि — [6] Ch K Bū दधास्य° — [7] E समे, Weber, ibid, emends to सा मे — [8] K P समायुषः — [9] ii 6 1 — [10] K विषलाप — [11] So K P, the rest °चरत्य(न्त) — [12] iv 15 1; vii 18 1 — [13] So K Bı P Bū, E वर्षीं, Ku वर्षा, Ch वर्षी. —

अथ यत्रैतद्ब्राह्मणा आयुधिनो भवन्ति तत्र जुहुयात् । १ ।

य[1] आसुरा[2] मनुष्या[3] आत्तधन्वः[4] पुरुषमुखाश्वरानिह[5] ।
देवा वयं मनुष्यास्ते देवाः प्र विशामसि[6] ॥
इन्द्रो नो अस्तु पुरोगवः स नो रक्षतु सर्वत ।

इन्द्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । मा नो विद्न्नमो देववधेभ्य[7] इत्येताभ्यां सूक्ताभ्यां जुहुयात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ १२ ॥ ॥ १०४ ॥

अथ यत्रैतद्दैवतानि[8] नृत्यन्ति च्योतन्ति हसन्ति गायन्ति वान्यानि[9] वा[10] रूपाणि कुर्वन्ति[11] य आसुरा[12] मनुष्या मा

---

[1] So Ku Bū E Ch (sec man), K P Bı Ch (prim man) या — [2] P Bı असुरा, cf Kāuç 105 1, note 12 — [3] Ch मनुषा — [4] So with K P Bı Bū as Vedic nominative plural masculine, Ch E Ku °धनू, wh ch is feminine The entire pāda may perhaps originally have referred to female demons या आसुरा मनुष्या आत्तधनू, cf note 1 Weber, Omina und Portenta, p 367, reads य आसुरा मनुष्या आत्तधनू° — [5] So emended, MSS °वराणिह Weber ibid, note 3 suggests that पुरुष° be read as a dissyllable for the sake of the metre — [6] E प्रविशीमहि, Ch (prim man) प्रविशामहि — [7] ı 19 1, vı 13 1 These pratīkas, along with the pratīka of the mantra employed in this kaṇḍikā in सकलपाठ constitute the second अभयगण of the gaṇamālā (Ath. Pariç 34 29) या असुरा (two MSS, in accordance with the variants in notes 1 and 2 two other MSS सासुरा) मनुष्या मा नो विद्न्नमो देववधेभ्य इत्यभयगणः ॥ २९ ॥ For the first अभयगण see Kauç 16 8, note Cf also Kāuç 105 1 — [8] So emended MSS °द्दैवतानि, cf Kāuç 6 34, 93 13 — [9] So KuBūE, KP गायत्यन्यानि, Ch गायन्ति दान्यानि, Bı गायन्ति चान्यानि — [10] This word is wanting in Ch Bı — [11] Cf the corresponding passages in the उशनसाद्भुतानि and the महाद्भुतानि, Ath Pariç 73 12, 74 4 — [12] K P Bı य असुरा, cf. Kāuç 104 2, notes 1 and 2 —

नो विद्वनो देववधेभ्य[1] इत्यभयैर्जुहुयात् । १ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । २ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १०५ ॥

अथ यत्रैतल्लाङ्गले संसृजतः पुरोडाशं श्रपयित्वा । १ । अरण्यस्यार्धमभिव्रज्य[2] । २ । प्राचीं सीतां स्थापयित्वा । ३ । सीताया मध्ये प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । ४ । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिः शम्याः परिधीन्कृत्वा । ५ । अथ जुहोति । विद्धिरसि पुष्टिरसि श्रीरसि[3] प्राजापत्यानां ता[4] त्वाह मयि पुष्टिकामो जुहोमि स्वाहा । ६ ।

कुमुद्वती पुष्करिणी सीता सर्वाङ्गशोभनी ।
कृषिः[5] सहस्रप्रकारा[6] प्रत्यष्टा[7] श्रीरियं[8] मयि[9] ॥
उर्वी[10] त्वाहुर्मनुष्याः श्रियं त्वा मनसो[11] विदुः ।
आशये ऽन्नस्य नो धेह्यनमीवस्य शुष्मिणः[12] ॥

---

[1] The first pratika refers to the mantra, wh ch is employed in सकलपाठ in Kauç 104 2, the others are of 19 1 and vi 13 1, the entire group makes up the second अभयगण, Ath Pariç 34 29, cf Kāuç 104 3 note — [2] E °स्याधर्मामिव्रज्य, cf Kāuç 126. 3 — [3] So all MSS, Weber Omina und Portenta p 368, omits these two words — [4] Thus with doubtful emendation, the MSS divide themselves into two classes one reading what seems intended for प्राजापत्यास्ता (so Bu, K P प्राजापत्यास्तां Bi प्राजापत्यस्त) the other what is intended to be प्राजापत्याना (so Ch E Ku प्राजापत्याना) The reading accepted above is a syncretism of the two Weber ibid reads प्राजापत्याना alone — [5] K Ku Ch (sec man) कृषि, cf p 260 note 11 — [6] So Bu alone the rest °प्रकारा, cf p 260 note 12 — [7] Bu प्रत्यष्ट K प्रत्युष्टा P प्रत्युष्टा cf p 260, note 13 — [8] Ku and Ch on the margin चीरिय K श्रीरय, cf p 260, note 14 — [9] Ch E Ku महि cf p 260 note 15 — [10] Ch E Bū Bi उर्वी, Ku उर्वां — [11] So all MSS Weber ibid emends to मनसो — [12] For this stanza cf Āçv Gr i 16 5 Çānkh Gr i 27 7 —

पर्जन्यपत्नि[1] हरिण्यभिजितास्यभि[2] नो वद ।
कालनेत्रे[3] हविषो नो जुषस्व तृप्तिं[4] नो धेहि द्विपदे
चतुष्पदे ॥
याभिर्देवा असुरानकल्पयन्यातून्मनून्गन्धर्वान्राक्षसांश्च[5] ।
ताभिर्नो अद्य सुमना उपा गहि सहस्रापोषं[6, 7] सुभगे
रराणा[8] ॥
हिरण्यस्रक्पुष्करिणी[9] श्यामा[10] सर्वाङ्गशोभनी ।
कृषिर्हिरण्यप्राकारा[11, 12] प्रत्यष्टा[13] श्रीरियं[14] मयि[15] ॥
अश्विभ्या देवि सह संविदाना[16] इन्द्रेण[17] राधेन सह
पुष्या न आ गहि[18] ।
विश्वस्त्वा रासन्ता[19] प्रदिशो ऽनु सर्वा[20] अहोरात्रार्धमा-
समासा[21, 22] आर्तवा ऋतुभिः सह[23] ॥

---

[1] K पर्जयत्नि, Ku पर्ज्येत्यपन्ने Ch (prim man) पर्यन्यत्न्य, Ch (sec man) पर्जन्यत्नि — [2] Ch (prim man) °जितस्वाभि — [3] K का लेनेत्रे — [4] Ch (sec man) स्तृप्ति — [5] Ch omits the word मनून्, E reads मनू, Ku °कल्पयन्यान्मनून् गन्धर्वान् etc. — [6] Bu सहस° — [7] E पोय, B पोषे — [8] The last two padas of this verse are identical with vii 48 2[cd] — [9] K Bu ह्रिरण्यस्नु° Ch (sec. man) °सृ° — [10] So E Bu, Ch K P Bi Ki श्यामा cf Kauç 8 20 note 15 11 4, note 3, also AV i 24 4 (श्यामा for श्यामा) — [11] K Ch (sec man) कृषि°, cf p 259, note 5 — [12] Ch K E Ku °प्रकारा, cf p 259, note 6 — [13] K P प्रत्युष्टा E प्रत्याष्टा cf p 259 note 7 — [14] Ch चीरिय, cf p 259 note 8 — [15] Ch E Ku महि, cf p 259 note 9 — [16] So Ku, the rest °विदान — [17] Weber ibid p 369 suggests the insertion of the word सह at this point the result would be one tristubh and two anuṣṭubh padas — [18] Ch E नागहि Ku नगहि — [19] Thus emended, MSS रासता — [20] Ch E Ku सर्वाहो° — [21] Bu °रात्र अर्ध° — [22] K °मासमास, P °मास (with haplographia), E Bi °मासः (with haplographia) — [23] This line may be considered as consisting of one hypercatalectic tristubh pāda, ending at सर्वा and two anustubh pādas, the first of which is also er[illegible]

भर्वी देवानामुत मर्त्यानां भर्वी प्रजानामुत मानु-
हस्तिभिस्तिरासैः[1] क्षेत्रसारथिभिः सह । [षाणाम् ।
हिरण्यैरश्वैरा[2] गोभिः प्रत्यष्टा[3] श्रीरियं[4] मयि[5] ॥ ७ ।
अथ शुनासीरास्यनुयोजयेत्[6] । ८ । वरमनड्वाहमिति स-
मानम्[7] । ९ । ॥ १४ ॥ ॥ १०६ ॥

अथ यवैतत्सृजन्त्योर्वा कृन्तन्त्योर्वा[8] नाना तन्तू[9] संसृ-
जतो मनायै तन्तुं प्रथममित्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । १ ।
मनायै तन्तुं प्रथमं पश्येदन्या[10] अतन्वत ।
तन्नारीः प्र ब्रवीमि वः साध्वीवैः[11] सन्तूर्वरीः[12] ॥
साधुर्वस्तन्तुर्भवतु साधुरेतु[13] रथो वृतः[14] ।
अथो होर्वरीर्यूयं[15] मातर्वोढवे धावत[16] ॥

---

[1] So all MSS ; Weber, Omina und Portenta p 369 emends to °तरारवैः, and translates 'mit bunt rufenden Feldwagenlenkern im Verein' Does it mean 'with elephants having variegated seats ? And is the text perhaps to be emended to इतरासनै which would fill out the metre? — [2] K Ch E °श्वैरा, Bü Bı °श्रीरा — [3] K P प्रत्युष्टा; Bü प्रत्यष्टाः, cf p 259 note 7, and p 260, note 13. — [4] E Ku चीरिय, K श्रीरयं; cf p 259, note 8, and p 260, note 14 — [5] Ch E Ku महि; cf p 259, note 9, and p 260, note 15 — [6] Cf Kauç) 1 fg — [7] Cf Kauç 94 16 fg — [8] So emended; Ch E Bü K P Bı कृतत्योर्वा, Ku कृतत्योर्वा. — [9] So emended, Ch E P Bü तन्तु, K ततून्, Bı ततून् Ku तकु. Cf Kauç. 93 15 — [10] Ch (prim. man) पश्येदत्या The Pet Lex. sub मना emends to नक्षिरन्या — [11] P Bü Bı साध्वीर्न Ku Ch साध्वीवं — [12] E °वैरा.. The entire stanza is wanting in K — [13] K P Bü °रोतु Is this to be emended to °रोतु (infinitive from वा 'to weave') and to be taken into the text? — [14] Thus emended, Ch E Ku वृताः, K Bü P Bı वृता. — [15] Thus K P Bı Bü, Ch E Ku अथो होर्वरो यूय, Weber, Omina und Portenta, p 373. emends to अथाहोर्वरीर्युय — [16] Ch (prim man) धावतो. —

खर्गला इव पत्वरीरपामुग्रमिवायनम्[1]।
पतन्तु[2] पत्वरीरिवोर्वरीः साधुना पथा[3]॥
अवाच्यौ[4] ते तोतुद्येते तोदेनाश्वतराविव[6]।
प्र स्तोममुर्वरीणां शशयानामस्तावषम्[7]॥
नारी[8] पञ्चमयूखं[9] सूत्रवत्कृणुते[10] वसु[11]।
अरिष्टो अस्य वस्ता[12] प्रेन्द्र[13] वास उतोदिर[14, 15] ॥ २।
वासः कर्त्रे दद्यात्। ३। सा तत्र प्रायश्चित्तिः। ४।
॥ १५ ॥ ॥ १०७ ॥

अथ यत्रैतदग्निनाग्निः संसृज्यते[16] भवतं नः समनसौ समोकसावित्येतेन सूक्तेन जुहुयात्। १।

---

[1] So KBüPBı, EKuCh (sec. man) °रपामुग्रमपायन, Ch (prim man) °रपामुयामपायने, Weber, Omina und Portenta p 374, emends to पत्वरीरुपव्युषमपायने 'beim wegziehen gegen morgenroth', comparing उपव्युषम् in Pancav Br xxı 3 (cf Katy Çr xxı 3 13). — [2] Ch पेततु, Ku पे तु — [3] Ch (sec man) पाथ, Ku यथा — [4] KPCh (sec man) अवाच्यो — [5] So following the emendation of the Pet Lex, Weber, ibid, reads ते अनुद्योते and translates 'die beiden einschlag folgsam sind' E तेनुद्योते, the rest तोनुद्योते — [6] K °देना स्वतराविव — [7] So E Bü Bı Ku, KCh P श्वसयानाम°, which is accepted by Weber, ibid, and translated by 'eilig, prustend — [8] Thus all MSS, Weber, ibid reads नारीय, which fills out the metre (anustubh) — [9] So Bü only, E P Bı पचमयूप, K Ch Ku पचमयुप — [10] Thus emended, Ku सूत्रवतूणत, the rest सूत्रवस्कृणत — [11] Ch (prim man) वस्तु (correct reading?), P Bı वसू Is the whole passage perhaps to be reconstructed in the dual नारी पञ्चमयूख सूत्रवत्कृणुत वसू (वस्तू)? Cf the duals सृजन्त्यो and कृन्तन्त्यो in sutra 1 — [12] K वस्त्या — [13] Ch (prim man) प्रैद्रा, K P प्रेंद्र — [14] Thus is the unintelligible reading of Ch E, Ku उतोदेरा, P Bı उतौदिर, Bü उतोदे, K उतोदि — [15] According to Roth, Der Atharva Veda in Kaschmir, p 23 this group of mantras occurs in the *Kashmirian çakhā of the Atharva-Veda* — [16] Ch E °सृजते —

भवतं नः समनसौ समोकसावरेपसौ ।
मा हिंसिष्टं[1] यज्ञपतिं मा यज्ञं जातवेदसौ[2]
शिवौ भवतमद्य नः[3][4] ॥
अग्निनाग्निः संसृज्यते[5] कविर्गृहस्पतिर्युवा[6] ।
हव्यवाड् जुह्वास्यः[8][9] ॥
त्वं ह्यग्ने[10] अग्निना[11] विप्रो विप्रेण सन्सता ।
सखा सख्या समिध्यसे[12] ॥
पाहि नो अग्न एकया पाहि न उत[13] द्वितीयया ।
पाहि गीर्भिस्तिसृभिरूर्जां[14] पते पाहि चतसृभिर्वसो[15]॥
समीची माहनो पातामायुष्मत्या[16] ऋचो मा सत्ति[17]।

---

[1] So Ku, the rest insert the word मा at this point. — [2] Thus emended, MSS जातवेदस, cf VS v 3 — [3] K P Bi नो without the colon, Ch Ku also omit the colon — [4] This stanza occurs with several variants at VS v 3 xii 60, TS i 3 7 1–2 iv 2 5 1, vi 3 5 4, Maitr. S i 8 8 ii 7 11 iii 2 3, iii. 3 5, Kath S iii 4, xvi 11, xxvi 7, Kap S ii 11, xxv 2, xli 5 — [5] K has a colon here — [6] So Ch E Ku, K Bi P Bū °गृहपति°, in accordance with the parallel texts cited in note 9 — [7] Ku सव्यषाड् — [8] Bū Bi जुह्वास्- — [9] Cf RV i 12 6, SV ii 194 TS i 4. 46 3, iii 5 11 5, v 5 6 1, Tait. Br ii 7 12 3, Maitr S iv 10 2 (3), Kath S xv 12 xx 14, xxxiv 19, Kap S vii 6, xlviii 1 — [10] Bū ह्यग्नि — [11] K P Bu Bi चग्निरग्निना — [12] Cf RV viii 43 14, TS i 4 46 3, iii 5 11 5, Maitr S iv 10 2 (3) Kath S. xv 12 — [13] Thus all MSS, Weber, Omina ond Portenta, p 376 reads पाहि उत for the sake of the metre, and in accordance with the parallel texts cited in note 15 The metre is satisfied by reading नोत with double sandhi — [14] So all MSS Weber, ibid suggests for the sake of the metre गोर्भिर्नस्तिसृ°, cf however the parallel passages cited in the next note — [15] Cf RV viii 60 9, SV i 36, ii 894, VS xxvii 43 — [16] Bu °युष्मत्या — [17] So P B Ch (sec man), K माप सत्ति F ना शित्त (नपा) Bū मा रत्ति Ch (prim man) मा क्षित्ति, Ku मा छित्ति, K Bū P only have the colon here —

तनूपास्साम्नो[1] वसुविदं लोकमनुसंचराणि[2,3] ॥ २ । रुक्मं कर्णे दद्यात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ १६ ॥ ॥ १०८ ॥

अथ यद्येतदयमसूयमौ[4] जनयति तां शान्त्युदकेनाभ्युक्ष्य दोहयित्वा । १ । तस्या एव गोर्दुग्धे[5] स्थालीपाकं श्रपयित्वा । २ । प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । ३ । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिरुदपात्रमुपसाद्य । ४ । एकैकयैषा सृष्ट्या[6] सं बभूवेत्येतेन[7] सूक्तेनाज्यं जुह्वन्[8] । ५ । उदपात्रे संपातानानयति । ६ । उत्तमं संपातमोदने प्रत्यानयति । ७ । ततो गां च प्राशयति वत्सौ चोदपात्रादेनानाचामयति[9,10] च संप्रोक्षति च । ८ । तां तस्यैव दद्यात् । ९ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १० । ॥ १७ ॥ ॥ १०९ ॥

अथ चेद्वडवा वा[11] गर्दभी[12] वा स्यादेवमेव प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । १ । एवं परिस्तीर्य । २ । एवमुपसाद्य । ३ । एतेनैव सूक्तेनाज्यं[13] जुह्वन्[14] । ४ । उदपात्रे[15] संपातानान-

[1] Thus KPBı, Ch E Ku तनूपासाम्नो, Bū तनूपा त्साम्नो, cf the parallel passage from the TS cited in note 3 Weber, Omina und Portenta p 376 reads तनूपा — [2] Bū लाकमनुचराणि (!) — [3] Cf TS ııı 2 7 1, Çankh Çr vı 8 6, Vait Su 17 4, Açv Çr v 2 14 — [4] K Ch E Ku °सूयमौ — [5] E गोदुग्धे — [6] K समृध्या — [7] ııı 28 1 — [8] So (जुह्वन्नुदपात्रे for जुह्वदु°?) all MSS, the same form is repeated in Kāuç 71 7, 110 4, 111 5, 126 9 — [9] Ch prim man) चोदपा° — [10] B °देना चाचा° — [11] So K Bū, the rest omit the word वा (by haplographia) — [12] E दर्भगर्दभी (!) — [13] ııı 28. 1 — [14] So (जुह्वन्नुदपात्रे for जुह्वदु°?) all MSS, the same form is repeated in Kāuç 71 7, 109 5, 111 5, 126 9 — [15] K here inserts सपात्रे —

यति । ५ । उदपात्रादेनानाचामयति[1] च संप्रोक्षति[2] च । ६ । तां तस्यैव दद्यात् । ७ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ८ । ॥ १८ ॥ ॥ ११० ॥

अथ चेन्मानुषी स्यादेवमेव प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । १ । एवं परिस्तीर्य । २ । एवमुपसाद्य । ३ । उपस्थे जातकाबाधाय । ४ । एतेनैव सूक्तेनाज्यं[3] जुह्वन्[4] । ५ । अमीषां मूर्ध्नि स मातुः पुत्रयोरित्यनुपूर्वं[5] संपातानानयति । ६ । उदपात्र[6] उत्तरान्संपातान् । ७ । उदपात्रादेनानाचामयति च संप्रोक्षति[7] च । ८ । ता[8] तस्यैव दद्यात् । ९ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १० । तस्या निष्क्रयो[9] यथार्हं यथासंपद्वा[10] । ११ । ॥ १९ ॥ ॥ १११ ॥

अथ यत्रैतद्धेनवो लोहितं दुह्रते यः पौरुषेयेण क्रविषा समङ्क्ते[11] इत्येताभिघ्नतसृभिर्जुहुयात्[12] । १ । वरां धेनुं कर्त्रे दद्यात् । २ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ३ । ॥ २० ॥ ॥ ११२ ॥

---

[1] E °देना चाच° — [2] K reads समीक्ष्यति and omits the च following, cf Kāuç 111 8, note — [3] iii 28. 1 — [4] So (जुह्वन्मीषा) all MSS, the same grammatical peculiarity is repeated at Kauç. 71 7, 109 5, 110 4, 126 9 — [5] Weber, Omina und Portenta, p 378, fittingly regards the words मातु पुत्रयोरित्यनुपूर्वं as a gloss, incorporated into the text — [6] E °पात्रेन — [7] K समीत्स्यति, cf Kauç. 110 6, note — [8] Ch त — [9] Bi नि क्रयो — [10] *With the contents of this and the preceding two chapters cf Ait.* Br vii 9, Çankh Çr iii 4 14, 10 4, Kāty Çr xxv 4 35, Açv Çr iii 13. — [11] K Bū समङ्क्त — [12] viii 3. 15-18. —

अथ यद्येतदनड्वान्धेनुं[1,2] धयति तत्र जुहुयात् । १ ।
अनड्वान्धेनुमधयदिन्द्रो[3,4] गो रूपमाविशत्[5,6] ।
स मे भूतिं च पुष्टिं च दीर्घमायुश्च धेहि नः ॥
इन्द्राय[7] स्वाहेति हुत्वा । २ । मा नो विदन्नमो देववधेभ्य[8]
इत्येताभ्यां सूक्ताभ्यां जुहुयात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः
। ४ । ॥ २१ ॥ ॥ ११३ ॥

अथ यद्येतद्धेनुर्धेनुं धयति तत्र जुहुयात् । १ ।
योगक्षेमं धेनुं वाजपत्नीमिन्द्राग्निभ्यां[9] प्रेषिते[10] जज्ञ-
भाने[11] ।
तस्मान्मामग्ने परि पाहि घोरात्त्र नो[12] जायन्तां[13]
मिथुनानि रूपशः[14] ॥
इन्द्राग्निभ्यां स्वाहेति हुत्वा । २ । दिव्यो गन्धर्व[15] इति
मातृनामभिर्जुहुयात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ ।
॥ २२ ॥ ॥ ११४ ॥

---

[1] Thus emended, MSS °नड्वा — [2] Bu धेनुर्ध° — [3] Ch E Bū K P Bı अनड्वा — [4] E °धयदि° Ku °धृयदि° — [5] Thus emended, Ku Ch (prim man) वीरुपमा the rest वीरूपमा Weber, Omina und Portenta p 379 adopts the reading वीरुपमा and translates 'den breit trinkenden i e 'ihn der gierig schlürft — [6] Bū E Bı Ch (prim man) विश्चन् — [7] P Bu इन्द्राग्निभ्या, cf. Kauç 114 2 — [8] i 13 1, vi 13 1, cf Kauç 104 3 note — [9] Bı राज°, Bu °पत्नीरि° — [10] K पूषेत्ति, Ku प्रषिते, Ch प्रैषिते, P प्रेषते — [11] Ku ब्रतमाने, Weber, Omina und Portenta p 379 emends to जज्ञभाते, cf the corresponding emendation in the mantra at Kauç 96 3 — [12] K घोरान्म, Ku Ch (prim man) °त्प्रहो — [13] Thus emended. MSS जयता, cf Kauç 128 2 — [14] K रूपश This line occurs also in the mantra at Kauç. 128 2. — [15] ii 2 1 For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gaṇamala Ath Pariç 34. 4, see Kauç 8 24, and note. —

अथ यद्येतद्गौर्वाश्वो वाश्वतरो[1] वा पुरुषो वाकाशफेनमवगन्धयति[2] तत्र जुहुयात् । १ ।

पयो देवेषु पय ओषधीषु पय आशासु पयोऽन्तरिक्षे[3]।
तन्मे धाता च सविता च धत्तां विश्वे तद्देवा अभिसगृणन्तु ॥

पयो यदप्सु पय उस्रियासु[4] पय उत्सेषूत[5] पर्वतेषु[6] ।
तन्मे धाता च सविता च धत्तां विश्वे तद्देवा अभिसगृणन्तु[7] ॥

यन्मृगेषु पय आविष्टमस्ति यदेजति पतति यत्पततचिषु[8] [9]
तन्मे धाता च सविता च धत्तां विश्वे तद्देवा अभिसंगृणन्तु[10] ॥

यानि पयांसि दिव्यार्पितानि[11] यान्यन्तरिक्षे[12] बहुधा बहूनि ।

---

[1] K (श्वो) श्वतरो — [2] This doubful reading is based upon the authority of Ku, and is in part supported by E, which reads वाकाशमचफेनमवगन्धयति, K Bu Ch P Bi read वाकाशमचफेनगन्धयति which is emended by Weber, Omina und Portenta p 380, to वाकाशमवफेन गन्धयति Weber translates 'Wenn ein Rind etc. Schaum in der Luft schnopert' (? 'die Luft als eine Schaum herabsendende riecht') Cf Kauç. 93. 22 — [3] K अन्तरिक्षे Cf VS xviii 36, TS iv 7 12 2, Maitr S ii 12 1, Kāṭh S xviii 13 — [4] K उसुयासु, Ku उतस्रियासु — [5] Thus emended upon the supposition that the reading उत्से° is Prākritic for उत्से°, Bi उत्येपूत, P Ch (sec. man) उत्येपुत, K उत्स्येपुत E Ch (prim man) उक्रुपुच, Ku उत्येपूच, Weber, ibid. reads उक्येषु न — [6] So P Bi Bū, Ku Ch पूर्वधेषु (Webers reading), E पूंधषु K पुर्वधेषु — [7] This line is omitted in K. — [8] E तेत्प° — [9] K E Ch पततृषु — [10] The two lines ending here are omitted in Bū — [11] Bi दिव्यान्यार्पितानि — [12] K याग्रतरिक्षे —

तेषामीशानं[1] वशिनी[2] नो अद्य प्रदत्ता[3] द्यावापृथिवी अहृणीयमाना[4,5]

इत्येतेन सूक्तेन जुहुयात्। २। सा तत्र प्रायश्चित्तिः। ३।

॥ २३ ॥ ॥ ११५ ॥

अथ यत्रैतत्पिपीलिका अनाचाररूपा[6] दृश्यन्ते तत्र जुहुयात्। १। भुवाय स्वाहा भुवनाय स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भुवां पतये स्वाहावोपाय[7] स्वाहा विनताय स्वाहा[8] शतारुणाय[9] स्वाहा। २।

यः प्राच्यां दिशि श्वेतपिपीलिकानां राजा तस्मै स्वाहा।

यो दक्षिणायां[10] दिशि कृष्णपिपीलिकानां राजा तस्मै स्वाहा।

---

[1] E °शानो — [2] K वसिनी — [3] P प्रमत्ता; Ku प्रदता. — [4] Thus Ku Ch, K °मानाः, Bü °मान; E अर्हणीयमाना, Bı आहृय-माना; P आहृयमान. — [5] I have taken into the text the best supported readings of the MSS, without however meaning to imply that the text does not stand in need of emendation. Weber, ibid. restores as follows: तेषामीशाने वशिनी नो अद्य द्यावापृथिवी अहृणीयमाने, which involves the omission of प्रदत्तर, in accordance with the demands of the metre He then translates: 'Ueber die all herrschen heut als Gebieter bereitwillig Himmel und Erde für uns'. In a note, ibid., he also suggests the following reading and translation: तेषामीशान (or °शानान्) वशिनी नो अद्य प्रदत्तां द्यावापृथिवी अहृणीयमाने, 'als deren Herr mögen uns heut gebietend, bereitwillig Himmel und Erde setzen'. According to Roth, Der Atharva-Veda in Kaschmir, p. 23, the entire hymn occurs in the Kashmirian çakha of the Atharvan. — [6] K अनाचार(दृश्यन्ते) — [7] K omits the passage beginning with भुवनाय and ending here. — [8] K शतारुणाय — [10] K दक्षिणस्यां. —

य: प्रतीच्यां दिशि रजतपिपीलिकानां राजा तस्मै स्वाहा।

य उदीच्यां दिशि रोहितपिपीलिकानां राजा तस्मै स्वाहा।

यो ध्रुवायां दिशि बभ्रुपिपीलिकाना राजा तस्मै स्वाहा।

यो व्यध्वायां दिशि हरितपिपीलिकानां राजा तस्मै स्वाहा।

य ऊर्ध्वायां दिश्यरुणपिपीलिकानां राजा तस्मै स्वाहा। ३।

तांश्चेदेतावता[1] न शाम्येयुस्तत उत्तरमग्निमुपसमाधाय। ४। शरमयं[2] बर्हिरुभयतः परिछिन्नं प्रसव्यं परिस्तीर्य। ५। विषावध्वस्तमिङ्गिडमाज्यं[3] शाकपलाशेनोत्पूत बाधकेन स्रुवेण जुहोति। ६।

उत्तिष्ठत निर्द्रवत[4] न व इहास्त्वित्यञ्चनम्[5]।

इन्द्रो वः सर्वासां साकं गर्भानाण्डानि[6] भेत्स्यति[7]।

---

[1] K तात्येदेवता, Ch तांश्चेदेव तावता, Ku तांश्चेदेव तातान — [2] Bu शरमृय — [3] K E विषावध्वस्त° P विषावङ्वस्त°, B₁ विषाबध्वस्त° — [4] So Ku the rest उत्तिष्ठत निर्द्रवत — [5] B₁ न वहास्त्यञ्चन Ku नेव इहास्त्वित्यधन Probably the pāda is to be restored as follows न व इहास्तु न्यञ्चन — [6] So Bū alone B₁ P Ch E Ku गर्भा नाङ्गानि E गर्भान्नाजानि Weber *Omina und Portenta*, p 381 reads गर्भानङ्गानि on the basis of the reading of the Chambers MS (गर्भानाङ्गानि) — [7] Thus Ku, K Ch (sec man) भेर्छ्‌ति, Ch (prim man) भिर्छ्‌ति, P B₁ भेर्त्संति, E भेक्ष्‌ति, Bū भिर्त्संति —

फडूताः[1] पिपीलिका इति[2] ॥ ७ ।

इन्द्रो वो यमो वो वरुणो वो ऽग्निर्वो[3] वायुर्वः सूर्यो वश्चन्द्रो[4] वः प्रजापतिर्व ईशानो[5] व इति[6] । ८ । ॥ २४ ॥

॥ ११६ ॥

अथ यचैतन्नीलमक्षा अनाचाररूपा दृश्यन्ते[7] तत्र जुहुयात् । १ ।

या मत्यैः[8] सरथं[9] यान्ति[10] घोरा[11] मृत्योर्दूत्यः[12] क्रविशः[13] सं[14] बभूवुः[15] [16] ।

शिव चक्षुरुत घोष[17] शिवानां शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥

---

[1] P Bı Ku Ch Bu फड्ढता (ı e two ढ one being written under the other), K E फाद्ता — [2] MSS इतीन्द्रो — [3] Thus Ku Bū, the rest वो अग्निर्वो — [4] K P E व चन्द्रो — [5] K ईशानो — [6] The usual ending, सा तत्र प्रायश्चित्ति, ıs wanting ın all MSS so also ın kaṇḍıkas 119 122 and 127 — [7] K दृश्यते — [8] P मत्य, E मित्यै, the rest मत्यै Is the word to be emended to मर्त्यैः? — [9] E सरथ — [10] So K, the rest यान्ति — [11] Thus emended, E घोरन(!), the rest घोराम् — [12] Thus emended, E मृत्युर्त्युद्त्य, the rest मृत्युर्दूत्य — [13] So KBūPBı, E कविश्र, Ch Ku कविश्र Is the word to be emended to क्रमश्र? — [14] Wanting ın Ch Ku — [15] K वभुव — [16] I have taken ınto the text the best supported readıngs of the MSS, emending only where the correction seemed obvıous the word क्रविश्र and perhaps also मत्यै are thus left open to correction Weber, Omına und Portenta, p 383, restores upon the basıs of Ch alone (या मत्यै सरथ यान्ति घोराम्रुत्युर्दूत्य कविश्रबभूवु) as follows या मरुद्भि सरथ यान्ति घोरा मृत्योर्दूत्य कविभि शबभूवु, 'Dıe mıt dem Wınd eın Zug hınzıehn, dıe grausen Tod's Botınnen zahmten sıch durch dıe Weısen' In the note, ıbıd, the observes that मर्त्यैः and सबभूवु would be sımpler emendatıons, whıch however yıeld no good sense — [17] K घोष —

शान्तं[1] चक्षुरुत वायसीना या चासा[2] घोरा[3] मनसो विसृष्टिः ।
मनसस्पते तन्वा[4] मा पाहि घोरान्मा वि रिक्षि[5] तन्वा मा प्रजया
मा[6] पशुभिर्वायवे[7] स्वाहेति हुत्वा । २ । वात आ वातु भेषजमित्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ३ ।

वात आ वातु भेषज शंभु मयोभु नो हृदे[8] ।
प्र ण आयूंषि तार्षत्[9] ॥
उत वात पितासि न उत भ्रातोत नः सखा ।
स नो जीवातवे कृधि ॥
यददो वात ते गृहे निहितं भेषजं गुहा ।
तस्य नो धेहि जीवस

इत्येतेन सूक्तेन[10] जुहुयात् । ४ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ ।
॥ २५ ॥ ॥ ११७ ॥

---

[1] Weber, Omina und Portents, p 383, plausibly supplies for the sake of the metre the word च after this word (haplographia), the MSS do not exhibit it — [2] P Ku वासा — [3] K घोरा — [4] Ku तन्व, the rest as above Weber ibid emends to तन्वा — [5] Thus emended, as first person singular middle of the s aorist of the root रिष्, Ch Ku रोचि, K राच, E रिष्ट, P Bi Bu रोच्य Weber, ibid., emends to रचि, as first person singular middle of the s aorist of root रज् also translating 'Nicht moge Schaden leiden ich — [6] K Ku omit this word — [7] The words मा पशुभिर् may perhaps be regarded as a later addition ,as the preceding line makes fairly good metre without them (the first pāda hypercatalectic) — [8] Ch हृदे — [9] So all MSS The reading of RV x. 186 1, SV i. 184, ii 1190, TB ii 4 1 9, etc is तारिषत्, which suits the metre more directly — [10] Cf RV x 186 1-3, SV ii 1190 2, TB ii 4 1 8-9, TA iv 42 2, Nirukta x. 35, Vāt. sū. 38. 1 —

अथ यद्येतन्मधुमक्षिका[1] अनाचाररूपा दृश्यन्ते मधु वात ऋतायत इत्येतेन सूक्तेन[2] जुहुयात् । १ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । २ । ॥ २६ ॥ ॥ ११८ ॥

अथ यद्येतदनाम्नातमद्भुतं दृश्यते[3] तत्र जुहुयात् । १ ।
यदाम्नातमनाम्नातमर्थस्य[4] कर्मणो[5] मिथः ।
अग्ने त्वं नस्तस्मात्पाहि स हि वेत्थ यथायथम् ॥
अग्नये स्वाहा । २ । वायो[6] सूर्य चन्द्रेति[7] च । ३ ।
पुरुषसंमितो ऽर्थः[8] कर्मार्थः[9] पुरुषसंमितः[10] ।
वायुर्मा तस्मात्पातु स हि वेत्थ यथायथम्[11] ॥
वायवे स्वाहा । ४ । अग्निर्मा सूर्यो मा चन्द्रो मेति च[12]
। ५ । ॥ २७ ॥ ॥ ११९ ॥

अथ यद्येतद्ग्रामे वावसाने वाग्निशरणे वा समज्यायां[13]

---

[1] Ku °मक्षा, Bū °मषा — [2] The hymn, whose pratika is cited here, is not written out in full in the text, as it has been previously given in सकलपाठ at Kauç. 90 24, 91 1 Cf also RV i 90 6-8, Māitr S ii 7 16 (Vol 2, p 99), Kāṭh S xxxix 3, TS iv 2 9 3, v 2 8 6, VS xiii 17, Çat Br xiv 9 3 11-13 It occurs also in the Kashmir çākha according to Roth, Der Atharva-Veda in Kaschmir, p 23 — [3] K Bū दृश्यते — [4] Thus emended with Weber Omine und Portenta, p 385, Ch यदाम्नात°, K- यदावात°, the rest यदाम्नात° — [5] Bū कर्मिणो — [6] KP वायो — [7] K Bū चन्द्रेति — [8] Bu सर्थ, in accordance with the metre — [9] K कामार्थ, Bū inserts here the word कर्म, Bi inserts कर्म — [10] E Bi Bu °समित, cf the word कर्म inserted by Bu Bi after कर्मार्थ see the preceding note — [11] K यथातथ — [12] The ending usual in this adhyaya सा तत्र प्रायश्चित्ति, is wanting in all MSS, so also in kaṇḍikās 116 122, and 127. — [13] K P Bi समक्षाया° —

चावदीर्येत[1] चतस्रो धेनव उपकॢप्ता[2] भवन्ति श्वेता कृष्णा रोहिणी सुरूपा[3] चतुर्थी । १ । तासामेतद्द्वादशरात्रं संदुग्धं नवनीतं निदधाति[4] ।२। द्वादश्याः प्रातर्यत्रैवादो ऽवदीर्णं भवति तत उत्तरमग्निमुपसमाधाय । ३ । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिः[5] श्वेताया आज्येन संनीय । ४ । अग्निर्भूम्यामिति[6] तिसृभिरभिमन्त्र्यालभ्य । ५ । अथ जुहुयात् । ६ । तथा दक्षिणार्धे[7] । ७ । तथा पश्चार्धे । ८ । उत्तरार्धे संस्थाप्य वास्तोष्पत्यैर्जुहुयात्[8][9] । ९ । अवदीर्णे संपातानानीय संस्थाप्य होमान् । १० । अवदीर्णं[10] शान्त्युदकेन संप्रोक्ष्य।११। ता एव ब्राह्मणे दद्यात् । १२ । सीरं वैश्यो ऽश्वं प्रादेशिको ग्रामवरं राजा । १३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १४ । ॥ २८ ॥ ॥ १२० ॥

अथ यत्रैतदनुदक उदकोन्मीलो भवति हिरण्यवर्णा[11] इत्यपां सूक्तैर्जुहुयात्[12] । १ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । २ । ॥ २९ ॥ ॥ १२१ ॥

---

[1] Bü °दीर्यते, Bi °दीर्णेत — [2] E उपलिप्ता — [3] So all MSS., Weber, Omina und Portenta, p 386, emends to सरूपा cf also Kauç 126 ? — [4] K P Bi भवति — [5] Ch बर्हि Ku वर्हि — [6] xii 1 19 1 — [7] K °णार्धे, Ch °णार्धे — [8] K has a colon here — [9] For the वास्तोष्पत्यानि sc सूक्तानि and the वास्तुगण see Kauç 8 23 and note Cf also Kauç 43 4 where the term is also वास्तोष्पतीयै instead of वास्तोष्पत्यै as at Kauç 8. 23 — [10] K Ch E Ku °दीर्णे — [11] i 33 1 — [12] For the अपां सूक्तानि see Kauç 7 14, and Dārila ibid In the list there given the two pratīkas i 4. 1; 5 1 precede i 33. 1 —

अथ यद्येतत्तिलाः समतैला भवन्ति तत्र जुहुयात् । १ । अनूनाय[1] स्वाहा । अक्षिताय स्वाहा । अपरिमिताय स्वाहा । परिपूर्णाय स्वाहा । २ । स य[2] द्विपाद्नस्याशायां लोहितं ते प्र सिञ्चामीति दक्षिणामुखः[3] प्रसिञ्चेत्[4] । ३ । ॥ ३० ॥ ॥ १२२ ॥

अथ यद्येतद्वपां वा हवींषि वा वयांसि[5] द्विपदचतुष्पद[6] वाभिमृश्यावगच्छेयुर्ये[7] अग्नयो नमो देववधेभ्य[8] इत्येताभ्यां सूक्ताभ्यां जुहुयात् । १ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । २ । ॥ ३१ ॥ ॥ १२३ ॥

अथ यद्येतत्कुमारस्य कुमार्या वा द्वावावर्तौ मूर्धन्यौ भवतः सव्यावृदेको देशावर्तस्तत्र[9] जुहुयात् । १ ।

त्वष्टा रूपाणि बहुधा विकुर्वञ्जनयन्प्रजा बहुधा विश्वरूपाः ।
स मे करोत्वविपरीतमस्मानुनुपूर्वं[10] कल्पयतामिहैव ॥
त्वष्ट्रे स्वाहा । २ ।

---

[1] Thus K only, E अनुयाय, the rest अनुनाय — [2] Thus emended Ch E Bu Bı K P स्वाय Kυ य — [3] E दक्षिणाभिमुख — [4] The ending usual ın this adhyaya, सा तत्र प्रायश्चित्ति is wanting ın all MSS so also at the end of kaṇḍıkās 116 119 and 127 — [5] Ch वपांसि, Ku वयांति — [6] E द्विपदश्चतुष्पद, Bı द्विपद् चतुष्पद — [7] E चाभि° — [8] ııı 21 1, vı 13 1, cf the second अभयगण at Kauç 104 3 — [9] Thus with double sandhı for देश आवर्त° all MSS, cf Kauç. 6 17 (p 19 note 5), 6 34 (p 21, note 6) etc See also the ıntroduction, and Weber Omına und Portenta p 390 note 3 Weber, ıbid p 391, note 4 characterızes the words सव्यवृदेको देश आवर्त as orıgınally a margınal gloss — [10] Ch °परित्म° —

अन्तर्गर्भेषु बहुधा स तनोति[1] जनयन्प्रजा बहुधा वि-
श्वरूपाः ।
स मे करोत्वविपरीतमस्मानानुपूर्वं कल्पयतामिहैव ॥
त्वष्ट्रे स्वाहा । ३ ।
यद्युन्मृष्टं[2] यदि वाभिमृष्टं[3] तिरश्चीनर्थं उत मर्मृजन्ते[4] ।
शिवं तद्देवः सविता कृणोतु प्रजापतिः प्रजाभिः[5] सं-
त्वष्ट्रे स्वाहा । ४ । [विदानः ॥
सव्यावृत्तान्युत या विश्वरूपा[6] प्रत्यग्वृत्तान्युत या ते
परूंषु[7] ।
तान्यस्य[8] देव[9] बहुधा बहूनि स्योनानि शग्मानि शि-
वानि सन्तु ॥
त्वष्ट्रे स्वाहेति हुत्वा।५। त्वष्टा मे दैव्यं वच[10] इत्येतेन सूक्तेन
जुहुयात् । ६ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः।७। ॥ ३२ ॥ ॥ १२४ ॥

---

[1] E व्यसनोति, Bi Ku सनोति, P संनोति — [2] Ch °मृष्ठ, E Ku °मृष्ट — [3] So Ku alone, K P Bi Bu भ्रमृष्ट, Ch E भ्रमिष्ट — [4] The reading of this pada as taken into the text represents merely the best supported MS authority without emendation (barring the last word), of which it evidently stands much in need, Bū Bi read तिरश्चीनर्थं उत मम्रृजन्ते, K तिरश्चीनर्थं उत मम्रृजंते, P तिरश्चीनर्थं उत मुम्रृजंते Ku तिरश्चीनर्थमुत ममृजंते E Ch (sec man) तिरश्चीनथ उत्तममृजंते, Ch (prim man) तिरश्चीनर्थं उत्तमजंते Weber ibid, emends to तिरश्चीन यदुत मर्मृज ते translating was seitwärtsgebund dir und was oft zu streichen — [5] Bu प्रजया — [6] Bū Ch (prim man) °रूपा — [7] So Ku, K P Bi पुरुषु, E Ch परुषु, Bu पुरुष, Ch (prim man) पुरुषु Ch (sec man) परूषु, Weber, ibid p 391 emends to परूंषि — [8] Ch Ku °स्सा — [9] Thus emended, MSS देवी — [10] vi 4 1 —

अथ यत्रैतद्यूपो विरोहति तत्र जुहुयात् । १ ।

यूपो विरोहञ्छतशाखो[1] अध्वरः समावृतो[2] मोहयिष्यन्यजमानस्य[3] लोकान् ।
वेदाभिगुप्तो ब्रह्मणा[4] परिवृतो ऽथर्वभिः शान्तः सुकृतामेतु[5] लोकम् ॥
यूपो ह्यरुक्षद्द्विषतां वधाय न मे यज्ञो यजमानश्च रिष्यात्[6] ।
सप्तर्षीणां[7] सुकृतां यत्र लोकस्तत्रेमं यज्ञं यजमानं च धेहि[8] ॥

वनस्पतये स्वाहेति हुत्वा । २ । वनस्पतिः सह देवैर्न आगन्निति[9] जुहुयात्[10] । ३ । सा तत्र[11] प्रायश्चित्तिः । ४ ।
॥ ३३ ॥ ॥ १२५ ॥

अथ यत्रैतद्दिवोल्का पतति तद्योगक्षेमाशङ्कं भवत्यवृष्ट्याशङ्कं वा । १ । तत्र राजा भूमिपतिर्विद्वांसं ब्रह्माणं वृणीयात् । २ । स वृतो ऽग्न्यगारमर्धमभिमन्त्र्य तत्र द्वादशरात्रमनुगुप्येत्[12] । ३ । स खलु पूर्वे नवरात्रमारण्यशा-

---

Ch Ku E °रोंह श्र° — [2] K P Bi Bü समावर्तो Possibly this cr ceu g word i presents a later glos, d me re is obtained by the removal of either — [3] Ch (sec man , मोहयिष्य — [4] K F ब्रह्माण — [5] K °मेतु — [6] Bü रिष्यात — [7] K सप्तऋषीणा — [8] The same ardharca occurs in Katy Ç̣ n 2 8 — [9] xi 3 15 — [10] The customary word जुहुयात् is suppli d by emendation i s wanting in all VSS , cf. Kau 120.3, 131 3 and the next ote — [11] The words सा तत्र are wanting in K Bi as in Kauc 120 3 131 8 cf the preceding note — [12] P °गुप्येत —

कमूलफलभक्षश्चायोत्तरं[1] त्रिरात्रं नान्यदुदकात् । ४ । श्वो भूते सप्त धेनव उपकॢप्ता[2] भवन्ति श्वेता कृष्णा रोहिणी नीली पाटला सुरूपा[3] बहुरूपा सप्तमी । ५ । तासामेतद्द्वादशरात्र संदुग्धं नवनीतं निदधाति[4] । ६ । द्वादश्याः प्रातर्यत्रैवासौ पतिता[5] भवति तत्र उत्तरमग्निमुपसमाधाय । ७ । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिः । ८ । अथामुं नवनीतं[6] सौवर्णे पात्रे विलाप्य[7] सौवर्णेन स्रुवेण रक्षोभिश्च[8] सूक्तैर्यामाहुस्तारकैषा विकेशीत्येतेन[9] सूक्तेनाज्यं जुह्वन्[10] । ९ । अवपतिते[11] संपातानानीय संस्थाप्य होमान्[12] । १० । अवपतितं शान्त्युदकेन संप्रोक्ष्य । ११ । ता एव ब्राह्मणे दद्यात् । १२ । सीरं वैश्यो ऽश्वं प्रादेशिको ग्रामवरं राजा।१३। सा तत्र प्रायश्चित्तिः ।१४। ॥ ३४ ॥ ॥ १२६ ॥

---

[1] K °मारव्ध शाकमूलफलभक्षश्चा°, P °भक्षश्चा° — [2] Cb°क्लिप्ता — [3] Weber, Omina und Portenta, p 394 emends this to सरूपा MSS as above Cf Kauç 120 1, where Weber emends in the same way — [4] K P भवति — [5] K P पतित — [6] K °यामुन्नवनीत, Bū °यामुन्नवनीतं, the rest as above अमु with a neuter noun, for अदो Or is the passage to be emended to अयासा or अथामूषा (sc. धेनूषा) नवनीत? — [7] Thus Ku alone, K P Cb (sec man) विलाप्यमान, Ch (sec. man) विलाप्य, E विलाप्ये, Bu पिलाप्य Bi पिलाप्य Perhaps विलाप्यमान is to be taken into the text upon the basis of K P Ch (sec. man) — [8] No gaṇa of hymns corresponding *to this is to be found in the gaṇamālā (Ath Pariç 34), or the AV* Anukramaṇi — [9] v 17 4 — [10] So (जुह्वनप°) all MSS , the same grammatical peculiarity is repeated at Kauç 71 7, 109 5, 110 4, 111. 5 — [11] K P Bi °पतितं — [12] E होमान° —

अथ यचैतद्धूमकेतुः सप्तर्षीनुपधूपयति तदयोगक्षेमागद्भमित्युक्तम्[1]। १। पञ्च पशवस्त्रायन्ते[2] वारुणः[3] कृष्णो[4] गौर्वाजो वाविर्वा[5] हरिर्वायव्यो[6] बहुरूपो दिश्यो मारुती मेष्याग्नेयः प्राजापत्यश्च[7] क्षीरौदनो[8]ऽपां नप्त्र उद्रः[9] । २ । उतेयं भूमिरिति[10] चिर्वरुणमभिष्ट्य[11] । ३ । अप्सु ते राजन्निति[12] चतसृभिर्वारुणस्य जुहुयात् । ४ ।

वायवा[13] रुन्द्धि[14] नो मृगानसम्यं मृगयञ्चः[15] ।

स नो नेदिष्ठमा[16] कृधि वातो हि रशनाकृत[17]

इति वायव्यस्य । ५ । आशानामिति[18] दिश्यस्य[19] । ६ ।

प्रति त्यं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे ।

मरुद्भिरग्न आ गहीति[20]

मारुतस्य[21]। ७ । अपामग्निरित्याग्नेयस्य[22] । ८ । प्रजापतिः

---

[1] K Bu Bi P °ग्रक्ष° — [2] Bu °यते — [3] K पशवस्त्रारुण । — [4] K P कृष्णा — [5] K वाद्दिर्वा — [6] Thus the not altogether trustworthy reading of E Ku, the remaining MSS read हर्विर्वायव्यो Weber, Omina und Portenta p 396, simply drops the word हविर् from the text as reported by the Chambers codex, and it does indeed seem possible that it represents another alternative added by a later scribe — [7] KP प्राजापत्यस्च, E प्रजापत्यश्च — [8] K P °नौ, Ku °र्नौ — [9] Thus emended, Ch P Bi नप्तृरुद्र (उतेय), K नप्तरुद्र, Ku नप्तद्र, E मच्यरुद्र, Bū ननरुद्र — [10] iv 16 3 — [11] So Bi Bu, K भिष्टूतायाप्सु, Ch Ku भिष्ट्रयाप्सु, E भिष्टयाप्सु, P भिष्टुताप्सु The reading of P seems to represent भिष्टुत्याप्सु and Weber, ibid, also emends the reading of the Chambers MS to भिष्टुत्याप्सु — [12] vii 83 1–4. — [13] Ku वायवी — [14] MSS रुधि — [15] Thus emended, MSS मृगयुञ्च — [16] K Ku Bū नेदिष्टमा — [17] K कृतमिति — [18] Ch Ku °ग्रासानामिति, i 31 1 — [19] Ch E दिशस्य, KP दिशय — [20] Cf RV i 19 1 — [21] Bū मारुतस्य — [22] iv 15. 10. —

ऌलादिति[1] प्राजापत्यस्य । ९ । अपां[2] सूक्तैर्हिरण्य-
ालेन सहोदृमप्सु[3] प्रवेशयेत् । १० । प्र हैव वर्षति । ११ ।
स्वं तत्र दक्षिणा । १२ । तस्य निष्क्रयो[4] यथार्हं यथा-
द्धा । १३ । ॥ ३५ ॥ ॥ १२७ ॥

अथ यत्रैतन्नक्षत्राणि पतापतानीव भवन्ति तत्र जुहु-
त् । १ ।

यन्नक्षत्रं पतति जातवेदः सोमेन राज्ञेषिरं[5] पुरस्तात्[6] ।
तस्मान्मामग्ने[7] परि पाहि घोरात्प्र णो जायन्तां[8] मि-
थुनानि रूपशः ॥

ाग्निभ्यां स्वाहेति हुत्वा । २ । सोमो राजा सविता च
ात्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ३ ।

सोमो राजा सविता च राजा भुवो राजा भुवनं च
राजा ।
शर्वो राजा शर्म च राजा त उ नः शर्म यच्छन्तु देवाः[9] ॥
आदित्यैर्नो बृहस्पतिर्भगः सोमेन नः सह ।

ıv 15 11 — [2] For the अपां सूक्तानि see Kauç 7 14, and
la ibid Cf also note 11 at Kauç 121 1 — [3] Ch E P सहो
सु, Bı सहोप्रम॰ — [4] Ch E Ku नि क्रयो — [5] Thus emended,
P Bı Ch (sec. man) राज्ञा इषिरं, in accordance with the de-
ls of the metre, Bū Ch (prim man) राज्ञ इषिरं, Ku राज्ञा
र Weber Omina und Portenta, p 390, upon the basis of Ch
man) has taken राज्ञा इषिर into the text, without noting the
nce of the sandhi — [6] So K Bū Bı P E (prim man), Ch Ku E
man) and Weber, ibid, परस्तात् — [7] K तस्माम॰, Ku तस्मान्वाम॰ —
emended, Ku जयता, the rest जयतां — [9] The metre of these
lines is in the style of the ekapada viraj: the syllable after the
ura is wanting in each pada, considered from the point of view
tristubh —

विश्वे देवा उर्वन्तरिक्षं त उ नः[1] शर्म यछन्तु देवाः[2] ॥
उताविद्वान्निष्कृद्यायोसघ्नी यथायथम्[3] ।
मा नो[4] विश्वे देवा मरुतो ह्येतिमिछत[5,6] ॥ ४ ।
रुक्मं[7] कर्वे दद्यात् । ५ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ६ । ॥ ३६ ॥
॥ १२८ ॥

अथ यचेतन्मांसमुखो निपतति तत्र जुहुयात् । १ ।
घोरो वज्रो देवसृष्टो न आगन्यद्वा गृहान्घोरमुत्ता जगाम[8] ।
तन्निर्जगाम[9] हविषा घृतेन शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥
रुद्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । भवाशर्वौ मृडतं माभि यातमित्येतेन[10] सूक्तेन जुहुयात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ ।
॥ ३७ ॥ ॥ १२९ ॥

---

[1] P B₁ त उत न — [2] The metre of this ardharca is in the style of ekapada viraj, cf note 9 on the preceding page — [3] I am unable to restore this very corrupt line the text above represents merely the best supported readings of the MSS taken collectively K reads उतार्विद्वान्निकृताद्याघोसघ्नी यथायथ, Bü उताविद्वान्निष्कुद्याथोसघ्नी etc , B₁ उताविद्वान्निकृद्यासघ्नी etc , E उताविद्वानिष्कृद्याथोसघ्नीया etc , P उताविद्वानिष्णुताद्यायीसघ्नी etc , Ku नुताविद्वानिष्कृद्याथोसघ्नी etc , Ch (prim. man) उताविद्वानिपूद्याथ्योसघ्नीया, Ch (sec man) उताविद्वानिष्कृद्याथोसघ्नीया etc — [4] So K P B₁ Bü, the rest मनो — [5] So (हेतिम्) K Bü E P B₁ Ch (prim man); Ku Ch (sec man) हिति॰ — [6] Ch Ku E ॰मर्छत: — [7] Ku रुचत — [8] Thus emended, MSS ॰रमुत आजगाम This pāda and the following ardharca recur at Kauç 135 9 — [9] Bü त चिर्यजामो, K तं निर्जगाम, Ku त निर्जगातो — [10] xi 2 1 —

अथ यद्यैतदनमावभासो[1] भवति तत्र जुहुयात् । १ ।

या ते ऽवदीप्तिरवरूपा[2,3] जातवेदो ऽपेतो[4] रक्षसां भाग एषः ।

रक्षांसि तया दह[5] जातवेदो या नः प्रजां मनुष्या[6] सं सृजन्ते ॥

अग्नये स्वाहेति हुत्वा । २ । अग्नी रक्षांसि सेधतीति[7] प्रायश्चित्तिः[8] । ३ । ॥ ३८ ॥ ॥ १३० ॥

अथ यद्यैतदग्नि[9] श्वसतीव[10] तत्र जुहुयात् । १ ।

श्वेता[11] कृष्णा रोहिणी[12] जातवेदो यास्ते तनूस्तिरश्चीना[13,14] निर्दहन्तीः[15] श्वसन्तीः[16] ।

रक्षांसि ताभिर्दह जातवेदो या नः प्रजां मनुष्यां[17] सं सृजन्ते ॥

अग्नये स्वाहेति हुत्वा । २ । अग्नी रक्षांसि सेधतीति[18] प्रायश्चित्तिः[19] । ३ । ॥ ३९ ॥ ॥ १३१ ॥

---

[1] Thus emended assuming haplographia, E यद्यैतद्मावभासो, the remaining MSS °ननावभासो Cf Kauç 93 37 — [2] Cb ते च दीप्ति° — [3] K °रूपो E दीप्तिस्वरूपा — [4] E यतो — [5] K ह — [6] So K Bu the rest प्रजान्मनुष्यान्स cf Kauç 131 2 — [7] viii 3 26 — [8] This unusual ending of the kandika is exhibited by all MSS cf Kauç 131 3 as also the reading of K Bu in Kauç 125 4 — [9] Cb E °ग्नि — [10] K here inserts the word भवति — [11] Bū श्वेता — [12] Cb Ku हरिणी — [13] Cb Ku तनू E तस्ध्र Is तनूस् to be emended to तन्वस्?— [14] K °श्चोना — [15] Cb Ku E P K °हन्ती — [16] So K Bu Cb E P B, K °न्तो (रक्षांसि) Weber, Omina und Portenta p 402, reads निर्दहन्तो श्वसन्तो — [17] Thus emended K प्रजा मनुष्यान्स, Bu प्रजा मनुष्यान्स, the rest प्रजान्मनुष्यान्स, cf Kauç 130 2 — [18] viii 3 26 — [19] This

अथ यद्येतत्सर्पिर्वा[1] तैलं वा मधु वा विष्यन्दति[2] यद्यामं चक्रुर्निखनन्त[3] इत्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । १ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । २ । ॥ ४० ॥ ॥ १३२ ॥

अथ यद्येतद्ग्राम्यो ऽग्निः शालां दहत्यपमित्यमप्रतीत्त-मित्येतैस्त्रिभिः[4] सूक्तैर्मैथधान्यस्य[5] पूर्णाञ्जलिं हुत्वा । १ । ममोभा मित्रावरुणा मह्यमापो मधुमदेरयन्तामित्येताभ्यां[6] सूक्ताभ्यां जुहुयात् । २ ।

ममोभा मित्रावरुणा ममोभेन्द्राबृहस्पती[7] ।
मम त्वष्टा च पूषा च ममैव सविता वशे ॥
मम विष्णुश्च[8] सोमश्च ममैव मरुतो भवन्[9] ।
सरस्वांश्च[10] भगश्च[11] विश्वे देवा वशे मम ॥
ममोभा[12] द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं स्वर्मम ।
ममेमाः सर्वा ओषधीरापः सर्वा वशे मम[13] ॥
मम गावो ममाश्वा ममाजाश्चावयश्च[14] [15]ममैव पुरुषा भवन्[16] ।

unusual ending of the kandika is sustained by all MSS , cf Kauç. 130 3, as also the reading of K Bu in Kauç 1?0 4 —

[1] K सर्पि वा — [2] So Bu K E विष्यदति, K विष्यद्यते, Bi विष्यन्दते Ch (prim man) विष्पदति P Ch (sec man) विष्पद्यते — [3] vi 116 1 — [4] K ॰प्रतीत्तमित्येति — [5] vi 117-119 — [6] vi 61 1 — [7] So Ku the rest ममोभेंद्रो॰ — [8] K विष्णु — [9] E महत्, Weber, Omina und Portenta, p 403, 16 emends to भवान्, cf also note 16 — [10] Bü Bi सरस्वत्याश्च — [11] E बृहश्च — [12] Ch E Ku insert हि at this point. — [13] The stanza ending here is wanting in Bu, and is also omitted by Weber, ibid — [14] K ममोआ॰ — [15] K has a colon here — [16] Ku पुरुषो भवत्, Weber, ibid , emends to भवान्, cf also note 9 —

ममेदं सर्वमात्मन्वदेजत्प्राणद्वशे ममेति । ३ ।
अरणी प्रताप्य स्थंण्डिलं परिमृज्य । ४ । अथाग्निं जनयेत् । ५ ।

इत[1] एव प्रथमं[2] जज्ञे[3] अग्निराभ्यो योनिभ्यो अधि जातवेदाः[4] ।

स गायत्र्या त्रिष्टुभा जगत्यानुष्टुभा देवो देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति जनयित्वा । ६ । भवतं नः[5] समनसौ समोकसावित्येतेन[6] सूक्तेन जुहुयात् । ७ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ८ । ॥ ४१ ॥ ॥ १३३ ॥

अथ चेदागन्तुर्दहत्येवमेव कुर्यात् । १ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । २ । ॥ ४२ ॥ ॥ १३४ ॥

अथ यत्रैतद्वंश[7] स्फोटति[8] कपाले ऽङ्गारा भवन्त्युदपात्रं वा र्हैराज्यं तदादाय । १ । शालायाः पृष्ठमुपसर्पति[9] । २ । तत्राङ्गारान्वा कपालं[10] वोपनिदधात्या संतपनात् । ३ । प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । ४ । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य वर्हिरुदपात्रमुपसाद्य ।५। परिचरणेनाज्यं परिचर्य

---

[1] So K Bū P Bı, Ku इत, Ch जनयेदिति । ता, E जनयेदिति ता —
[2] K प्रथम — [3] K Bū यज्ञे — [4] K °वेद — [5] E भवतन्न —
[6] The group of mantras given previously in सकलपाठ at Kauç 103 2 —
[7] Bū °श्च — [8] Ku स्फोटयति — [9] P °मुपसर्पति, K °मुपसर्पत —
[10] Thus with doubtful emendation, K (सर्पत) त्रैग वा कपालानि, P Bı Bū तत्रैग वा कपालानि, Ku तत्रैगल ५। कपालं, Ch तवग । व क-पालं; E तत्रैग वा कपालं Weber, Omina und Portenta, p 40, emends to तत्राङ्गारान्कपाल —

। ६ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागौ च । ७ । अथ जुहोति । ८ ।

असौ वै नाम ते मातासौ वै नाम ते पिता ।
असौ वै नाम ते दूतः स्ववंशमधि तिष्ठति[1] ॥
उत्तमराची[2] णाम मृत्यो ते माता तस्य ते अन्तकः [पिता ।
समंदधानस्ते दूतः[3] स्ववंशमधि तिष्ठति[4] ॥
बहवो ऽस्य पाशा विततः पृथिव्यामसंख्येया[5] अपर्यन्ता[6] अनन्ताः[7] ।
याभिर्वैशानभिनिदधाति[8] प्राणिनां यान्कांश्चेमान्प्राणभृतां[9] [10] [11] जिघांसन्[12] ।
स इमं दूतं नुदतु[13] वंशपृष्ठात्स[14] मे गच्छतु द्विषतो निवेशं मृत्यवे स्वाहा ॥
बृहस्पतिराङ्गिरसो ब्रह्मणः पुत्रो विश्वे[15] देवाः प्रददुर्विश्वमेजत् ।
स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स[16] मे गच्छतु द्विषतो निवेशं बृहस्पतय आङ्गिरसाय स्वाहा ॥

---

[1] Weber, ibid, emends to स्व वंशमधितिष्ठतु, cf the end of the next stanza — [2] So K Bū P Bı Ku, E उत्तरराची, Ch उत्तमसची, upon the basis of which Weber, ibid, emends to उत्तमस्त्री — [3] K दूत — [4] Weber ibid emends to स्व वंशमधितिष्ठतु, cf the preceding stanza. — [5] K °सख्येया — [6] Ch अर्पयता — [7] Ch (sec. man) चनया — [8] Ku E Ch ताभि° — [9] K Ku Bū Ch या (कार्य°) — [10] K °श्चेमा — [11] Bu °भृत — [12] Ch जिघास — [13] K नुद — [14] So E Ku, K P Bı वंशस्पृष्ठात्स, Ch वंशस्पृष्टात्स, Bū वंशपृष्टात्स — [15] K यश्री — [16] So E Ku, Bu वंशपृष्टात्स, K P Bı वंशस्पृष्ठात्स, Ch वंशस्पृष्टात्स —

यस्य ते ऽन्नं न[1] क्षीयते भूय एवोपजायते ।
यस्मै भूतं च भव्यं च सर्वमेतत्प्रतिष्ठितम् ।
स इमं दूतं नुदतु वशपृष्ठात्स्[2] मे गछतु द्विषतो निवेश-
मिन्द्राय स्वाहा ॥
मुखं देवानामिह यो बभूव यो जानाति वयुनानां[3]
समीपे[4] ।
यस्मै हुतं देवता भक्षयन्ति वायुनेत्रः सुप्रणीतिः सु-
नीतिः ।
स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स्[5] मे गछतु द्विषतो निवे-
शमग्नये स्वाहा ॥
यः[6] पृथिव्यां[7] च्यावयन्नेति[8] वृक्षान्प्रभञ्जनेन[9] रथेन सह
संविदानः ।
रसान्गन्धान्भावयन्नेति[10] देवो मातरिश्वा भूतभव्यस्य[11]
कर्ता ।
स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स्[12] मे गछतु द्विषतो नि-
वेशं वायवे स्वाहा ॥

---

[1] Thus emended, by assuming haplographia, K Ch (prim man) यस्य तेन्न, Bu Ch (sec man) तेन्न, Ku तेन, P ते चन्न Bi तोन्न, E ते उत, cf Par Gr iii 15 22 in support of the emendation — [2] So Ku E Bü वशपृष्ठात्स, Bi K P वशस्पृष्ठात्स, Ch वशस्पृष्टात्स — [3] So Bü, the rest वयुनाना — [4] K समोके, Ku समीपो — [5] So E Ku, K P Bi वशस्पृष्ठात्स, Bü वशपृष्टात्स, Ch वशस्पृष्टात्स — [6] E य — [7] Ku Bi पृथिव्या — [8] K E Bü श्यावयन्नेति — [9] Bu °भञ्जनेन — [10] K °वयन्नेति — [11] Ku भूतस्य भव्यस्य — [12] So E Ku, K P Bi वशस्पृष्ठात्स, Bü वशपृष्टा सा, Ch वशस्पृष्टात्स —

ब्रह्मचारी चरति ब्रह्मचर्यमृचं[1] गाथां ब्रह्म परं जिगांसन्[2] ।
तं विप्रा अनुपरियन्ति[3] सर्वे ये अन्तरिक्षे ये च दिवि श्रितासः[4] ।
तं[5] विशो अनुपर्यन्ति[6] सर्वाः कर्माणि लोके परिमोहयन्ति[7][8] ।
स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्[9] मे गच्छतु द्विषतो निवेशमादित्याय स्वाहा ॥
यो नक्षत्रैः सरथं[10] याति देवः[11] संसिद्धेन[12] रथेन सहं रूपंरूपं कृण्वानश्चित्रभानुः सुभानुः । [संविदानः ।
स इमं दूतं नुदतु[13] वंशपृष्ठात्[14] मे गच्छतु द्विषतो निवेशं चन्द्राय स्वाहा ॥
ओषधयः सोमराज्ञीर्यशस्विनीः ।
ता इमं[15] दूतं नुदन्तु[16] वंशपृष्ठात्[17] मे गच्छतु

---

[1] Ko ब्रह्मचारीर्यंमृच, E ब्रह्मचर्यंमृत — [2] Thus emended, Ch जिघास, the rest जिघासन्, cf in support of the emendation Çat Br 4. 1. 21, in which Weber, ibid, p 406, note 4, also proposes to emend जिघासन्ति to जिगासन्ति — [3] So P B₁ Bū the rest °पर्यंति cf the next ardharca — [4] So B₁ P, Bū मृतास, Ch E Ko श्रुतास The passage is wanting in K — [5] P B₁ ता, E त — [6] So P B₁ Bū the rest °पर्यंति cf the preceding ardharca — [7] P °मोहयती — [8] K omits the two ardharcas ending here — [9] So E Ku K P B₁ वग्नसृष्ठात्स, Ch वग्नसृष्टात्स, Bū वग्नपृष्ठात्स — [10] Bū सरथे — [11] Ch K देवास — [12] E °सिद्धिमा — [13] K नुद — [14] So E Ku, K P B₁ वग्नसृष्ठात्स, Ch वग्नसृष्टात्स; Bū वग्नपृष्टात्स — [15] K °स्विनी ॥ ता इम, Ch (prim man) °स्विनीरस्यिम for which compare Kauç 74. 19, note, 20 note the rest °स्विनीस्ता — [16] So Bū, the rest नुदतु, cf p 287 note 2 — [17] So E Ku, Ku वग्नपृष्टात्स, K P B₁ वंग्नसृष्ठात्स, Ch वग्नसृष्टात्स —

द्विपतो निवेशनोपधीभ्यः सोमराज्ञीभ्यः स्वाहा ॥
ओषधयो वरुणराज्ञीर्यशस्विनीः।[1]
ता इमं दूतं नुदन्तु[2] वंशपृष्ठात्[3] मे गच्छतु
द्विपतो निवेशनोपधीभ्यो वरुणराज्ञीभ्यः स्वाहा ॥
अष्टस्थूणो दशपक्षो[4] यद्दृक्जो[5] वनस्पते।
पुत्रांश्चेव[6] पशूंश्चाभि रक्ष वनस्पते ॥
यो वनस्पतीनामुपतापो बभूव यद्वा गृहान्घोरमुता[7] जगाम[8]
तन्निर्जगाम[9] हविषा घृतेन शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥
यो वनस्पतीनामुपतापो न आगद्यद्वा यज्ञ नो ऽङ्गुतमा जगाम।
सर्वं तदग्ने हुतमस्तु भागशः शिवान्वयमुत्तरेमाभि वाजान्[10] ॥
त्वष्ट्रे स्वाहेति हुत्वा। ९। त्वष्टा मे दैव्यं वचः[11] इत्यचोदपात्रं

---

[1] K °स्विनी ॥ ता, the rest °स्विनीस्ता — [2] So Ku the rest नुदतु, cf p 256 note 16 — [3] So E Ku, Bū वशपृष्ठात्स K P B₁ वश्रस्पृष्ठात्स Ch वशस्पृष्टात्स — [4] E °पक्षो — [5] Thus emended, Ch यदृक्तजो, K यदिक्तजो, P B₁ यदिकूजो, Bu यदकूजो, Ku सदक्तजो, E गादिकूजो Weber Omina und Portenta, p 409, note 6, suggests the emendation यदृक्ज (vocative) — [6] Bu पुत्राश्चेह — [7] So K B₁ Bu, P गृहा Ch E Ku गृह — [8] So E, K P B₁ Bu °त चाजगाम, Ch °तमाजगाम, K °त जगाम This pada and the following ardharca recur at Kauç 129 2 — [9] K P B₁ तन्निर्जगामो, Ku त निर्जगामि, Ch त निर्जगामो, Bū त निर्यजामो, cf Kauç 129 2 — [10] For this line K substitutes the second line of the preceding stanza. — [11] vi 4 1 —

निनयति। १०। कपाले[1] ऽग्निं चादायोपसर्पति।११। सा तत्र प्रायश्चित्तिः। १२। ॥ ४३। ॥ १३५ ॥

अथ यद्येतत्कुम्भोदधानः[2] सक्तुधानो वोखा[3] वानिङ्गिता विकसति तत्र जुहुयात्। १।

भूमिर्भूमिमवागान्माता[4] मातरमप्यगात्।

ऋध्यास्म पुत्रैः[5] पशुभिर्यो नो द्वेष्टि स भिद्यतामिति।२। सदसि सन्मे भूयादिति[6] सक्तूनावपेत्। ३। अथ चेदोदनस्यान्नमस्यन्नं मे देह्यन्न[7] मा मा हिंसीरिति त्रिः प्राश्य[8]।४। अथ यथाकामं प्राश्नीयात्।५। अथ चेदुदधानः[9] स्यात्समुद्रं वः प्र हिणोमीत्येताभ्यामभिमन्त्र्य[10]। ६। अन्यं[11] कृत्वा ध्रुवाभ्यां[12] दृंहयित्वा।७। तत्र हिरण्यवर्णा[13] इत्युदकमासेचयेत्[14]। ८। स खल्वेतेषु कर्मसु सर्वत्र शान्त्युदकं कृत्वा सर्वत्र चातनान्यनुयोजयेन्मातृनामानि[15] [16] च। ९। सर्वत्र वरां धेनुं कर्त्रे दद्यात्। १०। सर्वत्र कंसवसनं[17] गौर्दक्षिणा[19]

---

[1] K कपाले — [2] Thus with double sandhi (for कुम्भ उद्धान.) all MSS, cf Kāuç 93 43, and the introduction — [3] Ku वोखा, Ch K E Bı वोषा — [4] Thus emended in accordance with the corresponding passage in Katy Çr xxv 5 29, MSS भूमिर्भूमिमगान्माता — [5] K Bu ऋध्यास्मत्पु° — [6] Thus emended, Ch भुयानिति, Ku भूयाति, the rest भुयानिति — [7] K Bı Bū धेह्यन्न — [8] F प्रास्य — [9] °धान — [10] x 5 23 24 — [11] K अन्य — [12] The ध्रुवे (sc ऋचौ) according to Ath Paddh to Kauç 43 11 are in 12 1, 2 — [13] i 33 1 — [14] K P °सिचयेत् — [15] K चातननान्यनु°, E चातानान्यनु° — [16] For the चातनगण see Kauç 8 25 and note, for the मातृगण 8 24, and note — [17] Bı °वसना — [18] Ku Bı गौर्द° —

।११। ब्राह्मणान्भक्तेनोपेप्सन्ति[1] ।१२। यथोद्दिष्टं चादिष्टास्विति[2] प्रायश्चित्तिः प्रायश्चित्तिः[3] ।१३। ॥ ४४ ॥
॥ १३६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे त्रयोदशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

[1] K °पेचति — [2] So E Ku, Ch °स्त्रित्ति., K °श्चित्तिः, Bi °श्चित्ति; P °चिति, Bü चारिष्टाश्चिति — [3] Bü has this word but once (प्रायश्चित्ति!). —

॥ ओं ॥

यथावितानं यज्ञवास्त्वध्यवसेत् । १ । वेदिर्यज्ञस्याग्नेरुत्तरवेदिः[1] । २ । उभे प्रागायते[2] किंचित्प्रथीयस्यौ[3] पश्चादुद्यततरे । ३ । अपृथुसंमितां[4] वेदिं विदध्यात्[5] । ४ । षट्शमीं प्रागायतां[6] चतुःशमीं श्रोण्याम् । ५ । त्रीन्मध्ये अर्धचतुर्थानमतः । ६ । चयाणां पुरस्तादुत्तरवेदिं विदध्यात् । ७ । द्विःशमीं प्रागायतामृज्वीमध्यर्धशमीं[7] श्रोण्याम्[8] । ८ ।

---

[1] Cf Dārila to Kauç 2 18 — [2] So emended, MSS प्राङायते — [3] Ch पृथोयस्यौ, E पृथि° — [4] E पृथु°, Bh Ch (prim. man) अपृतु° Ch (sec man) अप्यतु° (?), Bū अप्पुतु°, K चमृतु° — [5] The Daç Kar treats the subject of this kaṇḍika essentially in the same manner as the Kauçika, but with a different introduction अथाज्यतन्त्रमारभ्यते । तत्र पदार्थानुक्रमो यथा । पूर्वं स्वस्तिवाचनं । त्यमू षु वाजिनं etc (vii 85 1) । त्रातारमिन्द्रम् etc (vii 86 1) । आ मन्द्रैरिन्द्र etc (vii 117 1) मर्माणि ते वर्मणा etc (vii 118 1) । अव्यचसश्च (Cod अव्यसश्च) व्यचसश्च etc (xix 68 1) । इति स्वस्तिवाचनं । (cf Kauç 25 36, and the स्वस्त्ययनगण ibid) । प्र यच्छ पर्शुं etc सार्धपादेन (xii 3 31[a]) दात्रं गृह्णाति । ओषधीर्दान्तु etc (xii 3 31[b]) । अधस्ताच्छेदयति । यास्ते etc (xii 1 36) । वेदिस्थाने व्रीहियवशमीमिश्रोदकेन उपस्थानं करोति । वि मिमीष्व etc (xiii 1 27) । मिमानं समिधं अनुमन्त्रण (cf Kauç 1 24 fg, and sutras 9 and 10 of this kandika) । ततो वेदिं करोति, cf Antyesti fol 14 l 7 — [6] So emended, MSS of the text and Ath Paddh प्राङायता — [7] So emended, cf the preceding note — [8] Cf p 291 note 9 —

ग्रोष्मस्ते भूम[1] इत्युपस्थाय[2]। ९। वि मिमीष्व पयस्वती-मिति[3] मिमानमनुमन्त्रयते[4]। १०।

वृहस्पते परि गृहाण वेदिं सुगा वो देवाः सदनानि सन्तु।

अस्यां वर्हिः प्रथतां साध्वन्तरहिंस्रा[5] णः पृथिवी[6] देव्यस्त्विति[7]

परिगृह्णाति[8,9]। ११। यत्ते भूम इति[10] विखनति[11]। १२। यत्त ऊनमिति[12] संवपति[13]। १३। त्वमस्यावपनी जना-नामिति ततः पांसूनन्यतोदाहार्य[14 15 16]। १४। बृहस्पते

---

[1] xii 1 36 — [2] K Ch (prim man) इत्युपस्थापय, cf p 290, note 5, end (उपस्थान करोति) — [3] xiii 1 27 — [4] Cf p 290, note 5, end (समिध अनुमन्त्रण) — [5] K साध्वन्तर्हींसा, Bh Antyesti and Daç. Kar °न्तर्हिंसा, Mahadeva to Katy Çr ii 2 12 also reports हिंसा as a variant of अहिंसा — [6] K Bh Bū and Daç. Kar., as also Katy Çr ii 2 12, here insert the word देवी — [7] The mantra occurs with some variants in Katy Çr ii 2 12, its pratika in Vait Sū 2 5 — [8] K P Ch Ku प्रतिगृह्णाति cf su 15. — [9] Daç Kar continues after su 6 ईशानकोणादारभ्य रेखा (Cod रेषा) कुर्यात्। सर्वत्र तूष्णीं। बृहस्पते परि गृहाण etc। कल्पश्चचा (?Cod कल्पचक्र) परिमार्ष्टि। ऋज्वी (Cod रज्वी) अथर्वशमी श्रोक्षा (cf sū 8)। नयाणा पुरस्ता-दुत्तरवेदिं विदध्यात् (cf su 7)। द्विशमी (!) प्राक् एव चतुरस्र (cf su 8) पुन बृहस्पते परि गृहाण इति पुन समार्ष्टि Ath Paddh and Antye ti ईशानकोणादारभ्य तूष्णीं वालुकया रेखा (Cod रेषा) कुर्यात्सर्वत्र। बृहस्पते etc कल्पजातिमन्त्रेण चीन्वरान् वेदिरेखा परितो ऽनुमन्त्रण — [10] xii 1 35 — [11] Antye ti वेदिमध्ये विखनन करोति — [12] xii 1 61[c] — [13] Antyesti अर्द्धचेन खनित सम करोति, Daç Kar and Ath Paddh अर्द्धचेन पूरयति — [14] Mss पांसून° — [15] So (°न्यतो दाहार्य with double sandhi cf the introduction) Ch P, K Bū Bh °न्यतोदाहर्यं Ku °न्यतोवहार्यं E Bi °न्यतोवाहार्य — [16] Daç Kar. त्वमस्यावपनी etc. अर्द्धचेन सम करोति (cf Antyesti to the preceding sūtra), Ath Paddh पांसून्पूरयति —

परि गृहाण[1] वेदिमित्युत्तरवेदिमोप्यमानां[2][3] परिगृह्णाति[4] । १५ । असवाध बध्यतो मानवानामिति[5] प्रथयति[6] । १६ । यस्याश्चतस्रः प्रदिशः पृथिव्या इति[7] चतुरस्रां करोति[8] । १७ । देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामा दद इति[9] लेखनमादाय यत्राग्निं निधास्यन्भवति तत्र लक्षणं करोति । १८ । इन्द्रः सीतां नि गृह्णात्विति[10] दक्षिणत आरभ्योत्तरत आलिखति । १९ । प्राचीमावृत्य[11] दक्षिणतः प्राचीम् । २० । अपरास्तिस्रो मध्ये । २१ । तस्यां[12] व्रीहियवावोप्य । २२ । वर्षेण भूमिः पृथिवी वृतावृतेत्यद्भिः[13] संप्रोक्ष्य । २३ । यस्यामन्नं व्रीहियवाविति[14] भूमिं नमस्कृत्य[15] । २४ । अथाग्निं प्रणयेत् ।

त्वामग्ने भृगवो नयन्तामङ्गिरसः[16] सदनं[17] श्रेय[18] एहि ।
विश्वकर्मा पुर एतु प्रजानन्धिष्ण्य पन्थामनु ते दिशामेति[19] । २५ ।

---

[1] Cf su. 11 — [2] K °त्युत्तर — [3] Bu °माप्यमाना — [4] Antyesti परित परिगृह्णाति Ath Paddh adds वालुका उत्तरवेदिमध्ये निदधाति — xii 1 2 — [6] Daç Kar पूर्व स्रव(?)प्रथयति, Ath Paddh वालुका प्रथयति — [7] xii 1 4 — [8] Ath Paddh शान्तिकपुष्टिके चतुरस्र परिशिष्टे कुण्डलचणे उक्त (cf Ath Pariç 24 1) see also Ath Pariç 22 3 (°sambharalaksanam) — [9] Cf xix 51 2, TS i 1 4 2 VS i 10 etc , Maitr S i 1 9 etc — [10] iii 17 4 — [11] Bu प्राच्यामावृत्य, Ch Daç Kar and Antyesti have a colon here — [12] Antyesti तासु रेखासु — [13] xii 1 52c — [14] xii 1 42 — [15] Daç Kar and Antyesti व्रीहियवशमीमिश्रोदकेन उपस्थान नमस्कारत्र(?) करोति — [16] Thus emended, MSS °माङ्गिरस — [17] K and Daç Kar सदना — [18] Daç Kar श्रिय — [19] Ch दिशामे इति The mantra is not found in any known Samhitā, cf however Maitr S ii 13 7 —

भद्रश्रेयःस्वस्त्या[1 2 3 4] वा। २६। अग्ने प्रेहीति[5] वा। २७। विश्वंभरा वसुधानी प्रतिष्ठेति[6] लक्षणे प्रतिष्ठाप्य[7]। २८। अथेध्ममुपसमादधाति। २९। अग्निर्भूम्यामोषधीष्वग्निर्दिव आ तपत्यग्निवासाः पृथिव्यसितज्ञूरेतमिध्मं समाहितं जुषाणो ऽस्मै स्त्रचाणि धारयन्तमय इति[8] पञ्चभि[9]स्तरणम्[10]। ३०। अत ऊर्ध्वं बर्हिषः। ३१। त्व भूमिमत्येष्योजसेति[11] दर्भान्संप्रोक्ष्य। ३२। ऋषीणां प्रस्तरो ऽसीति[12] दक्षिणतो ऽग्नेर्ब्रह्मासनं निदधाति[13]। ३३। पुरस्ताद्ग्नेरुदक्संस्तृणाति। ३४। तथा प्रत्यक्। ३५। प्रदक्षिणं बर्हिषा

---

[1] P Bu Bh and Ath Paddh भद्र — [2] Ch Ku श्रेय — [3] Ku स्वस्त्या — [4] Dāç Kar treats the passage contained in the two sutras ending here as follows It coincides with the Kauçika as regards the first three padas of the mantra then continues धिष्ण्य पन्थामनु ते दिशाम। भद्र पन्थामनु ते दिशाम। श्रेय (!) पथामनु ते दिशाम। स्वस्त्य पन्थामनु ते दिशाम। भद्रो भव श्रेयो भय स्वस्त्यो भव व्रीहिय वावपी प्रचिष्व Ath Paddh त्वामग्ने भृगवो नयतामिति अग्निप्रणयन। भद्र श्रेय स्वस्त्या वा। चकारो ('for वा°) निश्चयार्थं। भद्रो भवेति त्रिभि। सर्वत्र — [5] iv 14 5, Ath Paddh अग्ने प्रेहीति वा लिङ्गत्वादाज्यतन्त्रे। न पाकतन्त्र इति पद्धतिकार — [6] xii 1 6 — Dāç Kar अग्नि स्थापयति, Ath Paddh अग्निप्रतिष्ठापन — [8] xii 1 19 20 21, x 6 35, xii 78 ? — [9] Bū E P Bi पञ्चभि — [10] Dāç Kar अमुककर्मप्रारम्भनिमित्त पञ्चेध्म सकृज्जुहोति Ath Paddh अग्निर्भूम्यामिति तिसृभिरुपसमादधाति अस्मै चत्वारि तमिध्ममिति वा। वाशब्दात्। आज्यतन्त्रे। एतमिध्ममस्मै चत्वारि धारयतमिति भवति। पञ्चभिरिध्म जुहोति — [11] The mantra of which the pratika is here given occurs in सकलपाठ in Kauç 2 1 It occurs also at xiv 33 5 but the सकलपाठ and the scholiast s designation (Kauç 2 1) as कल्पजा show that it is regarded as not belonging to the AV — [12] xvi 2. 6. — [13] The same passage occurs at Kauç 2 18. —

मूलानि छादयन्तोत्तरस्या[1] वेदिश्रोणेः[2] पूर्वोत्तरतः संस्थाप्य । ३६ । अहे दैधिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद यो ऽस्मत्पाकतर[3] इति ब्रह्मासनमन्वीक्षते[4] । ३७ । निरस्तः पराग्वसुः सह पाप्मना निरस्तः सो ऽस्तु यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म[5] इति दक्षिणा तृणं निरस्यति । ३८ । तदन्वालभ्य जपतीदमहमर्वाग्वसोः सदने सीदाम्यृतस्य सदने सीदामि सत्यस्य सदने सीदामीष्टस्य सदने सीदामि पूर्तस्य सदने सीदामि मामृषदेव बर्हिः[6] स्वासस्थं त्वाध्यासदेयमूर्णम्रदमनभिशोकम्[7] [8] । ३९ । विमृग्वरीमित्युपविश्यासनीयं[9] [10] ब्रह्मजपं जपति बृहस्पतिर्ब्रह्मा[11] ब्रह्मसदन आसिषते[12] बृहस्पते यज्ञं गोपाय यदुद्वत[13] उन्नि-

---

[1] *So with double sandhi (? for* छादयन्त उत्तरस्या) E *only*, KPBh छादयन्तोत्तरस्य, Ch छादयन्तो°, P छादयत्तो°, Ku छादयतोतरस्या, Bü illegible — [2] So Ku E Ch (sec man), K P Ch (prim man) वेदिश्रोण्यै, Bu वेदि श्रोणे, Bi वेदि श्रोण्ये — [3] Cf TS iii 2 4 4, Katy Çr ii 1 22, Vait Su 1 20, Kauç 3 5 — [4] Ch °सन मीचते as in Katy Çr The passage beginning with this sūtra and ending with su 40 is identical with Kauç 3 5 8 see the notes there — [5] Cf Katy Çr ii 1 21, Çat Br i 5 1 23, Çankh Çr i 6 6, Lāty Çr ii 4 5, iv 9 16 Gobh Gṛ i 6 14, Kāuç 3 6 (Çat Br Laty and Gobh *with the variant* परावसु) — [6] K बर्हिं — [7] Bi and Daç Kar °मूर्णमृदम°, Bh Ku °मूर्णम्रदम° — [8] Cf Açv Çr i 4 7 Çānkh Çr i 6 9, Laty Çr ii 4 5, Kauç. 3 7 — [9] xii 1 29 — [10] *So (°सनीद) E Bu, and Ath Paddh , Ku °सने, the* rest °सनी — [11] The word ब्रह्मा is wanting in K — [12] Thus emended, MSS here as in Kauç 3 8, आशिष्यते — [13] So emended assuming haplographia in the reading यदुद्वत (Ch Ku), E *reads* यदुद्वत, Daç Kar य उद्गत, the rest य उदुद्वत, cf also Kāuç. 3 8 note 9 —

वतः[1] शकेयम्[2][3] । ४० । यातं मा द्यावापृथिवी अघान्न[4] इति द्यावापृथिव्यौ समीक्षते । ४१ । सविता प्रसवानामिति[5] कर्मणिकर्मण्यभितो ऽभ्यातानैराज्यं जुहुयात्[6] । ४२ । व्याख्यातं सर्वपाकयज्ञियं[7] तन्त्रम् । ४३ । ॥ १ ॥ ॥ १३७ ॥

अष्टकायामष्टकाहोमाञ्जुहुयात् । १ । तस्या हवींषि धानाः करम्भः शष्कुल्यः[8] पुरोडाश उदौदनः[9] क्षीरौदनस्तिलौदनो यथोपपादिपशुः[10] । २ । सर्वेषां हविषां समुद्धृत्य । ३ । दर्व्या जुहुयात्प्रथमा ह व्युवास सेति पञ्चभिः[11] । ४ । आयमागन्संवत्सर इति चतसृभिर्विज्ञायते[12] । ५ । ऋतुभ्यस्त्वेति[13] विग्राहमष्टौ । ६ । इन्द्रपुत्र[14] इत्यष्टादशीम् । ७ । अहोरात्राभ्यामित्यूनविंशीम्[15] । ८ । पशावुपपद्यमाने

---

[1] Thus emended, Ch Ku K P E वन्नमत', Bū Bi and Daç. Kar वन्निमत', cf for the treatment of this passage the note on p 9 (Kauç. 3 8) — [2] The word इति is wanting in all MSS, perhaps because the text continues with a mantra? — [3] Cf TS III 2 4 4, Kauç 3 8 — [4] So emended, Bū अघान्न (?) P Bh दा न, Ch दान्न, K Ku दान्न, Bi द न, E दान्न, Daç Kar भ्या न Or is दा न to be taken into the text as a separate pratika? — [5] v 24. 1 — [6] Daç Kar अभ्यातानानि जुहोति । सविता प्रसवाना etc. । इत्यभ्यातानमिति समाप्त (!), Ath Paddh सविता प्रसवानामिति । अभ्यातानात प्राक्तच । इति वृहत्कुण्डिका समाप्ता (!) । अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र । अथ उत्तरतन्त्रमुच्यते etc, see Kāuç. 5 5, note — [7] K Bū Bh सव°, cf for this varia lectio Kauç. 59 24, 60 1 — [8] P Bi Bh श‍्कुल्य', K E शकुल्य — [9] E has a colon here — [10] E Ch (sec man) यथोपपादे पशु — [11] III 10 1–5 — [12] III. 10 8 11 — [13] III 10 10 K reads ऋतुभ्यद्वेति — [14] III 10. 13 — [15] VI 128 3 —

दक्षिणं बाहुं निर्लोमं सचर्म[1] सखुरं प्रक्षाल्य[2] । ९ । इडायास्मदमिति द्वाभ्यां[3] विंशीम् । १० । अनुपपद्यमाने[4] आज्यं जुहुयात् । ११ । हविषां दर्विं पूरयित्वा पूर्णा दर्वे इति[5] सदर्वीमेकविंशीम् । १२ । एकविंशतिसंस्थो यज्ञो विज्ञायते । १३ । सर्वा एव यज्ञतनूरवरुन्द्वे[6] सर्वा एवास्य यज्ञतनूः[7] पितरमुपजीवन्ति य एवमष्टकामुपैति । १४ । न दर्विहोमे न हस्तहोमे न पूर्णहोमे तन्त्रं क्रियेतेत्येके । १५ । अष्टकायां क्रियेतेतीषुफालिमाठरौ । १६ । ॥ २ ॥ ॥ १३८ ॥

अभिजिति शिष्यानुपनीय श्वो भूते संभारान्संभरति । १ । दधिसक्तून्पालाशं दण्डमहते वसने शुद्धमाज्यं शान्ता ओषधीर्नवमुदकुम्भम् । २ । बाह्यतः शान्तवृक्षस्येध्मं प्राञ्चमुपसमाधाय । ३ । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य वर्हिरुदपात्रमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्य । ४ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागौ च[8] । ५ । पश्चादग्नेर्दधिसक्तूञ्जुहोत्यग्नये ब्रह्मप्रजापतिभ्यां भृग्वङ्गिरोभ्य उशनसे काव्याय । ६ । ततो ऽभयैरपराजितैर्गणकर्मभिर्विश्वकर्म-

---

[1] E सचर्म, P Bı सचर्मा, Ku सर्वेम — [2] All MSS neglect the sandhi between this and the next word, writing प्रचाक्ष इडा° — [3] iii 10 6–7 — [4] P Ku E Ch (sec man) पश्चावनुपपद्यमान, cf sū. 9 — [5] iii 10 7[c] — [6] MSS °रुन्धे — [7] So all MSS, is the word to be emended to °तन्वः? — [8] For the passage beginning with su. 3 and ending here cf Kauç 135 4–7 —

भिरायुष्यैः[1] स्वस्त्ययनैराज्यं[2] जुहुयात् । ७ । मा नो देवा अहिर्वधीदरसस्य शर्कोटस्येन्द्रस्य प्रथमो रथो यस्ते सर्पो वृश्चिकस्तृष्टदंश्मा नमस्ते अस्तु विद्युत आरे ऽसावसदस्तु यस्ते पृथु स्तनयित्नुरिति[3] संस्थाप्य होमान् । ८ । प्रतिष्ठाप्य स्रुवं दधिसक्तून्प्राश्याचम्योदकमुपसमारभन्ते[4] । ९ । अव्यचसश्चेति[5] जपित्वा सावित्रीं[6] ब्रह्म जज्ञानमित्येकां[7] त्रिषप्तीयं[8] च पञ्चो वाचयेत् । १० । शेषमनुवाकस्य[9] जपन्ति । ११ । योयो[10] भोगः कर्तव्यो भवति तंतं कुर्वते । १२ । स खल्वेतं[11] पक्षमपक्षीयमाणः पक्षमनधीयान उपश्राम्येता दर्शात्[12] । १३ । दृष्टे चन्द्रमसि फल्गुनीषु द्वयान्सानुपसादयति । १४ । विश्वे देवा अहं रुद्रेभिः सिंहे व्याघ्रे यशो हविर्यशसं मेन्द्रो गिरावरागराटेषु यथा सोमः प्रातःसवने यच्च वर्चो अक्षेषु येन महानघ्न्या जघनं स्वाहेत्यग्नौ[13] हुत्वा । १५ । रसेषु संपातानानीय संस्थाप्य हो-

[1] E P Bi Bh •युष्यै — [2] For the gaṇas of hymns mentioned here cf the following places the first अभयगण at Kauç 16 8 and note, the second अभयगण at 104 3 and note, the अपराजित गण at 14 7 and note, the गणकर्मगण at 26 33, and note, the विश्वकर्मगण at 7 8, and note, the आयुष्यगण at 54 11, and note, the स्वस्त्ययनगण at 25 36 and note — [3] vi 56 1, vii 56 5, x 4 1, xii 1 46, i 13 1, 26 1, vii 11 1 — [4] Bi •रभते — [5] xix 68 1 (all MSS in agreement with the MSS of the AV अव्यसश्चेति) — [6] RV iii 62 10, also VS TS SV etc — [7] iv 1 1 — [8] Ch E P Bi Bh त्रिषप्ती, i 1, cf Kauç 7 8 — [9] iv 1 2 — iv 5 7 — [10] E has an avagraha here — [11] Bu खल्वेन — [12] Thus emended, Ch Ku E Bi Bū उपश्राम्येतादर्शाद्दृष्टे, K P Bh •द्रष्टे — [13] i 30 1, iv 30 1, vi 38 1, 39 1, 58 1, 69 1, ix 1 11, xiv 1 35 36, cf the two वर्चस्यगण, Kāuç 12 10, note, and 13 1, note —

मान् । १६ । तत्र एतान्प्राशयति[1] रसान्मधुघृताञ्छिष्यान्[2] । १७ । योयो भोगः कर्तव्यो भवति तंतं कुर्वते । १८ । नान्यत्र आगताञ्छिष्यान्परिगृह्णीयात्परसंदीक्षितत्वात्[3] । १९ । चिरात्रीनांश्चतुरो मासाञ्छिष्येभ्यः[4] प्रब्रूयादर्धपञ्चमान्वा । २० । पादं पूर्वरात्रे ऽधीयानः पादमपररात्रे मध्यरात्रे स्वपन् ।२१। अभुक्त्वा पूर्वरात्रे ऽधीयान[5] इत्येके । २२ । यथाशक्त्यपररात्रे दुष्परिमाणो[6] ह पादः । २३ । पौषस्यापरपक्षे त्रिरात्रं नाधीयीत । २४ । तृतीयस्याः प्रातः समासं संदिश्य यस्मात्कोशादित्यन्तः[7] । २५ ।

यस्मात्कोशादुदभराम वेदं तस्मिन्नन्तरव दध्म एनम् ।
अधीतमिष्टं[8] ब्रह्मणो[9] वीर्येण तेन मा देवास्तपसावतेहेति । २६ ।

योयो भोगः कर्तव्यो भवति तंतं कुर्वते । २७ । ये परिमोक्षं कामयन्ते ते परिमुच्यन्ते । २८ । ॥ ३ ॥ ॥ १३९ ॥

अथ राज्ञामिन्द्रमहस्योपाचारकल्पं[10, 11] व्याख्यास्यामः

---

[1] E P B एना° — [2] K °ताञ्छिष्यान्; the rest °ता छि° — [3] K °गताञ्छिष्या°; the rest °गतां छि°. — [4] K मासाञ्छि°; the rest मासा छि° — [5] Thus E; P °धीयत; B1 °धीयातः; Ku °धीयीत, the rest धीयत — [6] Ch दुष्परिणामो. — [7] Cf. xix 72 1. — [8] So all MSS, the vulgate version, xix 72 1[c], reads कृतमिष्टं. — [9] E ब्राह्मणो — [10] Ath Pariç. 19, which also treats the इन्द्रमहोत्सव, largely coincides with this kaṇḍikā; 19. 1 reads राज्ञामिन्द्रमहोत्सवस्योपचारकल्प — [11] E P B1 and Ath. Pariç. 19 1, °पचार°; cf Kāuç. 67 5 —

। १ । प्रोष्ठपदे[1] शुक्लपक्षे ऽष्टम्यां प्रवेशः । २ । श्रवणेनोत्थापनम् । ३ । संभृतेषु[2] संभारेषु ब्रह्मा राजा चोभौ स्नातावहतवसनौ सुरभिणौ व्रतवन्तौ कर्मण्यावुपवसतः[3] । ४ । श्वो भूते शं नो देव्याः[4] पादैरर्धर्चाभ्यामृचा षट्कृत्वोदकमाचामतः[5][6] । ५ । अर्वाञ्चमिन्द्र त्रातारमिन्द्रः सुत्रामेत्याज्यं[7] हुत्वा । ६ । अथेन्द्रमुत्थापयन्ति । ७ । आ त्वाहार्षं ध्रुवा द्यौर्विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्विति[8] सर्वतो ऽप्रमत्ता धारयेरन् । ८ । अद्भुतं हि विमानोत्थितमुपतिष्ठन्ते[9] । ९ । अभिभूर्यज्ञ इत्येतैस्त्रिभिः सूक्तैरन्वारब्धे[10] राजनि पूर्णहोमं जुहुयात् । १० । अथ पशूनामुपाचारम्[11][12] । ११ । इन्द्रदेवताः स्युः । १२ । ये राज्ञो भृत्याः[13] स्युः सर्वे

---

[1] Ch and Ath Pariç प्रोष्ट°, P Bh प्रौष्ट° — [2] Bi here inserts सावित्रेषु — [3] So Bū Ku, Ch E P Bi and Ath Pariç 19 1, °पवसथ, K Bh °पवसथ (श्वो) Cf Kāuç 67 17 — [4] i 6 1 — [5] Thus (षट्कृत्वो°) with double sandhi (षट्कृत्वस् उ°) all MSS of the text, and Ath Pariç 19 1 cf the introduction — [6] Bi °चामतो (ऽर्वाञ्च), Ath Pariç 19 1 षट्कृत्वोदक परि वापमाचातौ (one MS. परिवामाचातो) बर्हिरुपकल्पयित्वा राजानमन्वारभ्य जुहुयात् — [7] v 3 11, vii 86 1, vii 91 1, Ath Pariç 19 1 अर्वाचमिद्र त्रातारमिद्र सुत्रामेममिद्र वर्धय चक्रिय मे हताय वृषेंद्रस्येंद्रो जयातीति च। राष्ट्रसंसर्गेश्चायेंद्रमुत्थापयति The pratikas in addition to those of the Kauçika are iv 22 1, (?हताय?), vi 86 1, 98 1 — [8] vi 87 1 87 1[c], 88 1 — [9] Bu E Ch (prim man) विनामो°, Ath Pariç 19 1, अद्भुत हि सवनानयेत्समुत्थित (?for सवान°?) भवति यदि प्राच्याम मिभय। यदि दक्षिणस्या यमभय। यदि प्रतीच्या वरुणभय। यदुदीच्या यक्षय (?one MS चुक्षय?)। यदतदेंभ्यो भयतो विद्यादग्निर्मा पात्वग्निते वसुमतमृच्छत्विति (MSS °मिच्छत्विति, xix 17 1, 18 1) — [10] vi 97–99. — [11] Ch E पाशू° — [12] Thus K Bū Bh Ch (prim man) and Ath Pariç. 19, 3, the rest °पचारम् — [13] Bū भृत्या —

दीक्षिता ब्रह्मचारिणः[1] स्युः । १३ । इन्द्रं चोपसद्य यजेरंस्त्रिरात्रं पञ्चरात्रं[2] वा । १४ । त्रिरयनमह्नामुपतिष्ठन्ते[3] हविषा[4] च यजन्ते । १५ । आवृत[5] इन्द्रमहमिति[6] । १६ । इन्द्र क्षत्रमिति[7] हविषो हुत्वा ब्राह्मणान्परिचरेयुः[8] । १७ । न संस्थितहोमाञ्जुहुयादित्याहुराचार्याः । १८ । इन्द्रस्यावभृथादिन्द्रमवभृथाय व्रजन्ति[9] । १९ । अपां सूक्तैराप्लुत्य[10] प्रदक्षिणमावृत्याप उपस्पृश्यानवेक्षमाणाः[11] प्रत्युदाव्रजन्ति । २० । ब्राह्मणान्भक्तेनोपेप्सन्ति[12] । २१ । श्वःश्वो ऽस्य राष्ट्रं ज्यायो भवत्येको ऽस्यां पृथिव्यां राजा भवति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं वेद यश्चैवं विद्वानिन्द्रमहेन चरति । २२ । ॥ ४ ॥ ॥ १४० ॥

अथ वेदस्याध्ययनविधिं वक्ष्यामः । १ । श्रावण्यां प्रौष्ठपद्यां[13] वोपाकृत्यार्धपञ्चमान्मासानधीयीरन् । २ । एव छन्दांसि । ३ । लोम्ना[14] चानिवर्तनम्[15] । ४ ।

---

[1] K Bu Ch ॰चारिण — [2] Ath Pariç 19 3 सप्तरात्रं — [3] So with very doubtful emendation, all MSS of the text and Ath Pariç 19 3 त्रिरयनमह्नम॰ — [4] Ch (prim man) हविषा — [5] MSS of Ath Pariç 19 3 यजन्ते ॥ आवृत (इद्र॰) — [6] m 15 1 — [7] vii 84 2 — [8] Ath Pariç 19 3 ब्राह्मणान्स्वस्तिवाच्य (!) — [9] Ath Pariç 19 3 has for this sutra simply the words इद्रमवभृथाय व्रजंति — [10] For the अपां सूक्तानि see Kauç 7 14, and Darila ibid — [11] Thus emended, Ch Ku ॰पेक्षमाणा, the rest ॰वेक्ष्यमाणा, MSS of Ath Pariç 19 3 ॰पेक्षमाणा॰, cf Kauç 7 14 note — [12] Ath Pariç 19 3 ब्राह्मणान् भक्त्या यदीप्सित वरप्रदानै परितोषयेत् — [13] Bu प्रौष्ठ॰ — [14] Ku लोम्ना — [15] So Ku, Ch चानिवर्तवन्न॰, the rest स्वानिवर्तन (as though स्वाग्निवर्तन?) —

अर्धमासं चोपाकृत्य स्रपेरंस्त्र्यहमुत्सृज्य।

आरम्भः श्रावण्यामुक्तः पौष्यामुत्सर्ग उच्यते[1] ॥ ५ ।
अथानध्यायान्वक्ष्यामः । ६ । ब्रह्मज्येषु[2] निवर्तते[3] । ७
श्राद्धे । ८ । सूतकोत्थानच्छर्दनेषु[4] त्रिषु चरणम्[5] । ९ । आ-
चार्यास्तमिते[6] वा येषां च मानुषी योनिः[7] । १० ।
यथाश्राद्धं तथैव तेषु । ११ । सर्वं च श्राद्धिकं द्रव्यमद-
साह्व्यपेतं[8] प्रतिगृह्यानध्यायः । १२ । प्राणि चाप्राणि च
। १३ । दन्तधावने । १४ । क्षुरसंस्पर्शे । १५ । प्रादुष्कृते-
ष्वग्निषु । १६ । विद्युतार्धरात्रे स्तनिते । १७ । सप्तकृत्वो
वर्षेण विरत[9] आप्रातराशम् । १८ । वृष्टे[10] । १९ । निर्घाते[11]
। २० । भूमिचलने । २१ । ज्योतिषोपसर्जन[12] [13] ऋताव-
घ्याकालम्[14] [15] । २२ विषमे न प्रवृत्तिः[16] । २३ ।

अथ प्रमाणं वक्ष्यामः समानं विद्युदुल्कयोः[17] ।

---

[1] K Ku Bu Ch E have a colon here — [2] Ku E Bi Bh ब्रह्मयेषु — [3] Bū निवर्ततो The passage beginning with अथ and ending here seems to be an ardharca, Ku Ch have a colon here — [4] K P Bh °त्थान°, Bu the same with a colon after the word, Ku °त्थाने°, L सूतकौत्वाने (!). — [5] Is the passage, beginning with श्राद्धे and ending here, an ardharca? — [6] Thus with double sandhi (for आचार्ये अस्तमिते) all MSS, cf the introduction — [7] The passage beginning with आचार्ये and ending here seems to be an ardharca — [8] So all MSS except Ku which reads द्रव्यमदत्साह्व्यपेत्व Is the passage to be emended to द्रव्यमदग्राह्व्यपेत or द्रव्य मदोत्साह्व्यपेत? — [9] E विरेत, P Bh विरता — [10] Ku वृष्टौ — [11] Ku निर्घातै — [12] So ज्योतिषोप° for ज्योतिष उप° (or ज्योतिषामुप°?) with double sandhi, all MSS, cf the introduction — [13] E Bh °सर्जने (ऋता°), Ku °सर्जनै — [14] Ch Bi कृता°, Ku आता° — [15] Ku Ch (prim man) °वघ्याकाल — [16] K प्रवृत्ति ॥ अथ, the rest प्रवृत्तिरथ — [17] The colon is written only in K Bū, the rest read °ल्कयोर्मार्ग° —

मार्गशीर्षपौषमाघापरपक्षेषु तिस्रो ऽष्टकाः[1] ॥ २४ ।
अमावास्यायां च । २५ । त्रीणि चानध्यानि[2][3] । २६ ।
जनने मरणे चैव दशरात्रो[4] विधीयते[5] ।
आचार्ये दशरात्रं[6] स्यात्सर्वेषु च स्वयोनिषु[7] ॥ २७ ।
सूतके त्वेको नाधीयीत त्रिरात्रमुपाध्यायं वर्जयेत्[8] । २८ ।
आचार्यपुत्रभार्यांश्च[9][10] । २९ । अथ शिष्यं सहाध्यायिनम-
प्रधानगुरुं चोपसन्नमहोरात्रं वर्जयेत्[11] । ३० । तथा सब्र-
ह्मचारिणं[12] राजानं च । ३१ । अपर्तुदिवमाकालम् । ३२ ।
अविशेषर्तुकालेन[13] सर्वे निर्घातादयः स्मृताः[14] ।
यच्चान्यद्दिवमद्भुतं सर्वं निर्घातवद्भवेत्[15] ॥ ३३ ।
ऋतावध्यायश्छान्दसः काल्य[16] आपर्तुकः स्मृतः ।
ऋतावूर्ध्वं[17] प्रातराशाद्यस्तु कश्चिदनध्यायः ।
संध्यां प्राप्नोति पश्चिमाम्[18] ॥ ३४ ।

---

[1] The colon is written only in KCh, the rest read ष्टका अमा° — [2] E वा°, Bü च° — [3] Thus (°नध्यानि) all MSS Is the word to be emended to चानध्ययनानि (supposing that haplographia has taken place)? — [4] Ku °रात्रौ — [5] The colon is written in K Ku Bü Ch E — [6] Thus all MSS, cf दशरात्रो in the preceding line — [7] The colon is written in K Ku Bü Ch E — [8] KPB have a colon here, the rest वर्जयेदाचार्य° Is the passage to be regarded as metrical? — [9] Thus emended Ku E °भार्यां च, the rest भार्यां च Cf the Vasistba dharmaçastra xiii 40 — [10] E °दा(य) — [11] K Bh Bi have a colon here, the rest वर्जयेत्तथा — [12] Ch Ku च ब्रह्मचारिण — [13] So emended, Ch Ku अविशेषार्तु° E अविशेषार्त°, Bi अविशेषातु, Bb अविशेषात्तु, P अवि शेषात्तु, Bu अविषयात्तु — [14] All MSS have a colon here — [15] K Ch Ku E have a colon here — [16] Thus K P Bb, Ku E Bi Ch (prim man) काल्प, Ch (sec man) कल्प, Bü काल्या — [17] Thus emended, Ku ऋता ऊर्ध्वं, Bu ऋतावार्द्ध, Ch (prim man) ऋतावार्ध्वं, Bi चेतावोर्ध्वं, the rest ऋतावोर्ध्वं — [18] Bü E have a colon here —

सर्वेण प्रदोषो लुप्यते[1] । ३५ । निशि निगदायां[2] च वि-
द्युति शिष्टं नाधीयीत । ३६ ।

अस्तमिते[3] ह्रिसतायां[4] चिसतायां[5] च पाटवः[6] ।
अथ[7] तावत्कालं भुक्त्वा पदोषं[8] उभे संध्ये[9] ॥ ३७ ।
अप्सु श्मशाने शय्यायामभिशस्ते खिलेषु च[10] ।
अन्तःशवे[11] रथ्यायां[12] ग्रामे चाण्डालसंयुते[13,14] ॥ ३८ ।
दुर्गन्धे शूद्रसंश्रावे पैङ्गे[15] शब्दे भये स्तुते[16,17] ।
वैधृत्ये[18] नगरेषु च[19] ॥ ३९ ।
अनिक्तेन च वाससा[20] चरितं येन मैथुनम्[21] ।
शयानः[22] प्रौढपादो[23] चायतोपस्यान्तिके[24] गुरोः[25] ॥ ४० ।
विरम्य मारुते शीघ्रे प्रत्यारम्भो विभाषितः[26] ।

---

[1] K लिप्यते — [2] So all MSS Does the word represent the locative fem sing of an adjective निगद् 'sounding in, or is it to be emended to the loc. sing fem of the participle perfect निगतायां having gone into (the earth)? Or निःशब्दायां? — [3] So (नाधीयीता)-स्तमिते Ku, Bū Bı नाधीयीत स्तनिते, the rest नाधीयीत स्तमिते — [4] Ku ह्रिसतायां — [5] Bū तु°, Ku °सतायां — [6] Bū पाटवो(प्य), the rest पाटवो(थ) None of the MSS exhibit a colon — [7] Wanting in K, Bū reads (पाठवो) प्य — [8] Bū प्रदोषो. — [9] Bū सधेष्व(प्सु), Bı सधे The colon is written in Bı only. — [10] K Bı have a colon here, the rest च(न्त). — [11] K P E °शवे, Bı °शव्ये — [12] Ch E have a colon here — [13] K Bū चण्डाल° — [14] K Ku P Bu have a colon here — [15] Ch Ku K E पैङ्डे, Bū पैण्वे — [16] Ku स्तुते, Ch कृते — [17] K Ku Bū Ch have a colon here — [18] KB वैधृते — [19] E च । अनिक्तेन, the rest चानिक्तेन — [20] Ku seems to have a colon here — [21] The colon is written only in E — [22] Bı has a colon here — [23] Thus emended (cf. Manu iv. 112) Bū प्रोढपादौ, the rest प्रौढपादौ — [24] Thus with double sandhi (for चायत उप°) all MSS.; cf the introduction — [25] The colon is written in Bū — [26] The colon is written in K Ku Ch E —

सर्वेणापरात्रेण विरम्य प्रत्यारम्भो न विद्यते[1] ॥ ४१ ।
पौषी[2] प्रमाणमभ्रेष्वापर्तु चेदधीयानाम्[3] । ४२ । वर्षे[4]
विद्युत्स्तनयित्नुर्वा विपद्यते[5] । ४३ । त्रिरात्रं स्थानासनं
ब्रह्मचर्यमरसाशं[6] चोपेयुः[7] । ४४ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः सा
तत्र प्रायश्चित्तिः । ४५ । ॥ ५ ॥ ॥ १४१ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे चतुर्दशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ इति कौशिकसूत्रं समाप्तम् ॥

---

[1] The colon is written in K Ku Ch E Bü — [2] Bü पोषी — [3] Ku चेद॰ Is this passage an ardha çloka, and is the last word to be emended to चेदधीयानाना (with haplographia)? — [4] Bü वर्षे — [5] Bü विपर्दते, E has a colon here — [6] K Bh Bü ॰रसाघ्र, Ku ॰रसास — [7] E has a colon here —

APPENDIX.

Extracts from the Paddhati of Keçava.

Keçava has the following introduction with which that of the Atharva paddhati is identical अथर्ववेदस्य संहिताविधेर्विवरणं क्रियते। तत्र अथर्ववेदस्य नव भेदा भवन्ति। तत्र चतसृषु शाखासु शौनकादिषु कौशिको ऽयं संहिताविधिः स च गोपथब्राह्मणादर्थवादादि परित्यज्य विधिमात्रं कल्पयित्वा विधेः कृतसूत्रयथोपयोग(¹)टीका क्रियते। संहिताविधेः Cf the author in the Journal of the American Oriental Society vol xi pp 375 7

Kandika 1

su 1 अथशब्द आनन्तर्यार्थं (Cod आनतयार्थं) संहिताध्ययनानन्तरं विधेरधिकारः संहिताविधिं वक्ष्यामः। शान्तिकपौष्टिकाभिचारिकाद्भुतादीनि कर्माणि संहिताविधौ उक्तानि। त्रिविधानि कर्माणि विधिकर्माणि अविधिकर्माणि उभयकर्माणि त्रि प्रमाणको विधिः प्रत्यक्षम् अनुमानं शब्द चेति — su 2 8 Keçava's comment is essentially the same as that of the Ath Paddh The following passage occurs in both texts in connection with su 8 उपवर्षाचार्येणोक्तं। मीमांसायां स्मृतिपादे कल्पसूत्राधिकरणे नक्षत्रकल्पो वितानकल्पस्तृतीयः संहिताकल्पश्चतुर्थो अङ्गिरसां (Ath Paddh आङ्गिरस॰) कल्पः शान्तिकल्पस्तु पञ्चमः। एते कल्पा वेदतुल्या हि इति भगवानुपवर्षाचार्येण(¹)प्रतिपादितं। अन्ये कल्पाः स्मृतितुल्याः Cf J A O S vol xi p 377 — su 9 14 Keçava's comment is again essentially the same as that of the Ath Paddh — su 15 16 प्रागुदक्त्वा कर्मसमाप्तिर्दैवकर्मसु दक्षिणा प्रत्यक्त्वा समाप्तिः पितृकर्मसु केचित्प्रागुदगन्तराले समाप्तिः — su. 16. Keç is

identical with Ath Paddh — su 17 Keç illustrates यथा परि स्तात्रे पुर वयमिति चि पर्यग्नि करोति See Kauç 2 10 — su 26 अग्नि पृष्ठतो नावसेत — sū 29 30 शाखायनीये (C 1 साख्यायनीये cf Lindner Das Kausitaki Brahmana p ix) ब्राह्मणे उक्त हे पौर्ण मास्यौ हे अमावास्ये इति पाणमास्या प्रतिपदिति अमावास्याया प्रति- पदिति पूर्वा उपोष्या उत्तरा याज्या Cf Kaus Br 3 1 — su 31 तिथिभेदे मुख्यपौर्णमासीभेदे या पूर्वा सा उपोष्या । उपवास करोति —

Kandika 2

Introductory सायप्रातर्होमवैश्वदेवपिण्डपितृयज्ञादि (!) उद्धृते उर्ध्वं कार्याणि — sū 17 (note 10) Keç also reads ऊर्ण म्रद — su 18 (note 15) भूपत इति ब्रह्मवरण। तथा च गोभिलब्राह्मण (!) प्रत्यच वा दर्भमय वा आसन वा उदकमण्डलु वा ब्रह्मस्थापने वा कुर्यात् —

Kandika 3

sū 1 (note 9) Keç like Darila places the matter of this sūtra at the end of the preceding kandika पुनर्ज्म स्त्रेत्येभि पचभिरि- ध्ममुपसमादधाति । द्वितीया कण्डिका — su 2 (note 11) जाग्मा- यनमुद्पात्र कास्यपात्रमुपसाद्य — su 4 (note 9) जीवा स्थेति सूक्तेन चिराचामति सत्य बृहदिति नवभि शतिवेत्यृचा उदायुषेति द्वाभ्या उत्तिष्ठति (cf Kauç 24 31) —

Kandika 4.

su 9 (note 9) उदेनमुत्तर नयेति त्रिभिर्ऋग्भि (!) प्रजापते न त्वदिति (vii 80 3) च चतसृभर्वाज्यतोर्जुहोति (cf Kauç 5 9) । त्वामग्न इत्यृचा (xix 59 1) चतस्र आज्याहुतोर्जुहोति —

Kandikā 5

sū 13 स्वाहिष्टेभ्य इत्येवमादिभिरेकादशभि सर्वप्रायश्चित्तीयाज्यु होति यन्मे स्कन्न पुनर्मैत्विन्द्रियमिति च द्वाभ्यामृग्भ्या Cf also the be- ginning of the next kaṇdikā —

Kaṇdikā 6.

su 10 (note 1) Keç reads •निमित — sū. 16 (note 13) अगन्म स्वरिति पर्यायद्वयेन, cf Ath Paddh ibid — sū. 17 (note 5)

Kec as the text परन्याजलौ — su 22 तस्मान्नादक्षिणं हविः शब्दे नाज्यतन्त्रं पाकतन्त्रं चोच्यते कर्ममात्रमभिमन्त्रणादक्षिणं न कुर्यात् पाकतन्त्रे पूर्णपात्रं माणकं सेतिकाप्रस्थद्रोणाढकादि। पूर्णपात्रं यजमानशक्त्यपेक्षं शक्त्या वा दक्षिणा दद्यान्नातिशक्तिर्विधीयते इत्युक्तं नवमे। आज्यतन्त्रे धेनु — su 26fg Kec introduces the passage with तथा च ब्राह्मणं — su 30 आज्यतन्त्रे पाकतन्त्रे दर्शपूर्णमासधर्मा भवन्ति पूर्वतन्त्रं च उत्तरतन्त्रं च सर्वेषु पाकतन्त्रेषु सर्वमाथर्वणं कर्म पाकयज्ञशब्देनोच्यते — su 34 (note 2) अथापि गोपथब्राह्मणपठितौ श्लोकौ भवत — su 34 note 6) Kec also reads द्वितीति — su 37 त्वमग्ने व्रतपा असि तृच सूक्तं कामस्तदग्र इति पचर्चं सूक्तं एते चारणवैद्याना पठन्ते तस्मिन्नेव तन्त्रे आज्यं जुहोति शान्तसमिधो वा आदधाति सूक्तयोर्विकल्पः। दर्शपूर्णमासव्यतिक्रमे प्रायश्चित्तं। सर्वत्र क्रमव्यतिक्रमे सर्वप्रायश्चित्तीयान्होमाञ्जुहोति तस्मिन्नेव तन्त्रे अन्यस्मिन्तन्त्रे (?) वा तन्त्रमध्ये सर्वे होमा इति भद्रमतम् — The sixth kandika winds up with the following additional statement अथ सर्वार्था परिभाषा विधिकर्मार्था अविधिकर्मार्था उभयकर्मार्था उच्यन्ते। मेधाजननादि पिण्डपितृयज्ञान्तं यावद्विधिकर्माणि। मधुपर्कादि इन्द्रमहान्तं यावदविधिकर्माणि। पाकयज्ञविधिकर्म सूक्तेन विनियोगं कृत्वा पश्चादृचा विनियोगस्तान्युभयकर्माणि। त्रिविधानि कर्माणि। उपदधातीत्यनादेशे आज्यं समित् पुरोडाश पय उदौदनं पायसं पशु व्रीहि यव तिल धाना करम्भ शष्कुल्य एतानि त्रयोदश हवींष्यपि जानीयात्। सर्वत्र इय पैठीनसिपरिभाषा सवत्र हविषा विकल्पः। यत्र गणास्तत्र सर्वत्र सूक्तानां विकल्पः यत्रौषधिगणास्तत्रौषधीनां विकल्पः। हविषा त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति सर्वद्रव्येषु प्रोक्षणं। सर्वत्र उत्पवनं हविषामिति युवा कौशिक आचार्यो मन्यते। अवशिष्टाना परिभाषा पुनरुच्यन्ते सर्वकर्मार्था। आज्यतन्त्रादिर्वेदिकेषु कर्मसु सवत्र वृद्धिश्राद्धम (cf J A O S vol xi p 6 line 11)। यत्र उदकेन प्रयोजनं तत्र सवत्र शान्त्युदकं कुर्यात् चतुर्भिर्गणैरेकेन वा गणेन। सूक्तादिग्रहणे सूक्तं जानीयात्। सर्वत्र स्रुवहोमे नित्यं तन्त्रं हस्तहोमे विकल्पेन तन्त्रं। आज्यतन्त्रे सर्वत्र धेनुर्दक्षिणा हविरुच्छिष्टं च अधिकरणं च — Then follow the [illegible] lexical [illegible] Upayatan an, as follows आज्यतन्त्रमुच्यते अथपक्षश्च (... अथसश्च ... 1) बर्हिर्लवनं वेदिः उत्तरवेदिः अग्निप्रणयनं अग्निप्रतिष्ठापनं व्रतग्रहणं पवित्रकरणं पवित्रैरिध्मप्रोक्षणं इध्मोपसमाधानं बर्हिः प्रोक्षणं ब्रह्मासनं ब्रह्मस्थापनं स्तरणं स्तीर्णप्रोक्षणं आत्मासनं उदपात्रस्थापनं आज्यसंस्कारः स्रुवग्रहणं ग्रहग्रहणं पुरस्ताद्धोमा

आज्यभागौ अभ्यातानान्त पूर्वतन्त्र । अथ उत्तरतन्त्रमुच्यते अभ्यातानादि-पार्वणहोम समृद्धिहोमा स्विष्टकृद्धोम सर्वप्रायश्चित्तीयहोमा स्कन्नहोम पुनर्मैत्विन्द्रियहोम स्कन्नाभ्रुतिहोमौ संस्थितहोमा चतुर्गृहीतहोम बर्हिर्होम संस्रावहोम विष्णुक्रमा व्रतविसर्जन दक्षिणादान ब्रह्मोत्थापन यस्मात्कोशादित्येतद् (xix 72 1) उत्तरतन्त्र । उत्तरतन्त्र समाप्त —

Kandika 7

Introduct rs परिभाषाव्याख्यान क्रियते — su. 9 यथा पिञ्जूलीभिराप्लावयति । घट वा कांस्यपात्र वा — su 11 दूरादेशाद्वहसभारा आहर्तव्या — su 13 नित्यनैमित्तिककाम्याना कर्मणा प्रयोग ।अरण्ये शान्तिकल्पे उक्त। यत्र ग्रामशब्दो न श्रूयते तत्रारण्या(?) — su 14 (note 1) Keç also reads °पेचमाणा — su 14 सर्वहोमकर्म समाप्यते ततो ऽवभृथ कुर्यात् । सर्वत्र पुसवनादिषु सस्कारेषु गृहे प्रयोग नावभृथ इति रुद्रभाष्यमत — sū 15 आद्यादिषु सर्वत्र सपाताभिमन्त्रण भवति — su 16 सर्वे पदार्था अभिमन्त्र्य कर्तव्या — su 18 त पुरुष अग्रे कृत्वा गृहे प्रवेश्य ततो मन्त्रौदनौ प्रयच्छति(Kauç 7 7)। यथा उतामृतासु शिवास्त इत्यभ्याख्याताय प्रयच्छति(Kauç 46 1)मन्त्रेण — su 19 यत्र वासित बध्नाति तत्र सर्वत्र चयोदश्यादि भवति। यथा युग्मकृष्णल वासित बध्नाति (Kauç 11 19, 5? 20) — sū 20 मणि बद्धा तद्दधिमधु आशयति — su 21 अन्वारब्धे यजमाने च कर्तव्या । अभिमन्त्रण। यजमान उत्तरतो भूत्वा दर्भैरन्वारभते — su 24 समर्थ वृषभचर्म — su 26 यत्र आप्लवन अवसेचन च तत्र आचमन च भवति — su 28 समित्पुरोडाशचरुव्रीहियवतिलादीन्यभ्याधेयादीनि(?) यजमान धूम भक्षयति — su 29 कर्मसमाप्तौ शुचिना कर्मप्रयोग नित्यनैमित्तिककाम्यानि कर्माणि स्नान कृत्वा प्रयुञ्जीत —

Kandika 8

su 1 सर्वकर्मार्था परिभाषा । अथ निशाकर्मपरिभाषा उच्यन्ते । येषु निशाकर्मसु तत्र तेषु अथ धर्म । केचित्स्नातो ऽहतवसन प्रयुङ्क्ते इति सर्वार्था परिभाषा मन्यन्ते — su 2 अथ स्वस्त्ययनपरिभाषा उच्यन्ते। स्वस्त्ययनेषु चेज्याना दिशान्बलीन्हरति प्रतिदिशमुपतिष्ठते। ये ऽस्या स्थेति सूक्तेन (iii 26) प्रतिदिश प्रत्यृच बलिहरण करोति । प्राची दिगिति (iii, 27) प्रतिदिशमुपतिष्ठते। यथा उत्तमेन साक्षपवत्सस्य रुद्राय

चिर्जुहोति (Kauç 50 14) तत्र हविरुच्छिष्टेन बलिहरण कुर्यात्। समाप्ता स्वस्त्ययनपरिभाषा — su 5 पुन सर्वार्था परिभाषा उच्यते। सर्वत्राधिकरण कर्तुर्दक्षिणा। हविरुच्छिष्ट आज्यधानी उदूपात्र चर्म मण्डपदर्भसमिध शान्त्युदकभाजन स्रुक्स्रुवादीनि देयानि। निषेधु नाधिकरणमस्ति परद्रव्येषु नाधिकरणमस्ति यथा नापितस्य क्षुर (cf Kauç 54 1fg) — su 6 प्रोक्षणाचमनपर्युक्षणादि त्रि कर्तव्य — su 8 सर्वत्र शान्तिकेषु शान्त सभार दर्भसमिदादि। अभिचारे रौद्र आङ्गिरस सभार cf Kauç 47 ? — su 9 स्रुक्स्रुवसमिध काष्ठादि मणिद्रव्यकाष्ठा कर्तव्यानि(?)। प्रतीक च द्रव्य च। यथा कथ मह इति मादानकशृत क्षीराद नमश्नाति। चमसे सह्यवत्माया दुग्धे (Kauç 1? 1 and ?) चमसोऽपि मादानक एव। कथ मह इति उत्तरमपि अनेन सूक्तेन कर्म कुर्यात् — su 10 विषये (?) यथान्तर। मन्त्रद्रव्यमग्राये सनिधान गृहीतव्य () यथा लोमानि हस्तिरोमाणि यथा विद्मा शरस्येति प्रमेहण वध्नाति (Kauç ?5 10) — su 2 उलूखलमुसलकाष्ठ। अन्यार्थ इधनार्थे काष्ठतचण करोति — su 1? अथ शान्तवृक्षा उच्यन्ते। स्त्रमालवके प्रसिद्ध वध कन्यकुब्जे प्रसिद्ध शिरीषो भोजपुरे वाटिकाया प्रसिद्ध स्तक्यस्तिलक प्रसिद्ध वरणो वरुणक इति आनन्दपुरे प्रसिद्ध जङ्गिडो वाराणस्या प्रसिद्ध कुडक (?) मालवके गर्ह्यो हिमवति गल्वावलस्त्रैव प्रसिद्ध स्यन्दन () हिमवति नर्मदाया प्रसिद्ध अरणिका नर्मदातटे प्रसिद्ध अश्मयोक्त अश्मन्तको भृगुकच्छे प्रसिद्ध तुन्दुस्ति-दुकी (Cod तुन्न ति॰) पुतुदारुदेवदारुर्वैवके प्रसिद्ध। समाप्ता शान्तवृक्षा — su 16 अथ शान्त्योषधय(?) उच्यन्ते। चित्ति () प्रसिद्धा प्रायश्चित्ति पर्वणिपर्वणि तस्या चीणि पत्राणि भवन्ति शमका नटपुरे विश्वामित्रो (f r वै) वाथा समीपे ऽस्ति (Cod वाथ्या समीपो ऽस्ति मवशा घर्मानिका सा स्यवाका (?) काकजघासदृशा तलाशा वेतसो वास्तक) आटडूपक (cf Kauç 39 6 note) सीसपात्र (?for शिशपा) प्रसिद्धा शाल्मलि प्रसिद्ध सिपुनाकरी (?for सिपुन अङ्कुरी?) आकृतिलोष्ट चेत्रमूनिका वल्मी कमूनिका एता सर्वा शान्ता ओषधय शान्त्युदकादा प्रयोक्तव्या एतासा समुच्चय। एतासामलाभे यवप्रतिनिधि कार्य इति पैठीनसि। शान्त्याषधिकल्प (?) समाप्त — su 17 प्रमदोशीरशलल्युप धान(?) शकधूमा चरत (cf text note 9) उपधान विद्यागन्धुक( ) शकधूम ब्राह्मण। एता जरन्त जीर्णा ग्राह्या — su 1? यत्र सीसानि तत्र एतानि सर्वाणि प्रक्षेप्तव्यानि। नदीसीस नदीफेन — su 19 रसकर्मणि एते रसा प्रक्षेप्तव्या समुच्चयेन — su ?0 Kes.

also reads °पवाकर्मि°, and glosses it by इन्द्रयवः। . . . प्रियङ्गुः काङ्गिका (cf. Pet Lex sub कङ्गु and कङ्गुनी) . . — sū. 21. ग्रहण प्रतीकग्रहण ग्रहणमनुग्रहण तावदनुवर्तते यावत्प्रतीकग्रहण द्वितीय — su 22 अनुषङ्ग (Cod °सग) यथार्थ सर्वत्र कर्तव्यः। यथा विश्वा शरत्स दितर पर्जन्य घृतवृष्ण्यमिति (i 3. 1; cf Kāuç 25 10) वैदिकं। लौकिकमिति भवति कृतयाम ककतमवसृजामीति (Kāuç. 76 5, 6)। अनुषग पुनरुक्तमित्यर्थ — sū. 24 fg Keç introduces with अथ चतुर्गणीमहाशान्त्या गणाः पठ्यन्ते — su. 25. . . . अरायक्षयणमिति तिस्रः (ii 18 2-5) . . —

Kandikā 9.

su 1 . ये अपय इति सप्त ब्रह्म जज्ञानमित्येका (!) अपैमन्व (iv 23 1) इति सप्त मृगारसूक्तानि ग्रहीतव्यानि; cf. text p. 28, note 3 — sū 2 Keç presents the matter of this sutra as follows प्रथमे द्वे उत्तम वर्जयित्वा श च नो मयश्च न इत्येका पुनर्मैत्विन्द्रियमित्येका शिवा न इत्येका श नो वातो वातु इत्येका शेषाणि सूक्तानि। अनेन शान्तिगणेन शान्त्युदक कुर्यात्. — sū. 3 यत्र शान्त्युदक क्रियते तत्र पृथिव्यै श्रोत्रायेति त्रिभिस्त्रिभि. शान्त्युदक शान्त्युदकमध्ये प्रक्षिपेत्। अनेनैव कारयित्वा प्रोक्षणाचमनादीनि प्रत्यृच करोति — sū. 4 एष शतातीयो गण । यत्र शतातीयेन प्रयोजन तत्राय सर्वत्र प्रयोक्तव्य इति । यथा शतातीयेन तिलाञ्जुहोति — sū 6. शान्तियुक्तानि। इह शान्त्युदके सर्वेषां सूक्तानां समुच्चय अन्यत्र सर्वत्र यथोक्तेन न्यायेन विकल्पः न सूक्तविकल्प. — su 7 उभयतः शान्तिगणस्य प्रारम्भे समाप्तौ च. . — sū 8 fg Keç. introduces with अथ शान्त्युदकविधानमुच्यते. — sū 9 (note 6) अवकर विसर्जयति — sū 9 (note 3, page 30) अनुस्नात शान्त्युदक करोति श नो देवीत्यृचा सावित्री च अस्वयो यन्ति गणेन च शान्त्युदक करोति लघुगणेन बृहद्गणेन वा चतुर्गणैर्वा (cf p 28, note 7) सावित्री श नो देवी। तत पृथिव्यै श्रोत्रायेति त्रिः प्रत्यासिचति शान्त्युदके शान्त्युदकं प्रक्षिपति — sū 10 एते चतुर्गणेन बृहद्गणेनैकेन वा शान्त्युदक कुर्वन्ति — Keç. finishes the adhyaya as follows:
शान्त्युदककर्मपरिभाषा समाप्ता। नवमी कण्डिका। तत्र भद्रश्लोकः।

प्रमाण पार्वणे चैव प्रकृतिस्तत्परोदिते।
परिभाषा च सर्वार्था प्रथमे ऽध्याये संहिताविधौ॥

इति प्रथमो ऽध्यायः. —

Adhyaya 11

Kand ka 10

sū 2 (note 2) सारिकाजिह्वा बध्नाति सारिका कटारिका प्रसिद्धा — su ? (note 3) कृष्णो भारद्वाज — sū. 4 ककन्धू () बृहद्बदरी — sū 6 ये त्रिषप्ता (1 1) इति सूक्तेन चीरौदन संपात्याभिमन्त्र्य भक्षयति पुरोडाश भक्षयति रसान्भक्षयति । रसप्राशन सर्वत्र त्वि क्रतुमित्यृचा (v ? 3) कर्तव्य Cf Kauç 21 ?1 — su ? ये त्रिषप्ता इति (1 1) सूक्तेन उपनयनानन्तर द्वादशरात्रम् बज्रभे त्यमेकत्र कृत्वाभिमन्त्र्य उपाध्यायाय ददाति — su 8 सुप्तस्योपाध्या यस्य कर्णमनुमन्त्रयते ब्रह्मचारी — sū 9 यदायदा उपाध्यायगृह याति तदातदा जपति ब्रह्मचारी — sū. 15 उपाध्यायाय — u 16 शुक्लपुष्पहरितपुष्पे इति शङ्खपुष्पिका अन्धपुष्पिका प्रसिद्धे — sū 17 मन्थक वचस्कामो मेधाकामश्च प्रथमप्रवदस्य — sū 19 अह रुद्रे भिरिति शुक्लपुष्पेत्यादि पञ्च कर्माणि आयुष्कामो ऽपि करोति वायशतिक कर्मेति वचनात् — sū ?3 आदित्यमुपतिष्ठते मेधाकाम — sū 24 निद्रां त्यक्त्वा मुखप्रक्षालन वचस्कामो ऽपि करोति। मेधाकर्माणि समाप्तानि —

Kand ka 11

sū 1 पौर्णमास्या निर्ऋतिकर्म (K uç 18 1fg) कृत्वा सकृच्छ्रो भूते सापद् कुरुते — su 3 ब्रह्मचारिगृहात् तृणान्यादधाति — su 4 (note ?) आरण्यपिपीलिकाच्छिद्रे — su 5 सगृह्य स्नात्वा कृत्वा ग्रामे आगत्य स्नात्वा सकृज्जुहोति — su 6 (e d) समा प्तानि ब्रह्मचारिसापदानि शिष्यसंपत्तिर्भवति — sū 7 पूर्वेद्यु निर्ऋतिकर्म कृत्वा (Kauç 18 1fg) ग्रामसापदानामधिकार — su 10 (e d) समाप्तानि ग्रामसापदानि ग्रामकामो यदा भवति तदा ग्राम सापद् कुरुते — sus 15 16 ये त्रिषप्ता इति सूक्तेन पृश्निमन्थो जि ह्वाया उत्साद्यमचो(परिस्तरणमन्विह( )हृदय दूरिश(!) उपनह्य etc — su 18 पृश्निमन्थ मिश्रधान्य च दधिमधुमिश्र कृत्वा अश्नाति। समाप्त पृश्निमन्थ — ū. 19 युग्मकृष्णल सुवर्णमणि — sū 20 साह्न पवत्से ओदने (Cod तुदने) पुरुषाकृतिमालिख्य —

Kandika 12

sū 1 (note 9) मादानककाष्ठशृतम् — su 4 Keç gives the मन्त्रान्तानि (sc कर्माणि) in full repeating the proceedings described in Kauç 10 4 6, 11 1? 18 — su 5 सामनस्याधिकार आ वर्चस्येभ्य कर्मभ्यो यावत् जातपुत्रस्य सामनस्य क्रियते। यावज्जीव सजातानां सगो त्राणां सामनस्य भवति — su 6 उदकुम्भ सपातवन्त कृत्वा ग्रामपार्श्वे भ्रामयित्वा — su 8 Keç also reads शुक्तानि several times, and glosses आस्त्रेन रसेन सिक्तानि मासानि — sū 9 सहृदयमिति etc (see su 5) भक्त सपात्याभिमन्त्र्याशयति सुरा प्रयच्छति पुरुषेभ्य त्रैवर्णिकेभ्य प्रपोदक प्रयच्छति । सामनस्यानि समाप्तानि — sū 10 अथ वर्चस्यविधि वक्ष्याम । ये त्रिषप्ता इति सूक्तेन औदुम्बरम- मिध आदधाति। सर्वत्र वर्चस्कामो ऽनुवर्तते आ राजकर्मभ्यो यावत (Kauç 14 1) — sū 12 अथ कुमारीवर्चसमुच्यते । कुमारी रूपवती वर्चस्विनी भर्तृगृहे प्रधाना भवति — su 16 (note 16) वैश्यशूद्रानु- लोमजा —

Kaṇdika 13

sūs 1 2 हस्तिवर्चसमिति हस्तिदन्त दृष्ट्वा जपतिष्ठते। हस्तिद न्तमणि बध्नाति — su 3 हस्तिलोमानि लाचाहिरण्येन वेष्टयित्वा बध्नाति — su 4 (note 6) The emendation of the word कृष्ण in the text to वृष्णि, as suggested in the note is rendered certain by Keçava s gloss सूक्ताभ्या मेषनाभिरोममणि लाचाहिरण्येन वेष्ट यित्वा बध्नाति — sū 6 स्नातकादिसप्तमर्माणि स्थालीपाकेन दत्त्वा — su 7 इद कर्म चत्रियादीनां न ब्राह्मणस्य — su 11 चन्दनादिगन्धानासाद्य तस्मिन्मध्ये आकाशोदक प्रचिप्य चतुरङ्- गुलेन दर्भतृणेनालोड्य — su 12 यस्ते गन्ध इति त्रिभि राशा समालभते —

Kandika 14

Keç has the following introduction अथ राजकर्माण्युच्यन्ते । सा ग्रामिकाणां कर्मणा तन्त्र वक्ष्याम । अम्रुत्यस्य वधकस्य वा अरणेरग्नी (!) मन्थति इन्द्रो मन्थतितृचा (viii 8 1) मथ्यमानमनुमन्त्रयते । पूतिरज्जु- रित्यर्धर्चेनाग्निपतनस्थाने (viii 8 2a) रज्जु निदधाति। धूम परादृश्येत्यर्धर्चेन (viii 8, 2c in a modified form) धूममनुमन्त्रयते । अग्नि परादृश्येत्यर्धर्चेन

(ṃii 9 2° in a modified form) जातमग्निमनुमन्त्रयते । एष सेनाग्नि । अथ्यचसस्य (Cod अत्यसस्य, xix 6. 1) बर्हिर्लवनादि समानं सेनाग्निप्रणयनं ग्रहणं पंचगृहीतमाज्यं । अध्यातानान्तं कृत्वा लोहिताश्वत्थस्य शाखां रोपयति उत्तरतः । ततः प्रधानकर्म कुर्यात् । तत उत्तरतंत्रे विशेषः । सनतिहोमांतं कृत्वा इमे जयतु स्वाहेभ्य (cf Kauç 16 19) इत्येतेन मंत्रेणाज्यं जुहोति। ततो बधककाष्ठप्रज्वालिते ऽग्नौ वामेन हस्तेन इङ्गिडं जुहोति (cf Kauç 47 3) पराभिजयन्ता (?) दुराहामीभ्य (cf Kauç 16 19) अग्नौ स्वाहेति। ततः शाखाया दक्षिणतः प्रचिपति नीललोहितेनामूनिति मंत्रेण स्विष्टकृदाद्युत्तरतन्त्रं । एतत्सांग्रामिकं तन्त्रं । सांग्रामिकेषु सर्वत्र उत्तमं स्त्राणां प्रयोगः तन्त्रमध्ये ये प्रधानमन्त्रास्ते उद्वेर्भवन्ति — su 1 अथो हस्तिवासनानां कर्मणां विधिं वक्ष्यामः — su 2 त हस्ति(न) समति प्रतिमुखं रथमावर्तयति — su 6 ये त्रिषप्ता इति सूक्तेन विसुकामभिमन्त्र्य यत्र हस्तिनस्तत्राभिमुखो याति । समाप्तानि हस्तिवासनानि — su 7 जयकर्माण्यनुवर्तन्ते आ शाङ्खप्रवेशकर्मभ्यो यावत् — su 8 इध्मसमाधानस्थाने धनुरिध्म(?) आदधाति धनुः समिधं आदधाति — su 9 शरेध्मोपसमाधानं शरसमिधः प्रादेशमात्रीरादधाति — su 11 विजयकर्माणि सांग्रामिकाणि समाप्तानि सग्रामे अयुध्यमाने जयो भवति । एभिः कर्मभिः दृष्टमात्रतः शत्रवः पलायन्ते — su 12 इषुनिवारणानि कर्माण्युच्यन्ते अनेन कर्मणा पुरुषशरीरे इषवो न पतन्ति पार्श्वतो गच्छन्ति — su 14 सर्वशस्त्रनिवारणानां कर्मणां विधिं वक्ष्यामः — su 15 जुहोति सेनाग्नौ — su 16 आरे ऽसावित्ति सूक्तेन शत्रुं दृष्ट्वा जपति — su 17 अथ मोहनकर्मणां विधिं वक्ष्यामः मरुसेनामोहनानि — su 18 ओदनेन फलीकरणं पिण्डीकृत्य —ṣu 19 ओदनेन सह कणिकां पिण्डीकृत्य — su 20 शर्करां सूर्ये कृत्वा निष्पुनाति — su 21 अप्वादेवताचरुतंत्र (Cod अद्या° here, and everywhere else throughout this passage) आज्यभागान्तं कृत्वाग्निर्नः शत्रूनग्निर्नो दूत इति सूक्ताभ्यां (cf su 17) चरुं जुहुयात् । निर्वापे प्रोक्षणे बर्हिर्होमे विशेषः । अप्वायै (त्वा) जुष्टं निर्वपामि । अप्वायै त्वा जुष्टं प्रोक्षामि अप्वा गच्छतु हविः — sus 22 23 उद्वेगकरकर्म उच्यते अजां सितपदां (?) शत्रुसेनां प्रति विसर्जयति । श्वेतेन पादेन अजा वा अविर्वा एणी वा । इत्युद्वेगकरं समाप्तं समाप्तानि परस्परोद्वेगकरणानि मोहनस्तम्भनमित्यर्थः — su 24 पुनर्जयकर्मोच्यते — su 25 स्वसेनारक्षणार्थं कर्मोच्यते स्वसेनां प्रतिदिशमुपतिष्ठते — su 26 अथ स्वसेनाया उत्साहकरणं वक्ष्यामः —

su 27 सेनयोर्मध्ये स्थितो जपति निरीक्षमाण — su 28 परसेनाया प्रविपति उच्छ्वसन् कुद्ध — su 30 अथ जयपराजयविद्या नमुच्यते। शरतृणानि आङ्गिरसेनादीपयति आङ्गिरसो ऽसि चाण्डालाग्निं सूतिकाग्निं — su 31 सेनयोर्मध्ये कृत्वा यान् धूमो ऽवतनोति ते जयन्ति यत्र धूमो गच्छति तत्र न जय —

Kandika 15

sū 1 अथ सांग्रामिकं विधिं वक्ष्याम जयकर्माण्युच्यन्ते। मूत्रा भ्यामाग्न्या पात्र्या त्रिवृतिं गोमयपरिचये ऽग्निं प्रज्वाल्य हस्तिपृष्ठे शत्रुम-भिमुखो गच्छन्नाज्यं जुहोति पुरुषशिरसि तत्पाच प्रविपति भूम्या — su 4 युद्धे मृतस्य पुरुषस्येध्ममुपसमाधाय उपरि चक्रं धारयित्वा द्वौ घटण्डेन सुवेण — su 5 युद्धं योजयेत् — su 7 वैश्याय संग्रामविधिं वक्ष्याम — su 8 सेनापतिजयकर्म दण्डनाय कजयकर्म — su 9 स्वसेनाजयपराजयपुरुषवधशङ्काया विज्ञा-नमुच्यते। उदपात्रमभिमन्त्र्य ततो द्वोद्धा यो ऽतारा अवेक्षयेद्राजा — sū 10 स न पश्येत्स न युध्येत योधयेत् — su 11 अथ नवरथे घटिते संस्कार उच्यते — su 12 अथारोग्यविधानमुच्यते ब्रह्म जज्ञा-नमनाग्नीति (5 6) — su. 15 अथ सांग्रामिकविधानमुच्यते एका आत्मसेना रज्जुर्द्वितीया मध्ये मृत्यु तृतीया रज्जु परसेना। एवं सकल्प। तत अङ्गारेषु निधाय दृश्यते यस्य उपरि मृत्युर्गच्छति तस्य सेनाया जयो भवति — su. 18 आरोग्यविज्ञानकर्म जयविजयपराजयविज्ञा नकर्म। एकरज्जुमुख्यमध्यमाधरविज्ञानकर्म। एतानि त्रीणि कर्माणि भवन्ति। इषीका शरमया वा वीरिणमया वा कर्तव्या —

Kandika 16

sū 1 अथ वासन परसेनाविद्वेषणमुच्यते — sū. 3 सोमाङ्कुर मणिं बध्नाति — su 4 राजा त्रि कटकं भ्रामयति — sū 6 जयकाम इदं कर्म कुर्यात्। जयकर्माणि अनुवर्तन्ते अस्मिन्वस्ति राष्ट्रावगमनं यावत् (sū 27) — su 7 fg अभयकर्म उच्यते — su 8 अभयं द्यावापृथिवी इति सूक्तेन (6 40) सप्तच्छपीन्यजते प्रति दिश सेनाया प्रतिदिश सेनाया उपतिष्ठते वा। शनो ऽसि गायत्रेति सूक्तेन (6 48 सप्तच्छपीन्यजते उपतिष्ठते वा सेनाया प्रतिदिश — sū 9 fg उत्तमग्निमन्थनमादौ इन्द्रो मन्थत्वित्यादि अग्निं मन्थति — sū. 14 अथ सपत्नचयणीकर्म उच्यते। अरण्ये न ग्राममध्ये कुर्यात्।

(वधक) कृमिमालक (आद्र) तिर्यिसमिधः — sū 16 (note 1o) भागानि ज्वालानि (!) सेनाक्रमेषु वपति — sū 17 सेना क्रमेषु वपति — su 18 (note 2) स्वाहेभ्य इत्यमिचेभ्य — su 21 आवत्तानि (!) जयकमाण्युच्यन्ते। ये वाहव इत्यनुवाक युद्धकाले जपति कर्ता — su 2 सवच पाशेषु आश्वत्थेषु कूटेषु भाङ्गेषु जालेषु वा धकदण्डेषु वज्ररूपेषु पाचेषु चङ्गिडालङ्करणे कुद्यानुमचण कुयात् — su 24 चिपन्धीनि लोहमयानि वज्ररूपाणि लाहमयानि अर्बुदिरूपाणि पृषदाज्येन सपात्याभिमन्त्र्य निवपति — su 25 ये वाहव (x 9 1) इत्यनुवाकेन शितिपदी आज्य पृषदाज्येन सपात्याभिमन्त्र्य राज्ञो Cod राज्ञा राजा) दण्डे वध्नाति — sū 26 द्वितीया शिति पदी शत्रुसेना प्रचिपति । शितिपद्योद्वयोरर्खे कर्म — su 7 अथावश्य राष्ट्रप्रवेशककर्मविधि वच्याम । स्वराष्ट्रे (यो निष्कान्त शत्रुणा पुन प्रवेशमिच्छति तस्येद कम — sū 28 आनुगुप्का !) लूना व्रीहय पुनरुत्थिता छिन्नानि कायानि (!for सस्यानि?) पुनरुत्थितानि सवसामर्दिताया भूमौ पादानिष्क्रान्तो ( ) राजा तदा इद करोति — su 30 सेनाकार ( ) पुरोडाश — su 31 ततो लोष्टेन पूरयेत् चीरौदन स्थालीपाक राजानमाशयति —

Kand kā 17

sū 1 अथ लघु अभिषेककर्मोच्यते (cf the term महाभिषेक below in co nect on w th sutras 11 fg) माण्डलिकस्य सामन्तस्य युवराजस्य सेनापतेरन्यस्य कस्य चिदभिषेक । शान्त्युदक करोति महानद्या उदकेन च पुष्कराणामुदक देववृष्ट्युदक दिव्यमुदक च । उदकाना विकल्प समुच्चयो वा — su 2 (note 5) दक्षिणतो वेद्या — sū 3 (note 7) खट्टाया आर्षभ चर्म आस्तीय तत्र राजानमारोहयति — su 4 उदपात्रमभावयभ्यासिचति ( ) — su 6 (note 11) राजा ब्रूते — su 7 (note 13) ब्रह्मा ब्रूयात् — su 10 Keç adds the following statement अभिषेकादनन्तर घृतावेचणमाराचिक (cf Ath Pariç 6 and 7) राजकर्माणि पिष्टराज्यादीनि कर्माणि (cf Ath Pariç 5) प्रत्यह कर्तव्यानि — sū 11 महाभिषेकविधि वच्याम स सार्वभौमस्य भवति — su 16 राजकीयो महाशूद्र प्रचालन ददाति — su 17 राजा द्यूतक्रीडा करोति — su 18 वैश्य राजानमुपतिष्ठते उत्सूज्ञायुष्मन्निति मन्त्रेण — sū 19 ततो

राजा ब्रूते — su 21 राजानमाश्रयति — su 25 राजानमाश्रयति — su 26 स्त्रीणां गृहे याति — sū 27 तत्र मधुपर्कों देय । महाभिषेकं समाप्तं । अतो भूम्रभृतिराजकर्माधिकार । घृतावेक्षण (Ath Parıç 6) पुरोहितकर्म (Ath Parıç 3) आरात्रिक (Ath Parıç 7) नक्षत्रपूजा ग्रहपूजादिकं कर्तव्यं — su. 30 शूद्रेण आहृता समिध आदधाति — su 31 अथ वाचयेदिति विकल्पं मन्यन्ते आचार्या — Keç adds here समाप्तानि राजकर्माणि । तत्र श्लोक । मेधासापदकर्माणि सामनस्य च वर्चसापद क्रमाच्च राजकर्माणि द्वितीये ऽध्याये महर्षिणा —

Adhyāya III

Kandıka 18

sū 1 अथ निर्ऋतिकर्मणां विधिं वक्ष्याम । आ पुष्टिकर्मभ्यो यावत् (su 19) — su 11 प्रदक्षिणं भूत्वा निर्ऋतिदिग्गमभिमुखो भूत्वा ये निपन्ना इति सूक्तेनाज्यं सकृज्जुहोति — su 12 अग्नौ कृचीपानहौ जुहोति — su 14 धाना शर्करामिश्रान्सकृज्जुहोति () — su 15 सह पिटकेन तृतीयामाहुतिं जुहोति — sū 16 काकजङ्घाया लोहकटकं बद्धा कटके पुरोडाशं बध्नाति तथा निर्ऋत्यभिमुखो भूत्वा प्रपतित इत्यृचा काकं विसर्जयति — su 17 नील वस्त्रमधः परिधत्ते रक्तवर्णमुपरि आच्छाद्य शुक्लवस्त्रोष्णीषं कृत्वा या मा लक्ष्मीरित्यृचा लोहखण्डेन (Cod °खडेन) सह उष्णीषमुदके प्रक्षिपति — sū 18 एकशत लक्ष्म(?)इत्यृचा रक्तवस्त्रं लोहखण्डेन सहाप्सु क्षिपति। एता एना इत्यृचा नील वासो लोहखण्डेन सहाप्सु क्षिपति गृहे आगच्छति। ततः कर्माणि कुर्यात्पौष्टिकानि सापदानि च। समाप्तानि निर्ऋतिकर्माणि — su 19 पूर्वस्य क्षिप्राकर्मादीनि पौष्टिकानि तान्युच्यन्त आ भैषज्येभ्यः कर्मभ्यो यावत (Ka c 25 1 fg)। एतत्कर्म चैत्र्या पौर्णमास्या कर्यात्। अथवा चित्रानक्षत्रे कुर्यात्। नित्यं चैत्रीकर्म — su 22 यत्सुवक्तुवेनाश्नाति न हस्तेन — sū 26 Keç. describes the मन्यान्तानि कर्माणि by the rites detailed at 11 11 fg — sū 27 अध्वानं गच्छता पुष्टिकर्माण्युच्यन्ते — sus 28 29 यदा गच्छति तदा एतत्कर्म। यदा ग्रामं गच्छति तदा एतत्कर्म कुर्यात्। समाप्तं प्रस्थानकर्म — sus 30 31 दयार्थं याचते तदा द्रव्यकाम एतत्कर्म कुर्यात्। अथवा निष्कामो ऽपि करोति — sūs 32 34 अथ समुद्रकर्म सर्वफलकर्म व्याख्यास्याम । अभ्यातानान्तं कृत्वा ततश्चत्वारः पूलका पलाशसमिन्धनं चत्वारो दर्भपूलका व्यतिषङ्गेन जुहोति । एक

समिद्भारक द्वितीय तस्योपरि दर्भभारक। पुनरपि तथैव च ऋष्टौ उपर्यु परि कृत्वा ततो ब्रह्मज्ञानेन सहस्रधारेणाज्य जुहोति — sūs 37 38 सान्निकस्थाने प्रणयन। ऋथवा सत्त्वस्थाने (Cod ग्रत्नु॰) एतत्कर्म करोति धनधान्यपुत्रलक्ष्मीयशोमेधाधर्मकाम। ऋायुर्बलप्रज्ञासपद्ग्रामकूपादि .. सपद्यते समुद्र इत्याचष्टे कर्मेति वचनात् —

Kandika 19

sus 1 2 ऋथ गवा रोगेषु गवा पुष्टिप्रजननेषु शान्तिरुच्यते। • वज्रदुग्धा गावो भवन्ति ज्वरगण्डमालादिरोगे एतत्कर्म गर्भग्रहणार्थमेतत्कर्म भवति — sū 3 तडागमवरुध्य ततो गा पाययति। समाप्तानि गवा पुष्टिकर्माणि — sū. 4 सर्वार्थानि पुष्टिकर्माण्युच्यन्ते। द्वाभ्या महानदीभ्यामुदकमाहृत्य सर्वत उपसिच्य — sū 7 ऋथ लक्ष्मीकर्म व्याख्यास्याम। यस्य गृहे लक्ष्मी नास्ति तस्य गृहात् — su 8 श्रीमतो गृहाद्गोमयमाहाय — sū. 9 ऋथ समुद्रे इद कर्म क्रियते पुष्टिकम। ऋलक्ष्मीविनाशकर्माण्युच्यन्ते। शापेटमालिष्याप्सु निविध्य तत्रापि प्रणीय। शिरभकेति सूक्तेन भक्त सपात्याभिमन्त्र्याश्नाति पुष्यर्थी — su 10 (note 14) कडितयवाना — sū 14 गोष्ठकर्मणा विधि वक्ष्याम — su 18 गोवाटे पासुकूट कृत्वा ऋर्ध दक्षिणेन निक्षिपति — su 20 चतुर्थे उत्थाय ऋश्नाति — sūs 21 23 ऋथ सर्वकामसमृणिशान्तिरुच्यते (Cod सर्वकामा॰) पालाशमणि विवासित कृत्वा सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति चयोदश्यादयस्तिस्रो दधिमधुनि वासयित्वा बध्नाति परिभाषावचनात् (K uç. 7 19)। पलाशादिचतुर्षु मणिषु सदप्यते पुष्टिकाम। तिलकमणि वरणमणि खदिरपलाशमणि बध्नाति — su 26 तलाशमणि बध्नाति — su. 27 समाप्ता मणिबन्धनशान्ति — su 28 ऋथ ऋष्टकाकर्म पुष्टिकामो वा नित्य वा कुर्यात्। माघाष्टकाया पूर्वाह्णे यज्ञोपवीती शालानिवेशन समूहयति। उपवत्सन्नक्रमशिला स्नातो ऽहतवसन प्रयुङ्क्ते रात्रौ वशानन्त पाकयज्ञविधान धानादीना श्रपण कृत्वा। तत ऋाज्यभागान्त कृत्वा तत पुरस्तादग्ने प्रतीची गा धारयन्ति। पश्चादग्ने प्राङ्मुख उपविश्य ऋन्वारभ्याय शान्त्युदक करोति। पथमा ह व्युवास सेति सर्वेण सूक्तेन घृत जुहोति। त्रि सूक्तावृत्ति। ततो मासहोमे प्रथमा ह व्युवास सेति सर्वेण तिस्र पश्चादाहुतीर्जुहोति — sū. 29 तत प्रथमा ह व्युवास सेति सूक्तेन सर्वेण स्थालीपाक जुहोति Then follows a passage corresponding to Kauç 138 1 fg —

Kandika 20

sū 1 कृषिनिष्पत्तिकर्म वक्ष्याम । क्षेत्रे गत्वा — sū 4 हालिको अन्यायतुरो वृषभान्युनक्ति षडङ्गव हलमिति वचनात् — su 5 स्त्री हफालमभिमन्त्र्य हले प्रतिकर्षति — su ˜ अपूपानभिमन्त्र्य हले फालमुखे ददाति। तत कर्ता हलेन कृषति — su 8 (note 9) हालिकाय — 9 तिस्र सीता प्राचोहालिक कृषति — sus 14. 15 उदपात्रे निदधाति। तेनोदकेन हल मवमनक्ति — sūs 16 19 यत्र सीता सपातिता तस्मात्स्थालात मृत्तिका पत्नी गृह्णाति हस्तेन। अतो ऽन्यो मनुष्य पृच्छति किमाहार्षी । तत पत्नी ब्रूते वित्ति भूतिमिति — s 0 मृत्तिका निदधाति पत्नी — u 21 ततो लोहफाल घृत नाभ्यज्य तत्रैव क्षेत्रे निदधाति — ‹ 2› सीताग्रिर सूत्रेषु — su 23 एकैकस्या सीताया दक्षिणे चमसे रसान्प्रक्षिप्य मध्यमेषु विरूढ निदधाति पुरोडाशमुत्तरेण निदधाति — su 21 चमसोपरि दर्भा॰ ग्रान्निदधाति ततश्चमसान्पांसुना प्रच्छादयति मृत्तिका ददाति तत्र। तत प्रभाते अवश्य तस्मिन् क्षेत्रे द्वितीये ऽहनि कर्षितव्य। एतत्सर्वं एक कर्म। कृषिश्च निष्पत्तिकम समाप्त — su 24 अथ वृषभलाभकर्म उच्यते - su 25 आनडुहसापद कर्म समाप्त —

Kandika 21

sū 1 अथ स्फातिकरणकर्म उच्यते — sūs 5 6 यदायदा भक्त राध्यते तदातदा अभिमन्त्रयते। यदा दीयते कंडेन निष्पवने रथने परीचणे (°C d °पणे) दाने च सवत्राभिमन्त्रण — su ˜ स्थिरधान्यमचय भवति। समाप्तानि स्फातिकरणानि पुष्टिकमाख्येव वर्तन्ते — sū ˢ सध्याकाले — sū 9 यदा प्रथम होममिच्छति तदा इद कम करोति — su 11 सूर्यस्य रश्मीनन्विति तिसृभिर्द्वादशनाम्न्या (!) बध्नाति। इह वत्सा नि वध्नीम इति पादेन वत्सा बध्नाति। अय घास इति पादेन घास ददाति गोभ्यो वा वत्सेभ्यश्च (!) । समाप्ता गो शान्ति — su 1 वत्ससापदानि (Cod वत्स॰) कर्माण्युच्यन्ते — su 13 सूत्रेण परिवेष्ट्य घृतेनाक्ता आदधाति — su 14 इषीका तिस्रो मधुना चिकसेन) प्रलिप्ता आदधाति — sus 15 16 ज्येष्ठेन पुत्रेण सह भागविधि वक्ष्याम । इत पुत्र इत्यृचा गृहकाण्डकाद्या अभिमन्त्र्य ततो गृह कारयेत्पुष्टिकाम पुत्रो वा सापद करोति पिता वा करोति — sūs 17 आर्द्रपाणि (!) भूत्वा शान्तशाखया ऋच जपित्वा पुत्र पिता पुत्रभाग प्रयच्छति — sūs 18 19 प्राग्भागमपाकृत्य पुत्रस्य गृहे गोधन

बध्नाति। अग्निसमच कुरुते। पुत्रस्य भाग क्रियते — sū 20 आग्नेया अमावास्या भविष्यति तस्या पुत्राय भ्रातारो ऽपि अनेनविधानेन भाग कुर्वन्ति। समाप्त विभागकर्म — su 1–23 त्वे क्रतुमित्यृचा सर्वत्र रस प्राशन परिभाषा सर्वसिद्धत्वर्थवेदे रसकर्मसु पाकयज्ञविधानेन प्रजापतये चरु श्रपयित्वा। स्तुष्व वर्ष्मन्निति ऋचा जुहोति पुष्टिकाम। अमावास्यायामस्तमिते रात्रौ वल्मीके दर्भानास्तीर्य तत्र दीप ददाति —

Kandika 22

su 1 पुन पुष्टिकर्माण्युच्यन्ते — su. 1 (note 5) Keç. also reads अष्टपिष्ट(सक्तु) — su 6 चेत्रकामस्य कर्म उच्यते। यत्र चेत्र कामयते तस्मिन्क्षेत्रे इद कर्म कुर्यात् — su 7 सम्पद्यामलाभकर्म — su 10 अथ समृद्धिकर्म उच्यते — su 10 (note 7) उदक्या — su 14 अथ समुद्रकर्म उच्यते। शर्वदेशे गत्वा गार्हपत्यदक्षिणाग्न्याहवनीयेषु कर्म कुर्यात्। ततो गार्हपत्ये अभ्यातानान्त कृत्वा ममाग्ने वर्च इति सारूप वत्स गार्हपत्यसृत गार्हपत्ये प्रथम सपात्य ततो दक्षिणाग्नितन्त्र (Cod °ग्नि°) कृत्वा पूतीके स्तरण। तत अभ्यातानान्त कृत्वा तत्रैव सारूपवत्स सपात्य तत आहवनीयभागस्तरण। ततस्तमेव सारूपवत्स सपात्यानेनैव सूक्ते तत पश्चात्सकृद्भिमन्त्रण कृत्वा ततो ऽश्नाति। गार्हपत्यप्रभृति उत्तर कुर्यात्। आशन गार्हपत्यदेशे करोति। उत्तरतन्त्र। व्रतग्रहणादि करोति। दक्षिणाग्न्याहवनीयगार्हपत्येषु यथाक्रम व्रतग्रहणादि । गार्हपत्यस्य दर्भै स्तरण। दक्षिणाग्नि पूतीकै। आहवनीयस्य भाङ्गाभि । समाप्त समुद्रकर्म —

Kandika 23

sū 1 अथ नवे गृहे अग्निशालाया गोशालाया वा ग्रामे वा पुरे वा अन्यत्राभितेषु वा कर्माणि पाषाणमये वा काष्ठमये वा तृणमये वा इष्टकामये वा सर्वत्र नवे वासिने इद कर्म — sū 6 तूष्णीमादौ वाग्यमन कृतमिहैव स्तेति वाग्विसर्ग — sū. 7 अपा रविका (?) औदुम्बर दत्त्वा आज्य जुहोति। धूम नियच्छति। लिप प्राश्नीयात् — sū 9 दायादिषु विभागकर्म वक्ष्याम — su 12 अथ चित्राकर्म चित्रानक्षत्रे उच्यते सभाराणसंपातयति। वृक्षशाखा। उदक। करम्बक। औदुम्बरशकल। ताम्रछुरिका — sū 14 वत्सकर्ण छिन्नत्ति — sū. 15

कर्णलोहित (emend कर्णाभ्या in Darila's comment to कर्णाभ्या) रसमिश्रित अश्नापयति (?) पुष्टिकाम — sū. 17 अथ कृषिकर्म उच्यते —

Kand ka 24

sū 1 2 बीजवापन कर्म करोति केदारे वा चेत्रे निवपति । चौन्मुष्टीम्बीजस्य । तत पाशुभिराछादयति — sū 3 6 वत्सस्थाने गत्वा ततो अभ्यातानान्त कृत्वाभि त्यमिति चतुर्ऋचेन सूक्तेनोदपात्र सपात्य तदुदपाच सोमरश्मिय साकपवत्स ओदन सपात्याभिम न्याग्नाति । तत उत्तरतन्त्र । प्राग्द्वारप्रत्यग्द्वारे मण्डपे एतत्कर्म । पश्चा न्मण्डपमग्निना दहति — su. 7 एकवारप्रसूता गौर्गृष्टि । गो दाममणि बध्नाति पुष्यर्थी — su. 8 अश्नाति पुष्यर्थी — su 9 इत्यृचा वपया वृषभमिन्द्र यजते वशाविधानेन (Kauç. 44 1 fg) — sū. 16 अथ प्रवत्स्यत एकाग्निकस्य इद कर्म कथ्यते । इहैव स्तेति गृह मानुयायाविचते — su 18 अथ प्रवेशो याजमान (?) यदा आगच्छति तदा इद कर्मोच्यते । मौन कृत्वा समिधमादाय गृह दृष्ट्वा ऊर्ज बिभ्रदिति षडर्च सूक्त जपति। वामेन हस्तेन समिध कृत्वा दक्षिणेन शालावलीक सस्तभ्य जपति ऊर्ज बिभ्रदिति । तत समिध आदधाति अग्नौ। सुमङ्गलीति(?) कल्पजेन स्थूणे गृह्णात्युपतिष्ठते । यद्वदामीत्यृचा वा विसर्ग करोति। गृहपत्न्यासाद उपविश्योदपाच निनयति तूष्णी दूर्वा-ग्राणि अञ्जलिकाया (!) कृत्वा पूर्वापरमिति (the words दूर्वापरमिति in Darila are a corruption of this pratika) षडर्च सूक्त(vii 61) जपति। अमा वास्याया केचिच्चन्द्रमस दृष्ट्वा जप कुर्वन्ति पुष्टिकामा — sū. 19 अथ वृषो त्सर्गविधि वक्ष्याम । ऋषभ सपात्य विवाहवद्ग्निपरिणयन कृत्वा सह वत्सतरीभि विसर्जयति — sū 22 अत एकादशाहे वृषभ करोति तदा शान्त्युदक कृत्वा ततो वृषोत्सर्ग करोति। वृषोत्सर्ग समाप्त । वृष भपुच्छ गृहीत्वा देवपितृपिभ्यो ऽह ददे ऋषभमुच्चारयति — sūs 24 25 अथाग्रहायणीकर्म उच्यते। रात्रौ अभ्यातानान्त कृत्वा चयश्चव श्रपयि त्वा । सत्य बृहदित्यनुवाकेन पश्चाद्वेदेर्भूमौ खदाचा भूमौ एक चरु सक्तमवैहत जुहोति — su. 31 सत्य बृहदिति नवभि शन्तिवेति दशम्या (x 1 1—9 and 39) — sū 36 सत्य बृहदित्यनुवाकेन कृषि कर्म आयोजन कर्म भवति — su 37 यस्या सदोहविर्धाने इति तिसृभिराज्य जुहोति। तत उत्तरतन्त्र । यशो म अग्नमिष्यतीति वरस्य प्रार्थितोऽभिलाप उत्कृष्टपुत्रधनादि वा सर्वफलकाम — su. 38.

उपतिष्ठते पृथिवी पुष्टिकाम — sū. 39 निधि बिभ्रतीति द्वाभ्या भुपि यशो म गांविहरिणद्रव्याणधिरत्नकाम — sū 41 वृष्टि-काले यस्या कृष्णानीति यवोदकमभिमन्त्र्याचमन करोति पुष्टिकाम । यस्या कृष्णमित्यृचा न्योदकमभिमन्त्र्य स्नान करोति पुष्टिकाम । यशो

दकस्य कर्म समाप्तं — sū 45 सर्वे मन्त्राः पुष्टिकर्मसु पठिताः तृतीये ऽध्याये तेषामुपधानमुपस्थानं भवति । एते मन्त्राः पौष्टिकाः पौष्टिकानां सर्वेषां मन्त्राणां हविरुपधानमुपस्थानं वा करोति विकल्पेन — su 46 At the end of the adhyaya Keç has the following तत्र श्लोकः ।

पूर्वं निऋतिकर्माणि सर्वपापापनुत्तये ।
पौष्टिकानि ततः पश्चात्तृतीये संहिताविधौ ॥

सप्तमी कण्डिका । इति कौशिकपद्धतौ तृतीयो ऽध्यायः —

Adhyaya IV

Kandika 25

sūtra 1—3 भेषजशान्तिर्भैषज्यशब्देनोच्यते । तत्र द्विविधा व्याधयः । आहारनिमित्ता अन्यजन्मपापनिमित्ताश्च । तत्राहारनिमित्तेषु चरकवाहटसुश्रुतेषु व्याध्युपशमनं भवति । अशुभनिमित्तेषु अथर्ववेदविहितेषु शान्तिकेषु व्याध्युपशमनं भवति । तथा चाग्रे वक्ष्यति । अनूक्तान्यप्रतिषिद्धानि () भैषज्यानामहोलिङ्गाभिः (cf Kauç 3 6) सर्वाणि कर्तव्यानि । उक्तान्यनूक्तानि ()च कर्तव्यानि । बन्धनपायनादीनि च कार्याणि — sū 5 मुखवलीविमार्ष्टि अङ्गवलीय तरुणस्य यदि वलयस्तदा एतत्कर्म — su 6 अथ ज्वरातिसारभैषज्यान्युच्यन्ते । मुञ्जपुप्यमपि मुञ्जरज्ज्वा दध्नाति — sū 7 अतिसारे चातिमूत्रे च भैषज्यं — sū 8 अपानं स्रवति — u 9 अपानं शिश्नं वा नाडी वा व्रणमुखं धमति अतिसारे । समाप्तानि ज्वरातिसारे अतिमूत्रे अङ्गनाडीप्रवाहे च भैषज्यानि — su 10 अतिदुःखमूत्र दुःखपुरीषकरणे च शमनभैषज्यान्युच्यन्ते । विद्मा शरस्येति द्वितीयेन हरितकीं दर्पूरं वा सपात्यामभिमन्त्र्य बध्नाति — su 1 विभिनत्ति वल्मिविलमिति द्वाभ्यामृग्भ्या मूषिकमृत्तिकोपरि उपविश्य जपति । तृणोपरि उपविश्याभिमन्त्रयते । वल्मिविलमुखमभिमन्त्रयते । दारुतरुशकलान्दधिमथितोपरि उपविश्य ततो ऽभिमन्त्रयते । जरत्प्रमन्दोपरि उपविश्याभिमन्त्रयते । दारुतरुशकलानामुपरि उपविश्य व्याधितं ततो ऽभिमन्त्रयते मूत्रादिप्रतिबन्धे मूत्रं मुच्यतामिति 3 (–9) लिङ्गात् — sū 13 व्याधितमारोहयति — u 14 व्याधितं शरं प्रक्षिपति — sū 15 शरशिश्नमभिमन्त्र्य निष्फोटति () शिश्नचर्मणो निःसारयतीत्यर्थः — su 16 लोहशलाकामभिमन्त्र्य शिश्ने प्रवेशयति । मूत्रप्रवाहं विदारयति — sū 17 विद्मा शरस्येति द्वितीयेन क्रुम्भी वा

धनुष (' for ज्या° ?) अघने शिरोदेशे ऊर्ध्वं कृत्वा गोदोहन्यामुदकं कृत्वा यवानेकविंशतीन् (!) प्रक्षिप्य तेन उदकेन धनुष्युपरिफलं सिञ्चति सूक्तं जपित्वा। यथा उदकं शिश्ने पतति तथा कार्यं — su 18 यवगोधूमवल्लीपद्ममूलं पाविका एतानि क्वाथयित्वाभिमन्त्र्य व्याधितं पाययति। समानानि मूत्रप्रतिबन्धे दुःखमूत्रकरणे दुःखपुरीषकरणे उदरपूर्णनिरोधकरणे च एतानि भैषज्यानि कार्याण्यारोग्यकाम (!) — su 20 अथ सर्वरोगभैषज्यान्युच्यन्ते। अभ्यातानान्तं कृत्वा अग्नये यन्नीति वायो पूत इति सूक्तेनाज्यं जुहोति। पलाशोदुम्बराद्याः समिध आदधाति सर्वव्याधिभैषज्यकाम — su 21 अथ सोमभक्षणे भैषज्यमुच्यते। . सोमपवने सोमरसायने सोमपाने सोमाभिषवे च सोमविषये व्याधि (!) उत्पन्ने भैषज्यं समाप्नं — su 22 अथ ... तन्त्रकर्माण्युच्यन्ते। भूतपिशाचशङ्काया शान्तिरुच्यते। कुक्कुसाञ्जुहोति। तुषाञ्जुहोति। बुसं जुहोति। काष्ठशकलानि जुहोति (cf Kauç 14 15)। अभ्याधेयाना धूमं नियच्छति। पिशाचगृहीतं पुरुषं धूमं पाययति। गृहे ग्रामे वा पत्तने क्षेत्रे वा देवगृहे वा यत्र क्वचित्पिशाचशङ्कास्ति तत्र होमं कृत्वा धूमं नियतं कुर्यादित्यर्थः। पिशाचगृहीतं पुरुषमन्वाह आक्रोशं ददाति — su 23 कर्कटिकासमिध आदधाति। मुसलकाष्ठशकलानि जुहोति। . खदिरसमिध आदधाति। सर्षपसमिध आदधाति — su 24 खदिरवितस्तिमात्रशङ्कून्सप्त वा नव वा अभिमन्त्र्य पश्चादग्नेर्निखनति। भूमिं समां करोति। अक्षी नि विध्य इत्यृचा निखननमन्त्रः पिशाचोपद्रवे — su 25 शर्करान भिमन्त्र्य (!) शयनं वा अतराणि वा गृहं वा परिकिरेत् रक्षोभये — sus 27—29 अमावास्यायामभ्यातानान्तं कृत्वा शरमयं बर्हिः स्तृणाति सर्षपेध्मानामुपसमाधानं। सकृद्गृहीतान्यवसक्तूञ्जुहोति। एतस्मिन्नन्ते (') यवराशिमध्यात् मुष्टिमेकां गृहीत्वा उलूखलेन अशद् भिरा पिष्यते ततो व्याधितं सपात्य शणसूत्रेण जिह्वामार्जनं करोति। ततो ग्रहणमुक्तो ('for°मुक्त?) न करोति शणेन (Cod शणे) जिह्वामार्जनं ततो न गतो ग्रह इति विजानीयात् — su 30 अथ ग्रहाभिचार उच्यते इदं कर्म अवश्यमस्य ग्रहस्य वशीकरणमुच्यते — su 30 (note 1 p 70) पलाशपुटेन जुहोति — sus 31—33 अथास्मिन्गृहे पिशाचो ऽस्ति वा न वास्ति संशये इदं कर्म उच्यते। सर्षपेध्मं शरमयं बर्हिरभिमन्त्र्य शालाया उपरि निदधाति। ततः प्रभाते निरीक्षणं। विकृते पिशाचशङ्का। तदा उक्तो होमं वीरिणतूलमित्यादि (su 30) — su 34 (note 7) पिशाचगृहीतं पुरुषं — sus 35—36 रात्रिकर्माण्-

च्यन्ते । रत्नौ . उल्मुके अभिमन्त्र्य परस्पर सघृष्यति(?)। तत प्रभाते स्वस्त्रिदा इति सूक्तेन (1 21) प्रक्रामति पदानि ददाति। रक्षोभैषज्य समाप्तानि रात्रिकर्माणि — su 37 अथ जलोदरभैषज्यमुच्यते। घटे दर्भपिञ्जूली प्रक्षिप्यैकविंशति गृहतृणानि च प्रक्षिप्य त घटमभिमन्त्र्य ततो व्याधित सिञ्चति। ततो मार्जन च। दर्भत्रयमेकत्र बद्ध पिञ्जूलीत्युच्यते। समाप्त जलोदरभैषज्य। अभ्यासेन कर्मसिद्धि दिने दिने कुर्यात्। जलोदरनाशनार्थ —

Kandika 26

sū 1 अथ वातपित्तश्लेष्माणि (/ भैषज्यान्युच्यन्ते। मासमेदो ऽभिमन्त्र्य पाययति वातविकारे। मधु अभिमन्त्र्य पाययति श्लेष्मविकारे। घृतमभिमन्त्र्य पाययति वातपित्तसहविकारे। तैलमभिमन्त्र्य पाययति वातश्लेष्मविकारे — su 2 6 अतिकासे शीर्षक्तिशिरोवेदनाया च कर्माण्युच्यन्ते। व्याधित शिरो मौञ्जवेष्टित कृत्वा वामेन हस्तेन वपन जालसहित (Cod जाला°) गृहीत्वा जरायुज इति सूक्तेन लाजान्प्रकिरन्व्रजति व्याधिदेश यावत्। तत्रैव मुञ्जप्रश्न लाजा (?) च वपनाना प्रक्षेप। वामेन हस्तेन वपन मौञ्जदन्दुक(?)च गृहीत्वा दक्षिणेन हस्तेन ज्या द्रुघ्नी गृहीत्वा व्याधितमग्रे कृत्वा यत्र व्याधिरुत्पन्ना तत्र स्थाने गत्वा जरायुज इति जपित्वा मौञ्जप्रश्न वपन क्षिपति व्याध्युत्पत्तिस्थाने। ज्या तूष्णी मक्षिपति। वातज्वरे कटिभङ्गे शिरोरोगे च वातगुल्मे वातविकारे च सर्वरोगे च भैषज्य। धनुर्वाते अङ्गकम्पने वाते शरीरभङ्गे (C 1 शरीरे°) सर्ववातविकारे भैषज्य — u ६ घृतमभिमन्त्र्य नासिका) नस्त दद्यात् — । ' जरायुज इति सूक्तेन पञ्चपर्ववेणुदण्ड ललाटे सस्पृश्य जपति। शिरोरोगकटिभङ्गे वा वातगुल्मे विकारे च। लिङ्ग्युपताप समाप्त — su 10 अथ लोहित वहति शरीरमध्ये वहिर्वा कर्माण्युच्यन्ते। पञ्चपर्ववेणुदण्ड रुधिरवहनस्थाने दत्वा अमूर्या इति सूक्त जपति। रथ्याया पासूनगृहीत्वाभिमन्त्र्य रुधिरव्रणे विकिरति — su 11 अर्मकपालिका बध्नाति।

केदारमृत्तिका इति — su 1 अर्मकपालिकामभिमन्त्र्य पाययति। अर्मकपालिका शुष्क (?) पङ्कमृत्तिका। स्त्रीरजसोऽतिप्रवर्तने भैषज्य रुधिरप्रवाहे च — su 14 अथ हृद्रोगे कामले चैत्यादिभैषज्यान्युच्यन्ते — su 16 17 अनु सूर्यमिति सूक्तेन गो रक्तचर्मच्छिद्रर्माणि गोदुग्धे (Cod °ग्ध) त दत्वा सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति दुग्ध च पाययति। अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र। कामले हृद्रोगे चैत्यादिलिङ्ग्युपताप —

sū 18 हरिद्रौदनं व्याधितस्य भोजनं दत्वा तस्योच्छिष्टं चानुच्छिष्टं चैकत्र कृत्वा तेन च उद्वर्तनं कृत्वा शिरःप्रभृत्यारभ्य यावत्पादौ उद्वर्त्य ततो व्याधितं च खट्वायामुपवेश्य। खट्वाधस्तात् शुकां काष्ठमुसुकं(!) च गोपीति लकां च एते त्रय पक्षिणः सव्यजङ्घाया हरितसूत्रेण बद्ध्वा खट्वाधस्ताद् धाति अपस्मारे भैषज्यं। उदकमभिमन्त्र्य व्याधितं स्नापयति — sū 19 मन्थमभिमन्त्र्य प्रपाय प्रयच्छति भक्षार्थं। सर्वत्र गृहद्वारे अग्रे व्याधितं कृत्वा तमग्रे प्रवेश्य स्वयं प्रविश्य ततो मन्त्रमभिमन्त्र्य व्याधिताय प्रयच्छति। सर्वत्र यत्रयत्र प्रयच्छतिशब्दं तत्रतत्रैव बोद्धव्य, cf Kauç 7 18 — su 20 अनु सूर्यमिति सूक्तेन शुष्कं चन्दनमभिमन्त्रयेत्। काष्ठशुष्कचन्दनमभिमन्त्रयेत्(!) गोपीतिलका॰ यस्मिन्कस्मिंश्च वृक्षा वदन्तो तथाभिमन्त्रयते व्याधितं — su 21 यूपमहृदयलोमभि सुवर्णवेष्टितं मणिं कृत्वा सपातमभिमन्त्र्य व्याधिताय बध्नाति। समाप्तानि अपस्मारविस्मयहृद्रोगकामलकरोहिणकानि (!) भैषज्यानि — su 22॰ अथ श्वेतकुष्ठभैषज्यान्युच्यन्ते। श्वेतकुष्ठं गोमयेन प्रघृष्य यावल्लोहितं दृष्ट्वा भृङ्गराजहरिद्राभ्यां इन्द्रवारुणी नीलिका पुष्पा एता पञ्च पिष्टाभिमन्त्र्य कुष्ठं प्रलिम्पति — sū 23 पलितानि क्षिप्त्वा घृष्ट्वा अवलिम्पति — su 24 अथ मारुताम्युच्यन्ते। *Then follow the rites described at Kauç 41 1–7 but with the substitution of the pratikas* I 23 1, 24 1, instead of IV 15 1, VII 18 1 The entire performance winds up with the following समाप्तानि कुष्ठभैषज्यानि श्वेतपलितनाशनं दुर्भिन्ननाशनं च — su 25 अथ ज्वरभैषज्यमुच्यते। नित्यज्वरे वेलाज्वरे सततज्वरे एकान्तरितज्वरे चातुर्थिकज्वरे च ऋतुज्वरे च — sū 26 अथोद्वेगविनाशभैषज्यान्युच्यन्ते — su 28 उप प्रागादिति सूक्तेन उलूकदयमभिमन्त्र्य घृषीयत (!)। रात्रौ उपाकाले एतत्कर्म। ततः प्रभाते स्वस्तिदा इति सूक्तेन दक्षिणेन पादेन प्रक्रामतीति (Kauç 50 1) स्वस्त्ययनं। वृद्धबालयुवस्त्रीपुरुषाणामकस्मादुद्वेगः प्रलापो वा भवेत्तदा एतत्कर्म कुर्यात् — su 29 गन्धर्वराक्षसे अप्सरसे भूतग्रहादिषु भैषज्यान्युच्यन्ते ·— su 30 चतुष्पथे व्याधितं कृत्वा तस्य शिरसि दर्भइन्दुलं(!) कृत्वा तस्योपरि कपालमग्निपूर्णं प्रज्वालितं कृत्वा ततः प्रज्वालिताग्नौ घृताक्ता समीं पधीर्जुहोति — su. 31 व्याधितस्य वक्षणिकां(!) सर्वौषधिसहितां हस्तेन कृत्वा नदीमुखसमुखः प्रविश्य (!) नदीमध्ये वक्षणिकाया सर्वौषधि घृताक्ता कृत्वा ततः प्रक्रामति। उदकमध्ये सर्वौषधीर्जुहोति घृताक्ता पश्चात्स्थितो व्याधितं सिञ्चति — sū 32 ततो मृन्मये आमपात्रे होमशेषा (!) सर्वौषधीः कृत्वा पक्षिणो यस्मिन्वृक्षे वसन्ति तत्र

विपादे कृत्वा बध्नाति — sus 33—40. अथ लौकिके ग्रामे वैदिके ग्रामे च स्त्रोत्तामाक्रोशे च पुरुषाणां च भेषज्यमुच्यते। सर्वस्मिन्स्तहिताविधिकर्मणि प्रधानकर्ममध्ये नव घट यत्प्रथममाम्प्यापितमुत्तरततस्तेनोदकेन हिरण्यवर्णा इति सूक्तेन (1. 33) अभिमन्त्रितेन कारयिताभिषेचयेत्। सर्वत्र मेधाजननादिकर्मसु। तत पश्चान्मणिबन्धनादिकर्म कुर्यात्। भेषज्येष्वभिषेक न कुयात्। अभ्यातानान्त कृत्वा अघद्विष्टा इति सूक्तेन यवमणिं सपात्याभिमन्त्र्य पुन सूक्त जपित्वा बध्नाति। लौकिके आक्रोशे वैदिके च ब्राह्मणस्य ग्रामे चाक्रोशे च क्रूरचक्षुर्दृष्टिनिपाते च पिशाचरक्षादिषु भैषज्य समाप्त। अथ रक्षोग्रहे भेषज्यमुच्यते। आज्यतन्त्र कृत्वा श नो देवीति सूक्तेन पृश्निपर्णीमोषधि पिष्ट्वा सपात्याभिमन्त्र्य पुन सूक्त जपित्वा शरीरं प्रलिम्पति। अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र। पापगृहीते च स्त्रीगर्भस्रावे च मृतापत्याया च क्रव्यादगृहीते च पिशाचगृहीते च रक्षोभयभैषज्य समाप्त। अथ राजयक्ष्मादिभैषज्यमुच्यते। तन्त्र कृत्वा वरणो वारयाता इति तृचेन वरणवृक्षमणि बध्नाति। राजयक्ष्मादिपूगव्याधिषु श्वेतोदुम्बर कुष्ठाद्यष्टादशज्ञातिषु ज्वरादिसर्वरोगेषु भैषज्य समाप्त। अथ वातविकारे भैषज्यमुच्यते। पिप्पली क्षिप्तभेषजीमिति सूक्तेन पिप्पलद्रव्य . आशयति। वातविकारे धनुर्वातगुल्मे वातशूले क्षिप्तवातप्रदेशे कमकृते वाते उत्पन्ने सर्वव्याधिविकारे भैषज्य समाप्त। जलोदरे भैषज्य मुच्यते। विद्रधस्य बलासस्येति तृचेन सूक्तेन व्याधितस्य मूर्ध्नि सपातानानयति। सर्वव्याधिविसर्पणे प्रकोपे द बलासे च अन्तर्विसर्पणे च अचिविसर्पणे च विद्रविसर्पणे(?) च हृदयामये च अज्ञातराजयक्ष्मणि च एतेषा भैषज्य समाप्त। या बभ्रव इति सूक्तेन दशवृक्षशकलानि लाक्षाहिरण्येन वेष्टित मणि कृत्वा बध्नाति। सर्वव्याधिभैषज्य समाप्त — su 41 अथ क्षेत्रियव्याधिभैषज्यमुच्यते क्षेत्रियो व्याधिर्लिङ्गी पितृपर्यागत क्षेत्रियरोग कुष्ठक्षयरोग ग्रहणीदोष सर्वशरीरविस्फोटकार — su 43 बभ्रोरर्जुन काण्डस्येत्यृचा अर्जुनकाष्ठ यवबुस तिलपिञ्जिका च एकत्र वीणि बद्धा बध्नाति। आकृतिलोष्ट जीवकोषणी बद्धा बध्नाति। वल्मीकमृत्तिका जीवकोषणा बद्धा बध्नाति। एवेवत पश्चोत्तम जीवकोषणोत्युच्यते —

Kandika 27

sus 3 4 शालातृणानि गते प्रक्षिप्य तस्मिन्गर्ते व्याधितमपवेश्य तत आचामयति अवसिञ्चति। समाप्त क्षेत्रियस्य भैषज्य — su. 5 अथ ब्रह्मग्रहे भेषज्यमुच्यते। दशवृक्षेति सूक्तेन वृक्षविकल्पेन पला-

शादिदशवृक्षशकलानि गृहीत्वा लाक्षाहिरण्यवेष्टितं मणिं कृत्वा बध्नाति — sū 6 दश ब्राह्मणा अथर्वाङ्गिरस सुहृदो दशवृक्षेति सूक्तं जपन्तो व्याधितं शरीरमभिमृशन्ति — sū 7 पुनः चेचियभैषज्यान्युच्यन्ते — sū 9 उदकतृषाक्रान्तभैषज्यमुच्यते — sū 13 सवासिनाविति सूक्तेन मन्थघटमभिमन्त्र्य पाययति व्याधिताव्याधितौ एकवस्त्रपरिहितौ सन्तौ — sū 14 17 अरुषोउदरगण्डुलकभैषज्यान्युच्यन्ते। इन्द्रस्य या महीति सूक्तेन कृष्णचणकान्घृतमिश्राञ्जुहोति।

गोवालचिचितं शरसधं परिवेष्ट्य (cf sū 26) पाषाणेन चूर्णयति। अग्नौ प्रतपति। ततः सूक्तान्ते ऽग्नौ आदधाति — sū 18 सव्ये हस्ते पांसून् (Cod पांश) कृत्वा दक्षिणेन विमृज्य दक्षिणामुखः स्थितः सूक्तं जपित्वा व्याधितस्योपरि किरति। अरुषोगण्डुलकानां भैषज्यं — sū 19 पांसून् (Cod पांश) मर्दयति हस्ताभ्यां व्याधितं — sū 20 पलाशोदुम्बराद्याः समिध आदधाति। समाप्ता उदरकृमय उदरगण्डुलकाश्च दृष्टकृमयश्च तेषां सर्वेषां भैषज्यं — sū 21 अथ गोकृमिभैषज्यान्युच्यन्ते — sū 26 उद्यन्नादित्य इति सूक्तेन घृतमिश्रान्कृष्णचणकाञ्जुहोति। उद्यन्नादित्य इति सूक्तेन शरं गोवालवेष्टितं धारयति पाषाणेन etc essentially as in the comment upon sūs 14 20 — sūs 27—28 सर्वव्याधिभैषज्यमुच्यते। आज्यतन्त्रं कृत्वा व्याधितं पर्वसु बद्ध्वा। अचीभ्यां त इति सूक्तेनोदपात्रं संपात्य ततः पुनः सूक्तं जपित्वावसिच्य व्याधितस्य पर्वग्रन्थिर्विमुच्यते। ततः उत्तरतन्त्रं। समाप्तमचिरोगनासिकाकर्णशिरोजिह्वाग्रीवाराजयक्ष्मादिसर्वभैषज्यं — sū 29 हरिणस्येति सूक्तेन हरिणशृङ्गमणिं बध्नाति। हरिणशृङ्गेण सहोदकमाचमयति। अथोषाकाले एतत्कर्म। हरिणचर्मशङ्कुधानं प्रज्वाल्योदकेन प्रक्षिप्य ततो व्याधितमवसिञ्चति — sū 32 बालरोगगृहीते च मैथुनदोषभैषज्यान्युच्यन्ते। पूतिगन्धमत्स्यसहितमोदनं व्याधिताय प्रयच्छति भक्षणार्थं — sū 33 अरण्यतिले प्रज्वालितमुदपात्रमभिमन्त्र्य प्रक्षिपति उषाकाले। अवसिञ्चति व्याधितं। मैथुनराजयक्ष्मणि भैषज्यं। अरण्यशुष्केण अरण्यगोमयेनावज्वालितमुदकमभिमन्त्र्यावसिञ्चति उषाकाले। मार्जनमाचमनं। चित्यादिभि (Cod चित्याद्या c k 1c 8 16) प्रज्वालितमुदकमभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति। मार्जनमाचमनं च। केचित्तिलपर्णादिचतुर्षु कर्मसु अरण्ये अवसेकमिच्छन्ति केचिद्गृहे अवसेकमिच्छन्ति — sū 34 अथ सर्वभैषज्यान्युच्यन्ते। आ गाव इति दशभिः सूक्तैः (1v 21—30) मृच्छीर्षत्या इत्यृचा घटमुदकपूर्णं संपात्याभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति —

Kandika 28

sū 1 स्कन्दविषभये भैषज्यान्युच्यन्ते। तदर्थदेवतायै नमस्कारं कृत्वा ततो ब्राह्मणो जज्ञे वारिदमिति सूक्ताभ्यां (IV, 6, 1 7) उदकमभिमन्त्र्य आचामयति समीक्षति विषदुष्टं — su 2 कुमुकवृक्षशकल सहोदकमभिमन्त्र्य तत आचामयति अभ्युक्षयति दूर्वावज्वालितमुदकमभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति। जीर्णहरिणचर्मावज्वालित मुदके प्रक्षिप्य तमभिमन्त्र्य ततोऽवसिञ्चति। मार्जनिकावकरतृणैरवज्वालितमुदकमभिमन्त्र्यावसिञ्चति — su 3 उदपात्र सपात्य तत आप्लावयति विषदुष्टं। विषलिप्ताभ्यां सक्तुमन्यमुपमथ्य ततोऽभिमन्त्र्य पाययति। मदनफलानि प्रत्युचमभिमन्त्र्य प्रत्युच भक्षयति यथा च छर्दयति तथा च कर्तव्यं — sū 5 अथ शस्त्राद्यभिघाते रुधिरप्रवाहे भैषज्यान्युच्यन्ते। रोहण्यसीति सूक्तेन लाक्षोदकं क्वथितमभिमन्त्र्य व्याधिदेहमवसिञ्चति। उषाकाले कर्म। अस्थिभङ्गे रुधिरप्रवाहे शस्त्राभिघातादौ भैषज्यं — su 7 रक्षोभैषज्यमुच्यते। सद्यप्या सध्या प्रसिद्धा — su 8 अथ सर्वव्याधिभैषज्यमुच्यते। भवाशर्वौ मन्वे वामिति सूक्तेन (IV 28) — su 9 सर्वभूतग्रहभैषज्यमुच्यते। शमीपर्णचूर्णं शमीफले कृत्वाभिमन्त्र्य सक्तुमध्ये ददाति भक्षार्थं रक्षोग्रहभैषज्यं — su 10

शमीचूर्णं शमीफले कृत्वाभिमन्त्र्यालंकारे ददाति — su 11

शमीचूर्णं शमीफले कृत्वाभिमन्त्र्य व्याधितस्य शाला चूर्णैं परिकिरति — su 12 अमतिगृहीते पुरुषे भैषज्यमुच्यते। प्रज्ञानष्टे अज्ञानगृहीते अधर्मगृहीते त्रिवर्गे च विनष्टे द्यूतक्रीडादिप्रवृत्ते कुबुद्धि-भैषज्यं — u 13 राजयक्ष्मणि शिरोरोगे कुष्ठभये सर्वगात्रवेदनायां भैषज्यमुच्यते। यो गिरिष्वजायत इति सूक्तेन (V 4) अश्वत्थो देवसदन इति द्वे (V 4 3 4) गर्भो अमीति तृचेन च (V 25 7 9) कुष्ठपिष्टं नवनीत मिश्रमभिमन्त्र्य अप्रतिहारं व्याधितशरीरं प्रलिम्पति — su 14 अथ शस्त्राभिघाते भैषज्यमुच्यते। रात्री मातेति सूक्तेन (V 5) दुग्ध लाक्षा क्वाथयित्वाभिमन्त्र्य पाययति। शस्त्राभिघाते काष्ठाभिघाते पाषाणपतनाभिघाते अग्निदाघे सर्वशरीराभिघाते भैषज्य समाप्तं su 15 सूतिका स्त्री अरिष्टकस्य भैषज्यमुच्यते। ब्रह्म जज्ञानमनाप्ता ये सह सधार एव ते इति सूक्तेन (V 6) भक्तमभिमन्त्र्य ददाति भक्षणार्थं — su 16 समाप्तं स्त्रीप्रसवदोषे सूतिकारोगे च भैषज्यं। अद्भुतदर्शने दोषनाशनभैषज्यं समाप्तं। सर्वाद्भुतेषु भक्तकर्म वा मन्त्रकर्म वा आचमनकर्म वा कुर्यात्। यानि चरकादिवैद्यकेषु अद्भुतानि पठ्यन्ते

तेषां सर्वेषामिय शान्तिभैषज्यं भवति — su. 17 अथ

सर्वव्याधिभैषज्यमुच्यते . — sū. 19 द्वौ सपातौ भूमौ दत्त्वा ततः सपातिता भूमिमृत्तिका गृह्य(!) तत उदपात्रे प्रक्षिप्य . व्याधितमाप्लावयति —

Kaṇḍika 29

sū. 1 सर्वविषभैषज्यमुच्यते — sū. 2—4 यत्ते अपोदकमिति ऋचा (v 13 2) अप्रदक्षिणं परिक्रामति व्याधित (!)। विषस्तम्भनभैषज्यं। शिरसि शिखा बध्नाति। श्वेतवस्त्रेण ग्रन्थिं बध्नाति। ग्रीवायां ग्रन्थिं बध्नाति। विषं न विसर्पति देशस्थितं भवति शरीरे न सर्पति विषस्तम्भनं भवति — sū. 5 वृषा मे रव इत्यृचा (v 13 3) यस्मिन्स्थाने दष्ट(!) तं स्थानं न पीडयति। ऋचं जपित्वा दंशादिषमन्यत्र गच्छति। विषनाशने भैषज्यं — sū. 6 चक्षुषा ते चक्षुरित्यृचा (v 13 4) आचार्यस्तत प्रदक्षिणं परिक्रामति। अपेह्यरिरसीत्यृचं (vii 88 1) जपित्वा तृणानि प्रज्वाल्य ततो अग्निमभिमुखं प्रक्षिपति — sū. 7 अपेह्यरिरित्यृचं (vii 88 1) जपित्वा यतो दृष्टस्ततो (!) ज्वलिततृणानि क्षिपति दर्शनेन — sū. 8 कैरात पृश्न इत्यृचा (v 13 5) उदकं गृहतृणावज्वालितमभिमन्त्र्य व्याधितं पाययति मोचति च — sū. 9 असितस्य तैमातस्येति (v 13 6) ऋचा आलीञ्यापाशं सपाताभिमन्त्र्य बध्नाति — sū. 10 आलिगी च विलिगी च उरुगूलाया इति च द्वाभ्यां (v 13 7, 8) मधुमक्षिकामधुवृक्षमृत्तिकामभिमन्त्र्य पाययति — sū. 14 अलाबुवृत्तं सपाताभिमन्त्र्य बध्नाति — sū. 15 अथ दुष्टवक्त्रा मुखस्तम्भमुच्यते। एका च मे यद्येकवृषो ऽसीति सूक्ताभ्यां (v 15, v 16) कलायपक्वा (!) मधूदकं च एकत्र कृत्वा व्याधितं पाययति। दुष्टवक्त्रामुखबन्धनभैषज्य (!)। दुष्टपुरुषबन्धन। परोक्षेण वदन्ति — sū. 16 यद्येकवृष इति सूक्तेन (v 16) भोजनमभिमन्त्र्य भक्षयति। पापभैषज्य — sū. 17 यद्येकवृष इति सूक्तेन (v 16) गृहद्वारमभिमन्त्र्य ददाति अपिदधातीत्यर्थ — sū. 18 अथ ज्वरभैषज्यमुच्यते . — sū. 19 अग्निस्तक्मानमिति सूक्तेन (v 22 1) न्यग्रस्रुवेण मूर्ध्नि सपातानानयति। तत उत्तरतन्त्र। एकस्मिन्नन्ते द्वावाग्निप्रणयन — sū. 20 अथ कृमिभैषज्यमुच्यते। करीरमूलं सपाताभिमन्त्र्य बध्नाति। , गोवालैः करीरकाष्ठं वेष्टयित्वा सूक्तं जपित्वा पाषाणेन चूर्णयति। तत सूक्तेनाग्नौ प्रतपति। तत सूक्तेनादधाति — sū. 24 एवविशत्युशीराणां मूलान्यभिमन्त्र्य ततः पाषाणेन कदयति(!) ततः सूक्तं जपित्वा उशीराग्निना दहति — sū. 26 . एकविंशत्युशीरपिञ्जूलीसहितं सपाताभिमन्त्र्य ततो व्याधितमाप्लावयति — sū. 27.

अथ राक्षसभैषज्यमुच्यते। वयोनिवेशनकाण्डमूत — सू. 28
अथ सर्पविषभैषज्यमुच्यते सर्पविषलिङ्गपताप — सू 30 श्लेष्म-
भैषज्यमुच्यते। उदकेन इद क्रियते। अप्स्विद कृत्वा तस्यापि प्रक्षाल्य।
अक्षिस्रसमिति सूक्तेन काण्डसकल सपात्य तत श्रवणेन सपातवतीव-
सिञ्चति व्याधित • —

Kandika 30

सू 1 2 अथाचिरोगे भैषज्यमुच्यते। सर्षपकाण्डमणि सपात्या-
भिमन्त्र्य बध्नाति सर्षपतैलेन सपातवन्त करोति। आज्येन प्रधान।
अङ्गानि सर्षपतैलेनाभ्यज्य मणि दा ततो बध्नाति — सू 3
सर्षपशाक सपर्षतैलेनाभ्यक्तमभिमन्त्र्य व्याधिताय प्रयच्छति —
सू 5 मलचीर मुखेन ग्राह्य ततोऽभिमन्त्र्य अङ्कि अनिणो व्याधितस्य।
मूलचीर चीरपाटिकाख्य तदुच्यते — सू 6 मूलचीर
भवयति — सू पित्तज्वरभैषज्यमुच्यते। तामसुवेण मूर्ध्नि सपाता
नानयति। अश्मिन्नन्ते (?) दावाग्निप्रशयन कुर्यात — सू ९ अथ
केशवृद्धिकरणे केशपतने भैषज्यमुच्यते। वृक्षभूमिजातौषधीभिरव
ज्वालितमुदकमभिमन्त्र्यावनचेत्र्वसिञ्चति — सू 9 मधु क्वाथ-
यित्वा विभीतका क्वाथयित्वाभिमन्त्र्य व्याधितनवसिञ्चति —
सू 10 दारुहरिद्राहरिद्रे (?) च द्वाभ्या क्वाथयित्वाभिमन्त्र्याव
सिञ्चति — सू 11 अथ उदरतुण्डभैषज्यमुच्यते। कृष्ण नियान ससु
पेरिति सूक्ताभ्या (vi 2? vi 23) चित्याद्योषध्या सहितमुदकमभि-
मन्त्र्य ततो व्याधितमवसिञ्चति — सू 12 कृष्ण नियान ससुपो
रिति सूक्ताभ्या (vi 29 vi 23) मरुतो यजते पाकयज्ञविधानेन यथा
वरुण (cf Kauç 41 3)। मारुत चौरोदन मारुतगृत etc a in Kauç
40 । Then follow the practices described at Kauç 41 4 7 along
with which are employed the pratikas mentioned at the beginning
of his rite — सू 13 अथ हृदयदाघे जलोदरे कामले च भैषज्या-
न्युच्यन्ते। मधुदकमनुलोममाहार्य तत्र वन्तीकतृणानि प्रक्षिप्य
व्याधितमवसिञ्चति — सू 14 अथ गण्डमालाभैषज्यमुच्यते। एत च या
इति सूक्तेन गोपामूलिका पशाग्रत्य (?) व्याधिका उपरी प्रक्षाल्य अपस्माद्-
दत्तमिध आदधाति — At this point there is a lacuna in the MS
involving the omission of the comment upon the remaining sutras
of this kandika as well as of the first three sutras of the next one
Sūtra 16 is commented upon by Keçava at length in connection

with Ka̧r 31 16 The comment upon sū 14 of this kaṇḍ ka is followed directly by the treatment of 31 4 —

Kaṇḍika 31

sū 4 पुरोडाश पयो etc जुहोति । व्रीहीन् etc आवपति । शान्तवृक्षसमिध आदधाति । रचोग्रहभैषज्य — su 5 अथ सर्वभैषज्यमुच्यते । वैश्वानरो न ऊतये आतावान वैश्वानरमिति सूक्ताभ्या (vi 35 vi 36) उदपात्रमभिमन्त्र्य पाययति । सलुमन्त्र्य पाययति । हरिद्रा सर्पिषि पाययति । अप्सु घृतमुदकम भिमन्त्र्य पाययति — sū 6 अपवादे भैषज्यमुच्यते धर्मभाषणमधर्मे च प्रवर्तने तस्यापवाद (!)। अभ्यातानान्त कृत्वा अस्माद् यौरिति पूर्वेण (vi 44 1) स्वयपतिते गोशृङ्गे उदक कृत्वाभिमन्त्र्याचमयति अभ्युत्ति च — su 7 अथ उदरे वा हृदये वाङ्गे वा सर्वाङ्गे वा शूले उत्पन्ने भैषज्यमुच्यते। या ते रुद्र इति सूक्तेन शूलमणि सवार्थाभिमन्त्र्य वध्नाति। शूल लोहमणि पाषाणे वा दारिलरुद्रनत । या ते रुद्र इति व्याधित मभिमन्त्रयते रुद्रभाष्यमत । शूलभैषज्य समाप्त — su 8 रचोग्रहे भैष ज्यमुच्यते । उत्सूर्य इति चित्यावोषधीभि सहोदकघटमभिमन्त्र्य व्याधि तमवसिञ्चति । शम्युदकेन सह अवसिञ्चति । शमीविमल मुदकसहित अवसिञ्चति । शीर्षपर्णीमुदके () दत्त्वा अवसिञ्चति — su 9 दुष्टगण्डविरिष्टभैषज्यमुच्यते । तैलमभिमन्त्र्य व्याधित गण्ड समार्ष्टि — su 10 स्तूणाया निकषति घृष्यति व्रण । रुधिरकृते दुष्टव्रणे दुष्टगण्डव्याधिभैषज्य समाप्त — su 11 अचित (?) व्रणभैषज्यमुच्यते । गोमूत्रमभिमन्त्र्य तेन व्रणमर्दयति । यस्य व्रणस्य मुख नास्ति। अचतदुष्टव्रणे भैषज्य — su 15 तृणरजस्य फेनमभिमन्त्र्य व्रण प्रलिम्पति। यस्य गण्डदुष्टस्य रुधिर न च वहति तस्य। समाप्तमचतव्रणभैषज्य sū 16 गण्डमालाभैषज्यमुच्यते। शङ्ख घृष्ट्वाभि मन्त्र्य गण्डमाला प्रलिम्पति। श्वानलाला कुर्कुटलाला (for कुर्कुर°?) प्रलिम्पति । जलौकामभिमन्त्र्य गण्डमालाया ससर्जयति रुधिरप्रवा हनार्थ । गृहगोधिकामभिमन्त्र्य गण्डमालाया ससर्जयति — sū 17 सैन्धवलवण चूर्णयित्वाभिमन्त्र्य गण्डमालाया उपरि प्रकिरति। तत स्तस्योपरि निष्ठीवति मुखलाला प्रक्षिपति — su 18 अथ पक्षिणो ऽभिघाते भैषज्यमुच्यते । श्वानपदस्थानमृत्तिकामभिमन्त्र्य (Cod °का भि°) पचाहत (!) देश प्रलिम्पति । पचहतभैषज्य — su 19 शुनो मक्षिकामभिमन्त्र्याग्नौ प्रक्षिप्य ततो धूपयति व्याधिप्रदेश । काकगृध्रकपो

तस्मिनादीनि पचिणाभिघाते (') भैषज्य समाप्त — sū 20 अथ गण्ड भैषज्यमुच्यते। ग्लौरित प्र पतिष्यतीति (vi 83 3ᶜ) अर्धर्चेन गोमूत्रमभिमन्त्र्य गण्डमर्दयति। प्रचालयति।. दन्तमल प्रलिम्पति। तृणरजफेन प्रलिम्पति। समाप्त गण्डभैषज्य गण्डस्फोटिका(!) इत्यर्थ — sū 21 गर्दभायुक्तगण्डभैषज्यमुच्यते (')। शान्त्युदकमभिमन्त्र्य चत प्रोचति। आज्य जुहोति। ततो मनसा सकल्पयति सपातान्ददाति। समाप्त गर्दभदशजातिपिकादिचतगण्डभैषज्य — sū 2? पापगृहीते जलोदरे च भैषज्यमुच्यते — su ?6 विषे उपविषे स्थावरजङ्गमे च भैषज्यमुच्यते। मक्षिकाया च भैषज्य — su 27 अथ कासे श्लेष्म पतने च भैषज्यमुच्यते। भोजनमभिमन्त्र्य ददाति। सक्तुमन्थमभिमन्त्र्य भचयति। उपस्थानमादित्यस्य। उदकमभिमन्त्र्याचमयति — su 28 केशवृद्धिकरणे भैषज्यमुच्यते। काचोमाचीफलमणि बध्नाति। जीवन्तीफल बध्नाति। भृङ्गराज बध्नाति। केशदृढीकरणे केशजनने ह्रस्वकेशेषु वृद्धकरणभैषज्य। माषतिलादिकृष्णमन्न भचयित्वा। काचोमाचीफल भृङ्गराजाभ्या सहोदकमभिमन्त्र्य रात्रौ ब्राह्मे मुहूर्ते ऽवसिञ्चति —

Kandika 32

sū 1 जम्भगृहीते भैषज्यमुच्यते। स्नानमभिमन्त्र्य बालकाय प्रयच्छति पानार्थं पति करोति कर्ता करोति। दु स्वनाशने भैषज्य — sū ? पाययति बालक पिता वा माता वा पाययति तयोर्परि दुह्यते अश्ववदुग्धा — su 3 सर्वव्याधिभैषज्यमुच्यते — sū ? वृश्चिकभैषज्यमुच्यते। तिरश्चिराजेरित्यष्टर्चेन (vi 56 1 8) ज्येष्ठीमधु 1 r यष्टि°) पिष्टाभिमन्त्र्य पाययति — su 6 चैत्रमृत्तिका जीवकोषणीचर्मवेष्टिता मणि कृत्वा सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति। वृश्चिकमशकभैषज्य। जीवत पशुचर्म जीवकोषणीत्युच्यते — su 7 यानियानि पायनान्युक्तानि तानि तिरश्चिराजेरित्यस्य सूक्तस्य भवन्ति। समाप्त वृश्चिकपिपीलिकामशकदशशार्कोटजलूकाभैषज्य(') — su 8 अथ गण्डमालाभैषज्यमुच्यते। अप चिता लोहिनीनामिति द्वाभ्या (vi 74 1—2) आ सुस्रस इत्येका (vii ?6 1) एताभिस्तिसृभिर्वंशधनुष कृष्णोर्णमयी ज्या कृत्वा चित्रितेन शरेण गण्डमाला विध्यति प्रयुच । चय शरा (C d शिरा) भवन्ति — sū 9 या ग्रैव्या अपचित इति चतुर्थ्या ऋचा चतुर्थेन शरेण गण्डमालामभिनिधाय विध्यति — su 10 कृष्णोर्णज्यावज्वालितोदकम भिमन्त्र्य उषाकाले अवसिञ्चति व्याधित — sū. 11 अथ राजय

च्वभैषज्यमुच्यते । तृचेन वीणातन्त्रीखण्ड सपाल्याभिमन्त्र्य बध्नाति — su 12 वाद्यवीणा तस्या गम्वर विष्पोवाद्यवीणाकठ (?) शिखड वीणातन्त्री बद्धा सुपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति (?) — su 13 स्वयपतितवीरिणतण्डचयमेकत्र वद्धा सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति — su 14 जलोदरं वरुणगृहीते भैषज्यमुच्यते — su 17 अथ ज्वरभैषज्यमुच्यते । नमो रूरायेति सूक्तद्वयेन (vii 116, vii 117) खट्वाया व्याधित कृत्वा बद्धा तत अध खट्वाया व्याधितमुपवेश्य तत उदकमभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति । व्याधित सिच्यमान यथा मण्डूकमभि सिच्यते तथा कुर्यात् — su 18 अथ सर्वभैषज्यमुच्यते । अर्धसूक्तेन व्याधित अभिमृशति — su 20 सर्वविषभैषज्यमुच्यते — su 21 इन्द्रस्य प्रथम इत्यर्धसूक्तेन पैद्व कीटक तालिधौति लोकप्रसिद्धा त (Cod ते) पिष्ट्वाभिमन्त्र्य नस्त ददाति दक्षिणनासिकापुटे — su 2? अथ सर्पभये भैषज्यमुच्यते । पैद्व श्वेतदन्तवेष्टितमभिमन्त्र्य यत्र सर्पभय तत्र निखनति । पैद्व हिरण्यवर्णसदृश कीटश्चित्रितो वामपैद्व इत्युच्यते — su ?4 आरे अभूद्विषमित्यृचान्तेन (?x 4 26) उलूक मतामाभिमन्त्र्य ततो विषव्रण दृष्ट्वा तत्समुख क्षिपति — su 2? सर्पादशने यतो दृष्टस्तत (?for दृष्टस्ततो) क्षिपत्युलूक — su 26 27 अथानुक्तेषु कौशिकीयेषु सर्वव्याधिभैषज्येषु उक्तेषु चानुक्तेषु वापठितेषु तत्र सर्वभैषज्यमुच्यते । सर्वव्याधिभैषज्येषु मन्त्र ओषधिवनस्पतीनामनुक्तान्यप्रतिपिद्धानि भैषज्यानां अहोलिङ्गाभि रुच्यते अहोलिङ्गेन गणेन तानि कर्तव्यानि । आशानामाशापालेभ्य इत्येका etc Here follows the list of pratikas given as the अहोलिङ्गगण by the gaṇamālā Ath Pariç 34 3? and quoted above p 59 note 2 then the text continues as follows यानि च वै प्रतीकान्युच्यन्ते तान्यभिमन्त्रणेन सर्वव्याधिभैषज्यानि भवन्ति तान्युच्यन्ते । अचिक्ष्या ते (33 1) मुञ्चामि त्वा (i 10 4) उत देवा (iv 13 1) आवतस्त (v 30 1) शीर्षक्ति (x 8 1) अहोलिङ्गगण । एते पञ्चप्रतीके अन्यतमेनैकेनाभिमन्त्रण कुर्यादित्यर्थ । Then follows a list of many of the commoner practices described in the preceding kaṇḍikās of this adhyāya, all of which if performed while reciting the अहोलिङ्गगण, are accounted efficacious against all diseases (सर्वव्याधिषु भैषज्यानि) as though they were performed with their own proper mantras (अथवा तै सूक्तै कर्तव्यानि । अथवा अहोलिङ्गेन कर्तव्यानि) *Then follows a catalogue* of the diseases many of which are treated in the preceding kaṇḍikās the others are known in the later medical çāst as उक्तव्याधीना परि

गणन क्रियते — su ?8 अथ स्त्रीकर्मणो विधिं वक्ष्याम । पुत्रकामार्थे स्त्रीकामार्थे स्त्रियै मृतापत्यार्थे रजोनाशे च शान्तिरुच्यते —

Kandika 33

su. 1 अथ प्रसवकाले इदं कर्म क्रियते यथा सुखेनैव प्रसवो भवतीत्यर्थं । अथ प्रसूतिकरणमुच्यते — su 3 छिद्यमानासु मुञ्जेषीकासु गर्भसम्मरणं भवेत् । एकं कर्म — su ? शालाग्रन्थीन्विचृतति । द्वितीयं कर्म — sū. 6 कटिप्रदेशे बध्नाति तृतीयं कर्म । केचिद्घटं ते पुष्पन्निति सूक्तेन तैलमभिमन्त्र्य प्रसवकाले अभ्यञ्जनं कुर्वन्ति — su 8 अन्या वो अन्यामवेति (') ओषध्यमा एव एकत्र बध्नाति — su 9 सर्वत्रौषधिखननमेतेन विधानेन कर्तव्यं । यत्र क्वाचिदोषधिखनन तत्र सर्वत्रानेन विधानेन कर्तव्यं — su 18 यदि तान्येकत्र भवन्ति तदा पुत्रो जायते । विज्ञानकर्मेदं — s? ?0 यदि पुनमधेय सृष्णन्ति तदा कुमारो जायते —

Kandika 34

sū. 1 अथ वन्ध्याप्रजननकरणमुच्यते — sū 2 ततो गृहे पुरोडाश प्रमन्द कटुपा अलंकारान्सपात्य प्रयच्छति — su 3 अथ मृतापत्याया स्त्रियस्तस्या शान्तिरुच्यते । गर्भस्रावे जातमात्रे मृते वा स्त्रिया वा पुरुषे वा बाले वा युवाने (') वा मृते इदं कर्म । त्रीणि मण्डपानि प्राग्द्वाराणि कृत्वा एकस्मिन्मण्डपे अभ्यातानान्त कृत्वा —
su 4 पालाशपत्रे — su ? सीमेपूपरि स्त्रीमधिष्ठाप्य तेनोदपात्रेणाप्लावयति — su 10 प्राकप्रथिमद्वारेषीकं (') द्वारोपूपरि बद्ध्वा ततो निःसालामिति (su 14) सूक्तेनौदुम्बरी समिध मृतापत्यार्थे आदधाति —
sū .2 पतिलाभकर्माण्युच्यन्ते — su 13 आशयति कुमारी —
sū. 14. मृगाखरमृत्तिकाया वेदिं कृत्वा हिरण्यालंकाराग्गुग्गुलमौच च यथोक्तान्सपात्य वन्धन धूपन प्रलेपन कुयात् । पूर्वस्य संहितांविधि श्लोक (cf Ath Paddh and Keçava at Kauç ?9 9) ।

आवपेत्सुरभिगन्धान् चीरे सर्पिस्तथोदके ।
एतद्रायनमित्याङ्गरीच तु मधुना सह ॥ —

sū. 15 दक्षिणामुखी कुमारी प्रक्रामति — su 16 भाग सपात्य भगस्य नावमित्यृचा उत्तारयति — sū 17 सन्नदामतस्त्रा वत्सान्वन्धयित्वा सपात्याभिमन्त्र्य कुमारी मोचयति । स्वयं न कर्ता । यदि प्रदक्षिणं मोचयति तदा पतिलाभ — sū 18. वृषभ

विसर्जयति — sū 21 आगमकृषर आश्रयति आज्यतन्त्रे भगिनीक (!) — su 23 तत अर्यम्ण इत्यर्धर्चेन गृहाभ्यन्तरे कोणे बलिहरण करोति — su 24 यत आगच्छति काकस्तत आगच्छति वर । समाप्तानि पतिलाभकर्माणि —

Kandikā 35

sū 1 पुंसवनान्युच्यन्ते — su 2 नक्षत्रकल्पे उक्तानि पुनक्षत्राणि — su 3 बाण विवृहति। शरकर्माणि सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति — sū. 4 अथाण्डे वृहतिपालाशविदार्यौ (!) वा एकत्र पिष्ट्वाभिमन्त्र्य दक्षिणेनाङ्गुष्ठेन दक्षिणस्या नासिकाया नस्त ददाति। पुत्रार्थं कर्म पुंसवनमित्युच्यते — sus 5 6 Keçava s exp lanation is essentially the same as that of Ath Paddh and Daç Kar — su 7 कें (!) लूनाश्च पलाशत्सर्पनिर्वर्ते (!) निघृष्य शिश्ने आधाय ततो मैथुन करोति । समाप्त गर्भाधान — sūs 8 9 पुन पुंसवनमुच्यते। मधुमन्थे ऽस्मि निचियाभिमन्त्र्य पाययति स्त्री — su 10 शमीगर्भाश्वत्थस्याग्नि कृष्णोर्णया वेष्टयित्वा सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति आज्यतन्त्रे। समाप्त पुन पुंसवन — su 11 अथ गर्भाधानमुच्यते। हस्तावर्तक कर्णादिक (?C d कणा॰) सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति आज्यतन्त्रे। समाप्त गर्भाधान — su 12 अथ गर्भदृंहणमुच्यते। अच्युता द्यौरिति (see Kauç 98 2 where the hymn is given in सकलपाठ) — su 16 धाता दधात्विति चतसृभिर्गर्भिण्या (vi 17 1 4) उदरमभिमन्त्रयते। वीरकर्म समाप्त — su 17 अथ प्रजननकर्म। प्रजापतिर्जनयतीति सूक्तेन (su 19) — su 19

उदकुलिज सपातवन्त कृत्वा गर्भिणी परिहृत्य मध्ये निनयति। सुराकुलिज etc भक्त (.) सुरा प्रपा सपात्याभिमन्त्र्य प्रजाकामायै प्रयच्छति। समाप्त प्रजागर्भकम वन्ध्याया — su 20 अथ सीमन्तकर्म उच्यते। श्वेतपीतसर्षपान्सपात्याभिमन्त्र्य पुष्पाहान्ते बध्नाति — sū 21 अथ स्त्रीवशीकरणमुच्यते। वृबल्वक। तगर। शरखण्ड (Cod सरखण्ड)। अञ्जन। कुष्ठ। ज्येष्ठीमधु। वातसभ्रमतृणानि। एतानि द्रव्याणि आज्येनालोड्य अङ्ग समालभेत् इच्छार्थ — su 22 अङ्कुष्ठा तुदति भार्यामुदरे पृष्ठी इच्छार्थी — sū 23 एकविंशतिवदरीकण्टकानादधाति — sū 24 एकविंशतिदरीप्रान्तानि सूत्रेण वेष्टयित्वा — su 26 खट्वा अधोमुखपट्टिका गृहीत्वा स्वपिति। त्रिरात्र कर्म — su 27 (note 4) अर्द्धय छित्ते — su 28 समाप्तानि सवननानि वशीकरणानि कामविषये स्त्रियामुत्साहो भवति —

Kandika 36.

sū° 1 2 स्नापनविघ्नशमन (Cod स्नापन)। स्त्रीस्नापनकर्म उच्यते। अभ्यन्तरद्वारे शेषमुदक न्युञ्जति — sū. 4 स्त्रिया खट्वाया दक्षिणपादमभिमन्त्रयते। खट्वाया रज्जुमभिमन्त्रयते। स्त्रीस्नापन पुरुषस्य विषये काम उत्पद्यते कामविषये स्त्रीस्नापन समाप्त। लज्जाप्रच्छादन लज्जा भवतीदर्थ। स्नापन सर्वेषा मानुषाणा निद्राकामाना। मैथुनमाचरतो विघ्न न भवति — sū° 5 6 अथ पलायिन्या स्त्रिया बन्धनकर्म तन्त्रक्रमेण क्रियते। रज्जु(?) कल्पते तद्रज्जुवेष्टनमुच्यते। अस्माद् यौरस्मादिति द्वितीयेन सूक्तेन (६ 77) रज्जुवेष्टनमभिमन्त्र्य वशाये बद्धा मध्यमस्थूणे (Cod स्थूरणे) बध्नाति — sū 7 शय नपादमभिमन्त्र्य उत्पले बध्नाति — sū. 9 अङ्कुशेन तिलाञ्जुहोति — sū 10 जायापत्योरक्रोधकरणमुच्यते — sū 12 सौभाग्यकरणमुच्यते। शङ्खपुष्पीमूलमोषधि-त्वाला बध्नाति। सौवर्चल्पुष्पमभिमन्त्र्य यस्य सौभाग्यमिच्छति तस्य पुष्पमभिमन्त्र्य तस्य शिरसि बद्धा। सौवर्चल सूर्यवेलेति प्रसिद्धा — sūs 13 14 दुष्ट स्त्रीवशीकरणमुच्यते। रथजितामिति सूक्तैस्त्रिभिर्माषानभिमन्त्र्य स्त्रिया क्रमेषु वपति। चणकान् वपति। खट्वास्थाने वा गृहे शयनदेशे वा शरभृष्टीरादीप्ता अभिमन्त्र्य प्रतिदिशमभ्यस्यति। एषु पतिमतिकृति कृत्वा हृदये विध्यति दार्भेषेण भाङ्क्ष्येन। समाप्तानि पतिद्वेषिणीकर्माणि। पुरुषो वा स्त्रीणा द्वेष करोति। अनेन कर्मणा शान्तिर्भवति — sū 15 अथ स्त्रियो वा पुरुषस्य वा दौर्भाग्यकरणमुच्यते।

दहनघातिता गौ अनुस्तरणीत्युच्यते। ईशानहता ज्वरहतेत्युच्यते। तत उलूखलदरणे त्रिशिलं निखनति तत उलूखले ददाति। उपरि यस्य दौर्भाग्य क्रियते तस्य एतानि गृह्णीयात — sū 16 स्त्रीपुष्पमाला पिष्टा अन्वाह — sū 17 कृष्णसूत्रेण वेष्टयित्वाभिमन्त्र्य व्यत्यास अश्मान (Cod आश्मन) शालाया उपरि ददाति। व्यत्यासेन निखनति दौर्भाग्यकर्म' — sū 18 अथ तस्या सौभाग्यकरणमुच्यते। य ते भग निचखुरिति शिला उत्खनति उत्पादयति। भगमस्या इत्यनेन सूक्तेन यत्कृत तदनया विनश्यति। समाप्त यस्या दौर्भाग्य कृत तस्या सौभाग्यकरण — sū 19 अथ सपत्नीजयकर्माण्युच्यन्ते। सपत्नीविद्वेषण बाणपर्णी मासिका लोके प्रसिद्धा — sū 22 अथ स्त्रीविषये काम उत्पन्ने कामविनाशकान्युच्यन्ते। यस्मिन्देशे काम उत्पन्नस्तत्स्थान यावत् स्त्री वा पुरुषो वा व्रजति — sū 25 स्त्रीविषये ईर्ष्या विनाशकान्युच्यन्ते। ईर्ष्यालु दृष्ट्वा जपति। सक्तुमन्थमभिमन्त्र्य ईर्ष्या-

लुकाय ददाति भक्षार्थं — su 26 ईर्ष्यालुकस्य कटिप्रदेशे खल्वामभिमन्त्र्य (?) धमति — su 28 अथ मन्युविनाशकान्युच्यन्ते स्त्रीविषये पुरुषस्य।. मन्युमन्त पुरुष दृष्टाश्मानमभिमन्त्र्य हस्तेन गृह्णाति — su 29 अश्मान भूमौ निदधाति — sū 31 मन्युमत पुरुषस्य छायाया धनुरभिमन्त्र्य सज्जं करोति — su 32 अथ सर्वविषये मन्युविनाशकान्युच्यन्ते। दर्भमूलमौपधिवत्खात्वा सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति मन्युके — sū 33 अवीरजननमुच्यते। अपुत्रजननमित्यर्थं। अये जातानिमृचा अश्वतरीमूत्रेण पाषाण निघृष्य ततोऽभिमन्त्र्य भक्तेन सह ददाति। अलंकार समालभते। विद्वेषण परस्य। अथ वन्ध्याकरणमुच्यते। प्रान्यानिति तृचेन अश्वतरीमूत्रेण etc — sū 31 समाप्तानि विद्वेषणानि परस्त्रीवन्ध्याकरणानि — su 35 जारोच्चाटनमुच्यते — su 37 पाषाणमभिमन्त्र्य जारमैथुनस्थाने प्रक्षिपति उच्चाटनार्थं — sū 38 पुरुषस्त्रिया सह परस्पर विद्वेषणकरणान्युच्यन्ते। बाणापर्णी लौहिताजाया द्रप्सेन सनीयाभिमन्त्र्य शयनमुपरि किरति (cf su 19)। स्त्रीपुरुषस्य उभयरुचिविनाशकरण — su 39 अथ दौर्भाग्यकरणमुच्यते। हृदय मुख वाभिमन्त्रयते परस्त्रियै — Keçava ends the adhyaya as follows समाप्तानि स्त्रीकर्मकरणानि। तत्र भद्रश्लोक।

भैषज्यकर्माणि प्रोक्तानि सर्वव्याध्युपशान्तये।
स्त्रीकर्माणि तत पश्चाच्चतुर्थं संहिताविधौ॥ —

Adhyaya v

Kandika 37

Introduction अथ विज्ञानकर्मणा विधि वक्ष्यामि। लाभालाभजयपराजयसुखदु खोत्कर्षापकर्षसुभिक्षदुर्भिक्षक्षेमाक्षेमभयाभयरोगारोगा। वसो ऽस्तीति न वेति। धनाधनधर्माधर्म मरणामरण। धान्य भविष्यति न वेति। क्षेत्र भविष्यति न वेति। गृहे वासो भविष्यति न वेति। धान्यपुत्रपशुहिरण्यसम्पत्स्वानि च। विद्याशास्त्रादिलाभो भविष्यति न वेति। जीवितमरणे गमनागमने बलाबले। सदसद्योगाद्व्याधितस्य जीवितमरणाभ्या। प्रसवे पुत्रयोगात् पुत्रे जाते धर्माधर्मसयोगात् मित्रामित्रसयोगात्। ग्रामो ऽस्ति वा न वेति। पुरुषस्य विवाहो ऽस्ति वा न वेति। सवत्सर मासे वा भविष्यति सुभगा वा दुर्भगा वा। गृह ग्रामादि भविष्यति न वा। आधान भवेन्न वेति। इत्यादि मनसा वाचा वा सचिन्त्य तत्कर्म कुर्यात् — su। राध्यमान चौरौदनमभिमन्त्र्य तत

आमिश्चेत् । मनसा चिन्तयेत् । वाचा चिन्तयेत् । ओदन घृत भवेदमृत वा भवेत् । यदि यथाचिन्तित भवति तदा तस्य कर्मसिद्धिर्भविष्यतीति जानीयात् । इध्ममुपसमाधायाभिमन्त्र्य आयाचेत् उत्कुर्चनाय ।

दर्भस्तम्बमभिमन्त्र्य आयाचेत् यत्र सम विषम नानार्थसिद्धि । पूर्वेद्यु पाठमभिमन्त्र्य आयाचेत्। पचाणा पचाणा सकोचनेनार्थसिद्धि — अग्नयो यन्तीति सूक्तेन सग्रामे पूर्वेद्युर्वेदि कृत्वा अभिमन्त्र्य द्वितीये ऽहनि समविषमेण भाविन सिद्धि — u 3 पञ्चर्यापिवेणदण्डमभिमन्त्र्य आयाच्य समे धारयति। अभीष्टदिशि पतनेनार्थसिद्धि । इषु सधाया भिमन्त्र्यायाचेत् चिन्तित (Coa चितित) प्रक्षेपणनाय। कुम्भे उदकपूर्ण दुग्ध प्रक्षिप्यायाचेत् जनाधिकेनार्थसिद्धि यथा चिन्तित तथा सिद्धि । कमण्डलुमुदकपूर्ण दुग्धमाक्षिप्याभिमन्त्र्यायाचेत् जनाधिकेनार्थसिद्धि । दर्भस्तम्बमभिमन्त्र्यायाचेत् । काम्पीलशाखा मूर्ध्नि धारयित्वाभिम न्त्र्यायाचेत् इष्टदिक्पतनेनार्थ । युगमभिमन्त्र्यायाचेत् । धा न्यमभिमन्त्र्यायाचेदग्नौ प्रक्षिपेत् प्रदक्षिणज्वलनेनार्थ । हस्तयोर ङ्गुलिद्वयमभिमन्त्र्यायाचेत् । अज्ञातस्य वेनस्तदिति सूक्तेन एकविंश त्या () शर्करा अभिमन्त्र्यायाचेत् धनेनाथ समविषमभावेन यथाव तार्थ (') — su 4 अथ नष्टद्रव्यपरीक्षणे क्रियमाणे इद कर्म। वेनस्तदिति सूक्तेन — u 6 वेनस्तदिति सूक्तेनाहतेन वस्त्रेण वेष्टित हस्त सपात्याभिमन्त्र्य येन हरेत् ततो नष्ट । अश्वा(कुश्रवत्कृत्वा सपात्य येन हरेता ततो नष्ट । समाप्त नष्टद्रव्यप रीक्षणे विधान — su 7 अथ कुमारीविधानमुच्यते । वेनस्त दिति सूक्तेन — sū 11 वेनस्तदिति सूक्तेन कुमारीमुदकाञ्जलि पूर यित्वाभिमन्त्र्य — su 1 समाप्त कुमारी () विवाहकाले विधान —

ka d ka 3

Introduct on अथ नैमित्तिकान्युच्यन्ते — 1 1 दुर्दिनविना शकमणा विधि वक्ष्याम । दुर्दिनमभिमुखमुपतिष्ठते सर्वत्र दुर्दिनवि नाशकानि — ⁿ प्रत्युषमुदक प्रक्षिपति — इन्द्र गृहीत्वोपतिष्ठते अभिमन्त्र्य उल्मुक गृहीत्वोपतिष्ठते सूर्यस्याभिमुख । लकट गृहीत्वोपतिष्ठते उन्मत्तानो अकमुखा भूत्वोपतिष्ठत u 6 पटरकसमिध (अर्कसमिध आदधाति स्थण्डिले —

खदा खात्वा खदा चि परिक्रम्यार्का लुञ्चित कृत्वा खदाया प्रति पति सूक्तान्त। तत पासुना खदा पूरयति। वृष्टिनिवारण समाप्त —

su 8 अग्निनिवारण कर्म वक्ष्याम । च्चग्न्यभिमुखमुपतिष्ठते —
sū. 9 एतत्कर्म चेचे । अग्निनिवारण ।
अतिवृष्टिरनावृष्टि शलभा मूषका शुका ।
स्वचक्र परचक्र वा सप्तैता ईतय स्मृता ॥ —
sū 11 अवदीर्यमाणे ग्रामे वावसाने वाग्निशरणे वा सभाया (Cod समय्या) वा गृहे वा प्राकारे वा वातरचार्थ कर्म वक्ष्याम — sū. 12 पत्तने रचार्थान्युच्यन्ते — sus 13–16 The rites described in these sūtras are valid for the दृहणानि as well as the दृतिकर्माणि Is दृतिकर्माणि at Kanç 38 12 to be emended to दृढिकर्माणि? In describing the latter Keçava ends as follows समाप्तानि दृढकर्माणि गृहपत्तने ग्रामपत्तने कार्यदृढकरणे अवहरणरचार्थ — su 17 विवादे जयकर्मणा विधि व्याख्यास्याम । ज्येष्ठीमधुमभिमन्त्र्य (!) भचयति । तत सभा प्रविशति अपराजितादिशात् । पर्यज्जयकर्म सभाजयकर्म समाप्त — su 18 विवादे जयकर्माण्युच्यन्ते । पाटामूल मुखे प्रचिप्य तदनन्तरमपराजिताद्दिशादागच्छति — su 19 पाटामूल मुखे प्रचिप्यान्वाह — su 20 पाटामूल बध्नाति — sū. 21 पाटापुष्पमालामभिमन्त्र्य शिरसि धारयति । पाटापालाशी सप्तपलाशी (!) सप्तपर्णी (!) मालामभिमन्त्र्य धारयति — sū 22 वृष्टिनिवारण भचभोजने कर्म उच्यते । भक्तमभिमन्त्र्य भक्त शाकादि (Cod भक्त°) ततो भुञ्जीत । वृष्टिनिवारण समाप्त — sū 23 ब्रह्म जज्ञानमिति सूक्तेन प्रथमेन काण्डादिना सूक्तेन वेद वा अनुवाक वा सूक्त वा कल्प वा ब्राह्मण वाध्ययन कर्तुमिच्छति तदा-तदा सूक्त जपित्वा तत अध्ययन कुर्यात् । कलहशमन समाप्त — sū. 24 ब्रह्म जज्ञानमिति सूक्त जपति विवादे जयार्थ — sū 25 ब्रह्म जज्ञानमिति सूक्त जपित्वा मीमासव्याकरणादिशास्त्रवाद करोति तदा जपित्वा करोति प्रतिवादिन जयति — su 26 विवादकर्म उच्यते । चाक्रिकस्य रज्जुमभिमन्त्र्य धारयति हस्तेन इति विवादकर्म कर्तुर्वदने कलहो न भवति — sū. 27 सभाजयकर्माण्युच्यन्ते । सभास्तम्भन कर्म जयकर्म तदा सभासद्धर्माधिकरणादि जायते । चीरौदन etc. भचयति — sū. 29 यद्वदामीति ऋच जपित्वा सभा वदेत् । निरीचते । • अन्वाह । यद्वदति तच तथैव वदति यचचुषा पश्यति तद्वदन् विघातो न भवति —

Kaṇḍika 39

sū 1 तिलकमणि सपात्याभिमन्त्र्य पुण्याहान्ते बध्नाति । आत्मरचार्थमणि । सर्वच प्रत्यभिचरणार्थो मणि बध्नाति . —

sū 5—12 तत शान्त्युदक करोति महाशान्तिधान मातलीवर्ज कृत्वा दूष्या दूषिरसीति कृत्वा प्रतिहरणो गण । ततो वास्तोष्पत्यमातृनामचा तनशान्तिगणे (१) एते पञ्च गणा (cf Kauç 8 23—9 6) शान्त्युदकेन आवाप्यन्ते । ततो मातली कृत्वा शान्त्युदकभाजने चित्वाद्या (cf Kauç 8 16) आदधाति । मन्त्रोक्ताया दर्भापामार्गसहदेवीशाटरूपककाम्पील शितीवारसदपुष्पा एता मन्त्रोक्ता भाजने एता ओषधी शान्त्युदके अवधाय तत शान्त्युदक करोति (Kauç 9 8)। तेन शान्त्युदकेन प्रोच व्रजति अतो रात्री इद कम प्रमाणक करोति । उपानहौ परिधाय उष्णोष कृत्वा अग्रे भूत्वा कता शान्त्युदकेन प्रोचति कृत्यास्थान यावत् बालागमपांचेषु कृत्यादिषु च सर्वेष्विद कर्म भवति । अभिचचषु () यदि कृत्या दृष्टा भवति ततो वक्ष्यमाण कर्म करोति अथ न भवति तदा कुर्यात् । एव बालागपांचेषु कृत्यादिषु सर्वेष्विद कर्म भवति । अभिचचक्षुषा इत्यनेन मन्त्रेण कृत्या (Cod कृत्वा) निरीचते । स च निरीचते । कृतव्यधनि इत्यृचा कृत्यास्थान अवेचते । कृतव्यधनि इत्यृचा कता काण्डेन विध्यति आ ङ्गिरसकल्पविधानधनुषा । अथवा दभ्र्युषेण () काण्डेन विध्यति — sū 15 मासानि शकले निधाय कर्ता सदृश गृहीत्वा चर्मणि बद्धा प्रिपकृत्य रिक्रम्य बन्धाद्गुप्यति — sū 18 नवनीतेनाभ्यज्याचिणी वा अङ्क्ते — sū 20 अरणे गच्छन्ति — su 27 वास्तोष्पत्यादयश्चत्वारी गणा (cf under su 5 12) उर्ध्वं पठन्ति — sū 28 कता अभिचा रकृतपुरुषस्य शान्त्युदकेन मर्माणि (C 1 क॰ सप्रोचति । गार्हपत्यसभा-आमपात्रकूपकुकुटइत्यादीनि cf 1 1 1—4) मर्माणि (Cod क॰) मप्रोचति — su. 29 कृत्यास्थान कृष्णवृषभहलेन कर्षति —

Kand ka 40

sū 1 अथ नदीप्रवाहविधि वक्ष्याम । नदीप्रवाह खात्वा प्रसिञ्च व्रजति — sū 2 काशमभिमन्त्र्य तत्र खाते रोपयति । द्विविसे वालपर्णमभिमन्त्र्य (for °शैवाल°?) रोपयति नदीप्रवाहे । वेधूकपाटरक (to °पटेरक?) अभिमन्त्र्य नदीमार्गे निखनति । वेतसशाखामभिमन्त्र्य नदीप्रवाहने (!) निखनति — su 6 उदक मण्डूकस्योपरि निनयति — su 7 पूर्वप्रवाहो न भवति अथ नवधा प्रवाहे इद कर्म कुयात् । वरुणदे वतात्पाकयज्ञविधानेन आज्यभागान्त कृत्वा यदद सप्रयतीरिति सूक्तेन चिरविभज्य जुहोति । तत उत्तरतन्त्र । कृष्णव्रीहि कृष्णाया गो पय घृत च वेतसकाष्ठासु च इन्धन । वेतसपत्रे सरण पटेरकेण वा अग्निरन्ते() सव मारुत कर्तव्य । उदकप्रवाहे उदकप्रवाहभये नदीभये ग्रामे नगरे

वा । यत्र उदकनदीभय भवति तत्र सर्वत्र वारुणो होम कर्तव्य — su 9 बलि हरेत् तत ऋति धन्वानोति द्वाभ्या न भवति मन्त्रोदक नदीप्रवाहे प्रमिद्ध-व्रजति । समाप्त नदीदूरगमनकम — su 10 यदि न वहति नदी तदा वक्ष्यमाणमिद कर्म। यदद सम्प्रयतीरिति नदी हन्ति। वेतसशाखामभिमन्त्र्य नदीमवसिञ्चति। यदि दूर गता पुन निवर्तते तदा इद कर्म एके आचार्या । यदद सम्प्रयतोरित्यादि सर्वमेक कर्म मन्यन्ते। अन्ये भिन्नानि कर्माणि मन्यन्ते । अन्ये प्रमिद्धनकर्म हिरण्यमण्डूककम योगकम मन्थनकर्म पाणिकर्म एतेषा विकल्प मन्यन्ते । समुच्चयो वा इति दारिलमत समुच्चय । समाप्त अन्यप्रवाहे नदीकम — su 11 12 अथ अरणिसमारोपणकर्म। अरणिद्वय प्रतापयति पाणी वा प्रतापयति। उत्थाय वा गृह्णाति। ततो ऽनेन विधानेन पथि गच्छता दोषो न भवति — su 13 अथावरोहणमुच्यते. — sus 14 15 पुरुषस्य वीर्यकरणे विधि वक्ष्याम । कपिकच्छुमूलमोषधिवत्खात्वा सुरवालकमोषधिवत्खात्वा . दुग्धे अर्पयित्वा उपविष्ट धनुरुत्सङ्गे कृत्वा . दुग्धमभिमन्त्र्य पाययति — sū 16 Keçava divides this sutra in his treatment so as to join the words मयूखे मुसले वासीनो to the preceding practice, to wit या खित्यूचा सुरवालक दुग्धे क्वाथयति पीत्वा कीलके उपविश्य पिबति कपिकच्छु मुसले उपविश्य . पिबति। मूकरवालक मुसले उपविश्य . पिबति Then a new practice is introduced with the words शिश्नस्य स्थूलकरणमुच्यते, as follows यथासित इति सूक्तेन एकशाखार्कमणि सपात्याभिमन्त्र्य अर्कसूत्रेण बध्नाति — sus 17 18 यावदङ्गीनमित्यृचा कृष्णमृगचर्ममणि बध्नाति। आ वृषायस्वेति सूक्तेन हरिणम्लान्धचर्ममणि कृत्वा कृष्णवालेन बध्नाति।. वीर्यकरण उत्थापन स्थूलकरण च भवति रेतोनाशे च —

Kaṇḍika 41

su 1 अथ वृष्टिकर्मविधि वक्ष्याम — sus 2 3 त्रयोदशे ऽहनि पाकयज्ञिक तन्त्र व्रतोपायनान्त कृत्वा ततो देवस्य त्वा सवितुरित्यादि मरुद्भ्यो जुष्ट निर्वपामि मरुद्भ्यस्त्वा जुष्ट प्रोक्षामीति अनेन यजुषा तावत्समान यावदाज्यभागौ तत चोरोदन जुहोति । समुत्पतन्त्विति सूक्तेन पञ्चभिर्ऋग्भिरेकामाहुति तत पञ्चभिर्ऋग्भिर्द्वितीया षडिभस्तृतीयामाहुति जुहोति।तत पार्वणादुत्तरतन्त्र। पाकयज्ञिक तन्त्रमाज्यभागान्त कृत्वा तत प्र नभस्वेति चोरोदन एकामाहुति जुहोति। न घ्रस्ततापेत्यृचा

(viii 18 2) द्वितीयामाहुति। युक्ताभ्यां तृतीयामाहुतिः पार्वणाद्युत्तरतन्त्र वर्हिर्होमं मरुतो गच्छतु हवि स्वाहेति। सर्वेषु वृष्टिकर्मसु कृष्णाया गोराज्य कृष्णाया गो पय कृष्णा व्रीहियालय वेतसस्रुव वैतसी समिदिन्धन च — sus 4 काशादिविधुवकवेतसामिकाच(?) कृत्वा तत उदकमध्ये पाच अधोमुख निनयति। उदके विस्रावयति — su 6 कुक्कुरशिरसमभिमन्त्र्य उदके विस्रावयति। मेषशिरसमभिमन्त्र्य उदके प्रक्षिपति। मानुषकेशजर दुपानहौ(?) वंशाग्रे प्रबध्य योधयति जपन् — su 8 अथोत्थापने विघ्नशम नविधि वक्ष्याम। अर्थकामोद्यम यदा करोति तदा इद करोति। द्रव्यहस्त्यश्वरत्नहिरण्यधनधान्यादि एवकामो यदोद्यम वणिजादि करोति तदा इद कर्म करोति। यस्मिन्नारब्धा गृहादि न सिध्यन्ति तदा इद कर्म — su 10 अथ द्यूतजयकर्म उच्यते — su 11 उत्तराषाढनक्षत्रे समिनोति (Cod सभि°) पूरयति — su 13 चयो दक्षादयस्तिस्रो दधिमधुनि वासयित्वा (Kauç 7 19) अचान्वा कपर्दकान्वा द्यूत क्रीडा कुर्यात् — su 14 अथाथोत्थापनोद्यमकार विघ्नशमनकर्म उच्यते। मरुतो यजते पाकयज्ञविधानेन यथा वरुण मारुत चोरौद्रन मारुतसूक्तमित्यादि भवति (cf su 3 fg These performances as well as those following now are performed with each of the pratikas mentioned in su 14)। एवमाद्या ओषधी सपात्य अभिन्युञ्जन। विस्रावयति। अशिर एडकशिर केशजरदुपानहौ युद्धउदपात्रकर्म (cf su 6) एतानि अभिवर्षणानि कर्माणि भवन्ति एकैकस्य सूक्तस्य। एके आचार्या मारुतस्थाने मन्त्रोक्तदेवतायाग कुर्यात् यथा वरुण। अर्थाष धिहोमसमान वर्षकर्मणाम् । उदकघट सपात्याभिमन्त्र्य तत आस्रावयति। अवसिञ्चति (both performances are again prescribed with all the pratikas cf su 14) विघ्नशमनकाम। समाप्तानि अभिवर्षणावसेचनानि कर्माणि — su 15 वैश्वानरो रश्मिभिरिति सूक्तेन उद्देहि वाजिन्निति विशत्या अभिमृश (xiii 1 1—20) उद्यन्तमादित्य स्नान कृत्वोपतिष्ठते अर्थमुत्थापनकाम — su 17 वस्त्र ददाति। विद्रावणादिविषये शमनकाम। समाप्तानि विघ्नशमनकर्माणि — su 18 अथ गोवत्सद्वेषोविरोधसामनस्यमुच्यते — su 19 ततो वत्स चि परिभ्रामयित्वा पानार्थ मुञ्चति — su 20 गवा वत्सेन सह विरोधि वत्सगोविरोधिसामनस्यकर्म(?)। समाप्त गोवत्सस्य विरोधे सौमनस्य। अकरणे गा पूर्वा विनश्यति अथ गोवत्स तदा राजा प्रश्न — su 21 अथशान्तिविधि वक्ष्याम। अश्वा शान्तास्तेजस्विनो निरुपद्रवा वेगवन्त आरोग्या भवन्ति —

Kandika 42

su. 1 अथ प्रवासनद्रव्योत्थापनमुच्यते। प्रवासे गत्वा चौरभय उदकभय गमनविघ्न न भवति। हविर्यामुपधानं कुर्यात् — su. 3 यदि यानेन याति तदा इदं कर्म — su 4 वाणिजद्रव्य वस्त्राश्वादि सर्वद्रव्य विक्रयार्थं नयति। यदा द्रव्य गृह्णाति तदा इदं कर्म — su 6 अथाभ्यागतपुरुषाणा सामनस्य क्रियते। यदा विशिष्टो गृहे आगच्छति तदा इदं मित्रीकर्म क्रियते। मित्र लेषा दर्शने आगताना। यदा गृहे आगच्छति तदा इदं कुर्यात् — su 7. हस्त्यादियान सपात्राभिमन्त्र्य तस्मिन्याने यस्य सामनस्य क्रियते उपरि उपविशन्ति। सर्वे यानस्योपरि चटन्ति तत पश्चिमदिशि गत्वा पुनर्गृहे आगच्छन्ति। तत ओदनमभिमन्त्र्य सह भुञ्जन्ति अन्य वा। समाप्त सामनस्य। एकस्मिन्युद्धे क्रियमाणे सहागतस्य कर्म इद कर्म अन्यस्य च साधारणमित्यर्थः। यो युद्धे साहाय्यत्व करोति तस्येद कर्म। प्रथम पादो प्रवाल्य तत कर्म चेति। चत्रिययोरिद कर्म मन्यन्ते केचित् — su. 8 अथ गृहे विरुद्धे सति सामनस्यमुच्यते। कर्तारस्मै गत्वा समिधो गृहीत्वा तूष्णी गृहमागत्य गृहमनुप्राप्ता सामनस्य भवति कलहनिवारण — su. 9 अथ मन्त्रब्राह्मणयोर्द्रव्यमिच्छति तस्येद कर्म प्रतिगृहादि उच्यते। वेदपाठेन शास्त्रपाठेन अर्थोत्थापनमिच्छन्निद करोति। समाप्त वेदेन अर्थोत्थापने विघ्नशमन — su. 12—17 अथ परिमोच विधि वक्ष्याम। गोदानिकतन्त्रमाज्यभागान्त कृत्वा तत शान्त्युदक कृत्वाभिमन्त्रयते। अपो दिव्या इति चतसृभि। ततो ऽध्यातानादि परिदानान्त कृत्वा। केचित्परिदानान्ते ततो ऽभ्यातान कुर्वा। तत इद्रावत्सरायेति कल्पजैयतसृभिर्ऋग्भिराज्य जुहुयात्। समिध आदधाति। वेदव्रत कल्पव्रत मृगारव्रत विषासहिव्रत यमव्रत शिरोव्रत अङ्गिरोव्रत इत्येव मादिषु (cf Kauç 57 32 note). इद्रावत्सरायेति व्रतविसर्जन व्रतश्रावण च करोति। यत्र क्वचिद्व्रत वैदिक लौकिक च तत्र सर्वत्र व्रतादान व्रतविसर्जन च भवति विधानेन। शिरोव्रतादीनि नित्यानि . कृच्छ्रचान्द्रायणादीनि काम्यानि स्मृतिपुराणशास्त्रवेदविहितानि .. तानि सर्वाण्येतेन विधानेन कर्तव्यानि — su. 18. परिमोचानन्तर त्रिरात्र स्नानव्रत चरेत् . — su 19 अथ पापलक्षणा स्त्री तस्या. शान्तिरुच्यते। स्त्रीमुख प्रत्युच प्रचालयति तस्या मुख हस्तयोर्मेषकश्रियुकशिरकौ(?) अस्थानतिलक हस्तकेशादिपापलक्षण सामुद्रिके स्त्रीलक्षण व्याख्यात। . स्त्रिय पापलक्षणामभिषिञ्चति दक्षिणात्केशादारभ्य यावदुत्तरपार्श्व तत. पापलक्षण विनश्यति — su. 22 अथ पापदर्शने शा-

न्निरुच्यते दर्शनदोषो न भवति। पुरुषस्य भाण्यकाले हरिणा यान्ति प्रदक्षिणा अप्रदक्षिणेषु हरिणेषु अय जप पठितु च। श्वानरुदिते काकरुदिते काकमैथुनेषु पुरुषस्य मैथुनेषु श्वेनमैथुनदर्शने नग्नस्त्रीदर्शने नग्नपुरुषस्य नपुंसकस्य दर्शने यत्र क्वचिदपशकुना पतिता तत्र सर्वत्राय जप । शुचौ स्मृतौ पतिता अदृष्टव्यास्तेषा सर्वेषा दर्शने अशु ताना दर्शनेष्वय जप कर्तव्य । लोके यद्विरुद्ध अन्योन्य अय जप । अपशकुनजप समाप्त — su. 23 अथ पुरुषहवे अकार्यकरणेन विघ्नश मनकर्म उच्यते —

Kandika 43

su 1 पुनर्विघ्नशमनमुच्यते। पिशङ्गवर्णसूत्रे बद्धा अरलु मणि सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति। विस्कन्धविघ्नशमनो मणि । स्पर्ध मानस्य स्पर्धा विनश्यतीत्यर्थ। वेणुदण्डादीन्सपात्य तत सूक्तेन विमृज्य धारयति । चित्रदण्डे ध्वजदण्डे चिह्नदण्डे लकुटा दिदण्ड सर्व सपात्य धारयति तस्य सर्वमृद्धिदग्धादिविघ्न न भवति। । आयुध सपात्याभिमन्त्र्य विमृज्य सूक्तेन धारयति । सर्वशस्त्र सपातिते मायादिक मायाजालयुद्धे निवारण सग्रामे इन्द्रजालनिवारण युद्धे विघ्न न भवति शत्रुहव निवारयति। शत्रवो गच्छन्ति। स्पर्धमान शत्रु जयति हव विनाशयति — su 2 विघ्नगृहीत पुरुष धूपयति यस्य आरम्भा न सिध्यन्ति — su 3 अथ भूमिशुद्धि गृह करिष्यमा णास्तस्येद् करोति। Then Keçava exhibits e se ually the same text as the Ath Paddh erding with the foll wing अथवा नवे गृहे श्येन याग कर्तव्य विकल्प इति भाष्यकार । प्रथमतो वा श्येनयागो नवे वा गृहे — su 4 अथ गृहप्रवेश उच्यते। वास्तुसस्कार उच्यते — su. 5 तत शान्त्युदक करोति। मातली पूर्व कृत्वा वास्तोष्पत्यादीनि च तुर्गणो महाशान्ति शान्त्युदके आवपति। ततो मातल। कृत्वा तत शान्त्युदक समाप्यते(cf Kauç 8 23 fg)। तेन भूमि प्रोक्षयेत् — su. 7 अन्येषु स्थूणा गर्तेषु पर्श्वे स्थितेषु प्रक्षिपति — su ९ नीयमाना (!) शालामनुम न्त्रयते — su 11 दृढा कारयति शालाभूमि — su. 13 द्वाभ्या चरू जुहोति । केचिद्ग्निस्त्वे (!) यजूषि यज्ञ इति etc. as at Kauç 23 1 fg — su 15 वृद्धस्त्रियो गीतमङ्गल्यादि कुर्वन्ति ब्राह्मणा पुण्या हानि पठन्ति श्राद्ध च केचित्प्रथमत्कुर्वन्ति। यत्र गृह मण्डप वा कुटी वा चित्रशाला वा मठस्थान वा देवगृह वा अन्य वा तृणमय वा काष्ठ मय वा इष्टकामय वा पाषाणमय वा गृहादिक करोति तत्रान्ति विधा नेन वास्तुयाग कर्तव्य — su 16 अथ क्रव्यादोपहतगृहे क्षेत्रे वान्यत्र गोष्ठे वा

यत्र क्वचित्तत्र शान्तिरुच्यते   क्रव्यादा प्रविष्टे गृहे कुमारा म्रियन्ते वत्सान् (!) वा किशोरान् (!) वा   धननाशो यत्र भवति तद्गृह ग्राम नगर वा क्रव्यादोपहत जानीयात् — su 18 पालाशसमिध आदधाति — su 19 कुमारवत्सगोमरणादि धनधान्यविनाशादि चित्तोद्वेगादि क्रव्यादचिह्नानि। क्रव्यादोपहतशान्ति समाप्ता — su 20 अथ क्रव्याच्छमनविधानमुच्यते ।   लौकिके वाग्नौ गृहे वावसथ्ये वा शान्तिकर्पौष्टिकार्थं मन्थने वा यत्र वा क्रव्यादोपहतिदृश्यते तत्र सर्वत्र कुर्यात् — su 21 अथ वशाशमनविधानमुच्यते। ये अमय इति दशर्चेन सूक्तेन वशामभिमन्त्र्य ततो ब्राह्मणाय ददाति। यस्य गृहे वशा भवति जायते तद्गृह दैवहत विजानीयात् —

Kand k ı 44

sū 1 अथ वशाशमनविधानमुच्यते — su 3 शान्त्युदक करोति अन्वारब्धाये वशाये काष्ठेन तृणेन वा — sū 5 आतस्मन्तेन (xı 6 23) शान्त्युदकेनाचामयति च सप्रोक्षति च — su 6 वशा कर्ता ऊर्ध्वस्थित वास्तोष्पत्यादिचतुर्गणो महाशान्ति (cf Kauç 8 23 fg) उच्चैस्तृतीयसवने जपति वशामभिमुख स्थित — su 14 समस्येति() मन्त्रेण भूमौ कृत्वा तत उपरि वशा पातयति — su 15 निरुच्छ्वास करोति मारयतीति — su 17 यद्दशेत्यृचा कल्पजया आज्य जुहोति — su 19 इति कर्ता ब्रूयात् — su 28 शेषमुदक पार्श्वदेशे निक्षिप्य ततो ऽभ्यन्तरे प्रविश्य — su 36 छेदनस्थानमभिघार्य —

Kandka 45

su 3 अवदानानि पशोरेकादश गृह्णाति — sū 4 तत स्विष्टकृदवदानानि गृह्णाति तानि त्रीणि दक्षिणो बाहु वामजङ्घा च अन्त्रविभाग। एतानि त्रीणि भागानि — su 6 ततो यद्दैवत्य पशुस्तद्दैवत्यचरु श्रपयितव्य — su 12 वपाग्रपर्श्वौ द्वे सह जुहोति — sū 13 अथ पित्र्येषु काम्येषु विशेष — su 16 समाङ्किति मन्त्रेणाज्य जुहोति। सर्ववीरायेत्यादि पतस्र आहुतीर्जुहोति।   समाप्त वशाशमनविधान। दैवहत तस्य गृह यस्य गृहे वशा जायते तस्य धनादिनाशा भवति तस्माच्छान्ति कर्तव्या — su 17 अथ दुष्टे प्रतिग्रहे *सोम्ये वा कृते वाजने वा दक्षिणाप्रतिग्रहणे येन कर्मणा पाप विनश्यति* तदुच्यते।   प्रतिग्रह   प्रतिगृह्णाति। प्रतिग्रहदोषो न भवति — su 18 सर्वाणि कर्माणि कृत्वा पुनर्मैत्विन्द्रियमित्यृचा कर्म समाप्य तत आत्मानमनुमन्त्रयते। सर्वकर्मसु भवति। इत्यात्मशान्ति। सध्यावन्दने

आज्यतन्त्रे पाकतन्त्रे अस्मिन्कर्मणि नित्यनैमित्तिककाम्येषु पुनर्मैत्विन्द्रिय-
मित्यृचा आत्महृदयमनुमन्त्रयते — su 19 एतेन विधानेन पशवो
व्याख्याता नित्यनैमित्तिककाम्या . पैठीनसिना काम्या पठिता —

Kandika 46

su 1 अथ अकृते पापे लोके पापवचनमुत्पद्यते तत्र शान्तिरुच्यते।
सक्तुमन्थ भक्तमभिमन्त्र्य ददाति। प्रथममग्रे कृत्वा अभ्याख्यात
गृहे प्रवेश्य कर्ता पश्चात्प्रविशति — su 2 द्रुघणमणि सपात्या
भिमन्त्र्य बध्नाति — su 3 पालाशकाष्ठमणि द्रुघणप्रतिरूप कृत्वा
अभिशस्ते बध्नाति। कृष्णलोहमणि ताम्रमयद्रुघणप्रतिरूपमणि
हिरण्यमणि द्रुघणप्रतिरूप बध्नाति। सर्वत्र कौशिके कर्मणा
विकल्प। एकस्मिन्विषये यत्र बहूनि कर्माणि पठितानि तत्रैक कुर्यात्स-
र्वाणि वा तत्रविकल्प — su 4 अथ यागे क्रियमाणे येन कर्मणा
विघ्नशमन भवति तदुच्यते। ऋत्विजो यजमानश्चाशयन्ति(¹) अविघ्नेन
यज्ञसिद्धिर्भवति — su 5 यागसमाप्तौ विघ्नशमनमुच्यते। सोमदैवत्य
चरु जुहोति — su 6 अथ धनधान्यादिप्रतिग्रहादियाचना-
मिच्छन्निद कृत्वा याचितविघातो न भवति। याचित न प्रतिषेध
यति। सारूपवत्स पायस सपात्याभिमन्त्र्याश्नाति — su 7 अथ कपोते
उलूके वा गृह प्रविष्टे अन्यत्राभीष्टदेशेऽपि तत्र शान्तिरुच्यते। शान्त्युदके
आवपते ततो मातली (४। 6) कृत्वा शान्त्युदक समाप्यते रात्रा तेन शा
न्त्युदकेन तत्स्थान प्रोक्षति यतार्थे इत्येतैर्मन्त्रै ... su 7 कपोतोलूक
स्थान यावत् — su 8 त्रि शाला परिणयति कपोतस्थान वा परिभ्रा
मयेत्। आरण्यके पक्षिणि प्रविष्टे इद कर्म कुर्यात्। कपोतोलूके वा
प्रविष्टे द्विपदचतुष्पदविनाशो वेदे श्रूयते तस्य दोषशमन — su 9
अथ स्वप्नाध्यायपठिते उग्रे स्वप्नदर्शने शान्तिरुच्यते। स्वप्नाध्यायपठितदु-
ष्वप्न रुद्रभाष्यकारमतेन गृहीतव्य(¹)। पक्वमासे प्रेतदर्शने परिष्वङ्गमर्कटे( )
दृष्ट्वा तैलाभ्यङ्गे नग्नपुरुषदर्शने नग्नस्त्रीदर्शने कालसूत्रेत्यादि(स्वप्नाध्याय-
पठिता अनेकश। इति दुःस्वप्नदर्शने शान्तिरुच्यते। स्वप्न कुत्सित
दृष्ट्वा मुख प्रक्षालयति — su 13 अथ पुनर्घोरदु स्वप्ननाशनकर्म
उच्यते। विद्म ते स्वप्नेत्येकेन पर्यायेण दु स्वप्न दृष्ट्वा मुख विमार्ष्टि।
पार्श्वेन द्वितीयेन भूयते। अन्न स्वप्ने दृष्ट्वा निरीक्षते। मैत्रधान्य
पुरोडाश जुहोति — su 14 अथ आचार्ये मृते ब्रह्मचारी इद करोति
श्रेयस्काम आचार्यदहने। अग्निर्भूम्यामित्यादि (su 1 19) पञ्च सामिधे
नीर्हुत्वा ततो दहन त्रिर्भ्रामयित्वा तत नहि ते अग्ने तन्व इति सूक्तान्ते

पुरोडाश जुहोति तस्मिन्दहने — su 16 कौशिकसूत्रे शयन न मन्यते च प्रेतादिभयात् तद्विघातशमनं — su 17 अपो दिव्या इति चतसृभिर्ऋग्भि स्नान कृत्वा त्रिरात्र गृहे आगत्य तत शयीत इति कौशिकमत। मृते आचार्ये इद कर्म प्रायश्चित्त कृत्वा तत समावर्तन कुर्यादित्यर्थ । अन्य गुरुमुपासीत — sū 19 अथ ब्रह्मचारी स्त्रिया मैथुनसयोगे इद करोति। स अवकोर्णीत्युच्यते (Cod साव°) तस्य प्रायश्चित्तमिदमुच्यते। ब्रह्मचारिण दर्भरज्ज्वा कण्ठे बद्धा — sū 22 अथ स्वयप्रज्वालिते ऽग्नौ प्रायश्चित्तमुच्यते — sū 23 अथ अग्निशब्दकरणे शान्तिरुच्यते। अग्निमुपतिष्ठते — sū 24 अथ सदेशे विस्मृते अग्निमुपतिष्ठते। यदि ग्रामे वा गृहे वा सदेश न कथयति तदा इद प्रायश्चित्त — sū 25 अथ पापनक्षत्रे जाते स्त्री वा पुरुषो वा यो जातस्तस्य शान्तिरुच्यते। तस्य मुञ्जरज्ज्वा कण्ठे पादे बद्धा तत प्रत्नो हीति सूक्तेन उदकघट सपात्याभिमन्त्र्य दर्भपिञ्जूलीघंटे प्रक्षिप्य ततो ऽभिषिञ्चति। ग्रीवापाश नदीफेनेषु निदधाति। नदीना फेनानित्यर्धर्चेन (vi 113 2ᶜ) कटिपाश उदकमध्ये प्रक्षिपति। मातृपितृभ्रातृषु दोषश्रवणात्। तस्मात्पापनक्षत्रेण शान्ति कर्तव्या। मूलनक्षत्रे इद कर्म क्रियते। यो नक्षत्रकल्पोक्त कर्म कुर्यात् तदुच्यते।.. प्रत्नो हीति सूक्तेन

क्षीरौदन सपात्याभिमन्त्र्याश्नाति।.. एतस्मिन्तन्त्रे (!) समूल बर्हि स्तृणाति समूलेध्मानुपसमाधाय एष विशेष । नक्षत्रकल्पोक्त । एषा नक्षत्रकल्पोक्ता शान्ति । आस्रवनावसेचने च क्षीरौदनप्राशन च एतानि त्रीणि। अथवा प्रत्नो हीति सूक्तेन उदकमभिमन्त्र्य पापनक्षत्रजातमवसिञ्चति शिरसि। एतानि त्रीणि कर्माणि भवन्ति — sū 26 अथ ज्येष्ठे भ्रातरि जीवति विवाह आधानदीक्षा च करोति तस्य शान्तिरुच्यते . — sū 28 उत्तरपाश नदीना फेनानित्यर्धर्चेन नदीफेने निदधाति। अधरपाश नदीमध्ये प्रक्षिपति।ततो बन्धन कृत्वा ततो ऽवसिञ्चति — su 29

अपा सूक्तैर्घट सपात्याभिमन्त्र्य तत आप्लावयति।. अवसिञ्चति। परिवित्तिपरिवेत्तृप्रायश्चित्त — su 30 अथ मृते आचार्ये इद कर्म — su 33 अथ देवपितृवर्जितरुद्राशयनिहितस्य अन्नस्य याच्ञाकेन ('for याजकेन) येन कर्मणा भवति तदुच्यते।. अनुवाकेन रुद्राशयादन्नादुद्धृत्य सेतिकामिका जुहोति — su 34 प्रायश्चित्त — su 35 रुद्राशयान्नसस्कारशान्ति समाप्ता — su 36 अथ मृते धनिके ऋणकस्य ऋणदानशान्तिरुच्यते। अपमित्यमप्रतीत्तमिति त्रिभि सूक्तैर्द्रव्यमभिमन्त्र्य (vi 117-119) पुत्राय ददाति। अनृणो भवति — su 41 आकाशोदकेन शरीरास्रवने दोषो भवति तस्य शान्तिरुच्यते — sū 42

द्विषो नु मा बृहत इति सूक्तेन एकतैल सर्वौषधिगन्ध हिरण्य वा एतान्यभिमन्त्र्य शरीरमुद्वर्तयेत्। आकाशबिन्दुदोषोपशान्ति समाप्ता — su 43 अथ कुमारस्य कुमार्यां वा यस्योत्तमदन्ता पूर्वौ जातौ तत्र मातापित्रोर्मरणशङ्का भवति तत्र शान्तिरुच्यते — su 44 व्रीहियवतिलमाषानेकीकृत्याभिमन्त्र्य उत्तमजातदन्ताभ्या दशयति — su 47 अथ शिरसि अङ्गे वा काकोपविष्टदोष श्रूयते तस्य शान्तिरुच्यते — su 48 उल्मुकमभिमन्त्र्य काकमुखेन अपमृष्ट पुरुष पर्यापि करोति। उपरि भ्रामयित्वा दूरे निक्षिपति — su 49 अथ ससर्गदोषशान्तिरुच्यते। सर्वेषु रोगेषु शावदन्तादि कुनखिना वण्डेन ज्वरेणापामार्गादिरोगेषु ससर्गेषु सर्वदोषान्मुच्यते — su 50 अनृतमुक्त्वा आचमन करोति। वणिजि अनृत कृत्वा दोषो न भवति — su 51 यत्र क्वचित्खनति तत्र सर्वत्र यत्ते भूम इति खननदोषो न भवति — sū 53 अथ शकुनशान्तिरुच्यते। अपशब्द श्रुत्वा कपिञ्जलवाशित श्रुत्वा ग्रामे अरण्ये पक्षिवाशित श्रुत्वा वा स्वय वा क्रुद्धभाषण कृत्वा अन्यस्य वचन श्रुत्वा उलूकवाशने कपोतवाशने पूर्वतो वा उत्तरतो वा लोके निन्दित। यत्किचल्लोके विरुद्ध दृष्ट्वा श्रुत्वा सर्वत्र जपने स्वस्त्ययन भवति — sū 55 आकाशे यदि स्वपिति अरण्ये वा शून्ये गृहे वा पर्वते वा तदातदा यो अभ्य बभ्रूणा () इत्यृच जपित्वा स्वपिति — Keç has the following at the end of the adhyāya समाप्तानि नैमित्तिकानि सर्वज्ञानप्रबोधाय दुष्टदोषविनाशनैमित्तिकानि। नैमित्तिकान्यवश्य कर्तव्यानि। अकरणे धनधान्यपश्वादिविनाश जरायुज इति दुर्दिनमायन्नित्यादीनि (Kauç 38 1 fg) । अथाद्भुतानि वर्षे यक्ष्यादिनैमित्तिकानि (Kauç 93 1 fg) तान्यवश्य कार्याणि —

Adhyāya vi

Kandikā 47

Introduction अथ क्रमप्राप्तो अथर्ववेदविहितो ऽभिचार उच्यते। मीमासायामभिचारो निषिद्ध मनुस्मृतौ च विहितो ऽभिचार — su 2 आङ्गिरसकल्पोक्ता सभारा प्रत्येतव्या। दक्षिणस्या दिशि मण्डप कारयेत्तत्र यथोक्तविधिना गुरु। पताकातो॰र्णैर्युक्त द्वार स्मृत — sū 9 तथा तदग्न इत्यादि स्मर्तव्य सर्वत्र। अभ्यातानान्ते दूष्या दूषिरसीति सूक्तेन तिलकमणि सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति कारयिता कर्ता सदस्यश्च (cf Kauç 39 1 fg) आत्मरक्षार्थ — su 12 अधुना दोषा उच्यते शुक्लपक्षे त्रयोदश्या पूर्वाह्णे अभ्यातानान्त कृत्वा द्यावापृ-

थिवी उर्वन्तरिचमिति सूक्त कर्ता कनकरजतेति सूक्त(?) द्वाभ्या सूक्ताभ्या वेणुदण्ड छिनत्ति — sus 14 16 य इमा देवो मेखलामिति पञ्च चेति सूक्तेन (vi 133 1 2) मेखला सपात्य। अय वज्र इति सूक्तेन दण्ड सपात्य। य इमामित्यृचेन मेखला बध्नाति। वज्रो ऽसीति तृचेन सूक्तेन दण्ड गृह्णाति। नमो नमस्कृज्ञ इति सप्तभिश्च उपस्थान करोति शालाया बहि। तत शाला प्रविश्य व्रतादानीया समिध आदधाति शान्ता। व्रतश्रावण तस्मिन्करोति। अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र। दीक्षितस्त्रिरात्रमन शन। त्रिरात्रे निवृत्ते कृष्णपक्षे प्रतिपदि कर्म भविष्यति — su 17 आङ्गिरसदण्डवृश्चनसूक्त प्रतिपादन उक्त गृहीत्वा मेखलाया ग्रन्थिमालिम्पति आकृतास्यभिकृता इत्यृचा (vi 133 2) — sus 18 20 अय वज्र इति तिसृभि र्ऋग्भिर्यदश्नामि यज्जिरामि इति द्वाभ्यामृग्भ्या भोजन करोति यत्पिबामीत्यृचा उदक पिबति। अमुष्यस्थाने शत्रुनामग्रहण — sū 21 फडृतो मङ्गमद इत्येतेन मन्त्रेण भोजनपात्र भिनत्ति — su 22 इदमह मङ्गसदस्य तुरुष्कस्य मूतिकर्णपुत्रस्य प्राणापानावपद्धामीत्यनेन मन्त्रेण मेखला ग्रन्थ्या बध्नाति गाढ करोति — sus 25 27 द्यावापृथिवी उर्वेति सूक्तेन पशुवृक्षपत्र च गृहीत्वा शत्रोर्दक्षिणा धावत पद रज्जु छिनत्ति। तिरश्चीनत्रिकोणे एकैक एवमष्टावरान् सूत्रावृत्ति — su 28 तस्माच्छिद्रात्पासु च गृहीत्वा वधपत्रे (!for बधक°?) बद्धा

भ्रष्ट्रे न्यस्यति — su 30 अथवा एतत् . अभिचारतन्त्रमुच्यते। पश्चादग्ने करिष्वा (!) कूद्युपस्तीर्णाया etc — su 31 . उदक हस्ते कृत्वा दक्षिणामुख प्रक्षिपति — sū 32 Keç has nothing corresponding to this sutra, but seems to connect directly with su 33 Later, however after sū 38, a passage corresponding to this sūtra appears which contains nothing additional to the statement of Kauçika sū 33 इद च उष्णोदक मध्ये अक्षितसक्तून् (!) प्रक्षिप्य पिबेत् अनालोडितानेकोच्छ्वासेन (अनालोडिता°, as though °नुपमथिता° stood in the text) — sus 34–36 त्रीस्त्रीन्मुष्टी स्त्रिरात्र दीक्षा त्रिरात्रमेकैक पड्क्ते भुक्त आकृतास्यभिकृतेत्येवमादि (vi 133 2) स्मर्तव्य (cf s 17) — su 37 ब्राह्मणान्परिचारकाश्च भोजयित्वा पात्रस्थमुच्छिष्टमेकधा कृत्वा वङ्गमत्स्ये गर्ते प्रक्षिपेत् — sū 38 यदि ते धावन्तो दृश्यन्ते ततो द्वेष्यो मृतो जानीयात्. — sus 39-42 द्यावापृथिवी इति सूक्तेन लोहितशिरस शकशमाशयित्व। (!for शशक°?) प्रेतय त्कृत्वाभिमन्त्र्य दहति (Cod ददाति)। तत अग्ने यत्ते तप इति पञ्चभि (ii 19-23) सूक्तैरुपतिष्ठते (cf su 8)। अन्य कर्ता अभ्यातानान्त कृत्वा

कृकलासमष्टधा कृत्वा प्रत्यृच जुहोति — su 44 निवृत्य वेद्यामुपवेश्य खेदात्ता शरभृष्टी प्रत्यृच जुहोति — sū 45 शत्रुपदात्पांसु गृहीत्वा पश्चादग्नेर्निधार्य उदग्व्रजत्या खेदजननात्। निवृत्य खेदात्कृतान्पांसून् जुहोति — su 46—52 कृकलासशरीरे शर्करानवधाय विषमवधाय बध्नाति पाशे स इति पादेन। आमुमित्यादत्ते। मर्मणि खादिरेण स्रुवेण गर्त खनति अतीव य इति तत्र निदधाति — su 53 सचित्य मृत्तिकोपरि निदधाति द्यावापृथिवी इति सूक्तेन जुहोति — su 54 द्यावापृथिवी इति सूक्तेन आवलेखनी हृदये विध्यति — su 57 . शत्रुमारणकाम

Kandika 48

sū 1 अश्वत्थ कृकलास एरण्ड श्लेष्मातक खदिर शरसमिध आदधाति — sū 3 स्रुवाग्रे दण्ड बध्नाति — su 4 शत्रुमर्मणि निखनति — su 5 तौ अश्वत्थशाखाया प्रणुदति — su 6 यावन्त सपत्नास्तावन्त (?) पाशान् उदके स्नावयति — su 7 शत्रु क्रोशन्तमन्वाह। मरण भवति — su. 8 उपसमाधान। स्रुवग्रहण। जुहोति — su 9 कृकलासकर्म शरभृष्टिकर्म सपत्नक्षयणीयकर्माणि षट ग्राममेत्य च कर्माणि षट् मणिकर्म पाशकर्माणि त्रीणि विकङ्कतस्रुवकर्म एकोनविंशति तन्त्राणि भवन्ति — su 10 सर्पत्वच चूर्णयति — su 11 गोहरणे ऽभिचार — su.12 चौरागन्वाह (Cod चौरन्वाह) — sus 13 22 नैतातेति सूक्ताभ्या श्रमेण तपसेत्यनुवाक सदा गोहरणमारणेषु क्रियमाणेषु ब्रह्मचारी जपति। श्मशाने जपति। ऊबध्ये श्मशानमवधाय(?) ततो परिस्थित श्रमेण तपसेत्यनुवाक जपति। द्वादशरात्र यावत् अहरह तत मृतो देय इति जानीयात् — su 23 श्वेतमृत्तिकामभिमन्त्र्य शुने प्रयच्छति — sū 24 पलाशमणि सपाशाभिमन्त्र्य बध्नाति — su 25 इङ्गिड जुहोति — sū 27 इद ‹युज इति चितारन्यभिचार — su 28 इद् तद्युज इति सूक्तेन मध्यमपरिभवापर्णेन (?) फलीकरणाञ्जुहोति। यस्ति चासाविति सूक्तेन पञ्चर्चेन (vii 70) मध्यमपलाशेन फलीकरणाञ्जुहोति — sus 29—31 बर्हिर्लवनादिप्रतिष्ठापनान्त कृत्वा तमपि स्फोटयति शर अन्यमपि प्रणयति। निरमुमिति सूक्तेन स्तरण कृत्वा पुनर्मन्त्रेण स्तृणाति। निरमुमिति सूक्तेनाभ्यातानान्त कृत्वा इङ्गिड जुहोति — su 32 [illegible] पिधाय बाधकेन काष्ठेन हन्यात् — su 35 शत्रु दृष्ट्वा जपति — sū. 37 . विद्युद्धतवृक्षस्य समिध आदधाति — sū 38.. ऊर्ध्वशु-

एकवृक्षसमिध आदधाति — sus 41—43 असद्न्याव इति चारक्षौ-प्यालिशकुनी (!) चौरौदन पक्वाभिमन्त्र्य द्वेष्याय प्रयच्छति भचार्थं। आमपात्रस्योपरि हस्तप्रक्षालनं करोति। —

Kandika 49

sū 1 द्वेष्याभिमुख विसृजति वृषोत्सर्गवत् (cf Kāuç 24 19 fg) — sū 2 आश्वत्थी स्वयपतिता समिध आदधाति — sus 3—27 The treatment of the remaining sutras of this kandikā by Keçava differs so much from Kauçika, especially in the arrangement of the sūtras as to render it impossible to present extracts sutra by sutra The entire passage, barring irrelevant matter, is here given उदवज्राणा विधानमुच्यते। इन्द्रस्यौज इति दूर्वाभवैर्घट प्रक्षालयति। जिष्णवे योगायेत्युत्तराभवं पट्टुदकासघटानुदकसमीपे निदधाति।। इदमह यो मा प्राच्या दिश इति अष्टर्चेन कल्पजेन सूक्तेन उदकमध्ये निदधाति घट। इदमहमिति घटेनोदके इदमहमिति सूक्तेन घटमध्ये मुख करोति। इदमह यो मा प्राच्या दिश इति सूक्तेन घटमुदकपूर्ण कृत्वा अपक्रामति। इदमहमिति सूक्तेन उदकपूर्ण घट मण्डपे स्थापयति एतदभिचारे उदकाहरणम्। येन विधानेन वज्रप्रहरण क्रियते तदुच्यते। इन्द्रस्यौज इत्यादि सर्व कृत्वा। इदमहमिति स्थापनान्त कृत्वा अयेभाग इत्याद्यष्टभिर्ऋग्भिर्द्विधाकरण (○ 71,)। अर्ध (Cod अर्धे) घटे कृत्वा अर्ध भाजने करोति भाजनमर्ग्नो तापयति। घटमन्यस्मै पुरुषाय प्रदाय अयेभाग इत्यष्टभिस्तापने मन्त्र। वहिर्दक्षिणामुख उपविश्य भाजनमग्रे कृत्वा वातस्य रहितस्य इति मन्त्रेण उदक गृह्य। समपय इति सूक्तेन कल्पजेन सर्वेभ्यो भूतेभ्यो अभयवदन (cf sū 12)। यो व आपो ऽपामिति etc वज्रप्रक्षेप। एतामगाधराच (!) पराच इति कल्पजया ऋचा (cf su 6) भाजनमुदक भूमौ निनयति। य वयमिति सूक्तेनैव अपामस्मै वज्र-मित्येकया एवमेव। इन्द्रस्यौज इत्यादि कर्तव्य। तत्र रुद्रकृता श्लोका।

प्रक्षालन तथा योगो अप्सुपात् (!) निधापन।
अपोहनमनेनैव तन्निवेद्य पात्रपूरण॥१॥

Here two more çlokas are given which are however too corrupt for reproduction Then the text continues as follows विष्णो क्रमो ऽसीति द्वादशभि प्रत्यृच विष्णुक्रमान्क्रमते (cf sū 14) शत्रोरभिमुख। सवविधानेन (cf Kauç 60 1 fg) बृहस्पतिशिर ओदन द्वेष्याय ददाति। ममाग्ने वर्च इति (cf su 15) सूक्तेन त पुपातके

नोपसिच्य तस्यौदनस्येत्यर्धसूक्तेनाभिमन्त्र्य (xi 3 1) ददाति। सूक्तेनाभिमृते सति सूक्तेन सपातवन्त करोति । उदेहि etc नाव द्वेष्यस्तु (!) अन्वाह (cf su 18)। समिद्धो etc. (cf su 19) शङ्कुसहितान्पाशानभिमन्त्र्य अरण्ये निदधाति। द्वेष्यस्य पद वृश्चति (cf su 20)। पाशान् भ्राष्ट्रे ऽभ्यस्यति (cf sū 21)। आमपात्रस्योपरि द्वेष्यस्य हस्तप्रचालन करोति (cf Kauç 48 43)। वृषभ सपात्य उत्सृजति शत्रुगृहानभिसृजति (cf su 1)। रक्तशालिव्रीरोदन सपात्याभिमन्त्र्य द्वेष्याय ददाति (cf sū 22)। शत्रुप्रकृति च मृन्मया कृत्वा वेदिमध्ये ऊर्ध्व स्थाणौ निबध्य मूर्ध्नि सपातानानयति (cf su 23) घृतेन पाचयति । यस्मिन् पड्वर्षौ पक्ष इति उदवज्रान्प्रहरति उक्तेन विधानेन (su 24)। यो ऽन्नादो ऽन्नपतिरित्यृचा द्वेष्य मनसा आचामति स्वय द्वेष्यस्य मरण भवति (su 25)। यश्च गा पदा स्फुरति च्छायद्याधिकार तृचेन द्वेष्य दृष्ट्वा अन्वाह (su 26)। अवभृथे स्नात्वा निर्दुर्मण्य इति सर्वौषधिभिरात्मानमभिमृशति। अभिचार कृत्वा इमा कर्ता शान्ति करोति — He following is an extract from a longer statement the sa at the end of this Adhyaya समाप्ता अभिचारपद्धति। मरण बन्धन वा प्रणिपातो वा उन्मत्तभावो वा भवति। भद्रमतेन भाष्यकारदारिलमतेन च एभि त्रिभिर्भाष्यकारै (!) कौशिको विचारित तस्य तस्य एते पदार्था भवन्ति। तत श्लोका। मरण व्यसन चैव बन्धन च विशेषत। प्रणिपातोन्मत्त वा दैवोपहतिरेव च। उपाध्यायकवीश्वरेण नाम्नानो ऽभिचार कृत। तुरुष्कमऊमदस्योपरि (C l तुरुष्क॰) कारित। पृथिव्या दुष्ट उत्पन्न सर्वदा च विनाशयेत्। अधर्मसभवो दुष्ट प्रजाहिसनतत्पर। तुरुष्कनाम्ना (Cod तुरुष्क॰) पापिष्ठा देवब्राह्मणहिसका। पृथिव्या श्रीभोजदेवधर्मसरक्षणाय च। देशे तु मालवके उत्पन्न श्रीराजगृहेषु च। —

Adhyāya vii

Kandika 50

sū 1 स्वस्त्ययनकर्मणा विधि वक्ष्याम। यदा मार्गे गच्छति तदा आचमन कृत्वा प्रथम दक्षिणेन पादेन प्रक्रामति अध्वान — su 2 गृहे वा क्षेत्रे वान्यत्र वा प्रक्षिपति। यत्र क्षिपति तत्राविनाशो भवति द्विपदचतुष्पदादीना स्वस्त्ययन भवति — su 3 दर्भादीनि तृणानि गृहे वा क्षेत्रे प्रक्षिपति। इन्द्रमुर्णतिष्ठते — sū 4 खड्गादिशस्त्र सपात्य हस्तेन विमृज्याभिमन्त्र्य धारयति। राघे

प्रयच्छति । सुख भवतीत्यर्थ — sū 5 दिव्या सुख मीत्वा स्वपिति रात्रौ स्वस्त्ययनकाम । मध्यमाङ्गुल्याङ्गुष्ठाभ्या प्रदेशन्यङ्गुष्ठाभ्या । प्रादेशी दिष्टीरित्युच्यते (! for दिष्टिरि° ?) — sū. 6 प्रभाते निद्रा त्यक्त्वा यदा उत्तिष्ठति तदा सूक्त जपित्वा त्रीणि पदानि प्रक्रम्य तदा प्रयोजनार्थ गच्छति । गच्छता स्वस्तिर्भवति — su. 7 सुप्त्वोत्थाय भूमौ तिस्रो दिष्टीर्मीत्वा ततो गच्छति प्रयोजनार्थ स्वस्त्ययनकाम । दिष्टी प्रादेशमात्री — sus 8—9 अथाध्वाने (!) गच्छता कर्म उच्यते । पथि गच्छन्त सवल (! for शम्वल ?) सक्त्वादि प्रेत पादावित्यृचाभिमन्त्र्य ब्राह्मणाय ददाति स्वस्त्ययनकाम — su 10 उपस्थास इत्यृचा ओदन सक्तून् वटकादीनि त्रीणि द्रव्याण्यभिमन्त्र्य भूमौ निक्षिपति । त्रीणित्रीणि प्रसृतिर्वा () अञ्जलीर्वा मुष्टीर्वा । पथि ततो गच्छति । स्वस्तिर्भवति सर्वस्य अनेन विधानेन । एतद्ध्यानकर्म (!) समाप्त — sū 11 अथ सर्वार्थ स्वस्त्ययनकर्म उच्यते । गृहे वा अथवा अरण्ये वा भये समुपस्थिते स्वस्त्ययन नित्य कुर्वीत — sū 12 वणिक्कर्म लाभार्थमुच्यते । उत्थापयति विक्रययोग्यत्वात् । लाभो भवति स्वस्तिर्भवति — su 13 ये ऽस्या प्राची दिशिति सूक्ताभ्या etc आज्यादि त्रयोदश द्रव्याणि भवन्ति (cf the extract from Keçava at the end of the sixth kaṇḍika) पालाशादयो द्वाविंशति वृक्षाणा समिध आदधाति (cf Kauç 8 15) । यत्र समिध आदधाति तत्र सर्वत्र एते समुच्चिता वा विकल्पिता वा भवन्ति — su 14 भवाशर्वौ मृडतमिति सूक्तेन (xı 2) चरु जुहोति । रुद्रभूतप्रेतराक्षसलोकपालगृहदेवमहादेवगणाद्युपहताभिघाते (Cod °देवगृह°) स्वस्त्ययन । समाप्त महादेवाभिघाते स्वस्त्ययन — sū 15 अथ शोभिष पुण्यमङ्गलकर्मकरणे स्वस्त्ययनमुच्यते । . . ब्राह्मणस्य शकृत्पिण्डान्पर्वसाधाय अग्ने भूत्वाभिमन्त्र्य तत प्रयच्छति . किमद्याहरिति पृच्छति — sū 16 स च शोभनमद्याहः मङ्गलमद्याहरिति ब्राह्मणो वदति । यदा शोभिषे प्रयोजने कार्य कर्तुमिच्छति तदा इद कर्म कृत्वा तत शान्तिकर्म करोति — sū 17 अथ सर्पादिस्वस्त्ययनमुच्यते । सर्पवृश्चिकद्विदशकमशकभ्रमरभूमिकीटकृमय । एतेषा भय न भवति । ये ऽस्या स्थेति सूक्तेन . प्राची दिगिति सूक्तेन (ııı 26, ııı 27 Keçava evidently construes the word युक्तयो as दिग्युक्तयो, contrary to the reading of all MSS , cf Kauç 14 25, 50 13) मा नो देवा इति सूक्तेन etc सिकतामभिमन्त्र्य शाला परित किरति । शर्करामभिमन्त्र्य शयने वा शालाया वा चत्वरायां वा गृहे वा वने वा ग्रामे वा तद परिकिरति (the emendation suggested in note 6, p 146

is thus rendered unnecessary, as Keçava's version of the passage seems a plausible one) — sū 18 ये ऽस्या स्थैति etc cf Kec at su 17) तृणमाला युगच्छिद्रेण सपात्याभिमन्त्र्य द्वारे बध्नाति स्वस्त्ययनकाम । महानवम्यां दीपोत्सवे च शिष्टाचार । गज मार्गे बध्नाति महानवम्यामिद जयकर्म । तृणमाला युगच्छिद्रेण सपात्य पथि वा पत्तनद्वारे वा गृहद्वारे वा बध्नाति । अहिभये वृश्चिकभये मशकभये भ्रमरभये कृमिभये — su 19 ये ऽस्या स्थैति etc (cf Kec to su 17) शुष्कगोमयमभिमन्त्र्य गृहे विसृजति स्तृणाति — su 20 गोमयमभिमन्त्र्य पत्तनद्वारे गृह द्वारे क्षेत्रे वा निखनति — su 21 गोमय अग्नौ — su 22 ये ऽस्या स्थैति etc (cf Kec to sū 7) अपामार्गमञ्जरीमभिमन्त्र्य सभिनत्ति गृहे स्तृणाति । अपामार्गप्रसूनमभिमन्त्र्य द्वारे निखनति । अपामार्गमञ्जरी निखनति ग्राममध्ये । गुडूचीमभिमन्त्र्य नाना करोति गृहे स्तृणाति । गुडूचीपादानभिमन्त्र्य निखनति । गुडूचीपादानग्नौ जुहोति (no n ill is i l l anything corresponding to th पराचीनमूलान् of the sutra) । समाप्तानि मशकादीना स्वस्त्ययनानि —

Kandika 51

sū 1 अथ व्याघ्रचौरवृकचरकसिंहारण्यकादीना भये स्वस्त्ययनान्युच्यन्ते । गा पृष्ठतो गच्छति । कीलक निखनन्नुद्घाटयन् गृहादरण्य गच्छति व्याघ्रादिस्वस्त्ययनकाम — sū 2 उदकघटमभिमन्त्र्य गोमचारे () निनयति । तत पांसुकूट तन्त्र कृत्वा अर्ध दक्षिणेन हस्तेन विक्षिपति । इन्द्राय पाकयज्ञविधानेन — su 4 ये ऽस्यामिति सूक्तेन (iii 26) प्रत्यृचमुपतिष्ठते — sū 5 मध्ये पञ्च () बलिहरण — su 7 पर्वतदेवतायै अरण्ये पाकयज्ञविधानेनाज्यभागान्त कृत्वा ब्रह्म जज्ञानमनाप्ता ये सहस्रधारेति सूक्तेन (\ 6) जुहोति । हिमवते त्वा जुष्ट निर्वपामि हिमवते त्वा जुष्ट प्रोक्षामि हिमवन्त गच्छतु हवि स्वाहेति निकट पर्वत यजते । भवाशर्वौ मृडतमित्यर्धसूक्तेन चरु जुहोति भवाय जुष्ट निर्वपामीत्यादि — su ` भवाशर्वादिभ्यो देवताभ्यो निर्वापं कृत्वा बृहद्भाण्डके श्रपण । एते सप्त पर्वतदेवता । व्याघ्रचौरवृकहस्त्यारण्यकगवित्यादिभये स्वस्त्ययन — sū 9 गोष्ठकर्म व्याख्यास्याम । गोष्ठान्ते पाकयज्ञ तन्त्र कृत्वा इन्द्रदेवतायै ब्रह्म जज्ञानमनाप्ता ये सहस्रधार इति सूक्तेन भवाशर्वौ मृडतमिति सूक्तेन चरु जुहा

ति। रुद्रदेवस्य चरो हविरुच्छिष्टं यजमानो ऽश्नाति — sū. 11 प्रथमप्रसवे गवां शान्तिरुच्यते। ब्रह्म जज्ञान etc वत्सस्य वा वत्सिकाया वा मुखं मृजति स्वस्त्ययनकाम — sū. 13 शाखामुदकमभिमन्त्र्य गोभ्यो बहिरुदकधारां निनयति — su 14 अथ पत्तन ग्रामस्य गृहस्य शान्तिरुच्यते। गृहकोणेषु निखनति चतुर एक मध्ये एकं गृहोपरि निदधाति — su 15 अथात स्वस्त्ययनमुच्यते — sū 16 चीणि सस्यवल्ली (?) अभिमन्त्र्य चेत्रमध्ये निखनति। समाप्त मन्त्र्याधिरचास्वस्त्ययनं — su 17 अथ मूषकपतङ्गशलभहरिणरुरुशल्यादीनि (Cod °रोरु°) सस्यविनाशकानि तेषां शान्तिरुच्यते। अभिक्रामति मूषकादिस्थाने — su 19 मूषकादिमुखं केशेन बन्धयित्वा चेत्रमध्ये निखनति — su 22 तस्मिन्नहनि मौनं कुर्यादस्तमयनं यावत्। समाप्तं मूषकशलभपतङ्गटिट्टिभकीटककीटिकाहरिणरुरुशल्यकगोसेधागोकृम्यादिस्वस्त्ययनं (Cod °रोरु°) —

Kandika 52

sū 1 आज्यं जुहोति। समिध आदधाति। पुरोडाशादि योज्यं सर्वत्र — su 2 मन्थमभिमन्त्र्य पथिकाय प्रयच्छति स्वस्त्ययनकाम। भक्तमभिमन्त्र्य भक्षयति। समाप्ता ग्रामदूरगमनस्य शान्ति। कलहदोषो न भवति — su 3 पुरुषबन्धने मोचनशान्तिरुच्यते। यस्मात्द् इति चतुऋचेन सूक्तेन येन बद्धं तत्सदृशं सपातवन्तं कृत्वा मुक्तसदृशं (for मुक्त°) द्वितीयं च सपातवन्तं करोति। यत्ते देवीति तृचेन सूक्तेन निगडयुगलद्वयं च सपातवन्तं करोति। विषाणा पाशानिति चतुर्ऋचेन निगडयुगलद्वयं सपात्य एकमुक्त( )निगडं चर्ममयं वा लोहमयं वा येन बद्धस्तन्मयं कृत्वा अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्रं। समाप्तं बन्धनमोचनं — su 4 वाचा बन्धनस्य मोचनमुच्यते। भूमिलेखां सपात्य तत उत्तरतन्त्रं। समाप्तं बन्धनस्वस्त्ययनं बद्धो अनेन कर्मणा कृतेन मुच्यते बन्धनात् — su 5 अग्निदावरचार्थमुच्यते। उदकमभिमन्त्र्य गर्ते प्रचिपति उदकपूरणं करोति — sū 6. शालामध्ये द्वयो (!) उदकमभिमन्त्र्य गर्ते प्रचिपति। अग्निरचा भवति — sū 7 अग्न्युपसर्गे एतत्कर्म — sū 8 आयनं इति सूक्तेन दिव्यमभिमन्त्र्य गृह्णाति दिव्ये शुध्यति तप्तमाषके (for मोषके?) दिव्ये — su 9 अङ्गदग्धं उदकमभिमन्त्र्य प्रचालयति। अङ्गमारोग्यं भवति अङ्गे अग्निरचा। समाप्तानि अग्निदाहरचाणि — su 10 नावा (!) पेटकपट्टिकादि स्वस्त्ययनार्थो-

दकतरणार्थरचा उच्यते। नावादि अभिमन्त्र्य तत्रघटन्ति उपविश-
न्ति। न कदा चिन्मज्जति क्वचित्। उदकरचार्थे दूरदेशगमने — su 11.
Keçava's treatment of the following passage renders it probable that it contains two sutras the division being after सपातवतीं as follows

-तृचेन नाव सपात्य। तत उत्तरतन्त्र। समाप्त दूरदेशगमने एतत्कर्म।
तृचेन नोमणि सपात्याभिमन्त्र्य नाविकेभ्यो वध्नाति। ये नाव घटन्ति
तेषा वन्धन — su 13 अथ नष्टे द्रव्ये लाभकम उच्यते। उत्थापयति
नष्टनिरीचणार्थे — su 14 समाप्त नष्टलाभकर्म — su 15
नमस्कृत्य द्यावापृथिवीभ्यामित्येका जपितार्थसूक्त कुर्वीत स्वस्त्ययनकाम।
केचित्स्वस्त्ययनकामोपस्थान — su 16 सप्तप्रतीको अहोलिङ्ग
गण। एकैकस्य प्रतीकस्य होम। त्रयोदशहविर्भि प्रतीकविकल्प। भी
जनमभिमन्त्र्य पाययति स्वस्त्ययनकाम। भच भचयति। हवि-
राज्यसमिधादि जुहोति। आप्लवनावसेचनाचमनादीनि यथासभव
कर्तव्यानि। पापससगे व्याधिससर्गे वर्णससगे अन्यस्मिन्नपि स्वस्त्ययन।
अहोलिङ्गेन विकल्पेन हृदयमालभ्य जप कृत्वा उपस्थानमादि-
त्यस्य कुर्यात्। तेनैव सूक्तेन अभिमर्शन पुरुषस्य अन्यस्य वा
वृचगृहस्त्रीपुरुषादीना स्वस्त्ययन क्रियते। अभिमर्शन कृत्वा उपस्था
नमादित्यस्य कुर्यात — su 17 हविरभिमन्त्र्य भचयति।
स्वयमभिमन्त्रण करोति स्वय हविषा भोजनमिति वचनात्। यत्र
क्वचिच्छान्ति क्रियते तत्र सर्वत्र स्वस्त्ययनहोम कुर्यात्। गृहे नगरे वा
बहिर्वा पत्तने वा ग्रामे पुरे वा सर्वत्र। समाप्तानि स्वस्त्ययनानि —
su 18 आयुष्यकर्मणा विधि वक्ष्याम — su 19 स्थालीपाकेन
घृतपिण्डत्रय कृत्वा सपात्याभिमन्त्र्य घृतमश्नाति स्थालीपाकमश्नाति —
su 20 हिरण्यमणि युग्मकृष्णल त्रिगुण कृत्वा सपात्याभि
मन्त्र्य वध्नाति। स्थालीपाके स्थापयित्वा स्थालीपाकमश्नाति। केचि
त्स्थालीपाके सपात न कुर्वन्ति। अथ क्रमेण यथा यौरित्यादि गोदानमध्ये
पठित प्रथम व्याख्यायते। Here follows an extended description of performances indicated at Kauç 54 11—12 —

Kandika 53

su 1 अथ गोदान सवत्सरे यथा कुलधर्मेण वा कुर्यात —
su 2 मातस्नानेन शान्त्युदकेन त्रिरेवापि su — su 3 माण
वक — su 13 उत्तरसपातान्दधिमत सुहृदो हस्ते शर्कारपिण्डे
आनयति — sûs 1 16 उदपात्रे पोथिका (for पौतिका गुडूची च

प्रक्षिप्य तत सपात । शकृत्पिण्डे दूर्वा कृत्वा तत सपात । शान्त्युदकमुष्णोदक चैकधाराभि (!) समासिच्य — su 18 अदिति श्मश्रु इति ओदन (in this form the word occurs several times in the expanded treatment of the following sutras)

Kaṇdika 54.

Introductory अत्र ब्राह्मणवाचन वृद्धस्त्रीभिर्गीत च कारापयेत्(!) — sū 1 अथ नापिताय प्रैष ददाति — su 3 क्षुर मार्जयित्वा नापिताय प्रयच्छति पुनर्वपनार्थं — su 8 वेद्युपरि प्रदक्षिणमपिमनुपरिणीय — su 9 उपरितत वस्त्र गृह्णाति कर्ता — su 10 परिधानवस्त्रेण उपरि आच्छादयति माणवक — sū 11 यथा etc इत्यादि प्रथमतो व्याख्यान कृत्वा (cf Keç at Kauç 52, 20, 21 where the subject matter of this sutra is treated expansively) ततो गोदान प्रारब्ध । आयुष्यमन्त्रा आयुष्यकर्मसध्ये पठिता (cf Keç at Kauç 52 18fg) -- su 12 आज्य जुहोति। समिध आदधाति. पालाशादय । पुरोडाश पय . ओदन पायस पशु जुहोति। आवपति — sū. 13 पितुर्मन्त्र न मातु — su. 14 Keç has at the end of this sutra the परिदानानि, described in the same words as the Ath Paddh at Kauç.58 17, note Then गोदान समाप्त। सप्तमे पञ्चमी कण्डिका (!) — sū 15 अथ चूडाकरणमुच्यते। सवत्सरे द्विसवत्सरे वा गोदाने कृते पश्चाच्चूडाकरण कार्य पूर्वतन्त्र। शान्त्युदके तुभ्यमेवेति सूक्तमनुयोजयेत् । यत्र वपन पठ्यते तत्र सर्वत्र गोदानविधानेन वपन कुर्यादिति दारिलमत —

Kandikā 55

su 1 गर्भपञ्चमे गर्भाष्टमे। वर्षे कुर्यादिति पैठीनसि । वसन्ते ब्राह्मणमुपनयीतेति च मीमासाया। शान्त्युदके आ यातु मित्र इति सूक्तमनुयोजयेत् । ततो ऽभ्यातानानि। तत आ यातु मित्र इति (iii 18) आयुर्दा इति (ii 13) केचित् सूक्तेन मूर्ध्नि सपातानानयन्ति। दक्षिणे पाणी अश्ममण्डलवर्ज शान्त्युदकमुष्णोदक कृत्वा तस्मिन्नुदपात्रे सपातानानयति । उत्तरसपातान् स्थालरूपे आनयति — su 4 वपन करोति सकृद्दक्षिणे पिञ्जूलीवर्ज। एवमुत्तरे शिर.पार्श्वे — su 8 ब्रह्मचारी (!)ब्रवीति। आह ब्रूहि — su 10 तत आचार्यो ब्रवीति को

नामासि किंगोत्रमिति (?)। पुनर्ब्रह्मचारी ब्रवीति सोमदेववदत्तशर्मनामाह अमुकसगोत्रो ऽह यथासंख्यप्रवरो ऽह — su 11 पुनर्ब्रह्मचारी ब्रवीति — su 12 पुनराचार्य आह — su 13 उदकाञ्जलिमादित्याय ददाति ब्रह्मचारी — su 14 दक्षिणं पाणिं गृह्णाति आचार्य — su 15 आदित्यं निरीक्षते — sū 16 पूर्वाभिमुखं ब्रह्मचारिणमुपवेश्य नाभिदेशं संस्पृश्य संस्पृश्य — su 17 गणपति आचार्य —

Kaṇḍikā 56

sū 1 मेखला प्रवरा यतुःप्रवरा वा बध्नाति — sū 2 मित्रावरुणयोस्त्वेति मन्त्रो ऽसीति च सूक्तेन ब्रह्मचारिणे प्रयच्छति — su 3 ब्रह्मचारी दण्डं गृह्णाति। पुनर्मैत्विन्द्रियमिति (ru 67 1) यज्ञोपवीतमभिमन्त्र्य परिधत्ते मन्वादिविहितं। अह रुद्रेभिरिति सूक्तं (x 31) प्रत्यृच ब्रह्मचारिणं वाचयति — sus 5 7 अथ व्रतग्रहणं करोति। ब्रह्मचारिव्रतं द्वादशवार्षिकं etc (as in the other paddhatis)

यथाश्रयमाणधर्मकं इत्यायुक्त आङ्गिरसकल्पे व्रतश्रावणं। अग्नये गुरवे च ब्रह्मचारिव्रतं निवेदयेत्। अग्ने व्रतपते इति प्रत्यृच ब्रह्मचारी अष्टौ समिध आदधाति — su 12 अथाचार्य आचारं कथयति। The treatment of this sūtra is identical with that of the Daç Kar ending मा यज्ञाय कुरु इत्येवमादि आचारान्कथयति — sū 13 अयेन भूतेभ्य इत्यादिभिर्व्रीहियवशमीमभिमन्त्र्य मूर्ध्नि दद्यात् — su 16 ब्रह्मचारिणमात्मसमुखं करोत्याचार्य — sū 17 समिध आदधाति । अभ्यातानानि कृत्वा वाताच्चात इति सूक्तेन (ɪv 10) शङ्खमणि सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति। उपनयन समाप्त —

Kaṇḍika 57

su 21 मयत्र इति पञ्चभि पञ्च समिध आदधाति। उपनयनाग्नौ नष्टे इद प्रायश्चित्त। अनेन विधिना पुनराधानं ब्रह्मचारी करोति। इति ब्रह्मचारी (?) अग्निपरिग्रहः। द्वादशरात्रं सावित्रीव्रतस्य न ग्रहण नो दीक्षणं भवति द्वादशरात्रं पयाशी (?) भवति। त्रयोदशे ऽहनि वेदव्रतं ददाति व्रतग्रहणं व्रतादानीया भवन्ति — su 29 सायंप्रातरग्निकार्यमुच्यते etc as in Daç Kar — sū 31 अथ ब्रह्मचार्युपनयनानन्तरं मेधाजननमर्त्तरायुष्यमर्त्तश्चाज्य जुहुयात्। ये त्रिषप्ता अह रुद्रेभिस्त्वं नो मेधे यशो म इति (cf Kauç. 10 1 16 20)। मेधा सपर्यते . —

Kandika 58

sus 1 2 कर्णं क्रोशन्तमनुमन्त्रयते। अक्षि स्फुरन्तमनुमन्त्रयते(!)। दुःस्वप्नदर्शने स्वस्ति अनिष्टदर्शने च अद्भुतदर्शने च — su 3 पुरुषशरीरमनुमन्त्रयते आयुष्काम — su 4 ब्राह्मणोक्तमुच्यते। सप्त ब्राह्मणानभीष्टान्नभोजन कारापयित्वा(') एक प्राङ्मुख एको दक्षिणामुख चत्वार उदङ्मुखा सर्वे उत देवा इति सूक्तेनाभिमृशन्ति पुरुषस्य शरीर । समाप्त ब्राह्मणोक्तमायुष्कामस्य। ऋषिहस्त उच्यते। अन्तकाय मृत्यव इति सूक्तेन नाभेरूर्ध्वमधस्तादभिमन्त्रयते। द्वि सूक्तावृत्ति । आ रभस्वेति हृदयमभिमन्त्रयते। आवतस्त ब्राह्मणाय नम इति सूक्ताभ्या दक्षिणकर्णमनुमन्त्रयते। समाप्त ऋषिहस्त For the mantras cf sutra 3 — su 5 आयुष्कामस्य कर्मणि वामिति हस्तौ प्रक्षाल्य वि देवा इति etc (cf su 3) अभिमन्त्रयते — sus 6 7 आत्मानमनुमन्त्रयते आयुष्काम — su 8 आयुष्काम । रक्षार्थे युद्धे। नाशन नैन प्राप्नोति न शपथो न कृत्या नाभिशोचन — su 9 आयुष्काम रक्षार्थी उपनयने नित्य बन्धन — su 10 सूक्तेन सुवर्णरजतलोह त्रीणि शकलान्येकत्र कृत्वा नवशालाक मणि त्रिवृत कृत्वा सपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति — su 11 आयुष्काम आरोग्यकाम रक्षाकाम बालशरीरमनुमन्त्रयते — su 12

अनुलोम प्रलिम्पति (the reading प्रतीहार in the text of the sutra is therefore correct)। यो विकलेन्द्रियस्तस्येद कर्म — sū 13 The introduction is in essential agreement with that of the Ath Paddh and Daç Kar — su 16 पाययति। तत पिता नाम करोति। अथ आचार्यो वा दक्षिणे कर्णे आवयति। . नक्षत्रकल्पोक्त नाम द्व्यक्षर चतुरक्षरमित्यादि — su 17 प्रच्छादयति। शिवे ते स्तामित्यादि परिदानानि सिंहावलोकनन्यायेन गोदानमध्ये उक्तानि। अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र। तत श्राद्ध। नामकरण समाप्त — su 18

चतुर्थे मासि पुण्याहान्ते निष्क्रामयति। तत पूर्वोक्तानि परिदानानि ददाति श्राद्ध च — su 19 अथान्नप्राशन। षष्ठे मासि प्राशन कुर्यादिति पैठीनसि सर्वस्या स्मृतौ। पञ्चमे कुमार्या इति Then essentially in the same strain as the other paddhatis — sus 20 21

गोदानवत्परिदानानि ददाति। नामकरणे निष्क्रमणे अन्नप्राशने च गोदानिकानि परिदानानि भवन्ति। इत्यन्नप्राशन समाप्त। उभो वातिरिक्तो वा य स्वशाखोदितो विधि तेनैव सर्व परिपूर्ण न कुर्यात्पारतन्त्रिक पश्चाच्छ्राद्ध सर्वेषु सस्कारेषु कुर्यादिति दारिलभाष्यकारस्याभिप्रायेण व्याख्यायत इति। श्राद्ध कृत्वा पश्चात्कर्मेति रुद्रभट्टी . —

sū 2? पुनरायुष्यकर्म उच्यते — su 23 विषासहिमित्यनुवाकेना-
दित्यमुपतिष्ठते चिरकालमायुष्काम — sū 25 अपि त्रूम इति
सूक्तस्य यस्मातलो रथक्रौंतमिति सर्वासां द्वितीया व्यतिषङ्गेन यस्मातलो
कर्तव्या (?) —

Kandika 59

Introduction अथ काम्यानां कर्मणां विधिं वक्ष्याम । सभारलक्षणे
(Ath Pariç 1) मण्डपविधानमुक्तं । गृहे वा कुर्यात् — su 1
चरुं जुहोति । शतवर्षपरिमितमायुर्भवति — su 2 उप
तिष्ठते विश्वान्देवान् — su 3 पुष्टिकामो द्रव्यवृद्धिकाम — su 4
सपत्नश्च उदयश्च उच्यते — su 5 पुरुषादिबलकामो राजा
नित्यं कुर्यात् — su 7 जुहोति इन्द्राय ग्रामकाम । इन्द्रमुपतिष्ठते —
su 8 पालाशसमिध etc आदधाति । सभानामुपस्तरणानि जुहो-
ति Cf Kauç 11 8 — su 9 चरुं जुहुयात् । भूयमिन्द्रमुप
तिष्ठते — su 10 इन्द्रं यजते कूपतडागवापीपुष्करिणीउदक-
मर्थो (?) सेतवन्धादि उदकार्थी एवकाम । अथवा उपतिष्ठते —
su 11 इन्द्रं यजते । उपतिष्ठते — su 12 इन्द्रं यजते ।
उपतिष्ठते । एको ऽस्या पृथिव्या राजा भवति एकाधिपत्य
काम — su 13 इन्द्रं यज उपतिष्ठते । निखिलं राज्य
भवतीत्यर्थ — su 14 इन्द्रं यजते । उपतिष्ठते । द्विपदच
तुष्पदानामविनाशमित्यर्थ — su 15 अग्निं यजते । उप
तिष्ठते — su 16 पृथिवीमग्निमन्तरिक्षं वायुं द्यौ आदित्य
दिश चन्द्रमा । एता अष्टौ देवता । अष्टौ चरव । उपतिष्ठते
सर्वकाम — su 1 यजते वा उपतिष्ठते वा सर्वकाम —
su 18 इन्द्रं अथर्वाणं अदितिं देवान् बृहस्पतिं यजते
वा उपतिष्ठते वा सर्वकाम । बृहस्पते सवितरित्येकया सुप्तं ब्रह्मचारिण-
मुत्थापयति । आदित्य उदिते सति प्रायश्चित्तमेतत् — su 19 Keç
recounts the various divinities mentioned in the hymns of which the
pratikas are here given मन्त्रोक्ता देवता यजते उपतिष्ठते च
सर्वकाम — su 21 सर्वलोकाधिपत्यकाम — su 22 अभीष्ट-
मन्नमभिमन्त्र्य भिक्षुकेभ्य करोति — su 25 अथर्वाणं यजते उप
तिष्ठते वा सर्वलोकाधिपत्यकाम । परिमोच । गोदानिक तन्त्रं परिधाप
नान्तं कृत्वा ततो इदावत्सरायेति (cf Kauç 42 15 fg) ततो ऽध्यातानां
नि। ऋच सामेति (cf Kauç 42 9)। ततो ऽध्यातानान्ते कृत्वा दीपो गार्येति

सूक्तेन (v 1) भक्त सपात्याभिमन्त्र्याग्राति — sū 26 व्रत समाप्य व्रतविसर्जन कृत्वा ग्रभय द्यावापृथिवी इति etc । यस्य ग्रामस्य नगरस्य वा ग्रभ यमिच्छति तस्य प्रतिदिग्न — sū. 27 ज्योतिष्टोमे दीक्षिताय दण्ड प्रदान करोति ब्रह्मा — sū 28 द्यावापृथिव्यौ यजते उपतिष्ठते वा विरिष्यति यदि विनाशोपस्थित तदा इद कर्म कुर्यात् —

Adhyāya viii.

Kandika 60

Keçava's treatmen of this adhyaya deviates materially in arrangement and subject matter from that of Kāuçika kandikās 60—63 are closely interwoven with 67 68 so that a passage of one division alternates with a passage of the other For the introduction, given in this kandika (sūs 1 7) it substitutes that of kand ka 67 (sūs 1–18), as follows ग्रथ सवयज्ञाना विधान व्याख्यास्याम । सभृतेषु सार्विकेषु सभारेषु देवयजनमुक्त । उदगयने । ऋषिमार्षेय गुणयुक्तानृत्विजो वृणीते । एष ऋत्विक्कल्प । उक्तो मधुपर्क । एकादश्या वरण कृत्वा गोदानिकेन विधानेन केशश्मश्रुरोमनखानि वापयित्वा । केशवर्ज पत्नी नखानि का रयेत् । स्नातावहतवाससौ भवत । सुरभिणौ भूत्वा दारा उपनयनवद् एडमेखलायज्ञोपवीतौ । त्रिरात्र दीक्षाग्रहण सह पत्न्या । अपरे ब्रह्मणे गुरवे व्रतश्रावण कृत्वा ततो व्रतादानीया ग्रष्टौ समिध ग्रादधाति । तत कर्ता ग्रभ्यातानाद्युत्तरतन्त्र करोति । हविष्यभक्षणादि कर्ता कारयिता पत्नी च करोति । ग्रथ चतुर्दश्या प्रातर्यज्ञोपवीती प्राक्युदक कृत्वा देव यजन समीक्ष्याकृतिलोष्टवल्मीकेनास्तीर्य दर्भैश्च गोग्रश्वाजाविलोम भि । पलाशमयीग्ररणीद्वयेनापि (?) मन्थयेद्यजमान । ग्रये जाय-स्वेति etc (su 19) — sus 20 21 पत्नीनामयजमाननामग्रहण प्रथमे ग्रर्धर्चे — sū 23 ग्रये ऽजनिष्ठा इति त्रिभि पादैर्जात । ग्रस्मै रयिमिति पादेन पत्नीमनुमन्त्रयते — su 24 उत्तम नाकमिति (xi 1 4ᵈ) दातार पादेन वाचयति । Here in K ç ↑ ↑ s treatment the accou t g ven in kandika 67 is resumed एव ब्रह्मौदनिकमग्नि मथित्वा स्थण्डिले ऽग्नि कृत्वा यद्देवा (k. 67 19) पूर्णहोम जुहुयात् । पूर्णहोमस्य विधान शान्तिकल्पे उक्त । यद्देवा देवहेडनमित्यनुवाकेनाज्य जुहुयात्समिधो ऽभ्यादध्यात् । शकलान्वा दध्यात् । एव ब्रह्मौदनिकमग्नि सवत्सर दीपयत्यहोरात्रं वा यथाकामी वा । सवत्सर तु प्रशस्त (60

1–4) — su 9 अथामावास्याया प्रातरुदकाहरण करोति । ब्राह्मणीमलकृता साधुवादिनी उदकघट हस्ते गृहीता (!) पेषयति — su 28 गृहद्वारे — sus 31 32 तत पुमान्पुस इति पादेन यजमान आरोहयति । तत ह्वयस्वेति पादेन (xi 3 1[b]) पत्नी आह्वयीत — su 33 यावन्तावद्ये प्रथममिति पादेन (xi 3 1[c]) अपत्यानि अन्वाह्वयीत — su 35 उदकघटमनुनिपर्यते —

Kandika 61

sū 1 प्रतिदिशमुपतिष्ठते मन्त्रोक्त — sū 4 भूमौ स्थापयति । सर्वाणि कर्माणि तेनोदकेन कुर्यात् — su 5 पुनन्तु मा वायो पूतो विश्वानरो रश्मिभिरिति पवित्रगण (xi 19 1, 5 1 62 1 cf Kauc 9 2) एतेन दाता पत्नीमपत्यानि च पवित्रेण प्रोक्षयेत् — su 6 अथ निर्वापकरण — sus 7 8 ततो ऽनडुहि व्रीहि त्रीणि विभागानि करोति । ततो देवपितृमनुष्यत्रय पत्नी अनजानती प्रयच्छति । कर्ता त्रिष ददाति । व्रीहीन्विभागेषु निधाय कर्ता त्रेधा भागो निहित इति त्रिभि पादे अनुमन्त्रयते — su 9 य पितृभागस्तेनावभृथान्ते (Cod °भृतांते) वृद्धिश्राद्ध करोति — su 13 निरूप्तान् अभिमृशत — sūs 15–17 चीवरान्वृणीष्वेति दातृप्रेष दत्त्वा एव पत्न्यै ददाति । तौ वृणन्तौ त्रयो वरा इत्यर्धर्चेन प्रतिपत्न्यनुमन्त्रयते (!) । दाता सर्वकर्मणा समृद्धिभि प्रथम वृणीते — sū 21 ऊर्ध्वौ नकस्थेत्यर्धर्चेन (xi 1 7[c]) मुसलमुच्छ्रयन्तीमनुमन्त्रयते — su 24 (note 5) Kec reads उदूहन्तो — su 26 अस्मै रयिमिति पादेन (xi 1 11[d]) अवचिरन्ती (!) —

Kandika 62

sū 1 पत्न्या दर्वि ग्राहयति — su 3 Kec reads दर्व्या कृत्वा, in accordance with the reading accepted in the text — su 4 तस्मिन्दर्विकृते प्रेमम् — su 15 ओदनस्योपरि गर्त करोति — sūs 20 21 अत्यासरत् इत्यर्धर्चेनाभिसरन्तो गामनुमन्त्रयते । उप वत्स इति पादेन वत्स सर्जयति । वाश्रते गौरिति वाश्रमानामनुमन्त्रयते । व्यसृष्ट सुमना हिंकृणोतीति हिंकुर्वन्तो (!) । बधान . इति वत्स बन्धयति । भुञ्जती निर्ज्येति नियोजयति । गोधुगुपसीदेति ब्राह्मण दोहायोपसादयति । दुग्धीत्यादिपदसहितेनार्धर्चेन दोहयति । सा धावतित्यर्धर्चेन विमुच्यमाना गामनुमन्त्रयते । अतूर्णदत्तेत्यर्धर्चेन पुन वत्सेन ससर्जयति — su 22 एव दोहयित्वा दुग्धेनौदनमवसिच्य । इद मे ज्योतिरिति पाद दातार वाचयति हिरण्यमधि

दधाति । दाता सूक्तेन सर्वं सपातवन्तं करोति । आम्यत इतिप्रभृतिभिर्वा दातृपत्न्यपत्यानि अन्वारम्भं करोति (cf Kauç 63 20)। Then the description passes over to 68 23 fg as follows रसैरुपसिच्य प्रतिगृहीते (!) दातोपवइति etc , essentially as in sus 24–34 —

Kandika 63

su 3 अथाथर्ववेदे ब्राह्मणानामाह्वानकाले । दाता सोम राजन्निति (xi 1 26) ऋचा चतुर आर्षेयान्भृग्वङ्गिरोविद आह्वय। शृत त्वा etc , essentially as in sus 3—9 Then the description turns again to Kauç 68 35 fg अथ दाता व्रतं निवेद्य सावित्रव्रतं त्रिरात्रं यथाशास्त्रविहितमित्यादिव्रतश्रावणं । इदावत्सरायेति etc , essentially as the rest of the kandika Then follows इति ब्रह्मौदनप्रकृतिसर्वसवविधानं समाप्तं । अथर्ववेदविहिता यागा एते । आवसथ्याधाने सर्वयज्ञान्कृत्वा (Cod सर्व°) ततो ऽग्न्याधानं कुर्यात् । ब्रह्मौदनं वा कुर्यात् । आधाने नित्यं सवदानं . —

Kandika 64—66

Keç disposes of the matter treated in these kandikas as follows द्वाविंशति सवा । . सवयज्ञाना परिगणनं क्रियते । अग्ने जायस्वेत्यर्धसूक्तेन ब्रह्मौदनं ददाति (cf 60 19 fg) । १ । पुमान्पुंस इत्यनुवाकेन स्वर्गौदनं ददाति (cf 60 31 fg) । २ । आशानामिति चतुःशरावसव (cf 64 1) । 3 । यद्राजान इति सूक्तेन अविसव (cf 64 2) । 8 । अजो ह्यग्नेरजनिष्टेति (Cod इत्यग्ने°) सूक्तेन (ib 14) अजौदनसव ।५। आ नयैतामित्यर्धसूक्तेन पञ्चौदनसव (cf 64 6) । ६ । अघायतामित्यर्धसूक्तेन शतौदनसव (cf 65 1) । ७ । ब्रह्मास्य शीर्षमिति सूक्तेन ब्रह्मास्यौदन सव (cf 66 6) । ८ । यमौदनमिति सूक्तेनातिमृत्यु सव (cf 66 11) । ९ । अनड्वान्दधारेति सूक्तेनानड्वाह सव (cf 66 12) । १० । सूर्यस्य रश्मीनिति तिसृभिर्ऋग्भि कर्क (Cod कर्क्ष) सव (cf 66 13) । ११ । आय गौरिति तिसृभिर्ऋग्भि पृश्निसव (cf (14) । १२ । अय सहस्रमिति द्वाभ्यामृग्भ्या पृश्निगा सव (cf ibid) । १३ । देवा इममित्यृचा पौन शिल सव (cf 66 15) । १४ । पुनन्तु मेति सूक्तेन पवित्र सव (cf 66 16) । १५ । क पृश्निमित्यृचा उर्वरा सव (cf 66 17) । १६ । साहस्र त्वेष इति सूक्तेन ऋषभ सव (cf 66 18) । १७ । प्रजापतिश्चेति सूक्तेनानड्वाह सव (cf 66 19) । १८ । नमस्ते जायमानायै इत्यर्धसूक्तेन वशासव (cf 66 20) । १९ ।

ददामीत्यनुवाकेन वशासव (cf ibid) । २० । उपमितामित्यर्थसूक्तेन शालासव (cf 66 22) । २१ । तस्यौदनस्येत्यर्थसूक्तेन (xi 3 1) बृहस्पतिसव । २२ । अभिचारकामस्य । २३ । द्वाविंशति सवयज्ञा संहितायां पठ्यन्ते स्वर्गौदनतन्त्रेण सर्वे कर्तव्या ब्रह्मौदनतन्त्रेण वा स्वर्गब्रह्मौदनौ तन्त्रमिति वचनात् (cf 68 4) — The remaining two Kandikas (67 68) are treated along with the first four Kandikas (60 63) of this adhyaya see the introduction to 60 —

Adhyāya ix.

Kandikā 69

sū 1 अथ क्रव्यादग्निमनेन सह आवसथ्याधानं व्याख्यास्याम । दक्षिणत पत्नी अधरारणिं गृह्णाति। उत्तरतो यजमान उत्तरारणिं। अरणिलक्षणं (Cod °लक्षण see Ath Pariç 22) अरणिहस्ता। यो ऽस्यत्य इति द्वाभ्यां यजमानं वाचयति । अर्चयित्वा। देहादूप चन्दनेन समालभते । उभयोर्वाग्यतस्तावत्पूर्णाङ्गतिविसर्जनं — sus 17 fg अरणिलक्षणं (Ath Pariç 22) उक्तं मन्थनविधानं — su 20 21 उर्वश्यसीति मन्त्रेणोत्तरारणिमूलमधरारणिना संयोज्य । पत्नी पश्चान्मुखी मन्थ धारयति पूर्वाभिमुखो यजमानो मन्थयति — su 22 वैश्वानरमाह्वयति —

Kandikā 70

sūs 8 9 सत्यं बृहदिति नवभि (xii 1 1—9) शान्तिवेति द्वाभ्यां (xi 1 59) उदायुषेति द्वाभ्यां (iii 31 10 11, cf Kauç 24 31)। अग्ने गृहपत इति वैतानाभिमुखपतिष्ठते —

Kandikā 71

sū 1 क्रव्याद् विभजति — su 3 नडो नल — sū 4 अपावृत्येति षडिभर्ऋग्भि क्रव्याद् गृहीत्वा एकाग्नि प्रदक्षिण कृत्वा दक्षिणस्यां दिशि निष्क्रम्य ततो गृहद्वारे भूमौ निदधाति — su 8 अन्येभ्यस्त्वा पुरुषेभ्य इति तिसृ हिरण्यपाणिमिति तिसृभि यथा शमयति तथा होतव्य। भस्मनि होम — sus 9-11 जीर्णपिटके क्रव्याद् भस्म कृत्वा (?) शान्त्युदकेन सुशान्त कृत्वा भूमिस्थानं कृत्वा दग्ध्वा पिटके प्रक्षिप्य तत पर मृत्यो इत्यृचा पिटकं यजमानशिरसि ददाति — su 13 (note 15) The surmise that the sutra refers to Kauç 39 20 27 is correct Keçava quotes the passage in full — sū 15 सीस नदीफेन लोहमृत्तिका एतानि त्रीणि द्रव्याणि यजमान

हस्ताञ्जली दत्त्वा — sū 16 अश्विन्वयमिति द्वे • सीसे मृद्नाति द्वे उदकसहितेन सोमेन हस्तप्रक्षालनं करोति — sū. 18. प्राङमुखा आगच्छन्ति — su. 19 लोपयति — su. 20. • द्वितीयया कूबा पदानि लोपयति सप्तनदी आ नाव (!) — su. 21 • प्राग्दक्षिणस्यां दिशि कूर्दी प्रक्षिपति —

Kaṇḍikā 72

sū 1 तस्मिन् (sc. गर्ते) अकर्णमश्मानमुदकमध्ये निदधाति — sū 5 सर्वे शालां प्रविशन्ति। कश्चिद्गृहद्वारे महाशान्ति चतुर्गणोसुधैरभिनिगदन्ति (cf Kauç 39 27 etc) — sū 7 वृषभमनुमन्त्रयते अनड्वाह वा (Keç does not therefore regard the word अनड्वाह in sūtra 8 as the pratīka of xii 2 48 but joins it to sūtra 7 I nevertheless adhere to the division of the sutras as given in the text) — sū 10 शय्याने उपविश्यानुमन्त्रयते — su. 11 त्रीणि दर्भपविञाणि एकत्र वद्ध्वा पिञ्जूलीत्युच्यते। केचिदेक — su 12 इमे जीवा अविधवा सुजामय आज्जनेन सर्पिषेति (the quotation in the sutra therefore refers to xii. 2 31, the persons and epithets being changed from feminine to masculine correct accordingly note 1 on page 191) पिञ्जूली उदकघटोपरि भ्रामयित्वा यजमानादिपुरुषेभ्य प्रयच्छति। एकैकस्मै पुरुषाय तिस्रश्च (!) — sus 13 14 एतैर्मन्त्रैराज्य जुहोति — sū 16 शर्करास्त्वयच्छिद्रितान् वद्ध्वा अग्नेरुपनिदधाति — sū 20 यजमानो ऽशित्वा दद्यात्। इति आवसथ्याधानं समाप्तं — After a description of the दक्षिणा Keç passes over to adhyaya x no mention being made of the matter treated in the remainder of adhyāya ix —

Adhyāya x.

Kaṇḍikā 75

su 14 अर्धर्चेनापगाह्य — sū 5 उशतीरिति सप्तभिर्ऋग्भि रूष्णोदकपात्र सपात्य —

Kaṇḍikā 76

sūs 2 3 तद्दामसुम्वरदण्डेन गृहीत्वा गोवाटे प्रक्षिपति — sū 5 (notes 22 23) शतदलैषीकेन — su. 6 Cf Keç at Kauç 8. 22 — su 10 उपाध्याय कौतुकगृहे प्रविश्य कुमारीं हस्ते गृहीत्वा

निर्णयति — sū 18 निरविच्छिन्नती (!) — sū 19 (note 5) • वृषाकपिप्राशया सूर्यं पठन्ति The emendation of सूर्यपाठ in Daç Kar and Atu Paddh to सूर्या॰ is to be cancelled — su 21 (note 13) Keç also read प्राच्य — su 22 लेखासुपरि कुमारी पदानि ददाति — sū 23 कुमारीकटिवेष्टित योक्त्र — su 29 (note 6) Keç reads अथस्मिन्भू॰ Haas Ind Stud v 384 plausibly emends to अथास्मिन्भू॰ — su 33 इति विवाहः समाप्त —

Kandika 77

Introduction उद्वाह उच्यते — sū 2 पथि गच्छतोर्वरव ध्वोरग्रे कर्ता व्रजति — sū 3 मा विदन्नृचरा इति द्वाभ्यामध्वान दक्षिणेन प्रक्रामति, cf Kāoç 50 1 — su 4 तदा इद प्रायश्चित्तं — sū 6 Keç reads समृच्छत शपथो (!) नवयन्त सुश्रोम॰ — sū 8 लोष्ट प्रक्षिप्य तत उत्तरन्ति — su 11 व्रीहियवादिक्षेत्र दृष्ट्वा वने वृक्षान् नद्यादिषु च — su 13 यदि पथि स्वपिति — sū 19 वधू मास्थापयति — su 20 गृहे प्रवेशयति — sū 23 गृहदेवतानमस्कार कुर्वती —

Kandika 78

sū 5 वल्वजस्तृते चर्मणि वधूमारोहयति — sū 9 कुमाराय फलमोदकादि दत्त्वा तत उत्थापयति — sūs 10 11 अष्टर्च कल्यज सूक्तं । आ गच्छत इति तृच सूक्तं (vi 82 therefore a very different construction from that implied in the text as divided above by the editor and by Haas-Weber Ind Stud v 397 399) सविता प्रसवानामिति सूक्तं । एतैः सूक्तैराज्य जुह्वद्वरवध्वो क्रमेण सपाताननयति —

Kandika 79

sū 10 मदुघमणि पिष्ट्वा चीवे प्रक्षिप्य अभिमन्त्र्य परस्पर वरवधू समालभेते । आह पैठीनसिश्लोक (cf Keç at Kāuç 34 14) ।

आवपेत्सुरभिगन्धान् क्षीरे सर्षपघोदके।

एतद्वेवनमित्याङ्ग (!) चीवे तु मधुना सह॥ —

sū 11 वर • प्रजननदेश स्पृशति — sū 12 खट्वाया उत्थापयति — sū 16 यदि चतुर्थिकाकर्ममध्ये रजस्वला वधूर्भवति तद्वेद प्रायश्चित्तं — sū 21 कर्ता — sū 25 स्नाम सर्वे

कुर्वन्ति — sū 30 पितृगृहे यदि रोदनं भवति तदा इदं प्रायश्चित्तं — sū 33 आवृता (?) प्राजापत्य इति शूद्रस्य विवाहे तुष्णीं सर्वं कार्यं —

Adhyāya XI

Kandikā 80

sū 1 अथाहिताग्निपितृमेधं व्याख्यास्यामः — sū 2 वृषवर्जिते देशे दहनं कर्तव्यमिति ब्राह्मणोक्तं। आहिताग्नेरेकादिशाय संस्कार — sū 3 मुमूर्षन्तमग्निहोत्रशालाया आवसथ्यशालाया वा शालातृणानि आस्तीर्य तेषूपरि दर्भतृणानि — su 5 अथ यदि वाकपिपीलिकासर्पव्याघ्रशृङ्गिश्वापदादिषु दंष्ट्रादग्नदोपाम्म्रियते तदा इदं प्रायश्चित्तमुच्यते। यत्ते कृष्ण शकुनीत्यृचा तस्य दष्टव्रणमग्निना दहति — sū 10 सप्तगोत्रिण स्पर्शं न कुर्वन्ति — su 12 अथ शान्त्युदकं करोतीति कर्ता न सकलप्रतीकत्रयेण ओषधीत्रयेण च मातृनामप्रतीकत्रयं शान्त्युदके आवपति cf Kauç 8 24 25 — su 16 Keç reads स्रजो विहरन्ति — sū 19 एकाग्नौ च उपा (?) कुर्वन्ति — sū 23 अथ देशान्तरमृते आहिताग्नेश्च कर्म उच्यते — su 26 दर्शपूर्णमासयोर्विधानमुच्यते — su 28 तिल्विझाना इध्मा वहण — sū 30 देशान्तरमृतस्य दर्भाज्यामिहोत्रं वा समारोपणं समाप्तं — su 31 अथ प्रकृतमुच्यते उत्थापनं — sū 34 वृषभौ अभिमन्त्र्य शकटे युनक्ति अन्य शयने पुरुषाश्वा — su 35 अति द्रवेत्यष्टौ ऋचो हरिणीत्युच्यते। दहनदेशे नीयमानं हरिणीभिरभिमन्त्रयते — su 36 कर्ता अग्नय (?) प्रेतस्याये कृत्वाभिमन्त्रयते — sūs 44 45 Keç as the other paddhatis — su 48 वद्यपि प्रेतहस्तात्दण्डाति पुनः — sū 49 धनुर्हस्तादिति क्षत्रियहस्तात् — su 50 अश्रा ब्रह्मादिति मन्त्रविकारं कृत्वा — su 53 केचित्प्रतिदिशं शिरः कुर्वन्ति — su 55 आचार्यो ऽनुमन्त्रयते —

Kandikā 81

sū 21 गां निर्ऋतिदेशे जघनप्रदेशे लकुटेन घातयित्वा हन्यमाना गामुपवेश्य — sū 45 उपतिष्ठते — sū 48 समाप्तं दहनकर्म —

Kandikā 82

Introductory अथ प्रथमे दिवसे पुत्रगोत्रिणां शान्तिरुच्यते — sū. 5 सर्वे बान्धवा — sū 9 एकविंशतिदर्भपिञ्जूलीर्नदा हृदे

वा आवपति — sū. 17 यवानालभते — su 19 अप न शो शुचदिति सूक्ताभ्या(iv 33, iv 34) शाम्याकी समिध आदधाति — sū. 20 . बान्धवा — su 21 अथ द्वितीयेऽहनि कर्मोच्यते। द्विवो नभ इत्यृ चादि मन्त्राभ्या स्थालीपाक सकृत्सर्वहुत करोति — su. 24 समाप्त द्व्यहकर्म — sū 25 तृतीये नास्ति कर्म। चतुर्थेऽहनि कर्मोच्यते — su 26 (note 16) Keç reads शुक्तिक as the last of the list of plants perhaps for शुक्तिका — sū 29 तत सचयन करोति — sū 33 समाप्त सचयन चतुर्थेऽहनि केचिदग्नीय प्रथमानि कर्माणि (cf su. 1fg) कुर्वन्ति। तथा च माहकि (essentially the same statement) —

Kandika 83

Introductory अथ पितृमेध उच्यते। सवत्सरे कुर्यादिति श्रुति। अथवा सवत्सरमध्ये — sū 3 शतछिद्र सहस्रछिद्र द्वितीय मृन्मये द्वे कुर्यात् — su 4 द्वे जीर्णवाससी नीललोहितसूत्रे प्रसिद्धे प्रसव्य रज्जु। इति पितृनिधानसभारा — su 5 अथ पितृनिधानकाल उच्यते — su. 9 अथावसानमस्थिगृह्यमुच्यते) तत्स्थानमुच्यते — sū 13 अथ चतुर्दशमिद कर्म — u 1 For the समोचर्णी (sc चर्वी) see Kauç 40 9 note 16 — u. 21 अस्थिनाशे प्रायश्चित्तकर्मोच्यते। अस्थिनाशे तद्देशात्पासून्गृहीत्वावसान समीप तत उत्पापयति — su 31 अथवा त्रीणि शतानि षष्टिश्च () पलाशत्सरुप्रान्ते पुरुष कल्पयित्वा तत उत्थापनीभिरुत्थाप्य हरिणीभि र्हरेयु। शरीरनाशे दग्धे वैतत्प्रायश्चित्त भवति — sū 35 मण्डप तस्योत्तरद्वार दक्षिणद्वार कुर्यात् — sū 7 अस्थीनि मण्डपे प्रवेशयति —

Kandika 84

sū 6 सयवस्य चरो सर्वे स्वगोत्रजा भोजन कुर्वन्ति — sū 9 अथ प्रैष ददाति गोचरणा। वीणा वादयेत्। वाद्यानि वादयेत् — u 1 14 अथामावास्याया प्रभाते कर्मोच्यते। तान्यस्थीनि मण्डपादुत्थाप्य हरि णीभिर्हरेयु। तत पादे निधाय। अथ विधानमुच्यते। पश्चात्पूर्वकृतेभ्य पितृभ्य । — sū 15 प्रागदक्षिणा दिशमनिमुखान्यारभ्याग्नि उत्तरस्या दिशि समाप्यन्ते —

Kandika 85

sū 1 अथ प्रमाणमुच्यते — sū 4 एवविध मण्डप मिमीते —

sū 8 अयुग्मानि कुर्यात् । परिमण्डलानि वर्तुलानि । चतुरस्राणि वा श्मशानानि कार्याणि विकल्पेन शौनकिना — sū. 20 जीर्णवस्त्र-मास्तृणाति — su 22 जीर्णवस्त्रं स्तृणाति ततो द्वितीय परिचे-लवस्त्र — sū. 23 तत्रैव बहिर्धारयित्वा अपरेकर्म भविष्यति । तेन वस्त्रेण उक्तो होम स्मरण च — sū 24. सर्वाण्यस्थीनि तस्मि न्गर्ते निवपति — sū 25 कुले ज्येष्ठो अस्थीनि यथापरु — sū 27 यास्ते धाना इति द्वे (cf XVIII 3 69, 4 26 43) धाना धेनु-रित्येका (XVIII 4 32) एतास्ते असौ धेनव इत्येका (XVIII 4 33) यास्ते धान्य अस्त्वित्येका (?) एताभिस्तिलमिश्रधाना .. अस्थिपूपरि आ दधाति —

Kaṇḍika 86

sū 1 तान्यस्थीनि गर्तस्थितानि — sū. 2 (note 3) द्वौ चरू — अष्टौ चरव प्रतिदिश दधाति — sū. 4 एक मध्ये निधाय ततो ऽभिमन्त्रयते प्रतिमन्त्र चीरादिपूर्णा मन्त्रोक्ता अपूपापिधाना सर्वे कर्तव्या प्रसव्या दातव्या — su. 5 अस्थीनि — sū. 6 मध्यमपला शपत्रे (Cod °पात्रे) शतच्छिद्रसहस्रछिद्रादिचरवश्च (!) सर्वे आच्छादय-न्ति — su 10 शिलाभिर्विषमाभिरिष्टकाभिर्वा प्रसव्य चिन्वन्ति श्मशान — sū 14 शरस्तम्बस्य अन्तर्हितमघमिति मन्त्रेण कटिकाम भिमन्त्र्य ग्रामश्मशानमन्तर्धान करोति — sū. 15 अष्टाङ्गुला कटिका प्रसव्य कुम्भेन चि परिषिच्य भ्रामयित्वा सिचति पश्चिमाया दिशि स्फाट यन्ति — su 16 समेत विश्वे इत्यनया ऋचा (VII 21 1) सर्वे बान्धवा परिषिञ्चन्ति ध्रुवनान्युपयच्छन्ति (!)। चि प्रसव्य परिकीर्यकेश परियन्ति दक्षिणानूरूनाघ्नाना (cf Kauç 84 10) इति ध्रुवनानि (?) — su 17 • इन्द्र क्रतुमित्यन्त। एते पश्चात्स्थिता उपतिष्ठन्ते कर्ता गोचिणश्च — sū 18 समाप्त श्मशाने चित्तस्य कर्म — sū 19 शुभकर्म। सीसे मृडढ्वमित्यादि क्रव्यादृशमनेन (71 16 fg) व्याख्यात — sū. 22 (note 14) पदानि लोपयति — sū 23 सप्त शर्करा पाम्प्याम्याप्त इत्यादि तासा धूम भक्षयन्ति इत्येवमन्त सर्व (Kāuç 82 2 20) कुर्वन्ति गोचिण — su 29 वैवस्वत स्थालीपाक श्रपयित्वा इत्यादि यमव्रतान्त सर्व भवति (Kauç 82 36—42)

Kaṇḍika 87

sū 8 चीनधोमुष्टीन्निर्वपति — sū. 14 तिर्यगङ्गुलि — sū 15 अवागङ्गुलि — su 27 एताभिर्बर्हिः स्तृणाति बर्हिषि

आयवम करोति — sū 28 आ यात पितर इत्यृचा आच्य आन्वि त्यृचा स विशन्त्वित्यृचा एतीस्त्रिलान्विकीर्य (cf Kāuç 83 27 29) —

Kandika 88

sū 1 चरुमभिघारयति — su. 6 स बर्हिरक्तमिति सदर्भांस्तण्डुलाञ्जुहोति। तत पर्युषण (Keç. therefore divides no doubt correctly a sūtra after तण्डुलान्). — sū 14 पिञ्जूलीर्घृताक्ता पिण्डेषु निदधाति — sū. 18 अत्र पितर इति प्रतिपिण्ड जपति — sū 20 चोत्स्त्री श्माणायामाङ्कुयात् — sū 21 पिण्डेषूपतिष्ठन्ते — sū 29 यन्न इदमिति मनो न्वा ह्वामहेति (!) सूक्त हृदये अन्वालभ्य जपेत् —

Kandikā 89

sū 16 गृह्योपनाहितापेहोम Cf note 6 — sū 17 इदं मे (!) कृतमस्तीति मन्त्रेणाभिमुपतिष्ठते यस्मात्कोशादिति (x x 72 1)। इति पिण्डपितृयज्ञ समाप्त —

Adhyaya xII

Kandka 90

sū 1 अथ मधुपर्क उच्यते। आचार्ये गृहमागते इद कर्म करोति — su 9 सूक्त जपित्वा पुनराचार्य उदकमभिमन्त्रयते —

Kandikā 92

sū 14 आचार्यो ब्रूते तृणानि गौरस्त्विति। तृणानि ददाति गवे — sū. 25 भूयसी (!) भूयसेति मन्त्रेण —

Adhyaya xIII

Kand kā 93

Introductory अद्भुतकर्मपरिभाषा उच्यन्ते। लोकविरुद्ध दृश्यते यत्तदद्भुतमित्युच्यते। अद्भुतशान्तियत्र न क्रियते तत्र दोषो भवति। अद्भुत यत्र भवति तत्पराभवति विनश्यति। विनाशार्थे अद्भुत दृष्टा सृजन्ति — su 9 °र्याघस्यामनुदित्वा उषामनुदित्वा — su 10 दारुणसवत्सरे दुर्भिक्षे मरके वा — u 13 देवतेषु (!) — sū 21 धेनुर्धेनु धयत्वा — sū 2 आकाशफेन पिबति — sū 26 अनाम्नातमद्भुत दृश्यते। यदद्भुते न पठित तदनाम्नातमद्भुतमथवा धौकिक जुगुप्सित वा अदृष्ट वा — sū 3? यूपो — sū 34 धूम

केतु सप्तऋषीन् ... — sū. 36 मासमुखो (!) ... — sū. 37. वन-
धावभासे (!) — sū. 38. . वसति (!) — sū. 40. यास्तो ऽपि: ... —
sū. 43. कुम्भोद्धाने ... —

Kaṇḍikas 94—120.

100 3 शकधूममिति मुक्तेनाज्य जुहुयात् । विषासहिमित्यनुवा-
केन । रोहितैरुपतिष्ठते (cf note 9, p 256, and Kauç. 99 3, 4) —
103 अवर्षणे ग्रहनचत्रारा समापिचे शान्तिः — 104. 2 या असुरा
इति द्वाभ्या — 105. 1 (note 12) या असुरा — 106. . सीतामध्ये
लाङ्गलसर्गे पुच्छसर्गे च. — 115 1 .. पुरुषो वाकायकेन भवय-
ति . — 116. 3, 4 पिपीलिकाया शान्ति समाप्ता । अथ पिपीलि-
काभिचार उच्यते — 118 अथ मधुजालके गृहे जमे शान्तिरुच्यते. —
119 अथ सर्वाद्भुतेषु शान्तिरुच्यते ।. Here follows a long list of omens
and portents, similar to that contained in the last pariçiṣṭas of the
Atharva Veda, the भार्गवाणि । गार्ग्याणि । बार्हस्पत्याद्भुतानि । महाद्भु-
तानि औशनसाद्भुतानि, cf the following statement· यद्ग्रन्थे न पठ्यते
तत्सर्वमनाम्नातमित्युच्यते यद्यपि परिशिष्टेषु पठ्यते The chapter contains
also the following इतिहासपुराणज्योति शास्त्रे अश्ववैद्यके नरवैद्यकेषु
पठितेषु अद्भुतेषु सर्वाद्भुतेषु एषा शान्तिः । अथवा महाशान्तिरमृता घृत-
कम्बलकोटिहोमसर्वाद्भुतेषु (cf. Ath Pariçis 33 and 35) कौशिक अपठितेषु
एषा शान्तिः । महाशान्तिर्वा विकल्पात् इति भाष्यकारः — The MS.
ends abruptly, after a passage corresponding to kaṇḍika 120, with the
short colophon mentioned in the introduction, p xvi. —

INDEXES.

A.

Proper Names and Kindred Subjects.

---

1. Names of divinities and personifications.*

---

* This index includes the entire text of the Kauçika, with the exception of the mantras quoted by pratika from the Atharva-samhitā. The numbers above the line indicate the number of occurrences of a word in a given sūtra or passage.

2. Names and designations of priests, teachers, and other persons.

3. Solemn words in sacrificial formulas.

4. Astronomical, chronological, and geographical terms.

5 Designations of literary works, and sections, chapters, verses of the same.

B

Technical Designations of Verses, Hymns, Anuvakas, and Groups of the Same

---

अहोलिङ्गा (sc ऋच') and अहोलिङ्गगण 3° 27 5 16 58 24.

अनुष्ठान्य (sc ऋच) 6 42 43

अपनोदनानि (sc सूक्तानि) 14 14 25 92 4 20

अपराजितानि and अपराजितगण see under साग्रामिकाणि

अपां सूक्तानि 7 14 18 3 46 29 68 39 121 1 127 10 140 90 Cf Va t Sū 24 3

अपाघ (sc. सूक्त) 36 22 42 2 62 4

अभयानि (sc. सूक्तानि) and अभयगण 16 8 104 3 note 105 1 note Cf Ath Parç 34 12 and 29

अभिषेकगण 17 1 Cf Ath Parç 34 30

अभीवर्तोत्तमे (sc ऋचौ) 16 29

आनुमती (c ऋच्) 23 4 42 11 45 10 8 38

आयुष्याणि (sc सूक्तानि) and आयुष्यगण 52 18 54 11 note 55 17 note 57 31 58 3 note 58 11, note 139 7 Cf Ath. Par ç. 34 4.

आशापालीय (sc. सूक्त) 38 11 Cf Va t Sū 36 20

आसनीय (sc. ब्रह्मजप) 3 8 137 40.

उत्तरा (sc शान्ति) 9 11 (mpl ed) cf 9 6 note

उत्थापनगण 41 8 note Cf Ath Pa ç 34 25

उत्थापन्य (sc ऋच') 8 31 3 20 3 84 13 Cf Va Sū 37 23

एकपदा (sc ऋच) 47 41.

कर्कीप्रवादा (sc. ऋच) 21 11 cf. 66 13

कापिञ्जलानि (sc स्वस्त्ययनानि) 46 53 54.

कामसूक्त 9 28 no e

कुष्ठलिङ्गा (sc ऋच) 28 13

कृत्याप्रतिहरणानि (sc सूक्तानि) and कृत्यागण 39 7 no Cf Ath Par ç 34 2

गणकर्माणि (sc सूक्तानि) and गणकर्मागणो भैषज्येषु 26 53 note 139 7 Cf Ath Pa ç. 34 24

गन्धप्रवादा (sc. ऋच) 13 12 54.5 Cf Va t. Sū. 10. 5

ग्रहणी (sc. ऋच्) 29 2.

घातनानि (sc. सूक्तानि) and

C.

List of Mantras, Gāthās, Çlokas, Prāisas, and Other Formulas *

अंशो राजा विभजति 71 1
अचक्षन्वप केशश्मश्रुरोम 54 1 *cf* Par Gr ii 1 21, Açv Gr i 17 17
अचिक्षिप दुष्वप्न्य 58 1
अकृन्तत 20 16
अकृन्ताम 20 17
अग्नय इन्द्राग्निभ्यां वास्तोष्पतये etc 74 2
अग्नये च प्रजापतये च रात्री 73 2
अग्नये जुष्टं निर्वपामि 2 1
अग्नये त्वा जुष्टं प्रोक्षामि 2 15, cf *Katy Çr* ii 2 11
अग्नये त्वा परिददामि ब्रह्मणे त्वा परिददामि e c 56 13, cf Çat Br xi 5 4 3 Açv Gr i 20 8, Çankh Gr ii 18 2
अग्नये स्वाहा कामाय स्वाहा लोकाय स्वाहा 81 31, cf Açv Gr iv 3 26
अग्नये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा 72 27
अग्निनाग्निः समिध्यते 108 2, cf RV i 12 6 SV ii 194 TS i 4 46 3 iii 5 11 5 v 5 6 1 TB ii 7 12 3, MS iv 10 2, 3, Kath S xv 12, xx. 14, *xxxiv 19*, *Kap S viii 6*, *xlviii 1*
अग्निर्जनविन्मह्यं जायामिमामदात् etc 78 10
अग्नीषोमा य आहुतिं 5 1, RV i 93 3, TB ii. 8 7 10
अग्नीषोमाभ्यां (sc जुष्टं निर्वपामि) 2 2.
अग्नीषोमाभ्यां दर्शने 73 11
अग्नीषोमा सवेदसा सहूती 5 1, RV 1 93 9, TS ii 3 14 1, TB *iii 5 7 2* MS *i 5 1*, *iv* 10 1, Kath S iv 16
अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहम् 70 9, cf RV vi 15 19, VS ii 27 (also Kanvaçakha, p 59 of Weber's ed), TS i 5 6 4, MS i. 4 2 i 15 14, Çankh Çr iv 12 14, Çat Br i 9 3 19
अग्ने जातवेदः शतं ते सहस्रं त उपावृतः 72 13 14, cf VS xii 8, TS iv 2 1 2, MS i 7 1, ii 7 8, Kath S xvi 8, xix 11, xxii 12, Lāty Çr iii 5 11

* This list includes every passage quoted in the text of the Kauçika, excepting the mantras of the AV. quoted by their pratīkas. For these see index D

अग्ने त्वं नो अन्तम 68 31, RV v 24 1, SV i 448, ii 457 VS iii 25 26 xv 48 xxv 47, TS i 5 6 2, iv 4 4 8 MS i 5 3 10, ii 13 8 Kāth S vii 1 8 Kap S v 1

अग्ने ऽभ्यावर्तिन्नभि न आ ववृत्स्व 72 13 14 cf VS xii 7 TS iv 2 1 2, MS i 7 1, ii 7 8, Kath S xvi 8, xix 11, xxii 19 Laty Çr iii 5 11.

अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छकेयम् 56 6 cf VS i 5 ii 28 TS i 5 10 3, MS iv 9 24 TA ix 41 3 6 Çankh Çr iv 8 6 12 8

अग्नेस्वासि ब्रह्मचारिण्यम आपो ऽशान 56 12 cf Açv Gṛ i 22 2 Çankh Gṛ ii 4 5 Gobh Gr ii 10 34 Par Gr ii 3 2, Çat Br x 5 4. 5

अग्निष्ट्वाग्नेः प्राश्नामि बृहस्पतेर्मुखेन 65 14, VS (Kanva çakha, Weber's ed p 8) Kāty Çr ii 2 20 Kaus Br vi 14

अङ्गिरसा त्वा देवानामादित्याना 70 6, cf VS iii 5, TS i 5 3 1, MS i 6 1 2

अच्युता द्यौरच्युतमन्तरिक्षम् 98 2, cf Kauç 75 12 (the pratika)

अच्छिद्रेण त्वा पवित्रेण शतधारेण 9 34 cf VS i 3

अतिसृष्टो द्वेष्टा यो ऽस्मान्द्वेष्टि 90 6

अत्यासरत्प्रथमा धोक्ष्यमाणा 62 21

अत्र पत्न्यो मादयध्वं यथाभागम् etc. 88. 19 (cf under अत्र पितरो for parallel passages)

अत्र पितरो मादयध्वं यथाभाग etc 88 18, cf TS i 8. 5 1 VS ii 31ᵃ, MS i 10 3, 19 Katy Çr iv 1 13, Açv Çr ii 7 1 Laty ii 10 4 Çankh Çr iv 4 11, viii 2 13, Gobh Gr iv 3 11

अथ प्रमाणं वक्ष्याम 141 24

अथोपवसथ 1 31

अधराञ्च पराचो ऽवाचश्चपचश्च मुञ्चयत देवा 49 6

अधिहितो द्वेष्टा यो ऽस्मान्द्वेष्टि 90. 15

अध्रिगो शमीध्वम् । सुशमि शमीध्वम् 69 6, TB iii 6 6 4 Ait Br ii 7, Açv Çr iii 3 1, Nirukta 5 11 cf VS i 5, TS i 1 5 2 MS i 1 6

अनड्वान्धेनुमधयत् 113 2

अनमीवो वास्तोष्पते 43 13 cf RV vii 55 1 MS i 5 13 Par Gr iii 4 7 Çankh Gr iii 4 7, Nirukta 10 17

अनग्न ब्रह्मचर्यं च भूमौ 73 10

अनिक्तेन च वाससा 141 40

अनूनाय स्वाहा । अचिताय स्वाहा 122 2

अनेन कर्मणा ध्रुवान् 61 16

अन्तरिक्ष द्यावर्रचितापरिमितानुपदस्ता etc 88 9

अन्तरिक्षाय त्वा (sc अनज्मि) 65 5

अन्तर्गर्भेषु बहुधा स तनोति 124 3

अन्तर्हितमघम् 86 14

अन्नमस्त्वन्न मे देहि 136 4

अन्नादा भूयास्म ये च नो ऽन्नादा-न्कार्ष्ट 92 28

अन्नानां मुखमसि मुखमहं श्रेष्ठ 90 18

अन्नाहाराः स्थो भो 97 27

अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावत 33 8 RV x 97 14, TS iv 2 6 3 TB ii 8 4 8, VS xii 88, MS ii 7 13, iv 14 6,

Kath S xvi 13, Kap S xxi 4

अन्वद्य नो ऽनुमति पूषा सरस्वती मही 45 16 cf AV vii 20 1, MS iii 16 4 5 iv 9 10, 12 6 Kap S xxxvi 2

अपराह्णस्य तेजसा सर्वमन्नस्य प्राशिषम् 29 4

अपहता असुरा रक्षांसि ये पितृषद् 87 16 cf VS i 29ᶜ Katy Çr iv 1 8, Açv Çr ii 6 9 Çankh Çr iv 4 2 Ap Çr i 7 13, Gobh Gr iv 3 2

अपां योनिमदाश्च 82 21

अपेत एतु निर्ऋति 97 8 cf Vait Su 39 1

अप्रतिभुक्तौ शुचिकार्यौ च नित्य 73 1

अप्सु श्मशानि ग्रथ्यायाम् 141 38

अभि गावो अनूषत 47 16, cf RV ix 32 5ᵃ

अभ्युद्धतो ऊतो ऽपि 73 4

अमीमदन्त पत्न्यो यथाभागम् 88 22 (cf under अमीमदन्त पितरो for parallel passages)

अमीमदन्त पितरो यथाभागम् 88 21 TS i 8 5 2 VS ii 31ᵇ, MS i 10 3 19 Kath S ix 6, Kap S viii 9, Katy Çr iv 1 14 Açv Gr ii 7 2 Lāty Çr ii 10 5 Çankh Çr iv 4 14 Gobh iv 3 12

अमुमुन्निषम् 47 54

अमुष्मै त्वा जुष्ट 2 5, cf TS i 1 5 1

अमुष्मै त्वा (sc. अधिश्रिपामि) 44 10

अमुष्य त्वा प्राणाय गृह्णे ऽपानाय etc. 3 15

अमू ते ददामि 63 28

अमूम्हनस्य 48 18 (कल्पजा)

अमूम्हन्मि 47 59

अमृतमस्यमृतत्वायामृतमस्मिन्धेहि 50 56

असौ ऽसि प्राण तदृत ब्रवीमि 74 20, cf Açv Çr ii 9 10, Çankh Gr iii 8 4

अय सुवो वि दधाति 3 10

अय नो अग्निरध्वर 89 13, cf Çankh Gr iii 7 3

अयाशापे ऽस्यनभिशस्तिश्च 5 13, 97 4, MS i 4 3, Kath S v 4, Katy Çr xxv 1 11, Çankh Çr iii 19 3

अर्घ्यं भो 90 14

अर्धोरूतिस्तु सविष्टकृती 73 12

अर्वाच्युपसकर्मे 89 10

अवार्चा ति तोतुर्वेति (emend to तुतुर्वेति) 107 2

अविशेषर्तुकालेन 141 33

अश्विना फाल कल्पयतामुपावतु बृहस्पति 20 5

अश्विभ्यां देवि सह सविदाना 106 7

अष्टस्थणो दशधच 135 9

असौ 83 22

असौ वै नाम ते माता 135 9

अस्तमिते द्विसन्ध्यायाम् 141 37

अस्मादि त्वमजायथा अय त्वदधि etc 81 35, cf TA vi 2 1, 4 2 Açv Gr iv 3 27

अस्मिन्सहस्र पुष्यास्म 89 13

अस्य च दातु 90 7, 12 16, 92 26, 29

अहे दैधिषव्योदतस्तिष्ठ 3 5, 137 37, TS iii 2 4 4, Katy Çr ii 1 22 Vait Su 1 20

अह्रे च त्वा (sc. परिददामि) 58 20

आकूत्यै त्वा स्वाहा । कामाय त्वा स्वाहा etc 5 7

आचामत मम मतताम्हाचताम- हाचता etc 88 24 cf Açv Çr ii 6 14

आचमनोय भो 90 21

आज्यभागान्त प्राक्रन्दे 6 34 (श्लोक) also Gop Br

आ त्वाहार्षमन्तरभूः ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलत् पृथिवि 69 6

आदित्यैर्नो वृहस्पति 1 8 4

आ देवानामपि पन्थामगन्म 5 12 f AV xix 9 3 RV x 2 3 TS i 1 14 3 MS i 10 2, iv 11 4 Kath 5 ii 15 xiii 21 xxxv 9

आद्य पितर 88 14

आ धत्त पितरो गर्भं 89 6 cf VS ii 33 Katy Çr iv 1 33 Çankh Ç iv 5 8 Açv Çr i 13 Gobh Gr iv 3 27

आ धावतु यमराज्ञ सवत्सा 62 21

आ न एतु मन पुनः 89 1 cf RV x 57 4 VS iii 54 TS i 8 5 2 MS i 10 3 Kath S ix 6 Kap S viii 9

आपो ऽमृत स्थामृत मा कुरुत 90 18

आ प्यायस्व समेतु ते 68 10 RV i 91 16 ix 31 4 TS iii 2 5 3 iv 2 7 4 TB iii 5 12 vii 13 4, TA vi 6 3 VS xii 112 MS ii 7 14 Kath S x 1 14 Kap S xxv 5 Tand Br i 5 8

आयुर्दाभ्य धनदाव्य वलदाव्य etc i 18

आरादपि क्रव्याद निरूहन् 97 6

आर्षेय त्वा कृत्वा वन्धुमन्तमुपनया- मि 55 17

आर्षेय मा कृत्वा वन्धुमन्तमुपनय 55 11

आवदस्त्व शकुने भद्रमा वद 46 54 RV ii 43 3 (also in the खैलिक सूक्त verse 6

आशायै श्रद्धायै मेधायै etc 74 9 (see प्रज्ञाये वैश्रवणाय for parallel passages)

इत एव प्रथम जज्ञे अग्नि 133 6

इद व पात्र्य 85 12

इद व पितरो हवि 85 7

इदमह यो मा दिशामन्तर्देशेभ्य 49 9 cf AV iv 40 8 v 10 7

इदमह यो मा प्राच्या दक्षिणाया etc) दिश 49 7 8 Keçav अष्टर्चेन कल्पजेन सूक्तेन) cf AV v 10 1 6 iv 40 1 7

इदमहमर्वाग्वसो सदने सीदामि 3 137 29 cf Ap Ç 3 4 7 Çankh Çr i 6 3 Latv Çr i 4 5 Kaus Br vi 13

इदमहमामुष्यायणमामुष्या पुत्रस्य 44 31 33 4 22 cf AV x 5 6 ct

इदमाग्नसूनामिदमाग्नसमानानां etc 88 13

इद चित्स्मै कृतमस्ति 89 17

इदावत्सराय परिवत्सराय सव त्सराय 4 17 (कल्पना) cf AV vi 55 3 TS v 7 4 Weber Naksatra 95 te I The pra ka at Kau 69 35

इन्द्रस्य वचसा वय मित्रस्य 6 1 cf AV x 65 2ab

इन्द्राग्नी अस्मानवताम् 5 2 cf RV i 93 3d AV x 1 27cd

इन्द्राग्नीभ्या जुष्ट निर्वपामि) 2 3

इन्द्राग्नी रोचना दिव 5 9 RV iii 12 9 TS iv 2 11 1 3 13 8 TB iii 5 7 3, SV ii 1043 MS iv 10 4, 1L 1, Kath S iv 15

इन्द्रो नो वसु पुरोमदः 104 2

इमा मात्रा मिमीमहे 85 3, 12
इमौ पादाववनिक्तौ 90 11, cf Ait Br viii 27
इमौ पादौ सुभगौ सुशेवौ 76 27
इरावानसि धार्तराष्ट्रे 20 6
इषे त्वा सुमङ्गलि प्रजावति सुसीमे 76 23
इहेत देवीरमृत वसाना 3 3 (कल्पजा) cf AV iv 27 4ª
इहैवैधि धनसनि 70 1
उत वात पितासि 117 4, cf RV x 186 2
उतान्विद्वान्निष्कृद्यायोषघ्नी (?) 128 4
उत्तमराची णाम मृत्यो ते माता 135 9
उत्तरोऽसानि ब्रह्मचारिभ्य 55 14
उत्तिष्ठत निर्द्रवत 116 7
उत्सृजामि ब्राह्मणायोत्सृजामि च-त्रियाय 17 15
उत्सृजायुष्मन् 16 18
उदकाञ्जलिं निनय 37 11
उदेतु योरूपस कल्पयन्तो 100 2
उद्दीप्यस्व जातवेद 0 1
उद्वासयामि गृतमकर्म हव्यम् 2 37
उपकल्पयध्वम् 94 5
उपावरोह जातवेद 40 13, TB ii 5 8 8 cf Çankh Çr ii 17 7 Çankh Gr v 1 7
उपासका स्तो भो 97 24
उभा च सधिजौ यौ 73 13
उर्वश्यसि 65 20 VS v 2ᵈ, TS i 3 7 1, Katy Çr v 1 30, Çat Br iii 4 1 22
उर्वी त्वाङ्कर्मनुष्या 106 7, cf Açv Gr i 16 5, Çankh Gr i 27 7
उलूखलमुसल शूर्प प्रचालय etc 87 6
ऊर्यम्रद प्रयस्व स्वासस्थ देवेभ्य 2 17; cf VS ii 2ᵉ, 5ᵈ, TS i 1 11. 1; TB iii 3 6 7, MS i 1 12.
ऊर्जं मे देवा अदत्तु 89 12
ऊर्जे त्वा रायस्पोषाय त्वा etc. 76 24
ऊर्ध्वं नभस मारुत गच्छतम् 45 12
ऋचा स्तोम समर्धय 5 7, VS xi 8ᵇ, TS iii 2 10 1, iv 1 1 2, v 1 1 3, MS ii 7 1, Kath S xv 11, Kap S xxix 7
ऋतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामि 3 4, TB ii 1 11 1, cf Vait Su 7 4, Ap Çr vi 5 4, Çānkh Çr ii 6 10, 11
ऋतावधायम्छान्दस 141 34
ऋतेन त्वा सत्येन त्वा तपसा त्वा कर्मणा त्वा 90 5
एतद्व पितर पात्रम् 87 17
एष म आदित्यपुत्रस्तन्मे गोपायस्व 55 15
एहि पूर्णक 20 3 (कल्पज)
ओं 91 16
ओं जनच्छ त्वा गृह्णे ऽपरिमितपोषाय 3 14
ओं तृणानि गौरत्तु 92 14
ओं प्रपद्ये भू प्रपद्ये 3. 4, cf Çankh Çr vi 2 2, Gobh Gr iv 5 7, Grhyas i 96
ओं बृहस्पतिप्रसूत करवाणि 9 9
ओं भुव स पुष्ट्यै त्वा गृह्णे पुष्टये 3 12
ओं भूर्गायत्र छन्दो ऽनुप्रजास्व 69 23 cf VS v 2, etc., TS i 3 7 1, Kath S iii 4, Laty Çr iii 5 5, Katy Çr v 1 28, Çat Br iii 4 1 23
ओं भू स भूत्यै त्वा गृह्णे भूतये 3 11
ओं भूस्तत्सवितुर्वरेण्यम् 91 6, cf RV iii 62 10 and other saṃhitās

यथाप प्रवता यन्ति 56 17 cf TA vii 3 3, TUp i 4 3

यथाशक्ति यथाबलं 73 15, cf TS v 4 5 1, 5 10 5, MS i 4 6 Ait Br vii 19 Gop Br ii 1 6

यथा सूर्यो दिवि रोचते 98 2

यदज्ञातमनाम्नातम 119 ?

यदतिष्ठो दिवस्पृष्टे 68 26

यददो वात ते गृहे 11 4, cf RV x 186 3 SV ii 119? TB ii 4 1 8 TA iv 42 2

यदि सोमस्यासि राज्ञ सोमात्त्वा राज्ञो ऽधिक्रीणामि 33 7, cf Gobh Gr ii 6 6, Apastamba in Sayana s comment on RV x 145 (Muller s edition vi p 2?)

यदुत्तर तदुत्तरमोदन एवौदन (62 5 cf AV xi 3 31

यद्गोमायू वदतो जातवेद 96 5

यद्यत्कृत्याद्गृहेष्वर्दि (?) ?? 21

यद्युन्मृष्ट यदि वाभिमृष्टम् 124 4

यद्व्रतमतिपेदे चित्त्या मनसा हृदा 4? 17 (कल्पजा)

यद्वशा मायुमक्रत 4? 1? cf TS iii 1 4 3 Katy Çr xxv 5 1? Çankh Çr iv 17 10 Gobh Gr iii 10 28 Mantrabr ii ? 9

य ते भग निचखुस्त्रिशिले 36 18

यत्र इद पितृभि सह मनो भूत् 85 99 cf Vait Su 38 4

यत्रचन प्रतति जातवेद 128 2

यन्मर्कट श्वापदो वायस ?5 3

यन्मृगेषु पय चाविष्टमस्ति 115 ?

यन्मे व्रत व्रतपते लुलोभ 4? 17 (कल्पजा)

यन्मे स्कन्न मनसो जातवेद 6 1, cf TS i 6 2 2 VS (Kanva çakha Weber s ed p 58) Katy Çr iii 7 19, Vait Su 16 17

यमिच्छसि तमादत्स्व 37 8

यवो ऽसि यवयास्मद्द्वेष 8? 17 cf VS v 26, vi 1 MS i 2 11 Gobh Çraddhakalpa ii 9, Yajnav i 230

यस्तु विद्यादाज्यभागौ 73 19

यस्मात्कोशादुदभराम वेदम 139 5 26 cf AV xix. 72 1

यस्य ते ऽन्न न क्षीयते 155 9

यस्य वयो गतमनुप्रयान्ति 82 12

या ते ऽग्ने दीप्तिरवरूपा जातवेद 130 2

यानि पयासि दिव्यापितानि 115 9

या त्वा गन्धर्वो अखनत् 40 14 (कल्पजा) Cf AV iv 4 1

याभिर्देवा असुरानकल्पयन् 106 7, cf AV vii 48 2[cd]

या मत्यै सरथ यान्ति घोरा 117 2

या ममा रुशत्येति 102 2

युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येन 3 1, cf AV vii 8 2[b] TS i 6 2 1 10 1 MS i 4 1 5 1 Kath S iv 14 xxxi 15

युवमेतानि दिवि रोचनानि 5 1, RV i 93 5 TS ii 3 14 1, TB iii 5 7 2 MS iv 10 1 14 18 Kath S iv 16

यूपो विरोहञ्छतशाखो अध्वर 125 2

यूपो ह्यरुचद्द्विषता वधाय 195 2, cf Katy Çr ii 2 8

ये ते पाशा एकशतम् 97 8

ये ते शत वरुण ये सहस्र 97 8, cf Katy Çr xxv 1 11

ये रूपाणि प्रतिमुञ्चमाना 85 1, cf VS ii 30, Katy Çr iv 1 9 Açv Çr ii 6 2, Çankh Çr iv 4 5, Ap Çr i 8 7, Gobh Gr iv 4. 3

ये सजाता सुमनस 89 1, cf VS. xix 46, MS iii 11 10 Kath S

xxxviii 2 TB ii 6 3 5, Çāṅkh Gr v 9 4, Latv Çr iii 2 10
यो अभ्रु बभ्रुणायसि 46 55, Na ksatrakalpa 36
योगक्षेमं धेनुं वाजपत्नीम् 114 2, cf 128 2
यो अपिर्नमणा नाम 65 15
यो दक्षिणाया दिशि कृष्णपिपीलिकानाम् 116 3
यो दुष्कृतं करवत्तस्य दुष्कृतम् 17 7
यो ध्रुवाया दिशि बभ्रुपिपीलिकानाम् 116 3
यो नद्यै सरस्वयाति देव 135 9
यो वनस्पतीनामुपतापो न आगत् 135 9
यो वनस्पतीनामुपतापो बभूव 135 9
यो व्यध्वाया दिशि हरितपिपीलिकानाम् 116 3
योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म 13 12, frequent in AV and other texts
यौ ते पचावजरौ पतत्रिण 68 26, TS iv 7 13 1 VS xviii 52, MS ii 12 3, Kāth xviii 15, Kap S xxix 4
यौवनानि महयसि जिग्युषामिव 46 54 RV ii 43 5 (शैलिक सूक्त)
रथंतरेण त्वा बृहच्छमयामि 96 3
रमध्वं मा बिभीतन 85 12 cf VS iii 41 Çaṅkh Çr ii 12 1, Çaṅkh Gr iii 7 2 Laty Çr iii 3 1, Açv Çr ii 5 17
राहुराजानस्तरतिस्वरन्तम् 100 1
रुद्रास्त्वा त्रैष्टुभेन छन्दसा। आदित्यास्त्वा etc 68 2 cf MS iii 12 19, VS xxiii 8 also i 27, v 2
रुहत्स्वाहा 91 12
रेतोधायै त्वातिसृजामि वयोधायै 24 20 (पङ्क्त्यचा मन्त्रा)
रेवती। शुभा इपिरा मदन्ती 103 2
लोहित ते प्र सिञ्चामि 122 3
लोहितवर्षं मधुपासुवर्षम् 94 14
वज्रो ऽसि सपत्नहा 47 16
वत्र पितरो मा वो ऽतो ऽन्यत्पितरो योयुवत 88 15, cf VS ii 32[b], Katy Çr iv 1 16, Açv Çr ii 7 6, Çaṅkh Çr iv 5 2
वनस्पतिभ्यो वानस्पत्येभ्य ओषधिभ्य 73 5
वपया द्यावापृथिवी प्रोर्णुवाथाम् 44 34, cf VS vi 16[d]
वयं देवस्य धीमहि 91 9
वयं सोम व्रते तव 89 1, cf RV x 57 6, VS iii 56, TB ii 4 2 7, iii 7 14 3
वसवस्त्वा गायत्रेण निर्वपन्ति 68 1 cf MS iii 12 19, VS xxiii 8, also i 27, v 2
वह वपां जातवेद पितृभ्य 45 14, 84 1 cf VS xxxv 20, Açv. Gr ii 4 13, Çaṅkh Gr iii 13 3, Par Gr iii 3 9, Gobh Gr iv 4 22, Mantrabr ii 3 16
वाचयित्वा सर्वान्सर्वान् 68 31
वात आ वातु भेषजम् 117 3 4, cf RV x 186 1 SV i 184, ii 1190 TB ii 4 1 8, TA iv 42 2 Nirukta x 35
वातस्य रंहितस्यामृतस्य योनि 49 5
वायवा रुन्द्धि नो मृगान् 127 5
वायवे स्तोकानाम् 44 37
वायो व्रतपते। सूर्य व्रतपते। चन्द्र व्रतपते etc 56 7
वारयतामघम् 85 13
वासुकये चित्रसेनाय चित्ररथाय etc 74 8 (see under ब्रह्मणे वैश्रवणाय for parallel passages)
वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान् 43 13, RV vii 54 1, TS iii 4 10. 1, MS i 5 13, Çaṅkh Çr

ii 16 1, Çāñkh Gr ii 14 5 iii 4 8, Par Gr iii 4 7 Açv Gr ii 9 9, Gobh Gr iv 7 37 Mantrabr ii 6 1
वित्ति भूतिं पुष्टिं प्रजां पशूनन्नमन्नाद्यम् (sc आहार्ष) 20 19
वित्तिरसि पुष्टिरसि श्रीरसि 106 6
वि मुञ्चामि ब्रह्मणा जातवेदसम् 6 11 (कल्पजा), cf Vait Su 24 7
विरम्य मारुते घोषे 141 41
विलुम्पतामघम् 85 22
विष्णोर्मनसा पूतमसि 2 32, Gobh i 7 23, cf VS i 12
विष्णोर्मनसा पूते स्थः 1 37, MS iv 1 6 Kath S i 5, xxxi 4 Kap S i 5 xlvii 4, Gobh i 7 3 cf VS i 12
विष्णोर्हस्तो ऽसि दक्षिणः 3 10, cf Çankh Gr i 9 3
वीणा वदन्तु 84 8
वीरपत्न्यहं भूयासम् 6 18 (कल्पजा)
वीराम्मे प्रततामहा दत्त 88 25
वीर्यं मे देवा अदद्युः 89 12
वृषणौ स्थः 69 7 VS v 2[b], TS i 3 7 1, Katy Çr v 1 29 Çat Br iii 4 1 21
वृष्णे बृहते स्वर्विदे अग्नये 4 1 (कल्पजा)
वैश्वदेवस्य हविषः 73 16
व्याधकस्य मातरम् 1 8 2
व्रतानि व्रतपतये 6 19, (pratika), 42 16 (sakalapatha), Vait Su 4 22
श स्वाहा 91 15
शफाशुल्बेन जिह्वा निर्मृजाना शा बाया प्र स्कन्द 25 23
शमयये श पृथिव्यै शमन्तरिक्षाय 49 12
शमेभ्यो ऽस्त्वघम् 85 14
शरदे त्वा (sc परिददामि) 58 21
शान्तमघम् 85 16
शान्त चक्षुत वायसोनाम् 117 2
शाम्यत्वघम् 83 6 85 15
शिवेनाश्माक समे शान्त्या 102 3
शुन वद दक्षिणत 46 54
शुनि किलासमजे पलित तृणे ज्वर 13 12
शृणात्वघम् 86 12
श्यद्दचमुत सनोति वाजम् 5 2, RV vi 60 1 TS iv 2 11 1 3 13 8 TB ii 8 5 1 iii 5 7 3 MS iv 10 5 13 5 14 8 Kath S iv 15 xxi 15, xxiii 11
श्येता कृष्णा रोहिणी जातवेद 131 2
श्वो ऽमावास्या 83 13
सप्तावभागास्तविषा बृहन्त 6 9 cf VS i 18 TS i 1 13 2 3 TB iii 3 9 7, MS i 1 13, Kath S i 12 Kap S i 12, Katy Çr iii 6 18, Vait Sū 4 7
सखा सप्तपदी भव 76 24
सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूरग्नये etc. 74 15
सत्य त्वर्तेन (sc परिषिञ्चामि जातवेद) 6 20, TB ii 1 11 1, Çānkh Çr ii 6 11
सदसि सन्मे भूयात् 136 3
स न इन्द्र पुरोहित 47 16
स ते पयांसि समु यन्तु वाजा 68 10, RV i 91 18, TS iv 2 7 4, VS xii 113, MS ii 7 14, Kāth S xvi 14, xxxv 13, xxxvii 5, Kap S xxv 5
समश्नी तन्वा भव 44 14
समीची मातरौ पाताम् 108 2, cf TS iii 2 7 2, Çā kh Çr vi 8 6 Vāit Sū 17 4, Açv Çr v 2 14

D.

Index of Citations.*

Atharva-Veda.

* The citations which are accompanied by an asterisk are not directly quoted in the text of the Kāuçika, but occur in the notes to the text.

Kāṇḍa viii.

Kāṇḍa ix.

Kanda x.

Kāṇḍa xi.

Kanda xix

Maitrayani-Samhitā.

Kathaka-Samhitā.

Kapisthala-Samhitā.

Vajasaneyi-Samhitā.

Taittiriya-Brahmana

Çatapatha-Brahmana

Aitareya Brāhmana

Tandya Brāhmana

Gopatha Brahmana

Taittiriya Āranyaka

Kātyāyana-Çrāutasutra.

Çānkhāyana-Çrāutasutra.

Āçvalayana Çraūtasūtra.

Āpastamba-Çrāutasutra.

Lātyāyana-Çrāutasutra

Vaitāna-Sūtra.

Āçvalāyana-Gṛhyasūtra.

Çāṅkhāyana-Gṛhyasūtra.

Gobhila-Gṛhyasūtra.

Pāraskara-Gṛhyasūtra.
